

Husein Muhammed

REHNAS

Ferhenga etîmolojî ya kurdi
Kurdish Etymological Dictionary

Husein Muhammed

REHNAS

Ferhenga etîmolojî ya kurdî
Kurdish Etymological Dictionary

NAVEROK

- Diyarî û spasî
- Bikaranîna vê ferhengê
- Wergirtina peyvan
- Dîroka (zir)-etîmolojiyê di kurdî de
- Ferheng
- Peyvên biyanî di erebî
- Peyvên biyanî di tirkî de
- Gelo tirkî peyv ji kurdî wergirtine?
- “5 000 peyvên kurdî di Quranê de”

WEK DIYARÎ BO

- bibîranîna babê min Mihemedî ku xwandina zarokên xwe di ser her tiştî re radigirt
- bo dayika min a dilovan Mîranê ku bêyî wê ez ê ji vî zimanê şîrîn bêpar mabam
- bo yara min Hannayê ku me bi hev re bi hezaran saet kirine gorî û qurbanî gotûbêjên dadnasî û zimannasî
- bo ronahiya herdu çavên min, kurên min Robînê û Robarî

SPASIYÊN GERM BO

- Fatih Aydın, şarezayê teknîkî ku di civandina van peyvan de alîkariya teknîkî daye min.
- bo Rizgar Behadur, Mirtiza Nasirzade, Harûn Şahzênî, Ismaîl Şahîn, Newzad Hirorî, Roşan Lezgîn, Hasan Aslan, Zinar Ednan, Ali Fikri Bayrakli, Muhemmed Teqevî, Dilyar Amûdî û gelek hêjayên din ku bi xêra gotûbêjên li gel wan bi ser reh û rîşên gelek peyvan hîlbûme...

BIKARANÎNA VÊ FERHENGÊ

Ev ferhenga etîmolojiyê anku ferhenga *Rehnas* hewl dide li gor rê û rêbazên zimannasî, dengnasî û zimannasiya dîrokî reh û rîşên etîmolojî yên peyvên kurdî vekole. Heta ku mimkin bûye, ferhenga *Rehnas* vekolînên berî xwe jî li ber çavan girtine. Di ferhengê de tenê etîmolojiya peyvên hatiye dan, ne wate û bikaranîna wan.

Berevajî hin ferhengên din yên etîmolojî yên kurdî, *Rehnas* idia nake û hewl nade eslê biyanî yên peyvên kurdî wek kurdî bide. Eger bi ihtimalên zanistî û zimannasî hin peyvên kurdî bi eslê xwe erebî, tirkî, farisî, ermenî, ewropî bin, em vê qebûl dikin. Eger di vî warî de dîtînen *Rehnas*ê ji yên ferhengên din yên heyî yên etîmolojî yên kurdî cuda be, mesele ne ew e ku haya me ji wan ferhengan nîne lê mesele ew e ku bi qenaeta me ew ferheng şaş in loma em idia nakin ku filan peyv bi eslê xwe kurdî ye tevî ku em dizanin ku ew ferhengên din wisa idia dikin jî.

Di ferhengê de wek prensîp me hewl daye ku etîmolojiya peyvên hemû zaravayên kurdî bidin. Lê bo ku mesele dirêj nebe, rêzkirina wan bi piranî li gor formên wan yên kurmançî ye. Bo nimûne, mirov dikare di ferhengê de etîmolojiya peyva soranî “kirdin” yan ya zazakî “kerdene” jî bibîne lê bo peyda kirina etîmolojiya wan divê mirov biçe “kirin” ya kurmançî. Di lêgerîna elektronîkî de helbet mirov dikare yekser li “kirdin” yan “kerdene” jî binêre.

Ji ber hin pirsgirêkên, herfên kurdî yên taybet anku Ç, Ê, Î, Ş, Û ji hevberên wan yên sade anku C, E, I, S, U di rêzkirinê de nehatine cudakirin. Loma bo nimûne peyva “şar” di rêzkirinê de li nêzîkî peyva “sar” e û berî peyva “ser” e tevî ku adeten di ferhengan de hemû peyvên bi S dest pê dikin berî hemû peyvên bi Ş dest pê dikin tên. Lê di lêgerîna elektronîkî de mirov dikare yekser li peyva dixwaze bigere û di lêgerînê de ev pirsgirêka teknîkî ne problem e.

Dîsa ji ber pirsgirêkên teknîkî ji peyvên ku bi nivîsîna xwe wek hev in lê bi mane û etîmolojiya xwe ji hev cuda ne, mixabin tenê yek ji etîmolojiyên wan hatine rêzkirin.

Etîmolojiya peyvên di ferhengên berî ji aliyê min ve di Wîkîferhengê de jî hatine rêzkirin û dikarin li wê derê jî bên dîtin.¹

Di ferhengê de pêşî peyvên serbixwe hatine rêzkirin û li dawiyê jî etîmolojiya hin paşgiran peyda dibe. Li pey wan jî lîsteyeke peyvên biyanî di erebî de û lîsteyeke peyvên biyanî jî di tirkî de hatine bicihkirin.

Li dawiyê jî du nivîsarên li ser du babetên berdeham berbehs hene: mijara peyvên kurdî di tirkî de û meseleya peyvên kurdî di Quranê de.

Hin kurtkirin

KB: kurdiya başûrî (feylî, kelhurî, kirmaşanî)

onom: onomatopoetîk, zarvekirina dangan, ji dengê tiştêkî bi xwe çêkirî

S: bi soranî

Z: bi zazakî

¹ <https://ku.wiktionary.org>

WERGIRTINA PEYVAN DI NAVBERA ZIMANAN DE²

Gava ku axiverên zimanekî tişteki nû yê li nav qisekerên zimanekî din heyî dibînin, ew dixwazin naveki ji tiştê nû re peyda bikin. Li vê derê mebesta me ji "tişt" berfireh e: ew "tişt" dikare tişteki konkret be, diyardeyek be, ramanek be, heywanek be, riwekek be û hwd.

Di binavkirina tiştê nû de çend rê û rêbaz li ber axiveran heye:

- ew dikarin navê wî tiştî ji zimanekî ku navê wî tiştî heye wergirin û bi kar bînin.

² Çavkaniya me ya zanistî *Loanwords in the World's Languages A Comparative Handbook* (Peyvên wergirtî di zimanên dinyayê de: destnameyê berhevder) ya bi serperîştîya Martin Haspelmath û Uri Tadmor e: <http://www.degruyter.com/view/product/41172> Di vê kitêbê de behsa peyvên wergirtî di kurdî yan ti zimanekî din ê Rojhilata Navîn de nayê kirin lê dîsa jî awa û prensîpên wergirtinê bi nimûneyên bi dehan zimanên din baş tînin nasîn û mirov dikare heman awa û prensîpan di kurdî û zimanên din ên Rojhilata Navîn de jî bibîne. Kevntirîn lêkolîna wergirtina peyvan di zimanê kurdî de ji sedsala 19an e: nivîsareke 10-rûpelî ya zimannasê alman a bi fransî *Note sur les mots étrangers en Kurde* (Têbînî li ser peyvên biyanî di kurdî de): <http://www.kurdipedia.org/?q=2014041615084775847&lng=21>. Berhemeke berfirehtir û nûtir (ji sala 1999) bawernameya doktorayê ya Cafer Hesênûr a bi inglîzî *A Study of European, Persian, and Arabic Loans in Standard Sorani* (Vekolînek li ser wergirtinên ewropî, farisî û erebî di soraniya standard de) ye: https://www.academia.edu/6976730/A_Study_of_European_Persian_and_ArabicLoançin_Standard_Sorani. Herwiha mirov nivîsareke Michael Chyet *A Preliminary List of Aramaic Loanwords in Kurdish* (Lîsteyeke destpêkî ya peyvên ji aramî wergirtî di kurdî de) bide. Chyet herwiha nivîsarek li ser rêzimana kurdî û aramî li hev jî nivîsiye: *Neo-Aramaic and Kurdish: an interdisciplinary consideration of their influence on each other* (Aramiya nû û kurdî: rengvedaneke pîrzanistî derbarê tesîrkirina wan li hev), kovara *Israel Oriental Studies* 15 (1995) rûpel 219-252. Herwiha dixwazim navê nivîsareke li ser lêanîna peyvên wergirtî di zazakî de ya bi inglîzî *Loan Adaptation in Zazaki* ya Mary Ann Walter bikim: <http://faculty.wcas.northwestern.edu/~maw962/docs/zazaki-mitwpl.pdf>. Herwiha çendîn ferhengên etîmolojî hene ku behsa jêderên peyvên kurdî dikin. Lê tevî van hemûyan jî, ez ne haydar im ku ti kurdî de ti lêkolîneke giştgir (komprehensîv) li ser wergirtina peyvan ji zimanên din hatibe kirin. Her nivîseke behskirî beşekê vedikole. Ferhengên etîmolojî çavkaniyên peyvên kurdî didin lê ew tenê lîste ne, tê de behsa dîrok û rewş û sebebên wergirtinê bi zelalî nayê kirin. Herwiha kêma jî van berheman bi kurdî ne û bo xwandevanên kurdî berdest in. Ev vekolîna me hewl nade etîmolojiya her peyvê bide lê tê dikoşe ku awa û sebebên wergirtinê diyar bike û herwiha raxe ber çavan ku çawa peyvên wergirtî diguherin. Ji bilî peyvan, em ê hewl bidin herwiha pirtikên rêzimanî jî rave bikin. Di hin beşên din ên peyvsaziyê de em ê herwiha behsa peyvsaziya li ber modelên zimanên din (wergerandina yekser) û herwiha jî qala lihevanîna dengî-wateyî (*phono-semantic matching*) bikin.

- ew dikarin navê wî tiştî li zimanê xwe wergerînin
- ew dikarin navekî bi dilê xwe li wî tiştî bikin

Binavkirina tiştên di zimanên din de navheyî li gor dilê axiverên zimanê ku hê ti nav ji wî tiştî re nîne diyardeyeke nadir e anku kêman caran axiver navekî bi temamî bi dilê xwe li wî tiştî dikin. Herdu rê û rêbazên din gelek zêdetir li kar in: an navek yekser ji zimanekî din tê wergirtin an jî navê di zimanekî din de heyî li zimanê nû tê wergerandin.

Bo nimûne, Internet û malper du berî ku di nav kurdan de belav bibin û kurd navan ji wan re peyda bikin, ew di nav inglîzîzimanan de belav bûne û di vî zimanî de nav ji wan re hatine çêkirin. Inglîzîzimanan navên "Internet" (ji inter = navber û net = tor / torr) û "homepage" (ji home = mal û page = rûpel, rûper, per / perr) li van tiştan kir.

Gava ku ev tiştên têkilî hev di nav kurdan de jî belav bûn, hewcedariya kurdan jî bi navên wan hebû. Di nav kurdîzimanan de peyva "Internet" wek xwe belav bû anku kurdan ew ji zimanê inglîzî wergirt. Di piraniya zimanên din de jî qedera vê peyvê wek di kurdî de ye: ew yekser ji inglîzî hatiye *wergirtin* û wisa tê bikaranîn.³

Lê peyva têkilî Internetê anku "homepage" ya inglîzî ne di kurdî de û ne jî di piraniya zimanên din de yekser cih girtiye. Li cihê wergirtina yekser a vê peyvê, hem kurdî û hem jî gelek zimanên din ev peyv ji inglîzî li zimanê xwe wergerandiye. Di zimanê nivîskî yê kurmancî de beramberî "homepage" ya inglîzî niha bi piranî peyva "malper(r)" bi kar tê ku peyv bi peyv ji inglîzî hatiye *wergerandin*.⁴

Wergirtin û **wergerandin** zêdekirina peyvên zimanekî û berfirehkirina ferhenga wî de anku di peyvsaziya zimanî de roleke giring û bingeîn heye û di rastiye de herdem hebûye. Di vê nivîsarê de em ê behsa wergirtinê anku neqilkirina peyvên ji zimanên din bo nav zimanê kurdî bikin.

³ Ji bilî awayê "Internet", herwiha ev peyv di kurdî de bi çendîn şeweyên din jî yê nivîsinê tê dîtin: "Înternet, Întêrnêt, Intêrnêt..." Hem di kurdî û hem jî di gelek zimanên din jî, ji bilî wergirtina peyva "Internet" ji inglîzî, herwiha çendîn hewlên wergerandina wê jî hatine dan. Di kurdî de bo nimûne peyvên "tor(r)" û "komtor(r)" hatine pêşniyazkirin û di hin nivîsan de hatine bikaranîn. Lê ne di kurdî de û ne jî di piraniya zimanên din de ti peyv dijberî peyva wergirtî "Internet" bi ser ketine.

⁴ Di soranî de jî piştî çendîn ceribandinan (bo nimûne "wêbpeyc" ji inglîzî "webpage" yan "wêbsayt" ji inglîzî "website"), mal_per_ (مآلپەر) vê dawiyê bûye peyva serekî ya bi vê maneyê. Tarîxiyên ew pêşî ji inglîzî li kurmancî hatiye wergerandin û paşî li ber modela kurmancî di soranî de jî hatiye çêkirin.

Peyvnasiya mijarê

Di zimannasiyê de mebest ji **wergirtinê** yan *deynkirinê* (bi inglîzî *borrowing, loan*) neqilkirina hin tiştan ji zimanekî bo zimanekî din e. Bo nimûne, kurdî peyva "kitêb" ji erebî, "ode" ji tirkî û "kompûter" ji inglîzî wergirtine.

Di zimannasiyê de gelek caran li cihê peyva "wergirtin", gotina "deynkirin" tê bikaranîn. Lê em peyva "wergirtin" çêtir dibînin: "Deynkirin" tê maneya tişteki ku divê li xwedyê wê were vegerandin. Lê kurdî dê peyva "kitêb" li erebî, peyva "ode" li tirkî yan peyva "kompûter" li inglîzî venegerîne û ev ziman jî ji kurdî napên û daxwaz nakin ku kurdî van peyvan li wan vegerîne.

Loma em ê ji vê diyardeyê anku fenomenê re bibêjin "wergirtin" û tiştên wisa hatî jî bi **peyvên wergirtî** (*loanword*) bi nav bikin.

Di wergirtinê de bi kêmî du ziman hene:

- **zimanê wergir** (*recipient language*): zimanê ku peyva biyanî wergirtiye
- **zimanê jêder** (*donor language*): zimanê ku peyv jê hatiye wergirtin

Bo nimûne, di rewşa peyva "kitêb" de zimanê wergir kurdî ye û zimanê jêder jî erebî ye.

Ji bilî van, herwiha zimanê navber jî dikare di wergirtinê de hebe. Bo nimûne, peyvên "qanûn, qelem, xerîte, coxrafya" bi eslê xwe ji yûnanî ne.⁵ Lê ew ne yekser ji yûnanî ketine kurdî lê bi rêya erebî hatine nav zimanê me. Loma di rewşa van peyvan de yûnanî zimanê jêder e, erebî **zimanê navber** e (*intermediate language*) û kurdî jî zimanê wergir e.

⁵ Li vê derê cih nîne ku em her peyva wek nimûne dayî bi kêrahî etîmolojiya wê diyar bikin. Etîmolojiya hemû nimûneyên kurdî dikare di ferhenga me de peyda dibin. Etîmolojiya peyvên inglîzî dikare di gelek ferhengan werin dîtin, li ser Internetê bo nimûne: <http://etymonline.com/>. Etîmolojiya peyvên tirkî dikare bo mînak li vê derê bin: www.nisanyansozluk.com. Etîmolojiya peyvên farisî dikare bo nimûne li vê derê were dîtin: <http://www.parsi.wiki/>

Peyvên wergirtî "kurdî" ne yan na?

Gelek kurd hene ku di suhbet û nivîsên xwe de dibêjin ku peyvên – bo nimûne – wek *herf, edalet, behr, mekteb / medrese* "ne kurdî" ne ji ber ku ew bi eslê xwe ji erebî ne. Lê beramberên van peyvên di inglîzî de anku *letter, justice, maritime* (behrî), *school* jî hemû ji latînî ne lê ti inglîzî idia nake ku ev peyv "ne inglîzî" ne. Li aliyekî din, gelek kurd dê idia bikin ku hevwaterên van peyvên di kurdî de anku *tîp / pît, dad, derya, dibistan / qutabxane* peyvên "kurdî" ne tevî ku di rastiyê de "tîp, pît" ji ji fransî ne, "dad, derya, dibistan" ji farisî ne û "qutab" jî ji erebî ye.

Peyvên wergirtî û di kurdî de cihgirtî "kurdî" ne eger ew di kurdî de li kar bin û kurd wan di zimanê xwe de bi kar binin tevî ku "eslê" wan peyvên ji zimanekî din be jî. Dema ku em behsa peyvên wergirtî yên di kurdî de dikin, mexseda me ew peyv in ku eslê wan ji zimanekî din e lê di axiftin û nivîsîna kurdî de tên bikaranîn.

Dema ku em bibêjin filan peyva wergirtî di kurdî de li kar e, mebesta me ne ew e ku ti hevwaterên wê yên din nînin. Bo nimûne, em behsa "otomobîl"ê ya ji zimanên ewropî wergirtî dikin tevî ku di kurdî de peyvên din jî hene: *seyare* (ji erebî), *erebe* (ji tirkî ji erebî ji îranî), *maşîn* (ji farisî ji rûsî ji fransî), *tirimpêl* (di kurdî de dengguherandina ji peyva "otomobîl")...

Helbet her kurd kurdî baş nizane. Piraniya kurdên xwande bi zimanekî din hîn bûne. Gelek kurd di jiyana xwe ya rojane de – ji neçarî yan ne – ji zimanê kurdî zêdetir zimanekî din bi kar tînin. Loma gava ku ew bi kurdî diaxivin jî, ew gelek peyvên biyanî dixin axiftina xwe. Bo nimûne, di kurdî de hejmara hene, lê gelek kurdên ji Bakurê Kurdistanê gava ku bi kurdî diaxivin jî, bo nimûne dibêjin "*sala iki bin onbeş*" anku "*sala du hezar û pazdeh*" (2015).

Gelo bi me ev jî peyvên wergirtî ne?

Diyardeyên wiha di zimannasiyê de bi navê **kodguhêzî** (*code-switching*) tên nasîn.

Mebesta me bi wergirtinê ew bêje û biwêj (*words and phrases*) in ku bi eslê xwe biyanî ne lê di zimanê me de cihê xwe girtiye, piraniya kurdan wan bi kar tînin an jî bi kêmî jî wan fehm dikin. Mirov dikare meseleyê hinekî sade bike û bibêje ku ew peyvên bi eslê xwe – bo nimûne – erebî ji aliyê zimanê kurdî ve hatine wergirtin, eger kurdên erebînezan jî wan fehm bikin û bi kar binin. Loma em dikarin bibêjin ku peyvên wek "*kitêb, ders, xêr*" yên bi eslê xwe ji erebî, bê

guman di kurdî de cihê xwe girtiye ji ber ku ev peyv bi berfirehî ji aliyê kurdên erebînezan ve jî tîn fehmkirin û bikaranîn.

Gelek peyvên kurdî di axiftina gelek kurdên Bakur de hene, gelek peyvên farisî di axiftina kurdên Rojhilat de hene û pir peyvên erebî di axiftina kurdên Başûr û Rojava de jî hene. Gelo peyvên wisa ketine kurdî û mirov dikare ji wan re bibêje êdî ew kurdî ne?

Mirov dikare şertekî wisa deyne: eger peyva ji zimanê biyanî li beşên Kurdistanê yê derveyî deshîlata wî zimanê biyanî jî li kar bin, hingê wan peyvan bi rastî jî cihê xwe di zimanê kurdî de girtiye. Bo nimûne, peyvên wek "doşek, koçer, sax, top" bi eslê xwe ji tirkî ne lê ew ji aliyê piraniya kurdîaxivan ve (bi kêrî kurmancîaxivan ve) tîn fehmkirin û bikaranîn loma em dikarin bê dudilî bibêjin ku wan peyvan êdî cihê xwe di zimanê me de girtiye û ew êdî "peyvên kurdî yê bi eslê xwe ji tirkî" ne.

Kurdên Bakur di zimanê xwe yê rojane de herwiha peyvên wek "oqul, oxrencî, ûçax" (xwandingeh, xwandekar, balafir / firoke) jî bi kar tînin. Gelo ev peyv jî êdî bûne "peyvên yê bi eslê xwe ji tirkî".

Nexêr, ew nebûne peyvên kurdî, wan cihê xwe di zimanê kurdî de negirtiye ji ber ku:

- Tenê kurdên tirkîzan wan fehm dikin û wan bi kar tînin. Kurdên ne ji Tirkiyê van peyvan fehm nakin û wan bi kar jî naînin.
- Heta kurdên ji Tirkiyê jî van peyvan di nivîsên xwe yê bi kurdî de bi kar naînin.

Bi heman awayî peyvên bi eslê xwe ji erebî, farisî, inglîzî û hwd. jî tenê hingê ketine kurdî û bûne "peyvên kurdî yê bi eslê xwe ji zimanekî din" gava ku:

- Kurdên ku zimanê jêder nizanin jî wan peyvan fehm dikin. Bo nimûne, kurdên inglîzînezan jî dizanin ka telefon an kompûter çî ye.
- Ew peyv di nivîsan de jî tîn bikaranîn. Ne şert e ku ew tek peyva bi wê maneyê be. Bo nimûne, "kitêb" peyveke "kurdî y abi eslê xwe ji erebî" ye tevî ku di kurdî de "pirtûk, pertûk" jî wek hevwatera wê heye. Anku hebûna "pirtûk"ê peyva "kitêb" nake "ne-kurdî".

Zimanên jêder û yên wergir

Têkiliya her zimanî bi hin zimanên din re heye, her ziman cîranê hin zimanên din e. Hin an hemû axiver her zimanî yek an çend zimanên din jî dizanin û pê diaxivin. Her zimanî hin peyv û gotin ji zimanên din wergirtine û dê her wergire jî. Ti ziman nînin ku peyvên bi eslê xwe "biyanî" tê de tine bin û ti ziman jî nînin ku ti peyvên wî neçûbin nav ti zimanên din.

Lê dîsa jî rewşa hemû zimanan ne wek hev e. Hin ziman xwedî kêm qisekeran in, hinan jî bi dehan an sedan milyon peyiver hene. Hin ziman hene ku niha yan jî demekê di dîroka xwe de zimanên civakên pêşketî û pêşrew in an pêşrew bûne. Di yek an çend warên teknîkî, kultûrî, dînî yan kar û sinetekê de li pêş cîranên xwe yan jî li pêşiya hemû dinyayê bûne.

Di zimanên wisa de bi sedan an hezaran peyv jî hatine çêkirin û paşî ew peyv li hemû dinyayê yan jî li devereke berfireh belav bûne û ketine gelek zimanan. Lê hin zimanên din ti caran di dîroka xwe de wisa ne pêşeng û pêşewa bûne loma hejmara peyvên ku ji van zimanan ketiye zimanên din pir bisinor e.

Di nav zimanên dinyayê de mirov dikare bi qasî tiliyên yek yan du destan zimanan bide ku di dîroka xwe de tesîreke mezin li ser zimanên din kiriye û bi hezaran peyv dane zimanên din. Bo nimûne:

- yûnaniya kevn
- latînî
- erebî
- sanskrîtî
- çînî

Ji her yek ji van zimanan bi hezaran peyv ketine gelek zimanên din. Bo nimûne, hemû zimanên ewropî niha tijî peyvên ji yûnaniya kevn û latînî ne. Eger mirov peyvên ji yûnaniya kevn an ji latînî ji inglîzî biavêje û hewl bide bêyî wan peyvan zimanê inglîzî bi kar bîne, mirov dê wî zimanî bi temamî seqet bike û axiftina bi wî zimanî hema-hema êdî ji aliyê inglîzîzan ve nayê fehmkirin.

Mirov dikare meseleya peyvên ji erebî yên di farisî, kurdî yan tirkî û çendî zimanên din ên Rojhilata Navîn û zimanên din ên misilmanan jî wisa şirove bike. Ne tenê peyvên dînî yan îdarî

(wek dewlet, hikûmet, welat) lê herwiha hejmareke ne kêma a peyvên sade yê kurdî, farisî û tirkî jî ji erebî ne. Bifikire ku mirov peyvên wek "belê, dor, heta, mal, sibe" ji kurdî yan jî peyvên wek "adam, bina, hatta, hayir, sabah" (mêr, avahî / xanî, heta, na / nexêr, sibe) ji tirkî biavêje?!

Tesîreke bi heman awayî kûr a sanskrîtî li ser zimanên Başûrê Asyayê û tesîreke çînî ya bi eynî şeweyî jî li ser zimanên Rojhilata Asyayê (bo nimûne japonî û koreyî) heye.

Hin zimanên din jî li devera xwe yan jî li demekî diyar tesîreke mezin li ser zimanên din hebûye û pir peyv dane zimanên din. Li serdema Vejnê anku Renesansê îtalî, paşî fransî û niha jî inglîzî gelek peyvên didin zimanên din. Lê îtalî û fransî ji xwe bermayî û paşhatiyên latînî ne anku peyvên ku ji wan zimanan belav dibin jî bi piranî reh û rîşên wan vedigerin latînî anku ji latînî ne. Inglîzî bi eslê xwe ne ji latînî yan yûnanî peyda bûye lê piraniya peyvên ku niha ji inglîzî li dinyayê belav dibin jî, di inglîzî de li ser bingehê peyvên ji latînî yan yûnaniya kevn hatine çêkirin. Bo nimûne: "telefon" ji "telephone" ya inglîzî hatiye hatiye lê "telephone" bi xwe di inglîzî de li du peyvên yûnaniya kevn "tele-" (dûr) û "phon-" (deng, axiftin) hatiye saz kirin.

Hin ziman jî di bêje û biwêjên warekî jiyane de xurt in û jêderên peyvên wî warî ne. Bo nimûne, hejmareke gelek mezin a peyvên dîne cihûtiyê, filetiyê û îslamê bi eslê xwe ji îbrî anku îbranî ne ku forma wî ya nûjen zimanê resmî yê Israîlê ye. Di heman demê de, hejmareke pir mezin a navên kesan jî ji wî zimanî hatine ji ber ku hem li Ewropayê û hem jî li Rojhilata Navîn, navên piraniya kesan bi eslê xwe navên dîne ne.⁶

Niha li Ewropayê ti "zimanpaqijkerekî" cidî hewl nade ku zimanê xwe ji latînî yan yûnaniya kevn "paqij" bike. Di nav tirkan, farisan û kurdan de jî hin hewldanên wisa hebûne. Lê hê jî bi sedan peyvên pir sade jî di van zimanan de mane. Em ê di nivîseke din de bi dirêjahî behsa "petîperistiyê" (purîzmê, *purism*) bikin lê dixwazim li vê derê tenê wê bibêjim ku çawa zimanên ewropî nikarinê û ji niha ve jî dê nikaribin xwe ji latînî û yûnanî "bişon", wisa zimanên Rojhilata Navîn jî nikarin xwe erebî "pak" bikin. Ji xwe li Ewropayê ji mêj ve êdî ti hewleke wisa nayên dan, di farisî û tirkî de jî êdî dest ji hewldanên wiha hatiye berdan. Hêvîdar im ku kurd jî êdî xwe ji vê rêya şaş a "paqijkirina kurdî" berdin û qedir û qîmetî bidin zimanê xwe "wisa wek ku heye".

⁶ Navnasî anku onosmatîk: <https://zimannas.wordpress.com/2015/12/12/navnasi-anku-onosmatik/>

Çi tê wergirtin?

Kesên ne-zimannas "wergirtin"ê wek wergirtina peyvekê yan hin peyvan ji zimanekî bo zimanekî din fehm dikin anku li gor têgihiştina wan wergirtin **peyvwergirtin** e. Bo nimûne, kurdî peyva "kitêb" ji erebî, "ode" ji tirkî û "kompûter" ji inglîzî wergirtiye.

Ev têgihiştina ne-pisporan ne şaş e. Di rastiyê de merema zimannas jî bi wergirtinê bi piranî peyvwergirtin e. Lê wergirtin ji peyvwergirtinê berfirehtir e û bi kêmî van diyardeyên din jî dihewîne:

- **biwêjwergirtin:** Ziman ne tenê peyvan lê komikên peyvan jî werdigirin. Bo nimûne, gotinên *silameleykum*⁷ ji erebî *es-selamu 'eleykum* (herfiyên: "silav li ser we" yan kurdîtir: "silav li we be"), *elhemdilla* ji erebî *el-hemdu lillahi* (hemd / pesn bo Xwedê), *bismila* ji erebî *b-ismi-llahi* (bi navê Xwedê), *fî sebîli-llah* (di rêya Xwedê de, bo xatirê Xwedê).
- **girewergirtin:** wergirtina pêşgir an paşgir. Bo nimûne, kurdî paşpirtika "-ewî, -awî" ji erebî wergirtiye û wê li gel hin peyvên kurdî bi kar tîne: *bêhnewî, xwînawî, jehrewî*...
- **dengwergirtin:** wergirtina hin dengan (foneman, herfan) ji zimanekî din. Bo nimûne, dengê "eyn" wek li destpêka navên "Elî, Emer, Arif" di piraniya zimanên hindûewropî de nîne. Bi ihtimaleke pir mezin kurdî ew ji zimanê erebî wergirtiye. Lê êdî ew di kurdî de ne tenê di peyvên erebî de tê bikaranîn lê derbazî hin peyvên bi eslê xwe ne-erebî jî bûye: *esman, ewr*...⁸
- **watewergirtin:** berfirehkirina maneya peyvên xwemalî ber modelên zimanekî din. Bo nimûne, di tirkî de ti peyveke xwerû ya tam bi maneya "kirîn" (kîrîn, bi inglîzî *to buy*) ya kurdî peyda nabe. Peyva li kar "almak" e ku maneya "kirîn"ê dide lê ew herwiha wateya "wergirtin, standin / stendin"ê (*to take, to hold, to seize*) dide. Di kurdî de "wergirtina / standina / stendina bi pare / pere" adeten bi peyva "kirîn" tê ifadekirin.

⁷ Ev gotin bi çendîn awayên ji hev cuda di devê kurdan de û di nivîsan de jî cih digirin: *selamueleykum, silameleykum, siramelêk*...

⁸ Bo "eyn"ê binêrin: <https://zimannas.wordpress.com/2015/10/07/eyn-%D8%B9-di-kurdi-de/>

Lê di bin tesîra tirkî de, êdî gelek caran mirov li cihê "kirîn"ê peyva "standin / stendin" dibihîze û di nivîsan de dibîne.

Di hin nivîsên berê de min behsa hin ji van wergirtina kiriye (wergirtina dengên di nivîsarên xwe yên li ser dengnasiya kurdî de û wergirtina gireyan jî di nivîsara li ser peyvsaziya bi dariştinê de). Hin ji van wergirtinan jî (watewergirtin, biwêjwergirtin) dê paşî bîn behskirin.

Li vê derê em ê xwe tenê bi peyvewergirtinê ve sinordar bikin. Anku em ê tenê behsa peyvên wergirtî û çawaniya wan bikin.

Li aliyekî din, gelek caran wergirtina peyvan wek "wergirtina navên tiştan" tê fehmkirin. Bo nimûne, gava ku tiştêkî nû tê çêkirin, hingê navê wî jî dikare pê re bê wergirtin. Bo nimûne: trê, faks, telefon, kompûter.

Ev ne texmîneke şaş e lê bisinor e. Bi rastî jî piraniya peyvên wergirtî navdêr (ism, noun) in lê birrên din jî yên peyvan tên wergirtin an dikarin bîn wergirtin.

Birrên peyvan di wergirtinê de wergirtinê:

- **navdêr:**
 - **navên tiştên nû:** Internet, kompûter, telefon, televizyon...
 - **navên tiştên biyanî⁹:** ananas, pirteqal, mûz, fil, timsah, hût...
 - **navên fikir û ramanên civakî:** dewlet, hikûmet, demokrasî, sosyalîzm...
- **rendgêr:** bo nimûne "cahil, hêdî, miskîn" ji erebî, "sax, genc" ji tirkî yan "demokratîk, radîkal" ji zimanên ewropî
- **lêker:** bo nimûne "sekinîn, şewitandin, helandin" ji erebî lê bi paşpirtikên kurdî –în yan –andin.
- **hoker û girêder:** bo nimûne "belê, lê, ema, feqet" ji erebî yan "tim" (herdem) ji tirkî
- **hejmar:** bo nimûne "sifir" ji erebî, "milyon, milyar, trilyon..." ji zimanên ewropî
- **daçek:** "der" di hin gotinên wek "derbarê, derhal, peyderdey..." de ji farisî

⁹ Mebest ji "tiştên biyanî" li vê derê bo nimûne ew heywan û nebat in ku ji dereke din tên an li devereke din hene, bo nimûne: ananas, pirteqal, mûz yan hût, timsah, jagwar û hwd. hemû di kurdî de peyvên wergirtî ji ber ku ew li Kurdistanê peyda nabin an berhemên ji derve hatî ne.

- **cînav**: “qet” ji erebî yan “hiç” (hîç, qet) ya tirkî ji zimanên îranî

Awayên wergirtinan

Wergirtin dikarin li gor çawaniyên xwe wiha bîn rêzkirin:

- **wergirtinên kultûrî** (*cultural borrowing*): wergirtina peyvên bi wergirtina tiştên ji qisekerên zimanê werger re nû ne.
- **wergirtinên navxweyî** (*internal borrowing*): wergirtin ji zarava yan devokeke heman zimanî.
- **wergirtinên bingehîn** (*core borrowing*): wergirtina peyvên wisa ku hevwaterên wan ji xwe di zimanê wergir de hene.
- **wergirtinên serpêyî** (*nonce borrowing*): bikaranîna peyvên biyanî yê ku di zimanê wergir de hê cihê xwe negirtine.
- **vewergirtin** (*reborrowing*): wergirtina peyvekê ku bi eslê xwe ji zimanê wergir e lê çûye zimanekî din û zimanê wergir dîsa wê peyvê werdigire (adeten bi şiklê hinekî guherandî).

Wergirtinên kultûrî

Mebest ji wergirtinên kultûrî (*cultural borrowings*) wergirtina navên hin tiştan li gel wan tiştan e. Bo nimûne, gava ku radyo û televizyon li Kurdistanê belav bûne, navên wan ên biyanî jî li gel wan di zimanê kurdî de di nav kurdan de belav bûne.

Mebest ji “kultûrî” di gotina “wergirtinên kultûrî” de divê bi berfirehî were fehmkirin û bi kêmî van biwaran dihindirîne anku dihewîne:

- irf û edet
- huner û edebiyat
- cil û libas
- dîn û diyanet
- kar û jiyar (meîşet)

- xwarin û vexwarin
- cejn û pîrozî
- teknîk û zanist
- avaniya (struktura) civakî, hikûmet û birêveberî
- heywandarî û bikaranîna riwek û nebatan
- sîstema hînkirin û fêrbûnê
- xwarin û vexwarin
- mal û bicihbûn
- dinya û derdor

Armanca me ne ew e ku em lîsteyeke temam pêşkêş bikin lê tenê diyar bikin ku divê peyva "kultûrî" li vê derê teng neyê fehmkirin. Em ê li vê derê çend peyvan ji her yekê ji van tiştan bidin û diyar bikin ku bo nimûne kurdî çî wergirtinên kultûrî di van beşan de encam dane anku çî peyvên kultûrî wergirtine.

Bo ku em isbat kirin ku wergirtina peyvan di zimanan de diyardeyeke siriştî û tebîî ye, em ê li gel wergirtinên kurdî, behsa wergirtinan di heman waran de di hin zimanên din de jî bikin. Ji bilî kurdî, em ê bi berfirehî nimûneyan ji inglîzî û tirkî bidin.

Kurdî, tirkî û inglîzî bi çendîn awayan ji hev cuda ne:

- Kurdî zimanek e ku li çendîn dewletan tê axiftin lê li ti ji wan ne zimanê serdest e û tenê li Iraqê (Başûrê Kurdistanê) statuyeke resmî heye. Çendîn dezgehên zimanî hebin jî, ti ji wan ew qudret û şîyan nîne ku bikaranîna kurdî kontrol bike û biryarên mitleq li ser çawaniya bikaranîna kurdî bide. Kurdî bi çendîn zaravayên cuda û bi kêmî bi du alfabeyên cuda tê nivîsîn.
- Tirkiya standard ("stembolî") zimanê resmî yê dewleteke neteweyî ye, zimanê serekî û serdest ê Tirkiyê ye. Wek prensîp, tenê formeke tirkî ya standard heye û çawaniya bikaranîna wî wek prensîp ji aliyê dezgeheke zimannasî ya imtiyazî ve tê diyarkirin.
- Inglîzî zimanekî navneteweyî ye ku li zêdeyî 20 dewletan zimanê resmî yan jî zimanê serdest e. Wek prensîp inglîziya hemû deverên dinyayê eynî ziman e û ji inglîzîzanên hemû derê re fehmbare lê dîsa jî çendîn awayên cuda yê axiftin û nivîsîna inglîzî hene ku her yek jê li dereke dinyayê standard de (bo nimûne, peyvên bi maneya "reng, seferkirin, berevanî/parastin" li Amerîkayê wek *color, traveling, defense* tînin nivîsîn lê

li Brîtanayê awayê rast ê nivîsîna wan wiha ye: *colour, travelling, defence*). Bi sedan an bi hezaran dezgeh û zanîngehên li ser zimanê inglîzî dixebitin hene lê dîsa jî ti ji wan nikarin biryarên xwe li ser hemû bikaranîna inglîzî ferz bikin.

Li gel van cudahiyên mezin di navbera van her sê zimanan de jî, dîsa jî ti ji her sê zimanan ne bi-xwe-têr in. Wan her sêyan jî gelek peyv ji zimanên din wergirtine û niha jî hê jî bi berdewamî peyvan ji zimanên din werdigirin.

Gelek kurd ji hebûna peyvên bi eslê xwe biyanî di zimanê kurdî de "şerm" dikin. Hin kes heta dixwazin kurdî ji peyvên biyanî "paqij" jî bikin. Li vê derê, bi pêşkêşkirina hin nimûneyan ji peyvên biyanî di inglîzî û tirkî de jî, em dixwazin diyar bikin ku peyvên bi eslê xwe biyanî di her zimanî de hene û eger wan cihê xwe di zimanî de girtibe îu xelk wan bi kar bîne, hingê avêtina wan ji zimanî ne tenê ne hewce ye lê dikare ziyaneke mezin bigihîne zimanî jî.

Irf û edet

Gelek caran tê gotin ku filan tişt li ba kurdan "edet" e yan edetên kurdan an mîletekî din wiha ne yan ne wisa ne.

Di rastiye de kêma ji irf û edetan tenê aidî gel û mîletekî ne. Piraniya wan ti sinorên mîletan an welatan nas nakin. Piraniya edetên ku di nav kurdan de tên peyrewkirin, di nav mîletên din jî yê Rojhilata Navîn de û heta yê durtir jî hene.

Bo nimûne, di nav kurdan de zewac heye ku hema-hema di nav her mîletî heye. Piraniya welatên Rojhilata Navîn kêma-zêde bi heman awayî li meseleyê dinêrin û heta gelek ji wan wê diyardeyê bi heman navî dinasin ku "zewac" e. Ev peyv ji erebî ketiye kurdî, farisî û tirkî lê eslê wê ne erebî ye jî. Ew bi rêya aramî ji yûnanî ketiye erebî. Maneya eslê peyvê "cot" e anku jin û mêr.

Zewac bi merasimekê tê kirin û navê wê di kurdî û zimanên din ên Rojhilatî Navîn "mehr" an mehrkirin e. Zewac dikare bi şahiyekê bê pîrozkirin ku di kurdî de bi piranî navê "dawet" an "de'wet, dehwet" lê tê kirin. Ev peyv bi eslê xwe ji erebî "de'we" anku "gazîkirin, vexwandin, mazûmkirin" e.

Eger di zewacê de zarokên nêr anku kur peyda bibin, hingê di nav misilman û cihûyan de ew tên "sinet" kirin (sunetkirin). Ev jî peyveke wergirtî ye, ji erebî ketiye kurdî, tirkî û hin zimanên din.

Zewac herdem bi xêr û xweşî nadome. Gava ku ew tê bidawîanîn, adeten kurd, ereb û gelek milletên din jî peyva "telaq" bi kar tînin. Ew jî peyveke wergirtî ye, ji erebî ketiye kurdî û gelek zimanên din.

Tê zanîn ku mal, malbat û xizm û meriv di civaka kurdî de giring in. Lê dîsa jî ji ber têkiliyeke xurt û kûr, çendîn peyvên esil-erebî yên binavkirina kesûkaran ketine kurdî, farisî û tirkî jî. Bi kêmî ev peyv: mal, xal, xalet / xaltî, met, mam, afret, mindal, bi farisî ji bilî van herwiha 'emo- (mam, ap), tirkî "akraba" (xizm, mirovên kesekî)... Li aliyekî din tirkî peyva "kadın" (jin) ji îranî "xatûn" wergirtiye û farisî jî "da" (xal) ji tirkî "dayı" wergirtiye. herwiha tirkî jî peyva "hala" ya hevrehê "xalet" ji erebî wergirtiye lê maneya wê guherandiye û kiriye "met".

Inglîzî jî çendîn peyvên irf û edetên malbatî ji zimanên din, xaseten ji fransî wergirtine: family (malbat), parents (dêbab), ancestor (babûkal), aunt (xalet, met), uncle (mam, xal), madam (xanim), fiancée (bûk, dezgir), cousin (kuzen, zarokên mam, met, xal an xaletan), nephew (biraza, nêr), niece (biraza, mê) û bi dehan peyvên din. herwiha marriage (zewac), divorce (telaq, cudabûn), heritage / inheritance (mîras) jî hin peyvên din ên têkilî jiyana malbatî ne ku di inglîzî de peyvên wergirtî ne, bi taybetî ji fransî hatine.

herwiha tê gotin ku şeref, namûs, ihtiram, hurmet, marîfet û hwd. di filan civakê de giring in. Lê ev gotin jî ne tenê aidî miletekî ne. Kurdî ev peyv ji erebî wergirtine lê heman peyv ketine farisî, tirkî, urdûyî û di pratîkê de hemû zimanên misilmanan û hin zimanên derveyî wan jî. Çendî were gotin ku namûs li Rojhilatê heye û li Rojavayê (Ewropayê) peyda nabe jî, dîsa jî peyva "namûs" bi eslê xwe ji yûnaniya kevn ketiye zimanên Rojhilatê.

Hewwateya namûs û şerefê di piraniya zimanên ewropî de ne ji yûnanî lê ji latînî "honor" e. Bi inglîzî "honor, honour", bi fransî "honneur" ku jê wek "onur" ketiye tirkî û heta derbazî nav hin nivîsên kurdî jî bûye.

Helbet peyvên irf û edet bi xwe jî wergirtî ne, herdu ji erebî. Heman peyv ketine zimanên din jî yên misilmanan. Li hevberî wan di inglîzî de "habit" û "custom" hene ku ew jî herdu peyvên wergirtî ne, bi rêya fransî ji latînî.

Huner û edebiyat

Gava ku em bèn peyva "kultûr" bi maneya "kultûra bilind" anku huner (senet) û edebiyatê (wêje), hin kes dê li "muzîka kurdî, stranên kurdî, berhemên bi zimanê kurdî" bifikirin û wan wek tişteki taybet û xusûsî yê kurdan bibînin. Rast e ku zimanê wan kurdî ye, mijarên wan têkilî jiyana kurdan in. Lê dîsa jî temayên wan cîhanî û gerdûnî ne: di nav her miletî de eşq û evîn, şahî û şînî, dostatî û dijminahî heye û mijarên huner û edebiyatê ne.

Ji aliyê şikil û amûrên xwe ve jî huner û edebiyat berhemên hemû dinyayê ne. Di piraniya zimanan de mirov li muzîkê guhdarî dike û navê wê jî her muzîk e (ev peyv bi eslê xwe ji yûnanî). Berhemên edebî (ev peyv ji erebî ye) dikarin bo nimûne "şîir" (ji erebî), roman (bi rêya fransî ji latînî) yan novel (dîsa bi rêya fransî ji latînî) bin. Li gor awayê behskirinê ew dikarin komedî, drama yan trajedî bin (her sê peyv ji yûnanî ne). Ew dikarin wek şano (ji yûnanî) li tiyatroyan (ji yûnanî) bèn pêşkêşkirin an jî bibin film (ji inglîzî) û li sînemayan (bi rêya fransî ji yûnanî) an jî li ser televizyonan (tele- ji yûnanî, visio ji latînî) bèn temaşekirin an seyrkirin (temaşê û herdu ji erebî).

Berê mirovî berhemên edebî ji kitêban (ji erebî) dixwandin û berhemên hunerî jî li ser tabloyan (bi rêya fransî ji latînî) temaşê dikirin. Niha alet û hacetên zewqewergirtina ji wan piralî bûne: dikarin li ser radyoyê yan kompûtera xwe (herdu bi rêya inglîzî ji latînî) yan heta bi telefona (bi rêya inglîzî ji yûnanî) bèn dîtin an guhdarîkirin.

Hin zimanan çend peyvên taybet ji van berheman re çêkiribin jî (bo nimûne tirkî "bilgisayar = kompûter"), dîsa di wan zimanan de jî piraniya van peyvên her bi van navên navneteweyî tên nasîn. Hin zimanan çendîn hewl daye ku hin peyvên xwemalî ji wan çêkin jî (bo nimûne farisî "rayanê" û erebî "ḥasib" û "ḥasûb", hemû bi maneya "kompûter") lê dîsa jî xelk peyva navneteweyî bi kar tînin.

Teknîk û zanist

Di beşa "huner û edebiyat" de me behsa çend amûr û alavên teknîkî kir ku mirov pê zewqê ji van berheman werdigire. Piraniya amûr û alavên nû yên bikêrhatî li piraniya dinyayê belav

dibin. Berê carinan sed sal an hezar sal dem vedikêşa heta ku ew berhem ji deverekê digihîştin deverên din, heta berî nîv sedsalê jî gihîştina berhemên teknîkî hêdîka çêdibû. Lê niha ku tişteki hêja yê teknîkî were îcadkirin, ew di salekê yan mehekê de dikare li hemû dinyayê belav bibe.

Ne tenê amûr lê navên wan jî bi leza bayî belav dibin. Li gel telefon, kompûter, radyo, televizyon ên li jor behskirî, herwiha elektrîk (ji yûnanî), faks (ji latînî), kamera (ji yûnanî), otomobîl¹⁰ (oto- ji yûnanî, mobîl ji latînî) otobûs (yûnanî-latînî) û bi sedan amûrên din ên nû xwedî navên navneteweyî ne.

Taybetiyeke giştî ya peyvên teknîkî ew e ku ew vê dawiyê bi piranî di inglîzî, fransî yan zimanekî din ê ewropî de hatine çêkirin lê ew li ser bingehê hin peyvên yûnaniya kevn an latînî (kêm caran li ser bingehê peyvên ji hin zimanên din) hatine avakirin. Hin caran peyv ji du beşan pêk tê ku yek ji zimanekî ye, yê din ji zimanekî din. Bo nimûne, televizyon ji tele- ya ji yûnanî û vizyon a ji latînî pêk hatiye. Hêjayî gotinê ye ku gava em dibêjin kamera ji yûnanî ye yan faks ji latînî ye, mebest ne ew e ku ev peyv di latînî yan yûnaniya kevn de bi heman maneya em niha bi kar tînin de dihatin xebitandin. Na, kamera yan faksên niha li Serdema Antîk nedihatî nasîn lê eslê van peyvên ji wan zimanan e.

Herdem hemû peyvên teknolojîk ne di her zimanî de li kar in. Di zimanên Rojhilata Navîn de jî çend navên xwemalî bo çend berhemên teknîkî yê nû hatine çêkirin. Otomobîl di erebî de bi navê "seyyare" tê nasîn ku wek "seyare, siyare" ketiye kurdî jî (xaseten li Iraq û Sûriyê). Ew ji rehê erebî s-y-r- (livîn) hatiye çêkirin. Di tirkî de otomobîl bi navê "araba" tê nasîn ku wek "erebe" di kurdî de jî belav bûye (bi taybetî li Tirkîyê). Eslê peyvê bi rêya erebî ji zimanên îranî ye. Berê "erebe, araba" ne bi maneya "otomobîl" lê bi wateya erebeyên dûv heywanan bû lê zimanê tirkî (û di kurdî de jî li deverên li ber tesîra tirkî) maneya vê peyvên berfireh kiriye yan raguhastiye û daye tişteki nû.

Hewwateya erebeyê di inglîzî de niha "car" e ku bi eslê xwe kurtkirina "automobile car" anku "erebeya otomobîl" e. Di farisî de heman tişt niha bi navê "maşîn" tê nasîn ku kurtkirina "avtomaşîn" ya rûsî ye ku hevrehê "oto-" û "makîne" ye. Di farisî de herwiha peyva "xodro" (bi-xwe-liv) jî hatiye çêkirin lê xelk wê bi kar naîne.

¹⁰ Tirimpêl, turumbêl, tombêl jî bi eslê xwe formên "xirabkirî" yê ji peyva "otomobîl" in.

Piraniya zimanan navgîna li ser rêyên asinî / hesinî dimeşe bi navê "trên" dinasin ku bi rêya inglîzî "train" ji fransî "train" (rêk, rêçik, xetik) ji latînî tractus (kişandî, xîçandî) ye. Lê erebî navê "qîţar" lê kiriye û ev peyv derbazî farisî û kurdî jî (bi kêmî li Iraq, Îran û Sûriyeyê) bûye. Ew jî bi eslê xwe maneya "sira, rêz, tiştên li dûv hev" tê hem di inglîzî de û hem jî di erebî de peyva kevn maneyeke nû wergirtiye. Di kurdî de carinan navê "şemendefêr" yê qaşo kurdî li vê navgînê tê kirin lê di rastiyê de ev peyv ji fransî "chemin de fer" (rêya asinî/hesinî) ye.

Erebeyên ku mirov dikare pê bigere û tê de binive / raze / rakeve di piraniya zimanan de bi navê "karavan" tên nasîn (di gelek zimanan de wek "van" kurtkirî jî li kar e). Ev nav di inglîzî de li van tirimpêlan hatiye kirin lê eslê peyvê ji Rojhilata Navîn ji peyva "karwan, kerwan" e ku ne tenê di kurdî de lê di zimanên din de jî li kar e: farisî karvan, tirkî kervan, ermenî karawan, erebî qeyrewan...

Navgîneke (amrazeke) din a nûjen a ku li Rojhilata Navîn bi navên xwemalî tê nasîn navgîna firînê ye ku di kurdiya nivîskî de niha navên wek "firoke, balafir" lê tên kirin. Di axiftina xelkê de bi kêmî li Başûr û Rojava ew bi navê "teyare" tê nasîn ku "taire" ya erebî ye ku ketiye gelek zimanên din jî yê Rojhilata Navîn û Navenda Asyayê. Ew ji rehê erebî ʔ-y-r- (firîn) e. Di tirkîya osmanî de jî berê ev peyv bi navê "tayyare" dihat nasîn lê tirkîya niha derbazî bikaranîna peyva "uçak" (ji uç-mak = firîn) bûye ku wek "uçax" ketiye nav axiftina kurdên Bakur jî. Farisî jî ji "teyyarê" ya berê derbazî bikaranîna peyva "hevapeyma" ("hewapîv") bûye.

Ne tenê amûrên teknîkî lê herwiha beş û şaxên zanistî jî bi piranî bi navên xwe yê navneteweyî tên nasîn ku axlebe di inglîzî, fransî yan almanî de li ser peyvên yûnanî yan latînî (kêman caran jî li ser bingehê hin zimanên din) hatine avakirin: arkeolojî, biyolojî, cografya, fîlosofî, matematîk û bi sedan peyvên din jî.

Gelo çima em hin ji van makîneyên nû bi navên navneteweyî dinasin û li hinan jî navên xwemalî bar dikin? Çima kurd, ereb, farisî û tirkî radyo û televizyonê wek hev bi nav dikin lê her yek navekî yan çend navên cuda li firoke û balafiran dikin?

Hejmara navên amûrên teknîkî yê ku bi navên neteweyî (ne navneteweyî) tên nasîn bisinor in. Sebebê binavkirina bi navên neteweyî dikare kêman-zêde tesadîfî be. Lê gava ku zimanên serekî yê ewropî heman navî li tiştê bikin, bi ihtimaleke pir mezin zimanên din jî dê heman navî bi kar bînin. Bo nimûne, sebebê bikaranîna navên neteweyî di binavkirina "firoke,

balafir”an de ew e ku di zimanên ewropî de jî navên neteweyî yên xweser ji vê navgînê re hene: inglîzî ”airplane”, fransî ”avion”, almanî ”Flugzeug”, rûsî ”smolyot” û hwd.

Cil û libas

Gelek caran tê gotin k uhin millet bi cil û libasên xwe tên nasîn. Ev rast e lê tenê bi awayekî berteng: cilûbergên cejn û şahiyên ên millet û deverên ji hev cuda dikarin ji hev cuda bin. Lê di jiyana rojane de niha piraniya cilan li seranserî dinyayê wek hev in. Eger li her derê ne wek hev bin jî (bo nimûne li hin deveran jin serê xwe diniximînin an dipoşin lê li hinan na), dîsa jî kêman caran cil û şiklên wan li sinorê welatekî disekin.

Hin ji navên cilan bi zelalî tê dîtîn ku ji zimanên ewropî ketine kurdî, tirkî, farisî û gelek zimanên din jî yên dinyayê, bo nimûne: çakêt, pantolon, palto. Lê di rastiyê de bo nimûne ev peyvên ji mêj ve di kurdî de cih girtî jî bi eslê xwe ji zimanên ewropî (hin caran bi rêya erebî û carinan jî bi rêya rûsî) hatine nav kurdî: saqo, qapût, qemîs, sol, şekal (kurmancî) / kilaş, sapok. Heta kiras û fîstan jî ji zimanên ewropî hatine. Gumlek, cezme / cîzme û kepen ji tirkî ne. Jornavên ”cil, libas” bi xwe ji erebî ne.

Li gor vekolînên navneteweyî¹¹, navên cil û libasan yek ji biwarên herî zêde ye ku peyvên biyanî pir wergirtine ji ber ku stîla cil û libasan li seranserî dinyayê dikeve ber heman pêl û sîpelan. Tê gotin ku berî sed-dused salan li deverên cuda yên dinyayê xelkê cilên ji hev cuda li xwe dikirin lê niha yekbûneke pir xurt peyda bûye.

Dîn û diyanet

Herdu dînen serekî yên hemû dinyayê filetî (mesîhîti, îsawîti) û îslam in ku herdu jî li Rojhilata Navîn, di nav gelên samîaxiv (aramî û erebî) de peyda bûne. Van dînan hem gelek bawerî û raman û hem jî gelek kirdar û pratîk bi xwe re belav kirine.

¹¹ Binêrin: *Loanwords in the World's Languages A Comparative Handbook* (Peyvên wergirtî di zimanên dinyayê de: destnameyê berhevder) ya bi serperîştîya Martin Haspelmath û Uri Tadmor e: <http://www.degruyter.com/view/product/41172>

Li gel wan bawerî û pratîkan, herwiha navên wan jî li dinyayê belav bûne. Ev rewş tê zanîn û em ê jî bi kurtî behsa wê bikin. Lê em ê herwiha diyardeyeke kêmbeskirî jî berçav bikin: çawa gelek ji bawerî û pratîkên îslamî ne bi peyvên ji erebî lê bi peyvên îranî hatine binavkirin.

Loma kurdan, farisan, tirkan û bi dehan milletên din ên misilman peyvên wek "helal, heram, şehde, zekat, xêr, sedeqe, mela, cehnem, feqe, medrese" û bi dehan peyvên din ên têkilî îslamê jî ji erebî wergirtine.

Lê ji ber ku îslam bi xwe jî li ser bingehê dînên berî xwe (filetî û cihûtiyê) peyda bûye, gelek ji peyvên dînî ne di erebî de hatine çêkirin lê ew pêşî ji aramî yan îbrî anku bi rêya filetiyê yan cihûtiyê ketine erebî û paşî jî bi rêya îslamê belav bûne nav milletên misilman ên ne-ereb wek kurd, tirk û farisan. Hin ji peyvên wisa ev in: amîn, decal, fitre, reb, şeytan, erş û bi dehan peyvên din jî.

Bi îslamê re zimanê erebî ne tenê peyv lê herwiha navên kesan jî dane milletên din ên misilman. Niha hin hewlên binavkirina zarokan bi navên xwemalî yan "neteweyî" (wek "navên kurdî") hebin jî, piraniya misilmanên hemû deverên dinyayê bi navên pêxemberan an kesên din ên di îslamê de pîroz hatine binavkirin: Mihemed, Elî, Hesên, Hisên, Ebdulla, Ehmed, Îbrahîm, Îsa, Îsmâîl, Mûsa, Yehya... yan navên jinan: Amîna, Fatma, Hacer, Eyşa, Zeyneb... Gava ku mirov li ferheng û lîsteyên navên kurdî dinêre, adeten mirov van navan di wan de nabîne tevî ku piraniya kurdan bi van navan tên nasîn. Lê ew hin navên "resen" (eslî) yê kurdî didin ku di rastiya de hejmareke mezin ji wan formên kurtkirî ji navên erebî ne. Bo nimûne: Mem (ji Mihemed), Zîn (Zeyneb), Reşo (Reşîd)...¹²

Lê dîsa jî gelek ji tiştên bingehîn yê îslamê di kurdî û farisî de ne bi erebî lê bi peyvên îranî tên nasîn. "Xwedê, pêxember, nivêj/nimêj, rojî, guneh" hin têgeh û konseptên bingehîn yê îslamê ne lê dîsa jî ev peyv ne ji erebî hatine lê di zimanên îranî bi xwe de hatine çêkirin yan jî berî îslamê hebûn. Ev peyv hemû bi eslê xwe îranî ne û di kurdî û farisî de ev peyvên serekî ne, ne hevwateriyên wan yê ji erebî "Ellah, resûl/nebî, selat, sewm, xetî" ku ji hevwateriyên îranî kêmtir tên bikaranîn (bo nimûn "Ellah, resûl/nebî") yan jî hema qet di kurdî de nayên bikaranîn (wek mînak "sewm, xetî").

¹² Bo vekolîneke li ser navên taybet di kurdî de binêrin: <https://zimannas.wordpress.com/2015/12/12/navnasi-anku-onosmatik/>

Ev peyvên îranî ne tenê di zimanên îranî de mane lê bi îslamê re derbazî gelek zimanên din jî bûne. Bo nimûne, hin ji van peyvan ketine tirkî, urdûyî, albanî, indonezî û gelek zimanên din jî yên ne-îranî lê yên ku qisekerên wan bûne misilman. Bo nimûne, hin ji van peyvan wiha di tirkî de cih girtiye: namaz (nimêj, nivêj), günah (guneh), peygamber (pêxember), oruç (rojî).

Kar û jiyar

Karkirin û awayên peydakirina debara jiyane anku "jiyar" (meîşet, bi R, ne bi N anku "jiyar", ne "jiyan") li hin deveran ji deverên din cuda bin jî, awayên baş yên peydakirina debara jiyane zû li dinyayê belav dibin û dibin navneteweyî. Ji ber hindê, herwiha navên karan û pîşeyan (meslekan, mihneyan) jî zû ji zimanekî derbazî zimanên din dibin.

Loma hejmareke pir mezin ya navên pîşeyan jî di kurdî û piraniya zimanên din de jî peyvên wergirtî ne. Hin ji van peyvan vê dawiyê hatine, bo nimûne "doktor, profesor, akademîsyen, rektor..." Gelek wek peyvên ji erebî tên nasîn: "beqal, etar, beytar, hekîm, cerah, cebar, necar..."

Lê hin ji van xwe li erebî jî nagiririn. Bo nimûne, "beytar" (hekîmê heywanan) bi rêya erebî ketibe kurdî jî, bi eslê xwe ji yûnaniya kevn e. "Necar" (hosteyê daran û dartiraşînê) bi rêya erebî ketibe kurdî jî, rehên wî digihin zimanên akadî û sûmerî jî.

Xwarin û vexwarin

Gelek millet û welat bi taybetmendiyan xwarin û vexwarinên xwe dixurin û pesnê wan didin yan bi wan pesnê xwe didin. Rast e ku li her derê hin xwarin û vexwarinên xas hene lê di rastiyê de xwarin bi piranî li her derê wek hev in. Hin xwarin yan vexwarin li her derê tine bin jî, dîsa xwarinên yan vexwarinên ku tenê di nav miletekî de yan tenê li welatekî hebin, bi rastî pir kêmtir in yan qet nînin jî.

Piraniya xwarinên dinyayê ji çend riwekan û berhemên çend heywanên xwedîkirî pêk tê. Di nav riwekan de, danê yekî di ser hemûyan re ye ku "birinc" e. Eger mirov hinekî li navê vê berhemê bi zimanên cuda vekole, dê bibîne ku di rastiyê de ew di piraniya zimanan de li

seranserî dinyayê heman peyv e: kurdî û farişî "birinc", tirkî "pirinç", ermenî "brinc", erebî "eruzz", îbrî "orêz", yûnanî "oruza", portugalî û spanî "arroz", rûsî "rîs", almanî "Reis", fransî "riz", îtalî "riso", inglîzî "rice"... Hemû bi eslê xwe ji eynî peyvê ne û ji zimanekî Hindistanê tên.

Berhemeke din ya sereke, ku li şûna birinc tê xwarin, di nav piraniya kurdan de bi navê "petat, patate, patates" tê nasîn. Lê ji ber ku ev peyv di erebî û tirkî de jî heye, gelek kes ji wan direvin û peyva "kurdî" "kartol" dinivîsin. Di rastiyê de ti ji van herdu peyvên ne bi eslê xwe kurdî, ne tirkî û ne jî erebî ne. Peyva "petat" bi formekê yan yeke din li piraniya dinyayê berbelav e. Bo nimûne: spanî û îtalî "patata", portugalî "batata", inglîzî "potato", holandî "patat", filipînî "patatas"... Ev peyv ji zimanekî Amerîkaya Navîn bi rêya spanî li dinyayê belav bûye.

Hewwateya wê "kartol" jî di piraniya zimanên Kafkasyayê, Navenda Asyayê û Rojhilata Ewropayê de peyda dibe: azerî "kartof", ermenî "kartofil", kazaxî "kartop", osetî "kartof", kirgîzî "kartöşkô", tirkmenistanî "kartoşka", ozbekî kartoshka, ukraynî "kartoplya", romanî "cartof", polonî "kartofel", latviyayî "kartupelis", rûs "kartofeli" (bi devkî "kartoşka")... hemû ji almanî "Kartoffel". Ya almanî bi xwe jî ji îtalî "tartuficolo" ye.

Ne tenê ev xwarinên berbelav lê hin ên kêmtir peyda dibin jî ji zimanekî derbazî yê din bûne. Bo nimûne, "xox, mişmiş" ji erebî hatine nav kurdî lê "gûz" ya îranî wek "cewz" ketiye erebî û jê wek "ceviz" derbazî tirkî bûye. Tirkan "bulgur" a xwe ji zimanên îranî wergirtiye lê kurdan jî hevwateriya wê "savar" ji ermenî aniye. Tirkan "horos" ji zimanên îranî wergirtiye lê ev peyv di kurdî de peyda nabe yan nemaye û peyva "dîk, dîkil" ya ji erebî li cihê wê di kurmancî de li kar e.

Nimûneyên me dayî bi rastî jî tenê nimûne ne û bi ti awayî peyvên wergirtî di vî warî de ne bi van sinordar in.

Dem

Dem li her derê kê-m-zêde wek hev tê fehmkirin û pîvan. Em bi salan, bi mehan, bi rojan, bi saetan yan jî bi deqîqe û saniyeyan behsa wî dikin.

Hin ji peyvên têkilî demê xwemalî ne anku di kurdî de peyvên îranî yan jî heta hindûewropî ne. Bo nimûne, peyvên wek "roj, şev, havîn, zivistan" rehên xwe di zimanê me de digihînin proto-

hindûewropî anku maka zimanên ewropî. Hin peyv tenê dema zimanên kevn yên îranî diçin, wek mînak “sal”.

Hin peyv jî bi zelalî ji zimanên din hatine wergirtin, bo nimûne “saet, deqîqe, saniye” ji erebî. Navên piraniya mehan bi rêya erebî ji îbrî, aramî yan akadî anku ji zimanên samî hatine wergirtin, bo nimûne “sibat, adar, nîsan, hezîran, tebax/ab, îlon/eylûl, çirî/ tişrîn, kanûn”.

Peyva “hefte, heftî” bi zelalî ji peyva “heft” (7) hatiye dariştin. Ew ne tenê di kurdî û farisî de heye lê jê wek “hafta” ketiye tirkî jî. Destpêka piraniya navên hefteyê bi zelalî ji zimanên îranî ye, bo nimûne “yekşem, duşem, sêşem, çarşem, pêncşem” anku ji navên hejmarên 1 – 5 hatine dariştin. Lê dawiya van peyvan “-şem” (di hin devokan de “şemb, şemî, şembî”) ne ji îranî lê ji îbrî ye. herwiha di hin devokên kurdî de peyvên wek “sebt” (şemî) û “lehd” (yekşem) hene ku ji erebî ne û di rastiyê de di erebî de jî ji îbrî ne.

Li aliyekî din, çend ji navên rojên hefteyê ji zimanên îranî ketine tirkî: “çarşamba, perşembe”. herwiha “Pazar” (yekşem) jî ji peyva îranî “bazar” hatiye wergirtin ji ber ku wê rojê bazar dihatin danîn. herwiha “Pazartesi” (duşem, roja piştî bazarê) bi destpêka xwe ji îranî û dawiya xwe ji tirkî ye. Navên rojên din yên hefteyê di tirkî de “Sali” (sêşem) û “Cuma” (în, cume) ji erebî ne. “Cumartesi” nîverebî-nîvtirkî ye.

Civak û birêvebirin

Awayê birêkxistina civakê û birêvebirina wê li her dera dinyayê ne wek hev e lê gelek wekheviyên bingehîn li seranserî dinyayê hene. Li piraniya cîhanê biçûktirîn yekîneya koma mirovan mal e, paşî tax (mehel) yan gund e, paşî nahî / qeza û bajaran in û taliyê jî welat û dewlet in. Mal bi piranî ji malbatekê (aîleyekê) pêk tên, rûniştvanên heman gundî ji yek yan çend êl û eşîran in yan jî çend gund bi hev re ji heman eşîrê ne, welat jî kêman caran ji gelekî û gelek caran jî ji çend gelan pêk tê. Mal ji aliyê malxwê û kabaniyê ve, gund ji hêla muxtarekî ve, eşîr ji layê axayekî ve, qeza ji aliyê qayimeqamekî ve, bajar ji aliyê şaredar yan waliyekî ve, û welat jî ji hêla serok û hin wezîrên wî ve tê birêvebirin.

Rewş ne tenê li Kurdistanê yan li Rojhilata Navîn lê li gelek deverên din jî yên dinyayê wiha ye yan wiha bû. Ev sîstem jî carekê li hin cihan peyda bûne û jê li deverên din jî belav bûne. Loma

gava ku mirov li zimanan jî dinêre, dibîne ku di wan de piraniya peyvên têkilî vê pergala birêvebirinê jî wek hev in û ji heman çavkaniyê hatine wergirtin.

Peyvên vê mijarê di zimanên ewropî de bi piranî ji latînî ne. Bo nimûne, peyvên inglîzî “family” (malbat), “village” (gund), “city” (bajar), “state” (dewlet), “country” (welat), “government” (hikûmet), “president” (serok), “minister” (wezîr), “governor, mayor” (walî), “administration” (îdare, birêveberî)... hemû ji latînî (bi rêya fransî) hatine wergirtin.

Di zimanên Rojhilata Navîn de peyvên vê mijarê bi piranî ji erebî hatine wergirtin. Ew ne tenê di kurdî de lê herwiha di farisî, tirkî, urdûyî, peştûyî û piraniya zimanên din jî yê misilmanan de li kar in (di hin ji van zimanan de yek yan çend lib ji nimûneyên me ne li kar in lê piraniya wan di van hemû zimanan de cih digirin: aîle, muxtar, eşîr, qeza, nahiye, mehel, herêm / menteqe, dewlet, hikûmet, walî, welat/wilayet, îdare, hukim, ceza, siyaset...

Peyvên “civak, civat” bi xwe jî di rastiyê de ji peyva erebî “cema’e(t)” hatine ku di kurdî de jî wek “cemaet” li kar e lê di formên xwe yê “civat, civak” de zêdetir hatiye kurdîkirin.

Hin peyvên vê mijarê jî bi rêya erebî ketiye kurdî û zimanên din yê misilmanan lê erebî bi xwe ew ji zimanên din wergirtine, bo nimûne: “beledî / belediye, qanûn, namûs, iqlîm, lijne...” ji yûnaniya kevn yan bi rêya yûnanî ji latînî.

Lê hemû peyvên vê mijarê ne wergirtî ne yan jî hemû ne ji erebî ne. Bo nimûne, “gund, bajar” peyvên xwemalî ne. “Axa” ne ji erebî lê ji tirkî hatiye wergirtin. Li aliyekî din, tirkî “şehir” (bajar) ji îranî wergirtiye.

Di vê mijarê de peyva “wezîr” hêjayî binavkirineke taybet e. Ew niha bi forma xwe ya erebîkirî di kurdî û farisî de li kar e. Lê eslê peyvê bi xwe îranî ye. Ev nimûneyeke ji **vewergirtinê** ye ku dê li jêrtir were behskirin.

Fikirên civakî û dezgehên civakî yê nû êdî ne herêmi lê cîhanî ne. Loma gelek ji wan êdî ne ji erebî (zimanê serdest yê Rojhilata Navîn) lê yekser ji zimanên ewropî tên: parleman / parlamento, komîte, kongre, kongres, demokrasî, sosyalîzm, radîkalîzm, terorîsm, komunîzm, federal, federasyon...

Sîstema hînkirin û fêrbûnê

Kêm caran sîstema hînkirin û fêrbûnê li du welatan bi temamî wek hev e. Lê tevî vê jî, li piraniya welatan mirov gelek ji beşên ku dixwîne wek hev yan nêzîkî hev in. Bo nimûne, miroc hînî xwandina û nivîsînê dibe, fêrî hejmartinê dibe, dielime dîrok û edebiyatê. Navê gelek dersan di piraniya zimanên dinyayê de eynî ne: matematîk, fizîk, cografya, kîmya...

Navên dezgehên xwandinê jî li piraniya dinyayê wek hev in yan jî li her deverê berfireh navekî ji eynî rehî heye. Bo nimûne, cihê ku zarok diçin dersê lê bixwînin teqrîben di hemû zimanên ewropî de bi eslê xwe bi eynî navî tê nasîn lê li gor dengnasiya zimanan piçekê ji hev cuda bûye: inglîzî "school", almanî "Schule", holandî "school", portugalî "escola", fransî "école", spanî "escuela", polonî "szkoła", îtalî "scuola", rûsî "школа" (şkola)... hemû ji latînî "scola", ya latînî bi xwe ji yûnaniya kevn.

Di nav misilmanan de heta vê dawiyê yek ji herdu yan jî herdu peyvên "medrese, mekteb" dihatin bikaranîn. Bo nimûne, kurdî, farisî, urdûyî, "medrese", kurdî, tirkî, kazaxî, kirgîzî, ozbekî, oyxurî, tacikî, tirkmenistanî, hindî û hejmareke mezin ya zimanên din jî "mekteb, mektep" bi kar dianî û piraniya wan niha jî vê peyvê dibêjin û dinivîsin.

Mixabin petîperistiya tirkî û di bin tesîra nijadperistiya tirkî de, petîperistiya kurdî jî xwast xwe ji van herdu peyvên di nav gel de li kar bişon. Tirkan peyva "okul" ya qaşo tirkî "oku-mak" (xwandin, xwendin) lê di rastiyê de ji têkilkirina "oku-mak" ya tirkî û "école" [êkol] ya fransî çêkir. Kurdan qaşo xwe ji peyva biyanî şûşt lê di rastiyê de xwe avêt himêza du peyvên biyanî:

- Qelemşorên kurmançî "dibistan" ya ji farisî û ji xelkê re nenas neqil kir cihê "mekteb, medrese" yên di kurdî de berbelav.
- Qelemşorên soranî peyva qaşo "kurdiya pak û petî" ya "qutabxane" darişt lê di rastiyê de "qutab" ne kurdî ye lê ji erebî ye.
- Di herdu lehceyan de jî çendîn peyvên din jî ceribandin, wek "fêrgeh, xwandingeh, xwendegeh, perwerdegeh..." lê ti ji wan jî cihê "mekteb, medrese" negirtiye.

Vê dawiyê piraniya peyvên vê mijarê ji zimanên ewropî tî. Hem navên dersan, wek "biyolojî, kîmya, fizîk, matematîk, cografya..." û hem jî hin peyvên din, wek "kurs, semînar, kolej, lîse" û hwd.

Avahî û bicihbûn

Mal û tiştên nav malê wek prensîp ji destpêka mirovatîyê ve hebûne. Loma mirov dikare texmîn bike ku peyvên têkilî wan di zimanan de dê kevn û xwemalî bin.

Lê di rastiyê de modelên avahiyan, beşên wan û tiştên di wan de heyî bi piranî nûjen in. Berê di nav kurdan de xanî bi piranî ji beşeke tevahî pêk dihat, odayên rûniştinê, xewê, karkirinê ji hev ne cuda bûn. Cihên şûştinê, xwarinçêkirinê û destavxweşkirinê bi kêmî havînan (lê bi piranî her çar demsalan) li derve bû. Ev ne tenê rewşa kurdan bû: eger mirov çend dehsalan yan sedsalan paşve biçê, li piraniya dinyayê wisa bû.

Anku beşên xanî – bo nimûne medbex, hemam (herdu ji erebî) – yan tiştên tê ve – bo nimûne qenepe (ji fransî), mase / mêze (ji îtalî), sofa (ji inglîzî, ew bi xwe ji erebî) – peyvên wergirtî ne. Heta navê hin tiştên ku mirov texmîn dike her û her hebûne, peyvên wergirtî ne: lihêf û betenî ji erebî, doşek ji tirkî. Fikra parvekirina xanî li ser çend beşan jî bi navê giştî yê beşan ve jî di kurdî de ji tirkî ye (“ode” ji tirkî “oda”) yan jî ji erebî (“mezel, menzel”).

Di rastiyê de heta peyva “mal” bi xwe jî ji erebî ye û ketiye cihê “ke-” ya îranî. Lê ev êdî ne wergirtineke kultûrî lê wergirtineke bingehîn e û li jêrtir behsa wan tê kirin.

Li aliyekî din, tirkî peyva “duvar” (dîwar) ji zimanên îranî wergirtiye.

Jornav (hîpernîm)

Di kurdî de hejmareke mezin ya gulan, giyayan û daran navên xwe yên xwemalî hene. herwiha çendîn heywanan jî navên xwe yên xwemalî hene. Lê tevî vê jî (bi kêmî heta vê dawiyê) ti navekî hevbeş yê xwemalî ji van heywanan yan jî van gul û giya û daran re tine bû.

Hemû heywanên xwedî navên xwemalî û biyanî bi hev re bi peyva ji erebî wergirtî “heywan” tên/dihatin nasîn. Bi heman awayî hemû gul û giya û dar jî bi hev re bi peyva ji erebî “nebat” dihatin/tên nasîn. Yan hemû heywanên bi perr û baskên yên ku difirin bi navê “teyr” yê ji erebî tên/dihatin nasîn tevî ku gelek ji cûnên teyran navên xwe yên xwemalî hebûn jî.

Vê dawiyê çendîn hewlên afirandina peyvên xwemalî li cihê “heywan, teyr, nebat” hatine dan, bo nimûne:

- heywan: canewer, giyanewer, ajel (“ajel” di rastiye de berfirehkirina peyvê ye ji ber ku ew li cihên heyî di nav xelkê de maneya “dewar, sewal” dide, ne maneya hemû heywanan)
- nebat: riwek, şînkâtî, hêşinahî
- teyr: balinde, firinde

Lê di rastiye de ti kêmasiyek di kurdî de nîne em van peyvên esil-biyânî yê di nav gel de li kar bidomînin. Eger em li bihêztirîn zimanê dinyayê yê niha anku li inglîzî binêrin, em ê bibînin ku rewş di vê meseleyê de jî tam wek kurdî ye:

Di inglîzî de jî gelek heywan û nebatan navên xwe yê xwemalî hene. Lê di inglîzî de jî ti peyveke xwemalî bi maneya “heywan” yan “nebat” peyda nabe. Bi wê mebestê inglîzî jî “animal” (heywan) û “plant” (nebat) ji latînî wergirtine. Berevajî kurdînivîsan, inglîzînivîs bi van peyvên di zimanê wan de cihgirtî razî ne û serê hevzimanên xwe bi peyvokên çêkirî naêşînin.

Di rastiye de rewş ne tenê di kurdî û inglîzî de lê di piraniya zimanên din de jî wisa ye. Peyvên xwemalî bi jênavan (hîponîman, bi inglîzî *hyponym*) anku bo tiştên yek bi yek hene lê bo jornavan (hîpernîman, *hypernym*) wek “heywan, nebat” kê in û adeten ji çend zimanan (latînî, yûnanî, erebî, sanskrîtî) hatine wergirtin.

Bo nimûne, piraniya zimanên din jî yê ewropî bi maneya “heywan” û “nebat” heman peyva “animal” û “plant” yê ji latînî bi kar tînin:

- heywan: inglîzî, fransî, spanî, portugalî hemû “animal”, îtalî “animale”... hemû ji latînî “animalis”.
- nebat: inglîzî û holandî plant, fransî plante, spanî û portugalî planta, îtalî pianta, almanî Pflanze...

Di zimanên misilmanan de jî:

- heywan: farisî hiyvan, tirkî hayvan, urdûyî heyvan, indonezî hewan, kazaxî xayvan, somalî xayawaano, ozbekî “hayvon”, azerî heyvan, oygurî “haywan”, peştûyî “heyvan”... hemû ji erebî “heywan”.

WERGIRTINÊN NAVXWEYÎ

Mebest ji wergirtinên navxweyî (*internal borrowing*) wergirtina ji zarava yan devokeke heman zimanê ye. Em ê pêşî li ser wergerandina navbera lehceyan bisekinin, paşî li ser wergirtina di navbera devokên kurmancî de.

Ji wergirtinên zaravayî em ê behsa wergirtinên ji soranî yan bi rêya soranî ketî kurmancî wek nimûne bikin. Ji wergirtinên devokî jî em ê bala xwe bidin wergirtinên navbera kurmanciya navendî û kurmanciya rojhilatî.

WERGIRTINÊN ZARAVAYÎ: JI SORANÎ BO KURMANCÎ WEK NIMÛNE

Van salên dawiyê têkiliya navbera zarava û devokên kurmancî xurttir bûye. bi rêya hevnasîna kesan, medyayê û xwandina berhemên bi zarava û devokên din, kurdên ji deverên cuda dest pê kiriye ku peyvên di devoka wan de tine bin jî fehm bikin û heta bi kar jî binin.

Nivîsîna zimanê kurdî bi zaravaya kurmancî dest pê kiriye¹³. Lê salên 1900 ji ber qedexeya li ser zimanê kurdî li Bakurê Kurdistanê (warê piraniya kurmancîaxivan) û serbestiyeke rêjeyî li Başûrê Kurdistanê, soranî zêdetir derfet û delîvên pêşketinê hebûn. Ji ber ku di dawiya salên 1900 de gelek berhem li ser mijarên cuda bi soranî hatibûn nivîsîn, hin kurmancînivîsan jî xwe spartiyê xwandina wan û gelek peyv jî jê wergirtine û paşî ew di nivîsên xwe yên bi kurmancî de jî bi kar anîne. Bi vî awayî gelek peyv ji soranî derbazî kurmancî bûne.

Lê gelo ev peyv çî ne? Ew çawa ji soranî derbazî kurmancî bûne? Sebebên wergirtina wan çî ne? Di kurmancî de çawa tên bikaranîn? Gelo eslê wan peyvyan soranî ye yan jî gelo soranî tenê rêya wergirtina wan bûye? Anku gelo ew peyv di soranî bi xwe de hebûn yan hatine çêkirin yan jî soranî bi xwe jî ew ji zimanekê din wergirtine û bi rêya soranî ketine kurmancî jî? Gelo

¹³ Bi zaravaya lurî berî kurmancî hatiye nivîsîn. Lê berevajî ku hin kurd idia dikin, ji aliyê zimannasî ve lurî ne beşek ji zimanê kurdî ye. Ew ne farisî ye jî. Lê heke mirov ji aliyê zimannasî ve lê binêre, lurî û farisî ji lurî û kurdî zêdetir nêzîkî hev in.

hejmara wan peyv çend e? Heke heta niha hejmara wan peyv nehatibe diyarkirin, gelo qet mimkin e ku mirov wan bihejmêre?

Di vê meseleyê de divê çend zelalkirinên pêdivî bên kirin.

- 1) Gava ku em dibêjin "kurmancî peyv ji soranî wergirtine", gelo em behsa çi "kurmancî" dikin?
 - a. kurmanciya devkî ya giştî
 - b. kurmanciya devkî ya di bin tesîra soranî de
 - c. sormancî
 - d. kurmanciya nivîskî ya di bin tesîra soranî de
 - e. kurmanciya berhemên ji soranî wergerandî
 - f. kurmanciya nivîskî ya giştî
- 2) Gava ku em dibêjin "kurmancî peyv ji soranî wergirtine", gelo em behsa çi "soranî" dikin?
 - a. soraniya devkî
 - b. soraniya nivîskî
- 3) Gava ku em dibêjin "kurmancî peyv ji soranî wergirtine", gelo mebesta me
 - a. tenê ew peyv in ku bi eslê xwe soranî ne?
 - b. yan jî her peyv e ku bi rêya soranî ketiye kurmancî?

Li vê derê mebesta me bi peyvên "kurmanciya devkî ya giştî" ew peyv in ku li hemû yan piraniya deverên kurmancî di nav xelkê "sade" de hebin. Di kurmanciya wiha de peyvên ji soranî wergirtî ihtimalen qet tine ne. Heke hebin jî, bi tiliyên destan mirov dikare bihejmêre. Bo nimûne, kurmancîaxivên sade yên diyarbekirî, dêrsimî, efrînî, êrîvanî yan xorasanî di mala xwe de, di nav zar û zêçên xwe de ihtimalen yek peyva ji soranî wergirtî jî bi kar naînin. Bi heman awayî di nav soranîaxivên "sade" yên sineyî, kerkûkî yan seqizî de ihtimalen ti peyvên ji kurmancî wergirtî di mal de nayên bikaranîn. Heke çend peyv hebin jî, hejmara wan pirr bisinor e.

Li deverên ku sinorên kurmancî û soranî digihin hev, tesîra herdu zaravayan li ser hev heye. Bo nimûne, li Başûrê Kurdistanê li parêzgeha Hewlêrê hin bajarok kurmancîaxiv û hin jî soranîaxiv in. Ji ber cîranî û têkiliyên qisekerên herdu zaravayan, tesîra wan li ser heye: hem di kurmanciya wan deveran de şûn û şopên soranî diyar in û hem jî di soraniya wan deveran de

tesîra kurmancî berçav e. Ew tesîr ne tenê di peyvnasanî (leksîkal) ye lê herwiha dengnasanî (fonolojîk) û pirtiknasanî (morfolojîk) e jî. Li hin deveran zehmet e mirov bibêje ka ew bi kurmancî yan jî soranî diaxivin. Bi taybetî devoka klasîk ya eşîra sûrçiyên wisa ye.

Mebest ji "sormancî" bi ber firehî têkilkirina kurmancî û soranî ye. Hin caran ev bi qest tê kirin: bo nimûne, gava ku kurmancek û soranek li gel hev biaxivin, herdu ji hev fehm bikin lê ti ji herduyan 100 % bi zaravaya yê din neaxive, hingê yek yan herdu dikarin ew bidin ku heta bikarin peyv û rêzimana li gor zaravaya din bi kar bînin daku ji hevberê wan re fehmkirin hêsan be.

"Sormancî" bi piranî demkî ye: kurmancek dikare wê li gel soranekî bi kar bîne lê gava ku bi kurmancekê re biaxive, vegere "kurmanciya xwe ya normal". Soranek jî dikare wisa bike.

Lê kurmancên ku li hin deverên soranîaxiv dijîn yan soranên ku li deverên kurmancîaxiv dijîn, dikarin piştî demekê bi rastî jî bibin sormancîaxiv anku hewl bidin bi zaravaya din biaxivin lê dîsa jî tesîra zaravaya wan bi xwe bi berfirehî li ser axiftina wan hebe. Anku dibe ku demekê ew êdî ne zaravaya xwe baş bizanin û ne jî bi temamî hînî zaravaya din bûbin. Yan jî belkî bi temamî hînî zaravaya din bûbin lê êdî zaravaya wan bi xwe bi giranî di bin tesîra zaravaya din de mabe. Bo nimûne, ev rewşa gelek kurmancîaxivên li Hewlêrê yan Silêmaniyê bi cih bûyî ye.

Kurmanciya nivîskî ya di bin tesîra soranî de bi çend awayên cuda berçav dibe. Gelek ji nivîskar û rojnamevanên kurmanc yê de vera Behdînan li gel xwandina bi kurmancî (bi taybetî behdînî) û erebî, herwiha xwandevanên berhemên soranî û guhdarên bernameyên soranî ne. Têkiliyên wan yê şexsî jî li gel nivîskar û rojnamevanên soran dikarin hebin. Bi dilxwazî yan jî ji nehişyarî tesîra soranî li ser wan heye. Di haletê baş de ew kurmanciya xwe bi peyv û gotinên soranî berfireh û zengîn dikin. Di halê xirab de kurmanciya wan di bin tesîra soranî de belingaz û perîşan dibe.

Piraniya nûçe, nivîs û hevpeyvînên medyaya bi kurmancî ya Başûrê Kurdistanê wergerandina ji soranî ye anku ew ne yekser bi kurmancî hatine nivîsîn. Hin wergerên baş hene ku berheman wisa werdigerînin ku mirov qet bîra wê nake ku berhem wergerandî ye. Lê di gelek wergeran de şûn û şopa soranî bi awayekê bêserûber di wergerê de diyar e. Bo nimûne, vê dawiyê bûye edet ku di nûçeyên ji soranî wergerandî de mirov gotinên wek "[kesê mirî] bi xakê spart" bi maneya "[kesê mirî] bin-ax kir" dibîne.

Kurmanciya nivîskî ya giştî anku ne tenê ya yekser di bin tesîra soranî de jî van 20 - 30 salên dawiyê gelek gotin ji soranî wergirtine û niha ew bûne beşek normal ji kurmanciya nivîskî. Ew bi piranî peyvên kultûrê (bi taybetî medya û çapemeniyê) ne ku berê di kurmancî de tine bûn yan jî li cihê wan hin peyvên erebî yan tirkî yan ewropî dihatin bikaranîn.

Lê di rastiyê de serekaniya kêr peyvên ji wan soranî ye. Eslê wan ji belkî heta 90 % farisî ye. Soranî tenê demek kurt berî kurmancî ew ji farisî wergirtine û bi rêya soranî ew paşî ketine kurmancî jî:

”aheng, amade, araste, asayîş, çalak, daraz, derûn, derya, ferheng, mest, nirx, pesend, peyam, rewş, rexne, saz (kirin), şêwe, şoreş, werziş, umêd, zindî...” û bi dehan – heke ne bi sedan – peyvên din.¹⁴

Hin peyv jî bi rêya soranî ji hewramî / goranî ketine kurdî: ”wate, wane”.

Lê peyvên ku bi xwe di soranî de hatibin çêkirin û jê derbazî kurmancî bûbin, gelek bisinor in. Gelek ji wan jî wergerên yekser yê ji erebî ne. Bo nimûne ”parêzgeh” ji soranî ”parêzga, parêzge” li ber erebî ”muhafeze” (”cihê parastinê/parastî”).

Li aliyekî din, ne tenê kurmancî peyv ji soranî wergirtine lê herwiha soranî jî ji kurmancî yan bi rêya kurmancî ji zimanekî din wergirtine. Armanca me li vê derê ne vekolîna van peyvên e lê miro dikare serpe çend nimûneyan bide: ”bakur, başûr, civet, evîn, heval, mirov, penceşêr / şêrpence, rojev, govar (kovar)” û paşpirtika ”-van” (wek di peyvên ”nêçîrvan, şervan, rojnamevan”) de tenê çend nimûne ne. Hêjayî gotinê ye ku ji bilî nûpeyvên anku neolojîzman (govar/kovar, rojev, rojnamevan), du peyvên bingehîn jî (mirov, evîn) di nav van çend nimûneyên me de peyda dibin.

WERGIRTINÊN DEVOKÎ

¹⁴ Binêre bo nimûne: Jafar Hasanpoor: *A Study of European, Persian, and Arabic Loans in Standard Sorani* (Lêkolînek li ser peyvên wergirtî ji zimanên ewropî, farisî û erebî di soraniya standard de). <http://www.scribd.com/doc/61598245>

Di hin devokên kurmancî de hin peyv hene ku di devokên din de maneya wan bi hin peyvên din tê îfadekirin. Bo nimûne, mirov dikare lîsteyeke kurt tenê wek nimûne ji kurmanciya rojhilatî (bo nimûne Dihok) û kurmanciya navendî (wek mînak Mêrdîn) bide:

Dihok	Mêrdîn
şiyar	karîn
li nik, li layê	li ba, li aliyê
bo	ji bo, ji ... re
wisa, wesa	wilo
vêca	îcar, îca

Lê nivîskarên kurmancînivîs yê ji Dihokê tenê bi devoka xwe namînin û yê mêrdînî jî xwe bi devoka xwe ve sinordar nakin. Ew peyvên wek van yê di devoka nivîskar de peyda nebin jî ji devokên din neqil dikin nivîsên xwe. Xaseten gava ku nivîskar naxwazin heman peyvê di nivîsa xwe de dubare bikin, ew dikarin peyvên hevwater yê ji devokên cuda bi kar bînin. Bo nimûne, “li cem, li ba, li nik, li aliyê, li hêla, li rexê...”

Heta demekê ev wergirtin tenê bi nivîskî ye anku bi axiftinê ew kes van peyvên nabêjin, paşî ev peyvên ji devokên din hêdî-hêdî di axiftinên nîv-resmî de derdikevin û taliyê dikarin bibin beşek ji axiftina rojane yan van kesan jî.

WERGIRTINÊN BINGEHÎN

Berî ku têkiliyên zimanê kurdî û erebî peyda bibin jî, “dinya” li derdora kurdan hebû, roj bi “sibê” dest pê dikir, dayikên gelek kesan xwişk û bira hebûn ku ji wan kesan re “xal” û “xalet/xaltî” bûn û babên gelek kesan jî xwişk û bira hebûn ku ji wan kesan re “mam” û “met” bûn. Berî heman têkiliya herdu zimanan, bi ihtimaleke mezin li Kurdistanê mirîşk dihatin xwedîkirin û bo cotbûn û zêdebûna wan mirîşkan, nêrên wan jî lazim bûn ku hin kurmanc jê re dibêjin “dîk” û hin jî “dîkil”.

Lê dîsa jî ev peyv hemû ji erebî hatine wergirtin: dinya, sibe, xal, xalet/xaltî, mam, met, dîk/dîkil...

Bi ihtimaleke mezin di nav kurdan de berî têkiliya zimanên kurdî û erebî, hin navên din li cihê van peyvên hebûn. Anku ev peyvên wergirtî ne wergirtinên kultûrî ne ji ber ku ev tişt ji xwe di kurdî de hebûn û bi ihtimaleke mezin hin peyv jî li cihê wan hebûn.

Wergirtina peyvên wisa, ku hevwateriyên wan ji xwe di zimanê wergir de hene, di zimannasiyê de bi nave **wergirtinên bingehîn** (*core borrowing*) tên nasîn. Navekî din yê vê diyardeyê **vepeyvkirin** e (releksîkalizasyon, bi inglîzî *relexicalisation*) anku binavkirina bi peyveke din.

Ev diyarde ne tenê di kurdî de lê di gelek zimanên din de jî peyda dibe.

Helbet berî ku têkiliya zimanî di navbera farisî û erebî de dest pê bike yan têkiliya zimanî ya tirkî-erebî û tirkî-îranî dest pê bike jî, roja van miletan bi sibê dest pê dikir, bi nîvro nîvî dibû û bi êvarê ber bi dawiyê diçû. Lê dîsa jî niha di farisî de jî roj bi “sobh”a (sibe, spêde) ji erebî dest pê dike û bi “zuhr” (nîvro) ya dîsa ji erebî nîvî dibe. Roja tirkî jî bi “sabah” ya ji erebî dest pê dike û bi “akşam” (êvar) ya ji îranî ber bi dawiyê diçe.

Berê jî “dinya” li dor faris û tirkan jî hebû lê niha li dor tirkan jî “dünya” ya ji erebî û li dor farisan jî “donya” ya dîsa ji erebî heye. Faris û tirkan jî wek kurdan gelek ji navên xizm û kesûkarên xwe ji erebî wergirtine tevî ku bêguman berî têkiliyên van zimanan li gel erebî jî ev kesûkar her hebûn:

- farisî: ‘emo (mam), xalû (xal), xalê (xalet, xaltî)
- tirkî: hala (met – hevrehê “xalet”), adam (zelam, mêr)

Van herdu zimanan ne tenê ji erebî lê ji hev jî peyvên malbatî wergirtine:

- farisî: daî (xal – ji tirkî “dayî”)
- tirkî: kadın (jin – ji îranî “xatûn”), koca (mêr – ji îranî “xoce”)

Li aliyekî din, helbet “hewa” li derdora tirk û ereban jî hebûye berî ku têkiliyên wan li gel gelên îranî peyda bibin. Lê dîsa jî erebî peyva “hewa” ji zimanên îranî wergirtiye û bi şiklê erebîkirî ew daye tirkî, swahîlî û gelek zimanên din û heta bi forma erebîkirî li zimanên îranî jî vegehandiye.

Rewş ne tenê li Rojhilata Navîn wiha ye. Bo nimûne, inglîzî jî "uncle" (mam, xal), "aunt" (met, xalet), "cousin" (kuzen, pismam, dotmam, kurxal, keçxal...), "niece" (keça birayî yan xwişkê), nephew (kurê birayî yan xwişkê) û hejmareke mezin ji peyvên din yê malbatî bi rêya fransî ji latînî ne. Roja inglîzan jî bi "noon" (nîvro) ya ji latînî nîvî dibe. Hewayê inglîzan jî "air" dîsa bi rêya fransî ji latînî ye.

Hin ji wergirtinên bingehîn li gel hevwateriyên xwemalî dijîn lê hin jî bi temamî hevwateriyên xwe yê xwemalî winda dikin. Bo nimûne, li cihê "xal, xalet/xaltî, met/metik" yê erebî ti peyvên xwemalî di kurmançî de nemane tevî ku bi ihtimaleke mezin berî ku ev peyv ji erebî werin wergirtin, hin peyvên din hebûn. Lê ji ber ku ew di ti nivîsên kurdî de nemane, em nikarin bibêjin ka ew çî ne. herwiha helbet em nikarin bibêjin ka ew peyvên xwemalî bûn yan ew jî ji zimanekî din hatibûn wergirtin.

Gava ku peyvên xwemalî mabin jî, ew adeten di tenê di hin devokan de mane û di hinan de jî bi temamî cih daye peyva wergirtî. Bo nimûne, di kurmançiya rojhilatî de peyvên xwemalî "sotin" û "spêde" (destpêka rojê) mane lê di kurmançiya navendî de wan bi temamî cih daye peyvên "şewitîn/şewitandin" û "sibe, serê sibê" yê erebî. Ji van peyva "şewitîn/şewitandin" qet cih di devokên kurmançiya rojhilatî de di nav xelkê de cih negirtiye. Peyva "sibe" (wek "siba, sibahî, suba, subahî") di devokên rojhilatî de cih girtiye lê tenê bi maneya "roja piştî îro" (bi inglîzî *tomorrow*) lê ne bi wateya "destpêka rojê" (*morning*). Di kurmançiya navendî de "sibe" yan varyanteke wê bi van herdu maneyan li kar e.

Vê dawiyê di zimanê kurdî yê nivîskî de **vepeyvkirineke** (releksîkalizasyon, *relexicalization*) bi awayekî din serdest e: peyvên ji erebî yê cihê xwe girtî bi peyvên bi texmînî xwemalî lê di rastî de wergirtinên ji hin zimanên din (xaseten ji farisî) tên veguhastin. Kurtiya zimanê jêder li pey peyvê hatiye nivîsîn (E = erebî, F = farisî, FR = fransî, R = rûsî, T = tirkî)

- dinya → cîhan (F)
- behr → derya (F)
- mekteb, medrese → dibistan (F)
- qanûn (bi eslê xwe yûnanî ye) → zagon (R), yasa (T)
- zengîn (bi xwe peyveke îranî ye) → dewlemend (dewle- E, -mend F)
- heq → maf (E)
- xerîte (bi eslê xwe yûnanî ye) → nexşe (E-F)

Bi dehan nimûneyên din jî yê wiha hene ku em di nivîsareke din de behs dikin.

VEWERGIRTIN

Vewergirtin (*reborrowing*) tê maneya wê ku peyvek ji zimanekî (yan ji malbateke zimanî) çûye zimanekî din lê paşî dîsa li zimanê jêder (yan li zimanekî ji malbata zimanên jêder) vegekiye.

Bo nimûne, bi berfirehî tê zanîn ku peyva “wezîr” ji erebî ketiye kurdî û farisî. Lê di rastiye de erebî ew peyv ji zimanekî îranî (ihtimalen pehlewî) wergirtiye, lê paşî ew peyv bi şiklê xwe yê erebî li zimanên îranî (bo nimûne kurdî û farisî) vegekiye. Em dikarin tarîxa wergirtina vê peyvê wiha diyar bikin:

- zimanekî îranî (ihtimalen pehlewî) “viçîr, guzîr” → erebî “wezîr” → hin zimanên îranî (bo nimûne kurdî) “wezîr” (farisî “vezîr”)

Di rastiye de hejmareke peyvên wisa di kurdî û farisî de hene ku pêşî ji zimanekî îranî (adeten ji pehlewî) ketine erebî û paşî ji erebî li kurdî û farisî vegekiye. Li vê derê em ê lîsteyeke netemam pêşkêş bikin:

îranî (pehlewî) →	erebî →	îranî (kurdî)
pisteq	fisteq	fisteq, fistiq
dên	dîn →	dîn (diyanet)
zendîk	zendîq	zendîq
xendek	xendek	xendeq, xendek
viçîr	wezîr	wezîr

Adeten peyva îranî ya çûyî nav erebî, bi şiklê xwe yê erebîkirî hem li kurdî û hem jî li farisî vegekiye. Lê carinan kurdî û carinan jî farisî forma îranî parastîye lê zimanê din forma erebîkirî wergirtiye. Bo nimûne, em dikarin navê du berhemên daran bidin:

- farisî eslê peyva îranî “pistê, piste” (pehlewî “pistek”) parastiyê lê kurdî forma erebîkirî “fisteq, fistiq” li cihê wê vewergirtiye
- kurdî eslê peyva îranî “gûz” (pehlewî “gewz”) parastiyê lê farisî forma erebîkirî “cewz” li cihê wê bi şiklê “cûz” vewergirtiye.

Vewergirtin ne tenê di navbera zimanên îranî û erebî de peyda dibe. Bo nimûne, inglîzî peyva îranî “karwan, kerwan” wergirtiye û peyva “caravan, van” (karavan, mala seyar, mala seferî, otomobîlên ku mirov dikare tê de bijî û xew bike) jê çêkiriye. Paşî jî heman peyva di inglîzî de çêkiriye ketiye kurdî jî. Mirov dikare wiha vê vewergirtinê pêşkêş bike:

- zimanekî îranî “karwan, karvan” → inglîzî “caravan” → zimanekî îranî (kurdî) “karavan”

Hin çar heta zimanan peyvên xwe yê hev wate heçku bi hev veguhastibin. Bo nimûne, di piraniya zimanên Rojhilata Navîn de fêkiyek/mêweyek heye ku bi navê “pirteqal, purteqal” (kurdî), “porteqal” (farisî), “portakal” (tirkî), “burteqal”, “burtuqal” (erebî) tê nasîn. Ev peyv ji navê welatekî Ewropayê anku ji navê “Portugal” hatiye. Lê tiştê ecêb ew e ku di gelek zimanên ewropî de ev fêkî bi peyveke rojhilatî anku bi “narinc”ê tê nasîn: spanî “naranja”, portugalî “laranja”, îtalî “arancia”, fransî û inglîzî “orange”...

WERGIRTINÊN SERPÊ

Mebest ji wergirtinên serpê (bi inglîzî *nonce borrowing*): bikaranîna bêje yan biwêjên biyanî di nav zimanekî de ne bêyî ku wan peyvên biyanî di wî zimanî de cihê xwe girtibe anku “rûniştibe”. Peyva “serpê” li vê derê ji gotina “li ser pê” anku “ji piyan ve”, ne “rûniştî”, ne “cihê xwe girtî”.

Wergirtinên serpê ji aliyê kesên duziman (bilingual) ve tên bikaranîn. Şertê navbera “wergirtinên asayî” (normal) û “wergirtinên serpê” ew e ku “wergirtinên asayî” ji aliyê kesên yekziman ve jî tên bikaranîn lê “wergirtinên serpê” tenê ji aliyê kesên duziman ve tên bikaranîn.

Bo nimûne, peyvên “ode” û “son” herdu ji tirkî ne. Peyva “ode” di kurdî de “wergirtineke asayî” ye ji ber ku kurdên tirkînezan jî (li derveyê Bakurê Kurdistanê jî) vê peyvê bi kar tînin. Peyda “son” (dawî, dûmahî, xilasî) jî di axiftina gelek kurdan de li kar e lê dîsa jî ew wergirtineke serpê ye ji ber ku tenê ji aliyê kurdên tirkîzan ve tê bikaranîn.

Diyardeyeke din ya giştî di nav kurdan de li Bakurê Kurdistanê û Tirkîyê ew e ku di nav axiftina kurdî de gelek kes hejmaran bi tirkî dibêjin. Bo nimûne: “Em sala *iki bin onbeş* (2015) li wir bûn.”

Wergirtinên serpê ji ber çend sebebên tînin kirin. Di rewşa kurdî de li gor giringiya xwe mirov dikare wan sebebên wiha rêz bike:

- qiseker zêdetir şarezayê zimanekî din e, rojane wî bi kar tîne û nizane ka filan peyv bi kurdî çî ye
- qiseker hevwatera peyva biyanî bi kurdî dizane lê ya biyanî hêsantir tê bîrê
- qiseker texmîn dike ku guhdar dê baştir peyva biyanî fehm bike
- ti peyveke hevwatera yan jî ti peyveke hevtesîr ya xwemalî nayê dîtin yan di wê gave de nayê bîra qisekerê
- qiseker dixwaze bi zanetî peyvên biyanî bi kar bîne yan daku atmosfereke biyanî biafirîne yan jî diyar bike ku zimanekî din jî dizane.

ÇI BIRRÊN PEYVAN TÊN WERGIRTIN?

Heta niha me hema-hema tenê navdêr wek nimûne ji wergirtinan dane. Rast e ku navdêr di nav peyvên wergirtî de piranî ne lê bi ti awayî ne tenê ne.

Yek ji sebebên piraniya navdêran di nav peyvên wergirtî de ew e ku piraniya peyvan wek din jî ji xwe navdêr in. Lê di kurdî û gelek zimanên din de jî peyvên ji hemû birran dikarin bîn wergirtin.

Li jor me hejmareke pir mezin ji navdêrên wergirtî pêşkêş kiriye. Li jêr em ê ji her birra din ya peyvan hin nimûneyan bidin.

Rengdêr

Hejmareke mezin ji rengdêrên kurdî û – bo nimûne – farisî, tirkî û inglîzî jî bi eslê xwe biyanî ne. Bo nimûne "cahil, hêdî, miskîn" ji erebî, "sax, genc" ji tirkî yan "demokratîk, radîkal" ji zimanên ewropî hatine wergirtin.

Rengdêrên wergirtî jî wek rengdêran bi giştî jî di kurdî de komeke vekirî ye anku rengdêrên nû – hem yê xwemalî û hem jî yê wergirtî – dikarin zêde bibin. Carinan hin peyv bi eslê xwe ne rengdêr in lê gava ku ketine kurdî, bûne rengdêr. Bo nimûne, peyva "xirab" di kurdî de maneya "nebaş" dide anku rengdêr e. Lê eslê wê yê erebî "xerab" di erebî de ne rengdêr lê navdêr e û maneya "kavil" dide.

Lêker

Ti peyvên biyanî nikarin yekser wek lêker bêyî guherîn derbazî kurdî bibin. Lê ev nayê wê maneyê k uhin ji lêkerên kurdî ne bi eslê xwe biyanî bin.

Her lêkera kurmancî bi forma xwe ya ferhengî bi paşgira "-in" yan "-n" bi dawî dibe. Di di beşa lêkersaziya bi dariştinê de li ser çêkirina lêkeran ji rehên samî hatiye vekolîn. Lêkerên wergirtî di kurdî de bi zerûrî hewceyî paşpirtikên lêkersaz in (adeten –andin / -în). Bo nimûne:

- sekinîn, sekinandin (ji rehê "s-k-n-" yê erebî ku herwiha di peyvên wek "sakin, sekn, me-sken, mi-skîn" de jî heye)
- şewitîn, şewitandin (ji rehê "ş-w-t-" yê erebî ku herwiha di peyva "şewat" de jî heye)
- xebitîn, xebitandin (ji rehê "x-b-t-" yê aramî ku herwiha di peyva "xebat" de jî heye)

Lê awayekî din yê hê jî bibertir yê lêkerên bi eslê xwe biyanî di kurdî de bi rêyeke wisa çêdibe ku peyv wek navdêr yan rengdêr ji zimanekî din dikevin kurdî û bi alîkariya "lêkerên sivik" yê kurdî (adeten "kirin" yan "bûn") dibin lêkerên biwêjî. Bo nimûne:

- "analîz" ji zimanekî ewropî → kurdî "analîz kirin"
- "çap" bi rêya farisî ji hindî → kurdî "çap kirin" (teb' kirin, weşandin)

Hoker û girêder

Hejmareke ne kêr ya hoker û girêderên kurdî jî bi eslê xwe biyanî û – bo nimûne – farisî, tirkî û inglîzî jî bi eslê xwe biyanî ne. Bo nimûne, hin peyvên sade yên wek ”belê, feqet, lê(kin, lakin), ema, teqrîben, zêde” bi eslê xwe ji erebî ne. Piraniya wan û gelekên din ji erebî ketine farisî û tirkî jî.

Heta peyva tirkî ”hayır” (na, ne) ya tirkî jî wergirtineke ihtiramî ji peyva erebî ”xeyr” (xêr) e. Heman peyv bi maneya ”xêr” wek navdêr jî ketiye tirkî. Di rastiyê de heman peyv ketiye kurdî jî û li gel peyva kurdî ”ne-” peyveke durehî (hîbrîd, *hybrid*) ”nexêr” çêkiriye ku formeke ihtiramî ya li cihê ”na, ne” ye.

Tirkî peyva ”eğer” (eger, heke) ji zimanên îranî wergirtiye. Lê hin devokên kurdî jî ”-se” ya tirkî ya hev-erka (hevwezîfeya) ”eger”ê îcar ji tirkî wergirtiye (*li jêrtir li beşa gireyên wergirtî binêrin*).

ÇI PEYV KÊM TÊN WERGIRTIN?

Mirov dikare bi hêsanî bibêje ku ti birrên peyvan nînin ku nikaribin bîn wergirtin. Lê dîsa jî hin birrên peyvan pir kêr tên wergirtin. Lê dîsa jî hin birrên peyvan hene ku pirr kêr tên wergirtin. Ew adeten birrên girtî ne ku hema-hema qet peyvên nû lê zêde nabin û peyvên kevn jî kêr daran jê dikevin.

Cînav

Mirov dikare reh û rîşên piraniya cînavên (zemîr, *pronoun*) kurdî bigihîne makezimanê proto-hindûewropî. Anku ji hingê ve ev peyv di kurdî de hebûne tevî ku helbet pir guherîne jî lê bi ti peyvên din nehatine veguhastin.

Anku hem di kurdî de û hem jî di piraniya zimanên din de cînav adeten peyvên xwemalî ne. Lê ev jî nayê wê maneyê ku cînav *qet* nikarin werin wergirtin yan cînavên wergirtî peyda nabin.

Di rastiyê de cînavê “qet” bi eslê xwe erebî hatiye wergirtin. Li aliyekî din, hevwatera vî cînavî bi eslê xwe di zimanên îranî “hîç” e ku wek “hiç” ketiye tirkî jî. Anku ne tenê di kurdî de lê di zimanên din de jî wergirtina cînavan mimkin e tevî ku ne diyardeyeke berbelav e jî.

Hin cînavên hin zimanên ne lêzim jî wek hev in. Bo nimûne, kurdî “min”, azerî û gelek zimanên din yê tirkîkî/tûranî “men” (bi tirkîya resmî ya Tirkîyê “ben”), fîlandî “minä”. Ji ber ku kurdî, azerî û fîlandî her yek ji malbateke cuda ya zimanî ye, wisa dixuye heçku ev peyv hevreh anku ji eynî rehî bin û hin zimanan ev ji hev girtibe. Lê li gor zimannasiya dîrokî, ev tenê tesadîfî ye û mirov nikare isbat bike ku ev peyv ji zimanekî ketiye zimanên din.

Daçek

Daçek jî kêm tî wergirtin. Lê dîsa di nav wan de jî istisna û awarte hene.

Bo nimûne, daçeka kurmancî “(li/ji) cem”¹⁵ (li nik, li ba, li dev) ji erebî “cenb” e. Hevwatera wê ya zazakî “het” ya zazakî ji ermenî hatiye wergirtin. herwiha mimkin e ku “(le) merr” (bo, bo xatirê, ji ber) ya soranî jî ji ermenî “hamar” hatibe wergirtin lê ev bi esehî nayê zanîn û dikare hevreh “(ji/li) ber” ya kurdî be lê bi ihtimaleke biçûk.

Daçeka kurdî “miqabilî” (beramberî, hevberî filan tiştî yan filan kesî) ji erebî hatiye wergirtin.

Daçeka “navbeyn, navbên” (navber) ji “nav” ya xwemalî û “beyn” ya erebî pêk tê.

Di zimanên îranî de bi piranî pêşdaçek (*preposition*) hene û di zimanên tirkîkî/tûranî de jî halên rêzimanî (*grammatical case*) ku dişibin paşdaçekên (*postposition*). Lê di kurdî de (xaseten di kurmancî de) hem pêşdaçek û hem jî paşdaçek peyda dibin. Paşdaçeka kurmancî “da, de” hevdeng û hevwatera tirkî “-da, -de” ye. Bo nimûne:

- kurdî: “di defterê **de**”
- tirkî: “defter**de**”

¹⁵ “Cem” tenê di kurmanciya navendî, rojavayî û bakurî de heye, di kurmanciya rojhilatî de û di lehceyên din yê kurdî de peyda nabe.

Bi esehî nayê zanîn lê mimkin e ku ji mêj ve ev paşpirtik ji tirkî ketibe kurdî. Lê ew ne tenê di kurmancî de li Bakurê Kurdistanê lê heta di soranî de jî wek “-da, -a” peyda dibe. Loma hê zêdetir vekolîne pêwîst in heta ku mirov bigihe qenaetê xurt li ser vê mijarê.

Hin caran jî hin daçek bi tesadîfî wek hev in. Bo nimûne, ji aliyê etîmolojî ve mirov dikare bi esehî bibêje ku pêşdaçeka “bi” ya kurmancî û “bi” ya erebî ne hevreh in anku ne kurdî ew ji erebî wergirtiye û ne jî erebî ji kurdî wergirtiye tevî ku ew hevwater û hev-erk in. herwiha ji aliyê etîmolojî ve “bi” ya kurdî û “by” ya inglîzî jî ne hevreh in tevî ku ew jî hevwater û heverk in.

Hejmar

Hejmar di zimanan de hin peyvên bingehîn in loma adeten ew peyvên pir kevn yê zimanî ne û xwemalî ne. Lê ew jî ne bi temamî ji wergirtinê “rizgar” in.

Bo nimûne, bi berfirehî tê zanîn ku “sifir” ya kurdî û farisî û “sifir” ya tirkî ji erebî ne. Di rastiyê de “sifir” ya erebî ketiye gelek zimanên ewropî jî û “zero” ya inglîzî jî bi rêyeke dûr ya di ser çend zimanan re dîsa ji heman peyva erebî ye. Sebebê vê ew e ku berê hejmarê sifir û bi taybetî jî dehcârîkirina hejmaran bi zêdekirina 0-ekê li wan nedihat nasîn loma ti peyvên xwemalî jî jê re tine bûn.

Li aliyekî din, vê dawiyê hejmarên mezin ji zimanên ewropî ketine zimanên Rojhilata Navîn. Bo nimûn, peyvên “milyon, milyar, trilyon, katriyon...” ji zimanên ewropî êdî di kurdî, farisî, tirkî, erebî û gelek zimanên din jî yê dinyayê de cih girtine.

Heta li gel hejmarên sade yê 1 – 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100 jî, eger mirov li kurmancî, soranî, zazakî û farisî binêre, mirov dê bibîne ku ev hejmar di kurmancî û soranî de pir ji zazakî zêdetir dişibin farisî tevî ku bi awayekî giştî bêguman e ku kurmancî û soranî wek din ji farisî zêdetir nêzîkî zazakî ne. Kerem bikin, em li van hejmaran di van ziman û zaravayan de binêrin:

kurmancî	soranî	farisî	zazakî
yek	yek	yek	yew
du	dû	dû	di
sê	sê	sê	hîrê
çar	çwar	çihar	çar
pênc	pênc	penc	panc
şeş	şeş	şeş, şîş	şeş
heft	hewt	heft	hewt
heşt, heyşt	heşt	heşt	heşt, heyşt
neh	no	noh	new
deh	de	des	deh
yazde(h)	yanze	yazdeh	yewendes
diwazde(h)	dwanze	devazdeh	diwês
sêzde(h)	syanze	sîzdeh	hîrês
çarde(h)	çwarde	çardeh	çarês
pazde(h)	panze	panzdeh, pûnzdeh	pancês
şazde(h)	şanze	şazdeh, şûnzeh	şiyês
hevde(h), hivde(h)	hevde	hivdeh	hewtês
hejde(h), hijde	hejde	hijdeh	heştês
nozde(h)	nozde	nozdeh	newês
bîst	bîst	bîst	yek
sî, sih	sî	sî	hîris
çil, çel	çil	çihl	çewres

pêncî	penca	penca	pancas
şêst	şest	şes	şeştî
heftê	hefta	hefta	hewta
heştê	heşta	heşta	heştay
not, nod	not	neved	neway
sed	sed	sed	sey

Sebebê van cudahiyên giring di navbera kurmançî û zazakî de (û bi piranî wekhevîya di navbera kurmançî, soranî û farisî de) bi taybetî di hejmarên 11 – 20 û herwiha di hejmarên 30, 40, 50, 100 de ew e ku di rastiyê de hemû hejmarên kurmançî, soranî û farisî ji pehlewî ne lê hejmarên zazakî bi piranî yan bi temamî xwemalî ne.

Wergirtina hin peyvên wiha bingehîn wek hejmaran û bicihkirina wan li şûna peyvên xwemalî belkî bi hin kesan xerîb be. Lê mirov dikare tenê li bikaranîna hejmarên tirkî di axiftina niha ya gelek kurdên Bakur de bifikire û dê tê bigihe ku wergirtina hejmarên sade jî ne tiştekî nedîtî ye û loma idiaya me ya ku dibêje hemû hejmarên sade yên kurdî û farisî ji pehlewî ne, ne gotineke xerîb e. herwiha mirov dikare li bikaranîna peyva “zero” ya inglîzî di axiftina kurdî, farisî, erebî de bifikire.

herwiha wergirtina hejmaran ne tiştekî xerîb e ji ber ku hejmar di bazarê de tên bikaranîn û hemû bajarên Kurdistanê heta vê dawiyê jî pirziman bûn.

Endamên leşî

Endamên leşî (laşî) anku beşên ne birreke rêzimanî ya peyvan e (wek navdêr, rengdêr, hoker, daçek, hejmarnav...) lê komeke peyvên heman mijarê ye. Gelek caran tê gotin ku navên beşên leşî nayên wergirtin yan pir kêm tên wergirtin. Rast e ku di kurdî de jî, gelek ji navên endamên leşî peyvên xwemalî ne, bo nimûne “ser, çav, guh, ziman, dest, pê...”

Lê dîsa di nav endamên leşî de jî peyvên wergirtî hem di kurdî û hem jî di zimanên din de peyda dibin. Bo nimûne, peyva “til, tilî” (bi inglîzî *finger*) ne peyveke xwemalî/îranî ye lê ihtimalen ji aramî ye. Peyva “kef” (“kef”a destan, *palm*) û peyva “mêlak” (*liver*) ji erebî ne. herwiha “qelb” jî ji erebî ye û ji bilî kurdî ketiye farisî û tirkî jî lê bi temamî peyva îranî “dil” yan hevwatera wê ya tirkî “yürek” ji rewacê nexistine.

Peyva “kezeb” (cerg, ceger) ji aramî yan ji erebî ketiye kurdî. Li aliyekî din, hevwatera wê di tirkî de “ciğer” ji zimanên îranî hatiye wergirtin.

Heta peyvên bi maneya hemû leşî yên wek “beden, cesed, cism, wicûd” bi xwe jî ji erebî ketine kurdî, farisî û tirkî.

DÎROKA (ZIR-)ETÎMOLOJIYA KURDÎ

Lêkolîn û vekolîna reh û eslên peyvên kurdî ne tiştekî nû ye. Zêdeyî 150 salan e ku bi esehî hatiye diyarkirin ku kurdî yek ji zimanên îranî ye û zimanên îranî jî beşek ji malbata herî mezin ya zimanan anku ji zimanên hindûewropî ne. Gelek ji peyvên xwemalî yên kurdî wek yan nêzîkî hevwaterayên xwe yên zimanên din yên îranî (bo nimûne farisî, belûçî, pehlewî, partî, avestayî) ne. Gelek ji peyvên kevnar û bingehîn yên kurdî (bo nimûne piraniya cînav, hejmar û navên endamên laşî) ne tenê hevrehên zimanên îranî lê herwiha hevrehên hevwaterayên xwe yên di zimanên din jî yên hindûewropî de ne (bo nimûne di inglîzî, fransî, rûsî û hindî de).

Çend vekolînên giring yên etîmolojî li ser peyvên zimanên îranî hatine kirin. Hin ji wan tenê li ser kurdî hatine encamdan lê di piraniya wan de kurdî jî tenê yek ji wan zimanên îranî ye ku behsa etîmolojîya peyvên wan hatiye kirin. Vekolîn hem ji aliyê biyaniyan ve û hem jî ji hêla “îranîxivan” anku qişekerên yek yan çend zimanên îranî ve hatine encamdan. Vekolînên li ser

rehnasiya (etîmolojiya) peyvên kurdî ve bi kêmî ji aliyê kurdan ve, ewropiyan ve û tirkan ve hatine kirin.

Li vê derê em ê behsa xebatên etîmolojî yên li ser kurdî û herwiha çend berhemên etîmolojî yên li ser zimanên din lê ji kurdî re jî giring (yên ku behsa peyvên kurdî jî dikin) rêz bikin. Em ê herwiha wan binirxînin jî anku bibêjin ka çi hêjahî û çi jî kêmasiyên wan hene.

Ferdinand Justi: *Les mots étrangers en kurde*, sala 1873

Bi qasî ku tê zanîn, kesê ku yekem car bi zanistî li ser reh û eslê peyvên kurdî nivîsiye, nivîskarê alman Ferdinand Justi bûye di nivîsara xwe ya bi fransî *Les mots étrangers en kurde* (Peyvên biyanî di kurdî de)¹⁶ de hê sala 1873 bi kurtî (di 10 rûpelan de) peyvên biyanî di zimanê kurdî de kiriye mijara xwe. Tevî ku di vê nivîsara xwe ya kurt de helbet cih tine bûye ku reh û rîşên gelek peyvên bînan pêşkêşkirin lê dîsa jî Justi kariye çend tiştên giring derbarê peyvên biyanî berçav bike: Ew dide zanîn ku di kurdî de peyvên bi taybetî ji erebî, tirkî û gürçî hene. Ew herwiha dibêje ku di kurdî de gelek peyvên bi eslê xwe ji farisî jî hene.

Hebûna peyvên bi eslê xwe ji erebî di hemû zimanên misilmanan de berbelav û mişê ne. Herwiha hebûna peyvên bi eslê xwe tirkî jî di kurdî de ne tiştêkî xerîb e ji ber ku di dema lêkolînên Justi de piraniya kurdan (û xaseten devokên ku Justi lêkolîn li ser kiribû) li nav Împaratoriya Osmanî de dijiyan ku zimanê wê tirkî bû.

Justi herwiha zimanê gürçî wek yek ji çavkaniyên peyvên biyanî yên kurdî de dinivîse lê li gor zanîna niha hejmara peyvên gürçî di kurdî de pir bisinor e lê beramberî wê, peyvên bi eslê xwe ji ermenî zêdetir in ji ber ku tîkiliya kurdî-ermenî yekser û rasterast bûye lê ya kurdî-gürçî ihtimalen herdem bi navberiya ermenî bûye. Anku bo ghiştina peyveke gürçî heta zimanê kurdî, divê ew pêşî di ermenî de bi cih bûbe û paşî derbazî kurdî bûbe.

Belkî giringtirîn tiştê ku Justi di nivîsara xwe de dibêje ew e ku wî fehm kiriye ku kurdî gelek peyv ji farisî jî wergirtine. Rast e ku kurdî û farisî du zimanên ji heman malbatê ne û piraniya peyvên wan yê wek hev yan nêzîkî hev, ne zimanekî ji wan ji zimanê din wergirtiye lê

¹⁶ Nivîsara orijînal bi fransî li vê derê berdest e: <https://zimannas.wordpress.com/2016/03/28/ferdinand-justi-les-mots-etrangeurs-en-kurde/>

herduyan ew ji îraniya kevn wergirtine (eger peyvên îranî/xwemalî bin). Lê dîsa jî gelek peyv di kurdî û zimanên din yê îranî de (bo nimûne di peştûyî û belûçî û lurî de) hene ku wan piştî serbixwebûna zimanên îranî ew ji farisî wergirtine.¹⁷ Sebeb ew e ku farisî demeke pir dirêj zimanê nivîskî û edebî, herwiha zimanê îdarî yê devereke pir berfireh bûye. Tesîra wî li cîranên wî – kurdî, tirkî, erebî, hindî jî di nav de – mezin bûye.

Paul Horn: *Grundriss der neupersischen Etymologie*, sala 1893

Wek ku ji navê ferhenga Paul Horn *Grundriss der neupersischen Etymologie* (Bingehê etîmolojiya farisiya nû)¹⁸ diyar e, wî ne kurdî lê farisî ji xwe re wek bingehê vekolîna xwe bijartîye û rehên peyvên farisî vekolandine. Lê ji ber ku di farisî û kurdî de gelek peyvên hevreh hene, peydakirina reh û rîşên gelek peyvên farisî, bi awayekî neyekser herwiha xizmeteke mezin ji ronkirina serekaniya peyvên kurdî re jî kiriye.

Heinrich Hübschmann: *Persische Studien*, 1895

Mijara kitêba zimannasê alman Heinrich Hübschmann *Persische Studien* (Vekolînên farisî) ne kurdî lê farisî ye.¹⁹ Berevajî Horn, Hübschmann heta nimûneyên kurdî jî li gel peyvên farisî nade. Lê dîsa vekolîna wî jî bi awayekî neyekser xizmeteke baş ji hemû zimanên îranî re dike ji ber ku piraniya heman peyvên di farisî de di zimanên din jî yê îranî de peyda dibin û vekolîna rehê peyvên farisî, dikare reh û rîşên gelek peyvên kurdî, belûçî, peştûyî û hwd. din jî ron bike û ron kiriye jî tevî ku Hübschmann ji vê bêdeng e jî.

Christian Bartholomae: *Altiranisches Wörterbuch*, 1904

¹⁷ Li jêr li beşa "Peyvên me ji kû tên?" binêrin.

¹⁸ Orijinala berhemê ya bi almanî dikare li vê derê were xwandin: <https://archive.org/details/grundrissderneu00horngoog>

¹⁹ Orijinala kitêbê bi almanî li vê derê berdest e: <https://archive.org/details/persischestudie00hbgoog>

Şahesera zimannasê alman Christian Barthomoloe *Altiranisches Wörterbuch* (Ferhenga îraniya kevn)²⁰ peyvên avestayî û hexamenişî kirine ferhengeke pir birêkûpêk û herwiha li ber gelek peyvan diyar kiriye ka ew di serdema zimanên îranî yên navîn de (pehlewî, partî û hwd.) û di serdema zimanên îranî yên nû de (bo nimûne kurdî, farisî, belûçî, peştûyî) de bûne çî. Tevî ku pir kêmbehsa kurdî dike jî, ew bi rêzêkirin û ravekirina peyvên avestayî û hexamenişî û gelek caran girêdana wan bi pehlewî û farisî ve, karê etîmologên kurdî hinekî hêsantir dike van peyvan bi hevrehên wan yên kurdî ve jî girê bidin û rehên wan yên hevpar û kevnar peyda bikin.

Hraçya Acaryan: Հայերէն արմատական բառարան, 1926 – 1935

Berhema 7-bergî ya zimannasê ermen Hraçya Acaryan Հայերէն արմատական բառարան (Ferhenga Rehnaşî ya Ermenî)²¹ dîsa bi awayekî neyekser dikare wek vekolîneke gelek giring di etîmolojiya peyvên kurdî de were hesibandin. Sebeb ew e ku hem di ermenî de gelek peyvên bi eslê xwe îranî hene û hem jî di kurdî de hin peyvên ji ermenî wergirtî peyda dibin. Bi vekolîna serekaniyên van peyvan, Acaryan bi awayekî neyekser reh û rîşên gelek peyvên kurdî jî ron kiriye.

Julius Pokorny: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, 1959

Ferhenga zimannasê awistriyayî-almanî Julius Pokorny *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* (Ferhenga rehnaşî ya hindûewropî/hindûgermenî)²², 1959, berhema bingehîn ya ferhengnasî ya binemala zimanên hindûewropî ye. Tevî ku tê de tenê yekser behsa kurdî tenê 10 – 12 caran tê kirin (û hin ji van agahiyên jî şaş in), dîsa jî ev ferheng ji rehnaşiya peyvên kurdî re jî gelek giring e ji ber ku ew gelek peyvên avestayî, hexamenişî, pehlewî û farisî bi hevrehên

²⁰ Orijînal ferhengê bi almanî li vê derê berdest e: <https://archive.org/details/altiranischeswr00bartgoog>

²¹ Orijînal ferhengê bi ermenî li vê derê berdest e: <http://www.nayiri.com/ImagedDictionaryBrowser.jsp?dictionaryId=7>

²² Binêrin: <http://www.utexas.edu/cola/centers/lrc/ielex/PokornyMaster-X.html>

wan yên zimanên din yên hindûewropî ve girê dide û mirov dikare hevrehên wan yên kurdî jî bi hêsani lê zêde bike.

D. N. MacKenzie: *A Concise Pahlavi Dictionary, 1971*

Zimannasê brîtanî D. N. MacKenzie di nav kurdan de herî zêde bi coteberhemên xwe Kurdish Dialect Studies (Vekolînên Zaravayî yên Kurdî) tê nasîn. Lê xizmeta wî ya giring di warê etîmolojiyê de amadekirin û berdestkirina *A Concise Pahlavi Dictionary* (Kurteferhengeke pehlewî)²³ ye. Ew ne yekser ferhengeke etîmolojî ye lê rêzkirina peyvên pehlewî û partî di vê ferhengê de pevgirêdana wan li gel hevrehên wan yên zimanên niha yên îranî – kurdî jî di nav de – hêsantir kiriye.

Tuncer Gülensoy: *Doğu Anadolu Osmanlıcası: Etimolojik Sözlük Denemesi (1986) û Kürtçenin Etimolojik Sözlüğü (1994)*

Nivîskarê tirk ê nijadperist Tuncer Gülensoy bi herdu kitêbên xwe *Doğu Anadolu Osmanlıcası: Etimolojik Sözlük Denemesi* (Osmaniya Anatoliya Rojhilat: Ceribandineke Ferhenga Etîmolojîk)²⁴ û *Kürtçenin Etimolojik Sözlüğü* (Ferhenga Etîmolojîk ya Kurdî)²⁵ hewl dide isbat bike ku di rastiyê de kurdî ne ti ziman e. Ew tê dikoşe biselmîne bike ku hemû peyvên kurdî di rastiyê de ji tirkî, erebî yan jî ji farisî ne.

Di çapa yekem de heta peyva “kurdî” jî nehatiye bikaranîn lê jê re “osmaniya Anatoliya Rojhilat” hatiye gotin. Lê di çapa duyem de Gülensoy jî neçar bûye ku navê zimanê kurdî qebûl bike û li ferhengoka xwe bike.

Bo nimûne, her peyva ku di kurdî û farisî de wek hev be, Gülensoy dibêje ku ew ji farisî û malê farisî ye. Helbet her zimannasê destpêker jî dizane ku di zimanên xizm û lêzim de bi sedan yan

²³ Malpera Zimannas ev ferheng ji xwandevevanan re berdest kiriye: <https://zimannas.wordpress.com/2016/03/28/ferhenga-pehlewî-înglîzî/>

²⁴ Bo peydakirinê bo nimûne: <http://www.nadirkitap.com/dogu-anadolu-osmanlicasi-etimolojik-sozluk-denemesi-doc-dr-tuncer-gulensoy-kitap6154771.html>

²⁵ Bo peydakirinê bo nimûne: <http://www.nadirkitap.com/kurtcenin-etimolojik-sozlugu-prof-dr-tuncer-gulensoy-kitap1169741.html>

hezaran peyvên wek hev hene. Piraniya wan ne zimanekî ji yê din wergirtine lê malê wan herdu zimanan in, wek mîrat ji serdemekê mane ku dayika wan herdu zimanan yek bû yan jî ew herdu ziman lehceyên eynî zimanî bûn. Di tirkî û azerî de, di erebî û îbrî de, di frensî û îtalî de, di inglîzî û almanî de jî bi hezaran peyvên wek hev hene. Lê mirov nabêje ku tirkî ew peyv ji azerî wergirtine yan erebî ji îbrî yan fransî ji îtalî yan inglîzî ji almanî yan jî berevajî.

Herdu kitêb jî bi eslê xwe de eynî ne û ji destpêkê heta dawiyê li ser heman teza nezanistî û bêbingeh hatine avakirin. Gülensoy bi peyvekê jî bersiva wê yekê nedaye ku madem li gor wî kurdî ne ti ziman e, çima hemû zimannasên rojavayî – yên ku ne kurd û ne jî tirk in û hewl didin bi awirekî objektîv li meselê binêrin – qebûl dikin ku kurdî zimanekî serbixwe ye.

Berhema Gülensoy ji objektîviyê dûr e û tek armanca wê ew e ku “tinetiya” zimanê kurdî isbat bike. Lê tevî vê jî, divê etîmologên kurd feydê ji kitêbên wî jî bibînin: Peyvên ku ew dibêje eslê wan erebî yan tirkî ye, ne hemû lê bi piranî rast in. Herwiha peyvên ku ew idia dike ku kurdî ji farisî wergirtine, bi piranî ne rast e ku kurdî ew ji farisî wergirtine lê peyvên hevpar yên kurdî û farisî ne ji ber ku kurdî û farisî du zimanên bira ne, ji eynî binemalê ne û komeke mezin ya peyvan wek mîras ji makezimanên îraniya kevn û proto-hindûewropî ji herduyan re mane.

Anku eger mirov îdeolojî û armanca qirêj ya Gülensoy bide aliyekî û bi çavekî rexneyî li kitêbên wî binêre, mirov dikare dîsa bibîne ku wî bêhemdî xwe xizmet ji etîmolojiya zimanê kurdî re kiriye!

Jafar Hasanpoor: *A Study of European, Arabic and Persian Loans in Standard Sorani*, 1999

Bawernameya Cafer Hesepûr (Jafar Hasanpoor) ya bi zimanê inglîzî *A Study of European, Arabic and Persian Loans in Standard Sorani* (Vekolînek li ser peyvên wergirtî yên ewropî, erebî û farisî di soraniya standard de)²⁶ hem vekolîneke zimannasî û hem jî ferhengokeke etîmolojî ye. Beşa pêşîn û giringtir vekolîn bi xwe ye. Di wê de Hesepûr bi berfirehî behsa awa û sebebên wergirtina peyvên biyanî di kurdî de (xaseten di soraniya nivîskî de) dike. Hesepûr

²⁶ Bloga *Zimannas* vê berhemên pêşkêşî xwandevanên xwe dike: <https://zimannas.wordpress.com/2016/05/03/peyven-biyani-di-sorani-de/>

herwiha bi dirêjahî behsa “petîperistiyê” (purîzmê) anku hewldana “paqijkirina” zimanê kurdî ji peyvên biyanî dike û vê teşebisê bi dijwarî rexne dike.

Wek Justi 150 sal berî niha, Hesepûrî jî ew rastî dîtiye ku zimanê kurdî yê nivîskî hejmareke mezin ya peyvan ji farisî wergirtiye û niha hewl dide wan li cihê peyvên esil-erebî bi cih bike heçku ew peyvên “resen” yên kurdî bin, bo nimûne peyvên wek “derya, ferheng, asayîş, artêş” li cihê peyvên esil-erebî lê di kurdî de li nav xelkê berbelav wek “behr, qamûs, emniyet, cêş”.

Kêmasiya serekî ya vê vekolînê ew e ku tevî navê xwe jî, di beşa ferhengokê de tenê peyvên ewropî cih digirin (tenê çend lib peyvên ji erebî yan ji farisî cih tê de dîtiye). Hesepûr bi dilsozî bikaranîna peyvên ewropî di berhemên soranî de (bi taybetî di berhemên Hêmin Mukriyanî de) qeyd û tomar kirine. Lê ev berhem nikare wek ferhengeke etîmolojî ya kurdî were hesibandin ji ber ku hema-hema qet etîmolojiya peyvên ne-ewropî nade. Ji xwe hêsan e ku kesên ne-zimannas û ne-etîmolog jî pê bihesin ku hin peyvên me ji zimanên ewropî ne.

Bi awayekî giştî, mirov dikare bibêje ku Hesepûr navekî giran li kitêba xwe kiriye lê rêyeke hêsan ji xwe re bijartiye û tenê etîmolojiya peyvên esil-ewropî daye ku ne karekî zêde zehmet e.

Michael L. Chyet: *Kurdish-English Dictionary/Ferhenga Kurdî-Inglîzî*, 2003

Ferhenga kurdî-inglîzî ya Michael L. Chyet ne tenê ferhengeke etîmolojî ye lê ferhengeke giştî, wêjeyî, dîrokî û zanistî ye jî. Chyet hem şarezayekî jêhatî yê kurmancî û soranî ye û hem jî ew bi berfirehî zimanên cîranên kurdî (erebî, tirkî, farisî, ermenî, aramî) dizane. Chyet hevrehên peyvên kurmancî herwiha – li gor ku peyda kirine – di soranî, hewramî, zazakî, farisî û hin zimanên din de jî dane. Wî herwiha sûd ji şarezatiya îranînasê navdar Michael Schwartz jî wergirtiye û agahiyên wî yên derbarê etîmolojiya gelek peyvan de di ferhenga xwe de bi cih kirine.

Lê dîsa mirov nikare bibêje ku ev ferhengeke sîstematîk ya gerîna li pey etîmolojiya peyvên kurdî ye. Etîmolojiya gelek peyvan hatiye pêşkêşkirin lê hejmareke pir mezin ya peyvan bê etîmolojî jî mane.

Ruslan L. Tsabolov:

Etîmologê rûsî Ruslan L. Tsabolov (yan Çabolov) li gor zanîna min bi berhema xwe *Этимологический словарь курдского языка (Ferhenga etîmolojî ya zimanê kurdî)* (beşa I 2001 û beşa II 2010)²⁷ danerê yekem ferhenga kurdî ya etîmolojî ye.

Peyvên kurdî (kurmancî û soranî) bi alfabeya latînî (lê ne bi tamamî li gor rastnivîsîna kurdî-latînî ya standard – li jêrtir binêrin) hatine pêşkêşkirin, paşî li rûsî hatine wergerandin, dû re nimûne ji zargotin an edebiyata kurdî ya nivîskî hatine dan û li dawiyê jî etîmolojiya peyvan hatiye diyarkirin (li gel şiroveyên bi rûsî).

Di ferhengê de hem peyvên kurmancî û hem jî yên soranî hatine pêşkêşkirin lê zimanê lehceya serdest di ferhengê de kurmancî ye. Eger hevrehê peyva kurmancî di soranî de jî hebe lê ne bi tamamî wek ya kurmancî be, danerê ferhengê berê xwandeveanên xwe ji peyva soranî dide peyva kurmancî û li ber peyva kurmancî etîmolojiya wan peyvan diyar dike. Eger hevrehê peyva soranî di kurmancî de tine be (yan hebe lê haya Tsabolovî jê nebûbe), hingê peyv û nimûne ji debiyata soranî hatine berçavkirin.

Wek ku ji navê ferhengê jî diyar e, ew ferhengeke etîmolojî ye û berî her tiştî hewl dide reh û rîşên peyvên kurdî vekole tevî ku danerê ferhengê herwiha nimûneyan ji bikaranîna peyvê jî dide.

Tsabolov hewl daye bi awayekî zanistî û zimannasî nêzîkî meseleyê bibe. Eger li gor delîlên heyî peyva kurdî bi eslê xwe îranî yan hindûewropî be, wisa diyar kiriye; eger ji erebî yan tirkî hatibe jî, hingê wisa xuya kiriye.

Bi awayekî giştî mirov dikare bibêje ku Tsabolov etîmolojiya piraniya peyvan rast peyda kiriye. Şaşiyên beloq û bêguman kê in. Lê hejmareke ne kê ya kêmasiyên din yên ferhengê hene ku em ê li vê derê rêz bikin:

Kitêb ne bi ti alfabeyên kurdî yên heyî (latînî, erebî, krîfî) hatiye nivîsîn lê danerê ferhengê alfabeyeke latînî ya li gor dilê xwe bo nivîsîna peyvên kurdî bi kar aniye. Bo nimûne, "E, A, Ş, J"

²⁷ Bo peydakirinê binêrin bo nimûne: <http://www.ozon.ru/context/detail/id/6308301/>

yên standard wek "A, Ā, Š, Ž" dinivîse. Ew ne tenê kurdî wiha dinivîse (ji ber ku bi dîtina hin kesan hê ti standardeke giştgir di kurdî de peyda nebûye) lê heta peyvên tirkî jî li gor tirkîya niha nanivîse lê li gor alfabeya bi dilê xwe çêkirî dinivîse. Ew herwiha peyvên erebî tenê bi alfabeya xwe ya latînî dide û gelek caran ji xwandevan re ne zelal e ka mebesta wî kîjan peyva erebî ye. Eger peyvên kurdî, tirkî û erebî li gor alfabeyên wan yên standard hatiban pêşkêşkirin, bikaranîna ferhengê dê pir hêsantir û bikêrtir ba. Ji ber bikaranîna A li cihê E-ya standard, rêzbendîya peyvan jî di ferhengê de xerîb e. Bo nimûne, di ferhengê de peyvên wek "em, ev, evîn, ez" (bi nivîsîna Tsabolovî "am, av, avîn, az" berî peyvên wek "agir, av, ax" (bi nivîsîna wî "âgir, âv, âx") hatine.

Danerê ferhengê xwe pir bi jihev cudakirina cotdengên Ç, K, P û T ve westandîye tevî ku ev ne ferhengê dengnasî (fonolojî) lê ferhengê rehnasî (etîmolojî) ye. Di nivîsareke berê de me kêmasiyên wî yên di ni vî warê de rexne kirine.²⁸

Ferheng bi herdu beşên xwe nêzîkî 1200 rûpelan dike. Etîmolojiya gelek peyvên bingehîn yên kurdî tê de peyda dibe. Lê li aliyekî hin peyvên bingehîn jê kêma in. Bo nimûne, peyva "tilî, til, tibil" (bi inglîzî "finger", bi tirkî "parmak") tê de cih negirtiye. Herwiha peyvên zimanê nivîskî yê nû – bo nimûne "nûçe, dibistan" – jê kêma in. Li aliyekî din, hejmareke ne kêma ya peyvên "tirkmancî" tê de hatine rêzkirin ku ne zimanê nivîskî û ne jî kurdên tirkînezan wan bi kar naînin. Wisa rêjeya peyvên bi eslê xwe tirkî di ferhengê de zêdetir e ji nisbeta wan di kurmancîya yan soranîya nivîskî de.

Kêşeyeke din jî ya ferhengê – ku bikarberiya wê kêma dike – zimanê ferhengê ye. Hejmara kurdan û heta zimannasên kurd jî, yên ku rûsî dizanin, pir bisinor e. Eger zimanê ravekirinê yê ferhengê kurdî ba yan zimanekî cîran (erebî, tirkî, farisî) yan jî zimanekî serekî yên ewropî (bi taybetî inglîzî) ba, sûd û mifayeye zêdetir dê ji ferhengê bihata dîtin. Lê ji ber ku hem peyvên kurdî bi alfabeya latînî hatine nivîsîn (tevî ku ne bi forma xwe ya standard jî) û herwiha hevreh yan jî serekaniyên wan di zimanên lêzim yan cîran de, mirov dikare bi rûsiyê kêma jî jê sûdmend bibe.

²⁸ <https://zimannas.wordpress.com/2015/08/14/diyarkirina-dengen-cuda-yen-c-k-p-t/>

Cemal Nebez: Wişenamekî Etîmolojyay Zimanî Kurdî

Kitêba Cemal Nebezî *Wişenamekî Etîmolojyay Zimanî Kurdî* (2008) di kurdî de yekem hewldana ferhengeke etîmolojî ya bi zimanê kurdî ye. Berî wê hin ferhengên etîmolojîya peyvên kurdî hebûne lê bi zimanên biyanî bûne.

Ev kitêba bi soranî ji 370 rûpelan pêk hatiye û tê de peyvên kurdî (hem yên soranî û hem jî hin peyvên lehceyên din) pêşî bi alfabeya kurdî-latînî hatine nivîsîn, dûv re bi alfabeya kurdî-erebî û paşî jî bi alfabeya kurdî-erebî bi zarê soranî behsa etîmolojîya wan li gor dîtîna û qenata Cemal Nebezî hatine kirin.

Ji pêşgotinê û herwiha ji ravekirinên yekem yên etîmolojîya peyvên diyar e ku Cemal Nebez bi projeyekê rabûye ku armanca wê ya serekî ne zimannasî lê neteweperistî ye. Guman tê de nîne ku Cemal Nebez xwe pir bi vê projeyê ve westandiye lê mixabin ji ber rêbaza wî bijartî piraniya ked û taba wî di ber avê de çûye.

Tiştêkî trajîkomîk e ku Cemal Nebez bi dehan salan li Almanyayê jiyaye û almanî wek avê dizane lê dîsa jî yan qet hay jê nîne yan jî qet guh nedayîyê ku zêdeyî sedsalan e ku li Almanyayê û bi almanî xebatên herî pêşîn yên li ser etîmolojîya peyvên kurdî hatine kirin (li beşên pêştir yên vê vekolîna me binêrin) ku heta niha jî tevî hin kêmasiyan jî yên herî baş in û her derfet û delîve li ber destê Nebezî bûn ku sûd û mifa ji van berheman wergire û rê û rêbazeke zanistî bide ber xwe lê wisa nekiriye.

Helbet di *Wişenamekî Etîmolojyay Zimanî Kurdî* de jî etîmolojîya gelek peyvên rast an teqrîben rast hatiye şirovekirin lê piraniya mitleq û reha ya şirovekirina etîmolojîya peyvên di vê kitêbê de şaş û bêbingeh in.

Li gel nasyonālîzma ku rê li ber Nebezî tarî kiriye, pirsgirêka din ya serekî ew e ku wî dest pê kiriye kitêbeke nêzîkî 400 rûpelî binivîse berî ku pêşî bingehên dengnasiya dîrokî ya zimanê kurdî, zimanên îranî yan jî zimanên hindûewropî bixwîne û fehm bike. Mixabin ev heman pirsgirêk li ba etîmolojînivîsên kurd yên li dûv wî jî, bo nimûne Emeg Raman, Keça Kurd û Ramazan Çeper ku em ê paşî behsa berhemên wan jî bikin.

Ne ti tiştêkî veşartî ye ku kurdî wek zimanekî cîranê erebî, tirkî û farisî, hin peyv ji wan zimanan wergirtine. Her qisekera/ê kurdî yê "sade" jî van tiştan dizane lê ez tê nagihim çima "etîmolog"ên me hewl didin bi her awayî vê rastiye red bikin.

Bo nimûne, di zimanên hindûewropî û heta ji wan di şaxê îranî anku di kurdî, farisî, pehlewî, avestayî û hwd. de ji berê ve Q tine bû. Ji bilî çend peyvên bi qasî tiliyên destan, hemû peyvên bi Q yên di zimanên îranî de piraniya wan ji erebî û herwiha hejmareke pir mezin jî ji tirkî hatine. Yan jî bi rêya erebî yan tirkî ji hin zimanên din hatine lê bi eslê xwe ne kurdî yan farisî ne.

Hemû ferhengên etîmolojî yên farisî, hemû vekolînên li ser zimanên îranî yên ku ji aliyê îranînasên rojhilatî û rojavayî ve nivîsandî vê rastiya bêguman qebûl dikin û dinivîsin. Lê ku mirov li *Wişenameyê* binêre, Cemal Nebez li ber her peyvê meselê têk vedide, ava zelal şêlû dike û çîrokên wisa ji xwandevanên xwe re vedihûne ku belkî dilxweşker bin lê ti têkilî bi rastiya etîmolojî û zimannasî ve nîne.

Bloga *Zimannas* dê li vê derê vê berhemê belav bike lê bi ti awayî ji naveroka wê ne berpirsiyar e û xwandevanên xwe agadar dike ku ev berhem bi kêrî bikaranîna wek referans nayê.

Emeg Raman: *Ferhengî Raman, 2014*

Ferhengî Raman, piştî *Wişenamekî Êtîmolojyay Zimanî Kurdî* ya Cemal Nebezî, duyem ferhenga etîmolojî ya bi zimanê kurdî ye. Peyv di ferhengê de li gor alfabeya kurdî-erebî hatine rêzkirin, li ber wan bi alfabeya kurdî-latînî hatine nivîsîn û dîsa bi alfabeya "zanistî" jî hatine diyarkirin. Şirovekirinên ferhengê bi soranî ne lê tê de peyvên kurmancî jî hatine ravekirin.

Ferhengî Raman ji aliyê Emeg Raman ve hatiye nivîsîn ku bernavê kesekî bi navê Ebdulla Îbrahîmzade ye. Ferheng dubeşî ye û ji zêdeyî 1100 rûpelan pêk hatiye.

Berevajî Cemal Nebezî, Raman Emegî hewl daye ku sûd û feyde ji hin ferhengên heyî wergirtiye. Mixabin çavkaniyên ferhengê nehatine rêzkirin lê diyar e ku ferhengên etîmolojî yên almanî li ber destê danerê *Ferhengî Raman* bûne. Emeg Raman ji Rojhilatê Kurdistanê ye

û ji ferhengê baş xuya ye ku ew farisî jî baş dizane. Lê wisa aşkere ye ku mixabin wî têra xwe ne sûd ji ferhengên etîmolojî yên farisî (yên ku danerên wan faris yan jî rojavayî) yan yên zimanên kevn û navîn yên îranî (bo nimûne avestayî yan pehlewî) wernegirtiye.

Emeg Raman di pêşgotina xwe de bi dijwarî êrişî ”şovenîzma farisî” dike lê wek encam bi xwe dibe tawanbarê şovenîzma kurdî ye. Ew hin idiyên bêbingeh dide pêş, wek nimûne, ”kurdî, bi taybetî zarê bakurî [mebesta wî kurmançî ye] gelek ji farisî kevntir û resentir e”.

Helbet di vê ferhenga 1100-rûpelî de Emeg Raman bêhemdî xwe jî etîmolojiya gelek peyvan rast yan teqrîben rast daye. Lê wek Cemal Nebezî, wî jî qet nikariye xwe ji neteweperistiya teng rizgar bike û bi çavekî vekirî û zanistî li etîmolojiya peyvan binêre.

Yek ji armancên wî yên serekî redkirina eslê peyvên ji erebî ye. Ew hewl dide bi her awayî peyvên esil-erebî wek ne ji erebî diyar bike. Bo nimûne, peyva ”felek” li gor hemû ferhengên etîmolojî yên tirkî, farisî û kurdî, bi eslê xwe peyveke erebî yan ji zimanekî din yê samî ye û hevrehên wê di hemû zimanên serekî yên samî (erebî, îbrî, aramî, akadî...) de hene û etîmolojiya wê bêguman e. Lê bi dîtina Raman Emegî ”ji binî ve nikare peyveke ji erebî be” bêyî ku diyar bike ka çima ”ji binî ve nikare peyveke ji erebî be”.

Mesele ne tenê ev peyv e lê Emeg Raman reftar û miameleyeke wiha ya nezanistî û tengbîn li gel hema-hema hemû peyvên ji erebî dike. Eger mirov bibêje ku bi vî karî rabûye daku red bike ku peyvên erebî di kurdî de hene, ne dûrî rastiyê ye.

Tiştêkî din peyvên bi eslê xwe ji tirkî ne. Bo nimûne, ji bilî peyvên onomatopoetîk yên gazî- û hawarkirinê wek ”of, ox, oy, oh” û herwiha ji bilî hin peyvên vê dawiyê ji zimanên ewropî hatî, hemû peyvên bi O dest pê dikin bi zelalî ji tirkî ketine farisî û kurdî, wek ”ode, orde, ordî, orte, oxir”. Lê Emeg Raman an ji nezanî yan jî bi qest hewl dide ku bêyî bingehekî dengnasiya dîrokî ya navbera zimanên îranî (kurdî, farisî û hwd.) li aliyekî û zimanên germanî (almanî, inglîzî, swêdî û hwd.) li aliyekî din, van peyvan bi hin peyvên zimanên germanî ve girê bide.

Wek ku me got, Emeg Raman hin ferhengên etîmolojî yên almanî û belkî yên inglîzî jî bi kar anîne. Lê mixabin van ferhengan ne ku rê li ber wî ron kiriye lê bi piranî rê bi yekcarî li ser wî berze û winda kiriye. Wek çawa ku Cemal Nebezî hewl dabû di *Wişenameka* xwe de hin peyvên ku bi ser ve dişibin peyvên inglîzî, bike hevrehên hev (bo nimûne ”wijdan” li gel ”wisdom = aqil, hişmendî”), Emeg Raman gelek berfirehtir jî wiha dike û hem çî peyva kurdî ya ku piçekê bişibe

peyveke almanî yan inglîzî, dike hevrehên hev bêyî ku qet û qet guh bide dengnasiya dîrokî ya zimanê kurdî yan jî zimanên din.

Bi zelalî diyar e ku Emeg Raman bi vî karî rabûye bêyî ku hay ji dengnasiya dîrokî ya zimanê kurdî yan zimanên din yê hindûewropî hebe. Ew li ferhengan geriyaye daku bibîne ka çi peyva kurdî û almanî dişibe hev û bêyî dudilî ew wek hevreh pêşkêş kirine bêyî ku guh bide dîroka dengnasî û qeyd û bendên wê ka ev idiyên wî li gor dengnasiya dîrokî mimkin in an na.

Armanca danerê *Ferhengî Raman* ew bûye ku hema-hema her peyva di kurdî de wek peyveke bi esil kurdî yan jî peyveke ji reh û rîşên hindûewropî ye. Herwiha her kesê aqil di serî de hebe dizane ku di kurdî de (wek di farisî û tirkî de jî) hejmareke pir mezin ya peyvên erebî hene. Çawa ku peyvên bi eslê xwe yûnanî yan latînî di zimanên din yê ewropî de mişe ne, wisa peyvên ji erebî jî di zimanên Rojhilata Navîn de (di kurdî de jî) berbelav in. Lê li her derfet û delîvê Emeg Raman hewl daye ku vê rastiyê red bike.

Ev redkirin ne ku ti ziyane digihîne zimanê erebî lê digihîne vekolînên zanistî yê li ser zimanê kurdî ji ber ku bi van idiyayan ne avên Erebestanê lê kanî û robarên zimannasiya kurdî tên şêlûkirin.

Ferhengî Raman, beşa 1: http://emegraman.blogspot.fi/2013/12/blog-post_408.html

Ferhengî Raman, beşa 2: <http://emegraman.blogspot.fi/2014/01/blog-post.html>

“Keça Kurd”: *Ferhenga Etîmolojîya Kurdî, 2014*

Ferhenga etîmolojîya kurdî navê ferhengokekê ye ku ji aliyê jineke bi bernavê Keça Kurd ve hatiye nivîsîn. Kitêb nêzîkî 300 rûpelî ye û sala 2014 di nav weşanên *Nûbiharê* de hatiye çapkirin.

Di kitêbê de texmînen 1000 peyv hene. Nivîskar ew kê-m-zêde bi keyfî anku li gor dilê xwe bijartine û şirove kirine.

Danera ferhengokê adeten pêşî behsa cinsê anku zayenda rêzimanî ya peyvê dike, paşt gelek çarmaneya peyvê şirove dike, hin çarman nimûneyên di hevokan de dide û taliyê jî li gor zanîna xwe dibêje ka ew peyv ji kû hatiye anku etîmolojiya wê çî ye.

Mixabin ti hewleke cidî ya zanistî û zimannasî bo peydakirina etîmolojiya peyvên nehatiye dan. Ev kitêb ne ferhengeke etîmolojîk e lê ji serî heta binê ceribandineke zir-etîmolojîk e. Ji bilî peyvên bi zelalî pêkhatî wek “guhdarîkirin” (ku ji xwe her kes dizane ka ji çî pêk hatine û ne hewceyî ferhengên etîmolojî ye, hewlên peydakirina reh û rîşên peyvên pir kême e.

Peyvên sade pir kême tê de heye hatine vekolîn û etîmolojiya wan nehatiye peydakirin. Bo nimûne, peyvên wek “ez” yan “kirin” – û bi hezaran peyvên wisa ku ji peyvên bingehîn yê kurmancî ne – di vê ceribandinê de nayên dîtin. Çend etîmolojiyên peyvên nepêkhatî yê di ferhengê de heyî jî teqîben 100 % bi nezanistî û xelet hatine şirovekirin.

Bo nimûne, peyva “ageh” (agah) bi gotina wê “etîmolog”ê ji “a+guh” e ku qet ne rast e. Heta gelek ji peyvên pêkhatî jî xelet hatine şirovekirin. Wek mînak, peyva “malxwê” bi gotina wê ji “mal+xwarin” e tevî ku ne hewce ye mirov etîmolog jî be bo ku bi hêsanî fehm bike ku ew ji “mal+xweyî” (xwedî, xwedan, xudan) anku “xweyiyê/xwedyê/xudanê malê” ye.

Carinan jî tenê mane û bikaranîna peyvê hatiye diyarkirin bêyî ku ti hewleke zanistî yan nezanistî jî bo diyarkirina etîmolojiya wê hatibe dan.

“Dr phil.” Husên Hebeş pêşgotineke pesinder ji kitêbê re nivîsiye ku tê de hem pesnê wê kitêbê û hem jî bi taybetî medhên ferhenga etîmolojî ya Cemal Nebez ya bi soranî *Wişenamey Êtîmolojyay Zimanî Kurdî* jî dide. Helbet Cemal Nebez hinekî ji “Keça Kurd” zêdetir hewl daye ferhenga xwe wek berhemeke rast ya etîmolojî bide. Lê mixabin, ji bilî diyarkirina etîmolojiya hin peyvên ji zimanên ewropî, ferhenga Nebezî jî ji serî heta binê ceribandineke ji zanistiyê dûr e.

Cemal Nebez, berevajî rastiya ron, di ferhenga xwe de idia dike ku bo nimûne peyvên wek “silav, welat, wijdan” ne ji erebî “selam, wilayet, wicdan” in lê “welat” bi “war” ve, “silav” bi “salute” ya latînî ve û “wijdan” jî bi “wisdom” ya inglîzî ve girê dide bêyî ku ti bingehêkî rastiye ji van gotinan re hebe. Ev tenê çend nimûne ne, lê ceribandina Cemal Nebezî ji serî heta binê

xwevedizîna ji rastiyan e û berhema wî bi nijadperistiyê kurdî ya çavkorane û kerb û kîneke bêhempa ya beramber erebî û farisî dagirtiye.

Husên Hebeş di pêşgotina xwe de pê ve diçe û rexne û tehnên neheq li berfirehtirîn û zanistîtirîn ferhenga etîmolojî ya zimanê kurdî ya çapkirî anku ferhenga R. L. Çabolov dike ji ber ku Çabolov peyvên ji erebî di ferhenga xwe de dane. Lê Çabolov ew peyv dane yên ku di kurdî hene û kurd bi kar tînin, ne yên ku li gor hin kesan “divê kurd van peyvên bi kar bînin, yan ev peyv kurdî ne û ev ne kurdî ne.”

Paradoksa “Ferhenga Etîmolojiya Kurdî” ya Keça Kurd ew e ku bi nav ew ferhengeke etîmolojîk e lê hêjayiyên wê di rastiye de hin tiştên din in: Ew ji alî jineke navsere ya kurd ve hatiye nivîsîn, wê maneya peyvên bi awayekî balkêş û rewan şirove kiriye, cins û zayenda peyvên diyar kiriye, gelek caran nimûne ji helbestên klasîk yan ji folklorê jê re anîne û heta gelek wêne jî pê ve kirine.

Hêjahiyêke din ya vê ferhengê beramberî pêşnimûneya wê anku ferhenga Nebezî ew e ku ev ferheng ne bi kerb û kîna dijî zimanên cîran hatiye nivîsîn. Herçi Nebez e, hewl daye ku peyvên bi zelalî ji erebî û farisî jî, wek peyvên bi eslê kurdî şirove bike û heta idia dike ku ereb hatine û ew birine nav zimanê xwe. Berevajî hin zir-etîmologên din yên wek Cemal Nebez, Ramazan Çeper û Emeg Raman, Keça Kurd heta hin peyvên wek bi eslê xwe ji erebî yan tirkî qebûl dike jî. Bo nimûne, qebûl dike ku “alif” ji erebî û “quzilqurt” dikare ji tirkî be. Lê mixabin li beramberî “alif” a ji erebî, idia dike ku peyva kurdî “êm” e û hay jê nîne ku “êm” ji tirkî “yem” e (ji “yemek” anku “xwarin”).

Mirov dikare peyvên ferhengê û şiroveyên wê bi balkêşî bixwîne. Lê mixabin mirov nikare vê ceribandîna bi ti awayî wek hewldaneke cidî ya ronkirina etîmolojiya peyvên kurdî bihesibîne.

Ramazan Çeper: Ferhenga Etîmolojiyê, 2014

“Ferhenga Etîmolojiyê”²⁹ ya Ramazan Çeper jî teqrîben hevdem li gel “Ferhenga Etîmolojiya Kurdî” ya “Keça Kurd” derketiye. Wisa xuya ye ku ti haya danerên van ferhengan ji hev tine bûye. Di vê ferhengê de nêzîkî 4 000 peyv hene. Li ber hin ji van peyvên tenê maneya wan hatiye danîn û ti hewleke peydakirina reh û rîşên etîmolojî yê peyvê tine ne. Lê di piraniya wan de, Ramazan Çeper li gor texmîna xwe etîmolojiya wan diyar kiriye.

Mixabin ev ferheng ji destpêkê heta dawiyê ji ferhengeke etîmolojî zêdetir ferhengeke texmînî ya dîtinên şexsî yê danerê wê ne. Ji lîsteya çavkaniyên ferhengê li dawiyê wê, diyar e ku nivîskar çend ferhengên duzimanî yê wek farisî-tirkî, erebî-tirkî, ermenî-tirkî û hwd. bi kar anîne. Lê eşkere ye ku ti haya wî berhemên etîmolojiya peyvên kurdî yê berî wî tine bûye yan jî wî guh nedaye wan û pûte bi wan nekiriye. Tek istisna di vî warî de belkî kitêboka “Lêkolînekî Qîçik li ser Zimên” ya Beyhanî Şahîn e ku Ramazan Çeper wek çavkanî daye. Ev berhem etîmolojiya çend peyvên kurdî yê ji rehên proto-hindûewropî li gor şert û mercên zimannasî şirove dike. Ramazan Çeper etîmolojiya çend peyvên ji van kê-m-zêde rast neqil kiriye ferhenga xwe jî.

Di ferhenga Çeper de etîmolojiya hin peyvên rast hatibe şirovekirin jî, etîmolojiya piraniya reha û mitleq ya peyvên tenê û tenê dîtinên şexsî yê Ramazan Çeperî ne û ti têkilî bi dîrok û zanista van peyvên ve nîne. Helbet di her berhemê de kêmasî hene û dê her hebin jî. Lê hejmara xeletî û şaşiyên vê ferhengê ewqas in ku etîmolojiyên hin peyvên rast şirovekirî jî bi giranî di bin wan ve dimînin:

- 1) Etîmolojiya piraniya peyvên herî bingeîn jî yê kurdî di vê ferhengê de nehatine dan. Bo nimûne, di ferhengê de etîmolojiya peyvên wek “bûn, kirin, erê, belê, tu, bi, di, ji, li” peyda nabin. Li aliyekî din, di ferhengê de navê welatên wek Gambiya û Gana hatine pêşkêşkirin.

²⁹ Bo peydakirinê bo nimûne:

http://www.pirtukakurdi.com/index.php?route=product/product&manufacturer_id=780&product_id=1256

- 2) Piraniya peyvên ku etîmolojîya wan di rehnasiya kurdî, îranî û hindûewropî de bêguman jî, şaş hatine şirovekirin. Bo nimûne, peyvên bingehîn yên wek “pê, dest, bihar” – ku di vekolînên etîmolojî de ji zêdeyî sedsalekê ye ku etîmolojîya wan ron û eşkere ye – di vê ferhengê de li gor texmînên şexsî yên danerê ferhengê hatine ravekirin.
- 3) Di gelek peyvan de danerê ferhengê li gor etîmolojîyên gelêrî yên heyî çûye bêyî ku rastiya wan vekole. Bo nimûne, peyva “axa” (serokeşîr) wek “ê+axê, yê xwedî axê” şirove dike tevî ku hemû ferhengên etîmolojî yên ewropî, farisî û tirkî dizanin ku ew peyveke mongolî ye. Çeper jî wek gelek kesan idia dike ku peyva “dijmin” ji “dijî min” e tevî ku di rastiye de forma kevnar ya vê peyvê “dujmin, duşmin” bû û hevrehên wê di zimanên din jî yên îranî de hene û eslê peyvê ji proto-hindûewropî “*dus-men-“ (xirab-fikir) anku “niyetxirab” e. Ramazan Çeper heta etîmolojîya ron û aşkere ya peyva navneteweyî “jînekolojî” (tiba êşên jinan) jî qebûl nake û idia dike ku ew “ne ji latînî ye” ji ber ku li gor gotina wî “jin” bi latînî “femîna” ye (di rastiye de “femina”). Çeper idia dike ku “jînekolojî” ji peyva kurdî “jîn” tê. Lê ji xwe ti kesî idia jî nekiriye ku “jînekolojî” ji latînî ye lê bi zelalî tê zanîn ku ew ji yûnanî ye, ji “gynê” (jin) û “logos” (-nasî, zanist, -lojî).
- 4) Heta gava ku hin peyvan wek bi eslê xwe biyanî qebûl dike jî, eslê wan yê biyanî şaş dide. Bo nimûne, idia dike ku peyva “îş” (kar, ked, şol, şuxl) ji erebî ye lê di rastiye de eslê wê ji tirkî ye. Herwiha dibêje peyva “hesûd” ji farisî ketiye kurdî lê di rastiye de ew ji erebî hatiye. Ev tenê çend nimûne ne lê hejmara van şaşîyan digihe bi sedan.
- 5) Danerê ferhengê nikariye ji hev ferq bike ka kengî peyvên wek hev di çend zimanan de hevreh in anku ji eynî rehî wek mîras ji van hemû zimanan re mane û kengî jî sebebê peydabûna heman peyvê di çend zimanan de wergirtina ji hev e. Bo nimûne, Çeper idia dike ku peyva “kartol” (petat) di zimanên “aryenî” de wek hev e û neyekser be jî wisa dide xuyakirin ku ev peyveke di kurdî de eslî û kevnar e. Lê di rastiye de papat/kartol riwekeke ji Amerîkayê ye û tenê ev çend sedsal in ku pêşî hatiye Ewropayê û dû re jî ghiştiye Rojhilata Navîn. Peyva “kartol, kartofel” bi rêya ermenî ji rûsî ji almanî ji îtalî hatiye. Ji ber ku “patat” wek “patates” di tirkî de jî heye, hin kes texmîn dikin ku “kartol” bi kurdiya “resen” e.

Ji bêhejmar şirovekirinên şaş yan bi tamamî xeyalî kambaxtir jî, pirsgirêka vê ferhengê û danerê wê ew e ku têkiliyên zimanan û malbatên wan, dîroka zimanê kurdî (ya rast û zanistî, ne ya li gor texmîn û tercîha şexsî) fehm nekiriye. Wisa dixuye ku bi piranî ji dengnasî û dîroka dengnasî ya kurdî bêhay e. Ji peyvên erebî û farisî, yên ku Ramazan Çeper di ferhenga xwe de dide, diyar e ku haya wî ji van herdu zimanan jî nîne yan yekcar bisinor e û ev peyv tenê ji hin ferhengên nezanistî yên tirkî hatine neqilkirin.

Mirov dikare hinekî li van kêmasiyan bibore ji ber ku danerê ferhengê li zindaneke Tirkîyê girtî ye û ev xebata xwe ji zindanê encam daye. Lê mirov nikare hemû kêmasiyan bide xatirê girtîbûna wî ji ber ku wî ev xebat ne bi tamamî di bêîmkaniyê de kiriye: ji çavkaniyên wî dayî diyar e ku hejmareke berfireh ya ferhengan li ber destê wî bûne, bo nimûne ferhengên sûmerî, hurî-urartûyî. Pirsgirêk ew e ku berî destpêkirina vê xebata xwe, wî bingeh û metodên etîmolojiyê baş nexwandine loma mixabin tevî xebateke giran jî encama wê tenê wek ferhengeke xeyalî ya nezanistî maye.

-a-

a la şerqî ji fransî à la ... (li gor) + erebî şerqî (rojhilatî)

ab I (di klasîkan de bi maneya “av”) ji farisî آب (ab) ku hevrehê av ya kurmancî ye.

ab II (tebax, meha heştê ji salnameya romî) ji erebî آب (ab) ji aramî ܐܒ (ab) ji îbranî אב (ab, av) ji akadî 𐎠 (abu)

abakus ji inglîzî abacus ji latînî abacus

abesîv ji latînî abesse (ne hazir bûn, li dûr bûn > inglîzî absent)

abid ji erebî, têkilî îbadet

abloqe ji îtalî a blocco < blocco

abone (subscriber | abone) ji fransî abonné

abor (livelihood | geçim, maişet) ji erebî عبور (‘ebûr: derbasbûn, borî). Bo guherîna dengê eyn + e bi a bide ber aqil yan alif. Bo guherîna maneyê ji "derbasbûn"ê bo "debar"ê bide ber farisî guzeran (debar) ji rehê dema niha -guzer- yê lêkera guzeştên, guzerîden.

aborî (economy | ekonomi, iktisat) hevrehê soranî ئابوری (aborî), ji zimanekî samî, bo nimûne ji erebî (binêrin “abor” li jor) yan ji aramî ܐܒܘܪܐ (ibûra / ivûra: berhem, ber, dexlûdan, xurak, xwarin, aborî, deramet), hevrehê akadî 𐎠 (ebûru BURU14: xerman), îbrî עבור (abor: ji ber, bermayî, berhem), têkilî erebî عبر (ebere: borîn, derbas bûn). Ji eynî rehî belkî herwiha: borîn / buhirîn û borandin / buhirandin yê kurdî.

aborijîn ji inglîzî aborigine

aborijînal bi rêya inglîzî aboriginal yan Aboriginal ji latînî ab origine (ji destpêkê ve, ji serî ve)

abort bi rêya inglîzî abort ji latînî abortus ji aboririji ab- + oriri

acîl ji erebî, têkilî ecele

acûr hevrehê tirkî acur, erebî أcurr (acurr), farisî آگور (agûr) / آجر (acur), aramî ܐܓܘܪܐ (ağora), ermenî ագուր (aguṙ), gircî აგური (aguri), akadî 𐎠𐎢𐎠𐎫 (agurru, ukurru Û.KU.RU.UM)... jirojhilati.

açe hevrehê eçe, eçenî, belûcî ençên, ençu, ençoş, ji îranî têkilî hin- (wê, ew) wek di hingê (wê demê) û hind (ewqas), hinde, soranî ewende...

açer hevrehê farisî آچار (açar), herdu jazeri açar yan ji zimanekî din yê tirkîkî, têkilî açar (vedike) ya tirkî

açix ji tirkî açık

adaptasyon ji fransî adaptation, têkilî adapte

adaptation adapter, têkilî adapté

adapte ji fransî adapté ji adapter, têkilî adaptor

adar herwiha azar bi rêya erebî آزار (azar) yan jî yekser ji îbranî yan ji aramî אדר (eder) ji akadî edderu. Texmîna ku "adar" ji "av-dar" anku "biav, têrav" be etîmolojiya gelêrî ye (bidin ber avrêl). Piraniya navên mehên din jî yên kurdî û zimanên din yên Rojhilata Navîn bi rêya îbrî yan aramî ji akadî ne: sibat, nîsan, ayar, temûz, ab, îlon, çirî, kanûn.

ade (island | ada) ji tirkî ada

adem bi rêya erebî ji îbranî

adet → edet

adî (ordinary | basit, sıradan) ji erebî عادي ('adî) têkilî edet, adet

adil (fair, just | adil) ji erebî عادل ('adil), têkilî edil û edalet

adres (address | adres) ji fransî yan inglîzî address

afêr (esmer, qemer, rengê tarî) yan ji navê miletê afar li rojhilata Afrîkayê yan jî bi rêya zimanekê tirkîkî (havar) ji ermenî խավար (xavar: tarî) ji ermeniya kevn խաւար (xawar) ji îranî, bide ber pehlewî xvāwar, x^wāpar, farisî خاور (xaver: rojhilat, berê bi maneya rojava), têkilî xor, xorawa, xorhelat.

afêrin (bravo | aferin) hevrehê soranî نافرین (afêrîn û hwd.), farisî آفرین (afêrin û hwd.), pehlewî 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 (āfrīn: pesn, meth, sena), avestayî āfrīnāmi (pesn didim), ji îranî, herwiha têkilî peyva afirandin. Aferin ya tirkî, عفارم (efarem) ya erebiya devkî, աւրհնեմ (awrhnem) / օրհնեմ (ōrhnem) yên ermeniya kevn û օրհնել (ōrhnel) ya ermeniya nû ji zimanên îranî hatine wergirtin. Ji eynî rehî: nifrîn.

afirandî (creature | yaratık) afirandin - -in + -î

afirandin (to create | yaratmak) ji îranî, hevrehê farisî آفریدن (afêrîden), pehlewî afrîten, herwiha hevrehê afêrîn û nifrîn yên kurmançî

afirîd têkilî afirandin

afirr ji protoaryayî a-hverene ("ya ku xwarinê dide"), ji a- + protohindûewropî swel-: xwarin), hevrehê din ya kurmançî axur, pehlewî axwerr-, farisî اخور (axûr). Heman peyv ketiye ermenî û tirkî jî, bi tirkî ahır.

afiş ji fransî affiche

afişe ji fransî affiché ji afficher

afret (jin, hurmet, xanim) ji erebî عورة (ewret: rûsî, tazîti; kêmasî, netemamî, êb), ji îbranî ערוה (êrweh) ji ערה (rh: rûs bûn, tazî bûn), hevrehê akadî ûru (cihên edeb yê jinan). Sebebê guherîna "w > f" di kurdî de ji ber hindê ye ku ev peyv bi rêya farisî yan jî osmanî ketiye kurdî û di wan herdu zimanan de "w" ya erebî dibe "v". Ji ber dengê "r" yê li peyv "v", "v" bûye "f". Guherîna dengê "eyn+ e" bo "a" di kurdî de diyadeyeke berbelav e: erebî eql > kurdî aqil, erebî eleq > kurdî alif. Ji eynî rehî: ar (namûs, şeref, şerm).

afrikans ji holendî ("zimanê Efrîqayê")

aga ji îranî, hevrehê soranî ناگا (aga), farisî آگاه, pehlewî akah, îraniya kevn a-kaθa-, ji ka (hay, agah)

agir ji têkilkirina du rehên cuda yê protohindûewropî: "ag-" ji h₁ng^wnis (agir) û "-r" ji h₂eh₂ter- (agir). Ji rehê yekem ve hevrehê sanskrîtî अग्नि (agnî), hitîti אַק־ני־ישׁ (a-ak-ni-iš), rûsî огонь (ogóni), litwanî ugnis, latînî ignis... Ji rehê duyem ve hevrehê zazakî adir, hewramî ayir, farisî آذر (azer) / آدر (ader) û آتش, pehlewî atur, avestayî آتەرש (aters), lurrî teş, osetî apt (art), sanskrîtî अथर्वन् (athervan), ermenî այրեմ (ayrem: sotin), sirbî ватра (vatra: agir), çekî vatra, albanî vatër, îrlendî áith, weylsî odyrn, umbriyayî atru, belkî latînî āter (reş, tarî)...

agirbest agir + bestin - -in

agirgir agir + -gir (< girtin)

agirkolk agir + kolîn - î + -k

agirkuj agir + -kuj (kuştin)

agîtasyon bi rêya fransî agitation ji latînî agitatio ji agitere

ahen ji farisî آهن

aheng bi rêya soranî ئاههنگ (aheng) ji farisî آهنگ (aheng) ku wek ahenk ketiye tirkî jî, ji farisî ههنگ (heng: wezn, pîvan). Di kurmancî de (û ihtimalen di soranî de jî) peyveka nû ye û di nav xelkê de peyda nabe.

aheste ji farisî: (آهستهگی)

aho a- + ho (wiha)

ahû ji farisî آهو (ahû: xezal), hevrehê kurdî (soranî) ئاسک (ask: xezal), avestayî asû (beza, lezgîn), sanskrîtî asûk, latviyayî ašu

AIDS ji inglîzî AIDS, kurteya acquired immune deficiency syndrome

aîdiyet ji erebî: aîd + -iyet

AÎDS ji inglîzî AIDS, kurteya acquired immune deficiency syndrome

ajan bi rêya fransî agent /ajan/ ji latînî agens

ajans ji fransî agence

ajel ji soranî ئاجەل (ajel) ji tirkî evcil (kedî, malovî - ji ber ku ajel berê bi maneya "sewal"an li kar bû) ji "ev" (mal) + "-cil" ("-î). Bo guherîna "c" bi "j" bide ber zazakî "roc" lê kurmancî û soranî "roj". Yan jî dîsa bi rêya soranî ji erebî حشرة (heşeret > heşer > aşer > aşel > ajel - bo guherîna "he-" bi "a" bide ber "asin / hesin").

ajelnasî ajel + -nasî yan ajelnas + -î

ajenda bi rêya inglîzî yan frensî agenda ji latînî agendus (tişta/ê ku divê bêt kirin) ji agō (ez dikim)

ajîtasyon ji fransî agitation

ajîte ji fransî, têkilarî ajîtasyon

ajnî herwiha ajne, ajnê, aşne, sîno, hevrehê zazakî asnaw, farisî شینا (şina), avestayî sna-, sanskrîtî sna-, bengalî স্নাতর (sāmtār), îrlendî snámh, skotî snámh, îrlendiya kevn snáid... ji protohindûewropî sneh₂- ku herwiha serekaniya navê peyvê protohindûewropî néh₂us (keştî) ye ku paşhatiyên wê di gelek zimanan de hene: latînî navis, yûnaniya kevn ναῦς (naûs), sanskrîtî नौ (nau) û नाव (nāva), avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 (nauuāza-: keştîvan), hexamenişî 𐬨𐬀𐬎𐬀 (nāva: keştî), pehlewî û partî nwz (nawaz: keştîvan), farisî ناور (nav: belem, keştî). Di bin tesîra etîmolojiya gelêrî de bûye avjenî (heçku ji "av + jenîn"ê be). Li gelek deveran cihê xwe daye melevanî yan sobanî yê esil-erebî.

ajo paşvesazî ji ajotin jikurdi

ajoname ajotin - -tin + -name

ajotin ji protohindûewropî h₂eǵ-, protoaryayî aza-, hevrehê 𐬨𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 (azaiti) ya avestayî, sanskrîtî अजति (ájati), ermeniya kevn ածել (acem), yûnaniya kevn ἄγω (ago), latînî agō, swêdî åka... Heman peyv ihtimal e ku serekaniya hêga (zevî) ya zazakî ye jî. Ajaa ja fînî û ajama ya estonî bi ihtimaleke mezin ji protohindûewropî, bi taybetî ji protoaryayî hatine deynkirin.

akademîsyen ji fransî académicien, têkilî akademî, akademîk, akademîker

akincî ji tirkî ekinci (cotkar, tovçîn) ji ber ku cotkar ne koçer in yan jî dîsa ji tirkî akıncı (talanker) lê wateya vê li maneya "akincî" nayê

akrobat bi rêya fransî acrobate yan inglîzî acrobat ji yûnanîya kevn ακροβάτης (yê ku bi sertilên piyan dilive) ji ακροβατέω (livîna bi sertilên piyan) ji άκρον (gupik) + βατής (yê ku didewisî, diniximîne) ji βαίω (meşîn, gav avêtin)

akronîm Li gor homonîm û sînonîm ji akro- + onîm hatiye duristkirin ku ew jî ji yûnanîya kevn in: ἄκρος (tûj, bilind) + ὄνομα (nav)

aksan Bi şêweyê aksan bi rêya fransî accent û bi awayê aksent, eksent, eksint bi rêya inglîzî accent, herdu jî ji latînî ad- + cantus (stran)

aksiyon ji inglîzî action li gor bilêvkirina fransî

aktîv "aktîv" bi rêya inglîzî, "aktîf" bi rêya fransî, herdu ji latînî, têkilî agere (xebitîn)

aktor bi rêya inglîzî actor yan fransî acteur ji latînî actor ji actus (çalakî, xebat, kar, kiryar) ji agere (kirin)

aktrîs ji fransî actress

aktûel dûr + -û- + dirêj

akund ji îranî, hevrehê kurmançî yaqût (bi rêya erebî) û pehlewî yakend.

ala hevrehê soranî ئالا (ała), farisî علم (elem), hemû ji erebî علم (elem: ala; nîşan, îşaret), têkilî elamet. Bo hin peyvên din jî ku tê de "e-" ya erebî (eyn + e) di kurdî de dibe "a-" binêrin "alif, aqil". Bo ketina M ji dawiyê bide ber kurmançî "zik" û farisî şikem. Etîmolojiyeke din ya ihtimal dikare "ala/ela" (rengîn) ya ji tirkî be. herwiha dikare were texmînkirin ku ji erebî اعلاء (elai: bilindtir, berztir, balatir) be ku forma berhevdanê ji rengdêra عالي (alî: bilind, berz, bala) ye. Têkiliya peyva "ala" bi "al/alî" (rex, teref, hêl) ya kurdî ve nîne, ew etîmolojiya gelêrî ye ji ber ku bi "-a" di kurdî de rengdêr tên çêkirin, ne navdêr.

alandin hevrehê farisî آلودن (alûden), ji îranî.

alarm bi rêya fransî alarme yan inglîzî alarm ji îtalî "all arme (dest biavêjin çekan / sîlehan)

Alaska ji zimanê alewtî Alyeska (welatê mezin, parzemîn)

albatros hevrehê tirkî albatros, farisî آلباتروس (albatros) ji inglîzî albatross ji portugali albatroz (albatros) ji guherandina alcatraz (qetres) ji erebî القطرس (el-qetres) di bin tesîra albus (spî) ya latînî de.

albîno ji latînî albus / alba (spî)

albûm ji latînî album ji albus (spî)

alçax ji tirkî alçak

alem ji erebî عالم (alem), hevrehê aramî حله (alema: serdem, dewran, heyam; alem, dinya) û îbrî עולם (olam)

alemî berzah bi rêya osmanî ji farisî ji alem + berzah

alerjî bi rêya fransî allergie ji elmanî Allergie ji yûnanîya kevn

aletrîk hevrehê elektrîk ji fransî yan ji inglîzî

alfabe ji yewnanî alfa (a, elîf) û beta (b)

Alfred ingliziya kevn ælf (yazde) û ræd (şîret)

algorîtm ji fransî algorithme yan ji inglîzî algorithm ji erebî الخوارزمي (el-Xwarezmî: matematîknasekî îranî bû) ji Xwarezm

alî ji protoaryayî erdhe-, hevrehên kurmancî al, ala, alek, hêl, herwiha sanskrîtî erdhe- (alî; nîv), avestayî eride, parsî areg, pehlewî aleg, peştûyî اړخ (errx) û soranî bi metatezê لا / la û لايمن / layen

alif ji erebî علف (elef), hevrehê akadî elêpu (zîl dan). ji heman rehê erebî: "yulaf" ya tirkî.

alîkar Binêrin alîkarî

alîkarî alîkar + -î. Li gor devokan "alîkarî, arîkarî, halîkarî, harîkarî" ye. Forma herî baş bi kurmancî "alîkarî" û lêker jî "alî kirin" yan "alîkarî kirin" e ji ber ku "mil, tenişt, rex, teref" di kurmancî de "alî" yan "al" e. "Alî" jî ji proto-aryayî "erdhe-" tê lê di kurmancî de "-rd-"a aryayî dibe "l". Lê di hin devokên kurmancî de "-rd-" bi temamî nebûye "l" lê wek "r" "nîvûnor/nvîco" maye. "Yarmetî"ya soranî, "ardim" a zazakî û "yardim" ya tirkî jî ji eynî rehî ne. Ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

alim ji erebî عالم (alim) ji علم (elime: zanîn), têkilî alem, elimandin, elimîn, elimtin, ilm, mielim, talîm, talîmat, ulema...

alîstin protohindûewropî: leigh ("alîstin") protoaryayî: raiz ("alîstin")Avestayî: riz- ("alîstin")Middle Persian: ls- /lis-/ ("alîstin")Somalî: rys- ("alîstin")Farisî: liştin / lês- ("alîstin")Siv: lîsê / lîs- ("alîstin") ... irKurmancî: alîstin, alastin / -alîs-, -alês- ("alîstin")Kurdî (Soranî): alêstin / -alês- ("alîstin")Zazakî: lîsten / lîs) ("alîstin")Hewramî: lêsay ("alîstin")Sanskritî: leh, reh ("alîstin")Ermenî: lizum ("alîstin")Yewnanî: leikhein ("alîstin")Latînî: lingere ("alîstin")Almanî: lecken ("alîstin")Înglîzî: lick ("alîstin")Çavkanî: Cheung p.254, Watkins p.47, MacKenzie P.128

alîterasyon ji fransî allitération

alkol herwiha elkol, hevrehê farisî الكل (elkol), tirkî alkol ji fransî alcool jispanî alcohol ji erebî الكحل (el-kuhl: kil, surme) yan jî ji الغول (el-ğûl) ji غول (ğûl: alkol - binêrin Quran 37:47). Ketiye hemû zimanên ewropî û piraniya zimanên din jî yê dinyayê: inglîzî alcohol, almanî Alkohol, rûsî алкоголь (alkoholi), japonî アルコール (arukōru)... Peyva erebî كحول (kuhûl: alkol) vewergirtineke ji inglîzî ye.

almanak ji inglîzî almanac ji fransî almanach jispani almanaque ji latînî almanachus ji erebî المناخ (el-munax: hewa, keş, seqa) ji yûnanî ἀλμενιχιακά (almenixiaka) ihtimalen jimisri.

alok alîn - -în + -ok

alole alîn, alizîn, alandin

altûn ji tirkî, bi tirkîya kevn altun, tirkîya niha altın ji maktirkî altin, hevrehê tirkmenistanî altyn, ozbekî oltin, oyxurî ئالتۇن (altûn), qazaxî, kirgîzî, kûmikî û qereçay-balqarî алтын (altin), mongolî алтан (altan) û алт (alt).

alûde alûdetî alûdeyane alûdeyî

alvêr tirkî:al + ver

alyaj ji fransî alliage

am ji erebî عامة (ammet: xelk, gel, girse), hevrehê aramî אַמַּע / عَمَم (emma: hoz, eşîr, xizm, mirovên kesekî), îbrî אַמ (am: gel, milet, qewm), fenîkî -m. ji eynî rehî: ewam, umûmî.

amade bi rêya soranî ئاماده (amade), herdu ji farisî آماده (amade) ji آمدن (ameden: hatin) anku "amade yê/ya hatî", binêrin: hatin.

amadekarî amadekar + -î yan amade + -karî

amaje hevrehê soranî ئامازه (amaje), têkilî peyva armanc, bi soranî û farisî amanc, farisî herwiha amac, tirkî amaç. Nayê zanîn ka tirkî ew ji îranî yan jî kurdî û farisî ew ji tirkî wergirtiye.

aman ji ermenî ամաւս (aman) ji աւաւ (amam: tê kirin, dagirtin, tijî kirin, tije kirin) + -աւ (-an: paşpirtikeke navdêrçêker e)

amar ji hewramî bi maneya hejmar, hevrehê zazakî "amar"

amator ji latînî amator (evîndar, hezker) ji amare (evandin, hez kirin)

ambelaj ji fransî emballage

ambûlans ji latînî ambulare (meşîn)

amebî ameyene + biyene

Amerîka ji navê gerryarekî îtalî (Amerigo Verpucci)

amîba ji fransî: amibe

amîgo ji spanî amigo

amigoo ji spanî amigo

amil ji erebî, têkilî emel

amîn ji erebî آمين (amîn) ji îbranî אָמֵן (amên: rast e, bi rastî), hevrehê aramî آمين (amêyn).

amir ji erebî, têkilî emir, emîr, mîr, amîral

amîral ji fransî amiral ji erebî أميرالبحر (emîr el-behr "mîrê deryayê") têkilî emîr / mîr û behr

amûde ji erebî عمود (emûd), hevrehê aramî حمة (emmuḏ), îbrî טימע (emmûḏ)

anagram ji yûnanî ana- + -gram

anakonda ji sînhâlî, têkilî henakandaya

anal bi rêya fransî yan inglîzî anal ji latînî analis ji anus (dev)

analîz ji fransî analyse

analojî ji fransî analogie (forma "analogî" ji inglîzî û forma "analogî" jî ji zimanekê din e, hemû <) ji yûnanî ἀναλογία (analogia) ji ἀνά (ana: li ser, li) + λόγος (logos: axiftin, hejmartin"). Binêre: ana- û -lojî.

ananas ji zimanê guwaranî naná naná (anku "gulava gulavan)

anarşî bi rêya fransî anarchie ji latînî anarchia ji yûnanîya kevn ἀναρχία (anarxiya) ji ἀν- (ne-, bê-) + ἀρχός (arxos desthilat)

anarşîst bi rêya fransî anarchiste ji yewnanî ἀναρχία ji ἀν- (ne-; bê-) + ἀρχή (desthilat, ferman)

anarşîzm bi rêya fransî anarchisme ji yewnanî ἀναρχία ji ἀν- (ne-; bê-) + ἀρχή (desthilat, ferman)

anatomî bi rêya fransî anatomie ji latînî anatomia ji yewnanî ανατομία ji yûnanîya kevn ανατομή (kelaştin) ji ανα- (ji nû ve, dîsan, ji serî ve) + τομή (birrîn)

androlojî ji yewnanî andros (zilam) û logos (zanist)

anê ji tirkî anne + kurdî -ê (paşbendika gazîkirinê)

anekdot ji yewnanî ανέκδοτα

anêx jihurri an-an-işhə ku herwiha serekaniya akadî ananîhu, ermeniya kevn առանախ (ananux), ermeniya nû առանախ, aramî نانا (nane), siryaniya kevn نانا (nana), erebî نعان (nena), îbranî ננא (nene), kurdî nane / nene, tirkî nane, ermenî նանա (nana)... Binihêre: anix.

angaje ji fransî engagé ji engager

angajman ji fransî engagement ji engager + -ment

angarya ji fransî angarie

anîn ji peyvek arî anku îranî ya ku herwiha serekaniya hênan ya soranî, ardene ya zazakî, averden ya farisî, biyarden ya mezenderanî. Bi pehlewî âwurden bû, bi avestayî âberten, bi soranî û kurmancî -awr- ji -an-ê diguhere, bi zazakî wek -ar- dimîne. protohindûewropî nei- ("bi rê ve birin") protoaryayî: a-- ("ber bi ... ve") + nai- ("anîn, raber kirin") Pehlewî: ā-ny ("anîn, raber kirin") Sogdî: ā-ny ("anîn, raber kirin") Kurmancî: ā-nîn Kurdî (Soranî): "hê"-nan ("arden,

rayberê kerdên")Zazakî: ard-ene ("anîn, raber kirin) irSanskritî: nay- ("raber kirin")Hîttî: nai- ("raber kirin") Çavkanî: Cheung p.278, Watkins p.57, Etymonline

anix ji ermenî առանախ (ananux) jîhurri an-an-işhə, hevrehê akadî ananîhu ku bi ketina "a" ya destpêkê serekaniya peyva "nane" ya bi rêya erebî ji aramî ye. Binîhêre ç "nane".

anjîn ji fransî ji latînî

anku an + ku jîkurdî

anormal ji fransî anormal ji latînî anormalis, binêre a- + normal

anten bi rêya fransî antenne ji latînî antenna (stûn)

antên bi rêya fransî antenne ji latînî antenna (stûn)

antî- ji yewnanî "antî" (dijî)

antigen ji yewnanî anti (dij) gêne (peydaker)

antîtank ji zimanekî ewropî, bo nimûne ji inglîzî antitank, binêre antî- + tank

antîtez ji fransî antithèse ji antî- + tez

antolojî ji yewnanî ανθος (anthos), «gul» û λεγειν (legeyn), «bijartin»

antrenor ji fransî entraîneur

antropolojî bi rêya fransî anthropologie ji yûnanîya kevn άνθρωπος (mirov) + -lojî

aort ji fransî aorte ji yûnanî άορτή (aorté) ji άορτέω (aortéō), forma dirêjkirî ji αείρω (aeirō: rakirin, bilind kirin, hildan)

ap ji tirkî, kurtkirina abê ji ağabey (birayê mezin) yan jî hevrehê amca ("mam, ap" bi tirkîya nû) ji tirkîya navîn abıca / abuca (mam, ap, birayê babê kesekî) ji tirkîya kevn apa (bab, bav) + eçe (kek, birayê mezin). Bi heman awayî am (di hin devokên kurmançî de bi maneya "mam, ap") jî ji tirkî amca (mam, ap) e yan jî ji erebî عم (emm: mam) e. Bo hin nimûneyên din jî ku e ya erebî li destpêka peyvê di kurdî de dibe "a" binêrin "alif" û "aqil. Ihtimala ku "ap" ji tirkî ye dîsa ji ber wê jî mezin e ku ew di zaravayên din başûrî yê kurdî (sorani, feylî, hewramî....) de û di zimanên din yê îrani de nîne. Bo guherîna "M > B" bide ber "misilman > bisirman" û bo "B > P" jî bide ber "belg > pelg > pel".

aparat ji latînî apparatus

apartayd bi rêya inglîzî yan fransî ji jî afrîkansî apartheid (cudahî, cudakirin) ji holendî apart (cuda) ji fransî àpart (cuda) + -heid ya holendî

aparteîd ji afrîkansî apartheid (cudahî) ji apart + -heid

apartman ji fransî appartement

apatîk bi rêya fransî apathique ji apatî ji yûnanîya kevn ἀπάθεια (bêhestî) ji ἀ- (bê-; ne-) + πάθος (hest)

apolet ji fransî épaulette

aprax ji tirkî yaprak (pel, belg). Hin nimûneyên din yên ku di kurdî de "y" ya destpêkê ji peyvên ji tirkî deynkirî dikeve ev in: ol (ji tirkî yol "rê"), erpîze (ji tirkî yelpaze) û hêwaş (di soranî de bi maneya "hêdî, hêdîka" ji "yavaş" ya tirkî).

aqar ji erebî عفار (eqar), belkî bi rêya aramî ܐܓܘܪܫܐ (ağorsa) ji yûnanî ἀγρός (agrós), bi yûnaniya mîkenî 𐎠𐎢𐎡𐎣 (a-ko-ro), latînî ager. Belkî ji eynî rehî: zazakî hêga. Bo guherîna dengê "eyn+e" bi "a" bide ber "alif" û "aqil".

aqil ji erebî, bi maneya jîr ji عاقل (aqil), bi wateya "jîrî" ji عقل (eqil). Bo nimûneyeke din jî ku tê de "e" ya erebî di kurdî de dibe "a" binêre alif, am (mam, ap).

aqlebe ji erebî, têkilî eqeliyet

ar protohindûewropî: el- ("hêran")protoaryayî: ar- ("hêran")Avestayî: ar- ("hêran")Middle Persian: ar- ("hêran")Hotenî: arr- ("hêran")Sogdî: rd, rdrnk ("arî")hoker rd ("ar")Farisî: ard ("ar")Kurdî: hêr- ("hêran"), ar, ardd ("ar") belûçî: art ("ar") sîvendî: arde ("ar")Hewramî: har- ("hêran"), ardi ("ar")... Zazakî: ardSanskritî: ātā ("ar")Yewnanî: aleo ("hêran")Ermenî: alam ("hêran")...Çavkanî: Cheung p.166

ara ji tirkî ara

aram Hevrehê soranî آرام (aram), farisî آرام (aram), mediya navîn areme, sanskrîtî राम (rame-), hemû ji protoaryayî rame- (xweşî, rehetî). Navê ermenî Արամ (Aram) ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

aran ji proto-mezopotamî:Bi zimanê baskî em dibêjin "haran" , wekê bi zimanê kurdî em dibêjin "aran" .Herweha bi zimanê sûmerî em dibêjin "arali" ji bo "erd-cihan-zozan-zemin" .

arandin ar (agir) + -andin yan jî hevrehê azar, soranî آزار (azar), farisî آزار (azar), pehlewî azerten, azar-, avestayî zer-, ji îranî

aranje ji fransî arrangé

aranjor ji fransî arrangeur ji arranger

araste bi rêya soranî آراسته (araste) ji farisî آراسته (arastê) ji lêkera آراستن (arasten: xemilandin, nexşandin, raber kirin)

arayîş bi rêya soranî آراییش (arayîş) ji farisî آرایش (arayîş) ji "-ara-" ku rehê dema niha ji lêkera آراستن (arasten: xemilandin) e + -îş

Arbeitslosigkeit arbeitslos (bêkar) + -ig + -keit

arbeşk ar (agir) + beş + -k

ard Bi pehlewî ârd bû, bi soranî, kelhûrî, hewramî û zazakî ard e, kurmancî dyê dike winda.

ardim ji tirkî yardım

arezû ji îranî, hevrehê din ya kurmancî bij/ bijîn / bijandin, soranî ئارزوو (arezû), farisî آرزو, pehlewî arjok/averjok, parsî awerjok, pazendî arzû, sogdî abrexş-, avestayî birij...

argon •ji yûnanîya kevin,

argûr Bi zimanê sûmerî ji bona peyva "argûr" em dibêjin "iziğar"

arig Bi metatezê ji agir ji têkilkirina du rehên cuda yên protohindûewropî: "ag-" ji h₁ng^wnis (agir) û "-r" ji h₁eh₂ter- (agir). Ji rehê yekem ve hevrehê sanskrîtî अग्नि (agnî), hîtîtî 𐎠𐎼𐎷𐎡𐎴 (a-ak-ni-iš), rûsî огонь (ogóni), lîtwanî ugnis, latînî ignis... Ji rehê duyem ve hevrehê zazakî adir, hewramî ayir, farisî آذر (azer) / آدر (ader) û آتش, pehlewî atur, avestayî 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 (aterş), lurrî teş, osetî арт (art), sanskrîtî अथर्वन् (athervan), ermenî այրեալ (ayrem: sotin), sirbî ватра (vatra: agir), çekî vatra, albanî vatër, îrlendî áith, weylsî odyrn, umbriyayî atru, belkî latînî āter (reş, tarî)...

arîk Bi lazî (zimanê Lazan) ji bo "arîk" em dibêjin "çeri", bi dimilî (devoka Dêrsimê) em dibêjin "çêrang".

arimgeh arimîn - -în + -geh

arîn ar (agir) + -în

Aristo ji erebî أرسطو (Erişû) ji yûnanî ἄριστος (áristos: baştirîn, herî baş) + τέλος (têlos: armanc, mebest, merem, mexsed, hedef, niyet, telos)

arîstokrasî ji fransî aristocratie ji latînî aristocracia ji yûnanî ἀριστοκρατία (aristokratia, "desthilata baştirînan) ji arîsto- + -krasî

arîstokrat ji yewnanî arîstos (bijare, baştirîn) + kratos (hêz, desthilat)

Aristoteles ji yûnanî ἄριστος (áristos: baştirîn, herî baş) + τέλος (têlos: armanc, mebest, merem, mexsed, hedef, niyet, telos)

arîtmetîk bi rêya fransî înnî W ji yûnanîya kevn ἀριθμητική (τέχνη) (hunera) jimartin(ê) ji ἀριθμός arîsmos (jimar, hejmar)

Arjentîna bi rêya fransî Argentine yan inglîzî Argentina ji spanî Argentina ji latînî argentum anku diravê (asinî)

arkeolog bi rêya fransî archéologue ji yûnanîya kevn: arkeo- + -log

arkeolojî bi rêya fransî archéologie ji yûnanîya kevn ἀρχαιολογία ji ἀρχαῖος (kevnarem, kevn) + λόγος (lêkolîn)

arm bi rêya fransî arme ji latînî arma (esker, leşker)

armanc herwiha amanc, hevrehê soranî ئامانج (amanc), farisî آماج (amac) û tirkî amaç. Nayê zanîn ka tirkî ew ji îranî yan jî kurdî û farisî ew ji tirkî wergirtiye. Ji eynî rehî: amaje.

armonî ji latînî harmonia

arogan bi rêya fransî arrogant ji latînî arrogans ji arrego ji arrogare

arp bi rêya fransî harpe ji latînî harpa ji zimanek cermenî (bb. inglîziya kevn hearpe, elmaniya kevn harpha, harfe)

arpîcî ji inglîzî RPG (kurteya rocket propelled grenade) ji rûsî РПГ (kurteya реактивный/ручной противотанковый гранатомёт, roketavêjka dijî tankan)

arsenal ji inglîzî yan ji fransî arsenal ji îtalî arsenale ji erebî دار الصناعة (dar eş-şinaet: kargeh, karxane) ji دار (dar: cih, -geh, -xane) + صناعة (şinaet: huner, pîşe, pîşesazî, senet, sinet). Ketina D ji destpêka peyvê ji hindê ye ku D (li berî konsonantan "de") di fransî û îtalî de pêşpirtika diyarîtiyê ye (wek inglîzî "the", erebî "el") û wisa hatiye texmînkirin ku di peyva "dar eş-şinae" de jî D ew pêşpirtik e loma ji peyva xwerû hatiye avêtin.

arsenîk ji fransî arsenic ji yûnanî αρσενικόν ji erebî الزرنيخ (el-zernîx) ji îranî, hevrehê farisî زرنیخ (zernîx), têkilî zer û zêrr.

artîst ji fransî artiste yan inglîzî artist ji art + -iste / -ist ji latînî ars (huner)

artîşok ji fransî artichaut yan ji inglîzî artichoke ji lombardî articiocco ji erebî القرشوف (el-qerşûf) ji خرشوف (xurşûf)

arvo arvokasarvokkuusarvotonarvottomuus

arya ji îtalî aria Almanî Arie, Melodie Înglîzî aria, melody Tirkî aria, melodi Almanî Arie, Melodie Înglîzî aria, melody Tirkî aria, melodi

asa ji tirkî yasa jimongoli yasag, hevrehê yasa û yasax. Hin nimûneyên din jî yên kurdî ku ji tirkî hatine deynkirin û tê de herfa "y" ji destpêkê ketiye ev in: "ol" (ji "yolrê"), aprax / îprex (ji tirkî yaprak "belg, belçim"), "erpîze" (ji "yelpaze), û hêwaş (di soranî de bi maneya "hêdî, hêdîka" ji "yavaş" ya tirkî). Hin ji van peyvan ne ji tirkîya niha ya standard lê belkî ji ziman û devokên din yên tirkîkî hatibin deynkirin.

asan ji îranî, hevrehê din ya kurmançî hêsan, hevrehê soranî ئاسان (asan), zazakî asan, farisî آسان, pehlewî 𐭮𐭮𐭮𐭮. herwiha bi metatezê hevrehê peyva sanahî ya kurmançî ye jî. têkilî asûde.

asansor bi rêya fransî ascenseur ji latînî ascendere (rakirin, bilind kirin) bend

asayîş bi rêya soranî ئاسایش (asayîş) ji farisî آسایش (asa) ye ku rehê dema niha ji lêkera آسودن (asûden: rehet bûn, hedirîn) e ku herwiha serekaniya peyva asûde ye + -y- + -îş. Hevrehê kurmancî: vehesîn.

asgarî ji erebî esx`er

asîmilasyon ji fransî assimilation

asîmîle ji fransî assimiler (kirin mîna hev)

asin Asin / hesin ji protohindûewropî h₂eyos (madenek, bronz, mis, paxir, sifir), protoaryayî eyes-, hevrehê sanskrîtî अयस् (eyes: bronz yan sifir), avestayî eyeh, parsî asun, pehlewî asîn, belûçî آسن (asin), farisî آهن (ahen), latînî aes (eyes: bronz yan sifir; pare), inglîzî ore (kan, maden)... Hêjayî gotinê ku tevî nêzîkî dengî ya "asin" a kurdî û Eisen (bixwîne: aysin) ya almanî û iron (bixwîne: ayron) ya inglîzî, ew ne hevreh in.

asingerî asinger + -î yan asin + -gerî

asîstan ji fransî assistant

asitan hevrehê farisî آستانه (asitane/asitanê), herdu ji îranî a-stane- ji a- (pêş, pêşve) + stane- (rawe-stan ji protohindûewropî steh- (rawestîn), binêrin stûn.

asiyaw hevrehê yan ji farisî آسیا (asiya) / آسیاب (asiyab) ji îranî

ask ji protohindûewropî oku-s (lezgîn, bilez, çist), protoaryayî asuke-, hevrehê avestayî asû (lezgîn, bilez - bi taybetî xezal), sanskrîtî aşu- (lezgîn, bilez), pehlewî ahûk, farisî آهو (ahû), sogdî asûk, belûçî ask, soranî ئاسک / ask.Çavkanî: Chyet

asman ji protohindûewropî ekmon-, protoaryayî esmen-, hevrehê avestayî esmen, pehlewî asman, soranî asman, zazakî asmên.

aso ji akadî esû (hilhatina rojê) ku herwiha bi rêya yûnanî serekaniya peyva Asya ye jî. Bide ber Ewropa.

asparagas ji inglîzî asparagus (kiling, çavmark, meroje)

aspekt bi rêya inglîzî yan fransî aspect ji latînî aspectus ji aspiciō ji ad- + spiciō (lê nerîn, çavdêrî kirin)

ast bi rêya soranî vê dawiyê ketiyê kurmancî. Di zimanên din yê îranî de peyda nabe. Ihtimalen ji tirkî yan zimanekê din yê tirkîkî ye, bide ber tirkî ast- (jêr, jêrîn) wek astsubay û üst (jor, jorîn) li gel alt (jêr, jêrîn).

asteng hevrehê farisî آستان (astan - binêrin: asitan) û آستانه (asitanê - binêrin: asitan), ji a- (pêş - binêrin a-nîn, a-vêtin) + stan- (rawe-standin, rawe-stîn) ji protohindûewropî steh₂- (rawestîn, sekinîn), ku herwiha serekaniya peyvên kurdî stûn, westandin / westîn, rawestandin / rawestîn, îstgeh... ji heman rehî bi maneya "rawestîn, sekinîn" avestayî hişteti, sanskrîtî तिष्ठति (tîştḥati), yûnaniya kevn ἵστημι (hîstēmi), latînî stō, inglîzî stand, rûsî стоять (stoyati), almanî stehen, danmarkî / norwecî / swêdî stå, albanî shtoj, lîtwanî stóti... Obstacle (asteng) ya inglîzî jî bi rêya fransî ji latînî obstaculum e ku ji bi heman awayê "asteng" a kurdî ji (ob li pêş +) stō (rawestîn, sekinîn hatiye çêkirin).

asteroîd ji inglîzî asteroid ji latînî aster (stêr) + yewnanî εἶδος (-oîd anku wek, mîna)

astro- ji yûnanîya kevn

astronomî ji yewnanî αστρονομία

astronot ji yûnanîya kevn ἄστρον (astro-) + ναύτης (-not)

astûrî Astûrya - -ya + -î

asûde hevrehê soranî ئاسوده (asûde), آسوده (asûde) ji آسودن (asûden: asûde bûn), têkilî asa, asan, asayîş.

Asya ji yûnanî Ἀσία (Asiya) ji yûnaniya mîkenî Aswiya ji hîtîtî Aşşuwa- (bakur-rojhilata Anadolê) yan jî ji akadî esû (rojhilatin).

aş Serekaniya peyvê ne diyar e lê hevrehê ئاش (aş) ya soranî, ayre ya zazakî û آسیا (asiya) / آسیاب (asiyab) ya farisî ye.

aşiq ji erebî عاشق (aşiq), têkilî eşq, işq

aşîr Ihtimalen ji tirkî akıntı (herrik, herrikîn) yan jiazeri ağıntı (aşîr, renî), (yan ji zimanekê din yê tirkîkî) ji akmak (herrikîn, rijîn, darijîn). Ketina yan zêdebûna N (ağİntı / akİntı) diyardeyeka berbelav e, bide ber "çok/çong, tac/tanc, firset/fersend" lê guherîna ğ/k bi ş hewceyî zêdetir delîlan e.

aşkal aşkaldanaşkaldankaşkalî

aşkîra ji îranî, hevrehê soranî ئاشکرا, farisî آشکار (aşîkar), pehlewî aşkarek, peştûyî بىکاره (şkare), avestayî aviş-kare- ji aviş- (diyar, xuya, berçav) ji au-is- ji au- (bihîstin, binêrin hiş).

aşmal aşmalaneaşmalîaşmalîtîaşmaltî

aşna ji îranî, hevrehê soranî ئاشنا (aşna), farisî آشنا (aşina, aşna), pehlewî aşnak ji aşnûten, aşnav- (pê hesîn, bihîstin), farisiya kevn a-xşnev- (zanîn), avestayî xşna-, xşnas- (nasîn), binêrin: nas, nasîn.

aşop Belkî ji aramî ܐܫܘܦ (eşşafa: sihirbaz, fêlbaz), hevrehê îbrî אֶשָׁפ (aşšāp), akadî 𐏁𐏂 (āšīpu MAŠ.MAŠ). Lê herwiha bide ber farisî آشوب (aşûb) ku rehê dema niha ye ji lêkera آشفتن (aşûften) e lê maneya vê li ya kurdî nayê loma ihtimala ku ji aramî be mezintir e.

aştî aşt + -î, hevrehê avestayî axştî, pehlewî aştî, farisî آشتی (aşti), ji protoaryayî Hakştî ji protohindûewropî he-ksti- (pergal, sîstem, nîzam, rêz) ji kes- (rêz kirin, dirist kirin, danîn) ku herwiha serekaniya κόσμος (kosmos, pergala dinyayê) ya yûnaniya kevn e.

aşûra ji erebî عاشوراء (aşûrai) anku dehem ji ber ku ew roj dikeve 10ê meha miheremê

ataşe ji fransî attaché

ateîst ji yewnanî ἄθεος (bê-Xwedê)

atestasyon ji fransî attestation ji attester

atlet bi rêya fransî athlète ji yûnanîya kevn ἄθλος (pêşbazî)

atolye ji fransî atelier

atom ji yewnanî

atraksiyon bi rêya fransî attraction ji latînî trahere (rakêşan)

av têkilî aw ya soranî, ab ya zazakî, ab ya farisî û ape yan epe yê avestayî protohindûewropî ap- ("av") protoaryayî ap- ("av") Avestayî: ap ("av") Farisiya Kevin: ap ("av") Farisî: ab, āw ("av") belûçî آب (ap: av) kurmancî: av ("av") soranî: awHewramî: awî ("av")... Zazakî: awe, awi, awk ("av") irSanskritî: ap ("av")

ava ji proto-îranî āpāta- ji protohindûewropî peh₂- (parastin), têkilî آباد (abad) ya farisî û awedan / ئاوهدان ya soranî. Belkî hevrehê आवास (avase) ya sanskrîtî

avangard ji fransî avant-garde

avantaj ji fransî avantage ji avant + -age

avantûr ji fransî aventure

avedan ji soranî awedan

avêtin ji protohindûewropî ʷeik-, ʷeig- (badan, çemandin, tewandin), protoaryayî a- + veyg-, hevrehê avestayî veêg- (rehê dema niha veêc-) (hejandin), osetî vēxûn (hejandin, vehejandin), belûçî gêceg (hejandin; avêtin), pehlewî wêxten (rehê dema niha -wêz-), farisî آویختن (avîxten: hilawîstin, daliqandin) (rehê dema niha: -avîz-), soranî هلویشتن (hawîştin: avêtin; rehê dema niha -hawêj-), kurdiya başûrî aştin, oyştin, zazakî eştene (navdêr: eştiş). Çavkanî: Cheung, Chyet.

avgom Kurdî Ku.<av-gom

avik av + -ik Bi zimanê sûmerî em dibêjin "a" ji bona peyva kurdî "avik-toxmav".

avis ji îranî, hevrehê soranî ئاوس (awis) / ئاوس (awus), pehlewî abus, afsin, belûçî apus, farisî آبستن (abisten), zazakî awir, avestayî eputhre-, têkilî a- + pis (kur, zarok). herwiha parsî berbühr.

avkelfînk av + kelandin - -andin + -în + -kbend

avpirjînk av + pirjandin - -andin + -în + -k

avrêjk av + rêtin, hevrehê farisî آبریز (abrîz: mesîn), abrîk (mesîn), hemû ji îranî, têkilî av + rêtin. ابريق (ibrîq) ya erebî û ibrik ya tirkî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

avrêl ji fransî avril ji latînî aprîlis ji yûnanî Αφροδίτη (Aphrodîtê: Afrodît, xwedawendekê yûnaniyên berê). Heman peyv bi rêya inglîzî April wek ابریل (ebrîl) ketiye erebî jî.

avrû Belkî ji av + rû

avzêl jikurdi av + ji aramî اوصلا (usella: avzêl, rihînok) ji akadî 𐎠𐎺𐎠 (uşellu) ji sûmerî 𒂗𒂗 (u2.sal). Belkî "u-" li ber tesîra etîmolojiya gelêrî di kurdî de bûbe "av-".

aw Bi maneya av li wê binêrin. Bi wateya "nêçîr" ji tirkî avnêçîr

awa ji îranî, hevrehê awirr û ayîn, têkilî avestayî ewi- (bi, ber bi ... ve) + day- (dîtin). Wek աւրբա (ewrên: awa, edet), որբա (orên: awa, edet), որինաւ (orinek: awa, rêbaz) ketiye ermenî jî. որինաւ (orinek) wek örne (nimûne) derbasî tirkî jî bûye. herwiha bide ber اوره (urha: rê/awa) ya siryanî û ארה (orah: çûn, bi rê ve çûn) ya aramî.

aware bi rêya soranî ئاواره (aware) ji farisî آواره (avarê). Ne demek dirêj e ku di kurdî de belav bûye û hê jî di nav kurmancên gelek deveran de peyda nabe.

awat ji ermenî, bi ermeniya ken աւետ- (awet), herwiha աւետ (awêt), bi ermeniya niha աւետ (avet), աւետիս (avetis). herwiha bide ber sanskritî अवति (avati: jê hez kirin, pê xweş bûn), latînî aveo, kornî awell, ermenî oqlu (ōgn)

awaz ji protohindûewropî wōkʷs (deng, gotin), hevrehê gotin, bang, deng, wêje, bêje yên kurmancî, آواز (avaz) ya farisî, waz (gotin) ya pehlewî, वाच् (gotin, deng ya sanskrîtî, vox (deng) ya latînî, ὄψ (óps) ya yûnaniya kevn.

awêne hevrehê din ya kurmancî eyne, soranî ئاوینه (awêne), farisî آینه (ayîne/ayîne), pehlewî adênek, avestayî evi-deyene ji evi- (pê, bi) + dey-, dî- (dîtin), hemû ji îranî. Wek ayna ketiye tirkî. ji eynî rehî: wêne.

awir ji îranî, hevrehê ayîn ya kurdî, آیین (ayîn) ya farisî, ewdên ya pehlewî ji ewiðayana- ya avestayî ji -ewi (ve, ber bi ... ve) + -day (dîtin; nerîn)

awis awisî awisêtî

Awistralya ji latînî australis (başûrî)

awişt hevrehê soranî رِوَا (rewa), farisî رِوَا (reva: "ya/yê ku diçe", bi mecazî "li rê, rast, maqûl"), pehlewî rewag, rewak, pazendî rewa, ji reften (çûn). ji heman rehî: rayic, -rew, rewac, -ran.

ax hevrehê belûçî ak, hak, sanskrîtî आस (ase-: xwelî - S-ya proto-hindûewropî di zimanên îranî de dibe "h" yan "x"), hîtîti heşşe- (xwelî), yûnaniya kevn ἄζα (aza: pîsatiya hişk), gotî ἄζα (azgo: xwelî), inglîzî ash (xwelî), almanî Asche (xwelî), swêdî û îzlandî aska (xwelî), danmarkî û norwecî aske (xwelî), holendî as (xwelî), ermenî աճիկ (açiwn: xwelî), hemû ji protohindûewropî h₂éHōs (xwelî). herwiha bi metatezê soranî خاك (xak < ax- + -k), farisî خاك (xak) û pehlewî 𐭠𐭣𐭠𐭣 (xak), belûçî باک (hak) jî. Di kurdî de ax ji "xwelî" ya protohindûewropî û xwelî ji "ax" ji protohindûewropî tê anku maneyên wan bi hev guherîne.

axa ji tirkî ağa, hevrehê mongolî aka (aka). Bi tirkîya osmanî آغا (axa) bû û wisa ketiye farisî jî.

axiftin têkilî axaftin, rehê dema niha -axiv-, bi metatezê ji a-vaxtin, rehê dema niha a-vêj-, têkilî kurmancî -bêj- (rehê dema niha ji lêkera gotin) û bêje (kelîme), soranî û kurdiya başûrî -wêj- (rehê dema niha ji wutin gotin) û وشه (wişe: peyv, kelîme, bêje), zazakî -vac- (rehê dema, niha ji vatene gotin), farisî آواز (a-vaz > kurdî awaz) û واژه (vajê: peyv, kelîme), sanskrîtî वाच् (vác), avestayî vaxş, ûxte (gotin) latînî vōx (deng), inglîzî voice (deng)... hemû ji protohindûewropî wek^w- (axiftin). ئاخاوتن (axawtin) ya soranî bi ihtimaleka mezin ji kurmancî hatiye wergirtin, di soranî de ne xwemalî ye.

axir ji erebî آخر (axir), hevrehê îbrîi אחרית ('aḥrîṭ), aramî ܐܚܪܝܬ (ḥarrəθa). Peyva erebî ketiye gelek zimanên din jî: soranî ئاخِر (axir), آخر, tirkî ahir...

axiver axivîn - -în + -er

axlêve têkilî soranî خاکه‌لێوه (xakelêwe), belkî jikurdi ax (bi soranî xak) + lêv (bi soranî lêw) anku vebûna lêvên / devê erdê û şînbûna gul û giyayan lê guman jê heye. Hin zimannasan berê diyar kiriye ku ew ji 𐭠𐭣𐭠𐭣 (axali: nû) ya gurcî ye (bide ber "newroz roja nû") lê Chyet di ferhenga xwe dibêje ew xelet e bêyî ku zêdetir agehiyan li ser bide. Tsabolov idia dike ku ji "yığılma" (nijinîn, lodbûn, kombûn, ketin ser hev) ya tirkî ye. Ji aliyê dengnasî ve ev mimkin e lê ji aliyê maneyê ve ne gengaz e. Heke ji "yığılma" bûya, ew dê zêdetir li navê payizê bihata, ne li yê biharê.

axlewî ji tirkî yan tirkmenî yan zimanekî din yê tûranî, bide tirkî yağlamak (rûn dan, don dan) ji yağ (rûn, don). Bo hin peyvên din jî yên ku ji tirkî ketine kurdî û "y" ya destpêkê jê dikeve, binêrin: ol, hêwaş, oldaş, erpîze.

axpîn ji ermenî axb (zibil)

axret ji erebî الآخرة (el-axiret) axir ku wek آخرت (axiret) ketiye farisî û wek ahiret di tirkî de jî cih girtiye.

axtapot ji yewnanî ὀκτώποδες (heşt-lingî)

axu ji tirkî, bibtirkiya kevn ağu, tirkiya niha û azerî ağ

axur têkilî axverine- ya avestayî < xwar- (xwarin) , āxvar ya pehlewî, آخور (axûr) ya farisî. Heman peyv ji zimanên îranî ketiye ախոր (axor) û tirkî ahır. Bide ber gov.

ayan Belkî ji erebî أَيَّامٌ (eyyam)

ayar ji erebî أيار (eyyar) ji aramî yan ji îbranî אֵייר (eyer, iyyer) ji akadî eyyaru (guldan, bişkiwîn - bide ber gulan). Piraniya navên mehên din jî yên kurdî ji îbrî yan aramî ne: sibat, nîsan, ayar, temûz, ab, îlon, teşrîn.

ayet ji erebî آية (ayet: 1. ayet 2. nîşan, îşaret, elamet) ji aramî אַת (at), hevrehê îbrî אַוֹת (ewot).-

ayetullah ji farisî آیت الله (ayetullah) ji erebî آية الله (ayet-ul-lah: nîşana Xwedê)

ayim ji Adem bi rêya erebî ji îbranî

ayîn hevrehê awir ya kurdî, آیین (ayîn) ya farisî, ewdên ya pehlewî ji ewidayana- ya avestayî ji - ewi (ve, ber bi ... ve) + -day (dîtin; nerîn)

aykîdo ji japonî 合氣道: あいきどう, aikidō ("rêya hevgeriya ruhî")

ayle bêayle bêaylehî bêayletî bêayleyî biayle biaylehî biayletî biayleyî ayledar ayledarî ayledarîtî ayledartî ayledêr ayledêrî ayledêrîtî ayledêrtî

azad hevrehê azate ("esilzade") ya avestayî, azad ("esilzade; azad") ya pehlewî, آزاد (azad: azad) ya farisî, ji a- + zate (-za, zarrok) ji îranî

azar ji îranî, hevrehê soranî آزار (azar), farisî آزار (azar), pehlewî azerten, azar-, avestayî zer-. herwiha hevrehê kurdî arandin.

azarde ji farisî, têkilî azar

Azerbeycan hevrehê farisî آذربایجان (Azerbaycan) ji erebî أذربيجان (Azerbeycan) jipehlewî Atupatekan jihexamenisi ji navê kesan Adurpat- (bi agir parastî), binêre: adir / agir û payîn / parastin.

azerpîr azer (agir) + pîr

azir têkilî agir û atir

azirandin azir (têkilî agir) + -andin

aztek ji zimanê aztekî

-b-

ba hevrehê soranî با (ba), kurdiya başûrî wa, hewramî wa, zazakî va / vay, farisî باد (bad), tacikî бод (bod), avestayî vâta, vātō (vate-, vato-), belûçî گوات (gwat), sanskrîtî वात (vâta), latînî ventus, frensî vent, swêdî vind, inglîzî wind, almanî Wind, toxarî A want, wânt, toxarî B yente, yûnaniya kevn ἀέντα (aenta), bretonî gwent, weylsî gwynt, hîtîti huwanz... hemû ji protohindûewropî h₂wéh₁ŋts (ba) ji h₂weh₁- (ba hatin, ba lê dan). Bo guherîna B/V/W bide ber: baran, berf. Bo guherîna B/G bide ber: beraz, birsî, binas. ji eynî rehî: he-wa. Çavkanî: Horn p.35, Watkins p.95, MacKenzie P.140, Etymonline

Baal ji kokek peyva zimanên cihûyî û pro-semîtîk ku tê wateyên mîr, efendî û xwedî tê.

bab ji protohindûewropî papa-, protoaryayî pape-, (ihtimal e ji zimanê zarrokan ku zarrok pê daxwaza xwarinê dikin, bide ber pepe anku nan ya kurdî), hevrehê bav ya kurmancî, bawê ya soranî (babe: babo forma gazîkirinê), بابا (baba) ya farisî ku ketiyê tirkî jî; pape- ya farisiya kevn, πάππας (pappas: bab, babo) û papa ya latînî ku serekaniya heman peyva bi gelek zimanên ewropî ye. Tiştêkî asayî û normal e ku bab di hin devokan de bûye bav ji ber ku di kurmancî de -b ya di farisî de gelek car v ye: şeb / şev.

babeşêx Di hevdiştinê de, Babe Şêx daxwaz ji Serokê Herêma Kurdistanê kir ku hemû hewleke xwe bikin bo dîtina çareyerê ji karesata êzidiyan re, herwiha derî ji xelkê devera Şingalê re bê vekirin da mil bi mil li gel Hêzên Pêşmerge şerê terorê bikin.

babet ji erebî yan ji zimanekî din yê samî, bide ber erebî باب (bab: 1) beş, par, parçe, qism 2) derî, dergêh), hevrehê îbrîי בבה (baba), aramî ככ (bava)

bac ji protohindûewropî b^heh₂g- (belav kirin, parve kirin), hevrehê beg, beş, bexş, pexş, pexşan û belkî pişk yê kurdî, baj ya pehlewî, باج (baj) / باج (bac) / باج (bac) / پاژ (paj), farisiya kevn باج (baci-), avestayî bejet (belav kirin), sanskrîtî भजति (√bhec: belav kirin)...

bacan ji sanskrîtî वातिगम (vatige-geme: "riweka ku bayê sax dike"), hevrehê farisî بادنجان (badencan). Patlıcan (bacanreşk) ya tirkî, بادنجان (el-badincan) ya û բաղրիչաւ (badrijan: bacanreşk) ya ermenî ji zimanên îranî ne. bi rêya forma erebî peyv ketiyê zimanên ewropî jî: aubergine ya inglîzî û frensî.

bacenax ji tirkî bacanak ji bacı (xwişk) + -nak (ev "-nak" nediyar e ka ji çî ye lê naşibe "-nak" ya kurdî ya di peyvên wek "tirsnak, xeternak" û hwd.) ji bilîf Bakurê Kurdistanê "bacenax" yan formeke wek wê ji di nav kurdan de nayê bikaranîn. Bi kurdî "hevling" pirr berbelav tê bikaranîn lê "hevzava, hevçeng" jî hene.

bade hevrehê بادہ (badê) ya farisî û badek ya pehlewî, ji îranî

badê ji erebî بعد (bede: piştî)

badem ji farisî, binêrin: bahîv.

badînî Badînan - -an + -î

bagaj ji fransî bagage (bagaj), hevrehê inglîzî bag (çante; tûrik) ji protohindûewropî bʰak- (hilgirtin), hevrehê yûnaniya kevn βάσταγμα (bastagma: bar), weylsî bar. Nişanyan îdia dike ku ew dibe bi rêya erebî buqçe ji tirkî bohça ye û peyva tirkî herwiha ketiye erebî û farisî jî. Lê ew ti delîlan pêşkêş nake ku buqçe ji tirkî ketibe kurdî, farisî û erebî. Pirr ihtimaltir e ku ew ji farisî yan kurdî ketiye tirkî, ne berevajî, ji ber ku hem "-çe" paşbendikeke îranî ye û hem jî "boh" di zimanên tirkîkî de nayê nasîn. Diyar e ku bohça ji buqçe ye ji ber ku "x" ya kurdî û farisî di tirkî de dibe "h" lê "h" ya tirkî di kurdî yan farisî de nabe "x" lê wek xwe dimîne.

bahîv ji îranî, hevrehê soranî باوی / bawî (bi metatezê ji ba-îw, tenê di devoka Hewlêrê de), farisî بادام (badam), بايام (bayam) û بادم (badum), pehlewî vadam, zazakî vame. Dengê "d" ji kurmancî dikeve (wek farisî "bad" lê kurdî "ba") û "m" dibe "v" (wek farisî "nam" lê kurdî "nav") loma "badem" bûye "ba-îv" û paşî "h" lê zêde bûye daku du herfên dengdar nekevin pey hev. Ji ber ku bi rastî ew deng di peyva resen de nîne, tenê "ba-îv" e, her devokekê li gor xwe "h", "y" yan "eyn" lê zêde kiriye. herwiha hin devokan "a" ya dirêj kurt kiriye û kiriye "e" yan "i". Soranî بادهم (badem) ya ji farisî wergirtî bi kar tîne, eger na ew ê di soranî de badêw yan bayêw bûya lê ne wisa ye. Badem ya tirkî jî ji farisî ye.

bahoz ba + -hoz(hêz)

bajarr ji protohindûewropî wes- (firotin) > wes-no- (biha, nirx, qîmet) + kʷel- (livandin, çerixandin, wergerrandin) > protoaryayî weha-çerene ("bazarr, cihê ticaretê") > pehlewî vaçer (bazarr) > kurmancî bajarr / farisî bazarr. Hevrehê biha ya kurmancî, vay ya zazakî, vasná- (biha, nirx) ya sanskrîtî, gin (biha, nirx) ya ermenî, vëndere (firotin) ya latînî > vendre ya frensî. Peyva bajarr kurmancî û ya bazarr jî farisî ye lê kurdî peyva bazarr bo mebestek hinekî ji ya bajarr cuda ji farisî deyn kiriye. Hêjayî gotinê ye ku ji bilîf kurmancî, di zaravayên din yên kurdî de

gotina bajarr kê m tê bikaranîn. ji bo cihê kurrîn û firotinê bi giştî bazarr ya ji farisî û bi merema jîngehên mezin jî gotina şar (di soranî de) yan jî şaristan (di zazakî de) li kar e.

bakan başbakanbaşbakanlıkbakanlık

bakınız ji lêkera bakmak

bakir ji erebî بكر (bikr), hevrehê akadî bukru, îbranî bikûr, aramî bekara.

bakîre ji erebî بكر (bikr), hevrehê akadî bukru, îbranî bikûr, aramî bekara.

bakterî ji fransî bactérie ji latînî bacterium (1883) ji yûnanî βακτηρίον (baktêrîon: gopalk, doqışk) ji βάκτρον (baktron: gopal) ji βακτηρία (dardest, gopal, darik) ji protohindûewropî bak- (lê dan), hevrehên latînî baculum (gopal) û battuere (lê dan).

Bakû ji farisî باد-کوبه (bad-kûbe: ba-kutayî, ji ber bayê xurt yê zivistana wî bajarrî)

bakur ba + kur (kurr dijwar, tund, xurt) ji ber ku ev ba ji aliyê bakur ve tê û sar û dijwar e

bal ji erebî بال (bal)

bala ji protohindûewropî bhergh (bilind), protoaryayî berz-, hevrehê bala ya farisî, bilind, berz û birc yê kurdî, beriz ya avestayî, berşna ya farisiya kevn, berzond ya osetî, Berg ya almanî

balad ji fransî ballade ji oksitani ballada (dans, reqs) ji yûnanî ballare (reqisîn; xwehilavêtin) ji yûnanî βαλλη (dans > inglîzî balldans) ji βάλλω (ballo: avêtin, virr kirin)

balalayka ji rûsî балалайка (balalaïka)

balans ji fransî yan ji inglîzî balance ji latînî bilanx (terazû, mîzan) ji bi- (du-) + lanx (sênî)

balav ji bal + av. Eger "bal" ne bi maneya "rex, alî, hêl, (li) ba" be, ihtimal e ku bi metatezê (lab > bal) ji protohindûewropî lewh₃- (şûştin), hevrehê yûnanî λούω (louo: şûştin), latînî lavo (şûştin), ermenî լոգալուսւմ (loganam: şûştin). herwiha bal- belkî ji protohindûewropî bad-/bal- ku herwiha serekaniya van peyvan e: ermeniya kevn բաղալիք (bağanîk), ermeniya nû բաղալիք (bağnîk), yûnanî βαλανεύον (balaneyon), latînî balineum / balneum / baneum, fransî bain, inglîzî bath, almanî Bad... herwiha bide ber slaviya kevn пърати (piratî: şûştin), çekî prádlo (balav)...

balerîn ji fransî ballerine ji îtalî ballerina ji latînî ballare (reqisîn, dans kirin), hevrehê balet.

balet ji fransî ballet

balguh bal + guhprotohindûewropî: bhlg̃h- ("---") protoaryayî: berz- av: barəziš ("balguh")Middle Persian: blšn ("balguh") Farisî: bāliš ("balguh") Kurdî: balgeh ("balguh")Osetî: baz ("balguh") ... Zazakî: bālišnā irSanskritî: barhís ("--straw--")İnglîzî: bolsterÇavkanî: Horn p.39, Lubotsky

balîna ji îtalî balena ji latînî balaena ji yûnanî φάλλαίνα (pallayna)

baliq ji erebî بالغ (baliḫ: gihiştî) ji بلغ (beleḫe: gihiştin, bûn xort/ciwan), hevreha belaxet.

balîstîk ji fransî balistique yan ji inglîzî ballistic ji latînî ballista + -îk ji yûnanî ἀλλιστα ji βάλλω ji protohindûewropî g^welh₁-, hevreha sanskrîtî उद्गूर्ण (ud-gūrṇa: bilindkirî)

balkon ji fransî balcon ji îtalî balcone ji îtaliya kevn ("dik, doşk, sehne") ji proto-cermenî balkô (karîte) ji protohindûewropî bhelg- (karîte, qurm)

balo ji îtalî ballo ji latînî ballare (reqisîn, dans kirin ji yûnanî βαλλη (ballo: xwe hilavêtin; dans) ji βάλλω (avêtin) ji protohindûewropî g^welh₁- (lê dan; avêtin). herwiha hevreha: bale (dans), balad, balet, balerîn...

balon ji fransî ballon ji îtalî ballone (goga mezin) ji palla (gog, hol, tep, top) ji proto-cermenî ballô (gog) ji protohindûewropî bholn- (peq, peqik, peqilk)

baltîk ji fransî baltique yan ji inglîzî Baltic ji latînî balteus (kemer)

balû hevreha soranî بهروو (berrû), feylî/kelhurî werrû, hewramî belû, farisî بلوط (belût), pehlewî belûtji îranî ji protohindûewropî g^wlh₂eno- ku herwiha serekaniya peyva rûsî жельудь (joludi), yûnanî βάλανος (balanos), latînî glans e. ji bilî zimanên îranî, herwiha di zimanên slavî û romenî de jî peyveke berbelav e. Guherîna "w > b" di zimanên îranî de diyardeyeke berbelav e. Peyva erebî بلوط (belût: berrû) ji îranî ye û bi rêya erebî wek bellota ketiye spanî jî.

balyoz ji yûnanî βαυλός (bayloz) ji îtalî bailo (balyoz) ji latînî baulare (bar lê kirin) ji baula (bar, piştî), binêrin bawil.

balyozên mirazên baş wergerra ambassador of goodwill ya inglîzî

bambû ji fransî bambou yan ji inglîzî bamboo, herdu jikannadaya ಬಬ್ಬು (bambû)

bamî ji erebî بامية (bamiye) yan باميا (bamiya), belkî ji zimanekî bantûyî ki-ngombo ku jê wek gombo ketiye fransî û wek gumbo inglîzî jî.

ban ji îranî, hevreha soranî بان (ban), farisî بان (ban: xanî), pehlewî ban, avestayî dimane- (bi ketina "di-" û guherîna M bi B. Maneya peyva kurdî ya niha kurtkirina peyva "serban"î ye anku "serê banî/xanî". herwiha bide ber bin.

band ji fransî bande ji zimanekî cermenî ji protohindûewropî b^hend^h- (girê dan), hevreha bend û bestin yên kurdî.

bandaj ji fransî bandage

bando ji îtalî bando

bandor ji tirkî boyundur(uk) (nîr). Di tirkî de bi maneya "tesir" nayê bikaranîn lê "nîr" bi mecazî wek "tesîr" dikare bê fehmkirin.

bandrol ji fransî banderole ji îtalî banderuola (alaya biçûk) ji bandera, binêrin baner.

bang protohindûewropî wekw- ("gotin") protoaryayî weç- ("gotin")Avestayî: vaxş ("peyv, deng")Middle Persian: wg ("deng") Farişî: bang ("deng") Kurdî: bang, deng, -bêj-, awazBelûçî: gwānk ("deng") sîvendî: vang ("deng") ... Zazakî: veng ("deng"), vaten (gotin), vacayen (behs kirin)Sanskritî: वच (vac) ("peyv, gotin"), वक्त्र (vektra) ("dev")Latînî: vox ("veng")Yewnanî: êpos (dastan) Çavkanî: Cheung p.404, Horn p.41, Watkins p.97, Etymonline Hem-rîstîm: deng, -bêj-

banî hevrehê din ya kurmançî kebanî, farişî بانو, pehlewî banûg, têkilî -van, payîn ji îranî.

bank ji fransî banque ji îtalî banco (dik, doşk, dezgeh, mase, mêze).

banket ji fransî banquet yan inglîzî banket

banknot ji inglîzî banknote (pareyên perr/kaxez) ji bank (bank) + note (not, têtînî, perr, kaxez)

bankomat kurtkirina bank + otomat

banliyo ji fransî banlieue ji ban (ferman) + lieue (der, cih, dever) ji latînî banleuca anku "cihê di bin fermana kesekî de"

banyo ji îtalî bagno (wek "banyo" tê xwendin) ji latînî balneum, ku belkî hevrehê balav ya kurdî ye.

baobab ji fransî yan ji inglîzî baobab ji erebî بابو (bû hîbab: "babê tovan") ji بو (bû: bab/bav, binêrin: ebû) + حباب (hîbab) ku pîrrjimariya ku-Arabحباب (hebb: tov, binêrin: heb).

bapîr bab + pîr bi ketina herfa byê

baptîst ji inglîzî baptist yan ji fransî baptiste ji latînî baptista ji yûnanî βαπτιστής (baptistês: baptîst) ji βάπτισμα (baptîzma: vaftîz) ji βάπτω (bapto: bin-av kirin)

baqî ji erebî باقي (baqî)

Baqî ji erebî, binêrin baqî

baqil ji erebî بقلة (beqle - nîşana zayenda mê "e" bi gelemperî ji peyvên ji erebî deynkirî di kurdî de dikeve), hevrehê بقل (beql: sebze) û beqal. Heman peyv ketiye gelek zimanên din jî: farişî باقلا (baqila), tirkî bakla, ermenî բակլա (bakla), albanî: baklla, bulgarî бакла (bakla), bosnî/sirbî/xirwatî bakla / бакла...

baqilê gamêşan Bi kurmançiya xorasanêye

baqilfisek Bi kurmançiya xorasanêye

baqir hevrehha tirkî bakır, herdu bi metatezê ji navê Qibrisê (qubir > baqir) ji yûnanî Κύπρος (Kûpros: Qibris) ku herwiha serekaniya navê heman madenî ye bi gelek zimanên ewropî jî: inglîzî copper, almanî Kupfer, fransî cuivre...

bar protohindûewropî: bher- ("birin") protoaryayî: bar- ("birin") Middle Persian: bār ("bar") Farişî: bār ("bar") Belûçî: bār ("bar") Kurdî: bār ("bar") Hewramî: bār ("bar") ... Zazakî: bār ("bar") irSanskritî: bhārā- ("bar") ... Çavkanî: Horn p.36, MacKenzie P.90 Hevreh: birin

baraj ji fransî barrage (bendav) ji barrer (asteng kirin)

baran ji protohindûewropî weh₁r- ("av"), protoaryayî waHr ("av, baran"), têkilî vare ("baran") ya avestayî, वार् (var "av") ya sanskritî, varan ("baran") ya pehlewî, արան (warîn "baran") ya osetî, varan ("baran") ya zazakî, waran ("baran") ya hewramî, باران (baran "baran") ya farişî û soranî, gwarîş ("baran") ya belûçî. Hevrehha vari ("av, şile") ya norsiya kevn û urinor ("xwe bin-av kirin") ya latînî. protohindûewropî: weh₁r-- ("av, herrikîn") protoaryayî: waHr- ("barîn") Avestayî: vārā- ("baran") pehlewî: vārān ("baran") Farişî: bārān ("baran") Belûçî: gwārîş ("baran") Osetî: wārun ("baran") Mazanderani: vārîş ("baran") siv: vōrōn ("baran") ... ir Kurmancî: baran ("baran") Kurdî (Soranî): baran ("baran") Hewramî: waran ("baran") Zazakî: varan- ("baran") Latînî: urinor (xwe bin-av kirin) norsiya kevn: vari (av, şile) Çavkanî: Horn p.36, Cheung p.406, Watkins p.100, MacKenzie P.132, Etymonline hevreh: barîn

barbar ji fransî barbare ji latînî barbarus ji yûnanî βάρβαρος (barbaros) ji dengê "bar-bar" ku bi texmîna yûnaniyên berê axiftina milletên din wisa bû

bardan ji bar + -dan(k)?

barîk ji protohindûewropî bhrei- ("berrîn") protoaryayî brai- ("berrîn, tenik kirin") Pehlewî: barîk ("barîk") Farişî: barîk ("barîk") Kurmancî: barîk ("barîk") Kurdî (Soranî): barîk ("barîk") Zazakî: barî ("barîk") Çavkanî: Horn p.36 Hevreh: berrîn

barîkad ji fransî barricade

barimtegirî barimtegir + -î yan barimte + -girî

barîn têkilî baranê protohindûewropî: wer- ("av, herrikîn") protoaryayî: war- ("barîn") Avestayî: vār- ("barîn") Farişîya Kevin: vār- ("barîn") Pûnjabî: wr- ("barîn") Sogdî: wr- ("barîn") Hotenî: bār- ("barîn") Farişî: bārîden / bār- ("barîn") Belûçî: gwārit / gwār- ("barîn") ... ir Kurmancî: barîn / bar- ("barîn") Kurdî (Soranî): barîn / bar- ("barîn") Hewramî: waray / war- ("barîn") Zazakî: varayen / var- ("barîn") Sanskritî: vār- ("av") Yewnanî: ouron ("mîstin") Latînî:

urine ("mîstin") enk: wær ("derya") ... Çavkanî: Cheung p.406, Watkins p.100, Etymonline

Hevreh: baran

barist ji balîst a Pehlewî

Barkeeper ji inglîzî barkeeper

baro ji fransî barreau

baron ji inglîzî "baron" (efendî, malmezin, xanedan)

Bartender ji inglîzî bartender

barût hevreh farisî باروت (barût), tirkî barut, azerî barit, hemû ji erebî بارود (barûd) ji yûnanî πῦρίτης (pyrîtês: beriste) ji πῦρ (pûr: agir), hevreh hîtîtî pehhur (agir), inglîzî fire û belkî kurdî fûrîn... hemû ji protohindûewropî péh₂ur (agir). Peyv "barût" bi rêya farisî li Asyayê belav bûye û bi rêya tirkî jî li Rojavaya Ewropayê vegehiye: urdûyî بارود (barûd), hindî बारूद (barûd), ermenî վառոդ (vařod), bulgarî барут (barut), yûnaniya nû παρούτι (barouíti), makedonî барут (barut), sirbo-xirwatî барут / barut, fînlandî ruuti...

bas ji erebî بحث (beḥs: vekolîn, lêkolîn)

bask protohindûewropî: bhāghu- ("zend, bask") protoaryayî Avestayî: bāzu ("zend, bask") Middle Persian: bāzūg, bāzīh ("zend, bask") Belarûsî: bāz ("zend, bask") Belarûsî: bāzk ("zend, bask") Kurdî: bāsk, bāsik ("zend, bask") Osetî: bāzug ("zend, bask") (Zazakî: bāzî) ("zend, bask") irSanskritî: bāhu ("zend, bask") Yewnanî: pakhys ("zend, bask") Ermenkî: bazuk ("zend, bask") Înglîzî: bough ("çeç, gulî") ... Çavkanî: Watkins p.7, Horn p.38, Etymonline

basketbol ji inglîzî basketball (goga zembîlê)

basketbollîz basketbol + -lîz (< lîstin)

bastan ji îranî, hevreh farisî باستان (bastan), pehlewî bastan.

baş ji îranî, hevreh pehlewî baş, farisî باش ("be!, bibe!") ji lêkera باشیدن (bûn) anku "baş" wek di nuçteya berî vê de jî pêşiyê dikare bi maneya "dibe, bila, baş e" ye û paşî wateyeka berfirehtir wergirtiye.

başar ji tirkî yan zimanekê dî yê tirkîkî başar- ji başarmak, têkilî başarılı (biserketî) ji baş (ser) an jî dîsa ji zimanê tirkî becermek ku nêzî wateya (pê çêbûnê dide û li Serhedê jî wek "bêcer kirin" tê bikaranîn.

başqe ji tirkî başka

başûr ba + şûr (şor, sûr, têrxwê) ji ber ku ev ba ji behrê / deryayê ve tê û şor e anku têrxwê ye.

batinî ji erebî باطنى (baṭīnî), hevrehê بطنه (beṭanet: beten 2), بطانية (beṭṭaniyyet: betenî 1), بطن (beṭṭan: veşêr), hemû ji rehê بطن (beṭene: veşartî bûn)

Batman ji inglîzî bat (şevrevînk) + man (zelam, mêr)

Bavarya ji inglîzî Bavaria

Bavyera ji fransî Bavière

bawer ji protohindûewropî (e)welə- (hêvî kirin; bijartin), protoaryayî werH- (bijartin; pê dan bawerkirin), hevrehê viyan (-vê-) ya kurmancî, birrwa û wîstin (-wê-) yê soranî, avestayî ver- (pê dan bawerkirin, bijartin), fre-ver (bijartin), farisiya kevn (e)r pê dan bawerkirin, bijartin), pehlewî û parsî wrw- (bawer kirin), sogdî wrn (bawer kirin, bawerî pê hebûn), farisî baverîden û giravîden (bawer kirin; bi gotina kesekî kirin), osetî wirnin (bawer kirin), sanskrîtî ver- (bijartin, jê girtin), ermenî vawer (rast, dirist), latînî velle û volere (xwestin, viyan), lîtwanî velti (xwestin, hêvî kirin), inglîzî will (xwestin)

baweşînk ba + -weşînk ji weşandin

bawil ji îtalî baule ji latînî baula, hevrehê baiulare (bar lê kirin), têkilî balyoz.

bax hevrehê farisî باغ (baḡ: bax, baxçe), belûçî باگ (bag: bax, baxçe), pehlewî bag (baxçe; milk, erd, zevî; malîyet; qismet), hevrehê bexş, bext, bac, hemû ji protohindûewropî b^heh₂g- (belav kirin, parve kirin). Wek bağ û bahçe (ji baxçe) ketiyê tirkî jî û wek باغا (bağa) jî di aramî de cih girtiye.

baxçe hevrehê soranî باخچه (baxçe), farisî باغچه (baḡçê), avestayî vaxşe (milk), ji bax + -çe, ji îranî. Tevî ku "-çe" bi gelemperî maneya "biçûk" dide peyvên lê "baxçe" hem bi maneya yê biçûk û hem jî yê mezin tê bikaranîn. Bo hin nimûneyên din yê bi heman awayî, ku paşbendika biçûkirinê girtiye lê maneya biçûk tê de nîne, binêrin: parçe, jinik.

baxîre ji erebî, têkilî bixar

baxlema ji tirkî bağlama (girêdan, bestin)

baxleme ji tirkî bağlama

bay-bay ji inglîzî bye-bye

bayequş ji azeri yan ji tirkî baykuş ji kuş

Bayern ji elmanî Bayern

bayrax ji tirkî bayrak ku wek بیرق (beyreq) ketiyê farisî jî. Lê serekaniya peyva tirkî bi xwe nayê zanîn.

baz hevrehê باز (baz) ya farisî, baz û bac yê pehlewî, boz ya talişî... ji îranî ihtimalen ji zimanekî din yê deverî ji ber ku hevrehên wê di hêlên din yê zimanên hindûewropî de nînin. باز (baz) ya erebî, բազ (baze) ya ermenî, بازا (baza) û بازيقا (baziqa) yê aramî, با (baz) ya îbrî, בַּז (bazi) ya gurcî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

bazar ji farisî, hevrehê bajarr ya esil-kurdî. Di kurdî de bi pirranî "j" li cihê "z" ya farisî ye, wek jin bi kurdî û zen bi farisî. Bo hin peyvên din jî yê ji farisî, ku hevrehên wan yê hinekî bi maneyeke cudatir di kurdî de hene, binêrin: peyam / peyv, dilsoj / dilsoz.

bazara reş wy ji zimanekî din, bo nimûne ji inglîzî black market ku li gelek zimanên din jî yekser hatiye wergerandin.

bazarr ji farisî, hevrehê bajarr ya esil-kurdî, Bo hin peyvên din jî yê ji farisî, ku hevrehên wan yê hinekî bi maneyeke cudatir di kurdî de hene, binêrin: peyam / peyv, dilsoj / dilsoz.

bazarrkarî bazarrkar + -î yan bazarr + -karî

bazdan baz + dan protohindûewropî: wegh- ("livîn, revîn") protoaryayî: waz- ("berden, revîn") Avestayî: vaz- ("livîn, revîn")Pûnjabî: wz- ("livîn, revîn, çûn") Middle Persian: waz- ("livîn, to blow)Farisî: bezîden / bez- ("pif kirin") Belûçî: gwast / gwaz- ("borîn, derbas bûn") xunserî: vuzâ / vuz- ("bazdan, bezîn") ... irKurmancî: bezîn, bazdan- ("bazdan, bezîn") Zazakî: vazdayen / vazd- ("bazdan, bezîn")Sanskritî: vah- ("revîn") Yewnanî: okhos ("erebe")Latînî: vehiculum ("erebe"), vehere ("birin"), via ("rê")Înglîzî: wagon ("erebe"), weigh ("bar"), way ("rê") Çavkanî: Cheung p.429, Watkins p.95, Etymonline

bazgeh baz (wek di peyva derbaz de) + -geh

bazî hevrehê farisî بازی (bazî), herdu ji îranî

bazirgan ji îranî, hevrehê soranî بازرگان (bazirgan), farisî بازارگان (bazargan), pehlewî vaçaregan, têkilî bazarr / bajarr + -gan

be Bi avestayî peit, bi pehlewî ebeg.

bê ji protohindûewropî b^héǵh-, hevrehê farisî بی (bî), rusî без (bêz), lîtwanî be... Yan jî ji protoaryayî apai-id, hevrehê pehlewî epê

bêaqil bê- + aqil (ji erebî)

bed ji îranî, hevrehê farisî بَد (bed), pehlewî vet. վսւն (vet) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

bêdadî bêdad + -î yan bê- + dadî

bedel ji erebî بَدَل (bedel). ji heman rehî: bedle, bedil, berdêl, bertîl, evdal, mibadele, tebdîl.

beden ji erebî بدن (beden: leş). Bi maneya "keleh" di bin tesîra tirkî de.

bêder ji erebî بيدر (beyder) ji aramî bidre bê(t) + idre / idro ji akadî idru, bi aramiya niha ya Kurdistanê bidre

bedew ji erebî بدوي (bedewî: koçer). Bo hin peyvên din jî yên deynkirî ku ji wateya xwe ya bingehîn dûr ketine, binêrin: reben, cindî (bi maneya keşxe)

bêdrok ji rûsî вѣдро (vyêdro: setil), hevreh vedro bi gelek zimanên din yên silavî vedro ji voda (av) ku herwiha serekaniya peyva vodka ye.

bêdaletî bêdalet + -î yan bê- + edaletî

befir Bi avestayî vefre, bi pehlewî vefr, bi farisî berf, bi soranî befir, bi zazakî vewre, bi kurdiya başûrî wefr. Peyva befirê bi Kurmancî herî kevin e.

beg ji protohindûewropî bhágo- (xweda, xwedawend, hêja, rêzdar - belkî ji bhag-: xwarin anku bhágo- dibe rizqder, xwedîker), protoaryayî bege-, hevrehאבגא (bege: xweda) ya farisiya kevn, भग (bhága: hêja, rêzdar, efendî - bernavekî xwedayan) ya sanskrîtî, бор (bog: xweda) ya rusî û peyvên nêzîkî wê di hemû zimanên slavî de. Bey ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin û tê de g bûye y wek di peyva diğer (bixwîne: diyer) de jî ku ji diğer ya farisî ye. herwiha peyvên tirkî ağabey, begüm, beğenmek, albay, bay, bayan, subay, yarbay ji heman rehê îranî ne. Bexda ji heman rehî ye.

begler ji tirkî begler ji îranî beg + ji tirkî -ler (nîşana pirrhejmariyê)

behar Bi avestayî vehere, bi pehlewî vehâr. Peyva beharê bi Kurdî herî kevin e.

behayî Behaullah - -ul- - Elah

behdîn 1. ji devera Behdînan: ihtimal e ji navê Behaeddîn2. zerdeştî: wateya rasterast "dînê baş" yan "dînê pîroz" e, ji protohindûewropî bhAd- (baş), têkilî sanskrîtî bhadrá (pîroz; baş), pehlewî veh (baş), avestayî vohu (baş), kurdî baş, bêhtir (wateya berê ya "bêhtir": baştir), farisî بهتر (bihter: baştir), inglîzî better (baştir), elmanî besser (baştir); hevreh biheşt. Bo etîmolojiya dîn, binêrin dîn.

behecandî behecandin - -in + -î

behecîn behec + -în, ji protohindûewropî bheyh₂- (tirs), protoaryayî bech- / beHc-, hevreh avestayî b(e)ii-, pehlewî bîm, farisî بیم (bîm), sanskrîtî विभेति (√bhey-), rusî бояться, polonî bać się, inglîziya kevn bifian (recifîn), almanî beben (recifîn), swêdî bäva, lîtwanî baidas.

beheşt ji protohindûewropî ʷesu- baştir) > îraniya kevn vehište-axv, avestayî vêhu-/vohu- (baş) > vehya (baştir) > vehišto (baştirîn), vehište-eyhu (baştirîn dinya/jiyan) > pehlewî vehišt

> kurdî/farisî beheşt. Peyva paradise ya inglîzî û paradis ya frensî û hevwaterên wan di gelek zimanên rojavayî de jî ji zimanên îranî ne: bi rêya latînî paradissus ji yûnanî παράδεισος (paradeysos) ji avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬌𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀 (peyri-deêze: baxçeyê bi dîwar) ji 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬌𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀 (peyri: dor, ber) + 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬌𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀 (deêze: dîwar) anku cihê parastî.

behîvok behîv (bahîv) + -ok

bêhn ji protoaryayî beud-2 (bêhn kirin), hevrehê avestayî bus- (bêhn kirin), pehlewî boy-, parsî buy-, farisî û zazakî boy, soranî bon, osetî bud. herwiha bûstan ji heman rehî ye.

bêhnişk Belkî ji bêhn + hişk anku nefeskêşana sert

behr hevrehê par, pişk, pehlewî behr, ji protohindûewropî per-

Behram ji îranî, hevrehê farisî بهرام (Behram), pehlewî Verehran), avestayî virizreñne (vərəthrayna: serfiraz, biserketî) ji îraniya kevn vř-tre-ānes (vř-tra-ghnas: rakerê astengan), hevrehê sanskrîtî वृत्रहन् (vřtre-hen: rakerê astengan).

behre ji protoaryayî, hevrehên kurmacî par û behr, farisî بهره (behre), pehlewî behreg, sanskrîtî भद्र (bhedre: nesîb, bextiyarî)

Behreyn ji erebî البحرين (el-Behreyn: herdu derya) ji بحر (behr: (derya, behr) + ين (-eyn: (paşpirtika duhejmariyê)

Behrûz ji farisî بهروز (Bêhrûz) ji به (bêh: xweş, baş, qenc) + روز (rûz: roj) anku "roja xweş, roja baş", bide ber Rojhat, Rohat, Rojîn, Rojan, Rojen...

behs ji erebî بحث (beħs: vekolîn, lêkolîn)

bej ji fransî beige ji latînî byssus

bêje -bêj- (forma dema niha ji lêkera gotin)

bêjing ji protohindûewropî 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬌𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀 (bijartin, ji hev cuda kirin), protoaryayî vêk-, avestayî veêk- (bijartin), pehlewî wêxten (bijartin - rehê dema niha -wêz-), farisî بیختن (bîxten: bijartin - rehê dema niha -bîz-), soranî بیژنگ (bêjing), بیژان / bêjan, بیژین / bêjîn, بیژتن / bêjtin (rehê dema niha -bêj-), hewramî wêçine. Yan jî belkî hevrehê peyva avêtin (rehê dema niha -avêj-).

bejn ji protohindûewropî b^hərg^h- (bilind, berz), protoaryayî berjnu-, avestayî berişnu-, pehlewî bešn, farisî بشن (bešn), zazakî bejn, soranî بهژنوبال (bejnubał), herwiha hevrehê berz, bilind û birc (bo zêdetir agahiyan li wan binêrin).

bejnbest bejn + bostBi zimanê sîmerî em dibêjin "baza" yan "banza" ji bo "bejnokurt"

bekar ji erebî بكر (bikr), hevrehê akadî bukr, îbranî bikûr, aramî bekara.

bekçi ji tirkî bekçi ji bek/pek (xurt, girtî, zeft, qepat) + -çi

bela ji erebî بلاء (belai), hevrehê aramî bila, akadî belû. Bela ketiye gelek zimanên rojhilata Ewropayê jî: tirkî bela, bulgarî беля (bêlyâ), sirbî белaj / bëlāj, romanî belea.

belam ihtimal e ku ji belê + emma, bide ber lê belê

belaş hevrehê soranî به‌لاش (belaş), tirkîya devokî beleş, hemû ji erebî بلا شيء (bila şey: belaş, bê ti tişt), binêre: bila- + eşya.

belaxet ji erebî بلاغة (belaxet: gihiştin, gihiştîbûn), hevrehê baliq.

belde ji erebî بلدة (beldet), hevrehê beled, beledî û bîlad, hemû bi rêya yûnanî ji latînî

belê ji erebî بلى (bela), hevrehê bila ya kurmançî, بله (belê) ya farisî û soranî به‌ئى (beî) û herwiha serekaniya peyva lebê (bi metatezê)

beled ji "beled" ?

beledî ji erebî بلدية (belediyyet) ji بلد (beled: berê bi maneya "bajarr" > niha bi wateya "welat") ji yûnanî παλάτιον (palation: 1. koşk, qesr, seray 2. paytext - "p" di erebî de nîne loma bûye "b") ji latînî palatium (koşk, qesr, seray) ji Palatium ku yek ji heft giran e ku Rom li ser hatibû avakirin û cihê koşk û serayên malmezinan bû. Hin nimûneyên din jî ku tê de maneya peyvê berfireh bûye: "bazarr" ya farisî ku cihê firotinê ye lê "bajarr" ya kurmançî ya ji eynî rehî wateyeke berfirehtir girtiye. Bi heman awayî cité (keleh > tax) ya fransî di inglîzî de bûye city (bajarr). Li aliyekî din, bo nimûneyeke ji tengbûna maneyê binêrin: şar. Di erebî de "-yyet" nîşana mêbûna peyvê ye lê di peyvên ji erebî deynkirî de ew di kurdî de dikeve.

belediye ji erebî: beled + -iye

belekî belek + -îBinêre:

belesan hevrehê farisî بلسان (belesan), tirkî pelesenk, yûnanî βάλσαμον (balsamon), hemû ji zimanekê samî, bo nimûne ji erebî بلسم (belsem)

belge ji tirkî belge jimongolî belge, têkilî tirkîya kevn belgü (nîşan, îşaret, elamet), herwiha têkilî tirkî belli, belirmek (diyar bûn, xuya bûn, eşkere bûn), belirtmek (diyar kirin, xuya kirin, eşkere kirin, ragihandin, îlan kirin). Ji heman rehî: belî.

belî ji tirkî belli, têkilî belge, belirmek (diyar bûn, xuya bûn, eşkere bûn), belirtmek (diyar kirin, xuya kirin, eşkere kirin, ragihandin, îlan kirin). Durxaneyê Cellikanî: Ev peyv binema jî kurdî ketiye nava tirkî. Ji `bel` a kurdî tê. Guhbel, çavbel, bel kirin, beloq, belçiqîn, belitîn, belgeh, Ma çima her tim kurd binyada wîşeyên kurdî di tirkî de digerin ez lê metel dimînim.

belkî hevrehê soranî به‌لکو (betkû), بلکه (belkê), ji îranî.

belqîtîn belg û qetandinê tê ku wateya pelga te biqete ango tu bimirî dide. Li gorî baweriyê dema ku mirov bimire pelgê mirov ji darê diqete û bi wî awayî mirov ji darê dinyayê xatir dixwaze.

belûr hevrehê farisî بیلور (bîlûr), erebî بلور (billûr), aramî بلورا (bilûra), yûnaniya kevn βηρυλλος (bêrullōs), hexamenişi vilûrya, hemû ji sanskrîti वैदूर्य (vaiḍūrya). Heman peyv serekaniya berilyûm e jî.

ben ji protohindûewropî b^hend^h- (girê dan, bestin, bi benekî/benan asê kirin), protohindûaryayî b^hend^h-, protoaryayî bend-, hevrehê bend, band, pend, (li) bend(a ...), benî, bestin yên kurdî, avestayî bend-, pehlewî bend-, farisî بند (bend) û بستن (besten: bestin, girê dan, asê kirin), sanskrîti badhnāti (ew girê dide), lîtwanî beñdras (hevbend, hevpar), yûnaniya kevn peîsma (ben, bizînk, werîs), latînî of-fendix (girêk, xilf), inglîzî bind (girê dan), band (band, şerît), bond (selef; deynname), bound (girêdayî). Ben û bend di eslê xwe de heman peyv in lê ben bi wateya şênber û konkret û bend jî zêdetir bi wateya razber û abstrakt tê bikaranîn.

bên bi- + -ê- + -n

bend protohindûewropî: bhendh("bestin, girê dan")protoaryayî band ("bestin")Avestayî: band("bestin")Farisiya Kevin: band("bestin") Pûnjabî: bnd("bestin")Middle Persian: bnd("bestin")Sogdî: bynt("bestin")Farisî: bastan / band("bestin")Belûçî: bast/ band("bestin")Kurdî: bastin / band ("bestin")Osetî: bast / bēddyn ("bestin")Hewramî: bastáy / bas("bestin") ... >Zazakî: bastan / bast- ("bestin") irSanskritî: bandh ("bestin") Yewnanî: peisma ("---") Almanî: binden ("bestin") Înglîzî: bind ("bestin") ...Çavkanî: Cheung p.6, Watkins p.10Hevreh: bestin

bendeman (li) bend(ê) + -e- + man

bender hevrehê farisî بندر (bender), belkî ji bend + der ji îranî. Ji farisî wek بندر (bender) ketiye erebî jî.

Benelûks Belçîka + Nederland (Holenda) + Luksembûrg

bênfirehî bênfire + -hî yan bênfireh + -î

beng hevrehê soranî بهنگ (beng), farisî بنگ (beng), sanskrîti भङ्ग (bhenge-), hindî भांग (baṅ), urdûyî بهانگ (bhang), hemû ji protoaryayî. Wek bhang ketiye hin zimanên ewropî jî.

benî hevrehê farisî بنده (bende), pehlewî bendek, ji protohindûewropî b^hend^h- (girê dan, bestin), binêre ben, bend, band... Bi maneya "mirov" ji erebî, têkilî bin (kurr).

benîşt hevrehê soranî بنیشت (binêşt) jikurdi, belkî têkilî "ben". herwiha bide ber luksembûrgî Knätsch (bixwîne: kinêşt)

Beowulf ji inglîziya kevn belkî bi wateya "gurgbûn" anku "nêçîrvanbûn"

beq hevrehê soranî بوق / boq, mazenderanî وگ (veg), kelhûrî qurrwaq û farisî قورباغه (qûr-baxê), hemû ji tirkî (zimanekî tirkîkî lê ihtimal e ne ji tirkîya Tirkîyê), bi tirkî kur-bağa, azerî qur-bağa, ozbekî qur-baqa, qazaxî қыр-бақа (qur-baqa), tirkmenistanî gurbaga, gagawzî kurbaa, başkîrî бака (baqa), kirgîzî бака (baka), oyxirî پاقا (paqa), hemû ji maktirkî baqa / qurbaqa.

beqa ji erebî بقاء (beqai: man, zêdeman, jiberman) ji بقا (beqa: man, xilas nebûn, neqedîn), ji eynî rehî: baqî,

beqal ji erebî بقال (beqqal: sebzefiroş) ji بقل (beql), hevrehê baqil.

bêqanûnî bêqanûn + -î yan bê- + qanûnî

beqerî ji erebî بقر (beqer: ga, garran, çêlek) + -î

beqlawe Çavkanî nediyar e, hin caran tê gotin ku ji tirkî bağlamak (girê dan) e

ber hevrehê din ya kurmançî wer-, soranî بىر (ber) û وەر (wer-), zazakî we-, farisî بر (ber: ser, wer-), pehlewî apar (eper), hexamenişî upariy- (upariy), avestayî upairi- (upeyri-), sanskrîtî उपरि (upari), albanî epër, yûnaniya kevn ὑπέρ (hupér --> hîper), latînî super (ji eks-uper), almanî über, ober, inglîzî over, swêdî över... hemû ji protohindûewropî upér (li ser, li serî). Ji eynî rehî ihtimalen jor (kurtkirina "ji + wer-" - bide ber latînî super ji "ex + uper" (ji + wer/ber)). Maneya berê "li ser" bû lê di kurdî de bûye "li rex, li aliyê, li kêleka..."

ber- ji ber ji protohindûewropî peri

bêr ji protohindûewropî b^hed^h- (kolandin, kolan), protoaryayî bedre-, hevrehê avestayî veder, farisiya kevn veser, pehlewî bîr, belûçî berd, farisî بیل (bîl) û بال, soranî بیل (bêl) û بىرك (bêrik). Peyva ermenî beh ji zimanekî îranî hatiye deynkirin. Çavkanî: Chyet

beraber ber- + -a- + -ber, hevrehê farisî برابر (beraber), ji îranî

berahî ber (pêş)+ -ahî jikurdi

beran hevrehê berx ya kurmançî بىران / beran ya soranî, بره (berrê: berx) ya farisî, virşnî- ya avestayî, veşn / vosn / vons yên zazakî, उरण (úraṇa: beran; berx) ya sanskrîtî, qwnu (gern: berx) ya ermenî, баран (barán: beran) ya rûsî, beran (beran) ya çekî, ἀρήν (arên: berx) ya yûnaniya kevn, vervêx (herwiha: berbêx, verbêx: beranê xesandî > frensî brebis: mih), norwecî vær (beran), danmarkî vædder, inglîziya kevn waru > inglîzî ware (berhemên firotinê)... hemû ji protohindûewropî vārēn (berx, beran).

beraz ji protohindûewropî ber- (hilkişandin, ji erdê kişandin derê) > bergh- (ji reh ve hilkişandin, bi reh ve deranîn - awayê ku beraz pê xwarina xwe peyda dikin), protoaryayî verajhe-, hevreh avestayî veraze-, pehlewî weraz, sanskrîtî वराह (varāha), farisî گراز (goraz), soranî بهراز (beraz), kelhûrî weraz... werza (werza) ya aramî û varaz (varaz) ya ermenî ji îranî hatine deynkirin. Çavkanî: Chyet Xoz ya zazakî ji ermenî hatiye deynkirin.

berbad ji farisî برباد (berbad: hewante, pûç)

berber ji fransî barbier

berdan ber- + danji bona "berdan" "agir kirin, hil kirin...". Bi sûmerî em dibêjin "bar" ji bo "berdan, agir kirin, geşkirin", û "ğeş-bar" ji bo "agir". Em ditin kû maneyên peyvên "geş kirin" û "ğeş-bar" gelek nezik in. Herweha "ber" agir e ji bo peyva "berdan, wekê bi sûmerî "bar" û "ğeş-bar".

berdaw Bi zimanê sûmerî em dibêjin "barudu" ji bo mûê/pirça pezan.

berdeqanî ber + deq + -anberd + e + -qanîkevîr + e ji bo kelijandinê + -kevanî

berdewam ber- + dewam, hevreh a farisî بردوام (berdevam), ji îranî ber + erebî دوام (dewam)

berdirêj ber (rû, rûber) + dirêj

berê ber + -ê, ji îranî, hevreh a avestayî pero- (kevn, berê)

bereket ji erebî بركة (bereket: bereket) ji aramî ברכא (biraka: 1. bereket 2. nivêja/duaya li ser çokan) ji îbranî ברכה (birakah) ji ברכ (berek: çok), hevreh a akadî birku (çok)

berf ji protohindûewropî berp- (pelate kirin, belawela kirin, hilavêtin), protoaryayî vebhre-, proto-îranî vepre-, hevreh a avestayî vefre, sogdî wfr wefre, pehlewî wefr, farisî برف (berf), soranî بهفر / befir, kelhûrî wefr, zazakî vewre, hewramî wewre / werwe... Eslê peyvê bi forma -fr- e lê di pirraniya devokên kurmancî de û herwiha di farisî de bi metatezê -fr- bûye -rf- (befir > berf) lê di soranî, zazakî û hin devokên kurmancî de forma -fr- hatiye parastin. protohindûewropî berp- (pelate kirin, belawela kirin, hilavêtin), protoaryayî: vefre- (berf) Avestayî: vefre ("berf, befir"), cefre ("herrî") Pûnjabî: wfr ("herrî") Middle Persian: vefr ("berf, befir") Farisî: berf ("berf, befir") Belûçî: berp ("berf, befir") Mazanderani: verf ("berf, befir") Kurmancî: berf, befir, befir Kurdî (Soranî): befir, befir Hewramî: wewre ("berf, befir") Zazakî: vewre ("berf, befir") Sanskrîtî: gebhre ("herrî") Çavkanî: Chyet berf, Horn p.47, MacKenzie P.135, Lubotsky

berfirehî berfire + -hî yan berfireh + -î

berg Bi zimanê sûmerî em dibêjin "barsig" ji bona peyva "berg". Yânî kokê peyva kurd ji sûmerî hatî.

bergîl ji îranî, têkilî bar + -gir anku "bar-hilgir", bide ber pehlewî barek (hesp) û farisî باره (barê: hesp) û بارگی (barêgî: hesp). Di her sê zimanan de jî ev peyv nadir e. Peyva serekî di kurmancî de "hesp" di soranî de "esp", di farisî de "esb / esp" e û di pehlewî de "esb / esp" bû. Ji eynî rehî: boraq.

bergir bergirtin - -tin

bergirtî ber- + girtin - -in + -î

berindir Bi zimanê sûmerî ji bo beran/berx/berxik em dibêjin "barğal" û "barsal". Li nava hemû zimanên arî/iranî peyvên "beran/berx/berxik" tune ne, ji ber kû vê peyvên hatin ji zimanê sûmeran.

bêrîvan bêrbêrî + -van

berjewendî bi rêya soranî berjewendî ji hewramî ? berje + wend (bend)

berma ji + ber + man - -n

bermayî Bi zimanê sûmerî em dibêjin "zag-bar" ji bona bermayî

bermostik ber+mostik Binêre:

bername ji îranî, van salan bi rêya soranî بهرنامه (bername) ji farisî برنامه (bernamê) jipehlewî bernameg ku wek برنامج (bernamec) ketiye erebî jî. têkilî ber- + name.

beroş ji protohindûewropî bheru (kelandin, biraştin), protoaryayî beru-, hevrehî inglîzî brew, latînî fervere,

berq ji erebî برق, hevrehî بركة (berqa, berqo) ya aramî, ברק (berek) ya îbranî, ji proto-samî b-r-q- (biriqîn) ku herwiha serekaniya peyva zimrûd ya kurdî ye jî.

berrî ji peyvek kurdiya kevn bi wateya "hişk" yan "req" ku serkaniya peyva "ber" (kevir) e jî.

berrû hevrehî soranî بهررو (berrû), feylî/kelhurî werrû, hewramî belû, zazakî balû, farisî بلوط (belût), pehlewî belût, ji îranî ji protohindûewropî g^wlh₂eno- ku herwiha serekaniya peyva rûsî жёлудь (joludi), yûnanî βάλανος (balanos), latînî glans e. Ji bilî zimanên îranî, herwiha di zimanên slavî û romenî de jî peyveke berbelav e. Guherîna "w > b" di zimanên îranî de diyardeyeke berbelav e. Peyva erebî بلوط (belût: berrû) ji îranî ye û bi rêya erebî wek bellota ketiye spanî jî.

bersifk jikurdi ber- + ji aramî ܠܫܝܦܝܢܐ (assopa) ji akadî asuppu, asuptu (bersifk, berderî), + jikurdi -k

bertîl ji berdêl ji bedel ji erebî بدل (bedel). ji heman rehî: bedale, bedle, bedil, evdal, mibadele, tebdîl.

berx protohindûewropî vārēn, v̄r̄rēn (berx, beran), hevrehā ברֶ (berrê: berx) ya farisî, उरण (úraṇa: beran; berx), գառն (gern: berx) ya ermenî, ἀρήν (arēn: berx) ya yûnaniya kevn, vervēx (herwiha: berbēx, verbēx: beranê xesandî > frensî brebis: mih), inglîziya kevn waru > inglîzî ware (berhemên firotinê)

berxwedar Formeka kurtkirî ji "berxwerdar", ji îranî, hevrehā farisî برخوردار (berxwerdar) ji برخوردار (berxwerden: jê feyde kirin) ji ber (berhem, deramet) خوردن (xwerden: xwarin)

berxwer ber +-xwer berxwerin berxwerandin

berz ji protohindûewropî b^hərg^h- (berz, bilind), protoaryayî berjnu-, hevrehā bejn, bilind û birc, sanskrîtî sanskrîtî brh(+ent), bi avestayî berez(+ent), bi farsiya kevn berd(+ent), bi pehlewî bulend, bi farisî bolend, bi belûçî burz, bi zazakî û soranî berz, bi almanî Berg (çiya). têkilî peyva birc ya ku ji zimanekî hindûewropî ketiye erebî û paşî li kurdî vegeriye. protohindûewropî bhergh- ("berz") protoaryayî ra barz- ("berz") Avar: brzent- ("berz") Pûnjabî: burz ("bilind, berz") sogşî: barzy ("bilind, berz") Farisî: buland ("bilind, berz") Kurmancî: bilind ("bilind, berz") Kurdî (Soranî): berz ("bilind, berz") Zazakî: berz ("bilind, berz") Belûçî: burz ("bilind, berz") Talîşî: barz ("bilind") Osetî: baerzont ("bilind") ... Sanskrîtî: bhrant- ("bilind") Ermenî: berj- ("bilind") Yewnanî: purgos ("kelh") Latînî: burgus ("kelh"), fortis ("asêgeh") Almanî: Berg ("çiya") Înglîzî: borough ("kelh") ...

berze hevrehā soranî bizir, belûçî gisir-, sindî visirenu ji protoaryayî

berzex ji erebî برزخ (berzex) ji îranî, hevrehā pehlewî berzex, avestayî beriz-enhva- (dinyaya bilind, dinyaya xwedayan), binêrin berz / bilind + geh.

bes ji îranî, hevrehā soranî بهس (bes), farisî بس (bes), pehlewî bes. Wek بس (bes) ketiye erebiya devkî jî.

besîc ji farisî بسیج

besîjî ji farisî بسیجی (besîjî) ji بسیج

besîre ji aramî b-s-r (dest bi ghiştinê kirin)

besît ji erebî بسيط

bêsivk Ba + sivik Bayê Sivik. Ev nav ji xewa wî gundî ya sivik hatiye. Navê Bêsivkê li ser devê xelkî sivik bûye û ji ber mesele ya bişavtinê anko asîmîlasyonê bûye Bêsifkî. Niha hindê kes wisa difikirin ko navê Bêsivkê ji "PÊ + Sivikî"yê hatiye, yanî kesê ko ji bo meşyanê pê yên wî

sivik in. Lê ez vê gotinê rast nabînim. Ev tiştêkê nûçêkirî û bê belge ye. Gelek pîremêrên vî gundî dibêjin ko navê gundî berê "Basivk" bûye, û ev baştirîn belge ye ko ew ji "Ba + Sivik"ê hatiye. (Zinarê Melleyî)

beste ji farisî بسته (beste, bestê: girêdayî) ji بستن (besten: girê dan, bestin, asê kirin)

Bestechung bestechen - -en + -ung

bestenî ji farisî بستنی (bestenî) ji بستن (besten) ku hevrehê bestin ya kurdî ye lê yek ji maneyên wê "tezandin, cemidandin, qerrisandin" e.

bestî Bi wateya "girtî" ji bestin, bi maneya "wek bestê" ji best

bestin têkilî bend protohindûewropî: bhendh- ("bestin, girê dan") protoaryayî bend- ("bestin") Avestayî: bend- ("bestin") Farisiya Kevin: bend- ("bestin") Pûnjabî: bnd- ("bestin") Middle Persian: bnd- ("bestin") Sogdî: bynt- ("bestin") Farisî: besten / bend- ("bestin") Belûçî: best- / bend- ("bestin") Kurdî: bestin / bend- ("bestin") Osetî: best / bēddyn ("bestin") Hewramî: bestay / bes- ("bestin") ...Zazakî: besten / best- ("bestin") irSanskritî: bandh ("bestin") Yewnanî: peisma ("---") Almanî: binden ("bestin") Înglîzî: bind ("bestin") ...Çavkanî: Cheung p.6, Watkins p.10 Hevreh: bend

bestseller ji inglîzî bestseller ji best (baştirîn, herî baş) + seller (-firoş, firoşkar)

bêsu bê- + sû (xwê), ji protohindûewropî seh₂-, hevrehên kurmançî sûr, şor û xwê, soranî swêr, zazakî sol (xwê) û solin (sûr / şor 1), rusî соль (soli: xwê), latînî sal (xwê), fransî sel (xwê), inglîzî salt (xwê)...

beş ji protohindûewropî b^heh₂g- (belav kirin, parve kirin), hevrehê beg, beş, bexş, pexş, pexşan û belkî pişk yên kurdî, بخش (bexş) û بخش (pexş) yên farisî, baj ya pehlewî, باژ (baj) / باج (bac) / باج (bac) / پاژ (paj), farisiya kevîن باج (baci-), avestayî bejet (belav kirin), sanskrîtî भजति (√bhec: belav kirin)...

beşeriyet ji erebî: beşer + -iyet

Beşîr ji erebî بشير (Beşîr: mizgîn)

betal ji erebî بطل (beṭṭal) ji بطل (beṭele: betal bûn), hevrehê aramî حلال (b-ṭ-l-: betal bûn), aramî בטל, akadî beṭal. ji eynî rehî: betlane, batil, iptal.

beten ji zimanekî samî, ihtimalen ji aramî حلتا (mettenta), hevrehê îbrî מותן (motên). Bo guherîna M bi B, bide ber bizmar ji erebî "mismar", busirman ji misilman û bexdenos ji mexdenos.

betenî ji erebî بطنانية (beṭṭaniyyet), hevrehê بطنانة (beṭanet: beten 2), باطنى (baṭinî: nepenî, razber, batinî), بطن (beṭṭan: veşêr), hemû ji rehê بطن (beṭene: veşartî bûn)

bêtin hevrehê zazakî vêtene (rehê dema niha "-vêj-"), farisî بیختن (bîxten, rehê dema niha -bîz-), pehlewî wêxten, hemû ji îranî

betlane ji aramî بطلان yan ji erebî بطلان (buṭlan), hevrehê îbrî בטל (beṭlan). ji eynî rehî: betal.

beton bi rêya fransî (béton) ji latînî (bitumen)

betonarme ji fransî béton armé

bêve Bi pehlewî vêpâk, bi soranî bêwe.

Bexda ji farisiya kevn 𐭪𐭫𐭬𐭭 (bege-: xweda > beg) + date- (dayî) anku Xwedê-dayî, diyariya Xwedê. Li gor etîmolojiya gelêrî ji bax + dad anku "baxê edaletê, warê dadperweriyê" yan jî "baxê dayî" anku "baxê diyarkirî" tê lê ew ne bêjenasiya zanistî ye.

bexî ji erebî بغي (beḡî)

bêxîretî bêxîret + -î yan bê- + xîretî

bexş ji protohindûewropî b^heh₂g- (pêşkêş kirin, diyarî kirin, dan), hevrehê farisî بخش (bexş), parsî bxşh, pehlewî bexşy-, 'pexşd-,. herwiha hevrehê bext, bac, bax, beg...

bexşende bexşîn - -în + -ende

bexşîş hevrehê farisî بخشش (bexşîş), بخشش (bexşîden: bexşîn, dan, diyarî kirin), pehlewî bexşîšn, hemû ji bexş, ew jî ji protohindûewropî.

bext hevrehê farisî بخت (bext), pehlewî bext, avestayî bexte, sanskrîtî भक्ति (bhaktî: par, behr, beş, pişk) û भक्त (bhaktá: parvekirî, dabeşkirî) ji bej (parve kirin), hevrehê vbhaj (belav kirin) sanskrîtî, hemû ji protohindûewropî b^heh₂g- yan b^hag- (belav kirin, parve kirin) ku herwiha serekaniya beş (1. par, pişk, behr 2. vekirî, jêkvekirî, jevvekirî), pişk û bac yê kurdî ye. բախւոն (bext) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

bextiyar bext + -i- + -yar, hevrehê soranî بهختيار (bextiyar), farisî بختيار (bextiyar).

beyan ji erebî بيان (beyan) ji rehê بين (b-y-n-: diyar bûn, aşkere bûn, xuya bûn, ron bûn, zelal bûn). ji eynî rehî: beyn, mabeyn, beynelmilel, mubîn, beyanî...

beyanat ji erebî, têkilî beyan

beyanî ji beyan + -î ji erebî بيان (beyan) ji rehê بين (b-y-n-: ron bûn, diyar bûn, aşkere bûn, xuya bûn, zelal bûn). ji eynî rehî: beyn, mabeyn, beynelmilel, mubîn, beyan...

beyar hevrehê farisî باير (bayir), tirkî bayır, hemû ji erebî بائر (bair), têkilî rehê بور (b-w-r: beyar bûn, neçandî bûn), dema borî بار (bare), hevrehê aramî بارة (bûra), îbrî בור (bûr). ji eynî rehî: borr.

Beyrût ji erebî بيروت (Beyrût) ji aramî بعلبعل (Bêyrot), îbrî ביירות (Bêyrot) jifeniki בֵּירוֹת (Bêrot, Bîrût)

beysbol ji inglîzî baseball

beyt ji erebî بيت (beyt: dubendik < malik < mal, xanî), hevrehê aramî بعل (bētā), îbrî בית (beyit), fenîkî בֵּיט (byt), בֵּט (bt), akadî 𐎠 (bītu, bētu É), amharî ቤት (bet), maltî bejt... hemû ji proto-samî. ji Durxaneyê Cellikanîbêt ji bêjtinê tê, ne ji beyta erebî, ma têkilî û gizdariya malê bi stran û lava dirozgeyan çiyê ? em bibêjin wek Gatha. Gatha çiyê gazî kirin e gazî, bang dia, lava ,bergerîn e. bêt ji bêjtin an bêtin tê û wateya wê xwendina kesîde û dûlgeyan bi meqam û bi beşawend û awaz. Mal û xaniyan gizdariyê xwe bi gazî û lava re bi nehvirînan re çiyê kekê min. Yezdanê dilovan we ji xoretîyê riha ke.

beytar ji erebî بيطار (beytar) ji yûnanî ἵππιατρος (hîppiatros: hekîmê hespan) ji ἵππος (hîppos: hesp) + ἰατρος (iatros: bijîşk, hekîm, nojdar) ku herwiha serekaniya peyvên wek psîkyatr e jî.

beytik ji erebî beyt (mal) + -ik

bez ji protohindûewropî weğ^h- (çûn; birin), protoaryayî wez-, têkilî avestayî vez-, parsî wz-, pehlewî wez-, zazakî vazd-, sanskrîtî veh-, latînî vehere ("birin"), vehiculum ("erebe") û via ("rê"), danmarkî vej (rê), swêdî väg (rê), inglîzî way (rê), wagon (vagon). Hevrehê bazdanê. վազ (vaz) ya ermeniya kevn (> ermeniya nû վազք /vazk'/ û ermeniya devokî վազ /vaz/) ji zimanekî îranî ye.

bêzar bê- + zar yan bê- + zar

bezîn bez + -înji protohindûewropî weğ^h- (çûn; birin), protoaryayî wez-, têkilî avestayî vez-, parsî wz-, pehlewî wez-, zazakî vazd-, sanskrîtî veh-, latînî vehere ("birin"), vehiculum ("erebe") û via ("rê"), danmarkî vej (rê), swêdî väg (rê), inglîzî way (rê), wagon (vagon). Hevrehê bazdanê. protohindûewropî: weğ^h-- ("livîn, revîn") protoaryayî: wez- ("bezîn, bazdan, revîn") Avestayî: vez- ("livîn, revîn") Pûnjabî: wz- ("livîn, revîn, çûn") Middle Persian: wez- ("livîn) Farisî: bezîden / bez- ("pif kirin") Belûçî: gwest / gwez- ("borîn, derbas bûn") xunserî: vuza / vuz- ("bazdan, bezîn") Kurmancî: bezîn, bazdan- ("bazdan, bezîn") Zazakî: vazdayen / vazd- ("bazdan, bezîn") Sanskrîtî: veh- ("revîn") Yewnanî: okhos ("erebe") Latînî: vehiculum ("erebe"), vehere

("birin"), via ("rê")İnglîzî: wagon ("erebe"), weight ("bar, giranî"), way ("rê") Çavkanî: Cheung p.429, Watkins p.95, Etymonline

bezm hevrehê soranî بهزم (bezm) farisî بزم (bezm), sanskrîtî भग् (bhaga: bereket), yûnaniya kevn φαγεῖν (fageîn), rûsî богатый (bogatiy: zengînî, bereket, kerem)... ji protohindûewropî b'ag- ku herwiha serekaniya peyva îranî beg e ku di zimanên kevn yên îranî de maneya "Xwedê" dida.

bi ji îranî, hevrehê soranî به (be), farisî به (be), pehlewî ped, farisiya kevn peti, avestayî peyti-.

bî ji îranî, hevrehê به (bih) ya farisî, بهی (behê) û بهی (bey) yên soranî, beyi ya zazakî û bey ya hewramî ye.

bi- Wek pêşpirtika lêkeran hevrehê soranî, zazakî, belûçî, farisî bi- ji îranî. Bi wateya "heye" ji bi.Bi maneya "du-" bi rêya fransî yan inglîzî ji latînî.

bi kar anîn bi + kar + anîn. Berevajî ku hin kes bawer dikin, "bi kar anîn" (wek navdêr: bikaranîn) ne wergera "kullanmak" a tirkî ye. "Bikaranîn" li hemû deverên Kurdistanê di kurmancî de heye (di behdînî de wek "bi kar înan" ji ber ku li cihê "anîn" a istisnayî, "înan" a regezî di wê devokê de tê xebitandin). herwiha heman peyv bi awayê "be kar hênan" yan "be kar birdin" (bi kar birin) di soranî de jî peyda dibe. Di farisî de jî "be kar burden" heye.

bi karekî rabûn wergerra ambassador of goodwill ya inglîzî

bi navê Xwedayê dilnêrm û dilovan wergerra الرحيم الرحمن الله بسم (bismillahirrehmanirrehîm) ya erebî

bi xakê spartin ji soranî be xak spardin ji be (bi) + xak (ax) + spardin (spartin)

bîber ji yûnanî πιπεριά (pipêria) ji sanskrîtî पिप्पल (pippelî) ku herwiha hem (bi rêya erebî) serekaniya peyva kurdî filfil e û hem jî peyva bi heman maneyê ya pîrraniya zimanên ewropî: latînî pîper, inglîzî pepper, almanî Pfeffer, fransî poivre,

bîbîk Bi maneya "zarokên sava" peyveke navneteweyî ya jizz e, bide ber erebî ببی (bîbî), tirkî bebek, frensî bébé, inglîzî babe, baby, çînî 宝宝 (bǎobǎo),... Bi wateya "nîva reşika çavan" maneya sekunder e anku ji maneya "zarokên sava" hatiye çêkirin ji ber ku wêneyê mirovî di wê de pîrr biçûk dixuye. Bide ber ermenî բիբ (bib), erebî بؤبؤ (buibui), tirkî (göz)bebeği, îbrî בבב ((bābā), aramî ببت (bavta), herwiha bide ber latînî pūpilla (keçika biçûk, bûbok > "bîbîka çavan") ku serekaniya peyva bi maneya "bîbîka çavan" ya gelek gelek zimanên ewropî ye: inglîzî pupil, frensî pupille, almanî Pupille, spanî pupila, îtalî pupilla... herwiha bide ber farisî

مردمک (merdomek: "bîbîka çavan" < "mêrik, mirovk" ji مردم /merdom/: mirov) yan tirkî gözbebeği ("bîbîka çavan" ji "zaroka çavan")

bibliyografî ji fransî bibliographie ji yûnanî βιβλιογραφία (pirtûknivîsîn, nivîsîna kitêban) ji βιβλιογράφος (pirtûknivîs, nivîserê kitêban) ji βιβλίον (kitêbok / namilke < βίβλος: pirtûk, kitêb) + γράφω (ez dinivîsim)

bîçer ji tirkî biçer ji biçmek (dirûn, dirûtin) - -mek + -er

biçûk hevrehê بچوک (biçûk) û بچکۆله / biçkole yê soranî, بچه (biççê) ya farisî, beçek û veçek yê pehlewî û wiçkole ya hewramî, hemû ji îranî. herwiha hevrehê piç, piçek, piço-piço yê kurmançî. Di kurmançî de bi demê re "b" carinan dibe "p" (wek "berav > perav) lê "p" nabe "b" loma "piçûk" ji "biçûk" e, ne berevajî.

bîdar ji protohindûewropî b^hewd^h- (şiyar bûn, nenivistin, ranezan), protoaryayî bódhati-, hevrehê avestayî baoδaiti, sanskrîtî budhyátē, belkî bi rêya farisî بیدار (bîdar) (Çavkanî: Pokorny, r. 2068).

bîde ji fransî bidet

bîdon ji fransî bidon jinorsi bida, biða jicermeni bidōn, bidjan ji protohindûewropî b^hid^h- ji b^heyd^h- (girê dan, pê ve kirin). ji heman rehî: îzlendî biða (zerik, setil), norwecî "bide" (meşk) û "bidne" (aman, firax), latînî fidēlia (cerrick, kûzik), yûnaniya kevn πίθος (bermîla Jêç bîdonî

bîenal bi rêya fransî biennal ji latînî bis (du) + annus (sal) + -alis (paşbendika ku rengdêr pê tên sazkin)

biha protohindûewropî: wes- ("kirrîn û firotin") > wes-no- ("biha, nirx") protoaryayî: wahna- ("biha, nirx") Middle Persian: wahāg ("bazarr, ticaret") Sogdî: xwqr- ("dikandar, firoşkar") fa: bahā ("biha, nirx") ... (Zazakî: vay ("biha, nirx") ir Sanskrîtî: vasná- ("biha, nirx") Ermenî: gin ("biha, nirx") Latînî: venum ("firotin") Çavkanî: Watkins p.100

bihalekî bi- + hal (rewş) + -ek + -î

bihane ji îranî, hevrehê farisî بهانه (behane), pehlewî vehane, farisiya kevn vehane-, avestayî veh-, verjhne- (cil). Anku "bihane" ew tiştê e pê rastî tê niximandin / poşîn.

bihar ji protohindûewropî vesar < vesr, hevrehê behar ya soranî, wesar ya zazakî, vehere ya avestayî, vehar ya pehlewî, behar ya farisî, वसन्त (vesenta: bihar) û वसर् (veser: spêde, sibe) yê sanskrîtî, γαρῆλυ (garun) ya ermenî, éαρ (êar: bihar) ya yûnanî, весна (vêsna: bihar) ya rusî, vēr ya latînî, vår ya danmarkî, norwecî û swêdî... Peyvên tirkî ilkbahar (bihar) û sonbahar (payiz) ji zimanekî îranî hatine deynkirin û ilk (pêşîn) û son (dawîn) yê tirkî lê hatine

zêdekirin. protohindûewropî vesar < vesr, protoaryayî: Avestayî: vehere Middle Persian: vehar Farisî: behar Mazanderani: vesar ("ava hênik") Talişî: avasor ("bihar") Tatî: vesar ("bihar") ... Kurmancî: bihar Kurdî (Sorani): behar hewramî: wehar feylî\kelhurî: wehar Zazakî: wesar Çavkanî: Ludwig p.177, Mehdi Mir-Sadeqi 326

biharat ji erebî بهار (behar: gulek e, Buphthalmum) belkî ji îranî bi maneya bihar ya kurdî.

biheşt ji protohindûewropî ʷesu- baštir > îraniya kevn vehište-axv, avestayî vêhu-/vohu (baş) > vehya (baštir) > vehišto (baštirîn), vehište-eyhu (baštirîn dinya/jiyan) > pehlewî vehišt > kurdî/farisî beheşt.

bihîstin ji protohindûewropî b^heud^h (haydar bûn/kirin), protoaryayî beud- (pê hesîn), hevrehê avestayî beod- > bûyisiye. Ihtimal e ku -ist- qertafeke lêkerên pasîv bû, bide ber kurdî nivistin û farisî danisten (zanîn). Bi soranî bîstin.

bihîzer -bihîz- (bihîstin) + -er

bij ji îranî, hevrehê avestayî birij-, sogdî abrexş-, hevrehê din ya kurmancî arezû, soranî نارهزو (arezû), farisî آرزو, pehlewî arjok/averjok, parsî awerjok, pazendî arzû, sogdî abrexş-, avestayî birij...

bijang ji protohindûewropî meigh- / meik- (çirisîn - ji ber ku mûyên bijangan tiştan li ber çavên mirovan diçirisînin), protoaryayî mej-, hevrehê pehlewî mij(eg), farisî مزه (mojê; pirrjimar: mojegân), soranî برژانگ / birjang Çavkanî: Chyet

bijartin Bi metatezê herwiha jibartin, hevrehê soranî بژاردن / bijardin, pehlewî viçîten, parsî wicid-, belûçî gicineg, farisî گزیدن (gozîden), avestayî vi-çay-, vi-kay-, sanskrîtî vi-cay-, ji protoaryayî. Bo B-ya kurdî hevberî G-ya farisî bide ber bîrî / birçî ku di farisî de "gorosnê" ye. Zêdebûna R di kurdî de bi analogiyê li gel bo nimûne "guhaRtin"ê.

bijêrik ji rehê dema niha (-bijêr-) yê lêkera bijartin ku formeke devokî ya lêkera biraştin e

bijîşk Bi avestayî "beêşeze", bi Sanskrîtî "भिषज्/bhişac" (kesê qencker, dermanê pakkirinê). Di farisiya navîn da bêjîşk, bîşk, bi farisîya niha "پزشک/пизишк/pizişk" (doktor, qencker). Di ermenî da bûye "բժիշկ/bjîşk". ji protohindûewropî bhAd- (baş)

bikarîner bi + kar + -îner ji bi kar anîn

biker bi- + -k- (ji kirin) + -er

bikirr bi- + kîrîn - -în

bil- balbilind

bila wate 1 û 2ji tewandina lêkera hêştin ,bihêle ,an ((bêle)) wate 3 ji erebî بلى (bela: belê, erê), hevrehê belê ya kurmancî, بله (belê) ya farisî û soranî بلى (belê) û herwiha serekaniya peyva lebê (bi metatezê)

bîlad ji erebî بلاد (bîlad), hevrehê beled, beledî, belde, hemû bi rêya yûnanî ji latînî

bîlan ji bilen a tirkî

bîlanço ji îtalî bilancio, têkilî balans

bilbil hevrehê farisî بلبل (bolbol), tirkî û azerî bülbül, ji erebî بلبل (bulbul) ji بلبل (belbele: deng kirin). Heman peyv ketiye piraniya zimanên Rojhilata Navîn û Başûrê Asyayê û Başûr-Rojavaya Ewropayê: ermenî բլբլ (bilbul), gurcî ბულბული (bulbuli), urdûyî بلبل (bulbul), hindî बुलबुल (bulbul), albanî bilbil, yûnanî μιλμπιλ (birmpîli)...

billboard ji inglîzî billboard ji bill + board

bilcumle ji erebî: bî- + -l- + cumle

bileh ji erebî: bi- + Ellah

bileks ji erebî بالعكس (bi-l-'eks) ji bi- + -l- + 'eks

bilik bil+ik

bilind ji protohindûewropî b^hərg^h- (bilind), bi sanskrîtî brh(+ent), bi avestayî berez(+ent), bi farsiya kevin berd(+ent), bi pehlewî bulend, bi farisî bolend, bi belûçî ääburz, bi zazakî û soranî berz, bi almanî Berg (çiya). têkilî peyva birc ya ku ji zimanekî hindûewropî ketiye erebî û paşî li kurdî vegeriye. protohindûewropî bhergh- ("berz") protoaryayî ra barz- ("berz") Avar: brzent- ("berz") Pûnjabî: burz ("bilind, berz") sogdî: barzy ("bilind, berz") Farisî: buland ("bilind, berz") bilind ("bilind, berz") berz ("bilind, berz") Zazakî: berz ("bilind, berz") Belûçî: burz ("bilind, berz") Talîşî: barz ("bilind") Osetî: baerzont ("bilind") ... Sanskrîtî: bhrant- ("bilind") Ermenî: berj- ("bilind") Yewnanî: purgos ("kelh") Latînî: burgus ("kelh"), fortis ("asêgeh") Almanî: Berg ("çiya") Înglîzî: borough ("kelh") ...

bilob bil+oBinêre:

bilq ji zarvekirina dengê avê dema ku dikele û bilqan dide.

bilûr ji protohindûewropî bhle- (pif kirin, ba berdanê), hevrehê flo (pif kirin, pif dan) ya latînî, blow (pif kirin) ya inglîzî, souffler ya frensî (ji sufflare ya latînî ji sub- + flare ji flo), blâhen (pif kirin) ya elmanî. Flute (bilûr) ya frensî û inglîzî û peyvên nêzîkî wê di zimanên din yên ewropî de jî ji peyva flare ya latînî ne ku ew bi xwe jî ji bhle- ya protohindûewropî ye. Ev heman peyv serekaniya balguh ya kurdî ye ku hevrehê بالش (baliş) ya farisî, beriziş ya avestayî, болотно ya

rusî, blazina ya slovenî, Balg ya elmanî, բարձր ya ermenî ye. Bilandin/belandin di peyva dabilandin de jî ji vî rehî ye.

bilxem ji erebî بلغم (belxem) ji yûnanî φλέγμα (phlêgma - "p" di erebî de nîne loma bûye "b" û "g" jî nîne loma bûye x) ji φλέγω (phlêgo: sotin, şewitandin). Heman peyv wek phlegme ketiye inglîzî û wek flegme ketiye fransî jî.

bilxur ji tirkî bulgur yan jî yekser ji farisî برغول (berxûl). Di kurmancî de bi piranî savar ya bi eslê xwe ji ermenî cihê "bilxur"ê girtiye û "bilxur" tenê di bin tesîra tirkî de di kurmancî de belav bûye.

bîmar ji farisî بیمار (bîmar), hevrehê kurmancî bîvêr û pehlewî wêmar.

bîmaristan bîmar + -istan, ji farisî بیمارستان (bîmaristan)

bîmbo ji îtalî bimbo (zarrok)

bin ji protohindûewropî b^hud^hno-, hevrehê bun (bun) ya farisî, बुद्ध (budhne) ya sanskrîtî, Boden ya almanî, bodan, botm yê inglîziya kevn, bottom ya inglîziya nû, fundus ya latînî, fond ya frensî û pythmen ya yewnaniya kevn e.

bîna ji erebî بناء (binai) ji بنا (bena: ava kirin, çêkirin), hevrehê aramî حنة (bena), îbrî בנה (bena)

binas ji protohindûewropî binek- (mirin, merg, wefat; jidestdan, windakirin), protoaryayî nas- (winda bûn; ruxîn) > wi-nas- (pûç bûn, xirab bûn), hevrehê avestayî vi-nas-, farisiya kevn vi-ney (ziyan, zerer), farisî گناه (gunah > guneh), latînî nex, necis (mirin, merg), noceo (ziyan), nocere (ziyan lê kirin), yûnanî νεκρός (nékros: cenaze, term, kelex). vnas ya ermenî ji kurdî yan zimanekî din yê îranî hatiye deynkirin.

binaxkirî binax kirin ji bin + ax + kirin

bînbar -bîn- (rayê dema niha ji lêkera dîtin) + -bar

binber bin- + ber (kevir)

binbest bin + ji farisî besten (cemidîn, qerisîn)

binbirr bin- + birrîn - -în

binbor bin + borîn - -în

bindan Bi zimanê sûmerî em dibêjin « dabin »/« dabinta »

bindav ji bin- + -dav. Bin ji protohindûewropî b^hud^hno-, hevrehê bun (bun) ya farisî, बुद्ध (budhne) ya sanskrîtî, Boden ya almanî, bodan, botm yê inglîziya kevn, bottom ya inglîziya nû, fundus ya latînî, fond ya frensî û pythmen ya yewnaniya kevn e. -dav ji protohindûewropî demh₂- (ava kirin), protoaryayî dam-, hevrehê avestayî damen- (xanî, mal), pehlewî, farisî û zazakî dam

(xanî, mal), sanskrîtî दम (deme: xanî, mal), yûnaniya kevn δόμος (dómos: xanî, mal), latînî domus (xanî, mal), rusî дом (dom: xanî, mal), ermenî տուն (tun: xanî, mal), almanî Zimmer (ode), inglîzî timber (darê xanî)...Çavkanî: Horn p.117, Watkins p.16, Etymonline

bindîwar bin- + dîwar. Bi wateya "karmendên kar nakin lê meaş werdigirin" ihtimal e ku di rastiya xwe de ne "bindîwar" lê bendîwar be ku nêzîkî bendewar e.

benefş Hevrehê binewşe û benewşe yê soranî, wenewşe ya hewramî, بنفشه (benefşê) ya farisî, venevşek ya pehlewî, avestayî vene-vexşe- ji vexşe- (şîn bûn, gihiştin) ji protohindûewropî h₂ewg- (şîn bûn) ku herwiha serekaniya ածեմ (açê) ya ermeniya kevn, αύξάνω (aûksano) ya yûnaniya kevn, ageo ya latînî wax ya inglîzî öka ya swêdî, áugti ya litwanî ye. بنفسج (benefsec) ya erebî, menekşe ya tirkî, մանիշակ (menişek) ya ermenî û حنصك (minîşka) ya siryanî ji zimanên îranî hatine wergirtin. Heman peyva îranî vexş- (şîn bûn, gihiştin) serekaniya peyva wehş e ku bi rêya erebî û bi kirasê erebî li zimanên îranî vegehiye.

binelî ji gotina îranî "buna", ko tê maneya mal, xanî, hêwirgeh û paşpirtika tirkî "lî" çê bûye û ketîye kurdî û farizî jî. Di farisîya navîn da "bunek", di bêlûcî da "bunag" e û tê eynî maneyê. Di ermenî da bi eynî maneyê bûye "bnak".(Têmuê Xelîl: Gotinên kurdî-îranî di ermenî da, Nefel.com, 11/2008)

bîr hevrehê soranî بىر (bîr), zazakî vîr, hewramî wîr, farisî وير (vîr), بىر (bîr) û بر (bir), pehlewî vîr û vîrek, avestayî vîre-, belûcî gîr... ji îranî. Her sê formên farisî jî kêr li kar in, li cihê wan یاد (yad) serdest e û van salên dawîn ji farisî bi rêya soranî ketiye kurmancî jî: yad. "Bîr" ya bi maneya "yad" û "bîr" ya bi wateya "çala avê" ji aliyê etîmolojîyê ve ne ji eynî rehî ne.

bir ji protohindûewropî b^hrāter- ku herwiha jêdera برادر (berader) ya farisî, брат (brat) ya rusî, φράτηρ (frater) ya yewnaniya kevn, frater ya latînî, brother ya inglîzî, Bruder ya elmanî û broder ya danmarkî/swêdî ye. protohindûewropî: bhreter- ("bir") protoaryayî: breter- ("bir")Avestayî: brater- ("bir") Farisiya Kevin: brater- ("bir") Middle Persian: brader, brāt ("bir") sogdî: brt ("bir") Farisî: berader ("bir") Belarûsî: brāt ("bir")... kurmancî: bir ("bir") Kurdî (Soranî): bir ("bir") Hewramî: bir ("bir") Zazakî: birār ("bir")Sanskritî: bhrātār- ("bir") Yewnanî: phratēr ("bir") Latînî: frater ("bir")Rûsî: брат Alm.: dass doch, Bruder ("bir") Înglîzî: brother ("bir") ...Çavkanî: Horn p.45, Watkins p.12, MacKenzie P.118, Etymonline

birader ji farisî برادر (birader: bira) ku hevrehê bira ya kurdî ye. Bo ketina "-(d)er" ji kurdî bide ber "dotmam" (farisî: doxter), "ma-k" (farisî: mader), xweh (farisî: xvaher), zazakî pîbab (farisî: pider)

biradexil bira + dexil anku "wek dexlî"

braştin Hevoka braten ya elmanî, rotir ya frensî û roast ya inglîzî, φρύγειν ya yewnaniya kevna in, hemî ji koka bher- ya protohindûewropî ne ku herwiha serekaniya birin ya kurmancî ye.

bîrbir bîr + birin - -in

birc ji erebî برج ji aramî بركة (burga) ji latînî burgus ji yûnanî πύργος (púrgos) ji protohindûewropî b^herǵh- (bilind) ku serekaniya bilind, berz yê kurdî ye jî. Ji eynî rehî bi rêya fransî burjuwa û burjuwazî, bi rêya inglîzî ji almanî hamburger.

birçî birç + -î Bi avestayî versne, bi farisiya navîn gursne, bi soranî birsî, bi kurdiya başûrî wirsî, bi zazakî vêşan. Peyva birsîyê bi Kurmancî herî kevin e.

birdikî Bi zimanê sûmerî ji bo reng em dibêjin "bara" û kurdên Mêrdînê dibêjin "birdikî"

birdin protohindûewropî bher- ("birin") protoaryayî: bar- ("birin") Avestayî: bar- ("birin") Farisiya Kevin: bar- ("birin") Pûnjabî: br- ("birin") Middle Persian: br- ("birin") Sogdî: br- ("birin") Farisî: burdan / bar- ("birin") Belûçî: burt / bar- ("birin") xun: birt / bir- ("birin") ... irKurmancî: birin / b- ("birin") Kurdî (Soranî): "birdin" ("birin") Hewramî: berday / bar- ("birin") Zazakî: berden / bar- ("birin") Sanskrîtî: bhar- ("birin") Yewnanî: pherin ("birin") Latînî: ferre ("birin") Înglîzî: bear ("hilgirtin), bring ("anîn") Almanî: bringen (birin; anîn) Çavkanî: Cheung p.100, Watkins p.33

birêveber bi rê ve birin jikurdi

birêz bi- + rêz. Berê di medyaya kurmancî de peyva "birêz" jî wek "berêz" dihat bikaranîn ji ber ku di soranî de "berêz" bû. Lê vê dawiyê hema bêje her kes forma kurmancîkirî "birêz" bi kar tîne ji ber ku hevbera "be" ("by, with, -ful") ya soranî di kurmancî de "bi" ye.

birgh ji protohindûewropî b^herǵh- (bilind), bi sanskrîtî brh(+ent), bi avestayî berez(+ent), bi farsiya kevin berd(+ent), bi pehlewî bulend, bi farisî bolend, bi belûçî ääburz, bi zazakî û soranî berz, bi almanî Berg (çiya). têkilî peyva birc ya ku ji zimanekî hindûewropî ketiye erebî û paşî li kurdî vegeriye.

Birhan ji erebî برهان (Burhan: delîl, belge)

birin Bi pehlewî burten, bi farisî borden, bi zazakî berden. Kurmancî dyê dike winda.protohindûewropî bher- ("birin")protoaryayî: bar- ("birin")Avestayî: bar- ("birin") Farisiya Kevin: bar- ("birin") Pûnjabî: br- ("birin") Middle Persian: br- ("birin") Sogdî: br- ("birin") Farisî: burdan / bar- ("birin") Belûçî: burt / bar- ("birin") xun: birt / bir- ("birin") ... irKurmancî: birin / bi- ("birin") Kurdî (Sorani): "birdin" ("birin")Hewramî: berday / bar- ("birin") Zazakî: berden / bar- ("birin")Sanskritî: bhar- ("birin") Yewnanî: pherin ("birin") Latînî: ferre ("birin") Înglîzî: bear ("hilgirtin), bring ("anîn")Almanî: bringen (birin; anîn)Çavkanî: Cheung p.100, Watkins p.33

birîn Belkî têkilî birrîn

birinc ji sanskrîtî व्रीहि (vrihi), têkilî brizi ya farisiya kevn (برنج, birinc ya farisiya nû), wrijê ya peştûyî û öpuçov ya yewnanî, riso ya îtalî, ris ya frencî, Reis ya elmanî û rice ya inglîzî.Peyva "birinc/riz" ji Hindistanê li dinyayê belav bûye. Hem "birinc" û hem jî "riz" wek peyv ji wê derê hatine girtin. Rêya belavbûnê bi ihtimaleke mezin bo herdu peyvên û herwiha peyva inglîzî û peyvên din yê ewropî wiha ye:- BIRINC: Başûrê Hindistanê (bi zimanê tamiliya kevn "arici" > Bakurê Hindistanê (bi sanskrîtî "vrihi") > Ecemistan (farisiya kevn "brizi", farisiya nû "birinc" > Kurdistan (kurdî "birinc") > Tirkîye (tirkiya niha "pirinç"). Zêdebûna dengê "n" li peyvên diyardeyeke nas ya kurdî/farisî ye: tac > tanc, çok > çong...- RIZ: Başûrê Hindistanê (bi zimanê tamiliya kevn "arici") > Erebia (eruz" > "ruz") > Kurdistan "riz".- RICE ya inglîzî û peyvên din yê ewropî: Başûrê Hindistanê (bi zimanê tamiliya kevn "arici") > Erebia ("eruz") > Yûnanistan "oruz") > latînî "oryza" > îtalî "riso" > fransî "riz" > inglîzî "rice".Çend çavkanî: -

[http://www.scribd.com/doc/29704114/Etymology-of-Vrihi-Rice-](http://www.scribd.com/doc/29704114/Etymology-of-Vrihi-Rice)

<http://fr.wiktionary.org/wiki/riz>

bîrkarî bîr + -karî yan bîrkar + -î

birnis ji erebî برنس (burnus)

birnût hevrehê sirbo-xirwatî burnut, makedonî брѣмѣт (bûrmut), mecarî burnót, gurcî ბურნუთი (burnut'i), hemû ji tirkî, bi tirkiya osmanî بورون اوتو, bi tirkiya niha burun otu ji burun (poz, difin) + ot (giya). Hêjayî gotinê ye ku di tirkî bi xwe de niha enfiye ya esil-erebî (ji enf /enf: poz, difin, kepî) serdesttir e.

birq ji erebî برق (berq)

birqok biriqîn - îîn + -ok

birr Nayê zanîn lê dikare ji zimanekî samî be, bo nimûne ji aramî ܒܪܪܐ (meriθa: birra, celeb, kerî) yan ji erebî مرعى (mera), hevrehê îbrî מרעה (mirê), hemû ji rehê r-- (çerîn). Bo guherîna M bi B bide ber bizmar, busirman, bexdenos ji "mismar, musulman, mexdenos".

birrîn protohindûewropî: bhrei- ("birrîn") protoaryayî: brai- ("birrîn") Avestayî: pairi.brī- ("birrîn") Pûnjabî: bryn- ("birrîn") Middle Persian: bryn- ("birrîn") Farsî: burrīdan / burr- ("birrîn") Belûçî: burrit / burr- ("birrîn") xun: brīnā / brīn- ("birrîn") irKurdî: Kurm. birrīn / birr- Kurdî (Sorani): birrîn (-birr-), wirrîn (-wirr-) ("birrîn") Hewramî: birriyay / birr- ("birrîn") ... Zazakî: birrnayene / birrn - ("birrîn") Sanskrîtî: bhrī- ("ziyan danê") Rûsî: brit ("hatin tiraşîn") ... Çavkanî: Cheung p.22, Watkins p.13, Etymonline

birryar Belkî ji birrîn

birsî birs + -î, hevrehê din ya kurmançî birçî, soranî برسى (birsî), feylî wirsig, zazakî vêşan, farisî گرسنه (gorosnê), belûçî گژنگ (gujneg), hemû ji îranî. Bo nimûneyên din jî ku tê de bi kurdî "b" li hemberî "g" ya farisî ye, binêrin guneh ku ji farisî ye û hevrehê wê ya kurdî binas e.

birşandin hevrehê braten ya elmanî, rotir ya frensî û roast ya inglîzî, φρύγειν ya yewnaniya kevnar in, hemî ji koka bher- ya protohindûewropî ne ku herwiha serekaniya birin ya kurmançî ye.

birû ji protohindûewropî h₃b^hruH-, protoaryayî b^hrū-, hevrehê brûet ya avestayî, birû ya pehlewî, burî ya zazakî, ئه‌برۆ (ebro) ya soranî, ابرو (ebrû) ya farisî, وروحه (wirûje) ya peştûyî, ब्रू (bhrû) ya sanskrîtî, brow ya inglîzî, Braue ya elmanî, бровь (brovi) ya rusî, όφρός (ofrus) ya yûnaniya kevn... protohindûewropî: h₃b^hruH- ("birû") protoaryayî: b^hrū-Avestayî: brûet ("birû") Middle Persian: brūg ("birû") Sogdî: brwkh ("birû") Farsî: ebrû ("birû") Belûçî: burvan ("birû") Kurdî: birû ("birû") Kurdî (Sorani): ebro ("birû") Kîrîbatî: bura ("birû") ... Zazakî: burî ("birû") Sanskrîtî: bhrû ("birû") Yewnanî: ophrus ("birû") Almanî: Braue ("birû") İnglîzî: brow ("birû") ... Çavkanî: Horn p.16, Lubotsky

birûsîn birûsk - -k + -în

birûsk hevrehê soranî بروسکه (birûske), şêxbizinî wîriska, feylî biçaçe, zazakî vire, belûçî بیر (bîr), ji îranî, belkî herwiha çekî blesk, polonî błyskawica, holendî bliksem, swêdî blix... hemû ji protohindûewropî b^hleyǵ-.

biryanî ji îranî, hevrehê farisî بریان (biryan), têkilî biraştin. Ji zimanên îranî ketiye piraniya zimanên dinyayê: erebî برياني (biryanî), urdûyî بريانى (biryanî), hindî बिरयानी (biryanî), inglîzî

biryani, fransî biryani / biriani, rûsî бирьяни (biryani) / бирияни (biryani), japonî ビリヤニ / ビリヤニ (biryani)...

bisiklet ji fransî bicyclette ji yewnanî bi- (du-), κύκλος (çerx, xirrxal)

bisk hevrehê belûçî buşq, farisî buş / boş, avestayî berşe-, ji îranî

biskêt ji fransî biscuit (bis dubare, cuit kelandî)

bismila ji erebî bi ism Ellah (bi navê Xwedê), kurteya bismillahi rehmani r-rehîm (bi navê Xwedayê dilovan û mihrevan)

bismillah ji erebî بِسْمِ اللّٰهِ (bi-ismi Ellahi: bi navê Xwedê")

bismillahirrehmanirrehîm ji erebî بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ (bismillahirrehmanirrehîm: bi navê Xwedayê dilnêrm û dilovan)

bist Bi esehî nayê zanîn. Bide ber aramî حَصَلَة (bista) ji yûnanî βήσιον (bésion) yan βήσσα (bêssa) yan jî ji latînî yan bide ber latînî bastum (darik, doqışk) ku serekaniya baston ya frensiya kevn û bâton ya frensiya nû ye. Ji eynî rehî baston (gopal) ya tirkî, baton (gopal) ya inglîzî û batuta (gopal) ya spanî.

bîst protohindûewropî: wīkṣtī- ("bîst") protoaryayî: avestayî: vīsaiti- ("bîst") Pehlewî: vīst- ("bîst") Farisî: bīst ("bîst") Belûçî: bīst ("bîst") Kurmancî: bîst ("bîst") Kurdî (Sorani): bîst ("bîst") Hewramî: wis ("bîst") ... Zazakî: vîst ("bîst") Sanskrîtî: vinçatī- ("bîst") Latînî: vīgintī ("bîst") Yewnanî: eikosi ("bîst") ... Çavkanî: Horn p.58, Watkins p.101, MacKenzie P.138

biste ji îranî, hevrehê kelhûrî û lekî wista, farisî گستاخ (gostax), pehlewî vistax, avestayî vi-stake- (ya/yê ku li ber radiweste, berxweder), binêrin bi + rawestîn. վստախ (visteh: piştrast) ya ermenî û küstah ya tirkî ji zimanên îranî ne.

Bişar ji erebî بشار (Beşar), têkilî Beşîr

bîşî hevrehê farisî بیسه (bîşê), soranî بیسه‌لان (bêşetan, tacikî беша (bêşa), talîşî ویشه (vîşê), pehlewî vişek, avestayî verxşe-, sanskrîtî vrksha-, ji protoaryayî. meşe (berrû) ya tirkî û meşə (daristan) ya azerî ji îranî ne.

bişoş Belkî ji bi- + coş

bîtaqe ji erebî بطاقة (bittaqet), hevrehê aramî هِلْمَة (peṭqa), hemû ji yûnanî πιττάκιον (pittakion) ku bi rêya latînî pittacium li gelek zimanên romî belav bûye: îtalî petaccia, petazza û petacciola, katalanî pedaç, oksitanî petas, portugalî pedaço, sicilyayî pitazzu, spanî pedazo...

bitun ji tirkî bütün, hevrehê azerî bütün, tirkmenistanî bütiin, teterî böten

bîve protohindûewropî: weidh- ("cuda kirin") > widh-evā- ("bî, bîjin") protoaryayî: Avestayî: vithava- ("bî, bîjin") Middle Persian: vēvak vēpak- ("bî, bîjin") Farişî: bēve ("bî, bîjin") Kurmancî: bî ("bî, bîjin") ... Zazakî: bêwe ("bî, bîjin") Zazakî: viya ("bî, bîjin") Sanskrîtî: vidhavā- ("bî, bîjin") Latînî: vidua ("bî, bîjin") Yewnanî: eitheos ("bêjin, bekar") Almanî: Witwe ("bî, bîjin") Înglîzî: widow ("bî, bîjin") ... Çavkanî: Horn p.60, Watkins p.97, Etymonline

bîvêr hevrehê farişî بیمار û pehlewî 𐭪𐭫𐭮𐭫𐭮𐭫𐭮𐭫𐭮 (wêmar), ji îranî.

bivir yê ku dibirre

biwar têkilî war

biwêr bi- + wêrîn - -în jikurdi

bixar ji erebî بخار (buxar), hevrehê aramî (bi metatezê) ܚܒܘܪܐ (xebbura), akadî buxru

biyaban hevrehê soranî بیابان (biyaban), farişî بیابان (biyaban), pehlewî viyapan, hemû ji îranî, têkilî biyanî, beyar û yabanî.

biyanî biyan + -î, ji îranî, hevrehê soranî بیگانه (bêgane), farişî بیگانه (bîganê), pehlewî bêganek

biyet ji erebî بیعة (beyet)

bizdandî bizdandin - -in + -î

bizî ji protohindûewropî ʷiŋǵ-, ʷeiǵ-, ʷiǵ-, protoaryayî wizu-, hevrehê zazakî bizmêrî, goranî û lorî wiz, mukrî bûz, soranî wuzm, semerqendî û sístanî guzm, talîşî û astarayî vizim, zabûlî xuzbê, rusî вяз (viyaz), inglîzî wych (elm) Çavkanî: Chyet, herwiha polonî wiąz, albanî vidh, lîtwanî vinkšna...

bizin ji protohindûewropî b^hug- (bi kurdî + -in), têkilî bize ya zazakî, bûze ya avestayî, bûc ya pehlewî, بز (buz) ya farişî, 𐭪𐭮𐭫𐭮 (bûç: karik) ya ermeniya kevn, 𐎪𐎠𐎡 (buxe) ya sanskrîtî, inglîziya kevn buc / bucca (nêrî), inglîziya nû buck (heywanê nêr)... protohindûewropî: bhug- ("heywanê nêr, nêrî") + -in protoaryayî: Avestayî: bûze- ("bizin") Middle Persian: bûc- ("bizin") Farişî: buz ("bizin") Kurdî: bizin ("bizin") Zazakî: bize ("bizin"), bizêk (karik) Belûçî: bûz- ("bizin") enk: bucca ("nêrî") Înglîzî: buck ("heywanê nêr") ... Çavkanî: Horn p.49, Watkins p.13, Etymonline

bizir Binêre berze ji protoaryayî.

bizmar ji erebî مسمار (mismar). Nimûneyeke din jî ku tê de m ya erebî di kurdî de veguheriye b: bisirman (misilman ji erebî مسلم (muslim) + kurdî/îranî -an. herwiha bide ber ra-mûs-an ya kurmancî û بوسه (bûsê: maç) ya farişî.

bizzebit ji erebî: bi- + zebt

blakfotî ji inglîzî Blackfoot ji black + foot

blof bi rêya fransî ji inglîzî bluff

blog ji inglîzî blog ji weblog ji web + log

blûz hevrehê tirkî bluz, ji fransî blouse ji latînî Pelusium (bajarekê Misra kevn) jî misri Peremûn ji Per-Emûn (mala Emûnî) ji per (mal) + Emûn / Amûn (xwedayekê serekî yê Mira berê)

bokmâl bok (pirtûk, kitêb) + mâl (ziman)

boks ji inglîzî box

boksîng ji inglîzî boxing ji box (kulm, mist, hutik)

Bolîvya ji navê Simón Bolívar, serokê gerîlayên rizgariya welatên Amerîkaya

bolşevîk ji rûsî большевик (pirranî, ekseriyet)

bombardiman bi rêya fransî bombardement ji bombardier ji bombe

bombe ji yûnanîya kevn βόμβος (bombos) anku bum, gurm, hurm

bongî dewlemend + -î

bongtî dewlemend + -î

bor ji tirkî boz, hevrehê azerî boz, gagawzî boz, hemû ji tirkîya kevn boz

boraq ji erebî براق (buraq), ew bi xwe ji îranî, bide ber pehlewî bareg (hesp), kurdî bergîl, farisî باره (barê), têkilî bar, birin. Fikra mîracê (sefera esmanî ya Mihemed pêxemberî) bi xwe jî ji gelên îranî ji serpehatiya Erde Viraf Namekê ya bi pehlewî hatiye wergirtin. Paşî Dante Alighieri jî Divina Commedia (Şanoya Xwedayî) ya xwe li ber wê vehûnandiyê. Texmîna ku dibêje boraq têkilî peyva birq ye anku "boraq" heywanek wek birqê lezgîn ye, etîmolojiya gelêrî ye.

borc ji tirkî borç ji îranî, hevrehê sogdî purç, avestayî piritiş, têkilî pare, ji protohindûewropî per-

borîn herwiha buhirîn, bor + -în, hevrehê soranî بوردن (burdin), yan têkilî birin ji îranî yan jî belkî ji zimanekî samî, bo nimûne ji erebî عبر (ibr) yan ji aramî حبر (evra / ebra), hevrehê عبر ('êber). ji eynî rehî: aborî.

borîzan ji tirkî borazan ji tirkî boru (borrî, lûlî jî farisî -zen (-jen). ji ber harmoniya vokalan "-zen" ya farisî di tirkî de bûye "-zan". Di tirkî de ev "-zan" ya bi maneya "-jen" wek "-zan" ya ji "zanîn"ê hatiye texmînkirin.

borr ji erebî بور (bûr) yan ji aramî حبر (bûra), hevrehê îbrî בור (bûr). ji eynî rehî: beyar.

borre borrîn - -în + -e Bi zimanê baskî em dibêjin "bargo" ji bo yek "borre/beraz" <http://projetbabel.org/basque/dictionnaire.php?qcochon&cfra>

borrî ji tirkî boru ji tirkiya kevn borğuy. Lê hevwatera peyva "borrî" anku lûlî ji îranî wek lüle ketiye tirkî jî.

borrîn borr (borre-borr) + -în

bos ji inglîzî boss

bot ji inglîzî boat

botanîk bi rêya fransî botanique ji yûnanîya kevn botanon (riwek, giya)

botl ji inglîzî bottle

boxîr ji erebî بخو (bixûr: bixûr) ji ber ku ji ber ku tovîk û libên vî mitî li ser agir li cem ziyaretan û şêxan dişewîtînin. Hevrehê bixar, buxar.

boyax ji tirkî boya, hevrehê azerî boya, tirkmenî boyag, gagawzî boya, hemû ji tirkiya kevn bodu(q)

boyinbax ji tirkî boyunbağ

boz ji tirkî boz, hevrehê azerî boz, gagawzî boz, hemû ji tirkiya kevn boz

brand ji inglîzî brand (brand, marke < durh, dax) ji inglîziya kevn brand (şewat sotin, agir) ji proto-hindûewropî bhrenu- (kelîn, kelandin).

branş ji inglîzî branch

bravo ji îtalî bravo (qenc, baş) ji latînî bi têkilkirina pravus û barbarus

brîfîng ji inglîzî briefing ji brief (kurt) + -ing

brîtanî Brîtanya - -ya + -î

broşûr ji fransî brochure

bû herwiha bûy, ji protohindûewropî wedh-, binêre bûk.

budce bi rêya fransî budget ji inglîzî budget ji frensiya kevn bougette (kîs, cizdan)

Buenos Aires ji spanî hewayên xweş

bufe ji fransî buffet

bûk ji protohindûewropî wedh- (soz dan, ehd dan; zewicîn), protoaryayî wed-, hevrehê avestayî ved- (zewicîn), parsî wd- (zewicîn), zazakî veyve (bûk; dawet, dîlan), farisî بيو (beyû: bûk), sanskrîtî vedhû (bûk), inglîzî wed (zewicîn, wedding (zemawend, dawet), latînî vas / vadis (kefalet), lîtwanî vaduoti (soz bi cih anîn), almanî Wette (qumar)...Veguherîna dengên "b, v, w" di zimanên protohindûewropî de diyardeyeke berbelav e, bo hin nimûneyan binêrin: ba, baran, beraz... Ketina herfa d ji peyva kurdî taybetmendiyeke giştî ya kurmançî ye, bo hin nimûneyan binêrin: kirin, xwarin, birin...) Herfa "k" ya di "bûk" a kurmançî de nîşana biçûkkirin

yan şîrînkirina peyvê ye. Forma bê "k" hê di peyva berbû de maye. protohindûewropî: wedh- ("soz dan, zewicîn") protoaryayî: wed- ("zewicîn") Avestayî: ved- ("zewicîn") pehlewî: veyûdegan- ("dawet, dîlan") Pûnjabî: wd ("zewicîn") Farisî: beyû ("bûk") Kurmancî: bûk ("bûk") Kurdî (Sorani): bûk ("bûk") kurdiya başûrî: beü, weü şahzênî / şêxbizinî: wewî, wevîZazakî: veyve, veywe, vêke ("bûk") hewramî: weyweSanskritî: vedhū ("bûk")Latînî: vas, vadis (kefalet)Înglîzî: wed ("zewicîn"), wedding ("dawet") ... Çavkanî: Cheung p.201, Watkins p.94, Etymonline

bûka baranê bûk + -a + baran + -êbend

bulten bi rêya fransî yan inglîzî bulletin ji îtalî bulletino ji latînî bulla

bum hevrehê soranî بوم (bum), farisî بوم (bûm) û بوف (bûf), pehlewî 𐭪𐭥𐭥𐭥 (būf), βύας (búas), ermenî բում (bû), latînî bubo, gurcî ბუ (bu), erebî بوم (bûm), hevrehê aramî ܒܘܡ (bûme)... onom. "Bûm" a kurdî û farisî belkî ji erebî hatibin û li gelek deveran cihê "kund" ya îranî wergirtiye, bide ber peştûyî کونگ (kong).

bûn ji protohindûewropî b^huH-, protoaryayî bew-, hevrehê avestayî bew-, farisiya kevn bev-, pehlewî û sogdî bu-, farisî بودن (bûden), soranî بوون (bûn), zazakî biyayen, hewramî biyay, sanskritî भवति (bhevetî), rusî быть (biyti), litwanî būti, bretonî buot, yûnaniya kevn φύω (phuō), latînî fui. Bo etîmolojiya rehên dema niha ya statîk, binêrin: im, î, e û in. protohindûewropî: bheu- ("bûn") protoaryayî: bew- ("bûn") Avestayî: bew- ("bûn") Farisiya Kevin: bev- ("bûn") Pûnjabî: bu- ("bûn") Middle Persian: bu- ("bûn") sogdî: bu- ("bûn") Farisî: bûden / bāš- ("bûn") Talîşî: be- ("bûn") Kurmancî: bûn / -b- ("bûn") Kurdî (Sorani): bûn / -be- ("bûn") Hewramî: biyay- / b- ("bûn") Zazakî: bîyayene / b-- ("bûn")... Sanskritî: bhev- ("bûn") Yewnanî: phu ("bûn") Latînî: fui ("bûn") Înglîzî: be ("bûn")... Çavkanî: Cheung p.17, Watkins p.11, Etymonline

bûra Teorî 1: hevrehê bira teorî 2: Bi zimanê sûmerî em dibêjin "uş-bar" ji bo "hezûrantî"

burgh ji protohindûewropî b^hərg^h- (bilind), bi sanskritî brh(+ent), bi avestayî berez(+ent), bi farsiya kevn berd(+ent), bi pehlewî bulend, bi farisî bolend, bi belûçî ääburz, bi zazakî û soranî berz, bi almanî Berg (çiya). têkilî peyva birc ya ku ji zimanekî hindûewropî ketiye erebî û paşî li kurdî vegeriye.

burîto ji spaniya Meksîkayê burrito

bûro ji fransî bureau

burqe ji erebî برقع (burqu) ji برقع (bereqee: niximandin, veşartin) ji رفع (re-qe-e-e: dirûn, dirûtin)

burxî ji erebî برغي (burxî), hevrehê îbrî בורג (borêg)

bust ji fransî buste ji îtalî busto (bersing, sing)

bûstan hevrehê soranî بیستان (bêstan), kurdiya başûrî bûsan, farisî بوستان (bûstan), pehlewî bōyestān, partî bōdestān, soxdî βōdistān, ji îranî, tēkilî bêhn (bi soranî بون / bon, bi farisî بو /bû/) + -stan (maneya bingehîn "gulistan" yan "baxçe" bû). بستان (bustan) ya erebî, bostan ya tirkî û azerî, بوستان (bûstan) ya osmanî, بوستان (bûstana) ya aramî, בושתן (bûstan) ya îbrî, բուստան (burastan) ya ermeniya kevn, բոստան (bostan) ya ermeniya nû, ბოსტანი (bostani) ya gurgî û ბაშტან (baştān) ya rûsî ji zimanên îranî hatine wergirtin. bi rêya osmanî ketiye gelek zimanên rojhilata Ewropayê jî: yûnaniya bîzansî μποστάνι (mpostáni), yûnaniya nû μποστάνι (bostáni), teterî bostan, bostan ya albanî û бoстан (bostan) ya sirbî... Di zimanên rojhilata Ewropayê de bi piranî maneya "zebeş" wergirtiye ku yek ji berhemên bûstanan e...

buxçik ji îranî, hevrehê farisî بقیچه (buqçe) ji bux-/buq- + -çe belkî ji protohindûewropî bʰak- (hilgirtin) ku herwiha serekaniya peyva baich ya weylsî, bag (tûrik; çante) ya inglîzî, bagage (bagaj) ya frensî û βάσταγμα (bastagma: bar) ya yûnaniya kevn e yan jî ji tirkî boğ-mak (heşandin) + -çe.

bûy ji protohindûewropî, binêre bûk

bûyî bûn - -n + -yî

bûz ji tirkî buz, hevrehê azerî buz, teterî buz, gagawzî buz, tirkmenistanî buz, ozbrkî muz, karaçay-balkarî буз (buz), başkîrî боз (bođ), dolganî бугуц (buus), kazaxî мұз (mûz), xakasî пус (pus), kalmikî мөсн (mösn), kumikî буз (buz), kirgîzî мұз (mûz), mongolî мөс (möс), şorî мус (mûs), tuvanî дош (döş)...

-c-

cade ji erebî جادة (caddet) ji îranî, hevrehê avestayî yatim-, (rê), pehlewî cate (ku divê hebûbe lê di nivîsan de maye. "Y" ya îraniya kevn di îraniya navîn û nû de dibe "c", binêrin ciwan, cejn, cihû, cil...

cadû ji protoaryayî yatu-, hevrehê avestayî yatu-, sanskrîtî यातु (yatû), pehlewî catû, belûçî جاتو (catû) û جادو (cadû), farisî جادو (cadû), soranî جادوو (cadû). Bo hin nimûneyên din jî, ku tê de "y" ya îraniya kevn di îraniya nû de dibe "c" binêrin: ciwan, cejn, cihû. Cadı ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

cahil ji erebî جاهل

cam ji îranî, hevrehê farisî جام (cam), pehlewî cam, avestayî yame-. "Y" ya îraniya kevn di zimanên îraniya navîn û îraniya nû de dibe "c", binêrin: cejn, ciwan, cade, cil...

cambaz can (ruh) + -baz anku "kesa/ê ku bi canê xwe difîze, kesa/ê ku canê xwe dixê xeteriyê", ji îranî. "N" li pêş B dibe M. A li berî du herfên bêdeng kurt dibe û dibe E: "şah > şehbanî".

camekan hevrehê farisî جامکن (camekan) ji جامه (camê: caw, cil) + کندن (jê kirin, ji ber kirin, ji xwe kirin), avestayî yahme- (bejn, bejnûbal - "y" ya avestayî hemberî "c" ya kurdî/farisî ye), ji îranî

Camer bi rêya erebî ji îbranî

camêr ciwan + mêr, hevrehê soranî ciwamêrd, farisî comerd, cewmerd, ji îranî. cömert ya tirkî ji farisî ye. Bide ber xweşmêr

cami erebî >>> جامع

camî erebî >>> جامع (came)

camid ji erebî, têkilî cemed, cemidandin, cemidî, cemidîn

can hevrehê giyan û jiyan û zindî, ji protohindûewropî g^weiH₃w- (jîn)

canega ciwan + -e- + gaBi zimanê lazî ji bo "nagon/canega" em dibêjin "ngeni/geni/gini" , bi gurci "xbo"

canewernasî canewer + -nasî yan canewernas + -î

cang ji îranî, hevrehê din ya kurmançî caw, herwiha hevrehê جامه (camê: gumlek, kiras) ya farisî, come ya lûrî, şewî ya kelhûrî. جامه (camê) ya farisî di eslê xwe de maneyeke berfirehtir heye, wek di peyva /پایجامه/پایجامه (paycamê/paycamê: pîjame, derpê, cilê lingan/piyan) ku ji farisî bi rêya hindî ketiye inglîzî (pyjamas) û li dinyayê belav bûye. Di rastiye de divê "cag" bûya lê "n" jî lê zêde bûye. jixwe ew zêdebûna "n" jî li peyvan diyardeyeke berbelav e: tac > tanc, çok > çong, firset > fersend, tifeke > tifeng...Veguherîna dengê m/v/w/b/g di navbera kurdî û farisî de diyardeyeke naskirî û berbelav e. Lê herwiha "ç/ş/c" jî carinan vediguherin, wek kurmançî "çûn", zazakî "şiyene", farisî "şûden". Rast e ku maneya "çûn" û "şûden" ji hev cuda ye lê rehê wan eynî ye.Heta "cil" jî dikare hevrehê "caw, camê, come, şewî" be. Eger wisa be, bingehê peyvê divê demekê yamî bûbe. Di peyva "caw, camê, come, şewî" de "m"hatibe parastin û "l" ketibe û di "cil" de jî "m" winda bûbe û "l" hatibe parastin.Belkî ji protohindûewropî kām- (cil, caw, cang) ku ihtimal e herwiha serekaniya peyva qemîs e (bi rêya erebî ji latînî) û peyva inglîzî hame e.

Cangîr ji farisî, sivikkirina جهانگیر (cihangîr: cîhangir, imparator)

canîk ciwan (genc) + -î + -k

car ji îranî, hevrehî soranî جار (car), farisî بار (bar) ku di peyva dubare de ketiye kurdî jî. Sebebê guherîna B/C nayê zanîn û ne diyardeyeka normal e.

casûs ji erebî جاسوس (casûs), hevrehî aramî جاسوس (gaşoşa), îbrî שושן (gaşoş)

caw ji îranî, hevrehî din ya kurmançî cang, herwiha hevrehî جامه (camê: gumlek, kiras) ya farisî, come ya lûrî, şewî ya kelhûrî جامه (camê) ya farisî di eslê xwe de maneyeke berfirehtir heye, wek di peyva /پاجامه/پایجامه (paycamê/paycamê: pîjame, derpê, cilê lingan/piyan) ku ji farisî bi rêya hindî ketiye inglîzî (pyjamas) û li dinyayê belav bûye. Veguherîna dengê m/v/w/b di navbera kurdî û farisî de diyardeyeka naskirî û berbelav e. Lê herwiha "ç/ş/c" jî carinan vediguherin, wek kurmançî "çûn", zazakî "şiyene", farisî "şûden". Rast e ku maneya "çûn" û "şûden" ji hev cuda ye lê rehê wan eynî ye. Heta "cil" jî dikare hevrehî "caw, camê, come, şewî" be. Eger wisa be, bingehê peyvê divê demekê yamî bûbe. Di peyva "caw, camê, come, şewî" de "m" hatibe parastin û "l" ketibe û di "cil" de jî "m" winda bûbe û "l" hatibe parastin. Belkî ji protohindûewropî kâm- (cil, caw, cang) ku ihtimal e herwiha serekaniya peyva qemîs e (bi rêya erebî ji latînî) û peyva inglîzî hame e. Ji durxaneyê Cellikanî: Kekê min şîroveya te gelekî di cih de ye, guncan û rast e. Weke cenabê hingo got; peyva cil jî ji caw piraştiye, ew kifş diyar e, petî û pendî ye. pîta `l` hertim ji qertafa kurdî a biçûk kirinê ji `êl`, `ele` têye. divê cil jî wisa be Caw + êl ango `cawêl` be. Pişt re kin bûye xwe bilkeşandiyê `cil`ê. Herwisa peyva `çiwal` jî têkelî peyva `caw`ê pate û giram

Cawbir ji erebî, têkilî me- + qusandin

cawbirr caw + birrîn - -în

cayî ji protohindûewropî iénater- (cayî, jintî), yata- > yater-, sanskrîtî yatri- (yater-), farisî جاری (carî), یاری (yarî), ییری (yêrî), zazakiya Siwêregê cêrî, peştûyî yor, yûnaniya kevn enatêr, latînî janitricis, sirbo-xirwatî jetrva. Çavkanî: Chyet

caz ji inglîzî jazz

cazib ji erebî, têkilî cezb

CD ji inglîzî CD, kurteya compact disc

CD-ger CD(compact disk ji Îngilîzî) + ger (ji gerandinê)

ceberût ji erebî جبروت (ceberût: ezamet, mezinahî) ji aramî גברותא (gebrûta: hêz, taqet, qewet) ji גבר (g-b-r-: hêz nîşan dan), hevrehî cebar, cebir, mecbûr, îcbar, mucbîr

cebhet ji erebî جبهة (cebhet: enî) ku serekaniya peyva cepe / cephe ya kurdî ye jî.

cebilxane hevrehî farisî cebexanê, tirkî cephanê jimongolî cebe (sîleh, çek) + -xane

cebirîn têkilî cebar

ceger Bi avesta yâker, bi farisiya navîn ceker. Peyva cegerê ji farisiya navin ket kurdî. Bi kurdiya orijînalî ev peyv divê yeger bibû, lê bûye winda. protohindûewropî: yekwr- ("ciger") protoaryayî: Avestayî: yâkar- ("ciger") Middle Persian: yâkar, jâkar ("ciger") Farisî: jiger ("ciger") Osetî: iger ("ciger") Belûçî: jagar ("ciger") Kurdî: ciger, ceger ("ciger") Zazakî: jîger irSanskritî: yâkrt- ("ciger") Yewnanî: hepar ("ciger") Latînî: jecur ("ciger") ... Çavkanî: Horn p.157, Watkins p.102, MacKenzie P.128, Etymonline

ceh ji protohindûewropî yewo-, protoaryayî yewe, hevrehê avestayî yeve, sanskrîtî yeve-, pehlwî cev / yev, hewramî yewe, zazakî cew, farisî جو (cû), soranî جو / co, zein (genim, dexlûdan) ya yûnaniya kevn. Bo hin nimûneyên din jî yên ku tê de "y" vediguhere "c" binêrin: ceger, cejn, ciwan. protohindûewropî: yewo- ("ceh, genim") protoaryayî: yewe- ("ceh") Avestayî: yewe- ("genim") Middle Persian: cew ("ceh") Farisî: cew ("ceh") Kurdî: ceh ("ceh") Osetî: yew ("ceh") Hewramî: yewe ("ceh") ... Zazakî: cew ("ceh") irSanskritî: yeve- ("ceh") Yewnanî: zein ("genim, dexl") ... Çavkanî: Chyet, Horn p.96, Watkins p.103, MacKenzie P.128, Etymonline

cehalet ji erebî: cahil + -et

cehd ji erebî, têkilî cîhad

cehl ji erebî, têkilî cahil, cehalet

cehnem ji erebî جهنم (cehennem) ji îbranî גיהנום (gehennom) ji גיא בן הנום (Ge bin Hinnom: Geliyê Hinom, yek ji geliyên Qudsê ye).

cejn ji protohindûewropî iag- (rêz lê girtin, peristin - ji ber ku li destpêkê cejn bi taybetî yên dînî û bo xwedayan bûn), protoaryayî yejne-, hevrehê sanskrîtî yeşne-, avestayî yesne-, farisiya kevn yeşne-, pehlwî ceşn, farisî جشن (ceşn), soranî جهژن (cejn)...Çavkanî: Chyet

celadet ji erebî جلادة (celadet)

celb ji erebî جلب-celb-anîn

Celîl ji erebî, têkilî Celal

cem ji erebî جنب (cenb: alî, rex) bi guherîn: cenb -> cemb -> cem.

cemawer ji erebî, têkilî cimhûr

cemedanî hevrehê azerî çömetan (buxçik) herdu ji îranî, têkilî farisî جامه (camê: caw, çît, qumaş) + -dank

Cemîla ji erebî: Cemîl + -a

cemxane ji erebî جمع (ceme: civîn, kom bûn), hevrehê cemaet, camî, civat, civak, civîn, cime, cume, cimhûr, cimhûrî, cimhûriyet, cemawer, cemahir, ictima, cemiyet... + kurdî/farisî -xane

cenaze ji erebî جنازة (cinaze), hevrehê aramî נגנא (genza: xezîne, gencîne), herdu ji îranî, hevrehê pehlewî genz, genzînek, binêrin gencîne. Îdiaya Perwîz Cîhanî, ku dibêje "cenaze" ji "can + aza" tê, bêbingeh e.

cencere ji protoaryayî, hevrehê farisî جندره (cendere > tirkî cendere) û sanskrîtî यन्त्र (yentre: amûr, alet, alav, makîne)

cendek can + dek (> dekizîn, teqizîn)(Çavkanî: Perwîz Cîhanî: Rîşala peyvên cenaze cendek, Amidakurd.com, 2/2007)

cenet ji erebî الجنة (cennet) ji lêkera جن (cenne: veşartin, niximandin, parastin) anku "cenet" tê maneya "cihê parastî, tankirî, çeper" kirî. Wateya eslî ya peyvê "baxçe" ye û hevrehê aramî נגנא (genna: baxçe) û נגנא (gennta: baxçe) ji lêkera נגנא (genne: parastin), îbranî גן (gen: baxçe) û akadî genanû (parastin, dor lê girtin) ye. Bi heman awayî peyva biheşt jî maneya "cihê dorlêgirtî/parastî" dide. Heman lêkera erebî herwiha serekaniya van peyvên e jî: cin, cenîn, mecnûn...

ceng ji îranî, hevrehê soranî جنگ (ceng), belûçî جنگ (ceng), farisî جنگ (ceng), avestayî yeng- (bûyerên mezin). Bo hin nimûneyên din jî, ku tê de, "y" ya zimanên kevn yê îranî di zimanên niha yê îranî de dibe "c", binêrin: ciwan, cadû, cihû...

cengawer hevrehê soranî چنگاور (cengawer), farisî چنگاور (cengawer > tirkî cengâver), tacikî чанговар (çengover) ji îranî, ji ceng + -awer

cênîk ji protohindûewropî gén-, hevrehê çenage / çenage ya soranî, چانه û زنج (zenex), avestayî zenû, sanskrîtî हनु (henû), ermenî ժնուն (çnot), litwanî žándas, inglîzî chin, almanî Kinn, latînî gena... Çene ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

centilmen ji inglîzî gentleman ji gentle + man

cepe ji erebî جبهة (cebhet: enî) ku wek cebhet jî di klasîkên kurdî de cih girtiye.

cerîde ji erebî جريدة (cerîdet)

cerr ji erebî جرة (cerret), hevrehê akadî gerru (sindoq), maltayî garra, aramî جره (gura). جره (cerrê) ya farisî, jar ya inglîzî û jarre ya fransî jî ji erebî ne.

cerrebe ji erebî, têkilî cerribandin, tecrûbe

cesaret ji erebî جسارة (cesaret) ji جسار (cesere: bi derbendekê/geliyekê ve çûn, cesaret kirin), hevrehê cisir

cesed ji erebî جسد (cesed), hevrehê אשדא (gûşda) ya aramî, wek ceset ketiye tirkî jî.

cêş ji erebî جيش (ceyş: artêş) ji aramî גישא (geyse: artêş) ji גיש (g-y-s: şerr kirin)

cewab ji erebî جواب

cêwî ji protohindûewropî yem- (yên bi hev re), protoaryayî yeme-, avestayî yeme-, pehlewî cemîg, soranî جمك (cimik, cimk), sanskrîtî yeme- Çavkanî: Chyet, herwiha bengalî যমজ (yewmoc), hindî यमज (yemec), puncabî cuvve, latînî geminus > fransî jumeau, îtalî gemello, portugalî gêmeo, romanî geamăn, spanî gemelo, bretonî gevell... Bo hin nimûneyên din jî ku tê de "y" dibe "c" binêrin: ceger, ceh, cejn, ciwan...

ceza ji erebî جزاء (cezai: ceza) ji جزا (ceza: bedel dan, qerebû kirin), hevrehê גזא (g-z-y: heq dan, pare dan)

Chile República de Chile

Cibraîl ji erebî جبرائيل (Cibraîl) bi rêya aramî لحيصلا (Gebrîêl) yan yekser ji îbranî גבריאל (Gabrîêl / Gavrîêl) ji גבר (geber / gever: zelum, mêt, peyrew) + אל (êl: xweda) anku "zelamê Xwedê, peyrewê Xwedê". "-êl" hevrehê akadî ܐܠ (ilu), aramî אלה (ela) û erebî الله (ilah) ye û ew hemû maneya "xweda" didin. Heman paşpirtika "-êl" di navên Danyêl, Ezraîl, Mîkaîl, Rafaêl, Avdel, Evdile... de jî heye. "Geber-" ya destpêkê ji aramî yan bi rêya aramî ji îbranî serekaniya peyva kurdî peyva "kabra" ye jî.

cidiyet ji erebî: cidî + -yet

cift ji protohindûewropî yug-ta- û yeug- (bi hev re meşîn/bezîn), protoaryayî yuxte- ku herwiha serekaniya yuxte- ya avestayî, cuxte- ya farisiya kevn, جفت (cuft) ya farisî û cot ya kurdî ye. Çift ya tirkî ji farisî ye. Nimûneyeke din jî ku di farisî de -ufthevbera -otya kurdî ye: gotin bi farisî گفتن (guften) e. Heman rehê protohindûewropî serekaniya zewac ya ji erebî ye jî.

cih hevrehê soranî cê(ga), zazakî ca, pehlewî ca(h), farisî ca(y), pehlewî gyag, parsî wyag, ji îranî.

cîhad ji erebî, têkilî cehd

cihaz erebî >> جهاز

cihê hevrehê cuda, soranî جيا (ciya), zazakî ciya, farisî جدا (cuda), belûçî cita, pehlewî yutag, avestayî yuta-, ji îranî

cihêz ji zimanê erebî >> جهاز

cihorr hevrehê soranî جوھال (cuhał), farisî جوال (ceval), mazenderanî gowal, geval, pehlewî gobal, ji îranî. Forma farisî wek çuval ketiye tirkî û ji tirkî wek çival / çewal derbasî kurdî bûye

li wan deveran ku di bin tesîra tirkî de ne. Di kurmancî de maneya peyva xwemalî hatiye tengkirin, di ziman û zaravayên din de û herwiha di "çiwal / çewal" ya deynkirî de wateya wê berfirehtir e: "kîs, tûrik, telîs, torbe".

cihû ji îbranî יהודי (yehûdî). Ji guherîna "y" bi "c" diyar e ku ev peyv ji mêj ve di kurdî de heye û ne bi rêya erebî piştî îslamê ketiye kurdî. "Y" ya îraniya kevn di kurdî û farisî de bi pirranî dibe "c", wek "yesne- > cejn, yew- > cuda, yem(l) > caw. "E" bi pirranî di kurmancî de dibe "i", wek "behar" > "bihar". "D" jî bi pirranî di kurmancî de ji dawiya peyvê dikeve, wek soranî "kird", kurmancî "kir" yan farisî "damad", kurmancî "zava". جولەكه (culeke) ya soranî jî hevrehê "cihû" ye. Bi heman awayî "y/ie" ya latînî jî di hin zimanên ewropî de bûye "c/j": latînî "lūdaeus" > inglîzî Jew (bixwîne: cû), fransî Juif (bixwîne: jwîf). Peyva yehûdî wergirtineke nû ya bi rêya erebî ye.

ciko ci (ca) - ko (kewtiş)

cil herwiha cilik, hevrehê tirkî çul, herdu ji erebî جلة (cullet: cil, libas; sercil). Peyva erebî bi xwe ihtimalen ji tirkî yelek e, ji tirkiya kevn yél- (pif dan, pif kirinê). Ji eynî rehî: êlek, jîle. Bo guherîna Y bi C bide ber: cihû, cejn, cuda, cot... Peyva çek ya bi maneya "cil" jî dîsa kurtkirina "celek" (cil, cilik) e lê L û E-yek jê hatine avêtin û C hatiye bêlerzkirin anku bûye Ç. Heman peyv wek jêlick / gilet ketiye zimanên ewropî jî û wek jîle / jile li kurdî û tirkî vegehiye.

cîlan ji ceyran ji cereyan ji erebî جريان (ceyran) ji چرا (cera: herrikîn, livîn, bezîn)

cild ji erebî جلد (cild), hevrehê aramî גלדא / جلد (gêlda), îbranî גלג (gêlêd), akadî gildu

cilqetîn cil + qetandin - -andin + -în

cîm ji erebî جيم (cîm) ji aramî جمد (gamel: navê herfa ج / G ya siryanî) jifeniki g-m-l (navê herfa "G" bi alfabeya fenîkî) ji navê g-m-l (hêştir) ku hevrehê جمل (cemel: hêştir) ya erebî û جمل (gemla: hêştir) ya aramî ye. Heman peyv ketiye gelek zimanên ewropî jî: inglîzî camel, portugalî camelo, spanî camello, îtalî cammello, fransî chameau...

cin ji erebî جن (cinn) ji lêkera جن (cenne: veşartin, niximandin, parastin) anku "cin" tê maneya "nepenî, nehînî, razber, veşartî, ne berçav". Hevrehê aramî גניא (ginya: cin) ji גנ (genne: niximandin, veşartin). Heman lêkera erebî herwiha serekaniya van peyvên e jî: cenet ("cihê parastî": biheşt), cenîn ("di zikî de parastî": zarokê jidayiknebûyî), mecnûn..

cinas ji erebî, têkilî cins

cinawir ji îranî, can (giyan, ruh) + -awer, mîna: giyanewer, jiyanewer. Belkî can- bûye cin- ji ber nêzîkiya maneya cinawir û cin.

cinayet ji erebî جنایة (cinayet) ji aramî גניא (gunaya - di erebiya klasîk de "g" nîne loma dibe "c") ji îranî, hevrehê kurdî guneh, farisî گناه (gunah), pehlewî vinas ku herwiha hevrehê binas ya kurdî ye jî, hemû ji protohindûewropî binek- (xirabî, bela). Bo hin peyvên din jî, ku ji zimanên îranî ketine erebî û bi kirasê erebî li kurdî û farisî vegehrîne, binêrin: zendîq, fisteq, wezîr...

cindî ji erebî جندي (cundî: esker) ji îranî, têkilî peyva gund. Bo hin nimûneyên din jî yên ku tê de "g" ya îranî di erebî de dibe "c" binêrin gûz, gêzer, gewher. herwiha tê texmînkirin ku peyva esker ya erebî jî ji leşker ya îranî be. Bo hin peyvên din jî yên deynkirî ku ji wateya xwe ya bingehîn dûr ketine, binêrin: bedew, cindî (bi maneya keşxe)

cins ji erebî جنس (cins), ew bi xwe jî bi rêya arameyî ΚΟΙΝΑ (ginsa) ji yûnanî γένος (genos) Çavkanî: Chyet, ji protohindûewropî génh₁os (nijad) ku herwiha serekaniya genus ya latînî, sanskrîtî जनस् (cenes) ye û belkî bi metatezê serekaniya nijad ya kurdî û نژاد (nijad) ya farisî jî be. "Genus" ya latînî maka genre ya fransî û gender ya inglîzî ye jî.

cinûn ji erebî, têkilî: cin, mecnûn

cîp ji inglîzî jeep

cîran ji erebî جيران (cîran) ku forma pirrjimar ya peyva جار (car: cîran) e ku ji lêkera جار (care: li nêzik bûn) e. "Cînar" jî bi metatezê ji "cîran" peyda bûye. Îdiayên ku dibêjin "cîran/cînar" ji peyva "cî" hatiye bêbingeh in: "Cî" (cih) di kurdî de maneya war/mekan/mesken bide jî, "-ran" yan "-nar" di peyva "cîran/cînar" de ti maneyan nade. Di kurmancî de dirawsê ya soranî nayê bikaranîn. Di hin ferhengan de mirov hevsi jî dibîne ku li ber همسایه (hemsayê) ya farisî hatiye çêkirin lê di axivîna gel de nehate tesbîtkirin.

cird Bi maneya heywanê wek mişkan ji erebî حرد (curd), hevrehê erebiya libnanî curdewn (> kurdî cirdon), maltayî gurdien (mişk), aramî גרד (garêd, garða: sivorê avî, qindis), hemû ji rehê g-r-d- (selixandin, pencirrandin, pence lê dan) yê samî. Heman peyv ji aramî wek girze ketiye kurdiya feylî / kirmaşanî jî.

cirn ji erebî حرن (curn) ji aramî حرنه (gurna) ji yûnanî γούρνα (goûrna)

cîro bi rêya tirkî ciro ji îtalî giro ji latînî gyros ji yûnanî γύρος (gyros: çerx, çember ji protohindûewropî geu- (çemandin, badan) ku herwiha serekaniya peyva kurdî xwehr, ermenî կոր (kor: badayî, xwehr) û կորճ (korç / gorç) ya hevwatera wê ye ku serekaniya gurec (lihev, lêkdayî) ya kurdî ye jî. Ji heman rehê protohindûewropî herwiha norwecî kaure (xeleka porrê seran) û lîtwanî gurnas (gozek).

cisir ji erebî جسر (cistr), hevrehê aramî ܢܥܨܪ (gêşêr), îbrî גשר (gêşêr) ji rehê g-ş-r- (di ser re borîn). Ji eynî rehî: erebî جسر (cesere: bi derbendekê/geliyekê ve çûn, cesaret kirin), hevrehê cesaret

cism ji erebî جسم (guşma), hevrehê aramî ܓܫܡܐ (geşem)

civak paşvesazî (back-formation) ji civakî ji civatkî ji civat ji cimat ji cimaet ji cemaet ji erebî, hevrehê civîn, civandin, civat. Herwiha bide ber avestayî han-came- (civîn, kom bûn, hatin nik hev) û pehlewî hen-caften (bi dawî anîn) lê ne ihtimal e ku ya kurdî hevrehê wan be. Neolojîzmeke kurmanciya nivîskî ya sedsala 20em e.

civandin hevrehê civîn, civak û belkî civat, ji îranî, têkilî avestayî han-came- (civîn, kom bûn, hatin nik hev) û pehlewî hen-caften (bi dawî anîn). Yan jî formek ji civatê ku forma kurdîkirî ji cemaetê ye ku ji erebî ye.

civat ji cimat ji cemaet ji erebî, têkilî civandin, civîn û civak. Bo guherîna M bi V, bidin ber nav, gav, dav. جفأت (civat) ya soranî ji kurmancî hatiye wergirtin.

civîn hevrehê civat, civandin û belkî civat, ji îranî, têkilî avestayî han-came- (civîn, kom bûn, hatin nik hev) û pehlewî hen-caften (bi dawî anîn). Yan jî formek ji civatê ku forma kurdîkirî ji cemaetê ye ku ji erebî ye.

civîner civandin - -andin + -în + -er

ciwan ji protohindûewropî h₂yuh₁en-, hevrehê farisî جوان (cevan), avestayî yuwen, sanskrît युवन् (yuwen), bi parsî yuwan, bi pehlewî cuwan, rusî юный, latînî iuvenis, frensî jeune, inglîzî young, almanî jung, lîtwanî jaunas, galî ieuanc... protohindûewropî: yeu- ("ciwan, genc, xort") protoaryayî: avestayî: yuven- ("ciwan") Pehlewî: yuwan ("ciwan") Farisî: cevan ("ciwan") Mazanderani: cevan ("ciwan") Kurmancî: ciwan ("ciwan") Kurdî (Soranî): ciwan ("ciwan") Hewramî: ciwan ("ciwan")... Zazakî: ciwan Sanskrîtî: yūvan- ("ciwan") Latînî: juvenis ("ciwan") Înglîzî: young ("ciwan"), youth ("ciwanî") Çavkanî: Horn p.96, Watkins p.103, MacKenzie P.140, Etymonline hevreh: canîk, cane-

cixarekêş cixare + kêşan - -an

ciz ji erebî جزء (cuz)

cizdan hevrehê farisî جزدان (cuzdan, cozdan), ji erebî جزء (cuz: beş, parçe, ciz, cizîk) + ji îranî -dan (-dank)

cizîr ji erebî جزيرة (cezîret), ew bi xwe ji aramî ܢܥܨܪܐ (gozerta) ji ܢܥܨܪ (birrîn, veqetandin, jê kirin), hevrehê îbrî גזר (gezer: birrîn, jê kirin; sunet kirin)

cizrawêt bi rêya tirkîya devkî cızlavet yan cislavet ji navê markeyeka wan pêlavan Gislaved jiswedi Gislaved ku markeyeka xirxal / tayrên / tekerên tirimpêlan bû ji navê bajarkekê bi navê Gislaved li Swêdê.

cizre erebî >>> جزيرة

cizye ji erebî جزية (cizyet) ji aramî ܟܘܨܝܐ (gezîte: bac), hevrehê ceza, ihtimalen bi rêya farsî گزید (gezîd) yan گزیت (gezît), pehlewî gezîd, gezîdeg, dîsa ji aramî.

co hevrehê farisî جو (cû), جوی (cûy), pehlewî coy yan yoy, farisiya kevn yewviye-, sanskrîtî यव्या (yewya) ji protoaryayî ji protohindûewropî g^heu- (av berdan, av lê kirin).

coffle ji erebî, binêre: qefle

cografî ji yewnanî geos (dinya) + graphein (nivîsîn)

cografya hevrehê farisî جغرافیا (coğrafiya) û tirkî coğrafya, hemû ji erebî جغرافيا (cuğrafya) ji yûnanî γεωγραφία (geōgraphía) ji γῆ (gê: erd, ax) + γράφω (gráphō: nivîsîn). Heman peyvê bi rêya latînî geographia di piraniya zimanên ewropî de jî cih girtiye: frensî géographie, inglîzî geography, îtalî û portugalî geografia, spanî geografio, rûsî география (gêografiya)... ji eynî rehî: jeopolîtîk, grafîk.

conî ji ~ Yewnanî kruniá κρουιά çoğ. lawabo, Destşok, delav, afir << EYun krouneíon κρουεῖον biçûk. a.a. < Yewnaniya kevn krounós κρουός kanî, sulav +ion?

connect ji peyva "cōnnectō" a Latînî, ji "con" (pêkve, bihevre) + "nectō" (girêdan, vebestîn).

cor Bi esehî nayê zanîn lê ihtimalen hevrehê tûr / tûl, tewre anku ji erebî طور (tewr) yan aramî ܛܘܪܐ (tewra) bi guherîna T pêşî bi Ç (ku diyardeyeke berbelav e) û paşî bi C.

coş hevrehê farisî جوش (cûş) û جوشیدن (cûşîden: coşîn, kelijîn, kelîn, kewa bûn), avestayî yeoşti-, sanskrîtî यसति (yáseti-), yûnaniya kevn ζέω (zeō: fûrîn, kel bûn, germ bûn) û ζύμη (zûmê: havên), almanî jesen / gesen / jäsen (meyandin), swêdî jäsa / esa (meyandin), hemû ji protohindûewropî yes- (fûrîn, kelîn, kel bûn). Bo guherîna Y ya îraniya kevn bi C di îraniya nû de bide ber cejn, ciwan, cuda, cihû.

cot ji protohindûewropî yug-ta- û yeug- (bi hev re meşîn/bezîn), protoaryayî yuxte- ku herwiha serekaniya yuxte- ya avestayî, cuxte- ya farisiya kevn, جفت (cuft) ya farisî û cot ya kurdî ye. Çift ya tirkî ji farisî ye. Nimûneyeke din jî ku di farisî de -ufthevbera -otya kurdî ye: gotin bi farisî گفتن (guften) e. Heman rehê protohindûewropî serekaniya zewac ya ji erebî ye jî.

cotestandardî ji cotestandard + -î ji cot + -e- + standard + -î

cö ji protohindûewropî yewo-, protoaryayî yewe, hevrehâ avestayî yeve, sanskrîtî yeve-, pehlewî cev / yev, hewramî yewe, zazakî cew, farisî جو (cû), soranî جو / co, zein (genim, dextlûdan) ya yûnaniya kevn. Bo hin nimûneyên din jî yên ku tê de "y" vediguhere "c" binêrin: ceger, cejn, ciwan. protohindûewropî: yewo- ("ceh, genim") protoaryayî: yewe- ("ceh") Avestayî: yewe- ("genim") Middle Persian: cew ("ceh") Farisî: cew ("ceh")Kurdî: ceh ("ceh")Osetî: yew ("ceh")Hewramî: yewe ("ceh") ... Zazakî: cew ("ceh") irSanskritî: yeve- ("ceh")Yewnanî: zein ("genim, dextl") ... Çavkanî: Chyet, Horn p.96, Watkins p.103, MacKenzie P.128, Etymonline

cuda protoaryayî yew- ("cuda") avestayî: yuta- ("cuda")Pûnjabî: yud ("cuda")Pehlewî: cudî ("cuda") Farisî: cuda ("cuda") Belûçî: cita ("cuda")Kurmancî: cuda, cida ("cuda")Kurdî (Soranî): ciya ("cuda")Zazakî: ciya ("cuda")Bo hin nimûneyên din jî, ku tê de "y" dibe "c", binêrin: cejn, cihû.Çavkanî: Cheung p.216 ji eynî rehî: cihê

cudaxwazî cudaxwaz ji parve + -xwaz + -î

Cûdî ji erebî الجودي (el-Cûdî) ji sûmerî Gutium, Gutuum ku di kurdî de di navê du eşîrên Botan - Goyî Goî û Gewda - de jî bi forma xwe ya ne-erebîkirî jî dimîne. G di erebî de nîne loma dibe C. Guherîna T pêşî bi D û paşî ketina D bi temamî yan guherîna wê bi H/Y diyardeyeke berbelav ya zimanê kurdî ye. Bo nimûne: pehlewî vat --> farisî bad, zazakî va, kurmancî ba. ji eynî rehî: Goyî, Gewda.

cuft ji protohindûewropî yug-ta- û yeug- (bi hev re meşîn/bezîn), protoaryayî yuxte- ku herwiha serekaniya yuxte- ya avestayî, cuxte- ya farisiya kevn, جفت (cuft) ya farisî û cot ya kurdî ye. Çift ya tirkî ji farisî ye. Nimûneyeke din jî ku di farisî de -ufthevbera -otya kurdî ye: gotin bi farisî گفتن (guften) e. Heman rehê protohindûewropî serekaniya zewac ya ji erebî ye jî.

Culemêrg hevrehâ ermenî Giłmar / Giğmar, tirkî Çölemerik, hemû ji aramî Cilmar / Culmar. Bo guherîna A bi Ê binêre "kitêb", bo zêdebûna "g" li dawiya peyvê binêre "qaling / qalind" ji tirkî "kalın".

cuma erebî >>> الجمعة

cumbuş ji tirkî cümbüş ji Zeynel Abidin Cümbüş, danerê cumbuş

cume erebî >>> الجمعة

cumle ji erebî جملة (cumlet: hevok < tevahî)

cumleten ji erebî: cumle + -t- + -en

cûn protohindûewropî: *gyeu-* ("cûn, cûtin, gestin, gezandin, leq lê dan") protoaryayî: *jyau-* ("cûn, cûtin") Pûnjabî: *ju-* ("cûn, cûtin") Middle Persian: *ju-* ("cûn, cûtin") Farişî: *javîdan / jav-* ("cûn, cûtin") irKurdî: *cûn, cûtin (-cû-)* ("cûn, cûtin") ... (Zazakî: *cawîten / caw-* ("cûn, cûtin")) Rûsî: *жевать (ževát')* ("cûn, cûtin") Înglîzî: *chew* ("cûn, cûtin") Almanî: *kauen* ("cûn, cûtin")...Çavkanî: Cheung p.226

cur'et ji erebî جرعة (*cur-et: cesaret, wêrekî*) ji جرء (*cerue: wêrîn, cesaret hebûn*)

cûx hindû ewropî: *jeu-g-*, ingilîzî *yoke*, hev reh di gel cot

-ç-

çadir hevrehî farişî چادر (*çador, çader*), sanskrîtî छत्र (*çette: sîwane*) ji protohindûewropî *sked-* (*niximandin, pêçan*), hevrehî skotos (*tarîftî*) ku serekaniya *shadow* (*sî, sîber*) ya ingilîzî ye. çadir û çador yê tirkî شادور (*şadûr*) ya erebî, çadër ya albanî, шатёр (*şatyor*) ya rusî, шатор (*şator*) ya sirbî, chador (*eba*) ya ingilîzî û spanî, tchador (*eba*) ya fransî, xador (*eba*) ya portugalî... ji zimanên îranî ne.

çal ji îranî, hevrehî belûçî چات (*çat: bîr*)

çalak bi rêya soranî چالاک (*çalak: aktîv*) ji farişî چالاک (*çalak: aktîv, destsivik, pêsvik*) ji tirkî yan zimanekê din yê tirkî çal- (*bi çargavê bezîn*). Bikaranîna vê peyvê di kurdî de ne kevn e.

çand çandin´ - in

çandin ji protohindûewropî *kwei-* (*çêkirin, berhev kirin*), protoaryayî *çey-*, hevrehî çinîn û nijandin yê kurmançî, çeyi- ya avestayî, çyn parsî û pehlewî, چیدن (*çîden "çinîn" - dema niha - çîn-*) ya farişî, چاندن / çandin û چنين / çinîn ya soranî, çiniyay (*çinîn*) ya hewramî, çinayen ya zazakî, çey- ya sanskrîtî, चिनिति / çinîti (*çêkirin*) ya sirbo-xirwatî û ukraynî... protohindûewropî: *kwei-* ("çinîn, jê kirin") protoaryayî: *çey-* ("çinîn, jê kirin") Avestayî: *çeyi-* ("çinîn") Pûnjabî: *çyin-* ("çinîn") Middle Persian: *çyn- / çîn-* ("çinîn") Sogdî: *wçn-* ("weçinîn") Farişî: *çîden / çîn-* ("çinîn") Belûçî: *çit / çin-* ("çinîn") ... Kurmançî: *çinîn / -çin-* ("çinîn") Kurdî (Soranî): *çinîn / -çin-* ("çinîn") Hewramî: *çiniyay / çin-* ("çinîn") Zazakî: *çinayen / çîn-* ("çinîn") Sanskrîtî: *çey-* ("çinîn, jê kirin") Yewnanî: *poyêyn* ("çêkirin") ... Çavkanî: Cheung p.26, Watkins p.45, Etymonline

çante ji tirkî çanta ji farişî تنچه (*tençe*) ji تنجیدن (*tencîden: nûrandin, qat kirin, hilmaştin*)

çap bi rêya soranî چاپ (*çap*) bi rêya farişî چاپ (*çap*) ji hindî çhap

çar protohindûewropî: *kwetwor* ("çar") protoaryayî: *çathwārah* ("çar") Avestayî: *çathwāro* ("çar") Pûnjabî: *çfr* ("çar") Sogdî: *çtfr* ("çar") Farişî: *çahār, çār* ("çar") Belûçî: *çār* ("çar") Kurmançî: *çar* ("çar") Mazanderani: *çar* ("çar") ... irKurdî (Soranî): *çivar* ("çar") Zazakî: *çehar*,

çar ("çar") Sanskrîtî: çatvarah ("çar") Yewnanî: tetra ("çar") Latînî: quattuor ("çar") Almanî: vier ("çar") Înglîzî: four ("çar") ...Çavkanî: Horn p.101, Watkins p.45, Etymonline

çarçove çar + ço / şiv + -e, hevrehê farisî چار چوبه (çarçûbe) ji چار (çar) + چوب (çûb) + ه- (-e), ji îranî

çarde çar + -de protohindûewropî: kwetwor-dekm ("çarde") protoaryayî: thrayah-dasa ("çarde") Avar: thridasa ("çarde") Farisî: çārdah ("çarde") Kurmancî: çarde, çardeh ("çarde") Kurdî (Sorani): çiwarde ("çarde") Zazakî: çeharyes ("çarde") ir Sanskrîtî: cāturdashan ("çarde") Yewnanî: dekatéssares ("çarde") Latînî: quattuordecim ("çarde") ...Almanî: vierzehn ("çarde") Înglîzî: fourteen ("çarde") Çavkanî: -

çare ji îranî, hevrehê soranî چاره (çare), farisî چاره (çare), pehlewî çarek, avestayî çara-

çarêk hevrehê soranî چارهک (çarek), farisî چارک (çarek), tacikî чоряк (çoryak), hemû ji îranî, têkilî çar + yek. Bo avakirineka bi heman awayî bide ber rûsî четверть (çêtvêrti: çarêk), têkilî четыре (çêtirê: çar) yan inglîzî quarter (çarêk) ji latînî quartarius (çarêk) ji quartus (çar). çerek ya albanî, çeyrek ya tirkî, chorak ya ozbekî, ширек (şîrêk) ya qazaxî, چارک (çarek) ya oyxurî... ji zimanên îranî hatine wergirtin.

çarenivîs çare (enî) + -nivîs

çarik jikurdi "çar" (perde - wek "çarşev) kurtkirina "çadir" + -ik. ji eynî rehî: laçik.

çarîk Binêre: çarêk

çarrê çar + rê, bide ber farisî چهارراه (çeharrah) ji چهار (çehar: çar) û راه (rah: rê) yan tirkî dört (çar) + yol (rê)

çarriyan kurtkirina "cihê çar riyan" ji çar + rê + -yan, bide ber farisî چهارراه (çeharrah) ji چهار (çehar: çar) û راه (rah: rê) yan tirkî dört (çar) + yol (rê)

çarşev çar (hevrehê "çadir"ê) + şev anku "çadira şevê, perdeya şevê", herwiha hevrehê farisî چادرشب (çarşeb) ji چادر (çader/çador: çar/çadir) + شب (şeb: şev), ji îranî. ji eynî rehî: çarik

çarşî ji tirkî çarşı (sûk, bazarr), ew bi xwe ji farisî "çarsû" ji "çar, çehar" (çar) + "sû" (alî). Eslê peyvê farisî ye lê di kurdî de tenê li deverên li ber tesîra tirkî li kar e loma diyar e ku ne ji farisî lê bi rêya tirkî ketiye kurdî.

çat ji inglîzî chat

çav ji protohindûewropî: kwekwkus- ("dîtin") protoaryayî: Avestayî: çeşmen- ("çav") Middle Persian: çeşme ("çav") Pûnjabî: çşm ("çav") Sogdî: çşmy ("çav") Farisî: çeşm ("çav") Belûçî: çem

("çav")Kurmancî: çav, çehv ("çav")Kurdî (Sorani): çaw ("çav")Hewramî: çem ("çav")Zazakî: çim ("çav")Sanskritî: çakşuṣ- ("çav") Çavkanî: Horn p.98

çavdêrî çavdêr + -î yan çav + -dêrî

çavkaniyên mirovî wergerra human resources ya inglîzî

çawa çi + awa, hevrehê soranî çon Bide ber latînî quomodo ji quo (çi) + modo (awa)

çax ji tirkî çağ jimongoli çag.

çay ji çînî 茶 (chá). Heman peyv ketiye van zimanan jî: tirkî "çay", farisî چای (çay), rusî чай (çay), erebî شاي (şay), portugalî chá (bixwîne: şa). Peyvên bi heman maneyê yên zimanên ewropî jî ji eynî rehî ne: inglîzî tea, fransî thé, almanî Tee, spanî té. Sebebê cudahiya peyvên rojhilatî û rojavayî ew e ku yên rojhilatî ji çîniya mandarînî lê yên rojavayî ji çîniya minnanî hatine wergirtin.

çaynik ji rûsî чайник (çaynik) ji чай (çay: çay) + -ник (-nik: paşbendikek e ku pê navdêrên zayendnêr tên çêkirin

çazan ça- (çê, çak) + -zan

çêj hevrehê farisî چاشنی (çaşnî), pehlewî çeşnîk, sanskrîtî जोषति (coşeti-), yûnanî γεύω (gêwo: tam kirin), gustāre (tam kirinê), inglîzî choose (bijartin), almanî kisesen (bijartin), swêdî tjusa (dil bijandin)... hemû ji protohindûewropî. herwiha hevrehê çeşn, çeşîd, dost...

çek ji ermenî զեղք (zenk: çek, sîleh) ji ermeniya kevn զէլք (zênk) ku forma pîrrhejmar ji զէլ (zên: sîleh) e ku bi xwe ji îranî ye, bide ber pehlewî zên (> kurdî zindan) û avestayî zeêne- (sîleh, çek). herwiha dikare hevrehê çekûç û çeço be, ji protoaryayî çekus-, ji protohindûewropî kekos. herwiha bide ber akadî kekku (çek, daredest).

çekdarî çekdar + -î yan çek + -darî

çêkirî çêkirin - -in + -î

çêkrok çêkirin - -in + -ok

çekmeçe ji tirkî çekmece

çekûç ji protohindûewropî kekus, protoaryayî çekus, hevrehên kurmancî çek û çeço, farisî çekûş, avestayî çekuş-

çêl ji protohindûewropî k^wel- (binêrin çêrîn) ku herwiha serekaniya çêl (manga) ya kurdî ye jî. K-ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe "ç/s/z", "l" dibe "r". Ihtimalen têkilî çêrîn anku çêrînê: "çêlek ya ku diçêre/diçere" wek "wêrek yê ku diwêre". L/R bi hev diguherin. Yan jî ji çêl-(ek) ji protohindûewropî, hevrehê ga, bide ber go-l-ik. L/R paşpirtikeke çêkirina navên

heywanan e: çêl, dêl, mel, gol-ik / gwêr / gwêreke / gûr, ker, şêr, mir- (miravî, mirîşk), nuwer (nehgon, nogin), derr (berazên mê), Ev heywan bi kurmancî li hin deveran "çêlek" e, li hinan jî tenê "çêl" (li hin cihan jî navekî din heye, bo nimûne "manga" anku "gayên mê"). Bi soranî jî "çêl" heye lê "manga" zêdetir li kar e. Dikim-nakim, hevrehên wê ne di zimanên lêzim û ne jî di zimanên cîran de nabînim (ji bilî hin zimanên qefqasî ku tê de peyva "çam/jam" bi maneya "çêl(ek)" heye. Gelo eslê peyvê "çêlek" e ku paşî "-ek" jê ketiye ji ber ku hatiye texmînkirin ku ew "-ek" forma yekjimar ya nediyar e anku "çêlek yek çêl"? Yan jî gelo eslê wê "çêl" e ku paşî "-ek" ya yekjimarîya nediyar lê zêde bûye? Yan jî ew "-ek" bi analojî ji li gel peyva "golik" (ji "go-l-ik") yan jî di bin tesîra tirkî "inEK" (çêl/çêlek) de lê zêde bûye? Gelo "çêl(ek)" jî ne hevrehê "ga" be û wek "go-l-ik" ku destpêka wê bê guman ji "ga-" ye? Hingê avaniya wê dê wiha be "çê-l-(ek)". Di pirraniya zimanên hindûewropî de hevrehê peyva "ga" heye, bo nimûne farisî "gav", ermenî "kov", inglîzî "cow" (bixwîne: kaw). Lê nayê zanîn ku "g" ya hindûewropî di kurdî de bibe "ç".

çelik ji tirkî çelik ji osmanî چلیک (çelîk) ji çalık ji çalmak (lê dan, lê xistin, kutan, qutan) ku ji tirkî / osmanî ketiye hin zimanên Rojhilata Ewropayê jî: albanî çelik, makedonî челик (čélik), sirbo-xirwatî челик / čelik. Lê di piraniya zimanên tirkîkî de peyva esil-îranî polat li kar e.

çelte ji çente ji tirkî çanta ji farisî تنچه (tençe) ji تنجیدن (tencîden: nûrandin, qat kirin, hilmaştin) **çemandin** hevrehên kurmancî çemîn, veçemandin, veçemandin, çewt, kevan, keman, kivan tewandin, tewîn, soranî چماندن (çemandin), چمان (çeman), كهوان / kevan (kevan), farisî خمیدن (xemîden: çemîn, tewîn) û کمان (keman: kevan; keman), lûrî kemo, kemon, yûnaniya kevn κάμαρα (kamara: kevan, tewandî, çemandî - binêrin qemere), hemû ji protohindûewropî kem- (çemandî, tewandî) ku herwiha serekaniya çemandin / çemîn, tewandin / tewîn, çewt / çeft yên kurdî û خمیدن (xemîden: çemîn, tewîn) ya farisî ye jî.

çember ji îranî, hevrehên din yên kurmancî çeper, çep (wek di çep dan de), çemandin, çemîn, çepûçûrr, farisî چنبر (çenber), چپر (çeper) û چپیدن (çepîden: çep dan, zivirrîn)

çemik çem+-ik Tr.:çay

çend hevrehê soranî چمند (çend) û چمن (çen), zazakî çend, hewramî çinne, farisî چند (çend), hexamenîşî çiyent-, avestayî çivent-, ji protohindûewropî kui^hent- (k-ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe s/ş/z/ç) ku herwiha serekaniya latînî quantus e ku serekaniya pirraniya peyvên bi heman maneyê yên zimanên romenî ye: fransî quant, îtalî û portugalî quanto, spanî cuanto, romanî cât...

çeng ji îranî, hevrehê farisî چنگ (çeng), herwiha hevrehên din yên kurdî çengil, çembil, çimbil

çengil ji îranî, hevrehê farisî چنگل (çengel), binêre çeng

çep ji îranî, hevrehê soranî چەپ (çep), belûçî چەپ (çep), farisî چپ (çep), têkilî çeper, çember, çepûçûrr, çemandin, çemîn, çewt (bide ber rast)...

çepel ji tirkî çepel / çipil (pîs, çepel) ji çip (çip, dengê ketina yan firrîna avê yan herriyê) + -il / -il, bide ber yeşil, kızıl. Têbînî Peyva çepel bingeha wê peyva Kurdî ÇEP_E ANGO tiştê xwahr û nedurust ev tewşitîye ko mirov bêje ji çepkan hatibe jiber ko tu wateyê nade û ger rast be bingeha peyvê ji dengê çepkan be naxwe reha peyvê ne tirkîye jiber ko peyva çepik bixwe peyveke sirûştîye (Saeed Nebo)

çeper ji îranî, hevrehên din yên kurmançî çember, çep (bi taybetî wek di "çep dan" de), çemandin, çemîn, çepûçûrr, farisî چەنبر (çenber), چپر (çeper) û چپیدن (çepîden: çep dan, zivirrîn). Çeper ya tirkî û շափաղ (çeper) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

çepgirî çepgir + -î yan çep + -girî

çeprewî çeprew + -î yan çep + -rewî

çeq ji protohindûewropî kāk- ("çeq"), hevrehê şax û sîx yên kurmançî, شاخ (şax) ya farisî, शाखा (saxa) ya sanskrîtî, ermeniya kevn ցախ (çax), lîtwanî šaka, îriya kevn géc, slaviya kevn ya rojhilatî coxa (soxa: gilç, doqişk, darik). herwiha bide ber ermenî ճյուղ (çyug: çeq)

çeqel hevrehê soranî چەقەل (çeqel), farisî شغال (şexal), sanskrîtî सृगाल (srgale), hemû ji protoaryayî. Çakal ya tirkî û peyvên hevwate bi zimanên ewropî ji zimanên hindo-îranî hatine wergirtin: inglîzî jackal, fransî chakal, almanî Schakal, spanî û portugalî chacal, rusî шакал (şakal).

çeqo hevrehê çek û çekûç, ji protohindûewropî kekus

çeqû hevrehê çek û çekûç, ji protohindûewropî kekus

çer ji protohindûewropî k^wel- (binêrin çerîn) ku herwiha serekaniya çêl (manga) ya kurdî ye jî. K-ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe "ç/s/z", "l" dibe "r".

çerçî ji tirkî çerçi, hevrehê mongolî çarçi. ji tirkî ketiye ermenî jî.

çerîn çer + -în, ji protohindûewropî k^wel-, protoaryayî ker-, hevrehên kurdî çerx, çer, çerandin, çandin, çinîn, şixre..., avestayî 𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 (çeranî: gerrîn - rehê dema niha -çer-) farisiya kevn ker- / çer-, parsî, pehlewî, sîvendî çer-, farisî چریدن (çerîden - rehê dema niha -çer-), zazakî çerayen, sanskrîtî चरति (çereti), latînî colere (çandin), yûnaniya kevn πέλω (pelō: livîn), ermeniya kevn հղիւղ (holov: çerixîn), inglîzî wheel...protohindûewropî kwel- ("gerrîn; çerîn; çandin, kêlan")

protoaryayî ker- ("livîn")Avestayî: çer- ("livîn")Farisiya Kevin: çer- ("livîn")Pûnjabî: çr- ("çerîn")Middle Persian: çer- ("çerîn")Farisî: çer- ("çerîn")Belûçî: çer- ("çerîn")Osetî: çerd- ("çerîn") sîvendî: çer- ("çerîn")Kurmancî: çerîn- ("çerîn")Zazakî: çerayen- ("çerîn")Sanskritî: çer- (livîn")Yewnanî: pelō, ("livîn")Latînî: colere, ("çandin") ... Çavkanî: Cheung p.34, Chyet, Watkins p.45, Etymonline Binêrin herwiha: çerx, çer, çerandin, çandin, çinîn, şixre, **çerm** hevrehê soranî چەرم (çerm), kelhurî çerm, zazakî çerm, farisî چرم (çerm), pehlewî çerm, avestayî çerimen-, sogdî çrm-, sanskritî चर्मन् (çermen), ermenî բերան (k'erem: selixandin), latînî corium (çerm), κείρω (kêyro: jê kirin, jê vekirin), rûsî kopa (qelp, qalik, qaşil), inglîzî shear (cew kirin, hirî jê kirin), albanî harr (jê kirin, birrîn)... hemû ji protohindûewropî (s)ker- (gurûn, jê kirin, jê vekirin). K-ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe "s/ç". Çavkanî: Horn p.98, Watkins p.100

çerregî Belkî ji "bi çi + rengî" jikurdi

çerx protohindûewropî kwe-kwlo- ("çerx") protoaryayî:Avestayî: çexre ("erebe")Farisiya Kevin: çekre ("çerx") Farisî: çerx ("çerx")Kurmancî: çerxKurdî (Soranî): çerxZazakî: çerxSanskritî: çekrem- ("çerx")Yewnanî: kuklos ("çerx") Latînî: cyclus ("çerx") (< yûnanî)İnglîzî: wheel ("çerx") ... Çavkanî: Watkins p.45, Etymonline Hevreh: çer, çerîn, çerandin, şixre, gêre, kolan

çerxerê çerx + -e- + rê, bide ber xaçerê

çeşît ji tirkî çeşit, ew bi xwe ji farisî چشیده (çeşîdê: tamkirî, çêjkirî) ji چشیدن (çeşîden: tam kirin), binêre çêj

çeşme ji farisî چشمه (çeşme), hevrehê pehlewî çeşmeg, têkilî çav, bi farisî û pehlewî çeşm.

çeşn ji farisî, hevrehê çeşît, çêj

çet ji inglîzî chat (devjenkî, suhbet)

çetel hevrehê soranî چەتال (çetaf), herdu ji tirkî çatal (çetel), hevrehê gagawzî çatal, teterî çatal û şatal, têkilî tirkî çatı û çatmak. Ne ji kurdî "çar+ til / tilî" ye.

çêtir hevrehê soraniya mukrî û hewlêrî çatir, jikurdi çak + -tir, yan kurmancî ji çê + -tir

çêw ji protohindûewropî: kwekwus- ("dîtin") protoaryayî:Avestayî: çeşmen- ("çav") Middle Persian: çeşme ("çav")Pûnjabî: çşm ("çav") Sogdî: çşmy ("çav")Farisî: çeşm ("çav")Belûçî: çem ("çav")Kurmancî: çav, çehv ("çav")Kurdî (Soranî): çaw ("çav")Hewramî: çem ("çav")Zazakî: çim ("çav")Sanskritî: çakşuṣ- ("çav") Çavkanî: Horn p.98

çewder hevrehê farisî جودر (cevder yan coder) ji جو (cev: ceh), ji îranî, binêrin ceh. "C > ç" di bin tesîra tirkî (çavdar) de ye. Forma "çavdar" bi rêya tirkî ye.

çewt hevrehên kurmançî çemîn, veçemandin, veçemandin, çewt, kevan, keman, kivan tewandin, tewîn, soranî چه‌ماندن (çemandin), چه‌مان (çeman), كه‌وان / kevan (kevan), farisî خمیدن (xemîden: çemîn, tewîn) û کمان (keman: kevan; keman), lûrî kemo, kemon, yûnaniya kevn κάμαρα (kamara: kevan, tewandî, çemandî - binêrin qemere), hemû ji protohindûewropî kem- (çemandî, tewandî) ku herwiha serekaniya çemandin / çemîn, tewandin / tewîn, çewt / çeft yên kurdî û خمیدن (xemîden: çemîn, tewîn) ya farisî ye jî.

çexû hevrehê çek û çekûç, ji protohindûewropî kekus

çeyiz erebî >> جهاز

çi ji protohindûewropî k^wis. Hevoka wê di zimanên lêzim de: Armenian: Old Armenian: ի, , n, ուլ, որ Armenian: իր, ուլ, որ Celtic: Old Irish: cía, cid Welsh: pwy Germanic: English: who, what, why, which, where, how German: wo, was, wie, wer Swedish: vem, vad, var Greek: ποίον, ποιο, πού, ποιος, πως, τι Indo-Aryan: Iranian Kurdish: kî ("who"), kê ("whom"), çi ("what"), kîj ("which") Persian: چه, چیه, چی Italic: Catalan: qui French: que, qui, quoi Italian: che, chi Latin: qui, quae, quod Latin: quis, quid Portuguese: que, quem Romanian: că, ce Spanish: que, quien, cuyo Slavic: Bulgarian: че Czech: co Polish: co Russian: кто, чей, что

çîçek ihtimalen ji tirkî çiçek lê herwiha dikare ji ermenî jî be: ծաղիկ (çağik) ji ermeniya kevn ծաղիկ (catik)

çil têkilî çar protohindûewropî: kwetwor-komt ("çil") protoaryayî: Avar: çathwarsata ("çil") Pehlewî: çihal, çil ("çil") Farisî: çihil, çil ("çil") ... ir Kurmançî: çil, çel ("çil") Kurdî (Soranî): çil ("çil") Zazakî: çewres ("çil") Sanskrîtî: çatvārinśat ("çil") Yewnanî: tessarakonta ("çil") Latîni: quadrāgintā ("çil") ... Çavkanî: Horn p.101

çile hevrehê farisî چله (çillê) ji îranî, ji çil (40) + -e

çîlek ji tirkî çilek

çilmisandin hevrehê ermenî բարշամել (tarşamêl) / բառամել / (taramêl) herdu bi maneya "çilmisîn", avestayî terşne- (tî, têhn, hewceyî avê), sanskrîtî trşyeti- (tî, hewceyî avê), yûnaniya kevn τέρσομαι (têrmosoy: hişk / zuha bûn), latîni terra (ax, erdê zuha) û torrere (sotin, şewitîn), almanî dürr (zuha, ziwa, hişk), albanî thartë (tirş) û ter (hişk / zuha bûn), inglîzî thirst (tên, hewcedariya bi avê) û dry (hişk, zuha)... hemû ji protohindûewropî ters- (hişk, zuha) ku herwiha serekaniya tî / tên (hewceyî avê) û tirş yên kurdî ye jî. Bo guherîna "t > ç" bide ber

"pate/paçe" û "qurt/qurç". Guherîna "l/r" di kurdî de diyardeyeke berbelav e. Peyva kurdî ihtimalen ji ermenî ye: peyva ermenî ji serdema ermeniya kevn (salên 400 - 1100 pz) ve qeydkirî ye. "Çilmisîn" di zimanên din yê îranî de peyda nabe (bo nimûne bi farisî پژمردن /pejmorden/ e) loma ihtimalen ya kurdî ji ermenî ye.

çilmisîn hevrehê soranî çiro bûn, kirmaşanî çilûsyan, ermenî թարշամել (tarşamêl) / թառամել / (taramêl) herdu bi maneya "çilmisîn", avestayî terşne- (tî, têhn, hewceyî avê), sanskrîtî trşyeti- (tî, hewceyî avê), yûnaniya kevn τέρσομαι (têrmosoy: hişk / zuha bûn), latînî terra (ax, erdê zuha) û torrere (sotin, şewitîn), almanî dürr (zuha, ziwa, hişk), albanî thartë (tirş) û ter (hişk / zuha bûn), inglîzî thirst (tên, hewcedariya bi avê) û dry (hişk, zuha)... hemû ji protohindûewropî ters- (hişk, zuha) ku herwiha serekaniya tî / tên (hewceyî avê) û tirş) yê kurdî ye jî. Bo guherîna "t > ç" bide ber "pate/paçe" û "qurt/qurç". Guherîna "l/r" di kurdî de diyardeyeke berbelav e. Peyva kurdî dibe ku ji ermenî ye: peyva ermenî ji serdema ermeniya kevn (salên 400 - 1100 pz) ve qeydkirî ye. "Çilmisîn" di zimanên din yê îranî de peyda nabe (bo nimûne bi farisî پژمردن /pejmorden/ e) loma belkî ya kurdî ji ermenî ye. Michael Chiet dibêje ko peyva "çilmisîn"ê ji Aramî ye.

çilo ji çilon ji çî + lewn, bide ber çito (ji "çî + tow tov / tuxm), jikurdi.

çilû ji ermenî, bi ermeniya kevn çiwl, ermeniya nû ճլուլ (çyul).

çima hevrehê pehlewî çimray, ji çî + -ma, ji protohindûewropî, binêrin: çî. herwiha hevrehê hevwateryên wê bi gelek zimanên slavî: ukraynî чому (çomu), polonî czemu, belarûsî чаму (çamu) û rûsî почему (po-çêmu) û herwiha ermeniya kevn զմէ (zmê), hemû ji protohindûewropî k^wesmey (çima, bo çî) ku forma datîv e ji k^wis (çî).

çimbil ji îranî, hevrehê çengil, çeng.

çimento bi rêya îtalî ji latînî caementum (kevîrê xanî)

çimkî hevrehê farisî چونکه (çûnkê) ku wek çunkî ketiye kurdî jî, ji چون (çûn: ji ber; wek) + كه (kê: ku), ji îranî

çîn ihtimal e ji rûsî чин (çîn: pile, ritbe)

Çîn hevrehê soranî چین (Çîn), farisî چین (Çîn), pehlewî 𐭪𐭫𐭮 (Çîn), ji sanskrîtî चीन (Çîne) ji çînî 秦 (Çîn) ku navê dînastiyekê bû ku li sedsala sêyem bz desthilatiya Çînê dikir.

çinar hevrehê soranî چنار (çinar), farisî چنار (çenar), pehlewî çinar, ji çînî tsun (çinar) + îranî dar. çinar ya tirkî, չինար (çinar) ya ermenî û чинара (çinara) ya rusî ji zimanên îranî hatine wergirtin. Bo nimûneyeke din jî, ku "-dar" tê de bûye "-ar", binêrin hinar.

çinîn ji protohindûewropî kwei- (berhev kirin, çinîn), protoaryayî çey-, hevrehê çandin û ni-jinandin yê kurmançî, çeyi- ya avestayî, çyn parsî û pehlewî, چیدن (çîden - dema niha -çîn-) ya farisî, چنين / çinîn ya soranî, çiniyay ya hewramî, çinayen ya zazakî, çey- ya sanskrîtî, चिनिति / çinîti (çêkirin) ya sirbo-xirwatî û ukraynî... protohindûewropî: kwei- ("çinîn, jê kirin") protoaryayî: çey- ("çinîn, jê kirin") Avestayî: çeyi- ("çinîn")Pûnjabî: çyin- ("çinîn")Middle Persian: çyn- /çîn-/ ("çinîn")Sogdî: wçn- ("weçinîn")Farisî: çîden / çîn- ("çinîn")Belûçî: çit / çin- ("çinîn") ...Kurmançî: çinîn / -çin- ("çinîn")Kurdî (Soranî): çinîn / -çin- ("çinîn")Hewramî: çiniyay / çin- ("çinîn") (Zazakî: çinayen / çîn- ("çinîn"))Sanskritî: çey- ("çinîn, jê kirin") Yewnanî: ποιήν ("çêkirin") ...Çavkanî: Cheung p.26, Watkins p.45, Etymonline

çînko ji îtalî zinco ku ihtimal e ji sîng ya farisî be ku tê wateya "kevir, ber, sîn, kuç".

çip onom, bide ber îbrî טיפה (tîpa)

çira hevrehê soranî چرا (çira), farisî چراغ (çerağ, çirağ) û pehlewî çirak, ji îranî, belkî têkilî peyva çirisîn. çirağ ya tirkî, چراغ (çrag) ya ermenî, շիրաք (şirağa) ya aramî, ܫܝܪܥܢܝܐ (çiraçdani) ya gurgî û سراج (sirac) ya erebî ji zimanên îranî hatine wergirtin. ځ

çirçîrîkirin muhtemelên ji ber ku dengê qetandina caw û qumaşan çîr e û wek gelek caran ev deng derkeve bûye çirçîkirin.

çire (ji) + çî + re, ji protohindûewropî, binêrin: çî

çirî herwiha çirîn, hevrehê "teşrîn / tişrîn"ê, bi rêya erebî تشرین (tişrîn) û aramî תשרין (tişrîn) yan jî yekser ji îbranî תשרי (tişrî: yekem meha salnameya gelêrî yan jî heftem meha salnameya dînî ya îbrî ye) ji akadî teşrîtu (destpêk, yekem meha salnameya babîlonî) ji te- + şurrû (dest pê kirin). Wek din jî piraniya mehên kurdî bi rêya erebî û/yan aramî ji îbrî ji akadî ne: sibat, adar, nîsan, ayar, xezîran, temûz, ab, îlon, kanûn.

çirisîn ji îranî, ji çiris + -în, têkilî çirîsk û çira

çirîsk ji îranî, têkilî çirisîn û çira

çirke ji dengê çirk ku ji seetên bimîl tê her cara ku çirkeyek derbas dibe.

çiroknivîsî çirrok + nivîsîyançirroknivîs + î

çirr hevrehê ermenî yan ji ermenî շր (ş'or: hişk, zuha, çirr, req), hevrehê yûnaniya kevn ξηρός (ksērós: hişk, req), latînî serescō, almaniya bilind ya kevn serawen û belkî sanskrîtî क्षार (kṣārā), hemû ji protohindûewropî kseros.

çirrvirrîn çirrîn - -în + virr + -în

çîta inglîzî: cheetah.

çito çi + tov jikurdi yan jî hevreh a farisî "çê tötör" ji tewr bi ketina R.

çîv ji îranî, hevrehên din yê kurmançî ço, çiq, çeç, şiv, şivik, şivtan, kirmanşanî ço, farisî چوب (çûb), pehlewî çob

çivîk hevreh a çûçik, çûk, çûçelk, hemû onomçiv

çiwal ji tirkî çuval ji farisî جوال / جوال (ceval / cûl), hevreh a kurdî cihorr. Sebebê ku di kurdî de bi rêya tirkî ji farisî hatiye ew e ku di kurdî de tenê li deverên din bin tesîra tirkî de li kar e.

çiwar Bi avestayî çethver-, bi partî çefr

çiya hevreh a çikad ya pehlewî û çekad ya farisî, ji çekat ya îraniya kevn

ço hevreh a farisî چوب (çûb), pehlewî çob, ji îranî. ji eynî rehî: çîv, şiv.

çok Hevkoka jinû, ji protohindûewropî gónuHevkokên wê di zimanên lêzim de: Albanian: gju Anatolian: Hittite: gēnu, ganu- (in oblique cases) Armenian: Old Armenian: ծոկ (cungk'), ծոկ (cunkk'), ծոկ Armenian: ծոկ (çunk) Celtic: Goidelic: Old Irish: glún Irish: glúin Scottish Gaelic: glùn Brythonic: Breton: glin Welsh: glin Germanic: Gothic: RNIŋ (kniu) Old English: cneo English: knee Old Frisian: kniu Old High German: kneo German: Knie Old Norse: kné Danish: knæ Icelandic: kné Swedish: knä Norwegian: kne Old Saxon knio Dutch: knie Greek: Ancient Greek: scpolytonic (gonu) Indo-Iranian: Iranian: Western Iranian: Kurdish: jinû, çok Persian: scfa-Arab (zānu) TajikscCyrWEastern IranianAvestan: scAvsW (zānu) Ossetian зоныг (zonyg) Indo-Aryan: Pāli: jānu Sanskrit: scDeva (jānu) Italic: Latin: genu French: genou Italian: W Portuguese: W Romanian: genunchi Spanish: hinojo

çol hevreh a soranî چۆل (çot: vala, xalî), herdu ji tirkî yan ji zimanekî din yê tirkîkî, bi tirkî, azerî, mongolî û tirkmenistanî "çöl", teterî "çül".

çolyak ji yûnanî κοιλιακός (koiliakos: zikî) ji κοιλία (koilîa: zik)

çop ji tirkî çöp, hevreh a azerî û tirkmenistanî çöp, teterî чүп-чәр (çüp-çer)

çoçik hevreh a farisî gîlekî çoxe û چوخه (çûxê) ku wek çuha ketibû tirkî jî. Ne diyar e ka bingehê wê ji îranî yan ji zimanekê din e.

çûçelk hevreh a çûçik, çivîk, çûk, hemû onom

çûçik hevreh a çûk, çivîk, çûçelk, farisî جوجک (cûcek > tirkî: cücük), hemû onom

çûk hevreh a çûçik, çivîk, çûçelk, hemû onom

çûn protohindûewropî: kieu- ("livîn, çûn") protoaryayî: çiau- ("livîn, çûn") Avestayî: ş(ii)aw- Pûnjabî: şw-Middle Persian: şw-Sogdî: şw- Farisî: şu-Belarûsî: şū-Osetî: caewynGîlekî: şo-

Semnanî: şî-Kurmancî: çûnKurdî (Sorani): çûnHewramî: şiyay Zazakî: şîyayene /şî-Sanskritî:
cyavLatînî: citareYewnanî: kinein (liv, livîn) Çavkanî: Cheung p.40, Watkins p.38, Etymonline
çûyî çûn yan çûyîn

çuzam çawan + zanîn + -m

-d-

D ji latînî D jietruski ji yûnanî Δ jifeniki (delt: derî, dergeh) jimisri <hier>O31</hier> (derî, dergeh). Heman herfa fenîkî herwiha serekaniya 𐤃 ya aramî, 𐤃 ya erebî, 𐤃 ya îbrî, 𐤃 ya ermenî û 𐤃 ya krîlî ye jî.

dabestin da- + bestinBi zimanê sûmerî ji bo "dabestin" em dibêjin "dab" (bi inglizî to bind). Herweha peyvên sûmerî "dab-ba-ta" û "dab-ba-şe" ji hene.Bi zimanê sûmerî ji bo "girê kirin"a heywanan em dibêjin "gir".Mînak: "min hesp bi darê ve girê da".Bi zimanê sûmerî ji bo "sergihayî kirin"/"birin serî" em dibêjin "sir"

dabetulerd ji latînî albus / alba (spî)

dabilandin jikurdi da- + ji aramî ܕܒܠܥ (b-l-: daûrandin), hevrehî îbrî בלע (b-l-: daûrandin)

dabîn ji erebî تَأْمِين (teimîn) ku wek "temîn, teimîn" jî ketiye kurdî. Guherîna b/m hev û d/t bi hev diyardeyeke/fenomeneke berbelav e. herwiha "ei" gelek caran dibe "a". ji heman rehî: amîn, emanet, emîn, emn, emniyet...

dad Hevrehî ܕܕܐ (dad) ya farisî, dat ya pehlewî, date- ya avestayî û farisiya kevn, têkilî dan ya kurdî ji protohindûewropî deh₃- (dan, dayîn). 𐬃𐬀𐬎𐬌 (dat) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

dadê Dubarekirina peyva da yan dê ya bi maneya dayik

dadnasî dadnas + -î yan dad + -nasî

dadpîrs dad + pîrsîn - -în

dadwer dad + -wer, hevrehî ܕܐܘܪ (daver: dadgêrr) ya farisî û datever û datuver yê pehlewî. 𐬃𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀 (datawor) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

dadwerî dadwer + -î yan dad + -werî

dagirtî dagirtin - -in + -î

dahat dahatin - -in

dahol ji îranî, hevrehî pehlewî tebil ku wek ܕܐܒܠ (tebl) ketiye û erebî û wek davul ketiye tirkî jî. Atabalo ya spanî û taballo ya îtalî jî bi rêya erebî ji zimanekî îranî ne.

daily bread daily + bread ("nanê rojane")

daîm ji erebî دائم (daîm)

DAÎŞ ji erebî ku-Arab

dal ji erebî د (D, xwandin: dal) ji aramî 𐎠𐎢𐎡𐎹 (dalta: "d" û "derî, dergeh") jifeniki delêt ("d" û "derî") ku herwiha serekaniya δέλτα (dêlta: 1. herfa Δ d û 2. delta) ye. Binihêreç delta.

dalik ji protohindûewropî dhē(i)- (mêtin), hevrehên kurmancî dayik, dayên û dêl, soranî دایک (dayk: dayik), دەڵ (deḷ: dêl) û دەڵێ (dêḷ: dêl), hewramî eḍa (dayik) û deḷe (dêl), farisî دایه (dayê: dayên), yûnaniya kevn θηλυς (mê) û θήλη (sermemik, serçiçik). Heman rehê protohindûewropî serekaniya peyva dotin ya kurdî ye jî. bi rêya protohindûewropî dhugh₂têr belkî ew jî ji dhē(i)- herwiha hevrehê dot (keça kesekî/ê) ya kurmancî, دختر (duxter) ya farisî, daughter ya inglîzî... Bo zêdetir agahiyan li ser wan binêrin: dot. دەد (deda: dayik) ya gurgî û daduli (dêl) ya lazî bi ihtimaleke mezin ji zimanên îranî hatine wergirtin.

damen ji farisî دامن (damen), hevrehê daw û dawên

damezrandin Belkî ji: da- + mezar + -andin

damezre têkilî damezrandin

dan ji protohindûewropî deh₃-, protoaryayî de-, têkilî da- ya avestayî û ya farisiya kevn, dey- ya pehlewî, دادن (daden) ya farisî, dayen ya zazakî, ददाति (dádāti) ya sanskrîtî, տալ (tam: "dan") ya ermeniya kevn, տալ (dal/tal ya "dan") ya ermeniya nû, dare ya latînî, δίδωμι (didomi "dan") ya yûnaniya kevn, дать (dati "dan") ya rusî, dúoti ya lîtwanî, donner ya frensî, donate ya inglîzî... protohindûewropî: deh₃-- ("dan") protoaryayî: de-1- ("dan") Avestayî: da- ("dan") Farisiya Kevin: da- ("dan") Pûnjabî: dh- ("dan") Middle Persian: dy- ("dan") Farisî: daden ("dan") Belûçî: dā- ("dan") semnanî: dā- ("dan") Kurmancî: dan ("dan") Kurdî (Sorani): dan ("dan") Hewramî: dā- ("dan") ...Zazakî: dayen ("dan") Sanskrîtî: dā- ("dan") Yewnanî: didonai ("dan") Latînî: dare ("dan") Frensî: donner ("dan") Hîtîtî: dā- ("dan") ... Çavkanî: Cheung p.44, Watkins p.21, Etymonline

dane hevrehê soranî دانه (dane), farisî دانه (danê/dane), pehlewî daneg, avestayî dana-, ji protohindûewropî dhona- (dan, dexl), binêrin dan. Tane ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

danemir dan (wek "danê rojê") + emir (jî, temen, hîn)

daner danîn - îîn + -er

danezan dan + -e- + zanîn - îîn

danîn ji da- + nan (niyan) yan jî ji protohindûewropî d^heh₁- (kirin, bi cih kirin, danîn, li cih anîn), hevrehê soranî دانان / danan, sanskrîtî दधाति (dedhati), ermeniya kevn ճԼԵԼ (dnem: danîn) ermeniya nû ճԼԵԼ (dnel: danîn), rusî деть (deti: danîn), yûnaniya kevn τίθημι (tithêmi: danîn), cermeniya kevn dōnan (kirin), inglîziya kevn dōn (kirin), inglîziya nû do (kirin)...

dar ji protohindûewropî dōru ("dar" belkî ji deru- "xurt, qayim"), protoaryayî dāru, tēkilî 𐎠𐎡𐎴𐎠𐎫 (dāuru) ya avestayî, 𐎠𐎡𐎴𐎠𐎫 (dāruv) ya farisiya kevn, dār ya pehlewî, دار (dar) ya farisî, dar ya zaravayên din yên kurdî: hewramî, soranî, zazakî. Hevrehê dāru (dāru) ya sanskrîtî, dōru (dōry) û dr̥s (dr̥s) yên yûnaniya kevn, дерево (derevo) ya rusî û gelek zimanên din yên slavî, dair ("berrû") ya îrî, tree ya inglîzî û trē ya swêdî. protohindûewropî: dōru ("dar"), belkî ji deru- ("xurt, qayim") protoaryayî Avestayî: dāuru- ("dar") Middle Persian: dār ("dar") Farisî: dār ("dar") Kurmancî: dar ("dar") Kurdî (Soranî): dar ("dar") Hewramî: dar ("dar") ... Zazakî: dar ("dar") Sanskrîtî: dru- ("dar") Yewnanî: dr̥s ("dar") Înglîzî: tree ("dar") ... Çavkanî: Horn p.157, Watkins p.102, MacKenzie P.138, Etymonline Hevreh: durist

dara tēkilî dan

Dara ji farisiya kevn 𐎠𐎡𐎴𐎠𐎫 (Dareyewş: parêzerê qenciye)

darav ji erebî şecere (dar)

daraz ji farisî dadrisî ji dad + risandin (gihandin, birin) anku dadrisanden (> darizandin) "birin dad(geh)ê".

darçîn hevrehê farisî دار چینی (dar-i çînî: dara çînî), pehlewî dari çênîk (dara çînî), ji dar ji protohindûewropî + Çîn ji çînî. 𐎠𐎡𐎴𐎠𐎫 (darç'in) ya ermenî, дарчын / darçin ya azerî û tarçin ya tirkî ji zimanekî îranî hatine wergirtin.

darê dinyayê ji erebî دار (dar: mal, war) + dinya

darizandin ji farisî dad risanden anku gihandin dad(geh)ê. ji heman rehî: daraz, darazî

darkoke dar + (?) (-koke)

dar-us selam ji erebî: "welatê aştiyê"

das ji protoaryayî da- (birrîn), hevrehê das (das) û داره (darê: şalok) yên farisî, दान (dane: birrîn) ya sanskrîtî. 𐎠𐎡𐎴𐎠𐎫 (danak: kêr) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

dastan hevrehê soranî داستان (dastan), farisî داستان (destan) û داستان (dasitan), hexamenişî û avestayî den-, deste- (agahî, zanîn, zanyarî) ji protohindûewropî dens- (hîn bûn, zanîn) ku herwiha serekaniya dîdakt, dîsko ye.

dastannasî dastan + -nasî yan dastannas + -î

databas ji inglîzî database

datîf ji tirkî tatlı (şîrîn; çêjdar, tamxweş)

daûrandin da- + ûrandin < da- + ûr + -andin

dav ji protoaryayî da- (girê dan, bestin) > damE-, hevrehê farisî دام / (dam), zazakî dam / dami, soranî داو / daw

dawet Dawet bi wateya zavatî an bûkanî ji damat an damad a Îranî hatiye. digel zemawend hevreh e Bi wateya vexwendin Hevrehê dawa, herdu ji erebî دعوة (vexwendin, gazîkirin, bangkirin), têkilî دعا (dea: gazî kirinê)

dawîvekîrî dawî + vekîrî, wergerra open-ended ya inglîzî

dax ji protohindûewropî d^heg^h- (sotin, şewitandin), hevrehê avestayî dexe- (sotin, şewitandin), sogdî deḡ- (sotin, şewitandin), pehlewî deḡ- (dax), farisî دغ (deḡ: dax). dağlamak (dax dan) ya tirkî ji kurdî yan farisî ye.

daxbar dax (derd, xem) + -bar

Daxistan dağ (bi tirkî: çiya) + -istan

dayê day yad dayik

dayên ji protohindûewropî dhē(i)- (mêtin), hevrehê dê (dayik) û dêl. Binêrin dayik.

dayî dan - -n + -yî

dayik protohindûewropî: dhe-i- ("mêtin / mijandin") protoaryayî: da5 ("---")Avestayî: daenu- ("---")Middle Persian: dāyak ("---")Hotenî: dīnu ("---")Farisî: dāye ("hevşîre / ebe") os: daejyn ("---") Kurmancî: dayik, da, deyk, dêHewramî: dāyāna ("---") ... Zazakî: dāya irLorî: dāya ("dayik")Talîşî: dāya ("dayik")Sanskritî: dhāyati ("mêtin / mijandin")Ermenî: dayeak ("hevşîre / ebe") Latînî: fellare ("mêtin / mijandin") Yewnanî: thēlē ("memik / çîçik / guhan") ... Çavkanî: Horn p.119, Cheung p.47, Watkins p.18, Etymonline

dayîn têkilî dan

dayinde dayîn - -în + -inde

dazde du + -z- + -de protohindûewropî: duo-dekm ("dazde") protoaryayî: duwa-dasa ("dazde") Avar: dvadasa ("dazde")Sogdî: dwts ("dazde")Pehlewî: duvāzdah ("dazde")Farisî: duvāzdah ("dazde")Belûçî: duāzdah ("dazde") Kurmancî: dazde ... ("dazde")Kurdî (Soranî): diwanze ("dazde")Zazakî: diyasSanskritî: dvādaśa ("dazde") Yewnanî: duèdeka ("dazde") Latînî: duodecim ("dazde") ...Çavkanî: Horn p.129, Lubotsky

de protohindûewropî enter- ("di ... de, di nav de") protoaryayî enter- ("di ... de, di nav de") Avar: enter- ("di ... de, di nav de") Farisiya Kevin: enter- ("di ... de, di nav de") Farisî: der ("di ... de") Belûçî: der ("di ... de") Kurmancî: di ... , ... de, ber (navber) Zazakî: der, de ("di ... de") Sanskrîtî: enter- ("di ... de, di nav de") Yewnanî: entera ("di ... de, di nav de") Latînî: inter ("di ... de, di nav de") Çavkanî: Horn p., Watkins p., Etymonline

dê ji protohindûewropî dhē(i)- (mêtin), hevrehên kurmancî dayik, dayên û dêl, soranî دایک (dayk: dayik), دەل (de: dêl) û دەیل (dê: dêl), hewramî eđa (dayik) û defe (dêl), farisî دایه (dayê: dayên), yûnaniya kevn Θηλυς (mê) û Θήλη (sermemik, serçîçik). Heman rehê protohindûewropî serekaniya peyva dotin ya kurdî ye jî. bi rêya protohindûewropî dhughzter belkî ew jî ji dhē(i)- herwiha hevrehê dot (keça kesekî/ê) ya kurmancî, دختر (duxter) ya farisî, daughter ya inglîzî... Bo zêdetir agahiyan li ser wan binêrin: dot. დედა (deda: dayik) ya gurgî û daduli (dêl) ya lazî bi ihtimaleke mezin ji zimanên îranî hatine wergirtin.

de- Bi avestayî ent-, bi almanî -end (nimûne: komend), bi inglîzî dibe -ing (nimûne: coming), bi zazakî -en- (nimûne: zan-en-o dizane), bi soraniya silemanî e- (nimûne: ezanet), bi hin zimanên îranî et- (nimûne: etzane), bi hin zimanên hezarî -end-, -ed- yan jî ed. Peresendî bi kurdî: ent > end > ed > de > di

dê- dey, dayik

de facto ji latînî de facto (di rastiyê de, ji pratîkê de)

de fakto ji latînî de facto (di rastiyê de, ji pratîkê de)

de jure ji latînî de iure (li gor qanûnê)

debar ji zimanekî samî, bo nimûne ji erebî yan ji aramî دبر (devora)

debe ji erebî dibb (hirç)

debîr hevrehê farisî دبیر (debîr), pehlewî dipîr, farisiya kevn dipi- (nivîs, tomar, sicil) ji akadî 𐎠𐎺𐎠 (tuppu: (tablo, nivîs) ji sûmerî 𒅗 (dub). ji eynî rehî: dibistan, dîwan. Debir ya tirkî û դիր (dpir) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

debr Bi zimanê sûmerî ji bo peyva kurdî "debr" em dibêjin "buru", bi akkadî "ebûru". Her wiha peyva sûmerî "gur" ji heye ji bo "debr" û "gêre kirin. Yanî bi kurdî "debr/gêre" "buru/gur" bi sûmerî Herweha "dirûn birîn" ; lê em dibînin kû "birîn" û "buru" (bi sûmerî) heman/wek in. Bi ermenî ji bo "debr/birîn" em dibêjin "bêrq".

decal ji erebî دجال (deccal) ji aramî 𐎠𐎺𐎠 (deggela: xapîner, hîleker, lêhbker, sextekar) ji rehê 𐎠𐎺𐎠 (d-g-l-: xapandin, hîle lê kirin, lêhb lê kirin) ku hevrehê akadî degalû (nerîn; dîtin) e.

dedektîv ji inglîzî detective ji detect (diyar kirin) ji latînî detectus ji detegere (diyar kirin)

defans bi rêya fransî défense ji latînî defensa ji defendere ji de- (ji, li derve) + fendere (êriş kirin)

deforme ji fransî déformé ji déformer ji dé- + form + -er

defter ji yûnanî διφθέρα (difthêra: defter), bi rêya erebî دفتر (defter) ku ew bi xwe jî bi rêya aramî דפתרא / دفترا (diftra) ji yûnanî hatiye. Heman peyv di soranî de wek دهفتەر (defter), di farisî de wek دفتر (defter) û di tirkî de jî wek "defter", di azerî de wek dəftər, di îbranî de wek דפתר (defter), di tirkmenistanî de wek depder, di kazaxî de wek дөптөр (deptêr)... bi cih bûye.

degmen belkî ji Tirkî: değme

değişik değişmek - -mek + -ik

deh ji protohindûewropî dékmt, proto-îranî daśa, têkilî 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬎 (dese) ya avestayî, दæc (des) ya osetî, des ya zazakî, de / ده ya soranî û hewramî, ده deh ya farisî, ده (deşe) ya sanskrîtî, decem (dekem) ya latînî, deset ya gelek zimanên slavî, dix (dis) ya frensî, ten ya inglîzî, zehn ya elmanî û tio ya swêdî ye. Bi ihtimalek li serdema kurdiya navîn des ya kurdî di kurmancî, soranî û hewramî de cih daye deh ya farisiya navîn û paşî dengê h jî ji deha hewramî û soranî ketiye lê di kurmancî de bi gelemperî maye. Zazakiyê des ya resen parastiye. protohindûewropî: dekm ("deh") protoaryayî: dese ("deh") avestayî: dese ("deh") Farisiya Kevin: dethe ("deh") Pehlewî: deh ("deh") parsî: dhs ("deh") Farisî: deh ("deh") Belûçî: deh ("deh") Semnanî: des ("deh") ...Kurmancî: deh ("deh") Kurdî (Soranî): de ("deh") Zazakî: desSanskritî: dese ("deh") Ermenî: tesn ("deh") Yewnanî: deka ("deh") Latînî: decem ("deh") Almanî: zehn ("deh") Înglîzî: ten ("deh") ... Çavkanî: Horn p.131, Watkins p.15, Chyet 128, Etymonline

deha ji tirkî daha

dehbe herwiha teba ji aramî ديب (debba: hirç), hevrehê akadî debû, geezî dib, erebî دب (dubb), îbrî דב (dob / dov), ugarîti d-b

déjà-vu ji fransî déjà (berê jî) + vu (dîtî) ji voir (dîtin)

dejenerasyon ji fransî dégénération

dejenere ji fransî dégénééré, ji dégénéérer ji latînî degenerare ji de- + genus

dekadens bi rêya fransî décadence yan inglîzî decadence ji latînî decadentia ji decidere (ketin, daketin)

dekan ji latînî decanus (serokê deh eskeran) ji decem (deh)

dekar ji yewnanî dek (deh) + ar

deklarasyon bi rêya fransî déclaration ji latînî declarationem

deklare ji fransî déclaré ji déclarer

dekolte ji fransî décolleté ji decolleterbend

dekor ji fransî yan inglîzî

dêl ji protohindûewropî dhē(i)- (mêtin), protoaryayî dê- (dayik; mak), hevrehên kurmancî dê (dayik), dayên û dayik, soranî دەل (de: dêl) û دێل (dê: dêl) û دایک (dayk: dayik), kirdkî/zazakî dele (dêl), hewramî dele (dêl) û eđa (dayik), farisî دایه (dayê: dayên), yûnaniya kevn θηλυς (thēlys: mê) û θήλη (thēlē: sermemik, serçiçik). Heman rehê protohindûewropî serekaniya peyva dotin ya kurdî ye jî. bi rêya protohindûewropî d^hugh₂tér belkî ew jî ji dhē(i)- herwiha hevrehê dot (keça kesekî/ê) ya kurmancî, دختر (duxter) ya farisî, daughter ya inglîzî... Bo zêdetir agahiyan li ser wan binêrin: dot. დედა (deda: dayik) ya gurcî û daduli ya lazî bi ihtimaleke mezin ji zimanên îranî hatine wergirtin.

delal ji erebî delal (naz, nazdar, cilwe)

delalet ji erebî: delal + -et

delegasyon ji latînî delegare (şandin dûr / derve) ji legare (şandin)

dem ji protohindûewropî dē- ("dem"), tēkilî dīti ("dem") ya sanskrîtî, तम (tî, "jî, temen, umr; sedsal, qirn") ya ermenî, ditē ("roj") ya elbanî, dydd ("roj") ya weylsî, δαίζω ("parve kirin") ya yûnanî, time ("dem") ya inglîzî, Zeit ("dem") ya elmanî, tid ("dem") ya swêdî... tēkilî jî (temen, umr) ya kurdî.

dēm ji îranî, hevrehê belûçî دیم (dēm), farisî dīm, parsî û pehlewî dēm.

demagog ji yewnanî δημαγωγός ji δῆμος (gel) + ἀγωγός (serok)

demagojî Binihêreç demagog

dêmanî ji dê (gund) + man + -î anku "ligundman, mana li gundan".

demans bi rêya fransî démente ji latînî de- + mens

demax ji erebî دماغ (dimax, demax) belkî ji îranî, bide ber farisî دماغ (demaḫ: hilm, henase, bêhn, difin, poz, kepî)

dêmek ji tirkî demek

demildest dem + li + dest anku di "dema di dest de, bi lez"

demografî demo- + -grafî, bi rêya fransî démographie ji yûnanîya kevn δῆμος (gel, xelk) + γράφειν (nivîsîn)

demokrasî ji fransî *democratie* (tê xwendin: -sî, ne -tî) yan ji inglîzî *democracy* ji yûnanî *δημοκρατία* (dēmokratia) ji *δῆμος* (dēmos: gel, xelk) + *κράτος* (kratos: hêz, desthilat) anku *demokrasî*: hêza gel, desthilatiya gel.

den ji erebî *دن* (denn) ji aramî *ܕܢܢܐ* (denna) ji akadî *dennu* (dannu)

dên herwiha *dêhn* û *dihn*, ji erebî *ذهن* (dihn) ku wek *zihn*, *zihin*, *zihniyet* jî ketiye kurdî.

deng herwiha *dey* (wek "dey nekirin"), hevrehê soranî *دەنگ* (deng), farisî *دنگ* (deng), osetî *deng*, zazakî *veng*, pehlewî *veng*, têkilî *bang*, zazakî *vac*- ku rehê *dema* niha ji lêkera *vatene* (gotin) e, avestayî *veçeh-*, sanskrîtî *vac-*, inglîzî "voice", latînî "vox"... hemû ji *protohindûewropî*. Çavkanî: Cheung p.404, Horn p.41, Watkins p.97, Etymonline Hevreh: *bang*, *gotin*

dengiz ji tirkî, bi tirkîya kevn *tenjiz* (bixwîne: *tengiz*), bi tirkîya niha *deniz*, bi mongolî *tenjis* (bixwîne: *tengis*)

deodorant ji fransî *dé- + odorant* anku "yê ku bêbêhn" dike

dep ji aramî *ܕܦܢܐ* (deppa), hevrehê îbrî *דפ* (dap), akadî *deppu* (dappu), erebî *دَف* (deff), herwiha *bide ber sûmerî dub* (tablo, tabloyên ku li ser tê nivîsîn) ku serekaniya *dibistanê* ye.

deplasman ji fransî *déplacement* ji *déplacer + -ment*

depresyon ji fransî *dépression*

dəqiqə ji erebî: *دقیقة* (deqîqe)

der hevrehê soranî *دەر* (der), zazakî *teber*, ji *protohindûewropî d^hwer-* (*derî*, *dergeh*, *der*, *derve*). *Bide ber latînî foris* (*derî*, *dergeh*) û *forās* (*der*, *derve*), herdu ji *protohindûewropî d^hwer-*. *در* (der: *derî*, *dergeh*) ya farisî hevrehê *vê ye lê* *در* (der) bi maneya "di ... de" ne ji *eynî* *rehî ye lê* hevrehê "di (tê de) ya kurdî ye û herdu ji *protohindûewropî enter-* in, *binêrin hindirr*. Bo ketina "-er" ji kurdî *hemberî farisî bide ber dot* (farisî *doxter*), *ma-k* (farisî *mader*), *birader* (farisî *birader*), *pis* (farisî *piser*)...

deramet ji zimanê farisî, peyva *درآمد* (deramed)

derbend *der* (*derî*, *dergeh*) + *bend*, hevrehê farisî *دربند* (derbend) ku wek *derbent* ketiye tirkî jî, ji *îranî*.

derbider *der* (*derî*, *dergeh*) + *bi* + *der* anku *kesa/ê* ku ji *ber deriyekî diçe* yê *din*.

derbiderî *derbider* + -î ji *der* + *bi* + *der* + -î

derc ji erebî, *têkilî zeîf*

derd protohindûewropî: dl-e- ("êş, jan, derd") protoaryayî: dar- ("derd") Middle Persian: drd ("derd, nexweşî") Pûnjabî: drd ("derd") Hotenî: drd ("derd") Farişî: dard ("derd") irKurdî: derd ("derd") Yewnanî: dallei ("derd") Latînî: doleo ("derd") Çavkanî: Cheung p.61

derdank der- + danîn - -în + -k

derece ji erebî درجة (derece) ji دروج (durûc: gav avêtin, bi rê ve çûn, meşîn), hevrehê aramî דרגא (derga: gav), akadî dereggû (rêk, rê)

dereng ji protohindûewropî del- (dirêj), protoaryayî derge- û dergent-, hevrehê kurmancî dirêj, farişî درنگ (direng), soranî درهنگ (direng). herwiha hevrehê दीर्घ (dirghe: dirêj) ya sanskrîtî, delukî ya hîtîti, долгий (dolgiy) ya rusî, δολιχός (dolixos: dirêj) ya yûnaniya kevn, longus (dirêj; dûr) ya latînî, long (dirêj) ya fransî û inglîzî, lang ya almanî, lång ya swêdî... Bo nimûneyên din binêrin: dirêj.

derew ji protohindûewropî dh^hreugh- (xapandin, derew kirin), protoaryayî drewc-, hevrehê avestayî druc- / druj-, pehlewî drûz-, parsî drûc-, farişî دروغ (durûx), soranî درو / diro, belûçî derûg/dirûg, sanskrîtî drogh, inglîziya kevn driogan, almanî Trug û Be-trug...

dergeh hevrehê soranî درگا (derga) yan درهگه (derge), farişî درگاه, ji îranî der + -geh Almanî Eingang Înglîzî gate Tirkî kapı Farişî دروازه Almanî Eingang Înglîzî gate Tirkî kapı

derhal ji farişî در حال (der hal) ji در (der: di ... de, tê de) + ji erebî حال (hal: hal, rewş; dem, car)

derhed ji farişî der (derve) + hed

derheqê ji farişî der (di ... de) + ji erebî heq

derî ji protohindûewropî dh^hwer-, dh^hwor-, têkilî dver ya avestayî, duvere ya farişîya kevn, der ya pehlewî, در (der) ya farişî, ber ya zazakî, դր (dur) ya ermenî, der ya albanî, дверь (dver) ya rusî, door ya inglîzî, Tür ya elmanî... protohindûewropî: dh^hwer- ("derî") protoaryayî Avestayî: dver- ("derî") Pûnjabî: ber ("derî") Middle Persian: duvere ("derî") Sogdî: br ("derî") Farişî: der ("derî") Kurmancî: derî, dergeh ("derî") Kurdî (Soranî): derga ("derî") Osetî: dwer ("derî") Semnanî: berî ("derî") Hewramî: bere ("derî") ... Zazakî: ber (derî) Sanskrîtî: dvār- ("derî") Yewnanî: thura ("derî") Latînî: foris ("derî") Almanî: Tür ("derî") Înglîzî: door ("derî") Çavkanî: Horn p.122, Watkins p.86, MacKenzie P.122, Etymonline

derîner deranîn - -an- + -er. Belkî niha "derhêner" berbelavtir be ji ber ku ew vê dawiyê ji soranî hatiye û hê jî di kurmancî de rûnenîştîye loma forma deynkirî wek di zaravayê jêder de tê bikaranîn. Lê bi demê re kurmancî - wek her ziman û zaravayî - peyvên deynkirî li gor xwe diguherîne. Berê di medyaya kurmancî de peyva "birêz" jî wek "berêz" dihat bikaranîn ji ber

ku di soranî de "berêz" bû. Lê vê dawiyê hema bêje her kes forma kurmancîkirî "birêz" bi kar tîne ji ber ku hevbera "be" ("by, with, -ful") ya soranî di kurmancî de "bi" ye.

derling der (cih) + ling

derman hevrehên farisî درمان (derman) û دارو (darû), pehlewî derman, avestayî drve-, sanskrîtî धर्म (d^herme-: saxlem > dîn, bawerî) ji protohindûewropî d^her- (parastin, ragirtin, hilgirtin) ku herwiha serekaniya peyva kurdî dirist, avestayî 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 (dirizre: xurt, qayîm), rusî держать (dyêrjati: ragirtin, zeft kirin), lîtwanî diržtù (req bûn), latînî frēnum (lixav) > fransî frein > kurdî frên (stop). دەرمان (derman) ya aramî ji îranî hatiye wergirtin.

dermatolog bi rêya fransî dermatologie ji yûnanîya kevn δέρμα (çerm) + -lojî

ders ji erebî درس (ders) ji aramî דרש (diraş: şirove, ravek) ji rehê דרש (d-r-ş: ravekirin, şirove kirin, zelal kirin, ron kirin)

derûlixav der (bi maneya dev) + -û- + lixav

derûn bi rêya soranî دەرۆن (derûn) ji farisî درون (derûn), têkilî اندرون (enderûn) ku hevrehê hindîr ya kurmancî ye.

derwêş hevrehê soranî دەرۆیش (derwêş), farisî درویش (dervîş - berê "dervêş"), pehlewî dergûş û drigûş (feqîr, jar, nedar), avestayî drigu- (feqîr, jar, nedar). درویش (derwîş) ya erebî û dervîş ya tirkî ji zimanên îranî ne.

derya hevrehê soranî دەریا (derya), farisî دریا (derya), pehlewî deryap, hexamenişî dreyeh-, avestayî zreyeh-, sanskrîtî ज्रयस् (jrayas-: berfirehî, firehî)... ji protoaryayî. Ihtimalen ji farisî ketiye kurdî çunkî di kurmancî de di nav gel de nayê zanîn, li her derê peyva "behr" ya ji erebî di nav xelkê de li kar e.

desen ji fransî dessin

desmal Bi sivikkirinê ji "destmal"ê, hevrehê soranî û kurdiya başûrî دەسمال / desmał, zazakî dismal, şahzênî/şêxbizinî dizmal, farisî دستمال (destmal), ji îranî, ji dest + malîn - înan yan dest + maliştin - -iştin anku "tiştê ku mirov destê xwe pê dimale / paqij dike".

desperasyon ji fransî desperation ji latînî dēspērātiō ji desperatus (bêhêvî, bêçare, desperat) ji dēspērō (bêhêvî bûn, hêviya xwe ji dest dan) ji de- (ne-, bê-) + spērō (hêvî kirin) ji spes (hêvî)

despot ji yewnanî δεσπότης

dest ji protohindûewropî ghesto, bi avestayî zeste, bi farisiya kevin deste, bi sanskrîtî hâste, pehlewî, farisî, bi zazakî û soranî dest.

destar dest + hêran anku "amûrê ku bi destan mirov danî dihêre", ne ji "dest+ar(d)" e.

destek ji tirkî destek, ew bi xwe ji farisî دستک (destek: destik; çepik) ji دست (dest: dest). Bi maneya "alîkarî" bi rêya tirkî ketiye kurdiya di bin tesîra tirkî de.

destgork dest + gore + -k anku "goreyên destan"

destik dest + -ik, ji îranî, hevrehê soranî دهسک (desk), belûçî دستگ (desteg), farisî دسته (destê) ji dest. Bi heman awayî bi zimanên cermenî jî: inglîzî hand (dest) > handle (destik).

destûr ji îranî, hevrehê farisî دستور (destûr), pehlewî destever, ji dest + -awer

deşarj ji fransî décharge ji dé- + charge

deşîfre ji fransî déchiffré ji déchiffrer ji dé- + chiffre + -er, têkilî şîfre

deşt hevrehê soranî دهشت (deşt), feylî dêşt / deyšt (derve, derê), farisî دشت (deşt: deşt), pehlewî 𐭪𐭥𐭥𐭥 (deşt: deşt), sogdî dexšt, hemû ji îranî, bi îraniya kevn dexşte-. դաշտ (dašt) ya ermenî, ܕܝܫܬܐ (dešta) ya aramî ji îranî hatine wergirtin.

detay ji fransî détail

deterjan bi rêya fransî détergent ji latînî detergens yan detergentis ji lêkera detergere (paqij kirin, pak kirin)

determinîst bi rêya fransî déterministe yan inglîzî determinist ji latînî determinare (biryar dan) ji terminus (sinor, hed)

dev ji protoaryayî zefen-/zefer-, hevrehê kurmancî difin, avestayî zefen, farisiya kevn defen, belûçî دف (def) / دپ (dep), pehlewî dehan, farisî دهن (dehen) / دهان (dehan: dev), دم (dem: hilm, henase, bêhn, nefes), soranî دەم / dem (dev).

deve ji tirkî deve, hevrehê azerî дэвə, gagawzî devä, çuvaşî тэвə (tëve), tuvanî теvə (teve), tirkmenistanî дүвə, teterî дөя (döye), qazaxî түйе (tüye), karaçay-balkarî тюе (tüye), başkîrî дөйө (döye), kalmikî темэн (temän), hakasî тибе (tîbe), kirgîzî төө (töö), ozbekî tuyə, oyxurî توگه (töge), yakûtî тэбиэн (tebien), mongolî тэмээ (temee), buryatî тэмээн (temeen)...

dever Yan ji ermenî գավառ (gavar: dever) ji ermeniya kevn գաւառ (gavar) jigurci ճգարո (gvari: binemal, nijad, nifş, cins) ji ճգարոտծա (gvaroba: devereke ava kirin). Ji eynî rehê ermenî: Gever. Yan jî ji aramî ܕܝܫܬܐ (devra: erd, zevî, ax, der, dever, çol). دهفەر (dever) ya soranî vê dawiyê ji kurmancî hatiye wergirtin.

devolusyon bi rêya fransî dévolution ji latînî devolutio ji devolvere (dagindirrîn, girrêl bûn jêr) ji volvere (gindirrîn, girrêl bûn)

dew têkilî doşîn / dotin protoaryayî:dewç- ("dotin") Middle Persian: dws- /dōs/("dew")Farisî: doğ ("dew")Kurmançî: dew ("dew")Kurdî (Sorani): do ("dew")Zazakî: do ("dew")Talîşî: dü ("dew") ... Sanskrîtî: dogh ("dotin")Çavkanî: Cheung p.66

dêw hevrehê soranî ديو (dêw), zazakî dêw (devoka Çewlikê dêb, dyêb), belûçî dêw, farisî ديو (dîv, dêv), peştûyî dêw, pehlewî dêv, hexamenîşî deyve-, avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬎𐬎 (deêve-, deêwe-), sanskrîtî देव (devá: xweda), rûsî диво (dîvo: ecêb), latînî dīvus (xwedayî) û deus (xweda > fransî dieu, spanî dios), latviyayî dievs (xweda), lîtwanî dievas (xweda), yûnaniya kevn Ζεύς (Zêûs: xweda, Zeûs), hîtîtî 𐎡𐎢 (sîus: xweda), inglîziya kevn Tīw (xweda > inglîziya nû Tuesday sêşem, "roja Tîwî")... hemû ji protohindûewropî deywós (xweda, esmanî) ji dyew- (esman, roja li esmanan) ku herwiha serekaniya diês (roj, 24 saet) ya latînî ye. Pêşî wateya peyvê "xweda" bû lê paşî di zimanên îranî de maneya wê guherrî û bû "xwedayê jêrîn, dêw, şeytan". ديو (diyû) ya erebî, dev ya tirkî, ديو (dîv) ya osmanî, դեւ (dêw) ya ermeniya kevn, դև ya ermeniya nû, დევი (dêvî) ya gurgî, ديو (dîv) ya urdûyî, див (dîv) ya sirbî, div ya xirwatî... ji zimanên îranî hatine wergirtin. Çavkanî: Horn p.133, Watkins p.22, Etymonline

dewam ji erebî دوام (dewam) ji lêkera دام (dame: domîn, dewam kirin, berdewam bûn), têkilî daîm, daîmen, dom, domandin, domîn, madem, îdamet, midawim...

dewar ji tirkî davar ji tirkiya kevn taþar, tabar, hevrehê mongolî tavar (mal, serwet, sermiyan, eşya). ji zimanên tirkîkî-mongolî ketiye ermenî տավար (tavar), bi ermeniya navîn տավար (tavar), gelek zimanên slavî товар (tovar: mal, eşya) û heta fînlandî jî tavara (eşya).

dewlet ji erebî دولة (dewlet) ji aramî 𐎡𐎢𐎣 (dewla: desthilat, serwerî), hevrehê akadî duwelu (kontrol kirin).

dewlik hevrehê farisî دول (dûl), pehlewî dol, ji aramî 𐎡𐎢𐎣 / 𐎡𐎢𐎣 (dewla: dolik, dewlik) ku hevrehê akadî dûlu / delû, erebî دلو (delû) û îbranî דל (dlî). ji heman rehî: dolab

dewr ji erebî دور (dewr), hevrehê aramî 𐎡𐎢𐎣 (d-w-r-: zivirrîn). ji eynî rehî: dor.

dewriye ji erebî, têkilî dewr, dor

dêy ji protoaryayî desyu- (warê dijminan, welatê dijminan), hevrehê sanskrîtî desyu- (dijmin), avestayî dexyu- (war, welat), farisiya kevn dehyu-, pehlewî dêh, دى (dê: gund) ya soranî, dew (gund) ya zazakî û ده (dih: gund) ya farisî

deyax ji tirkî dayak ji dayamak ji maka tirkîkî tāya-

deyn ji erebî دین (deyn), têkilî دان (dane: deyn kirin), hevrehê aramî דַיַן / دַيַع (d-y-n-: darizandin, hukim kirin) ji akadî dînu (qanûn; hukim) ku herwiha serekaniya peyvên "dîn" ("bawerî" lê ne "bêaqil") û "Medîne" ye jî.

deyûs ji erebî ديوث (deyyûs)

dezenfekte ji fransî désinfecté ji désinfecter

di hevrehê soraniya mukriyanî de / ده, zazakî de (paşdaçek e), farisî در (der), kurtkirina اندر (ender), pehlewî ender, pazendî eṇder, hexamenişi e(n)ter, sanskrîtî अन्तर (enter), yûnaniya केन्द्र (êntron), ermenî ընդերք (indêrk: hinav), latînî interus, intra... hemû ji protohindûewropî énteros ku herwiha serekaniya peyvên hindir û hinav yê kurdî ye, ji protohindûewropî én ku serekaniya li ya kurdî ye + -teros ku çavkaniya -tir ya kurdî ye. Bo ketina r ji peyvên kurdî, bide ber îca ji îcar yan vêca ji "vê carê", bo ketina "-er" ji peyvê bidin ber kurmancî "xweh" (xuşk) û farisî "x"aher". Nêzîkiya dengî ya "di" ya kurdî ya pêşdaçek li gel -da / -de ya tirkî ya paşdaçek tesedîfî ye. herwiha binêre: bi, ji, li...Pêşpirtika berdewamiyê ya lêkeran "di-" (wek "di-k-im, di-got") jî ihtimalen ji "di" ya daçek e: "di-got" anku "di prosesa gotinê de bû", "di-çim" yanî "di prosesa çûnê de me." Ew ne hevrehê hevwatera xwe ya "mi-, me-, mî-" ya hin zimanên din yê îranî ye, bo nimûne farisî "mî-konem" (di-kim) yan "mî-goft" (di-got). Ev ji "heme-" (herdem, hemîşe, daîmen") e.

dî hevrehê soranî dîw

di- Bi devokî herwiha t- (Behdînan) yan de- (Xorasan), hevrehên soranî de- û (bi helîna D-yê) e-, kurdiya başûrî e-, belûçî -e... ji îranî ji daçeka "di / de" ku hevrehê "hindir" a kurmancî û "ender" ya farisî ye. Bo zêdetir agahiyan binêrin: di.

di ... de di + de, hevrehê soranî le ... da, farisî در (der), ji îranî. Bo ketina "-er" ji kurdî li cihê ku ew di farisî de heye bide ber: dot (bi farisî "doxter"), pis (bi farisî "piser"), bira (farisî: "birader")...

di bin çavan de wergerra gözaltında ya tirkî

dîbaçe ji îranî, hevrehê farisî دباچه (dibaçe), pehlewî dibaçek (duaya destpêkê) ji îranî

dibe Bi watera "çêdibe" û "gengaz e / belkî" ji bûnê û bi maneya "tê birin" ji birinê

dibistan ji farisî دبستان (debistan: xwendîngeha destpêkê ango dibistana seretayî), dip- (nivîsîn > binêrin dîwan) + -istan anku "nivîsingeh" yan jî ji erebî edeb + farisî/kurdî -istan, bide ber کودکستان (kûdekistan: zarroqxane), دبیرستان (debîristan: lîse)

Dicle ji sûmerî îndîgîna ji înd (çem) û îgîna (şîn) - bi kurdî jî jê re dibêjin "Ava Şîn". "In-" ji destpêkê ketiye, "g" ji ber tinebûna di erebî de bû ye "c" û guherîna N/L di kurdî û gelek zimanên din de jî diyardeyeke berbelav e: nivîn > livîn, nimêj > limêj...

didan têkilî denten ya avestayî, dendân ya pehlewî, didan ya zazakî, dan û digan yên soranî, دندان (dendan) ya farisî, dens ya latînî, οδούç ya yewnanî, Zahn ya elmanî, tand ya danmarkî, swêdî û holendî, tooth û teeth yên inglîzî, tunpus ya gotîkî, dent ya frensî, दांत (damt) ya hindî, dantis ya lîtwanî, दन्त ya sanskrîtî, diente ya spanî ji h₁dont- û h₁dent- yên hindûewropî. protohindûewropî: dent- ("didan") protoaryayî: dant- ("didan")Avestayî: dantan ("didan")Middle Persian: dandān ("didan")Farisî: dandān ("didan")Belûçî: dantān ("didan")irOsetî: dandāg ("didan") ... Kurmancî: didan, diran ("didan")Kurdî (Soranî): dan, didan, diyan ("didan") kelhûrî: digan, dinan ("didan") hewramî: didan ("didan")Zazakî: dindan ("didan")Sanskritî: danta ("didan")Yewnanî: odontos ("didan")Latînî: dens ("didan")İnglîzî: tooth ("didan") ... Çavkanî: Horn p.128, Watkins p.16, Etymonline

difin Hevrehê kurdiya başûrî divnak, ji îranî zefen-/zefer- (dev), hevrehê kurmancî dev, avestayî zefen, farisiya kevin defen, pehlewî dehan, farisî دهن (dehen) / دهان (dehan: dev), دم (dem: hilm, henase, bêhn, nefes), soranî دم / dem (dev). Lê herwiha bide ber peyva bi maneya "kêlek" ya hin zimanên samî: erebî دفن (defn), aramî دفن (defna), îbrî דפן (dópen) ku mimkin e lê bi ihtimaleke zêf e ku derbazî kurdî bûbe û bi mecazî yan tabûyî cihê peyva "difin"ê wergirtibe.

dîgerkam bi rêya tirkî diğerkam ji farisî دیگر (dîger) (din, dî, dîtir) + erebî كام (kam: hez, arezû)

dignité ji latînî dignitas, inglîzî dignity

dih ji protoaryayî desyu- (warê dijminan, welatê dijminan), hevrehê sanskrîtî desyu- (dijmin), avestayî dexyu- (war, welat), farisiya kevn dehyu-, pehlewî dêh, دى (dê: gund) ya soranî, dew (gund) ya zazakî û ده (dih: gund) ya farisî

Dih ji dih (gund), hevrehê Dihokê

diha ji tirkî daha

dihî dih + -î, têkilî du

Dihok dih (gund) + -ok anku maneya "gundê biçûk" dide, hevrehê Dihê, bide ber Gundik

dij protohindûewropî: dus- ("xirab, nebaş; dijwar; dij")protoaryayîAvar: duş-, duj- ("dij") Farisiya Kevin: duş- ("dij") Pehlewî: duş- ("diş") Farisî: duş-, ("dij")Kurmancî: dij- ("dij")Farisî: dij- ("dij")Zazakî: diş ("dij")Sanskritî: duş- ("xirab, nebaş")Yewnanî: dys- ("xirab, nebaş") ...

Înglîzî: tore ("dijwar, zehmet")Çavkanî: Horn p.126, Watkins p.64, Etymonline Hevreh: dijmin, dijwar, diz, zirr-

dijberî dijber + -î yan dij + ber + -î

dijmin ji protohindûewropî dus- (xirab; dij) + ménos (niyet, raman, fikir, hizir, hiş) anku "niyetxirab"), protoaryayî dushman-, hevreh duj-meneh- / duş-meneh ya avestayî, duşmen ya pehlewî, dişmen ya zazakî, دشمن (duşmen) ya farisî, दुर्मन्मन् (dur-manmen) ya sanskrîtî, δυσ-μενής (dus-menos) (dijmin) ya yûnaniya kevn. Düşman ya tirkî û թշնամի (tişnemî) ya ermenî ji zimanên îranî ne. Hevreh: dij, dijwar, diz, zirr-

dijûn ji dij ji protohindûewropî dus (xirab), hevreh dijmin, dijwar.

dijwar dij + -war, hevreh دشوار (duşvar) ya farisî.

dik ji erebî دكة (dikket), hevreh dikan, دكان (dukkān: 1. dikan, dezgeh 2. dik, seko) ji aramî דוכן (dûkena: dik, seko) ji akadî dekkene (dik, seko) ji sûmerî degene (dik, seko). Bo zêdetir agahiyan binêrin: dikan. Yan jî bi ihtimaleke gelekî kêma ji îranî, bide ber belûçî دك (dikk: girik, gir)

dîk ji erebî ديك (dîk), forma "dîkil" jî ji erebî "ديك ال-" ("dîk el-..." anku "dîkê ...") hatiye, hevreh wê di hin di zimanên lêzimî erebî de jî hene, bo nimûne amharî: dekkeye (bi wateya "werdek"). Bo wergirtina vê pêşpirtika erebî wek paşpirtik di kurdî de bide ber sercil ji erebî "serc". Ji bilî kurmancî û zazakî, "dîk/dîkil" di zaravayên din yê kurdî de bi hin navên din e. Herdu forman di devokên kurmancî de cihê xiros (dîk) ya kurdî-îranî (bi pehlewî xiros, bi farisî خروس / "xuros" > tirkî horoz) girtiye. "Xiros" hevreh lêkera xreos- (qîrrîn) ya avestayî ye.

dikan hevreh soranî دوکان (dukan), farisî دکان (dokan), her sê ji erebî دكان (dukkān: 1. dikan, dezgeh 2. dik, seko) ji aramî דוכן (dûkena: dik, seko) ji akadî dekkene (dik, seko) ji sûmerî degene (dik, seko). Ji heman rehî: dik. Peyva "dikan" li pîrraniya başûrê Asyayê, bakurê Afrîkayê û rojhilata Ewropayê belav bûye: tirkî dükkân, ermeniya devokî դրական (duk'an), urdûyî دکان (dukan) yan دوکان (dûkan), hindî दुकान (dukan) yan दूकान (dûkan), swahilî duka, xirwatî dučan, sirbî дућан (dučan), albanî dyqan, makedonî дуќан (dúќan)...

dîksilêman dîk + Silêman (pêxember) ji ber ku navê wî firrindeyî di Quranê de heye û tê de alîkariya Silêman-pêxemberî dike

diktator ji latînî ji dictare ji dicere

dil ji protohindûewropî kerd- ye ku herwiha serkaniya diî ya soranî, دل (dêl) ya farisî, zerrî ya zazakî, ziride ya avestayî, dird ya farisiya kevin, dil ya farisiya navîn, zird ya partî, zird û dil (ji farisî) ya belûçî, sirt ya ermenî, cordis ya latînî, сердце (serdçe) ya rûsî, hrdeye ya sanskrîtî,

heart ya inglîzî, hjärt ya swêdî û Herz ya elmanî ye. protohindûewropî: kerd- ("dil") protoaryayî: Avestayî: zered- ("dil") Middle Persian: dil ("dil") Farisî: dil ("dil") Belûçî: zirdê ("dil") Osetî: zârdû ("dil") irKurmançî: dil ("dil") Kurdî (Soranî): diŕ ("dil") Hewramî: zil ("dil") Zazakî: zerre ("dil") Sanskrîtî: hṛd- ("dil") Ermenî: sirt ("dil") Yewnanî: kardiā ("dil") Latînî: cord ("dil") Almanî: Herz ("dil") İnglîzî: heart ("dil") ... Çavkanî: Horn p.127, Watkins p.41, MacKenzie P.126, Etymonline

dîl ji aramî ܕܝܠ (dîl: aîdî tişteki, girêdayî tişteki, bi ser tişteki ve)

dilawer ji farisî دلاور (dilaver), binêre dil + -awer

dilber hevrehê farisî دلبر (dilber), ji dil + -ber anku "kesa/ê ku dilê mirovî dibe"

dilbij dil + bijîn - -în

dilêş dil + êşîn - -êş

dilop ji aramî d-lf- (rijîn, riştin). Tevî ku dişibe inglîzî drop, almanî Tropfen, swêdî droppe jî, ihtimalen ne ji protohindûewropî ye ji ber ku di navberê de di piraniya zimanên din yê protohindûewropî ne hevrehên wê peyda nabin. Lê bidin ber belûçî درمپ / درنپ.

dilvîn dil + viyandin

dilxwazî dilxwaz + -î yan dil + -xwazî

dims ji erebî ديمس (dibs), hevrehê îbrî דבש (dibeş, diveş: hingivîn), aramî ܕܝܡܫܐ (debşa, devşa: hingivîn)

din Ev peyv gelek navdar e, û herkes bawer dike ko aslê wê peyv ji arabî tê, lê ev şaş e. Ji îranî, hevrehên din yê kurdî dî, dîtir, tir, farisî دیگر (dîger), pehlewî detîger. Diğêr ya tirkî ji zimanên îranî hatiye wergirtin. Ji zimanê Avestayî "daênâ" bide "din / ol".

dîn jirojhilati, hevrehê farisî دين, pehlewî dên, avestayî deêna û belkî sanskrîtî धर्म (dherme-).

Peyva "dîn" bi hezaran sal e ku hem di zimanên îranî û hem jî yê samî de heye: avestayî "deêna", pehlewî "dên", akadî "dînu" (di wî zimanî de bi maneya "qanûn"ê). Bi ihtimalek mezîn rehê peyvê samî ye lê ji akadî (ku zimanek samî ye) bi rêya zimanek din (belkî elamî) ketiye avestayî û ji avestayî jî ketiye pehlewî û taliyê dîsa li erebî vegeriye. Forma niha ya kurdî/farisî bi ihtimalek mezîn bi rêya îslamê ji erebî hatiye wergirtin lê dîroka wê gelek dirêj û hêja ye. Bo peyvek din jî ku pêşî ji zimanên îranî ketiye zimanê erebî û paşî bi forma xwe ya erebî li zimanên îranî vegeriye, binêrin: birc. Idiaya Beghyani, ku dibêje "dîn" peyveke hindûewropî ye, bêbingeh e ji ber ku ji bilî zimanên îranî ev peyv di zimanên din yê hindûewropî de peyda

nabe. Zimanên îranî jî ew ji zimanên rojhilatî wergirtiye. Gelek berî avestayî ew peyv di zimanên samî de - wek akadî - hatiye bikaranîn.

dînamîk bi rêya fransî dynamique ji yewnanî δυναμικός (dunamikos) "bihêz" < δύναμις (dunamis) "hêz"

dînamît ji yûnanî δύναμις (hêz, qewet)

dînar ji erebî دينار (dînar) ji aramî 𐩠𐩣𐩪𐩥 (dînara) ji latînî dēnārius (pareyekê hûrde yê zîvîn yê Imparatoriya Romî, hevberî 10 asan yan 4 "sēstertius") ji dēna (her deh) + -ārius ji ber ku her dînar 10 beramberî 10 hûrdeyên bi navê "as" bûn, "dēna" ji decem (deh) ku hevrehê "deh" ya kurdî ye. Di hin zimanên ewropî de wek navê giştî yê pareyan li kar e: îtalî denaro, spanî dinero, portugalî dinheiro... Di hin zimanan de jî bi maneya hin pareyên taybet: frensî denier (hûrdeyek bû). Piraniya navên din jî yê pareyan ji Ewropayê hatine Rojhilata Navîn: dirav, derhem, pûl, filis, qurûş...

dînastî ji fransî dynastie

dînha ji farisî dîn û ha

dînozor ji fransî dinosaure ji inglîzî dinosaur (ji aliyê Richard Owen 1804 - 1892 ve hatiye çêkirin) ji yûnanî δεινός (dēynos: tirsnak) + σαῦρος (sawros: kimkime)

dîploma bi rêya inglîzî yan îtalî diploma yan frensî diplome ji latînî diploma ji yûnanîya kevn δίπλωμα (îcaze) ji διπλόος (dubare)

dîplomasî bi rêya fransî diplomatie /diplomasî/ yan ya inglîzî diplomacy ji latînî diplomatus (dîplomedar, kesa/ê ku dîplome heye) ji diploma (dîplome) ji yewnanî δίπλωμα (dîplome) ji διπλοῦς (dubare, cot)

dîplomatîk têkilî dîplomasî, dîplomat

diran têkilî denten ya avestayî, dendân ya pehlewî, didan ya zazakî, dan û digan yê soranî, دندان (dendan) ya farisî, dens ya latînî, οδούς ya yewnanî, Zahn ya elmanî, tand ya danmarkî, swêdî û holendî, tooth û teeth yê inglîzî, tunbus ya gotîkî, dent ya frensî, दांत (damt) ya hindî, dantis ya litwanî, दन्त ya sanskrîtî, diente ya spanî ji h₁dont- û h₁dent- yê hindûewropî.

dîraset ji erebî, têkilî ders, dîrasî

dirav Belkî yekser ji yûnaniya kevn drakma yan bi rêya pehlewî dram yan jî erebî derhem, dirhem dîsa ji yûnaniya kevn drakma ji peyva δράσσομαι (drássomai, "zeft kirin"). Hevrehê ηρωῦ (dram: pare, dirav) ya ermenî. Ji heman rehî: "derhem". herwiha "pûl" û "dirav" jî ji yûnanî ne.

dirêj ji protohindûewropî d_lh₁g^hós ("dirêj"), protoaryayî drHg^ha, hevrehê דראז (deraz/diraz: dirêj) ya farisî, derg ya zazakî, dirac ya belûçî, peştûyî dûrî, yexnobî dûr, दीर्घ (dîrghe) ya sanskrîtî, delukî ya hîtîtî, долгий (dolgiy) ya rusî, δολιχός (dolixos: dirêj) ya yûnaniya kevn, longus (dirêj; dûr) ya latînî, long (dirêj) ya fransî û inglîzî, lang ya almanî, lång ya swêdî...protohindûewropî: d_lh₁g^hós ("dirêj") protoaryayî: drHg^ha Avar: derige- ("dirêj")Farisiya Kevin: dergem- ("dirêj")Pehlewî: degr- ("dirêj")Farisî: deraz, diraz ("dirêj")Kurmançî: dirêj ("dirêj")Belarûsî: dirac ("dirêj")Osetî: derg ("dirêj") ... Zazakî: derg ("dirêj")Sanskritî: dirgheh- ("dirêj")Yewnanî: dolikhos ("dirêj")Latînî: longus ("dirêj")Înglîzî: long ("dirêj") ...Çavkanî: Horn p.121, Ludwig p.176, Watkins p.15, Lubotsky, Etymonline

dirêjxayen dirêj + xayendin / xayenîn - -din / -în

dîrek ji fransî direct

dîrektor ji fransî directeur yan ji inglîzî director ji latînî director ji directus (rast, dîrekt) ji dirigere (bi rê ve birin, sererast kirin) ji dis- + rego (binêre: rast).

dirist ji protohindûewropî d^her- (ragirtin, ji ketinê parastin) > deru-, drew- (xurt, qayîm, req, xweragir), protoaryayî dhruve- (qayîm) > drvište- (qayîmtirîn), hevrehê دروست, farisî درست (durust), pehwî dirust, druyist, sanskrîtî ध्रुव (dhruve: xurt, qayîm), latînî dūrus (req, xurt), lîtwanî drūtas (qayîm, xurt), inglîziya kevn trum (qayîm, xurt)...

dirmix ji tirkî tırmık (1. şene, dirmix 2. pencirrk), têkilî tırnak (til, tilî, pêçî)

diro Bi pehwî dirôg, bi almanî trug, bi farisî dorôgh, bi kurdî dibe diro.

dîrok Li ser etîmolojiya "dîrok" du teoriyên cuda hene: ji peyva "dêr-" anku kevn wek di peyva "dêrîn" (kevnar, qedîm, antîk) de. Pêşî peyv wek "dêrok" hatiye çêkirin lê di bin tesîra etîmolojiya gelêrî de ew veguheriye forma "dîrok" ji ber ku xelkê bawer kiriye ku ew ji peyva "çîrok" e. Varyanteke peyva "çîrok" e wek çawa ku "ç/c/d" carinan bi hev diguherin: dirrandin/çirrandin, gazind/gazinc. Bi heman awayî "history" (dîrok) û "story" (çîrok) yê inglîzî ji ἱστορία (istoria) ya yûnanî ne. Lê sebebê ku ev teorî qels e ew e ku di "dîrok" û "çîrok" de r ne wek hev tê gotin.

dirrandin ji protohindûewropî derə- ("dirrandin") (bi kurdî + -andin), protoaryayî der- (bi kurdî + -andin), hevrehê dirrîn ya kurmançî, دراندن (dirrandin) û دران (dirran: dirrîn) yê soranî, دراندن (derranden) ya farisî, dirrnayen ya zazakî, dirray ya hewramî, derr- ya pehwî û avestayî, derein ya yûnaniya kevn, terem ya ermenî, zehren ya almanî, tear ya inglîzî, tirer (jê kêşan, kişandin ya frensî... protohindûewropî:derə-- protoaryayî: der2- ("dirrandin ")Avestayî: derr-

("dirrandin")Middle Persian: derr- ("dirrandin")Hotenî: derre- ("dirrandin ")Farisî: derr- ("dirrandin ")Siv: der- ("dirrandin ") ir belûçî: dirr- ("dirrandin ")Kurdî: dirr- ("dirrandin ")Hewramî: dirr- ("dirrandin") ...Zazakî: dirnayen ("dirrandin")Sanskritî: dar- ("dirrandin")Yewnanî: derein ("dirrandin"), derma ("çerm")Ermenî: terem ("dirrandin")Almanî: zehren ("dirrandin")İnglîzî: tear ("dirrandin")Frensî: tîrer ("jê kêşan")... Çavkanî: Cheung p.59, Watkins p.16, Etymonline

dirrik ji erebî dherî (strî)

dirrîn dirr + -în, hevrehê farisî derr-, derrîden, avestayî dirine-, belûçî dirr-, dirrit-, ji îranî

dirû ji protohindûewropî d^hreugh- (xapandin, derew kirin), protoaryayî drewc-, hevrehê avestayî druc- / druj-, pehlewî drûz-, parsî drûc-, farisî دروغ (durûx), soranî درو / diro, belûçî derûg/dirûg, sanskritî drogh, inglîziya kevn driogan, almanî Trug û Be-trug...

dirûn protohindûewropî:derbh- ("girê dan") protoaryayî: derb- / derf- ("dirûn, girê dan") Farisî: derefş ("---")Semnanî: dîrit ("---")Siv: dirow ("dirûn") xun: duruft ("dirûn") irKurdî: dirûn, dirûtin Zazakî: derewtene)Sanskritî: derbh- ("girê dan")enk: tearflian ("badan")Çavkanî: Cheung p.60

dirûşm hevrehê farisî درفش (dîrefş: ala, perçem), pehlewî drefş, avestayî derefşe, osetî тырыса (tirisa: ala), sanskritî द्रप्स (drapsá: ala) û द्रापि (drāpī: eba, cibe, kiras), îtalî drappo (perde; cil), frensî drapeau (ala), inglîzî drape (perde)û drab (caw, çît, qumaş), lîtwanî drāpanos (çarşev), hemû ji protohindûewropî drep- (dirrandin, rîçal kirin)

dîsa ji îranî dî (ya/yê/yên din, dîtir) + -sa ji sat (bîsk, kêlik, gav, dem, car) anku "careke din": sat ji saet ji erebî ساعة (saet: saet, dem, bîsk, gav). ji eynî rehî wisa / wesa (bi wî awayî), hevrehê soranî ewsa (wisa; hingê), kelhurî ewsa / ewsate (hingê), soranî êsta (vê gavê / demê, niha), kelhurî îse (vê gavê / demê, niha). Bo têtîliya navbera "dem"ê û "car"ê bide ber inglîzî "time" ku hem maneya "dem"ê û hem jî "car"ê dide.

dîsîplîn bi rêya fransî yan inglîzî discipline ji latînî disciplina (ders) ji discere (hîn bûn, fêr bûn, elimîn)

dîsk ji inglîzî disk yan disc (sêlik)

dîskrîmînasyon bi rêya fransî discrimination ji latînî discriminatus ji discriminare ji discrimen (cudahî)

dîskrîmîne bi rêya fransî discriminé ji discriminer ji latînî discriminatus ji discriminare ji discrimen (cudahî)

dîskûr ji fransî discours

dîsleksiya ini (xirab - hevreha "dij" ya kurdî) + lexsia (xwandin, xwendin)

dîstans ji fransî yan inglîzî

dişdaşe ji erebî دَشْدَاشَة (dişdaşe)

DÎŞÎ ji Erebiyê; Eddewlel Îslamiye fîl Îraq we-Şam.

dîtane têkilî peyva dîtin

dîtbar dîtin - -in + -bar

dîtî dîtin - -in + -î

dîtin rehê peyva "dîtin" protohindûewropî: dheia ("pê hesîn, dîtin, bihîstin") protoaryayî: dai- ("dîtin, bihîstin") Avestayî: dai- ("dîtin") Farisiya Kevin: dî- ("dîtin") Pûnjabî: dyd- ("dîtin") Middle Persian: dyd- ("dîtin") Hotenî: dai- ("dîtin") harezmi: dy- ("dîtin") Farisî: dîdan ("dîtin") Belûçî: dît- ("dîtin") ... irKurmancî: dîtin ("dîtin") Kurdî (Sorani): dîtin, bînan ("dîtin") Hewramî: diyay ("dîtin") ... Zazakî: diyene, vînayan- ("dîtin") şexbizinî: diyin, wînanandin- ("dîtin") Sanskrîtî: dhay- ("bihîstin") Yewnanî: theôrêô ("dîtin") Çavkanî: Cheung p.49, Watkins p.18

dîtir Belkî têkilî peyva dîBelkî ji dî + -tir

divek dive (dibe 1) + ku

dîwan ji îranî, dipi-vahanam (nivîsgeh) ji dip- (nivîsîn) ji akadî 𐎠𐎺𐎠 (tuppu: nivîs, tabloyê nivîsînê, belgenam) ji sûmerî dub (tablo > dep) + vahana- (cih, binêrin: cih)

dîwar hevreha دیوار (dîwar) ya soranî, دیوال (dîwal) ya belûçî, دیوار (dîvar) ya farisî, dîvar ya pehlewî, dixe-vare- ji dixe- (libin) + vare- (-war) ji protohindûewropî द्वा॒र (dvāra) ya sanskrîtî, двору (dvoru) ya slavoniya kevn, dvāras ya lîtwanî û forum ta latînî, hemû ji protohindûewropî d^heigh- (sitirandin - hevîr û gêç û tiştên wisa)

diwazdeh du + -z- + -deBi pehlewî duvâzdehum.

dîy ji protoaryayî desyu- (warê dijminan, welatê dijminan), hevreha sanskrîtî desyu- (dijmin), avestayî dexyu- (war, welat), farisiya kevn dehyu-, pehlewî dêh, دى (dê: gund) ya soranî, dew (gund) ya zazakî û ده (dih: gund) ya farisî

diyabet ji fransî diabète ji yûnanî

diyakronîk ji yewnanî diya- / dîa- + kronîk

diyalekt ji yewnanî διάλεκτος (dialektos)

Diyarbekir ji erebî ديار (diyar: war, welat) + Bekir ji navê hoza "benî Bekir" ya ereb ku berî îslamê li derdorên Diyarbekirê bi cih bûbû. Forma tirkîya niha "Diyarbakır" bi fermana Mistefa Kemal Atatürk hatiye danîn û maneya "warê sifirî / misî / paxirî" dide (bi tirkî bakır).

diyare ji fransî diarrhée

diyarî Belkî têkilî dan û dayîne be lê herwiha bide ber rûsî дар (dar), yûnaniya kevn δῶρον (dōron), ermeniya kevn տար (tur - ermeniya nû տար /turk'/)... hemû ji protohindûewropî déh₃rom (diyarî), ew bi xwe ji deh₃- (dan, dayîn)

diyet ji fransî diète ji latînî diaeta

diyetisyen ji fransî diéticien ji diyet + -isyen

diyod bi rêya fransî yan inglîzî diode ji yûnanîya kevn odos (rê, rêk).

diz protoaryayî: dus- ("dij, dijî") + dhe- ("kirin") protoaryayî: Avestayî: duš-dah- ("xirabî kirin") Middle Persian: dwz ("diz") Farisî: duzd ("diz") Belûçî: diz ("diz") ...ir Kurmancî: diz ("diz") Kurdî (Soranî): diz ("diz") Zazakî: dizd ("diz")

dîzayn ji inglîzî design

dizgîn ji tirkî dizgin, hevrehê tirkmenistanî dizgin, kirgîzî û qazaxî tizgin, altayî tisgin, yakûtî tösün, ji tirkîya kevn tiz-, bi tirkîya niha düz / diz-. ji ber belaviya peyvê di zimanên tirkîkî de, ne mimkin e ku ji îranî dest+gîn be lê di bin tesîra etîmolojiya gelêrî de bûye dezgîn û destgîn jî.

dizmal Bi sivikkirinê ji "destmal"ê, hevrehê soranî û kurdiya başûrî ده‌س‌مال / desmał, zazakî dismal, şahzênî/şêxbizinî dizmal, farisî دستمال (destmal), ji îranî, ji dest + malîn - înan yan dest + maliştin - -iştin anku "tiştê ku mirov destê xwe pê dimale / paqij dike".

DJ ji inglîzî DJ, kurtkirina disc jockey

doçent bi rêya îtalî docente ji latînî docēntem ku forma dema niha ye ji docēre (hîn kirin, fêr kirin, elimandin)

doktora ji fransî doctorat

doktrîn bi rêya fransî yan inglîzî doctrine ji latînî doctrina ku dîmînutîva anku biçûkkera doctus (fêrkirî) ye ku bi xwe ji docere (hîn kirin, elimandin, fêr kirin) e ku herwiha jêdera doktor e jî.

dokûmentasyon ji fransî documentation, têkilî dokûment, dokûmentar

dol hevrehê soranî دۆل (dol), feylî dûł, farisî دره (derê), ji îranî, belkî ji protohindûewropî d^hol-, d^hel- ku herwiha serekaniyê heman peyvê ya bi gelek zimanên slavî (bulgarî / rûsî / sirbî /

ukraynî: долина /dolîna/ û çekî / polonî / slovakî dolina) û herwiha gelek zimanên cermenî ye jî (inglîzî: dale, danmarkî / norwecî / swêdî dal, almanî Tal).

dolab hevreh farisî دولاپ (dûlab) ji aramî דולא (dûla: dolik, dewlik) + ji farisî آب (ab: av). Dolap ya tirkî ji zimanekî îranî ye. Binihêreç dolik, dewlik

dolik dol (1-3) + -ik

dolme ji tirkî dolma (heşandin, dagirtin, tijîkirin)

dolmîş ji tirkî dolmuş

domînans ji fransî dominance ji dominer

domînant ji fransî dominant ji dominer

don ji erebî دهن (duhun), hevreh aramî דוהנה (duhanna), îbrî דוהן (dóhan).

doner ji tirkî döner

donim ji tirkî dönüm ji dön-mek (qulipandin, zivirrandin - ji ber qulipandina axa zeviyan), wergera yekser ji yûnaniya bîzansî στρέμμα (strémma: donim < qulipandî, zivirrandî). Peyva tirkî herwiha ketiye farisî دونوم (dûnûm) yan دونم (donim), erebî دونم (dûnem), îbrî דונם (dûnam), fransî dounam, inglîzî û piraniya zimanên din yê ewropî dunam.

dor hevreh dewr, herdu ji erebî دور (d-w-r-: dor, zivirîn, dewr dan), hevreh aramî דור (d-w-r-: dewr, zeman), îbrî דור (dever: dewr, zeman). Bo guherîna -ew- bi -o- bide ber: xox, şor (qise, axiftin). ji eynî rehî dewr û dever.

dorenî dor + enî, ew desmala li hevbadayî û dora eniyê tê gerandin

dost ji protohindûewropî géws- (tam kirin; jê hez kirin) > géwstus (çêj, tam; hez), protoaryayî jewşter-, hevreh kurmancî çêj, avestayî zewşe-, farisiya kevn dewşter-, pehlewî dost, farisî دوست (dûst), soranî دۆست, zazakî dost. (Dost ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.) herwiha hevreh latînî gustus (çêj, tam) > îtalî û spanî gusto, frensî goût, gout; inglîzî choose (bijartin) û cost (awa wek di "at all cost" de bi çi awayî be jî)...

dosye ji fransî dossier

doşav hevreh soranî دۆشاو (doşaw), farisî دوشاب (dûşab), her sê ji aramî דבשא (duvşa/dibşa: doşav; hingiv, hingvîn), hevreh îbrî דבש (divaş: hingiv, hingvîn), erebî دبس (dibs: doşav, dims - ku serekaniya peyva kurdî dims e), akadî dişpu (hingiv, hingvîn) ji deşpu (şîrîn). Bi metatezê cihê Ş û B/V bi hev guheriye û bûye "doş-av" belkî li gor etîmolojiya gelêrî de bi texmîna ku "doşav" cûreke "av"ê yan "avî" (ruhn, rewan) be. Bi vê texmînê û li ber modela "doşav"ê paşî peyva xoşav jî hatiye çêkirin.

doşek hevrehê soranî دۆشهگ (doşeg), farisî دوشک (dûşek) û تشک / توشک (tûşek / toşek), ermenî դոշակ (doşak), sirbo-xirwatî душек / dušek, hemû ji tirkî döşek, hevrehê azerî döşək, gagawzî döşek, tirkmenistanî düşek, ji tirkiya kevn töşek, têkilî tirkiya nû döşemek (raxistin) bi mecazî ji tirkiya kevn töş (bersîng, sîng, sîngûber), tirkiya nû döş (bersîng, sîng, sîngûber). ji heman rehî: doşk (rûnişteşek)

doşîn protohindûewropî: dheugh- protoaryayî: dauşşMiddle Persian: doş- Somalî: doş- Farisî: doş-, dōx- Kîrîbatî: dûş- Talîşî: dūş-... Kurdî: dōş- (Zazakî: doşnayan, do-Sanskritî: dogh ("şîr"))Yewnanî: teukheinGothic: daugînglîzî: doughty...Heman rehê protohindûewropî herwiha serekaniya peyvên dê, dayik, dêl, dayên û belkî dew û dot e jî. Çavkanî: Cheung p.70, Watkins p.19, EtymonlineBinêrin herwiha: dew

doşk ji tirkî, binêrin: doşek.

dot ji protohindûewropî d^hugh₂tér (keç, dot), belkî ji duh- (dotin) + -ter ya di peyvên din jî yên mirovahiyê de (b^hréh₂tér: bira, méh₂tér: dayik, mak, ph₂tér: bab), hevrehê دېت (duht) ya belûçî, دخت (duxt) û دختر (duxter) yên farisî, duxt, duxter yên pehlewî, avestayiya kevn 𐬰𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 (dugider-), avestayiya nû 𐬰𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 (duydar), sanskritî दुहितृ (duhitṛ), ermenî դուստր (dustr), hîtî 𐬰𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀𐬎𐬀 (duttariyatias), rusî дочь (doçi), yûnaniya kevn θυγάτηρ (thugatēr), almanî Tochter, inglîzî daughter, swêdî dotter...

dotin protohindûewropî: dheugh- protoaryayî: dauşş-Middle Persian: doş- Somalî: doş- Farisî: doş-, dōx- Kîrîbatî: dûş- Talîşî: dūş-... Kurdî: dōş- (Zazakî: doşnayan, do-Sanskritî: dogh ("şîr"))Yewnanî: teukheinGothic: daugînglîzî: doughty...Heman rehê protohindûewropî herwiha serekaniya peyvên dê, dayik, dêl, dayên û belkî dew û dot e jî. Çavkanî: Cheung p.70, Watkins p.19, EtymonlineBinêrin herwiha: dew

doz Kurtkirina dosye / dosya ji fransî dossier ji dos (pişt ji latînî dorsum. Bo ketina "-ye(t)" bide ber gelek peyvên din. Di nav xelkê de peyda nabe.

dozer ji inglîzî bulldozer

dozîn bi rêya soranî dozînewe ji aramî doz-, herwiha bidin ber ermenî desn- (dîtin)

dozîne ji fransî douzaine ji douze (dazde) + -aine

döt ji protohindûewropî d^hugh₂tér (keç, dot), belkî ji duh- (dotin) + -ter ya di peyvên din jî yên mirovahiyê de (b^hréh₂tér: bira, méh₂tér: dayik, mak, ph₂tér: bab), hevrehê دېت (duht) ya belûçî, دخت (duxt) û دختر (duxter) yên farisî, duxt, duxter yên pehlewî, avestayiya kevn 𐬰𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 (dugider-), avestayiya nû 𐬰𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀 (duydar), sanskritî दुहितृ (duhitṛ), ermenî դուստր (dustr),

दुत्तारियतियास (duttariyatiyas), rusî дочь (doçi), yûnaniya kevn θυγάτηρ (thugatēr), almanî Tochter, inglîzî daughter, swêdî dotter...

dq deqe yan deqîqe

du ji protohindûewropî dwóh₁ ("du"), protoaryayî duwe-, hevrehê دوو / dû ya soranî, di ya zazakî, دو (dû) ya farisî, دو (dive) ya avestayî, द्वे (dve) ya sanskrîtî, δύο (duo) ya yûnaniya kevn, duo ya latînî, deux (bixwîne: dö) ya frensî, dos ya spanî, два (dva) ya rusî, du ya litwanî, two ya inglîzî, två ya swêdî û zwei ya almanî, wu / wi ya tokarî...protohindûewropî: duo ("du") protoaryayî: duwe ("du") Avestayî: dve ("du")Pûnjabî: dw ("du")Farisî: dû ("du")Belûçî: do ("du") mazenderanî: de ("du")Kurmançî: du ("du")Kurdî (Soranî): dû ("du")Zazakî: di ("du") irSanskritî: dve ("du")Yewnanî: duo ("du")Latînî: duo ("du")Almanî: zwei ("du")Înglîzî two ("du")Çavkanî: Horn p.128, Watkins p.21, Etymonline

dû dû, dûkêl, dûman, dûxan, ji protohindûewropî d^huh₂- (dû kirin, dûman kirin) > d^huh₂mós ("dû, dûkêl, dûman, dûxan"), hevrehê dîn ya zazakî, دود (dûd) ya farisî, dūd ya parsî, dūt ya pehlewî û belûçî, dunmen ("ewr") ya avestayî, धूम (dhūmā) ya sanskrîtî, дым (dim) ya rusî, dūmas ya litwanî, θυμός (thymós: can, ruh, hiş) ya yûnaniya kevn, fūmus ya latînî (> fumée ya frensî, fumo ya îtalî, humo ya spanî)...protohindûewropî: dheu- ("fûrîn, hilfûrîn, wek dûkêlî bilind bûn") > d^huh₂mós ("dû, dûkêl, dûman, dûxan") protoaryayî:Avestayî: dunman- ("ewr")Middle Persian: dūt ("dû, dûkêl, dûman")Pûnjabî: dūd ("dû, dûkêl, dûman")Farisî: dūd ("dû, dûkêl, dûman") Belûçî: dūt ("dû, dûkêl, dûman") irKurmançî: dû ("dû, dûkêl, dûman")Zazakî: dîn ("dû, dûkêl, dûman")Sanskritî: dhūmā- ("dû, dûkêl, dûman") Yewnanî: thumos ("can, giyan, ruh") Latînî: fumus ("dû, dûkêl, dûman") ...Çavkanî: Horn p.129, Watkins p.19, Etymonline

dubare hevrehê soranî دو باره (dûbare), herdu ji farisî دو باره (dobarê) ji دو (do: du) + بار (bar: car) -ê (-ê / -e: -î))

dubendî dubend + -î ji du + bend + -î

dublör ji fransî doubleur jî double + -eur (-or)

dudilî dudil + -î yan du + dil + -î

duelo bi rêya îtalî duello ji latînî duellum

duet ji îtalî duetto ji duo (du, 2)

duh ji protohindûewropî d^hghyes-, hevrehê diwênê ya soranî, dî-rûz ya farisî, زی (zî) ya pehlewî, ह्यस् (hyas) ya sanskrîtî, herî ya latînî (> hier ya frensî), yester-day) ya inglîzî, gestern ya almanî, χθές (χθês) ya yûnaniya kevn...

duhvarî duh + êvarî jikurdi

dûjeh ji protohindûewropî dus- (xirab, bed) + hés-u- (jîn, jiyar), hevrehê dij û jîn / jiyar yê kurdî, dûzex ya farisî, pehlewî dojex, parsî dûjex, avestayî dewjehuwe-

duk Bi frensî duc ji latînî dux

dûk ji fransî duc yan inglîzî duke

dûkêl herwiha dûkel, hevrehê soranî دوکەل (dûkef), hewramî dûkef, ji dû (dûkêl) + belkî kel (gurr, agir), jikurdi

dûman ji tirkî duman ji tirkîya kevn tuman ku belkî herwiha serekaniya peyva tem ya soranî be jî ku van salan bi rêya nivîsînê ketiye kurmancî jî. Dûman tenê di kurdî de li deverên nêzîkî tirkî heye, di zaravayên din yê kurdî yan zimanên din yê îranî de peyda nabe. Tevî ku "dû-" wek ji "dû" (dûkêl) be jî, ne ji wê ye ji ber ku peyva "duman" di piraniya zimanên tirkî de heye: azerî, tirkmenistanî, gagawzî...

duo ji îtalî duo (du)

dûr protohindûewropî deuə- ("dûr, dûrvekêş") > du-ro- ("dûr") protoaryayî Avar: dûre- ("dûr") Farisiya Kevin: dûre- ("dûr") Hotenî: dure- ("dûr") Farisî: dûr ("dûr") Belûçî: dûr ("dûr") Kurmancî: dûr ("dûr") Kurdî (Soranî): dûr ("dûr") Hewramî: dûr ("dûr") Zazakî: dûrî ("dûr") Sanskrîtî: dûra- ("dûr") Yewnanî: darón, din ("dûrvekêş") Latînî: dūrāre ("demek dirêj vekêşan") ... Çavkanî: Horn p.129, Watkins p.17, MacKenzie P.123

dûrbîn dûr + bîn, hevrehê soranî دوربین (dûrbîn), farisî دوربین (dûrbîn), ji îranî. Dûrbûn ya tirkî û durbin ya zimanên balkanî ji zimanên îranî ne.

dure ji erebî bend

durum ji tirkî durum

dûrwelatî dûrwelat + -î ji dûr + welat + -î

dûş ji fransî douche ji îtalî doccia ji doccione

duşes Bi frensî duchesse ji duc + -esse ji latînî dux

dûşîze ji îranî, hevrehê farisî دوشیزه (dûşîze), pehlewî dûşîçe, têkilî dot û dotmam yê kurmancî.

dûv ji îranî, hevrehê belûçî دمب (dumb), farisî دم (dom), avestayî dume-

dûr protohindûewropî deuə- ("dûr, dûrvekêş") > du-ro- ("dûr") protoaryayî Avar: dûre- ("dûr") Farisiya Kevin: dûre- ("dûr") Hotenî: dure- ("dûr") Farisî: dûr ("dûr") Belûçî: dûr ("dûr") Kurmancî: dûr ("dûr") Kurdî (Soranî): dûr ("dûr") Hewramî: dûr ("dûr") Zazakî: dûr ("dûr") Sanskrîtî: dûra- ("dûr") Yewnanî: darón, din ("dûrvekêş") Latînî: dūrāre ("demek dirêj vekêşan") ... Çavkanî: Horn p.129, Watkins p.17, MacKenzie P.123

dürandin protohindûewropî: derbh- ("girê dan") protoaryayî: derb- / derf- ("dirûn, girê dan") Farisî: derefş ("---") Semnanî: dîrit ("---") siv: dirow ("dirûn") xun: duruft ("dirûn") irKurdî: dirûn, dirûtin Zazakî: derewtene) Sanskrîtî: derbh- ("girê dan") enk: tearflian ("badan") Çavkanî: Cheung p.60

DVD ji inglîzî DVD, kurteya Digital vesatile disk û digital video disk

DYA dewletên + yekbûyî + yên + Amerîkayê

DYE dewletên + yekbûyî + yên + Emerîkayê

-e-

e ji protohindûewropî h₁es-, têkilî heye, est/hest ya farisî, E(ê) ya ermenî, sanskrîtî अस्ति (estî), latînî est, elmanî ist, inglîzî is. Bo zêdetir agahiyan binêrin: <http://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:protoIndo-European/h₁E2₈2₈1es->

eba ji erebî عباة (ebaet). herwiha ketiye gelek zimanên din jî: farisî عبا (eba), tirkî aba, ermenî աբա (aba), fransî û spanî abaya, rûsî абá (abá), rabá (gabá), inglîzî aba, abba, abaya...

Ebas ji erebî عباس (Ebbas: şêr)

ebced ji erebî ا ب ج د ه و ز ح ط ق ك ل م ن و (e-b-c-d) ku her çar herfên destpêkê yên alfabeya erebî ne, hevreha îbrî אבגד (abgad)

ebeden ji erebî: ebed + -en

ebedî ji erebî, ebed + -î

ebedilebed ji erebî: ebed + -el- + ebed

ebediyan ji erebî: ebedî + -yen

ebenûs hevreha farisî آبنوس (abinûs), erebî ابنوس (ebenûs) yan ابنوز (ebenûz), tirkî abanoz, inglîzî ebony... hemû ji yûnanî ἔβενος (êbênos) jî misri hbnv

ebû ji erebî eb (bab, bav)

ecem ji erebî عجم (ecem: xelk, alem, nezan, ecem, barbar, erebînezan, îranî, faris) ji aramî egemeh (xelk, alem, gawir, kafir) ji אגמ (egem: dayik). Bo çêkirina "xelk"ê ji "dayik"ê bide ber umet ji erebî ummet ji umm (dayik)

ecûr hevrehê farisî آجر (acûr), ji îranî, tirkî acur, ji erebî عجر (eccûr) ku bi forma xwe ya erebiya misrî eggûr ketiye gelek zimanên Rojhilat û Bakurê Ewropayê jî: yûnanî αγγούρι (angouri), rûsî огурец (ogurêç), polonî ogórek, çekî okurka, danmarkî û norwecî agurk, almanî Gurke, swêdî gurka, estonî kurk, fînlandî kurkku, ukraynî oripók (ohirok), mecarî uborka...

eçe Binêre: açe

eçenî hevrehê eçe, eçenî, belûcî ençên, ençu, ençoş, ji îranî têkilî hin- (wê, ew) wek di hingê (wê demê) û hind (ewqas), hinde, soranî ewende...

edalî ji erebî, têkilî adil, edalet

edebî ji erebî edeb (edebiyat) + -î

edet ji erebî عادة (adet), hevrehê aramî حياء (iyaða). Bo guherîna A-ya erebî di kurdî de bi E, bide ber seet ji erebî "sae(t)"

edeten ji erebî: edet + -en

edisyon bi rêya fransî édition ji latînî editio ji edere

edîtor bi rêya inglîzî editor yan fransî editeur ji latînî editor (daner, nivîser) ji editio / editionem (pêşkêşkirin) ji ex- + -dere ji dare (dan, dayîn)

Ednan ji erebî عدن (Ednan: bicihber, wardaner, rûniştvan) عدن (Eden: Eden), hevrehê îbrî עדן (Eden, biheşt)

efendî ji yûnanî αφέντη (afêntî) ji yûnaniya kevn αὐθεντης (authentēs) ji αὐτός (autos: xwe, oto-) + ἔντης (hentēs) ji protohindûewropî senh- ku herwiha serekaniya συνέντης (sunentēs: alîkar, hevkar) e.

efor ji fransî effort ji latînî ex- + fortis

efrît ji erebî عفرت (ifrit) ji îranî, hevrehên kurdî afirandin, afirîn, aferîn, pehlewî afrîte (afirandî, afrîde, mexlûq) ji aferîten (afirandin)

efsane hevrehê soranî ئه‌فسانه (efsane), farisî افسانه (efsanê), avestayî epe-senhe- (pê gotin) ji epe (pê ve) + senhe- (behs, mijar) ji sah- (gotin, behs kirin), hevrehê hexamenişi θαη- (thah-), ji îranî.

efsanenasî efsane + -nasî yan efsanenas + -î

efser ji inglîzî officer

efxan ji farisî افغان (efxan: efxan, efxanî) jiprakri आभगन (abhegene: efxan, efxanî) ji sanskrîtî अश्वक (eşveke: siwar, hespvan)

eger ji îranî, hevrehê soranî نهگەر, farisî mê (egan), pehlewî heker, farisiya kevn hekerem. Eger ya tirkî ji zimanên îranî hatiye wergirtin.

egîd ji tirkî yiğit (wêrek, qehreman) yan ji erebî عقيد (eqîd: fermandar, amir, zabit, komandan). Michael Chyet dibêje ku ew ji tirkî ye lê peyva erebî jî bo berhevdanê pêşkêş dike. jixwe belkî egîd ji têkilkirina herduyan peyda bûbe. Eslê peyva tirkî yeğ- e loma di kurdî de jî e-gîd e, ne îgîd. herwiha asayî ye ku di kurdî de y- ji destpêka peyvên ji tirkî deynkirî dikeve, nimûne: asa, ol, aprax, hêwaş. Hin kes jî bawer dikin ku egîd/egît têkilî peyva gît e.

ego ji latînî ego (ez, min)

egoîzm ji latînî ego (ez), min + -îzm

egzoz ji inglîzî exhaust

ehl ji erebî أهل (ehl)

ehlî ji erebî: ehl + -î

ehlî heq ehl + -ê + heq ("miletê Xwedê")

Ehmed ji erebî أحمد (Ehmed) ji rehê حمد (h-m-d-: hemd, pesn, sena). ji eynî rehî: Hemîd, Mihemed, Mehmûd...

Ehrîmen hevrehê yan ji farisî اهریمن (Ehrîmen), jipehlewî Ehrimen, jiavestayî engre meynyu (giyanê xirab) ji engre- (wêranî, wêranker) + meynyu (giyan) ji îranî. Di kurmancî de bi forma "rêvin" (pîs, qirêjî) maye.

Ehya bi rêya erebî ji îbranî

ehzab ji erebî ehzab, pirhejmara peyva hizb

ejdeha hevrehê اژدها (ejdeha) ya farisî, eji-dehak ya pehlewî, eji-dehake- ya avestayî, अहि (ehi) ya sanskrîtî, oð (oç: mar) ya ermenî, уж (uj: mar) ya rusî, ὄφις (ofis: mar) ya yûnanî, anguis (mar) ya latînî, angis (mar) ya litwanî, unc ya almaniya kevn, hemû ji protohindûewropî h₂eng^{wh}- (mar). ji eynî rehî ejî .

ejî ez + jî. Bo helîna Z û J bi hev ve, bidin ber hej / hij ji hez / hiz + ji

ekîb ji fransî équipe

ekîd ji erebî, têkilî tekîd

ekîdî ekîdîtî ekîdtî

ekl Belkî ji erebî أكل (ekl) anku xwarin, zad

ekolojî ji fransî écologie ji latînî oecologia ji yûnanî οικολογία (oykologya) anku "malnasi"

ekonomî ji yewnanî οικονομία (birêveberiya malê)

ekrad ji erebî, pirrjimara kurd

ekran ji fransî écran

Ekrem ji erebî, têkilî kerem, îkram, Kerîm, Kerîma

ekseriyet ji erebî: ekserî + -yet

eksklusîv ji fransî exclusif yan inglîzî exclusive

ekstasî bi rêya inglîzî ecstasy ji yûnanîya kevn ἐξίστημι

ekstra ji latînî extra

ekstrem bi rêya fransî extrême yan inglîzî extreme ji latînî extremus ji exterus (derve, der)

el- ji erebî -ال (el-). Bide ber spanî el, îtalî il, fransî le.

elahwekîl ji erebî: Elah + wekîl

Elajgir ihtimalek heye ku ji ermenî be, carina qeydên ormaniyan de wekî elaşkurd jî derbas dibe

Eledîn ji erebî علاء الدين (elai ed-dîn) ji علاء (elai) + el- + دين (dîn: dîn, bawerî)

elegant bi rêya inglîzî elegantäa yan frensî élégant, ji latînî elegantia, elegans (ya/yê ku dizane bibijêre)

elkeyf ji erebî ele-l-keyf (li gor keyfê)

elem ji erebî الم (elem), hevrehê aramî الم (elma, êlma: kerb, kîn)

eleqe ji erebî علاقة (elaqet) ji rehê علق (eleqe: pê ve kirin, zeliqandin, lûsandin, daliqandin, hilawîstin), hevrehê aramî حلقة (-l-q-: pê ve kirin, pê ve girê dan), îbrî עלוּקָה (alûqa)

eleyhî ji erebî "li ser wî"

eleykumeselam ji erebî eleykum + es- + selam

Elî ji erebî علي (Elî), têkilî عال (al: bilind), hevrehê îbrî עלה (ala: bilind bûn)

elibêtik ji yunanî alfa (a, elîf) û beta (b)

elîf ji erebî أليف (elîf), aramî / siryanî ܐܠܝܦ (alef), אלף (elêf), yewnanî ἄλφα (alfa), hemû jifeniki alêf א (a) ji (ga, serê gayî)

Elîko belkî têkilî Elî

elimer elimîn - îîn + -er

elind ji erebî علن (ronbûn, aşkirabûn), hevrehê îlan. Bo zêdebûna dengê D li pey "(i)n" bide ber "mindat" (zarrok) ya soranî ji erebî منال (menal) û "qalind" ya kurmancî ji tirkî kalın.

Elîşêr hevrehê farisî علی شیر (Elîşîr), pehlewî Erdişêr (bernavê gelek paşayên sasaniyan bû), farisiya kevn Ertexşeça- (bernavê gelek paşayên hexamenîşî bû) ji erte- (rastî) + xşeça-

(birêveber) anku "birêveberê adil". erte- hevrehê eşe- (rastî) ya avestayî û ऋतं (rtem: rastî) ya sanskrîtî ye û hemû ji protohindûewropî h2r-to- (rast, dirist) in. Di kurdî de -rd-/ -rt- ya îranî dibe -l- (binêrin alî û gel) loma Erdişêr > Elîşêr. Paşî bi şaşî hatiye bawerkirin ku Elîşêr maneya "şêrê (îmam) Elî" dide loma eyna erebî jî li destpêkê hatiye zêdekirin. herwiha ji ber vê etîmolojiya gelêrî ew nav di nav şîyan de berbelav bûye. Lê eger wî navî maneya "şêrê Elî" dabûya, ew ê Şêrelî bûya, ne Elîşêr.

elît ji fransî élite ji élire

Ellah ji erebî الله (Allah), kurtkirina الاله (el-ilah), binêre: îlah.

Ellahu ekber ji erebî الله اكبر (Ellahu ekber) ji الله (Ellahu: Xwedê, Allah) + اكبر (ekber: mezin)

elmaniyet ji erebî: elmanî + -yet

elmas hevrehê soranî نعلماس (ełmas), farisî الماس (elmas), pehlewî elmas ji yûnanî ἀδάμας (adamas: nayê radestkirin) ji α- (a-: na-, ne-) δαμάζω (damazo: kedî kirin) ji protohindûewropî dem-h2- (mal ava kirin - binêrin mal). Bi heman awayî peyva kurdî kedî jî têkilî peyva ked-/ ke- ye ku maneya mal dide. Heman peyva yûnanî serekaniya diamond ya inglîzî û peyvên dişibin wê yên di zimanên din yên ewropî de ye jî. Peyva erebî الماس (elmas) û ya ermenî ալմաստ (almast) bi rêya zimanên îranî dîsa ji yûnanî ne. Ji heman rehê protohindûewropî herwiha peyvên kurdî -dav (wek bindav) û mal (xanî). Carinan tê texmînkirin ku elmas dikare ji akadî elmêşû (ember) jî be.

elo ji fransî allô yan ji inglîzî hello

elok Ev peyv dibe ku ji peyva eylo hatibe. Bi wateya wek eylo yan jî mîna eylo belkî navê vê firindeyê wek eylok hatibe danîn. Bi demê re navê wê dibe elok.

elperandin hevrehê soranî فیرین (firrîn), kurdiya başûrî perrîn, şahzênî / şêxbizinî perandin, elperandin, zazakî firrayene, perrayene, hewramî firrey, farisî پریدن (perîden), pehlewî perîten, hevrehên din ya kurmançî firr, perr, pel(ên daran), pelg, belg, sanskrîtî पत्त्र (pettre: perr), rûsî nepó (peró: perr), yûnaniya kevn πτερών (ptêron: perr, çeng, bask), lîtwanî sparnas (firrîn), inglîziya kevn û navîn feber (perr), inglîziya nû feather (perr), almanî Feder, latînî penna (< petna)... hemû ji protohindûewropî péth2r (perr, bask, çeng) ji peth2- (firrîn) e ku serekaniya avestayî 𐬛𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀 (peteyti: firrîn), पतति (peteti: firrîn), latînî petō (firrîn)... e. 𐬱𐬀𐬎𐬎𐬀 (prêna) ya gurgî belkî ji îranî be lê ji ber dengê firrînê di gelek zimanan de ew bi dengê wek "perr-" e: bo nimûne aramî ܦܪܝܢ (prex), îbrî פרא (pirex). Tevî ku "firrîn" ya kurdî dişibe "fly" ya inglîzî û voler ya frensî jî, ew ne hevreh in. Heta niha di hin peyvên îranî yan hindûewropî de P di bin

tesîra erebî de dibû F (bo nimûne: fisteq ji piste, bi pehlewî pisteg). Lê di "firrîn"ê de ne ji tesîra erebî ye ji ber ku ew peyv neketiye erebî. Heman diyardeya guherrîna P bi F bi awayekê gelek berbelavtir di zimanên germenî de diyar e. Bo nimûne kurdî "pênc" lê almanî fünf, swêdî fem û inglîzî five.

elwan ji erebî الوان (elwan), pîrhejmara لون (lewn), binêre: lewn. ji eynî rehî: çi-lo (çawa), bide ber çito (ji "çi + tow tov / tuxm)

elzem ji erebî الزم (elzem: lazimtir yan lazimtirîn), têkilî لازم (lazim: lazim) û لزوم (luzûm: lizûm, lazimî). ji eynî rehî: iltizam, ilzam, istilzam, lazim, lewazim, malzeme, milazim, miltezim

ema ji erebî اما (emma) ji ام (em: lê, feqet)

email ji inglîzî, kurteya electronic mail

Eman ji erebî عمان (Emman)

emanet ji erebî, têkilî amîn, emîn, emn

embar hevrehê farisî انبار (enbar: embar), pehlewî henbarek (embar), sanskrîtî सम्भार (sem-b^hrati-: komkirin, berhevkirin, civandin) ji सम् (sem: hev) + भरति (b^hereti: anîn, gihandin; birin) ji protohindûewropî sem- (hev) + b^her- (birin; anîn). Peyva îranî ketiye gelek zimanên dinyayê: tirkî ambar, ermenî ամբար (ambar), rusî амбар (ambar), yûnanî αμبار (ambari), bulgarî хамбар (hambar), sirbo-xirwatî hambar, mecarî hambár, gurcî ამბარი (ambari)...

ember ji erebî عنبر (enber) ji îranî, bide ber pehlewî ember. Heman peyv bi rêya erebî ketiye zimanên ewropî jî: inglîzî amber, fransî ambre, almanî Amber, spanî ámbar, îtalî ambra, rûsî амбер (ambêr)...

emeg ji tirkî emek ji tirkiya kevn emgek

emek ji tirkî emek ji tirkiya kevn emeg

emel ji erebî عمل (emel), hevrehê aramî حمله (emla), îbrî עמל (amal)

emeliyat ji erebî, têkilî emel

emeliyen ji erebî عملياً (emeliyyen), ji emelî + -en, ji emel.

emîgrant ji fransî émigrant ji émigre (ji derekê bar kirin)

emîn ji erebî أمين (emîn)

Emîn ji erebî, binêre emîn

Emîna ji erebî, forma mê ji navê Emîn

emir ji erebî أمر (emr: ferman, ragihandin), أمر (emere: ferman dan/kirin), hevrehê aramî û îbranî אמר (e-m-r-: gotin, ferman kirin), akadî emaru (dîtin, ketin ber çavan) jiprotosami

emîr ji erebî أمير (emîr) ku herwiha serekaniya peyva mîr e jî. ji eynî rehî: amir, emir, emaret, Imarat, amîral.

emîre ji erebî, awayê mê ji peyva emîr

emirû Bi pehlewî urmôd (> ermûd > ermî).

emîsar bi rêya fransî émissaire ji latînî emissarius

empoze ji fransî imposé ji imposer

empresyon bi rêya fransî impression ji latînî impressio

emrat ji erebî: emr + -at

en ji tirkî "en"

encam ji îranî, hevrehê انجم (encam), pehlewî hencam (encam) ku rehê dema lêkera hencaften (bi dawî bûn, bi dawî hatin, qedîn, xilas bûn) e, avestayî hen-came- (civîn, kom bûn, hatin nik hev). Hevrehên din: encûmen, hengame, belkî herwiha civak, civat, civandin, civîn, jivan...

encumen ji îranî, hevrehê سورانی ئه‌نجومهن (encumen), farisî انجمن (encumen), pehlewî hencemen-, avestayî hen-camene- ji hem- (hev) + gem- (civîn, hatin) ji protohindûewropî sem- (hev) + g^wem- (hatin) (binêrin: hev û hatin), têkilî encam, endam, civak, civandin, civîn û belkî civat.

endam ji îranî, hevrehê farisî اندام (endam), pehlewî endam, sogdî endemê-, avestayî hencame- (civandin, kom kirin, anîn cem hev), têkilî hev + danîn, herwiha hevrehê encam, encumen, embar...

endaze ji îranî, hevrehê farisî اندازه (endaze), pehlewî hendaçek (pîvek) ji hen-daxten, hen-daç- (pîvan). هندسه (hendeset) ya erebî ji zimanekî îranî ye lê li kurdî û farisî vegehiye. Mihendis li gor rêzimana erebî jê hatiye çêkirin.

endemîk ji fransî endémique yan ji inglîzî endemic ku herdu jî ji yûnanî ἐνδημος (êndêmos: xwemalî) ku ji év (ên: li, di, di nav de) + δῆμος (dêmos: gel, xelk) anku "yê di nav gelê xwe de, ne biyanî". δῆμος herwiha serekaniya peyva demokrasî / demokrat e jî.,

endîrek ji fransî indirect ji in- + direct

endîşe ji îranî, hevrehê سورانی ئه‌ندیشه (endîşe), farisî اندیشه (endîşe), pehlewî hentêşek ji hentêşîten (fikirîn, ramîn, pûnijîn)

endustrî bi rêya fransî (industrie) ji latînî industria (xebat, çalakî)

Enedol ji yewnanî ανατολη (rojhilat)

enerjî ji yewnanî ergon (kar)

enfal ji erebî talan, şelandin

enfeksiyon bi rêya fransî infection ji latînî infectio

enflamasyon bi rêya fransî inflammation ji latînî inflammatio ji inflammare ji flamma (agir, çirîsk)

enflasyon bi rêya fransî inflation ji latînî inflatio

enformatik têkilî enformasyonê

enforme ji fransî informé

enguşt ji farisî انگشت (engoşt), hevrehê zazakî engište, tacikî ангуст (anguşt), pehlewî angust (engust), hewramî engus / enus, avestayî anguşta- (enguşte-), sanskrîtî अङ्गुष्ठ (aṅguṣṭha) û अङ्गुली (aṅgulī), maratî अङ्गुली (aṅgulī), bengalî আঙুল (angul), urdûyî انگلی (üṅglī), hindî उंगली (üṅglī), sindî گُر (ānuri), sînhali ඇඟිලි (æṅgilla), divehî ورسیر (inagili), nepalî औला (aunlā), peştûyî گوته (gūtâ), albanî gisht... hemû ji protoaryayî. Di kurmancî û soranî de di nav gel de peyda nabe yan jî wînda bûye - bikaranîna wê tenê di edebiyatê de heye û berçav e ku ji farisî hatiye wergirtin. Di kurmancî de "til, tilî, tipl" ya ji zimanên samî û hevwatera wê ya îranî pêçî û di soranî de jî pence li cihê wê di nav xelkê de li kar in. ji eynî rehî: gustîl, hungulîsk.

enî hevrehê soranî هه‌نیه, farisî پیشانی (pîş-anî: enî), tacikî пешона (pêş-ona: enî), belûçî (h)enîçeg, avestayî einîke- (rû, serûçav) û eşi- (herdu çav), sanskrîtî anîke- (rû, ber, pêşî) û अक्षि (ákṣi: çav), hindî आँख (āṅkh: çav; awir), urdûyî آنکھ (āṅkh: çav; awir), îrlendiya kevn enech (rû, serûçav), îzlandî enni (enî), weylsî enep (rû, serûçav), yûnaniya kevn ὄμμα (omma: çav) û ὄψ (ōps: çav, serûçav), ermenî ալվ (akn: çav), inglîzî eye (çav), almanî Auge (çav), swêdî öga (çav), latînî oculus (çav, awir), fransî œil (çav), îtalî occhio (çav), spanî ojo (çav), rûsî око (çav)... hemû ji protohindûewropî h₃ek^w- (çav, serûçav)

enîşk ji protohindûewropî h₃eelen-, protoaryayî eresn-, hevrehê avestayî ereθnî-, farisiya kevn ereşnî-, sogdî rync arênç/arînc, pehlewî arêšn, farisî آرن (aren), آرنج (arenc), ارش (ereş), hewramî erejno, zazakî arasna, arisna, soranî ئانیشک (anîşk). Kurmancî û soranî bi metatezê: -ş-n- --> -n-ş-. herwiha hevrehê sanskrîtî अरन्धि (eretnî), ermenî ուլ (uln: patik), slaviya kevn ланита (lanîta: gep, alek), yûnaniya kevn ὠλένη (ōlenē), inglîzî ell û elbow, almanî Ellbogen...

Enqere ji latînî Ancyra (paytextê Galatyayê), ji yûnanî Ἄγκυρα (Ankura) ji yûnanî ἄγκυρα (ankura: lenger, ankor).

enspîrasyon bi rêya fransî inspiration ji latînî inspirationem (nomînatîv: inspiratio) ji inspiratus ji inspirare

enstîtû ji fransî institut

enstrûment ji fransî yan inglîzî

entegrasyon bi rêya fransî intégration ji integratio ji integrare

entegre bi rêya fransî intégré ji intégrer ji latînî integrare

entelejensiya bi rêya fransî ji rûsî yan polonî ji latînî intellegentia, têkilî entelektuel

enteres ji latînî interesse

enternasyonal ji fransî international

entrîka bi rêya fransî intrigue ji îtalî intricare ji latînî intrico (tevlihev kirin)

entrîqa ji fransî intrigue

Entstehen ji leker entstehen

enwar ji erebî, pirrjimara nûr

Enwer ji erebî أنور (Enwer: navekî mêran) ji أنور (enwer: rontirîn / geştirîn), têkilî nûrê û Nûrî

epîdemî bi rêya fransî épidémie ji latînî epidemia ji yûnanîya kevn ἐπιδήμιος ji ἐπί (li ser) + δῆμος (gel, xelk, milet)

epîgram bi rêya inglîzî epigram yan fransî épigramme ji yewnanî ἐπίγραμμα (nivîsa li ser kêlan)

epîlog bi rêya inglîzî epilogue yan fransî épilogue ji latînî epilogus ji yûnanîya kevn ἐπίλογος (serencam, paşgotin) ji ἐπιδέγειν ("li gotinê zêde kirin") ji ἐπί (zêde kirin) + λέγειν ("gotin")

epos ji yewnanî

eqeliyet ji erebî: eqelî + -yet

eqîd ji erebî عقيد (eqîd), têkilî egîd

eqliyet bi rêya fransî yan vaginal ji latînî vaginalis ji vagina (quz), têkilî vajîna

eqreb ji erebî عقرب (eqreb), hevrehê îbrî עקרב (eqrab), aramî حمركه (eqirba). Akrep ya tirkî û alacrán (al-acrán) ya spanî jî ji erebî hatine wergirtin.

eqrebe ji erebî اقرباء (eqribai: yên nêzîk) ji قريب (qerîb: nêzîk)

era Binêre: re

erazî Bi zimanê sûmerî em dibêjin "arali" û bi kurdî "arazî".

erbab ji erebî, pirrjimariya reb

Erbîl ji akadî yan ji aramî, binêrin: Hewlêr.

erd ji erebî أرض (erd: erd, ax, zevî), ji proto-samî 'arš-, hevrehê akadî 𐎠𐎺𐎠 (erşetu), aramî ܐܪܥܐ / (era), îbranî ארץ (eretz). Lê ji ber du sebebên guman heye ku ji erebî hatibe: 1. Dengê erebî ض (ḍ) di kurdî de bi gelemperî dibe "z" wek "raḍi > razî", "remeḍan > remezan" lê di

peyva "erd" de "d" hatiye parastin 2. Li destpêka peyvê di erebî de dengê "eyn"ê (ع) nîne lê di kurdî de tê gotin.ji ber van gumanan, dibe ku ne ji erebî be. Eger ne ji erebî be, mimkin e ku ji ermenî (ya nû yan ya kevn) արք (ert: zevî) be. Bi ihtimaleke kêmtir ji protohindûewropî er- e û pê re hevrehê yûnaniya kevn έρασ (êras), ermenî երկիր (erkir), almanî Erde û inglîzî earth. **Erdewan** hevrehê farisî اردوان (Erdevan) ji îranî erte- (qenc, baş, çê, rast, adil, dadperwer). herwiha bide ber tirkî Erdoğan (bixwîne: Erdoan) ji er (esker) + doğan (baz) anku eskerê wêrek/zîrek. herwiha dikare ji orduhan anku serleşker be ku serekaniya navê Ordîxan e (wek Ordîxanê Celîl) ji ordu (ordî) + han (xan).

erdnasî erd + -nasîyanerdnas + î

erê ji îranî, hevrehê soranî ئری (erê), آری (arî) û آرہ (arê), herdu ji îraniya kevn harte (bi rastî), têkilî avestayî erte- (rast) ji protohindûewropî rt (rast), binêrin rast.

ereb ji erebî عرب (ereb) ji akadî erabu (rojawa, rojavayî - ji ber ku ereb ji asûriyan rojavatir dijiyan). ji eynî rehî: xerb.

erebane têkilî erebe

erebe hevrehê sakayî rrehe, avestayî redhe-, sanskrîtî रथ (rátha) ji protohindûewropî ^hroteh₂ (çerx, xirrxal) ku herwiha serekaniya latînî rota (çerx), albanî rreth, litwanî rātas, almanî Rad e... Peyva rehwan ji eynî rehî ye.

erefat pirhejmara erefe ji erebî عرفة (erefet) ji aramî حرمصلا (irubta, irufta: erefat, êvara cejnê) ji حرد (-r-b-: rojavabûn, êvar). ji eynî rehî: ereb, xerb, mexreb...

erehdytetty erehdyttää ji erehdys ji erhe

ereksiyon bi rêya fransî ji latînî

ereq ji erebî عرق (ereq) bi forma xwe ya rengdêr عرقى (ereqî: ereqî, ji ereqê, biereq) bi rêya tirkî rakî herwiha serekaniya peyva raqî ye jî.

Erfahrung erfahren - -en + -ung

ergo- ji yûnanî έργον (êrgon: kar, xebat) ku herwiha serekaniya peyva erk ya kurdî ye

ergonomî ji inglîzî ergonomics

erî ji îranî, hevrehê soranî ئری (erê), آری (arî) û آرہ (arê), herdu ji îraniya kevn harte (bi rastî), têkilî avestayî erte- (rast) ji protohindûewropî rt (rast), binêrin rast.

erilaisuus erilainen - -inen, + -isuus

erjan Bi avestayî erc-, bi partî erjân, bi farisiya navîn erzân, bi zazakî ercan / erjan. Peyva erzan ji farisiya navîn ket kurdî. Bi kurdiya orîjînal ev peyv divê erjan bibû.

erk ji yûnanî ἔργον (êrgon: kar, xebat) ku wek erg ketiye inglîzî jî. hevrehê avestayî verize- (çalakî, xebat, karûbar), inglîzî work (kar). ji heman rehî bi rêya protohindûewropî: werz. Heman peyva yûnanî wek pêşpirtika ergo- (ergonom, ergonomî, ergonomîk) ketiye kurdî û gelek zimanên din jî.

erkan ji erebî أركان (erkan), pirhejmara ركن (rukn: stûn)

Erlebnis erleben - -en + -nis

eroîn bi rêya fransî héroïne yan inglîzî heroin ji yûnanîya kevn ἑρως (qehreman) ji ber ku bikarînerên hest bi xurtiyê dikan

Eros ji yûnanîya kevn Ἔρως, xwedayê evînê di mîtolojiya yewnanî de, ji ἔρως (evîn, hezkirin)

erotîzm bi rêya fransî érotisme ji yûnanîya kevn Ἔρως (Eros, xwedayê evînê ji mîtolojiya yewnanî de) ji ἔρως (evîn, hezkirin) + -îzm

erpîze Ihtimal e ku ji tirkmeniya Iraqê yan jî ji tirkî yelpaze tê. Hin nimûneyên din yê ku di kurdî de "y" ya destpêkê ji peyvên ji tirkî deynkirî dikeve ev in: ol (ji tirkî yol "rê"), aprax (ji tirkî yaprak: belg, belçim) û hêwaş (di soranî de bi maneya "hêdî, hêdîka" ji "yavaş" ya tirkî).

erş ji erebî عرش (erş: ezmanê bilind), hevrehê yan ji aramî ܥܪܫܐ (erşe: text; ezman) / îbranî ערש (erş: text) ji akadî erşu (text)

erwah ji erebî ارواح pirrjimariya روح

erx Mihtemelen ji arîk a Tirkî

erxewan hevrehê farisî ارغوان (erxewan), erebî ارجوان (irciwan), her sê ji aramî ארגונוא (ergwana) ji akadî ergemennu (mor, xemr)

erzan ji îranî, hevrehê soranî هرزان (herzan), belûçî ارزان (erzan), farisî ارزان (erzan), pehlewî erzan, zazakî ercan, parsî erjan, avestayî erc-.

esalet ji erebî, têkilî eslî

esas ji erebî اساس (esas), pirrjimara اس (uss), hevrehê aramî אוששא (uşşa), akadî uşşu. ji heman rehî: tesîs, tesîsat, miesis

Esed ji erebî عسر

esfele safilîn ji erebî, ji Quranê esfelessafilîn

esfelisafilîn ji erebî (ji Quranê 95:5)

esir ji erebî عسر (eşr, eşir)

esîr ji erebî اسير (esîr), ji اسر (e-s-r-: girtin, girê dan), hevrehê akadî esîru (girtî), aramî ܥܫܪܐ (esara: bend, girê), îbrî אסר (e-s-r-: girtin, girê dan). ji heman rehî: esaret

esker ji erebî عسكر (esker) ji latînî exercitus yan jî ji îranî leşker e.

eslî ji erebî, têkilî esil

esman protohindûewropî:ekmon- ("kevir") protoaryayî heçmen-Avestayî: esman- ("esman, xwedayê esmanî") Farisiya Kevin: esman- ("esman") parsi: smn- ("esman") Middle Persian: smn- ("esman") Sogdî: smn- ("esman") Farişî: asman ("esman") Belûçî: ajman ("esman") Kurdî: esman ("esman") Hewramî: asman ("esman") ... Zazakî: asmen irSanskritî: āčman ("kevir") Yewnanî: ākanē ("kevir")Almanî: hammer ("çekûç")Înglîzî: hammer ("çekûç") Hîtîtî: aku ("kevir") ... Çavkanî: Horn p.8, Watkins p.2, Etymonline

esp Bi hind û ewropî ekwo, bi avestayî espe, bi pehlewî esp, bi farişî esb, bi soranî esp. Peyva espî bi Kurdî herî kevin e.

esperantoyî esperanto (bi esperantoyî: "ya/yê ku hêvî dike", bernavê Dr Zamenhof bû) + -yî

espresso ji îtalî espresso (bilez, lezgîn)

estetîk bi rêya fransî esthétique ji yûnanîya kevn αισθητικός (hestane, hesas) ji αισθάνεσθαι (pê hesîn, hest pê kirin)

estetîze têkilî estetîk + -îze

estexfirullah ji erebî استغفر الله (estexfirullah) ji غفر (xefere: lê borîn, bexşandin, efû kirin, xufirandin)

estî Bi avestayî est-, bi pehlewî est, bi sanskrît âsthî, bi soranî êsk, bi zazakî este. Peyva estî bi Kurdî herî kevin e.

estrad bi rêya fransî yan inglîzî estrade ji spanî estrado

esxerî ji erebî esx"er

eşq ji erebî عشق (işq), hevrehê aşîq.

etar ji erebî عطار (eṭṭar: biharatfiroş, biharatgêrr, gulavfiroş, gulavgêrr) ji عطر (iṭr: itir, gulav), hevrehê aramî عطارة (eṭṭara) ji عطارة (eṭra), îbrî עטר (eter). Hêjayî gotinê ku peyva "etar" di kurdî de hem ji aliyê maneya xwe ve û hem jî ji hêla dengnasiyê ve guheriye. Ṭ ط anku T-ya qelew di kurdî de zirav bûye anku bûye T ت tevî ku dengê Ṭ jî di kurmancî de heye, wek "teng, tarî, tirs, temirandin...

etê hevrehê hito / huto ya kurmanciya rojhilatî

etîk ji yewnanî êthikos

etîket ji fransî étiquette

etîmolog bi rêya inglîzî yan fransî ji yûnanî ἐτυμολογία (etumología: etîmolojî) ji ἔτυμον (êtymon: maneya rast) + λόγος (lógos: peyv yan şirove). Binêre herwiha: etîmolojî, -log, -lojî.

etîmolojî ji fransî étymologie ji yûnanî ἐτυμολογία ji ἔτυμος (rast, durist) + λόγος (-lojî)

etir ji erebî عطر (eṭir) yan jî ji fransî odeur ji latînî odor ji odos ji protohindûewropî h₃ed- (pê hesîn)

etnîk bi rêya fransî ethnique ji yewnanî ethnos (gel, millet, xelk)

etnîsîte bi rêya fransî ethnicité ji ethnîe + -cité li gor modêla ethnicity ya inglîzî

etnografî bi rêya fransî ethnographie yan inglîzî ethnography ji yûnanîya kevn ἔθνος (gel, millet, xelk) + -grafî

etnolojî bi rêya fransî ethnologie ji yûnanîya kevn ἔθνος (gel, millet, xelk) + -lojî

etnosentrîzm ji yewnanî ethnos (millet) + senter + -îzm

eto hevrehê hito / huto ya kurmanciya rojhilatî, edê (dayik) ya hewramî, jikurdi

etûd bi rêya fransî étude ji latînî studium ku herwiha serkaniya study ya inglîzî ye jî.

Etyopya ji inglîzî Ethiopia yan ji fransî Éthiopie, herdu ji latînî Aethiopia ji yûnanî Αἰθιοπία (Aithiopia) ji Αἰθίοψ (Aethiops: hebeşî, zengî, reş) ji αἶθω (aíthō: sotin, şewitîn) + ὤψ (óps: rû, dêm) anku "rûyê sotî/şewitî". Navê wî welatî yan wê deverê tarîxiyên di zimanên Rojhilata Navîn de Hebeş bû ku mimkin e ew jî ji yûnanî ji eynî peyvê be ku Etyopya jê hatiye çêkirin.

EU ji inglîzî European Union (Yekîtiya Ewropayê)

ev ji protoaryayî ime-, hevrehê em (ev) ya soranî, ime- ya farisî kevn. herwiha hevrehê î- (ev, wek di îsal, îşev de). Belkî ji rehekî protohindûewropî be, bide ber ma (ev) ya weylsî

evandin evîn - îîn + -andin

evd ji erebî عبد (abd), hevrehê aramî עבדא / عبدا (ebda), erebiya başûrî ya kevirî عباد (bd), îbrî עבד (êved). Ji heman rehî: abid, abide, ibadet, ibadetullah, mebûd, mebed, ubûdiyet...

evdal hevrehê tirkî abdal / aptal, ji erebî ابدال (ebdal), pirhejmara بدل (bedel: bedel), têkilî bedil, budela. Dengê "eyn" di eslê peyvê yê erebî de nîne. Bo zêdebûna "eyn"ê li peyvên esil-erebî di kurdî de, binêre: erd, Quran...

Evdal ji erebî, têkilî evd, Evdile

Evdile ji erebî عبد الله (Ebdullah: evdê Xwedê), hevrehê îbrî עבדיאל (Ebdiêl), têkilî evd û Ellah

eve- Bi avestayî âpiş, bi pehlewî epâz, bi pazend êwaz, bi soranî -ewe, bi farisî ebâz.

evîn herwiha hevîn, forma "kurdîkirî" ji peyva "hebîn", belkî bi têkilkirina li gel peyva "vîn, viyan" ya esil-kurdî, ji erebî حب (ḥebbe: hez kirin, vîn, viyan) + -în ya kurdî, têkilî حب (ḥubb: evîn,

eşq, viyan, işq), hevrehê aramî سهكه (hubba: evîn, hezkirin, viyan, vîn), îbrî אהב (ehev). Bo guherîna b/v bide ber "bab/bav, xirab/xirav, vapor/bapor..." herwiha bo ketina "h" bide ber van peyvên: hesp/esp, erzan/herzan, ewr/hewr, asin/hesin..." Ne ji "e+vîn" hatiye çêkirin ji ber ku di kurdî pêşpirtikek wisa ya peyvsaz nîne. ئه‌وین (ewîn) ya soranî vê dawiyê ji kurmancî (behdînî) hatiye wergirtin û hê jî baş di soranî de belav nebûye. Ji eynî rehê erebî: hebandin, hebîb, mehbûb, mihbet...

evolusyon ji rêya frensî évolution

evraz hevrehê soranî هه‌وراز (hewraz) belkî ji aramî 𐎠𐎼𐎷𐎡𐎴 ('ewrōs: bayê rojhilatî) ku ji yûnanî εὔρος (êwros) e

ew Hevrehê soranî ئه‌و / ew, zazakî o, farisî او (o), hemû ji protoaryayî ewe-. Di kurmancî de "wê" ji "ew+ê", "wî" ji "ew+î" û "wan" ji "ew+an" e. "O" (ew) ya tirkî ji zimanekî îranî ye, ol û an yên tirkî yên bi wateya "ew" di bin bandora zimanên îranî de yan winda bûne yan jî wek ya îranî guherîne û bûne o. Serekaniya peyva "ew" di protohindûewropî de ne diyar e lê belkî éy (yé, ê - inglîzî the) yan jî h₂eu- be ku bi forma xwe ya h₂eutos serekaniya peyva αὐτός (autos: xwe) yûnaniya kevn e ku niha di gelek zimanan de wek auto- û di kurdî de jî ji ber bandora bilêvkirina fransî oto- ye, wek otobûs, otomobîl, otonom...

ewlad ji erebî, pirrijimariya weled

ewle ji yûnanî αὐλή (ewlê: "kotan, koz, cihê parastî/çeperkirî anku "ewle")

ewlewiyet ji erebî, têkilî ewlewî

ewna Hevrehê soranî ئه‌و / ew, zazakî o, farisî او (o), hemû ji protoaryayî ewe-. Di kurmancî de "wê" ji "ew+ê", "wî" ji "ew+î" û "wan" ji "ew+an" e. "O" (ew) ya tirkî ji zimanekî îranî ye, ol û an yên tirkî yên bi wateya "ew" di bin bandora zimanên îranî de yan winda bûne yan jî wek ya îranî guherîne û bûne o. Serekaniya peyva "ew" di protohindûewropî de ne diyar e lê belkî éy (yé, ê - inglîzî the) yan jî h₂eu- be ku bi forma xwe ya h₂eutos serekaniya peyva αὐτός (autos: xwe) yûnaniya kevn e ku niha di gelek zimanan de wek auto- û di kurdî de jî ji ber bandora bilêvkirina fransî oto- ye, wek otobûs, otomobîl, otonom...

ewqaf ji erebî أوقاف (ewqaf), pirhejmara weqf

ewr protohindûewropî: nebh- ("şilî, av") > enbh-ro ("ewr, baran") protoaryayî: abra- ("ewr, baran") Avestayî: abra- ("ewr, baran") Pûnjabî: bybrn ("ewrî") Middle Persian: awr, abr ("ewr") Farisî: abr ("ewr") Sogdî: parybk ("ewr") Kurdî: awr ("ewr") belûçîhawr ("baran") Osetî: arv ("esman") ... irKurmancî: ewr ("ewr") Kurdî (Soranî): hewr ("ewr") Zazakî: hewr

("ewr")Sanskritî: abhra ("ewr")Ermenî: amp ("ewr") Yewnanî: ómbros ("baran") Latînî: imber ("baran") ... Çavkanî: Horn p., Watkins p., Etymonline

ewret ji erebî عورة (ewret: ewret, rûsî, tazîtî) ku herwiha serekaniya peyva afret e jî.

Ewrovizyon ji inglîzî Eurovision, kurteya

ewsa jikurdi ew + -sa

expat kurtkirina expatriate

exter hevrehê farisî اختر (exter: stêr), pehlewî exter (exter), belkî ji protohindûewropî, binêrin stêr.

exteramar exter + amar anku "stêrjimêr / stêrhejmêr, hevrehê farisî اخترآمار (exteramar) / اخترمار (extermar), pehlewî exteramar / extermar, ji îranî, binêrin exter û hejmar.

eyar ji erebî عيار (iyar) ji aramî עיר (-y-r: çavdêrî lê kirin)

eyd herwiha îd, hevrehê soranî عید (eyd), ji erebî عيد (îd), hevrehê aramî ܝܝܕ (êd), îbrî איד (êd), ji rehê -w-d- (civîn, kom bûn, hatin nik hev)

eyne hevrehê soranî ئاوینه (awêne), farisî آینه (ayîne/ayînê), pehlewî adênek, avestayî evi-deyenek ji evi- (pê, bi) + dey-, dî- (dîtin), hemû ji îranî. Wek ayna ketiye tirkî. Ne ji عين (eyn: çav) ya erebî ye. Ji eynî rehî: wêne.

eynek ji erebî عين (eyn çav)

eynen eynî - î + -en

eynik ji îranî, binêrin eyne

eywan hevrehê farisî ایوان (eywan), pehlewî aywen, ji îranî. ایوان (eywan) ya erebî û eyvan ya tirkî û iwan ya hin zimanên ewropî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

ez ji protohindûewropî égh₂om ku herwiha serkaniya ezem (ez/min) ya îraniya kevn, ezim (ez) ya avestayî, ehem (ez) ya sanskrîtî, edem (ez) ya farisiya kevn, ez (ez) ya pehlewî, ez ya zazakî, ɛz (bixwîne: es) ya ermenî, az (bixwîne: az) ya bulgarî, es (bixwîne: es) ya latviyayî, aš (bixwîne: eš) ya litwanî, ego ya latînî, εγώ (bixwîne: egó) ya yewnanî, je ya frensî, jeg (bixwîne: yêg) ya danmarkî, ich (bixwîne: îh) ya elmanî, ic (bixwîne: ik) ya inglîziya kevn, ik ya holendî û I (bixwîne: ay) ya inglîziya nû ye. Di soranî û farisî de ez nemaye lê min (bi farisî men) cihê wê jî girtiye. protohindûewropî: ego- ("ez") protoaryayî: Avestayî: ez- ("ez") Farisiya Kevin: ed- ("ez") Kurmancî: ez ("ez") Zazakî: ez ("ez") Sanskrîtî: eh- ("ez") Ermenî: es ("ez") Yewnanî: ego ("ez") Latînî: ego ("ez") Almanî: ich ("ez") enk: ic ("ez") > Înglîzî: I ("ez") Çavkanî: Watkins p.22, Ludwig p.175

êsta herwiha êste, hevrehê kelhurî êse, Kirmaşanî îse ji îranî î- (ev, vê) + bi metatezê sat ji erebî saet. Bide ber dîsa, ewsa.

êş Hevrehê ext (pîs, kirêt, nexweş) ya pehlewî û -extî (bijan) ya avestayî, ऋक्ष (îkṣa: bijan) ya sanskrîtî, hemû ji protohindûewropî. Wek wîşun (ext: êş, nesaxî) ketiye ermenî jî.

êtîm hevrehê soranî هەتیو (hetîw), farisî یتیم (yetîm), hemû ji erebî یتیم (yetîm), hevrehê îbrî תומ' (yetîm), aramî ܝܫܡܐ (yesma). Bi esehî nayê zanîn lê belkî sêwî ya kurdî jî yesma ya aramî ye, bi guherîna M bi W ku di kurdî de diyardeyê berbelav e (bide ber yetîm --> soranî hetîw) û bi metatezê anku guherîna cihê dîgan di peyvê de.

êtûn ji erebî اتون (ettûn) yan yekser ji aramî ܐܬܘܢ (ettûne: firrin, agirgeh) ji akadî 𐎠𐎢𐎡𐎣 (etûnu, utûnu U.MU) ji sûmerî 𒂗𒂗 (udun). Di kurdî de bêhtir di zimanê nivîskî de peyda dibe, li herêma torê berê ji ber çê kirina kilsê ku pê hêtan spî bikin hêtûn dihatine çêkirin. Bi agirekî xwert kevir dişewitandin û kils jê çê dikirin.

êvar ji peyvek hindoeuropî ya bi wateya "dereng" ku herwiha serkaniya "evening" ya inglîzî, "Abend" ya elmanî û "afton" ya swêdî ye.

êvara îne êvar + -a + în + -ê, bide ber azerî cümə axşamı ("pêncşem", herfiyên "êvara îne") ji cümə (în) + axşam (êvar) + -ı

êvare ji peyvek hindoeuropî ya bi wateya "dereng" ku herwiha serkaniya "evening" ya inglîzî, "Abend" ya elmanî û "afton" ya swêdî ye. Bi pehlewî êbêreg bû, bi hind û ewropî epi. Bi soranî êware ye.

êzîdî ji navê xelîfê umawiya Yazîd (Êzîd) bin Muawiya.

êzing ji protohindûewropî aidh- / idh- (şewitîn; agir), protoaryayî eyd-, avestayî eêsme- (êzing), pehlewî êsm-, (h)êzim-, farisî هیزم (hîzum), soranî هیزم (hêzim), hewramî hêzimê, zazakî eyzimi, îzimi, sanskrîtî एध (édha), latînî aedes, yûnanî αἶθος (aithos)... Lê herwiha bidin ber akadî işu, îbrî עש (‘êş), ugarî ‘ş...

-f-

fabil ji fransî fable

fabrîkasyon bi rêya fransî fabrication ji latînî fabricatio ji fabricare (çêkirin)

fabrîqe bi rêya fransî fabrique ji latînî fabrica ji faber

Facebook ji inglîzî Facebook ji facebook (rûname, albûma rûyan), ji face (rû) + book (pirtûk, kitêb, -name)

fagot ji îtalî fagotto

fail ji erebî فاعل (fail), hevrehê aramî حمله (pala), îbrî פועל (poêl). ji eynî rehî: fiil, fêl, fêr

faks bi rêya inglîzî fax ji latînî facsimile ji facere (kirin) + similis (eynî)

fakta bi rêya fransî yan inglîzî ji latînî

faktor ji inglîzî factor yan fransî facteur

fakulte bi rêya fransî faculté ji latînî facultas ji facilis (asan, hêsan)

fama fam + -afam ji erebîye

famîlye bi rêya fransî famille yan inglîzî family ji latînî familia (malbat) ji fumala (xidam)

fan ji inglîzî fan, têkilî fanatîk, fanatîzm

fanatîk ji fransî fanatique ji latînî fanum (peristgeh)

fanos ji yûnanî φανός (fanos: fanos) ji φανάριον (fanaryon: diyar bûn, xuya bûn, berçav bûn), hevrehê fener û Farûsê û herwiha fanal û phare yên fransî û inglîzî

fanzîn ji inglîzî yan ji fransî fanzine ji inglîzî fan (heyran) + magazine (magazîn, kovar)

faris ji erebî فارس (fars) ji îranî, hevrehê pehlewî pars, farisiya kevn parse-. Bo peyveke din jî ku erebî ji zimanên îranî wergirtiye, "p" kiriye "f" û paşt ew peyv bi kirasê erebî li zimanên îranî vegeriye, binêrin: fisteq.

Faris ji erebî faris (fêris)

faşîzan ji fransî fascisant

faşîzm bi rêya fransî fascisme yan inglîzî fascism ji îtalî fascismo ji fascio (yekîtî) ji latînî fascēs

fatûre ji îtalî fattura

fatûş kirin fatûş + kirin vetiraş + kirin

favorî ji fransî favori

faz ji fransî yan inglîzî

fê ji protohindûewropî poyəmn-, spoyəmn- ("kef, kefa avê yan sabûnê" ji ber ku di rewşa fê de kef bi ser devê mirovî dikeve), protoaryayî pH2ojno, (s)pH2ojno, hevrehê فین /fîn: kif, kifikifa difinê) ya farisî, fink (kef) ya osetî, sanskrîtî fêna (kef), almanî Feim (kef), inglîzî foam (kef), latînî spuma (kef), rusî пена (péna)...

federal ji latînî feodus (peyman), têkilî feodal

Fehîm ji erebî fehîm (fama, têgihiştî)

Fehman têkilî fehman, fehma, Fehîm, Fehîma

fek ji erebî فخ (fexx), hevrehê aramî حسد (pexx), îbrî פֶּחַ (pex). Guherîna X bi K ihtimalen di bin tesîra tirkî / osmanî de peyda bûye.

fêkî ji erebî فاكهة (fakhet)

fêl ji erebî فعل (fil: 1) kiryar, kirin, kar) ji فعل (feele: kirin), hevrehê aramî حله (peela), îbrî פעל (peel). ji heman rehî: fail, fêr, fil, mefûl, pale.

felah ji erebî فلاح (fellah) ku herwiha serekaniya peyva kurdî "fileh" e jî. ji heman rehê samî bi rêya aramî: pale.

felc ji erebî فلج (felc) ji aramî فلج / فلج (pêlge: parçe, rex, hêl, alî)

felek ji erebî فلك (felek: 1. felek,) ji aramî פלגא (pêlêka: çerx), hevrehê fenîkî pêlêkum (çerx), akadî pelaku (zivirrandin, çerixandin)

felsefe bi rêya erebî فلسفة (felsefe) ji yûnanîya kevn φιλοσοφία ji φίλος (dilber, delalî, evandî, hebandî, hezkirî) + σοφία (hişmendî, hiş, aqil)

fêmbar têgihîştin + bar

femînîst ji latînî femininus + -îst

femînîzm ji latînî femininus + -îzm

fend ji erebî fenn. Bo zêdebûna D lipey N bide ber qalind, mindal, elind.

fener ji yûnanî φανάριον (fanaryon: fanosa biçûk) ji φανός (fanos)

fenomen bi rêya fransî phénomène ji latînî phænomenon ji yûnanîya kevn φαινόμενον (faynomenon, tişta/ê diyar dibe) ji φαίνω (fayno, ez nîşan didim)

feodal ji fransî féodal ji latînî feudum

feqet ji erebî فقط

feqî ji erebî فقيه (feqîh) ji فقه (tê gihîştin, ronkirin, zanîn, ilm) ji aramî פתח (p-q-x-: vebûn - bi taybetî çav yan gul)

feqîr ji erebî فقير (feqîr) ji فقر (feqere: feqîr bûn), hevrehê aramî p-q-r- (dîn bûn).

fêr herwiha fêl, ji erebî فعل (fil > binêre fêl). Guherîna L bi R diyardeyeka berbelav e.

ferd ji erebî فرد (ferd)

ferda hevrehê farisî فردا (ferda), pehlewî fretak, sanskrîtî प्रातर (prater-: sibê zû), hemû ji protoaryayî.

ferfûr Kurdî-Erebî: فەر فوور

ferhemendî ji yûnanîya kevn χάρισμα (kerem, xêr, bereket, diyarî)

ferheng ji îranî, hevrehê soranî فەر ههنگ (ferheng), farisî فرهنگ (ferheng), pehlewî freheng,

ferîbot ji inglîzî ferryboat ji ferry + boat

Ferîd ji erebî ferîd (bêwêne, bêmînak, bêmînûne, yekta, yekane, bêmîsal, ne wek ti kesek din)

fêrik Texmînen ji peyva erebî ferx tê ku di wateya çêçik an jî zaroka teyran.

fêris ji erebî فارس (faris: şerrvanên siwar, şovalye), hevrehê aramî פראשה (perraşa), îbrî פראש (paraş), têkilî فرس (fers: hesp, mahîn, dewar) ji فرس (ferese: perçiqandin, herrişandin, merrişandin, zirvişandin - belkî ji ber ku dewar bi simên xwe tiştan diperçiqînin). Bo guherîna "a > ê" bide ber "kitêb" ji erebî "kitab".

fêrist ji îranî, hevrehê farisî فهرست (fihrist), pehlewî pehrist, belkî têkilî rist, riste.

ferman ji îranî, fer- (ber-, pêş- + -man (raman; şîret, nesîhet), hevrehê soranî فرمان (firman), farisî فرمان (ferman), pehlewî freman, hexamenîşî fremana-, avestayî fremeynye-, latîni praemoneō, binêrin fer- + protohindûewropî menos (raman > li wê binêrin). հրաման (hremen) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

fermo bi rêya soranî فرمو (fermo) ji farisî فرمودن (fermûden: ferman kirin, emir kirin) ji pehlewî fremûten, hexamenîşî fre-ma-. Ji heman rehî: ferman.

fermûn têkilî ferman

ferq ji erebî, ji rehê فرق (f-r-q: ji hev cudakirin), hevrehê فرق (ferq: ferq, cuda), herwiha hevrehê rehê p-r-q- (cuda kirin) ya aramî. Wek فرق ketiye farisî û wek fark ketiye tirkî jî. Furqan jî heman rehî ye.

ferseng ji îranî, hevrehê farisî فرسنگ (ferseng), pehlewî freseng, fresexe, hexamenîşî fresenge-, têkilî fer- (ber-, pêş-) + seng (giranî)

ferş ji erebî فرش (ferş), ew bi xwe belkî ji îranî, bide ber sogdî prštrn (perş: ferş, berrik) ji prštrn-/pr'yštrn- (perštern/perîštern: belav kirin, vekirin)

ferxesênî ferx (?) + -e- + sênî

feryad ji farisî فریاد (feryad, firyad), hevrehê kurdî (soranî) firyâ (hawar), pehlewî freyad, avestayî fradate-, têkilî fer- (ber-, pêş-).

ferzende ji farisî, têkilî ferzend

fesix ji erebî فسخ (fesx) ji aramî פסח (pisêx), hevrehê akadî pissû

feşel ji erebî, hevrehê faşil

fethe ji erebî فتحة (fetĥet) ji فتح (feteĥe: vekirin), hevrehê aramî פתח (piθaĥa?) (herfa "a" di alfabeya siryanî de) ji rehê فتح (p-θ-ĥ-: vekirin). Ji heman rehê erebî: fatih, fathe, mifte, sifte...

fetih ji erebî فتح (fetĥ), hevrehê aramî פתח (pitaxa), îbrî פתח (pêtax). Ji eynî rehî: Fatih, fatihe, fethe, Fetah, Feteĥ...

fetişandin têkilî teftîş

fezl ji erebî, têkilî fazle, fezîlet

ficûr ji erebî فجور (fucûr) ji aramî פגרא (pegra: leş, ten, beden, cism)

fiftî-fiftî ji inglîzî fifty-fifty

fihêt ji aramî pehyûta (xeletî) ji rehê p-h-y- (xelet bûn, rêtäya xwe winda kirin)

fiktîv têkilî fiksiyon

fil ji zimanekî afro-asyayî e, bi rêya misriya kevn ʕbw (p-abu) bo akadî 𐎎𐎗 (pîru) û arameyî ܦܝܠ (pîla) ketiye, wek پیل (pîl) ketiye farisî, wek पीलु (pīlu) bûye malê sanskrîtî û di erebî de jî bûye فیل (fîl) û ji erebî ketiye ketiye kurdî, tirkî û farisî jî. Heman peyva afro-asyayî serekaniya ἐλ-έφας (el-éphas) ya yûnaniya kevn û eb-ur ya latînî ye jî. Pirraniya zimanên din yê ewropî peyv ji yûnanî deyn kiriye.

filan ji erebî فلان (fulan) ji aramî ܦܝܠܢ (pilan) ji îbranî פלוני (pêlonî). Heman peyv bi rêya aramî ketiye yûnanî û ermenî û bi rêya erebî ketiye farisî (فalan / folan), tirkî (falan) û portugalî û spanî (fulano). Gotina "filan û bêvan" ji têkilkirina "filan" ya ji zimanên samî û "bêvan" ya ji zimanên îranî ye, bide ber farisî بهمان (behman), pehlewî 𐭅𐭆𐭇𐭈𐭉𐭊𐭋 (vahman).

filantrop bi rêya fransî philanthrope ji yewnanî

filcumle ji erebî: fî- + -l- + cumle

file Belkî ji erebî فلاح (fellaḥ), ji ber ku pirraniya fileyên Kurdistanê ne koçer lê rûniştî bûn. Ji aliyê etîmolojiyê ve belkî "file(h)" ji "fellaḥ" ya erebî be. Lê ji vê guman heye ji ber ku di kurdî de ew peyv bi kêmî bi van awayan di nav gel de heye: "fele, feleh, file, fileh, filih, fule, fuleh, felle, felleh, fille, filleh, fillih, fulleh, fulleh". Lê di yekê ji van forman de jî di kêteya duyem de "a" nîne û tîpa "h" jî wek "ح" (H wek di peyva heft/Hesen de) nayê xwendin.

filfil hevrehê erebî فلفل (filfil), farisî فلفل (filfil) û پیلپیل (pîlpîl), aramî ܦܝܠܦܝܠ (pîlpîla), îbrî פלפל (pîlpel), ermenî պղպեղ (pîlpet)... hemû ji sanskrîtî पिप्पलि (pippali) ku herwiha serekaniya heman peyvê bi gelek zimanên ewropî ye jî: yûnanî πιπεριά (piperiá), latînî piper, inglîzî pepper, fransî poivre, almanî Pfeffer... Heman peyv bi rêya yûnanî dîsa li Rojhilata Navîn vegeyriye: bîber.

filis ji erebî فلس (filis) ku yekhejmarkirin peyva فلولس (fulûs) e ku ji aramî פולס (polus) ji yûnanî οβολός / οβελός (obolos / obêlos: hûrde < asink) e. Heman peyv bi rêya aramî wek "pûl" ketiye kurdî û farisî jî, binêrin: "pûl".

film ji inglîzî film

filmkarton film + karton ji ber ku berê wêneyên wan li ser kartonan dihatin çêkirin

filmografî ji inglîzî: filmography

filolog ji fransî philologue ji yûnanî φιλόλογος (filologos: evîndarê axiftinê) ji φίλος (filos: heyran, evîndar, filo-) + λόγος (lógos: axiftin, -log, -lojî)

filter bi rêya inglîzî filter yan frensî filtre ji latînî filtrum yan philtrum

finans bi rêya fransî yan inglîzî finance ji latînî financius ji finer (bi rê ve birin)

finanse bi rêya fransî financé ji financer ji finance ji latînî financius ji finer (bi rê ve birin)

finansman ji fransî financement ji financer

fincan ji erebî فنجان (fincan) ji îranî, bide ber farisî پنگان (pengan) ku di bin tesîra erebî de di farisî de jî bûye فنجان (fincan) lê پنگان (pengan) jî hê maye. Ev peyva îranî bi şiklê xwe yê erebî li Rojhilata Navîn û Rojhilata Ewropayê û herwiha li Navenda Asyayê belav bûye: azerî û tirkî fincan, gürçî ფინჯანი (p'injani), yûnanî φλιτζάνι (flitzáni), albanî filxhan (bixwîne: filcan), sirbo-xirwatî филџан / fildžan, makedonî филџан (fíldžan), romanî filigean, polonî filiżanka... Bo hin nimûneyên din jî yên ku tê de "p" ya îranî di erebî de bûye "f" û/yan "g" ya îranî bûye "c" û dîsa bi şiklê xwe yê erebî li kurdî û zimanên din yên îranî vegeyriye binêre: fisteq, cinayet.

findeq hevrehên farisî û erebî فندق (funduq) û بندق (bunduq), tirkî findık, pehlewî pondik, aramî ܦܢܕܩܐ (pendəqā), ermenî փնդուկ (pnduk), ֆնդուկ (fnduḡ), yûnaniya nû φουντούκι (fountoúki), romanî funduc, rûsî фундук (fundúk), spanî albóndiga... hemû ji yûnanî Ποντικόν κάρυον (Pontikón káruon: "gûza pontûsî) ji Ποντικόν (Pontikón: pontûsî, ji/malê Pontûsê) ji Πόντος (Póntos: Pontûs, deverek Deryaya Reş e). bi rêya pehlewî yan zimanekê din yê îraniya navîn ketiye erebî û bi rêya erebî ketiye osmanî û ji osmanî derbazî zimanên Rojhilata Ewropayê bûye û heta wisa li yûnaniya niha bi xwe jî vegeyriyaye.

Firat jirojhilati Hevrehê soranî فورات (Furat), zazakî Firat, tirkî Firat, farisî فرات (Furat), erebî الفرات (el-Furat), pehlewî Prat, Frat, hexamenişî Ufratu, aramî ܦܝܪܬܐ (Pirat), akadî Purattu, îbranî פּירַת (Pirat), elamî ú-ip-ra-tu-iš, ermenî Եփրատ (Yêprat), hurrî Puranti, sabarî Uruttu... Navê wî yê inglîzî Euphrates, fransî Euphrate û navên bi zimanên din yên ewropî bi rêya yûnaniya kevn Εὐφράτης (Êûfratês) ji zimanekê Rojhilata Navîn in. Wek navê mêran ihtimalen ne ji navê vî çemî ye lê varyanteka navê Ferhadî ye, bi guherandina "d" bi "t" di bin tesîra tirkî de ku "d" li dawiya peyvê qebûl nake û herwiha sivikkirina navî bi avêtina "h" û kurtkirina "e" bi dengê "î".

firavîn yan têkilî fireh, bi soranî firawan ji ber ku xwarineke mezin yan serekî ye yan jî ji protohindûewropî ber / berî, bi protohindûewropî per, bide ber hin zimanên ewropî: almanî Frühstück (ji früh: zû û Stück: parî anku "xwarina zû") yan swêdî frokost

firax ji îranî, hevrehê fireh, bi farisî فراخ (firax: fireh). Bi heman awayî bide ber inglîzî plate (sênîk) ji yûnanî πλατύς (platûs: fireh). Maneya "firax" jî divê berê "sênîk" be lê paşî bûye aman.

firçe bi rêya yûnanî βούρτσα (vourtsa) ji latînî bruscia < bruscus ku ew bi xwe jî ji zimanekî cermenî yan jî keltî ye û rehên wê digihin protohindûewropî bhreus- (zîl dan, şên bûn). Heman peyva latînî serekaniya "brosse" ya frensî ye ku wek "brush" ketiye inglîzî jî.

firdews ji erebî فردوس (firdews), pirrjimar فراديس (feradîs: baxçeyên biheştê) ji yûnanî παράδεισος (peradêysos) jiavestayî peyrideêze (baxçe) ji peyri- (ber, li ber) + deêze- (dîwar) anku maneya wê ya yekser "berdîwar" e anku "baxçeyê bi dîwaran parastî". bi rêya yûnanî ev peyva îranî ketiye pirraniya zimanên ewropî jî: inglîzî paradise, fransî paradis, almanî Paradies, spanî paraíso... Bo hin peyvên din jî ku "p" ya îranî di erebî de bûye "f" û ew peyv bi kirasê erebî li kurdî û farisî vegeîne, binêrin: fisteq, faris.

fire ji protohindûewropî pleth₂os ("pan, berfireh"), hevrehê pan ya kurdî, firewan ya soranî, pehn ya farisî, فِرَهْ (freleh-) ya avestayî, پَرَهْ (práthas), [w] (leyn) ya ermeniya kevn, plain ya inglîzî, lled ya weylsî, πλάτος (platos, "fireh") ya yûnaniya kevn, platus ya planus. Ji eynî rehî belkî herwiha: pelate.

firehî fire + -hî yan fireh + -î

firewn ji erebî فرعون (firewn) ji aramî פִּרְעוֹן / فِرْعَوْن (pereon) ji îbranî פִּרְעוֹה (pereoh) jimisri 𐤀𐤓𐤏𐤍 (pr-^c3: "mala mezin") ji 𐤀 (p-r: mal) + 𐤓 (c3: mezin). Heman peyv bi rêya yûnanî φαραώ (farao) ketiye piraniya zimanên ewropî jî: inglîzî pharaoh, fransî pharaon, almanî Pharaon, rûsî фараон (faraon), spanî faraón, portugalî faraó...

firingî bi eslê xwe maneya "ewropî" dida, ji ji fransî Franc (frank, frensî, fransî) ji zimanekî germenî "franko" (rim), hevrehê inglîziya kevn franca û herwiha navê Frensayê bi gelek zimanan

firîwgirî firîwgir + -î yan firîw + -girî

firkîner firkandin - -andin + -în + -er

firma ji latînî, îtalî yan spanî firma

firotî firotin - -in + -î

firotin protohindûewropî: weg-s- ("zêde kirin, mezin bûn") protoaryayî: fra- ("") + waxş- ("zêde kirin, mezin bûn") Avestayî: vaxş- ("mezin bûn") Pûnjabî: wxş- ("mezin bûn") Middle Persian: wxş- ("mezin bûn"), frwxş- ("firotin") Pûnjabî: xwş- ("mezin bûn") Farisî: furoxten /

furoş- ("firotin") gîlekî: furoxtên / beyrüş- ("firotin")Semnanî: beyrütîyon / beyrüş- ("firotin")
... irKurmancî: firotin / firoş- ("firotin")Kurdî (Sorani): firoştin / -firoş- ("firotin")Hewramî:
wiretay, wuretay / wireş, wureş- ("firotin") Zazakî: roten / roş- ("firotin")Sanskritî: vakş-
("mezin bûn")Yewnanî: auxein- ("zêde kirin") Latînî: augere- ("zêde kirin") Almanî: wachsen-
("mezin bûn") Înglîzî: wax- ("mezin bûn") ...Çavkanî: Cheung p.428, Watkins p.6

firoz ji erebî فيروز (feyrûz / firûz) / فيروزج (feyrûzec / firûzec) ji îranî, hevrehê kurdî pîroze, farisî پیروزه (pîrûzê), pehlewî pedroçek, avestayî peyti-reok- (teyisîn), binêrin paş û roj / ron. Bo nimûneyeke din jî, ku tê de "p" ya îranî di erebî de bûye "f" û wek "f" li kurdî vegeriye, binêrin fisteq.

firr ji dengê siriştî "firr-firr" yan "pirr-pirr" ya ji perr û baskên firrindeyan tê dema difirrin.

firrfirrok firr + firrîn - îin + -ok

firrin ji yûnanî φούρνος (fournos) ji latînî furnus ji protohindûewropî g^whorno- ji g^wher- (germ kirin). Heman peyva latînî serekaniya four û fournaise yên frensî û furnace ya inglîzî ye.

firrîn hevrehê soranî فرین (firrîn), kurdiya başûrî perrîn, şahzênî / şêxbizinî perandin, elperandin, zazakî firrayene, perrayene, hewramî firrey, farisî پریدن (perîden), pehlewî perîten, hevrehên din ya kurmancî firr, perr, pel(ên daran), pelg, belg, sanskritî पत्र (petre: perr), rûsî перо (peró: perr), yûnaniya kevn πτερόν (ptêron: perr, çeng, bask), litwanî sparnas (firrîn), inglîziya kevn û navîn feþer (perr), inglîziya nû feather (perr), almanî Feder, latînî penna (< petna)... hemû ji protohindûewropî péth₂r (perr, bask, çeng) ji peth₂- (firrîn) e ku serekaniya avestayî 𐬯𐬀𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎𐬎 (peteyti: firrîn), पतति (peteti: firrîn), latînî petō (firrîn)... e. 𐬯𐬀𐬎𐬎𐬎𐬎 (prêna) ya gurgî belkî ji îranî be lê ji ber dengê firrînê di gelek zimanan de ew bi dengê wek "perr-" e: bo nimûne aramî ܦܪܝܢ (prex), îbrî פּרַח (pirex). Tevî ku "firrîn" ya kurdî dişibe "fly" ya inglîzî û voler ya frensî jî, ew ne hevreh in. Heta niha di hin peyvên îranî yan hindûewropî de P di bin tesîra erebî de dibû F (bo nimûne: fisteq ji piste, bi pehlewî pisteg). Lê di "firrîn"ê de ne ji tesîra erebî ye ji ber ku ew peyv neketiye erebî. Heman diyardeya guherrîna P bi F bi awayekê gelek berbelavtir di zimanên germe de diyar e. Bo nimûne kurdî "pênc" lê almanî fünf, swêdî fem û inglîzî five.

firrişte ji îranî, hevrehê farisî فرشته (firişte), parsî firêştég, pehlewî frêsteg, avestayî fireêşte- (peyamber, qasid). հրէշտակ (hirêşték) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

firrok firrîn - îin + -ok

firset ji erebî فرصة (furşet) ji aramî פִּרְצָא (kun, qul - "firset dera/dema ku mirov dikare tê re derkeve"). Zêdebûna "n" (firset > firsend / fersend) di zimanên îranî de diyardeyeke berbelave: tac > tanc, çok > çong...

first lady ji inglîzî: first + lady

firûştin protohindûewropî: weg-s- ("zêde kirin, mezin bûn") protoaryayî: fra- ("") + waxş- ("zêde kirin, mezin bûn") Avestayî: vaxş- ("mezin bûn") Pûnjabî: wxş- ("mezin bûn") Middle Persian: wxş- ("mezin bûn"), frwxş- ("firotin") Pûnjabî: wxş- ("mezin bûn") Farisî: furoxten / furoş- ("firotin") gîlekî: furoxtên / beyrüş- ("firotin") Semnanî: beyrütîyon / beyrüş- ("firotin") ... irKurmancî: firotin / firoş- ("firotin") Kurdî (Soranî): firoştin / -firoş- ("firotin") Hewramî: wiretay, wuretay / wireş, wureş- ("firotin") Zazakî: roten / roş- ("firotin") Sanskrîtî: vakş- ("mezin bûn") Yewnanî: auxein- ("zêde kirin") Latînî: augere- ("zêde kirin") Almanî: wachsen- ("mezin bûn") Înglîzî: wax- ("mezin bûn") ... Çavkanî: Cheung p.428, Watkins p.6

fis ihtimalen onomatopoetîk, lê herwiha dikare ji erebî فسوة (feswe) be. Lê dikare ji protohindûewropî jî be, bidin ber swêdî û norwecî fis, danmarkî fise, almanî Furz û Pups, inglîzî fart, albanî pjerdh, rûsî пердѣть (perdét'), fransî péter, yûnaniya kevn πέρδομαι (pérdomai), sanskrîtî पदते (pádate)...

fistan ji erebî فستان (fustan) ji îtalî fustagno yan ji fransî fustaine, herwiha bi inglîzî fustian, hemû ji latînî fustaneum, belkî ji fustis (qurmê darê). Yan jî ji erebî ji rehekî samî, hevrehê akadî piştu, îbrî פשת (pêşêt). P di erebî de nîne loma dibe F.

fisteq (festeq), tirkî fıstık, yûnaniya kevn πιστάκιον (pistakion), latînî pistacium, îtalî pistacchio, fransî pistache, inglîzî pistachio, ermenî պիստակ (pistek). Guherîna dengê "p" bi "f" û yê "k" bi "q" anku "pistek > fisteq" divê ji tesîra erebî be. Erebi peyvên îranî yên ku "p" tê de heye dike "f", yên "g" jî tê de heye dike "c". Bi heman awayî ereban "gûz" bi forma wê ya "gewz" ji zimanekî îranî wergirtiye û kiriye "cewz" lê ew peyv dîsa wek "cûz" li farisî vegeriye. Meseleya "pisteq/fisteq"ê jî wisa ye.

fîş ji fransî fiche

fîşeng Ne diyar e lê belkî têkilî فشاندن (fişanden: pijiqandin, pijikandin, pelate kirin, belawela kirin) ya farisî, eyvi-fşane- ya avestayî fişik ya kurdî, hemû ji îranî.

fitar ji erebî إفتار (iftar)

fîter bi rêya erebiya devkî yan yekser ji inglîzî fitter (tamîrker, eyarker, sazker) ji fit (eyar kirin, guncandin, lê anîn, li hev anîn) ji fit (gurc, guncav, çist, lihev, lihevhatî, saz, saxlem). Ji eynî rehî:

fîtnes. Li Başûrê Kurdistanê wek din jî piraniya peyvên têkilî otomobîlan ji inglîzî ne: gêr (gear), laêt (light), stêrin (steering), tayre (tyre)...

fitîl ji erebî فتيل (fetîl) ji فتل (f-t-l-: hûnandin, vehûnandin), hevrehê îbranî פתיל (patîl), akadî petalu. Heman peyv ketiye gelek zimanên Rojhilata Navîn û Rojhilata Ewropayê jî: tirkî fitil, rûsî фитиль (fitîli), yûnanî φιλίλι (fitîli), romanî fitil, bulgarî фитил (fitil)...

fitilîn fitiliyayî fitlî

fitre ji erebî فطرة (fiṭret) ji rehê فطر (f-ṭ-r-: fitare kirin, li dawiya rojê piştî rojiyê xwarin/vexwarin), têkilî fitare, hevrehê yan ji aramî פטר (p-ṭ-r-: berdan, serbest kirin)

fitû ji erebî فتوى

fitûl ji erebî, pirrjimariya fetl

fizîk ji yewnanî φυσικός (fusîkos siriştî) ji φύσις (fûsîs, sirişt)

flamenko ji spanî flamenco, belkî ji erebî felah mengûs (cotkarên koçer)

flamîngo bi rêya spanî yan portugalî flamingo (reng-agir) ji provansî / provençeyî flam (agir, gurrmij)

flashback ji inglîzî flash + back

laş ji inglîzî flash

flora ji latînî flora (gul)

florîst ji fransî fleuriste yan inglîzî florist ji flore

flort bi rêya fransî flirt ji inglîzî flirt ji frensiya kevn fleureter

fok ji fransî phoque

fokûs ji inglîzî focus ji latînî focus (kuçk, argûn)

folklor ji inglîzî folk (gel) + lore (zanyarî, zanîn)

fon ji fransî fond

fonksiyon ji fransî fonction

formalîte ji fransî formalité ji formel + -ité

formûl bi rêya inglîzî yan frensî ji latînî formula, biçûkkirina forma (form, dirûv, şikil)

formulasyon bi rêya fransî formulation; formule + -asyon

formule bi rêya inglîzî yan frensî ji latînî formula, biçûkkirina forma (form, dirûv, şikil)

forûm ji latînî forum (meydan, bazarr)

forvet ji inglîzî forward (player - lîstikvanê pêşve) ji forward (pêşve, ber bi pêş ve) ji fore- (pêş + -ward (-ve, ber bi ... ve). Forvet bi rêya tirkî ketiye kurdî loma w bûye v (di tirkî de w nîne) û d jî bûye t ji ber ku di tirkî de d nayê dawiya peyvê.

foto kurteya fotograf

fotograf bi rêya fransî photographie yan inglîzî photograph ji yûnanîya kevn φωτός ji φῶς (ronahî) û γράφειν (nivîsîn)

fotografer ji inglîzî photographer, binêre fotograf + -er

fraksiyon ji fransî fraction

fraksiyonel ji fransî, ji fraksiyon + -el

Freiheit frei (azad) + -heit

frên ji fransî frein ji latînî frēnum (lixav, hefsar) ji protohindûewropî d^{her}- (ragirtin, zeft kirin, parastin) ku herwiha serekaniya peyvên kurdî dirist û derman e.

frensî Frensa - -a + -î

fuar ji fransî foire

fugly fucking + ugly

Furqan ji erebî الفرقان (el-Furqan) ji فرقان (ji hev ferq/cudakirin - anku Quran qencyê û xirabiyê ji hev dide cudakirin) ji rehê فرق (f-r-q: ji hev cudakirin), hevrehê فرق (ferq: ferq, cuda), herwiha hevrehê rehê p-r-q- (cuda kirin) ya aramî.

futbol ji inglîzî football (goga piyan)bend

futbollîz futbol + -lîz (< lîstin)

futis ji inglîzî football

-g-

ga ji protohindûewropî g^wóws, protoaryayî gawş-, hevrehên kurmancî golik, gamêş, garran, manga, gasin... hevrehê avestayî gawş-, farisiya kevn gav-, farisî گاو (gav), osetî гъог (gog), sanskrîtî गौ (go), albanî gak, ermenî կով (kov), rusî говядо (govyado), toxarî ko, inglîzî cow, almanî Kuh, swêdî ko, yûnaniya kevn βοῦς (boûs), latînî bōs, fransî bœuf (> inglîzî beef), îrî bó... protohindûewropî: g^wóws ("ga") protoaryayî: Avestayî: gāv- ("ga") Middle Persian: gō ("ga"), gāvmēš ("gamêş") Farisî: gāv- ("ga") Belûçî: gōk ("ga") ... ir Kurmancî: ga ("ga") Kurdî (Soranî): ga ("ga") Zazakî: ga ("ga") Sanskrîtî: gāv- ("ga") Ermenî: kov ("ga") Yewnanî: bous- ("ga") Latînî: bos ("ga") Înglîzî: cow ("çêl, çêlek, manga") Çavkanî: Watkins p.35, Horn p.198
Hevreh: manga

Gabar Belki ji zimanê Sûmerî. Bi Sûmerî ji bo yek çiya em dibêjin "gabiri". navên hin gundên çiyayê Gabarê 1- Dêrşew 2- Meydîn 3- Deştalela 4- Sipivyan 5- Xursê 6- Dêrşew 7- Biyave 8- Bertîl 9- Dara

galaksî bi rêya fransî galaxie yan inglîzî galaxy ji yûnanîya kevn γαλαξίας (Rêya Kadizan) di koka xwe de "şîrî, wek (rengê) şîrî" ji γάλα (şîr)

galegal Dubarekirina qal (behs, gotin, axiftin ji erebî. Di hin devokên erebî de Q dibe G.

galegot gal + gotin - -in

galon ji inglîzî gallon ji frensiya bakur ya kevn galun ji latînî galum (pîvereka meyê) ji proto-hindûewropî kel-, kol- (kas, qedeh, pêke), hevrehê yûnanîya kevn κύλιξ (kúliks: kûp), sanskrîtî कलश (kalaśa: cerr)

gam ji protohindûewropî gwem- ("hatin"), protoaryayî gam ("hatin") > ga-man- ("gav"), têkilî gamen- ("gav") ya avestayî, gam ya farisî û zazakî, gaw ya soranî, गच्छति (gachhati) ya sanskrîtî, gimti ("zan") ya lîtwanî, come ("hatin") ya inglîzî, kommen ("hatin") ya elmanî û komma ("hatin") ya swêdî... protohindûewropî: gwem- ("hatin") protoaryayî gam ("hatin") > ga-man- ("gav"), Avestayî: gamen ("gav") pehlewî: gām ("gav") Farisî: gām ("gav") ... irZazakî: gam ("gav") kurmancî: gav ("gav") Kurdî (Soranî): gaw ("gav") Sanskrîtî: gácchati ("hatin, livîn") İnglîzî: come ("hatin") Latînî: venio (ez tîm) Çavkanî: Cheung p.100, Horn p.198, Lubotsky Hevreh: zeman, amayene ya zazakî, peyamber

gamêş hevrehê soranî گامیش (gamêş), kurdiya başûrî gamîş / gamêş, zazakî gameş, farisî گامیش (gavmîş), bi farisiya devokî گامیش (gamîş), pehlewî گامیش (gawmêş), ji îranî, têkilî ga (bi farisî gav) û mih (bi farisî mîş) anku herfiyen "ga-mih". گاموش (gamoşa) ya aramî, جاموس (camûs) ya erebî, kömüş ya tirkî, گامêşî û گامêşî (kameç'i) yê gurcî, գոմեշ (gomêş) ya ermenî, гомаш ya çeçenî... ji zimanên îranî hatine wergirtin.

gan hevrehê soranî گان (gan), farisî گانیدن (gaîden), pehlewî gaden, ji îranî

ganja bi rêya fransî cannabis yan inglîzî cannabis ji latînî cannabis ji yûnanîya kevn канναβις (> yewnaniya nûjen καννάβεις) ji îbrî קנבוס ji בְּשֵׁבֶט קַנְנָה belkî ji sûmerî kanubi

garaj ji fransî: garage

gard ji fransî yan inglîzî

garis Bi esehî nayê zanîn lê belkî hevrehê peyva bi maneya "ceh" ya gelek zimanan be: ermenî գարի (gari), afrîkansî gars, almanî Gerst, holendî gerst, romanî orz, îtalî orzo, latînî hordeum... hemû ji protohindûewropî gʰr̥iom.

garnîzon ji fransî garnison ji garnir

garran têkilî ga

garson ji fransî garçon

gasin ji ga + asin / hesin, hevrehê soranî گاسن (gasin) yan گاناسن (ga-asin), kelhurî gawesin, hewramî gawesin, farisî گاو آهن (gav-ahen). Ga ji protohindûewropî g^wóws, protoaryayî gawş-, hevrehên kurmançî golik, gamêş, garran, manga, gasin... hevrehê avestayî gawş-, farisiya kevn gav-, farisî گاو (gav), osetî гог (gog), sanskrîtî गो (go), albanî gak, ermenî կով (kov), rusî говядо (govyado), toxarî ko, inglîzî cow, almanî Kuh, swêdî ko, yûnaniya kevn βοῦς (boûs), latînî bōs, fransî bœuf (> inglîzî beef), îrî bó... Asin / hesin ji protohindûewropî h₂eyos (madenek, bronz, mis, paxir, sifir), protoaryayî eyes-, hevrehê sanskrîtî अयस् (eyes: bronz yan sifir), avestayî eyeh, pehlewî asîn, farisî آهن (ahen), latînî aes (eyes: bronz yan sifir; pare), inglîzî ore (kan, maden)...

gaskonî Gaskonya - -ya + -î

gav ji protohindûewropî gwem- ("hatin"), protoaryayî gam ("hatin") > ga-man- ("gav"), têkilî gamen- ("gav") ya avestayî, gam ya farisî û zazakî, gav ya soranî, गच्छति (gachhati) ya sanskrîtî, gimti ("zan") ya lîtwanî, come ("hatin") ya inglîzî, kommen ("hatin") ya elmanî û komma ("hatin") ya swêdî... protohindûewropî: gwem- ("hatin") protoaryayî gam ("hatin") > ga-man- ("gav"), Avestayî: gamen ("gav") pehlewî: gām ("gav") Farisî: gām ("gav") ... irZazakî: gam ("gav") kurmançî: gav ("gav") Kurdî (Soranî): gaw ("gav") Sanskrîtî: gácchati ("hatin, livîn") İnglîzî: come ("hatin") Latînî: venio (ez têm) Çavkanî: Cheung p.100, Horn p.198, Lubotsky Hevreh: zeman, amayene ya zazakî, peyamber

gawir hevrehê gewr ya Kirmaşanî û گبر (gebir) ya farisî, hemû ji aramî kepr (1. bêdîn 2. gundî). Bi heman awayî paganus ya latînî jî hem maneya "gundî" û hem jî ya "bêdîn" dide. herwiha peyva aramî serekaniya peyva erebî كافر (kafir: kafir) û hevrehên wê yên wek kufir û kufran e. Maneya berê ya "gawir" zerdeştî bû û ji aliyê fileyan ve bi aramî lê hatibû kirin.

gaxan ji ermenî (ermeniya rojava) . Belkî ji peyva latînî "kaland/kalander" (salname)

gay ji inglîzî

gaz ji yewnanî xaws (xalî, vala)

gazî têkilî gazin protohindûewropî: gwerdh- ("gazî kirin, hewar kirin") protoaryayî: gard- ("gazî, dengê bilind") Avestayî: gatha ("gazî; dua") Hotenî: rgnd- ("gazî, dengê bilind") bektirî: gird- ("gazî, dengê bilind") Kurdî: gazî ("gilî, şikayet"), gazî ("gazî, dengê bilind") Zazakî: gazî ("gazî, dengê bilind") Ermenî: kardam ("gazî kirin") Welşî: gweddi ("dua") Çavkanî: Cheung p.106

gazin têkilî gazî protohindûewropî: gwerdh- ("gazî kirin, hewar kirin") protoaryayî: gard- ("gazî, dengê bilind")Avestayî: gatha ("gazî; dua")Hotenî: rgnd- ("gazî, dengê bilind") bektirî: gird- ("gazî, dengê bilind") Kurdî: gazî ("gilî, şikayet"), gazî ("gazî, dengê bilind")Zazakî: gazî ("gazî, dengê bilind")Ermenî: kardam ("gazî kirin") Welşî: gweddi ("dua") Çavkanî: Cheung p.106

gazoz ji fransî gazeuse, forma mê ji gazeux (gazdar, bigaz, gazî)

gêç hevrehê farisî گچ (geç) û گرج (girec) ji aramî גרר (gîra) ji akadî gîru ji sûmerî gir. ji heman rehî herwiha kils

geda ji îranî, hevrehê din ya kurmancî gede, farisî گدا (geda), گودک (gûdek: lawik; xulam), pehlewî kodek (lawik; xulam)

gede ji îranî, hevrehê din ya kurmancî gede, farisî گودک (gûdek: lawik; xulam), pehlewî kodek (lawik)

gedek têkilî gede (zarrok)

gef hevrehê farisî gep (gotin, axiftin) ji îranî

geh têkilî -ga / -ge ya soranî, گاه (-gah) ya farisî, gah ya pehlewî, gaθu- ya farisiya kevn, -gatu ya avestayî, गत (gatu) ya sanskrîtî, гать (gati: rêk) ya rusî, rat/gat ya sirbî, hať ya slovakî, hemû ji protohindûewropî qwh (gah) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

gêj protoaryayî: geyz- ("şaş bûn, şaşî kirin")Pehlewî: xngîc ("şaş bûn")Farisî: gêc ("gêj")Kurmancî: gêj ("gêj")Kurdî (Soranî): gêj ("gêj") (Zazakî: gej ("gêj"))Belûçî: gêz ("gêj")Talîşî: gic ("şaş")Osetî: gîzîn ("şaş bûn")Çavkanî: Cheung p.97

gel ji protoaryayî gerdeyan grde-. Bo peyveke din jî ku -rdeya protoaryayî di kurdî de dibe -lbinêrin peyva al.

gelemper gel + -emper Bi zimanê sûmerî em dibêjin "gîpar" û bi akadî "gaparû" ji bona mergen / keşîxane / xelwetxane. Yanî di dema Sûmeran da, "gîpar"ek cihê civîna olperestan e; û herweha cihên olan gelemper in.

gelf ji kurdî gelifandin

gelî hevrehê gerden û gewrî, ji îranî. -rd- di kurdî de dibe "l", binêrin gel, al, çil...

gelişmek têkilî gelmek

gelkujî gelkuj + -î yan gel + -kujî

gellek ji gelek bi şidandina l-ê

gelo Belkî ji gel + -o

gemar têkilî gemar

gemî ji tirkî gemi, hevreh azerî gəmi, tirkmenistanî gəmi, teterî gemi, ozbekî kema, qazaxî кеме (keme), hemû ji maktirkî kēmi yan gēmi. Peyva "gemî" ji mêt ve di kurdî de cih girtiye (li derveyî Bakurê Kurdistanê jî). "Keştî" van salên dawîn bi rêya soranî ji farisî hatiye. Li Başûrê Kurdistanê peyvên erebî "baxîre" û "sefîne" jî li kar in. "Vapor/bapor" jî ji zimanên ewropî hatine.

gemirîner gemirandin - -andin + -în + -er

genc ji tirkî genç (genc), hevreh azerî gənc, teterî genç, hemû ji tirkiya kevn kenç ji maktirkî kēnç ji kēn- (mezin bûn) ku herwiha serekaniya peyva tirkî geniş (fireh) e jî. ji heman rehî: qenc, kanc.

gencîne ji îranî, hevreh azerî گنجینه, farisî گنجینه û گنج (genc), pehlewî genj. کنز (kenz) ya erebî, qawûd (genc) ya ermenî ցածո (genci) ya gurgî ji zimanên îranî hatine wergirtin. خزینه (hezîne) ya erebî di bin tesîra peyva îranî de maneya xwe wergirtiye.

gende Bi zimanê Sûmerî ji bo "gende" em dibêjin: 1. genna 2. banda

gendel têkilî genî

gêndî ji tirkî kendi (xwe)

general ji latînî generalis (giştî, gelemper)

genetîv ji fransî génétif

genim ji îranî, hevreh azerî گەنم (genim), farisî گندم (gendom), pehlewî û pazendî gentum, avestayî gen̄tum. Wek جندم (cendum) ketiye erebî jî (di peyva جوزجندم de).

gennasî gennas + -î yan gen + -nasî

genre bi rêya fransî genre ji latînî genus (cûn, cûre)

gep hevreh azerî گۆپ / gûp, hewramî gip, farisî گپ (gep: dev; axivîn) û کپ (kep: gep, alek)

gep kirin hevreh azerî گۆپ / gûp, hewramî gip, farisî گپ (gep: dev; axivîn) û کپ (kep: gep, alek)

gêr ji inglîzî tyre yan tire. Li Başûrê Kurdistanê wek din jî piraniya peyvên têkilî otomobîlan ji inglîzî ne: gêr (gear), laêt (light), stêrin (steering), tayre (tyre)...

gerden ji îranî, hevreh azerî گردان (gerdan), pehlewî gerten, têkilî gerrîn û gerrandin.

gerdenaza gerden azad kirin

gerdenîk gerden + -îkbend

gere gerek - -ek + e

gêre Bi zimanê sûmerî ji bo peyva kurdî "gêre" em dibêjin "gur"

gerek ji tirkî gerek, hevrehê mongolî гэрэгэ (gerege: ferman, emir).

gerîla ji spanî guerrilla (cenga biçûk)

germ ji protohindûewropî g^{wh}er-, têkilî घर्म (germ) ya sanskrîtî, گرم (germ) ya ûrdûyî, გერმ (cerm) ya ermenî, θερμός (thermos) ya yewnanî, formus ya latînî û warm ya inglîzî, elmanî û holendî û varm ya swêdî û danmarkî. protohindûewropî gwher ("germ, "germ kerdin") protoaryayîAvar: gerime ("germ")Pehlewî: germe ("germ") Farisî: germ ("germ")Belûçî: germ ("germ")Osetî: gerin ("germ") Kurmancî: germ ("germ")Kurdî (Sorani): germ ("germ")Hewramî: germ ("germ") ... Zazakî: germ Sanskrîtî: ghermā ("germ")Ermenî: cerm ("germ")Yewnanî: therm ("germ")Latînî: formus ("germ")Almanî: warm ("germ")İnglîzî: warm ("germ") ... Çavkanî: Horn p.105, Watkins p.35, MacKenzie P.139, Etymonline

germa germ + -a yan germ + -ma (bb. sarma)

gernas ji ermenî լար ("hêz, şivan", xwendina peyvê bi ermeniya rojava "gar", bi ya rojhilat "kar"). Heman peyv serekaniya peyva kurdî "karîn" e jî. "-nas" dikare ji "-nas" (ji nasîn, şareza bûn) ya kurdî be lê misogerî nîne ji ber ku "gernas" kesekî "bihêz" e, ne kesekî "hêznas" e.

gêrose Binêrin gêroser

gêroser gêrran (gerrandin) li ser

gerrîn ger + -în protoaryayî:gerr- ("gerrîn")Hotenî: gyr- ("gerrîn") serîkolî: girs-/gerd ("gerrîn") Frensî: -gerd- (rehê lêkera geştên anku gerrîn, pehlewî wešt- > gešt)Kurmancî: gerrîn/gerr-- ("gerrîn") Kurdî (Sorani): gerran/gerr-- ("gerrîn") Zazakî: gêrayene/gêr- ("gerrîn") Çavkanî: Cheung p.105Herweha bi zimanê Sûmerî em dibêjin "gur" ji bo "gerîn, vegeerîn, guherîn" . Yânî kokê peyva kurd "gerîn" ji sumerî hatî.

gerrînde gerrandin > -gerrîn- + -ende

gerrok gerrîn - -în + -ok

gerrvan gerrîn - -în + -van

geş ji protoaryayî gerş-, hevrehê parsî geş-, sogdî wxeş-, soranî گەش (geş), sanskrîtî ghṛṣuh- / ghṛvi-. herwiha bide ber sûmerî "gêš-bar" ji bo "agir". Herweha peyva sûmerî "bar" "berdan, agir kirin" e.

gešt ji farisî گشت (gešt), dema borî ji گشتن (gešten: gerrîn)

geto bi rêya inglîzî yan frensî ji îtalî ghetto

Gever ji ermenî գավառ (gavarî: dever) ji ermeniya kevn գավառ (gawar) jigurci გვარო (gvari: binemal, nijad, nifş, cins) ji გვარობა (gvaroba: deverêk ava kirin). ji eynî rehî: dever.

Gewda ji sûmerî Gutium, Gutuum ku herwiha bi rêya erebî serekaniya navê çiyayê Cûdî ye jî. G di erebî de nîne loma dibe C. Guherîna T pêşî bi D û paşî ketina D bi temamî yan guherîna wê bi H/Y diyardeyeke berbelav ya zimanê kurdî ye. Bo nimûne: pehlewî vat --> farisî bad, zazakî va, vay, kurmancî ba. ji eynî rehî: Goyî, Cûdî.

gewde ji tirkî gövde, bi tirkîya navîn gevde, kevde, tirkîya kevn kövtün

gewher hewvrehê farisî گوهر (gowher, gewher), pehlewî gōhr, gōhar, sanskrîtî गोत्र (gotra)... ji protoaryayî. جوهر (cewher) ya erebî ji îranî hatiye wergirtin û paşî bi rêya erebî li gelek zimanan belav bûye (cevher ya tirkî, ջղհար /coher/ ya ermeniya navîn...) û dîsa li kurdî (cewher) û farisî (جوهر /cevher/) vegeriye. Lê bi forma xwe ya îranî jî - bêyî rêya erebî - li hin zimanan belav bûye: aramiya cuhiyan גוהר (guher), ermenî գոհար (gohar), gurdî ԳՕՏՐՈ (goari), tirkmenistanî göwher... ji kurdî yan farisî ketiye erebî lê ji ber ku di erebiya standard de "g" nîne, bûye "cewher". Paşî di bin bandora erebî de wek "cewher" li kurdî û farisî jî vegeriye. Ji erebî jî ketiye tirkî lê ji ber ku... di tirkî de "w" nîne, bûye "cevher". Mesela "gûz" û "ceviz"ê jî eynî ye. Di kurdiya û farisiya kevn de gewz- bû. Ji kurdî yan farisî ketiye erebî û dîsa "g" bûye "c". Paşî ketiye tirkî jî û "w" bûye "v". Ji eynî rehî: guhar(k).

gewr ji protohindûewropî, g^hrewos, bide ber almanî grau, inglîzî grey / gray, fransî gris, ermenî գորշ (gorş)... ji heman rehî: gewre.

gewre ji soranî ji gewr ji protohindûewropî. Ji xwe ji aliyê etîmolojî ve jî "gewre" ji "gewr" tê. Pêşî ew ji kesên sergewr/serspî re hatiye bikaranîn, paşî hêdî-hêdî maneya mirovên mezin daye û jê belav bûye û êdî di soranî de maneya her tiştê mezin dide. Binihêreç gewr

gewrî ji protoaryayî gereh-, hevrehê avestayî gereh-, pehlewî gerûk, farisî گلو (gelû / gulû), soranî گمروو / gerû, hewramî giŭwe (gewrî), sanskrîtî gele-. herwiha hevrehê kurmancî gelî (dol, newa, nihâl, navbera du çiyayan) û hewramî giŭwê (gelî).

gez protoaryayî: gaz- ("gezandin, gestin; pê vedan") Farisiya Kevin: gc- ("pê vedan; gestin, gezandin") Alm.: BissPûnjabî: gšt ("gestin, gezandin; pê vedan") Farisî: gazidan ("gestin, gezandin; pê vedan"), gazā ("ajelek pêveder") Belûçî: gast ("gestin, gezandin") ir Kurmancî: gestin ("gezandin, gestin") Zazakî: gāz ("gestin, gezandin")

gêzer hevrehê farisî گزر (gezer) û belûçî گزرك (gizirk), peştûyî گاجر (gacire), sanskrîtî garjara, ji protoaryayî. Peyva erebî جزر (cezer) û ya ermenî զազար (gezer, bilêvkirina ermeniya rojava: khezer, bi devokî զազար: gyezer) ji farisî yan kurdî ne.

gezgezok ji gestin (rehê dema niha -gez-)

gida erebî >>> غداء

gidî hevrehê farisî گیدی (gîdî: bêedeb, deyûs, bêexlaq)

gidîş ji aramî ܓܕܝܫ (gidîşa / gidîşo), hevrehê îbrî שטיא (godêş), erebî کدس (kuds)

gihandin belkî ji geh + -andin

gihîştin Belkî ji "geh" (cih)

gijnîj ji îranî, hevrehê farisî گشنیز (gişnîz), pehlewî gişnîz. kişniş ya tirkî ji zimanên îranî hatiye wergirtin.

gil hevrehê farisî گل (gil), pehlewî gil, belkî ji îranî lê herwiha belkî hevrehê peyva "qîr", bi rêya erebî ji akadî qiru.

Gilîdax "-dax" ji zimanekî tirkî ye (bi tirkîya niha "dağçiya). Heman peyv di navê Kurdax ("Çiyayê Kurdan/Kurdî" Çiyayê Kurmênc), Qerejdax ("çiyayê qereçan", Li nêzîkî Diyarbekirê), Qeredax ("çiyayê reş", bi tirkîya niha ê "Karadağ" bûya, li Başûrê Kurdistanê ye) de heye. Lê peyva "gilî-" di Gilîdax de ne ji "gilîgazin, itiraz, şikayet" tê. Ew guherîna peyva "girî-" ye anku berê "Girîdax" bû. Lê li vir "girî" jî ne bi maneya "girîn, rondik barandin, hêsir barandin" e. Lê ew kurtkirina "Agirîdax" e anku "Çiyayê Agirî".

gilîz Etîmolojiya kîteya yekem gi- nayê zanîn lê kîteya duyem "-lîz, -lêz, -rîz, -rêz" ya têkilî "-rêj-" ya rehê dema niha ji lêkera "rêtin, riştin" e, hevrehê farisî ریختن (rîxten), rehê dema niha "-rîz-", ji îranî.

gilû hevrehê gaêze ya avestayî, گیس (gîs) û گیسو (gîsû) yên farisî, хъис (xyîs) ya osetî ji protoaryayî

gimme formek devkî ji give + me

gindor jikurdi, têkilî gindirîn, gilovirr, gund, govend, gog ku eslen hemû ji maneya girrovirr tên.

ginû ji zimanê namayî anku hotentotî

gir hevrehê soranî گرد (gird), farisî گرد (gird), ji îranî, belkî herwiha sanskrîtî गिरि (giri), rûsî ropa (gora) û yûnanî δεῖρας (deiras), ji protohindûewropî gwer^h-

girafe erebî >>> زرافة

giraffe frensî >>> girafe

giran ji protohindûewropî g^wrêh₂us, hevrehê gir, gird, giring û girs yên kurmançî, گران (giran) ya soranî û farisî, giran ya zazakî, geran ya pehlewî, gowro ya avestayî, gurû ya sanskrîtî, gravis ya latînî (> grave û grief yên inglîzî û fransî), βαρύς (barûs) ya yûnaniya

kevn...protohindûewropî gwere- ("giran") protoaryayî: gira-Avar: gowro- ("giran")Pehlewî: geran ("giran") Farisî: giran ("giran") Kurmancî: giran ("giran")Kurdî (Sorani): giran ("giran")Hewramî: gur ("giran") Zazakî: giranSanskritî: gurû ("giran")Yewnanî: barus ("giran")Latînî: gravis ("giran") ...

girê têkilî girtin protoaryayî:grath- ("girê dan")Pûnjabî: gryh ("girê, girêk")Middle Persian: grih ("girê, girêk")Sogdî: grnš ("girê, girêk")Farisî: girih ("girê, girêk")Kurdî: girê ("girê, girêk") ebyanî: gira ("girê, girêk") siv: gira ("girê, girêk") ... Zazakî: gire ("girê, girêk")Sanskritî: granth- ("girê, girêk") Çavkanî: Cheung p.123

girêbest girê + bestin - -in

girêdek girêdan - -an + -ek

girî Teorî 1: girî + -n, ji protohindûewropî greid- (qîrrîn), hevrehê soranî giryan, farisî گریه (girye), گریستن (girîsten), latînî cridare (bixwîne: krîdarê "girîn, qîrrîn"), inglîzî cry (bixwîne: kray, "girîn; qîrrîn"), îriya navîn grith ("girî"), weylsî gryd (qîjîn), spanî gritar, romanî cridar, elmanî kreissen, swêdî û norwecî gråta, swêdiya devokî/devkî grina... Teorî 2: Bi zimanê Sûmerî, wek bi zimanê Kurdan em dibêjin "giri" û peyva "girî" gelek kevn e <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e1758.html>

girift ji farisî گرفت (girift: girt, asê kir) ji گرفتن (giriften: girtin, asê kirin)

girîn girî + -n, ji protohindûewropî greid- (qîrrîn), protoaryayî gāθram, avestayî gāθrō ir, hevrehê soranî giryan, farisî گریه (girye), گریستن (girîsten), latînî cridare (bixwîne: krîdarê "girîn, qîrrîn"), inglîzî cry (bixwîne: kray, "girîn; qîrrîn"), îriya navîn grith ("girî"), weylsî gryd (qîjîn), spanî gritar, romanî cridar, elmanî kreissen, swêdî û norwecî gråta...

girîn gir + -î + -nBi zimanê Sûmerî, wek bi zimanê Kurdan em dibêjin "giri" û peyva "girî" gelek kevn e <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e1758.html>

gîristin girî + -n, ji protohindûewropî greid- (qîrrîn), protoaryayî gāθram, avestayî gāθrō ir, hevrehê soranî giryan, farisî گریه (girye), گریستن (girîsten), latînî cridare (bixwîne: krîdarê "girîn, qîrrîn"), inglîzî cry (bixwîne: kray, "girîn; qîrrîn"), îriya navîn grith ("girî"), weylsî gryd (qîjîn), spanî gritar, romanî cridar, elmanî kreissen, swêdî û norwecî gråta...

girnîj bi paşvesaziyê ji lêkera girnîjîn

girrovirr ji protohindûewropî gel- / gle-u (girrovirr, gogirr, gilover), hevrehê gilor ya zazakî, pehlewî gird, gulika ("girrovirr) ya sanskritî, γλοιός (gloyos) ya yûnaniya kevn, globus, glus, galla, glis, glutis, gluten yên latînîÇavkanî: Lubotsky

girtin ji protohindûewropî g^hrebh_2- , protoaryayî greb-, hevrehên گرتن (girtin) ya soranî, girewten ya zazakî, گرفتن (giriften) ya farisî, greb- ya avestayî û farisiya kevn, girew- ya parsî, gir- ya pehlewî, gib- ya sogdî, gêr- ya hewramî, sanskrîtî गृह्णाति (gr̥hñāti), inglîzî grab, grip û grasp, elmanî greifen, rusî грабить (grabîti)... protohindûewropî: ghrebh- ("girtin") protoaryayî: greb- ("girtin") Avestayî: greb- ("girtin") Farisiya Kevn: greb- ("girtin") Pûnjabî: giru- ("girtin") Middle Persian: gir- ("girtin") Sogdî: gib- ("girtin") Farisî: gîr- ("girtin") Belûçî: gir- ("girtin")...Kurdî: gir- ("girtin") Hewramî: gêr- ("girtin") ... Zazakî: girewten / ger-- ("girtin") Sanskrîtî: grabh ("girtin") Alm.: griff ("girtin") Înglîzî: grab ("girtin"), grasp ("zeft kirin, girtin"), grip ("girtin") ... Çavkanî: Cheung p.120, Watkins p.31, Etymonline

girûxane girûn - -n + -xane

gîsk hevrehên soranî گیسک (gîsk), mazenderanî گسن (gisen), pehlewî vêsek, ji îranî, belkî herwiha hevrehên farisî گوسفند (gûsfend) û گوسپند (gûspend) herdu bi maneya "pez, mih, mî", avestayî gao-spente- (heywanên pîroz - binêre "ga" + spente- pîroz"), ji îranî.

gişt hevrehên soranî گشت (gişt), rûsî û ukraynî вещь (vêsi), sîrbî çav (sav), slovenî vês, çekî vše, polonî wszyscy, slovakî všetok... hemû ji protohindûewropî.

giştî giş + -tî yan gişt + -î

gît Belkî têkilî peyva egîd e.

gîtar ji fransî guitare yan ji inglîzî guitar ji erebî قيثارة (qîthare) ji latînî cithara ji yûnanî κithára, têkilî sîtar.

givaş Bi paşvesaziyê ji "givaştin"ê

givorandin Belkî têkilî gilovirr, girrovirr jikurdi

givorîn Belkî têkilî gilovirr, girrovirr jikurdi

gîvîr Serekanî ne diyar e lê hevrehên xwe di zimanên din yê îranî de hene: soranî گورپه / gurpe (kitikên nêr), belûçî گریگ (gurbeg: kitik), farisî گربه (gorbê: kitik): "b" ya farisî di kurmançî de gelek caran wek "v" ye (wek چوبان / çoban şivan). Cihguherîna "rb" (ya di "gorbê"de) û "vir" (ya di "gîvîr" de) jî bi metatezê: "gîrv > gîvîr" yan "gobrê > gorbê". herwiha belkî têkilî peyva kûvî be ku li hin deveran wek kîvî tê xwendin. Bi heman awayî belkî peyva kitik jî têkilî li gel peyva kedî (kehî, navmalî, ne-kûvî) hebe, bi taybetî bide ber hevrehên kedi (kitik, pisîk) ya tirkî ku pîrri dişibe peyva kedî ya kurdî.

gîwê Bi avestayî geoş, bi pehlewî gôş.

giya hevrehê soranî گيا (giya), farisî گياه (giyah), hewramî gîwaw, hindî घास (ghas), ûrdûyî گھاس (ghas), avestayî gewdayû ("ya ku mirov dide gayan/mangayan, xwarina gaya"), hemû ji protoaryayî gaw- (ga, gamêş, çêl, garran) + de- (dan, dayîn) ji protohindûewropî g^wôws (ga) + deh₃- (dan, dayîn)

giyan protohindûewropî: ane- ("nefes kêşan") protoaryayî: an- ("nefes kêşan") Avestayî: viiānayā ("giyan, ruh") Middle Persian: gyān ("giyan, ruh") Pûnjabî: gyān ("giyan, ruh") Farisî: jān ("giyan, ruh") xun: giyūn ("giyan, ruh") siv: gān ("giyan, ruh") ... irKurmançî: cān, giyan ("giyan, ruh") Kurdî (Soranî): giyān ("giyan, ruh") Zazakî: gīyān ("giyan, ruh") Sanskrîtî: ān ("nefes kêşan") Yewnanî: anemos ("ba") Latînî: animus ("nefes kêşan") ... Çavkanî: Cheung p.161, Watkins p.4, Etymonline

giyanasî giyanas + -î ji giya + -nas + -î

giyareş giya + reş, bide ber gareş

gizîr ji îranî, hevrehên pehlewî guzîr û vicîr, avestayî viçîre-. Heman peyv wek wezîr ji zimanên îranî ketiye erebî û bi kirasê xwe yê erebî li kurdî û farisî jî vegekiye.

gizûn hevrehê gûzanê yan gezînê

gladyator ji fransî gladiateur yan ji inglîzî gladiator ji latînî gladiātor ji gladius (şûr) + -or. Gladius herwiha serekaniya peyva glayol e jî.

glayol bi rêya fransî glaïeul ji latînî gladiolus (şûrik, şûrê biçûk) ji gladius (şûr) ku herwiha serekaniya peyva gladyator e jî. bend

global ji inglîzî global

globalîzasyon ji inglîzî globalisation yan globalization li gor bilêvkirina frensî

gog ji îranî, hevrehê soranî گو (go), zazakî gudi (gilovirr), farisî گو (go), گوی (goy), pehlewî goy. Peyvên hevreh: gund, gone, gildik, gilik, gindir, gundor, gindor, kundir, kund, girrêl, gindirrandin, kunêr... گویا (goya) ya aramî ji îranî hatiye wergirtin. Gog û hol herdu jî peyvên kevnares yê kurdî ne. Ew hevrehên peyva "gilovir/girovir" û "gund" in ("gund" maneya meydana gilovir dide û ji zimanekî îranî derbasî ermenî jî bûye niha jî di ermenî de bi maneya "gog"ê ye). Bi sanskrîtî jî gog/hol "गोला (gola) ye û bi hin zimanên slavî jî wiha ye: slovakî "guľa", çekî "koule", ukraynî куля (kulya), polonî "kula". Di zimanên cermenî de jî "kula" heye lê bi taybetî bi maneya yê req yê asinî/hesîn li kar e, wek swêdî "kula", almanî "Kugel", danmarkî "kugle"...

gogercîn ji tirkî yan zimanekî din yê tirkîkî, bi tirkîya niha güvercin, azerî göyərçin, teterî kügärçen...

gogling gog + lingbend

gol hevrehê soranî گۆل (goł), kirmaşanî gûł, gûław, gûłim, tacikî кӯл (kûl), hemû ji tirkî yan zimanekî din yê tirkîkî, bi tirkî û azerî göl, tirkîya kevn köl, ozbekî ko'l, tirkmenistanî köl, kirgîzî û qazaxî көл (köl), оyxurî كۆل (kö), teterî күл (kül), tûvanî хөл (xöl).

golf bi rêya inglîzî ihtimal e ji holendî

gon 1. Bi maneya "cotbûnê" ihtimal e ku têkilî ganê ye. 2. Bi wateya "reng"î, hevrehê farisî گون (gûn), pehlewî gûn, ya avestayî gewne, ji îranî. گون (goyn) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

gone binêre gon

gop hevrehê soranî گوپ / gûp, hewramî gip, farisî گپ (gep: dev; axivîn) û کپ (kep: gep, alek)

gopal hevrehê farisî کوپال (kûpal), soranî گوچان (goçan) ji îranî, belkî têkilî go, gog

goran ji gawiran (kafiran, zerdeştîyan), ji îranî. Sebebê vê ew e ku gelek ji goranîaxivan ne sunnî bûn anku ji aliyê piraniya misilmanan ve wek dîndarên nerast dihatin hejmartin. Michiel Leezenberg di nivîsa xwe ya navdar de "Gorani influence on Central Kurdish" (Tesîra goranî li ser kurdiya navendîsoranî) de dibêje ku "goran, goranî" navên derekî ne (eksonîm). Peyva "goranî" ya bi maneya "stran" ji navê wê lehceyê ye.

gore hevrehê gurrik ya kurmanciya Xorasanê, kurrik ya devokên Anadolê, soranî گورموی (gorewî), soraniya erdelanî / cafi "gorwa", şêxbizinî "gûrwa", hewramî gorewe, feylî/kelhurî cwîraw / cîraw, hemû ji aramî גרבא / גרבא (gûrba / graba: gore), hevrehê îbrî גרב (gerev), akadî gûrabû (tûrik, çewal), erebî جورب (cewreb), erebiya devokî جوراب (cûrab). Peyva ermenî գորպ (gulpa: gore) jî ji aramî hatiye wergirtin. Peyva farisî جوراب (cûrab) ji erebî hatiye wergirtin yan jî ji aramî hatiye wergirtin lê di bin tesîra erebî de ji gorab bûye cûrab. Ji farisî jî wek çorap ketiye tirkî û ji Rojhilata Navîn ev peyv li gelek zimanên din jî belav bûye: albanî çorape, azerî corab, bosnî čarapa, bulgarî чорап (çorap), makedonî чорап (çorap), romanî ciorap, sirbî чарана (çarapa), teterî şorap, tirkmenistanî jorap, xirwatî čarapa... Destgork / dezgork ya kurdî jî ji wê ye.

gorîl bi rêya fransî gorille ji latînî gorilla ji yûnanîya kevn

gorr Teorî 1: hevrehê soranî گۆر (gorr), kelhûrî gûrr, farisî گور (gûr), têkilî peyva gir (cihên piçekê bilind), ji protohindûewropî g^{hr}rāb^h- (kolandin, kolan), hevrehê proto-slavî grobъ (grobi:

gorr > polonî grób, sirbî rpòb / gròb, çekî hrob), proto-cermenî graban / grabō (almanî Grab inglîzî grave, danmarkî / norwecî / swêdî grav, îzlandî gröf), albanî varr... Delîlekî din jî yê têkiliya wan, ji bilî şibîna peyva "gir" û "gorr", ew e ku di zimanên din de jî ew têkilî heye û gelek caran peyva bi maneya "gir, girik" wateya "gorr" girtiye, bo nimûne peyva τύμβος (tûmbos: girik > gorr) ya yûnanî serekaniya peyva tumba (gorr) ya latînî, tombe (gorr) ya fransî, tomb (gor) ya inglîzî û (bi rêya aramî) heta tirb (gorr) ya kurdî ye jî. Teorî 2: ji erebî قبر (qebir/qebr) > erebiya iraqî gebir > kurdî gewr/qewr > gor > gorr. Bo veguherîna "b/w" binêrin ba, baran, berf. Bo veguherîna "-ew-" > "o" bide ber: dor (ji erebî "dewr), "xox" (ji erebî "xewx", şor (qise, axivîn ji erebî "şewr").

gorran Binihêreç guherrîn

gorrankarî gorrancar + -î ji gorran + -kar + -î

goşe hevrehê din ya kurmancî kujî, soranî گوشه (goşe), farisî گوشه (gûşe), pehlewî goşek, ji protohindûewropî geu- (tewandin, çemandin). Köşe ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

goşt hevrehê soranî û zazakî goşt, kurdiya başûrî gûşt / gwêşt, belûçî û farisî گوشت (goşt, gûşt), pehlewî goşt, tacikî гӯшт (gûşt), talîşî gûjd... hemû ji îranî ji gaw- (ga, çêlek) + -tenu (leş, ten) anku "leşê gayan/ çêlekan". Binêre: ga û ten. Lê herwiha bide ber zimanên germenî yê bakurî: swêdî kött, danmarkî kød, norwecî kjøtt, îzlandî kjöt... Peyva hindî गोश् (goşt), kirgîzî û oyxurî göş, ozbekî go'sht, urdûyî گوشت (goşt)... ji zimanên îranî hatine wergirtin.

gotî gotin - -in + -î

gotin GOTIN: Hevrehê avestayî geob-, farisiya kevn geub-, bi pehlewî goften, guften, farisî guften, ji îranî. Li gor Chyet belkî hevrehê weep/wept (girîn, rondik barandin) ya inglîzî be.-BÊJ- : hevrehê hewramî wateyê û rehê wê yê dema niha -waç-, zazakî vatene û rehê wê yê dema niha -vaj-, pehlewî waz- (binêrin: awaz), avestayî wac-, sanskrîtî वच् (vac: axivîn) û वक्ति (vakti: ew diaxive), latînî vox, hemû ji protohindûewropî wek^w-. "Gotin" ya kurmancî, "gutin" ya soraniya Mukriyan û "guften" ya farisî hevreh in. "-uft-" ya farisî di kurmancî de wek "-ot-" e û di soranî de "-ut-" e. Bo nimûneyeke din jî: bi farisî "cuft" û bi kurmancî "cot" û bi soranî "cut" loma bi farisî "guften" û bi kurmancî "gotin" û bi soranî "gutin" e jî. Rehê dema niha yê lêkera "gotin" hem di kurmancî de (di-BÊJ-im) û hem jî di soranî de (de-LÊ-m) awarte anku istisna ye. Lê di farisî de ne awarte ye "guften > mî-GUY-im). Eger di kurmancî û soranî de rehê dema niha yê "go-tin"ê ne awarte bûya, ew ê di kurmancî de "-goj-" û di soranî de "-guj-" bûya wek çawa ku "avê-tin" dibe "-avêj-", "rêtin" dibe "-rêj-", "patin/pehtin" dibe "-pêj-" û "bêtin" (li bêjingê

kirin) dibe "-bêj-" ku "bêjing" jî jê çêbûye. "Watey" ya hewramî û rehê wê yê dema niha "-waç-" li gel "vatene" ya zazakî û rehê wê yê dema niha "-vaj-" ne awarte ne û herdu ji eynî rehî ne. Ew wek "rêtin, bêtin, patin" yê kurmançî ditewin anku rehê xwe yê dema niha digirin. Forma rader/mesder "gotin" ya kurmançî û "gutin/wutin" yê soranî li gel formên demên borî (wek "got, gotiye, gotibû") ihtimal e ku ji farisî hatine û wan cihê "bêtin" (bi maneya "gotin") ya kurmançî û formên wê yê dema borî (wek bêt, bêtiye, bêtibû) girtiye û ew winda kirine. Lê rehê dema niha "-bêj-" her maye. "Bêtin" (eger hebûya) û rehê wê yê dema niha "-bêj-" hevrehên "watey/-waç-" ya hewramî û "vatene/-vaj-" ya zazakî ye ji ber ku li hemberî "b" ya kurmançî di hewramî de "w" û di zazakî de "v" heye: kurmançî: baran, hewramî: waran, zazakî: varan kurmançî: befr/berf, hewramî: wewre, zazakî: vewreherwiha "ê" ya kurmançî gelek caran di hewramî û zazakî de wek "a" ye, wek kurmançî "hêk", zazakî "hak".

gotir ji tirkî götürmek

gov têkilî gog, gilovirr, govend, gund yan jî ji protohindûewropî g^homo-, têkilî գոմ (gom) ya ermenî, گومارا (gomara) ya farisî, gamme ya danmarkî, norwecî û swêdiya devokî û elmaniya swîsreyî Gämmeli. قوم (qom) ya erebî, köm ya tirkî û გომი (gomî) û გომური (gomurî) yê gurcî ji zimanên hindûewropî ne.

govan ji protohindûewropî k^wei-, protoaryayî çey-, hevrehên avestayî çeyes-ça (rêzgirtin; guhdarî), vîkeye- < vî- (jêr) + -key- (nerîn) (govan, şahid), pehlewî gûgay, parsî wîgh (govan, şahid), farisî گواه (gevah). վիկ (vike) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

govend jikurdi go (gog, gilover) + bend (girêan). ji eynî rehî: gund, gundur.

Goyî ji sûmerî Gutium, Gutuum ku herwiha bi rêya erebî serekaniya navê çiyayê Cûdî ye jî. G di erebî de nîne loma dibe C. Guherîna T pêşî bi D û paşî ketina D bi temamî yan guherîna wê bi H/Y diyardeyeke berbelav ya zimanê kurdî ye. Bo nimûne: pehlewî vat --> farisî bad, zazakî va, kurmançî ba. ji eynî rehî: Goyî, Gewda.

gozel Baş nayê zanîn lê ihtimalen ji tirkî güzel (delal, spehî, ciwan, xweşik) be ku wek گوزل (gûzel) ketiye farisî jî lê herwiha bide ber îbrî לזל (gozal: teyrên nû-bi-firrê-ketî, teyrên nû hînî firrîne bûne), hevrehê aramî (bi metatezê) زغلا (zuğella). herwiha bide ber peyva "nêrî" bi zimanên slavî, bo nimûne rûsî козёл (kozyól), slovakî û slovenî kozel, polonî kozioł. Anku maneya berê dikare "nêr" be, paşî "nêrekew" û taliyê jî "kewên bihagiran" lê ev ihtimal biçûk e.

göçik ji protohindûewropî h₂ows-, protoaryayî gewş-, hevrehê gwê ya soranî, goş ya zazakî, گوش (gûş) ya farisî, sanskrîtî उसि (usî), yûnaniya kevn οῦς (oûs), ermenî ուլուլ (unkn), albanî vesh, rusî yxo (uxo), latviyayî auss, proto-cermenî ausô (> almanî Ohr, inglîzî ear), latînî auris (> frensî oreille), îriya kevn au... protoaryayî: gewş- ("guh, guhdarî kirin, guh danê")Avestayî: gewşe ("guh"), gûş- ("guhdarî kirin, guh danê")Middle Persian: guş ("guh")Pûnjabî: guş ("guh"), ngwš ("bihîstin") sogdî: nguş ("bihîstin")Osetî: gos ("guh")Farisî: gûş ("guh"), goşîden ("guhdarî kirin, guh danê, bihîstin")Belûçî: goş ("guh"), goşî- ("guhdarî kirin, guh danê, bihîstin")Kurmançî: guh ("guh")Kurdî (Soranî): gwê ("guh")Zazakî: goş ("guh")Sanskritî: usî ("guh")Rûsî: uxo ("guh")Latînî: auris ("guh") > Frensî oreilleİnglîzî: ear ("guh")Almanî: Ohr ("guh")...Çavkanî: Cheung p.115, Horn p.210

grev ji fransî "grève" ji navê meydana Place de Grève (bi navê xwe yê niha Place de l'Hôtel de Ville) ku karkerên karê xwe rawestandî lê dicivîn û doza mafên xwe dikir.

greyfûrt ji inglîzî grapefruit ji grape (tirî) + fruit yan jî ji great fruit ("fêkiyê hêja"). ji ber zêdebûna herfên bêdeng di bilêvkirina peyva resen ya inglîzî de, di kurdî û tirkî de bo hêsankirina gotinê "p" bi "f" ve heliye û herwiha "greyfrût" bûye "greyfûrt".

Grînlanda ji zimanê cermenî (inglîzî green yan zimanên skandinavî grön anku kesk) + -lenda

GSM ji inglîzî Global System for Mobile Communications

gû hevrehê soranî گو (gû), kurdiya başûrî gü, zazakî gî, mazenderanî گى (gî), farisî گه (goh), tacikî гуҳ (guh) pehlewî guh, avestayî gūtha, sanskrîtî गूथ (gūtha), rûsî говно (govnó), гомно (gomnó), bulgarî говно (govnó), sirbî гóвно (góvno), xirwatî góvno, polonî gówno, çekî û slovakî hovno, ukraynî гивно (hivnó) û гимно (himnó)... ji protohindûewropî g^wu^h- yan g^wow^h- . Belkî ji eynî rehî: gov, ga anku eslen maneya peyvê "gûyê garranê" bû.

guh ji protohindûewropî h₂ows-, protoaryayî gewş-, hevrehê gwê ya soranî, goş ya zazakî, گوش (gûş) ya farisî, sanskrîtî उसि (usî), yûnaniya kevn οῦς (oûs), ermenî ուլուլ (unkn), albanî vesh, rusî yxo (uxo), latviyayî auss, proto-cermenî ausô (> almanî Ohr, inglîzî ear), latînî auris (> frensî oreille), îriya kevn au... protoaryayî: gewş- ("guh, guhdarî kirin, guh danê")Avestayî: gewşe ("guh"), gûş- ("guhdarî kirin, guh danê")Middle Persian: guş ("guh")Pûnjabî: guş ("guh"), ngwš ("bihîstin") sogdî: nguş ("bihîstin")Osetî: gos ("guh")Farisî: gûş ("guh"), goşîden ("guhdarî kirin, guh danê, bihîstin")Belûçî: goş ("guh"), goşî- ("guhdarî kirin, guh danê, bihîstin")Kurmançî: guh ("guh")Kurdî (Soranî): gwê ("guh")Zazakî: goş ("guh")Sanskritî: usî

("guh")Rûsî: uxo ("guh")Latînî: auris ("guh") > Frensî oreilleÎnglîzî: ear ("guh")Almanî: Ohr ("guh")...Çavkanî: Cheung p.115, Horn p.210

guhan ji protohindûewropî g^wōus (ga; manga), protoaryayî gew- (berhemên ji ga yan mangayan) + dane- (-dank)

guhar hevreh a گواره gware ya soranî û گوشواره (gûşvare) ya farisî, guh + -ar yan jî ji têkilkirina guh û gewher.

guherbar guherrîn - -în + -bar

guherrbar guherrîn - -în + -bar

guherrîn Bi avestayî verēt-, bi farisiya navîn gertîten, bi farisî gerdîden, bi soranî gorîn, bi zazakî vurayene.

guherrîner guherrandin > -guherrîn- + -er

guherrok guherrîn - -în + -ok

guhkitik guh + kitik anku "wek guhên kitikan"

gul hevreh a soranî گۆل (guł), farisî گل, pehlewî گول (gil), zazakî vil, hewramî vilî, semnanî û talîşî vale, avestayî verəde-, ji protohindûewropî vřda ji protohindûewropî wrod ku herwiha serekaniya hurdhe ya albanî, rubus ya latînî, yûnanî ρόδον (rhodon), latînî rosa... وردة (werde) ya erebî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin. protohindûewropî: wrod- ("gul") protoaryayî: vřda-/wurdi ("gul") (> erebî werd gul)Talîşî: vale ("gul")Semnanî: vale ("gul")Hewramî: vilî ("gul") ... Zazakî: vil ("gul")Farisî: gul, gol ("gul") Kurmancî: gul ("gul") Kurdî (Soranî): gul ("gul") Elbanî: hurdhe (daralînk, badek, dargerînek, pêçek, lavlavk, texzel)Latînî: rhodon ("gul") Almanî: rosa ("sorgul") ... Înglîzî: rose ("sorgul") Çavkanî: Horn p.206, Watkins p.102, MacKenzie P.133, Etymonline

gulaş gulaşî gulaşvan gulaşvanî

gulav gul + av, hevreh a soranî گولاو (gulaw), farisî گلاب (golab). Wek navê vexwarineke ji pûngî / naneyê bi rêya erebî ketiye latînî julapium û jê derbazî fransî julep û inglîzî julep bûye.

gulbaxan ji zimanekî tirkîkî, bo nimûne jazeri günəbaxan yan tirkî günebakan ("ya ku li rojê dinere") ji tirkî "gün (roj) + bakan ("ya ku lê dinere") ji bakmak (lê nerîn), ne ji gul + bax + -an.

gulçin gul + çinîn - -în

gule hevreh a soranî گوله (gule), farisî گوله (golûlê), urdûyî گولی (golî), hindî गोली (golî), sanskrîtî गोल (gola: go, gog, gilovirr, gogirr), ji protoaryayî, belkî herwiha rûsî коло (kolo: çerx), yûnaniya κύκλος (kûklos: çerx), latînî collum (gerden), hitîti kugullas (girikên hevîrî), inglîzî wheel (çerx)...

hemû ji protohindûewropî k^wék^wlos (çerx) ku herwiha serekaniya çerx ya kurdî ye jî. ji eynî rehê "gule"yê: gulok, gulolk, gog, gund, gundor, govend, gilovirr, gurrovirr, gogirr...

gum Peyveke onomatopoetîkî ye

guman ji protoaryayî vi- (dij, cuda; dûr) + man- (raman, fikirîn, hizirîn) ji protohindûewropî men- (raman, fikirîn, hizirîn), hevrehê avestayî vîmane-, pehlewî guman, farisî گمان (guman), soranî گومان (guman), zazakî guman. Hevrehên din yê kurmancî: dijmin, raman. herwiha hevrehê sanskrîtî मनस् (menes: raman, hiş), yûnanî μένος (mênos: hiş; hez), latînî mementō (anîn bîra xwe), inglîzî mind (hiş, raman), rusî мысль (misli: raman, fikir, hizir)... Bo hin nimûneyên din jî yê ku tê de hemberî "v" ya avestayî bi kurdî "g" ye, binêrin: gul, gur. Hevreh: guneh.

gumbet hevrehê farisî گنبد (gonbet), pehlewî gonbet, erebî جنب (cunbež), tirkî kümbet, ermenî գլխաթ (gimbêt), hemû ji aramî גבטא / مھبھ (qubiša) ku bi rêya erebî قبة (qubbet) serekaniya peyva kurdî qube ye jî.

gumgum gum + gumHerweha bi Sumerî em dibêjin "gumgam" ango "gumgum" <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e1939.html>. Ev peyva kurd gelek kevn e; û em ditîn kû zimanên Kurd û Sumer di diroka de yek bûn.

gumirk hevrehê farisî گمرک (gumruk), tirkî gümrük, erebî جمرك (cumruk), hemû ji yûnanî κομμέρκιον (kommêrkiyon: bazirganî, baca bazirganiyê) ji latînî commercium (bazirganî, ticaret) ji commercare (bazarr kirin) ji com- (bi hev re, li gel hev) + merx (eşya, tiştên kirrîn û firotinê) ji merere (kirrîn, peyda kirin, wergirtin). Heman peyv serekaniya peyva kurdî market û merît û herwiha peyvên inglîzî commerce (bazirganî), merchant (bazirgan), mercy (bexşîn, lêborîn, dilovanî) û peyvên nêzîkî wan yê bi zimanên din yê ewropî ye jî.

gumlek ji tirkî gömlek ji tirkiya kevn köñül (sîng, bi tirkiya niha göğüş) + -ek ya tirkî.

gumre gumirîgumirandin

gumtil ji gum-til, "gum" hevrehê kurmancî kom, soranî ko û komele, hewramî koma, farisî کومه (kûmê), tirkî küme, hemû ji erebî كومة (kûme) ji yûnanî κύμα (kûma) ji κύω (kûo: pif bûn, qelew bûn, mezin bûn) ji protohindûewropî keu (pif bûn). "-til" ji til .

gûn hevrehê gum (gep, alek) ya kurmancî û گونه (gûnê)

guncav ji soranî guncan - -an + -aw

gund hevrehê pehlewî gund (kom, ref, grûp; leşker, leşkergeh), farisî غند (xund) / غنده (xundê) anku gumtik, gumtilk, girik... ji îranî. Tê texmînkirin ku peyva erebî جندي (cundî ku wek cindî

ketiye kurdî jî) ji peyva îranî "gund" be. گند (gudda: leşker, ref) ya aramî jî ji îranî ye. Bo hin nimûneyên din jî yên ku tê de "g" ya îranî di erebî de dibe "c" binêrin gûz, gêzer, gewher.

guneh ji protohindûewropî binek- (mirin, merg, wefat; jidestdan, windakirin), protoaryayî nas- (winda bûn; ruxîn) > wi-nas- (pûç bûn, xirab bûn), hevrehê avestayî vi-nas-, farisiya kevn vi-ney (ziyan, zerer), farisî گناه (gunah > guneh), latînî nex, necis (mirin, merg), noceo (ziyan), nocere (ziyan lê kirin), yûnanî νεκρός (nékros: cenaze, term, kelex). vnas ya ermenî ji kurdî yan zimanekî din yê îranî hatiye deynkirin.

gupik ji aramî גבה (g-b-h-: bilindahî) + kurdî -ik, hevrehê îbrî גבה (g-b-h-: bilindahî), erebî جببة (cebhe: 1. enî 2. cepe) > kurdî cepe. Di erebî de "c" nîne loma li hemberî "g" ya aramî û îbrî di erebî de "g" ye. Balkêş e ku "b" hem di "gupik" a ji aramî û hem jî di "cepe, cephe" ya ji erebî di kurdî de bûye "p".

gur ji proto-hindûewropî wlkwos, bi avestayî vehrke, bi sanskrîtî vrkes, bi farisiya navîn gurg, bi farisiya nû gorg, bi soranî gurg, bi zazakî verg. protohindûewropî: wlp- / lup- ("---") > wlqwos- / lukwos- ("gur, gurg") protoaryayî: Avestayî: vehrka- ("gur, gurg") Farisiya Kevn: vahkâna- ("gur, gurg") Middle Persian: gurg ("gur, gurg") Farisî: gurg ("gur, gurg") Belûçî: gvarg, gurk ("gur, gurg") Mazanderani: vurg ("gur, gurg") ... irKurmancî: gurg > gur ("gur, gurg") Kurdî (Soranî): gurg, wurg ("gur, gurg") Hewramî: werg ("gur, gurg") Zazakî: verg ("gur, gurg") Sanskrîtî: vrkas ("gur, gurg") Yewnanî: lykos ("gur, gurg") Latînî: lupus ("gur, gurg") Alm.: Wolf ("gur, gurg") Înglîzî: wolf ("gur, gurg") ... Çavkanî: Horn p.202, Watkins p.102, MacKenzie P.140, Etymonline

gurçik herwiha gulçik, gulçîsk, bi soranî گورچيله (gurçîle), kurdiya başûrî gurgic, gurgîlik, lekî gurdale, hewramî weşk, zazakî velike, farisî گرده (gordê), pehlewî gurtek, tacikî гурда (gurda), avestayî veretke-, sanskrîtî वृक (vrkkaḥ)... ji protoaryayî.

gurgîn Belkî têkilî gurg

gurme-gurm ji dengê onomatopœtik yê gurme-gurmê. Wekê ji zimanê Sûmerî "gumgam". Gumgam bi Sûmerî onomatopik e wek bi Kûrdî. <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e1938.html> Herweha bi Sumerî em dibêjin "gumgam" ango "gumgum" <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e1939.html>. Ev peyva kurd gelek kevn e; û em ditîn kû zimanên Kurd û Sumer di diroka de yek bûn.

gurmîn ji dengê onomatopœtik yê gurme-gurmê. Wekê ji zimanê Sûmerî "gumgam". Gumgam bi Sûmerî onomatopik e wek bi Kûrdî.

<http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e1938.html> Herweha bi Sumerî em dibêjin "gumgam" ango "gumgum" <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e1939.html>. Ev peyva kurd gelek kevn e; û em ditîn kû zimanên Kurd û Sumer di diroka de yek bûn.

gurr ji tirkî gür, hevrehê güç (hêz, qewet), güreş, ji tirkîya kevn kü (kotekî, zor).

gurrî hevrehê farisî گُل (gol: gurrî), herdu ji îranî

gûrwa hevrehê gurrik ya kurmanciya Xorasanê, kurrik ya devokên Anadolê, soranî گوروی (gorewî), soraniya erdelanî / cafi "gorwa", şêxbizinî "gûrwa", hewramî gorewe, feylî/kelhurî cwîraw / cîraw, hemû ji aramî גרבא / גרבא (gûrba / graba: gore), hevrehê îbrî גרב (gerev), akadî gûrabû (tûrik, çewal), erebî جوب (cewreb), erebiya devokî جوراب (cûrab). Peyva ermenî գոլպա (gulpa: gore) jî ji aramî hatiye wergirtin. Peyva farisî جوراب (cûrab) ji erebî hatiye wergirtin yan jî ji aramî hatiye wergirtin lê di bin tesîra erebî de ji gorab bûye cûrab. Ji farisî jî wek çorap ketiye tirkî û ji Rojhilata Navîn ev peyv li gelek zimanên din jî belav bûye: albanî çorape, azerî corab, bosnî čarapa, bulgarî чоран (çorap), makedonî чоран (çorap), romanî ciorap, sirbî чорана (çarapa), teterî şorap, tirkmenistanî jorap, xirwatî čarapa... Destgork / dezgork ya kurdî jî ji wê ye.

gurz ji protoaryayî wecre-, hevrehê farisî گرز (gorrz), pehlewî verz / vezr, avestayî vezre-, sanskrîtî वज्र (vejre). Gürz ya tirkî û վարզ (verz) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

gûşt hevrehê soranî û zazakî goşt, kurdiya başûrî gûşt / gwêşt, belûçî û farisî گوشت (goşt, gûşt), pehlewî goşt, tacikî гӯшт (gûşt), talîşî gûjd... hemû ji îranî ji gaw- (ga, çêlek) + -tenu (leş, ten) anku "leşê gayan/ çêlekan". Binêre: ga û ten. Lê herwiha bide ber zimanên germenî yên bakurî: swêdî kött, danmarkî kød, norwecî kjøtt, îzlandî kjöt... Peyva hindî गोश् (goşt), kirgîzî û oyxurî göş, ozbekî go'sht, urdûyî گوشت (goşt)... ji zimanên îranî hatine wergirtin.

guverte ji latînî coberta

guyr ji proto-hindûewropî wlkwos, bi avestayî vhrke, bi sanskrîtî vrkes, bi farisiya navîn gurg, bi farisiya nû gorg, bi soranî gurg, bi zazakî verg. protohindûewropî: wlp- / lup- ("---") > wlkwos- / lukwos- ("gur, gurg") protoaryayî: Avestayî: vhrka- ("gur, gurg") Farisiya Kevin: vahkâna- ("gur, gurg") Middle Persian: gurg ("gur, gurg") Farisî: gurg ("gur, gurg") Belûçî: gvarg, gurk ("gur, gurg") Mazanderani: vurg ("gur, gurg") ... irKurmancî: gurg > gur ("gur, gurg") Kurdî (Soranî): gurg, wurg ("gur, gurg") Hewramî: werg ("gur, gurg") Zazakî: verg ("gur, gurg") Sanskrîtî: vrkas ("gur, gurg") Yewnanî: lykos ("gur, gurg") Latînî: lupus ("gur, gurg") Alm.:

dicht, Wolf ("gur, gurg")Înglîzî: wolf ("gur, gurg") ... Çavkanî: Horn p.202, Watkins p.102, MacKenzie P.140, Etymonline

gûz ji protohindûewropî geug-(?), protoaryayî gewz- (veşartin, niximandin, nixamtin - ji ber kakila wê ya di qalikê de parastî), hevrehê sanskrîtî goh (veşartin, avestayî gûz- (veşartin), farisiya kevn epe-gewz- ((veşartin), pehlewî gewc-, gewz- (gûz), farisî گوز (gûz), soranî گۆیز / gwêz (gûz), zazakî goze. ji zimanên îranî wek جوز (cewz) ketiye erebî (ji ber ku di erebî de herfa "g" nîne) û bi rêya erebî wek ceviz ketiye tirkî jî (ji ber ku di tirkî de "w" peyda nabe). Hêjayî gotinê ye ku di axivîna farisiya niha de جوز (cûz), ya ku ji erebî vegeriye, tê bikaranîn û گوز (gûz) niha êdî maneya kuşê dide. Hevrehên ne-arî di zimanên din yê hindûewropî ne misoger in lê carinan gûzti (veşartin) ya lîtwanî wek yek ji nimûneyên wisa tê hesabandin. Çavkanî: Cheung گوز (gewze) ya aramî û τρωζ (ëğôz) ya îbrî jî ji îranî ne.

gûzan hevrehê gizûn (tûj)

gû hevrehê soranî گۆ (gû), kurdiya başûrî gü, zazakî gî, mazenderanî گی (gî), farisî گه (goh), tacikî гуҳ (guh) pehlewî guh, avestayî gūtha, sanskrîtî गूथ (gūtha), rûsî говно (govnó), гомно (gomnó), bulgarî говно (govnó), sirbî гóвно (góvno), xirwatî góvno, polonî gówno, çekî û slovakî hovno, ukraynî гівно (hivnó) û гимно (himnó)... ji protohindûewropî g^wu^h- yan g^wow^h- . Belkî ji eynî rehî: gov, ga anku eslen maneya peyvê "gûyê garranê" bû.

-h-

Hacer ji erebî هاجر (Hacer) ji îbranî הגר (Hagar) ku bi rêya dînî ketiye gelek zimanên cinyayê: yûnaniya kevn Ἄγαρ (Agar), latînî û îtalî û spanî Agar, inglîzî Hagar, rûsî Ара́рь (Agari)...

hacîreşk hacî + reş + -k (ji ber ku payizan ji Kurdistanê ber bi başûr anku ber bi hecê ve koç dikan.)

hadise erebî >>> حادثة

hafiz ji erebî, têkilî hafize

hakim ji erebî حاكم (hakim), têkilî hukim û hekem

hakimiyet ji erebî, têkilî hakim, hukim, hukûmet

halbûkî ji tirkî: hal bu ki (rewş ev e ku)

hambûrger bi rêya inglîzî hamburger ji elmanî Hamburger (hambûrgî, ji Hambûrgê, ya / yê Hambûrgê)

hambûrgerxane ji peyvên hambûrger û xane

Hamid ji erebî حامد (Hämîd: pesinder, senaker) ji حمد (hëmede: pesin dan, sena dan). ji eynî rehî: Ehmed, Hemîd, Mihemed, Mehmûd...

hamrî ham- + rî, bide ber soranî hawrê û kurmancî hevrê

han hevrehê pehlewî han, an, farisî an, partî ho, zazakî na ji îranî

hanja ji koreyî 한자 (漢字, hanja, "herfên çînî")

harakîrî ji japonî 腹切り (はらきり, harakiri). ji 腹 (はら hara) "zik" + 切る (きる, kiru) "dirrandin").

hardware ji inglîzî hard + -ware

Harûn ji erebî هارون (Harûn) ji îbranî אהרן (Aharon) ji rehekî nenas, ihtimalen jimisri aha rw (şêrê şerrî) lê li gor hin çavkaniyan jî bi eslê xwe îbrî ye û maneya "bilind, berz, jêhatî, ezîz" dide. Heman nav li piraniya Rojhilata Navîn û herwiha li Ewropayê jî belav e: farisî هارون (Harûn), tirkî Harun, ermenî Ահարոն (Aharon), yûnaniya kevn Ἀαρών (Aarón), latînî Aaron, îtalî Aronne, fransî Aaron, inglîzî Aaron û carinan Aron, almanî Aaron, spanî Aarón, portugalî Aarão, swêdî Aron, fînlandî Aaron û Aaro, rûsî Аарон (Aarón), lîtwanî Aronas...

hatin "hatin":ji protohindûewropî gwem- ("hatin")protoaryayî a- ("ber bi ... ve") + gem- ("hatin") Avestayî: a-gem- ("hatin") Farisiya Kevin: a-gem- ("hatin") Pûnjabî: a-gd- ("hatin") Middle Persian: a-md- ("hatin") Sogdî: a-ğd- ("hatin") Farisî: a-meden ("hatin")Kîrîbatî: a-men- ("hatin")siv: ā-mēy ("hatin") irKurmancî: ha-tin ("hatin")Kurdî (Soranî): ha-tin ("hatin")Hewramî: a-may ("hatin")Zazakî: a-meyen ("hatin")Sanskritî: gem ("hatin") Latînî: venire ("hatin")Yewnanî: bainein ("hatin")Înglîzî: come ("hatin") ...Çavkanî: Cheung p.100, Watkins p.33

Hausadresse ji Haus (mal, xanî) + Adresse (adres, navnîşan)

Hausarbeit ji Haus (mal, xanî) + Arbeit (kar, îş)

Haushund ji Haus (mal, xanî) + Hund (kuçik, se)

Hauskatze ji Haus (mal, xanî) + Katze (pisîk)

Hausnummer ji Haus (mal, xanî) + Nummer (nimre)

Hausschlüssel ji Haus (mal, xanî) + Schlüssel (nifte)

havên hevrehê soranî هەوین / hewên, zazakî ameyn / amên / amîn, farisî ماهیه (mayê), pehlewî madek, hemû ji îranî a- + meyîn yan jî ji erebî حمض (h-m-d-: tirş bûn), hevrehê aramî / مەم / مەم (x-m--: meyîn), îbrî חמץ (x-m-ts-: meyîn). Guherîna "m > v" diyardeyeke berbelav ya kurmancî ye (farisî/zazakî: gam/nam/merdum lê kurmancî: "gav/nav/mirov". Ketina "d" (h-m-

d > h-m- > hamên > havên) ji dawîya peyvê diyardeyeke zimanên îranî yê bakur-rojavayî ye: farisî "damad" lê zazakî "zama", kurmancî "zava", soranî "zawa". Guherîna ħ / h hem di peyvên ji erebî hatî (ĥeta > heta, ĥeram > herrimîn/herrimandin) û hem jî di peyvên xwemalî de heye: hemû/hemû, hirç/hirç, heşt/ĥe(y)şt, hezar/ĥezar. Eger ji erebî be, hingê "-ên" ya dawiyê eslen nîşaneke îranî ya rengdêriyê ye, binêrin -în, wek "agirîn, şîrîn, zêrîn".

havildar ji farisî حوالدار (ĥavildar) ji erebî حوالة (ĥewalet: berpirsiyarî) + ji îranî -dar

havîn ji rehê sem- yê proto-hindûewropî, hama ya avestayî, têkilî hamnan ya zazakî, ᠬᠠᠮᠠᠨ (emer) ya ermenî, सप्त (sema) ya sanskrîtî, sumur- ya proto-cermenî, Sommer ya elmanî, summer ya inglîzî û sommar ya swêdî. protohindûewropî sem- ("havîn") protoaryayî ham- ("havîn") Avestayî: ham- ("havîn") Pehlewî: hamîn ("havîn") Kurmancî: havîn ("havîn") Kurdî (Soranî): hawîn Hewramî: hamîn ("havîn") ... Zazakî: amnan Sanskrîtî: samā ("havîn") Ermenî: amarn ("havîn") Almanî: sommer ("havîn") İnglîzî: summer ("havîn") Çavkanî: Horn p.280, Watkins p.75, Etymonline

hävytön häpeä / häpy + -tön

hawin ji îranî, hevrehê farisî هاون, avestayî havene-. Havan ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

haydarî haydar + -î yan hay + -darî

hê herwiha hêj, hêjî, hên jî, hîn jî, hîn , hevrehê farisî هونز (henûz), pehlewî ehenûz, ji îranî.

heb ji erebî حب (ĥebb: heb, lib; dan, dane)

Hebeş ji erebî حبش (ĥebeş) belkî ji yûnanî Αἰθίοψ (Aethiops: hebeşî, zengî, reş) ku herwiha serekaniya peyva Etyopya ye. Li aliyekî din, peyva حبش (ĥebeş) ji erebî wek Abyssinia ketibû gelek zimanên ewropî jî lê niha bi piranî Etyopya ye, bi inglîzî Ethiopia.

hebîb ji erebî, têkilî mihbet

hebil ji erebî حبل (ĥabl), hevrehê aramî سבל (xebla, xevla), îbrî חבל (xebel, xeval)

hec ji erebî حج (ĥecc: hec) ji aramî חג / ح (ĥegga: pîrozbahî, pîrozkirin), hevrehê îbrî חג (xeg: rojên pîroz)

hecac ji erebî, têkilî hecê

hece ji erebî هجاء (hecai: bi selîqetê xwandin) ji aramî חגא (hega: pûnijîn, hêdîka xwandin)

hecet ji erebî اعجر (ecer: gir, zexm, qelew, qerrase) belkî bi rêya tirkiya devokî acar.

hecirandin ji erebî هجر (hecere: bi cih hiştin, hiştin, hêlan, bar kirin, çûn) ku herwiha serekaniya hicre, hicrî, mihacir... e jî.

hêç herwiha haç ji erebî هائج (haic)

heçî her + çîher + kî

heçku her + çî + ku jikurdi

he'd 1. he + would 2. he + had

heder ji erebî هدر (heder) ji هدر (hedere: heder kirin).

hêdî ji erebî هادئ (hadi), têkilî Hadî, hedan. Bo guherîna A > E bide ber kitab > kitêb.

hefs ji erebî حبس (hebs) ji حبس (hebese: girtin, asê kirin), hevrehê aramî שבח (x-b-ş-: girê dan) akadî ebaşu (girê dan)

hefsar têkilî hefs ji erebî + -ar

heft hevrehê soranî ههوت (hewt), kelhurî ħeft, hewramî hewt, zazakî hewt, farisî هفت (heft), tacikî ҳафт (heft), belûçî هپت (hept), pehlewî û parsî heft, avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀 (hepte), yûnaniya kevn ἑπτά (hêpta), sanskrîtî सप्तन् (septan), latînî septem, fransî sept, gotî SIBŪN (sibun), inglîzî seven, almanî sieben, danmarkî syv, swêdî sju... hemû ji protohindûewropî septm̥. S-ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe "h". Bo nimûne, binêrin: havîn, hev, hemû. Peyva hindûewropî pirr dişibe ya zimanên samî jî: erebî سبعة (sebe), maltayî sebġha, aramî שבעא (şeba), siryanî שעבא (şeba), îbrî שבעא (şeva) lê nêzîkiya wan ihtimalen tenê tesedîfî ye. Çavkanî: Horn p.246, Watkins p.76, Etymonline

hefte heft + -e, hevrehê soranî ههفته (hêfte), ههوته (hewte), ههوتوو (hewtû), farisî هفته (hefte), ji îranî

heftê heft + -ê, bi pehlewî heftât

hæftə ji farisî هفته (hefte).

hêga Teorî 1: ji protohindûewropî h₂éǵros (zeví), hevrehê ajra अज (ajra) ya sanskrîtî, ἄγρος (agros) ya yûnaniya kevn, ager ya latînî, ἄρτος (art) ya ermenî, acre ya inglîzî, åker ya swêdî. Belkî peyva protohindûewropî ji h₂eǵ- (ajotin) be û wisa hevrehê peyva ajotin be. Teorî 2: Bi zimanê sûmerî em dibêjin "agar" ji bo peyva dimilî "hêga". Peyva "hêga" "mê" ye: hêga ma.

hegemonî ji yewnanî ἡγεμονία (serdestî) ji ἡγεμων (serdest, serdar, serok)

hêj ji îranî, hevrehê farisî ههوز (henûz), pehlewî ehenûz. "j" ya kurmançî li hevberî "z" ya farisî ye, wek "jin/zen", "bajarr/bazarr".

hêja hevrehê zazakî erjaye, avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀 (irişve-), sanskrîtî ऋष्व (rşvá: 1. hêja, jêhatî 2. bilind, berz), yûnaniya kevn ὄρος (oros: çiya), hemû ji protohindûewropî h₃eros (bilind, berz; hêja, jêhatî). Teoriyeke din jî ew e ku "hêja" dikare bi metatezê ji peyva "jêha(tî) be.

hejandin ji erebî hiz (hejandin)

Hejar ji hejar, hevreh a jar

hejde heşt + deh protohindûewropî: ekto-dekm ("hejde") protoaryayî: eşte-dese ("hejde") Kurmancî: hejde ("hejde")Kurdî (Sorani): hejde ("hejde")Kurdiya başûr: hejde ("hejde")Lekî: hijde ("hejde")Zazakî: heştyses ("hejde")Sanskritî: astādasha ("hejde") Yewnanî: dekaoktó ("hejde") Latîni: octōdecim ("hejde") ...Almani: achtzehn ("hejde")Înglîzî: eighteen ("hejde")Çavkanî: -

hejîn ji erebî hiz (hejandin)

hejîr hevreh a sorani هنجير (hencîr), farisî انجير (encîr), pehlewî encîr, ji îranî. incir ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

hejmar bi paşvesaziyê ji hejmartin, hevreh a sorani رشمما (şomarê), zazakî amar, peştûyî شميرل (şmerêl: hejmartin), avestayî mer-aa, sanskritî स्मरति (smarati: anîn bîra xwe; kom kirin, berhev kirin), latîni memor (bihiş, hişmend, jîr, bîaqil), yûnanî μέρμερος (mêrmeros: fêlbaz, hîlebaz)... hemû ji protohindûewropî (s)mer- (hatin bîrê, anîn bîra xwe). Bo zêdebûna yan kêmbûna dengên "he-" li destpêka peyvê bide ber: hejar / jar, war (kurmancî) / hewar (sorani).

hejmartin ji protohindûewropî, binêre: hejmar.

hêk ji protohindûewropî: h₂ōw₂yóm- ("hêk"), protoaryayî: evye- ("hêk") > qivyeye- ("hêk"), têkilî eyem ya avestayî, xayek ya pehlewî, xayê ya farisî, heyk ya belûçî, êck ya osetî, hak ya zazakî, hêlke ya sorani; hevreh a ôiôn ya yûnaniya kevn, ôvum ya latîni, Ei ya elmani û egg ya inglîzî. protoaryayî: evye- ("hêk") > qivyeye- ("hêk") Avestayî: eyem- ("hêk") pehlewî: xayek- ("hêk") Farisî: xayê ("hêk")Belûçî: heyk ("hêk")Osetî: eck ("hêk")...Kurmancî: hêk ("hêk")Kurdî (Sorani): hêlke ("hêk")Zazakî: hak ("hêk")Yewnanî: ôiôn ("hêk")Latîni: ôvum ("hêk")Almani: Ei ("hêk")Înglîzî: egg ("hêk") ... Çavkanî: Horn p.103, Watkins p.6, Etymonline

heke hevreh a eger, ger, farisî اگر (eger), گر (ger), hexamenişî he-kerem (carekê), ji îranî. ji eynî regî: egîna, gerçi, meger...

hekem ji erebî حکم (hekem), têkilî hakim, hukim

hekîm ji erebî حکيم (hekîm) ji aramî سحر (xekîm), ji rehê سحر (x-k-m-: zanîn). ji heman rehî bi rêya erebî: hikmet. Ne hevreh a "hakim, hekem, hukim" e.

helal ji erebî حلال (helal) ji rehê ه-ل-ل-: destûr dan, izin dan, îcaze dan, ruxset dan; çareser kirin, hel kirin. ji heman rehî: hel (çare, çareserî)

hêlan protohindûewropî: selg- ("hêlan, hiştin, rê dan") protoaryayî: herz- ("hêlan, hiştin, rê dan") Avestayî: herşte-/harezāna-- ("hêlan, hiştin, rê dan") Farisiya Kevin: aveherd- ("rê dan") Pûnjabî: hyrz- ("rê dan") Middle Persian: hyl- ("rê dan") Farisî: hiştan/hil- ("rê dan") Belûçî: hişt/hill- ("rê dan") ... irkîrîbatî: aşten/âl- ("rê dan") Kurmancî: hiştin/hêl- ("hiştin, rê dan") Kurdî (Sorani): hiştin/hêll- ("hiştin, rê dan") Hewramî: aştey/âz- ("rê dan") (Zazakî: verdayene/verdaye) ("hiştin, rê dan") Sanskrîtî: sarj ("hêlan, hiştin, rê dan") Hîtî: salk- Înglîzî: sulky ... Çavkanî: Cheung p.133

helandin ji erebî helle (helîn)

helaw ji erebî حلاوة (helawet) ji حلو (hulw), hevrehê aramî حلو (x-l-y-: şîrîn), îbranî הלח (x-l-h-: şîrîn). Ketina "-et" ya erebî ya nîşana mêyîtiyê ji kurdî diyardeyeke berbelav e.

hele hevrehê farisî هله (helê) ji îranî. bi rêya tirkî ketiye kurdî, li deverên dûrî tirkî di kurdî de ne li kar e.

helêl ji erebî, binêrin helal. Bo guherîna A bi Ê bide ber kitêb ji "kitab".

hêlik têkilî hêk

helîkopter ji fransî hélicoptère

helîn ji erebî helle (helîn)

hêlîn têkilî peyva hêk ji hêk û lîn

hêlînxane hêlîn + -xane, belkî wergerra yuva ya tirkî

hem protohindûewropî: som-o ("heman, eynî") protoaryayî: Avar: ham ("heman, eynî") Farisiya Kevin: ham ("heman, eynî") Pehlewî: ham ("heman, eynî") Farisî: ham ("heman, eynî") Kurdî: ham ("heman, eynî") Belûçî: ham ("heman, eynî") Osetî: âm ("heman, eynî") ... (Zazakî: ham) irSanskritî: sama ("heman, eynî") Ermenî: ham ("heman, eynî") Yewnanî: homo ("heman, eynî") Latîni: similis ("heman, eynî") Înglîzî: same ("heman, eynî") ... Çavkanî: Horn p.246, Watkins p.75, Etymonline Hevreh: heman

hemam hevrehê sorani حمام (hemam), farisî حمام (hemmam, hemam), tirkî hamam... hemû ji erebî حمام (hemmam), ji rehê حم (h-m-m-): germ kirin), hevrehê aramî حمة (xumme: germahî) û îbrî חם (xum: germ)

heman protohindûewropî: som-o- ("heman, eynî") protoaryayî: Avar: ham- ("heman, eynî") Farisiya Kevin: ham- ("heman, eynî") Pehlewî: ham ("heman, eynî") Farisî: ham ("heman, eynî") Kurdî: ham ("heman, eynî") Belûçî: ham ("heman, eynî") Osetî: âm ("heman, eynî") ... (Zazakî: ham) irSanskritî: sama- ("heman, eynî") Ermenî: ham ("heman, eynî") Yewnanî: homo

("heman, eynî")Latînî: similis ("heman, eynî")Înglîzî: same ("heman, eynî") ... Çavkanî: Horn p.246, Watkins p.75, Etymonline Hevreh: heman

hemd ji erebî, têkilî Mihemed, Hemîd, Mehmûd, Hemdî

hemen bi rêya tirkî hemen ji farisî همان (heman) ku kurtkirina همان dem (heman dem: hevdem, di eynî demê de) ye.

hemete Divê ji erebî be

hemîd ji erebî حميد (pesindar, pesndayî, hêjayî pesnan)

hêmin ji erebî امن (amin), têkilî amîn, Amîna, emîn, Emîn, emn, emniyet, êminahî, aramî (emna)ji durxaneyê Cellikanî: Kekê min kê ew rave nivîsandiye,çewtiyek mezin dike. Mixabin mêjiyê wî hê necebiriye. Ew kesê ku li ser ferhengê kurdî dixebite,peywira wî ew ku binemala zimanê kurdî ji taritiyê der bixwe ,ne rehê her peyvek kurdî bibere di qemçika erebî girê bide. Ger wisa be divê ew kes biçe die ferhenga erebî bixebite. Îcar em werin ser binemal û ripina peyva `hêmin`ê. Min bixwe ew peyv cara ewil bi riya navê helbestvanê kurd Hêmin bihîst. Piştra min dît ku ev navekî berfireh di nava kurdên başûr de ye. Ev peyv ji du kêteyan ,ji du wîşeyên kin çebûye,yek ji wan `hê` ye ê din jî `mîn` e. Peyv ji erdkêşa erebî hatiye çemandinê. Hê kifş e ku `hû` ye an go `baş`,`rind`,`qenc` e. peyva `mîn` ji min e,ango fikir,raman, û hizir e.`Hûmin` berevajiya dijmin e. humin diwate mirovê fikirbaş,hizirqenc,mirovê dost,ne dijmin. Li bal min peyva erebî emn emîn emanet,her wiha amîn û guhartoyên din ên erebî bi tevahî ji kurdî hatine. pate û giram li ser kurdîperweran be !

hemle ji erebî, têkilî hamîle

hempa ji farisî همپا (hempa: "hevpê, hevling") ji هم (hem: hev) + پا (pa: pê, ling)

hemşerî ji farisî همشهری (hemşehrî: hevbarî, ji eynî bajarî) belkî bi rêya tirkî hemşeri ji ber ku di kurdî de tenê li Tirkîyê berbelav e, ji هم (hem: hev, hem) شهر (şehr: bajarr - binêre şar).

hemşîre ji farisî همشیره (hemşîre: xwişk, "hevşîrî", "ya ku eynî şîr xwariye") ji هم (hem: hev, hem, heman) + شیر (şîr: şîr) - (-e: -î). Guherîna maneyê li ber nimûneya inglîzî "sister" ("hemşîre" ji "xwişk").

hemû protohindûewropî: sm-o- ("hemû") protoaryayîAvar: heme- ("hemû")Pûnjabî: hmg- ("hemû") Pehlewî: hemeg ("hemû") Farisî: heme ("hemû")Belûçî: heme, hemuk ("hemû") ... Kurmancî: hemî, hemû ("hemû")Kurdî (Sorani): hemû ("hemû") (Zazakî: heme) ("hemû")Sanskritî: semá- ("hemû") ... Çavkanî: Horn p.247, LubotskyHevreh: hem, heman, hemî

hemze ji erebî: navê zelaman حمزة, nîşana alfabeyê همزة

hênan ji peyvek arî anku îranî ya ku herwiha serekaniya hênan ya soranî, ardene ya zazakî, averden ya farisî, biyarden ya mezenderanî. Bi pehlewî âwurden bû, bi avesta âberten, bi soranî û kurmancî -awr- ji -an-ê diguhere, bi zazakî wek -ar- dimîne.

henar Bi pehlewî enâr bû.

hendbol ji inglîzî handball ji elmanî Handball

hendek Bi pehlewî end(+ek) bû.

hendese ji erebî هندسة (hendeset) ji îranî, binêrin endaze.

hendurîn ji protohindûewropî h₁énteros, hevrehê kurmancî hinav, ên farisî اندر (ender: hindirr, tê de) û اندرون (enderûn: hinav) sanskrîtî अन्तर (entere), yûnaniya kevn ἔντερον (enderon: hinav), latînî intra û interior, inglîzî enter (ji latînî).

henefî ji erebî حنفى (henefî) ji navê Ebû Henîfe anku en-Neman ibn Tabitê damezrînerê wê mezhebê (699 - 765)

henek hevrehê feylî henek, herdu bi rêya erebî yan jî ermenî ji yûnanî ἀνέκδοτος (anêkdotos: serpêhatiyên neweşandî) ji ἀν- (an-: ne-) + ἔκδοτος (weşandî, çapkirî, belavkirî, derxistî) ji ἐκδίδοµι (êkdîdomî: derdixim) ji ἐκ- (êk-: der-) + δίδοµι (dîdomî: didim). (Nukte) û anekdot jî ji eynî rehî ne.

henîf ji erebî حنيف (hênîf), hevrehê ji aramî ܢܦܢܐ (hênêpa: pûtperist) ji îbranî קפן (xenêp: kafir, gawir, bêdîn). Guherîna maneyê ji "bêdîn" gav bi gav bo "dîndar" ji aliyekî ve ecêb e lê ji hêleke din ve tê fehmkirin: cihûyan ereb wek kafir dane nasîn, ereban jî ji Mihemed pêxember ve xwastiye dîndariya xwe bidin pêş.

henûn ji erebî حنون (hênûn), hevrehê aramî ܢܢܘܢ (xinana: dilnermî, dilovanî, îbrî ܢܢܝܢܐ (xenîne)

henûz ji îranî, hevrehê farisî هنوز (henûz), pehlewî ehenûz

heq hevrehê soranî حەق (heq), farisî حق (heq), tirkî hak, hemû ji erebî حق (heqq), hevrehê îbrî חֶק (xok). Ji ber ku bi berfirehî tê zanîn ku "heq" ji erebî ye, gelek kes di kurdî de peyva "maf" tercîh dikin. Lê "maf" jî ji erebî ye, binêrin: "maf". Bi kurdî dikare hem bi H-ya normal û hem jî bi h̄ ya wek "heft, Hesên" bê gotin ji ber ku h̄ bi gelemperî di kurmancî de alofon e, ne fonem e: hemû/h̄emû, hirç/h̄irç, hezar/h̄ezar lê tenê "h̄eft, h̄enek".

heqîqet ji erebî حقيقة (heqîqet), têkilî heqîqî, heq

həqîqət ji erebî: حقيقة (heqîqet)

heqîqeten ji erebî, binêre: heqîqet + -en

heqo kurtkirina hewqas e ku formeke devokî ya ewqas e ku ji ew + qas e

her protohindûewropî: solwos- ("her, tam") protoaryayî: haruo- ("her, tam") Avar: haruva- ("her") Farisiya Kevin: haurva- ("her") Pûnjabî: hrw ("her") Pehlewî: harw ("her") Farisî: har ("her") Osetî: ali ("her") ... irKurmancî: her ("her") Kurdî (Sorani): her ("her") Hewramî: her ("her") ... Zazakî: her ("her") ermeniya kevn: ołdž ("hemû, tam, sax") Sanskrîtî: sârva- ("her, tam") Yewnanî: holos ("her") Latînî: salvus ("tam") ... Çavkanî: Horn p.244, Watkins p.81, MacKenzie P.97, Lubotsky

heramzade ji farisî حرامزاده (hëramzade) ji erebî حرام (hëram: heram) ji farisî زاده (-zade: -za, -zade, benî-)

hêran têkilî ar û hûr

herb ji erebî حرب (hërb), hevreh a aramî سربة (xerba), îbrî حرب (xereb), têkilî xirab, xirabe

here herwiha hire, hevreh a sorani êre, kelhurî îre, partî û pehlewî êder ji îranî yan ji î- (ev, vê) + der + -e. Bide ber vir

herêm hevreh a sorani هەریم (herêm), herdu ji erebî حرم (hërem) yan حریم (hërim) herdu bi maneya "tiştê yan cihê parastî yan pîroz; di malan de odayên jinan ku mêvanên mêr naçinê", têkilî heram (qedexe), hurmet ("jin, namûs"), ihram, ihtiram, mehrûm, mehrem, mehremiyet... hemû ji rehê حرم (hë-r-m-: heram bûn yan heram kirin) ku hevreh a aramî حرم (x-r-m: qedexe bûn) ya îbrî û aramî ye û hemû ji rehê x-r-m- (qedexe) yê samî ne. Peyva "herêm" di gotina "Herêma Kurdistanê" de li gel avakirina herêma otonom ya Başûrê Kurdistanê di kurdî de berbelav bûye û ji wê jî diyar e ku maneya wê "devereke bi qanûnê ji hikûmeta navendî parastî / qedexekirî" ye.

heres ji erebî هەرس

herf hevreh a sorani حرف (hërf), farisî حرف (hërf), tirkî harf, hemû ji erebî حرف (hërf) ji حرف (hërefe: xet lê kirin, xirab kirin - binêrin herrifandin), hevreh a aramî حرف (xarêf: xîç, xet, xêz). Bi texmîna ku "tîp" yan "pît" "kurdîtir" be, gelek kes wan bi kar tînin lê "tîp" ji fransî "type" e û "pît" jî varyanteke wê ye ku bi metatezê peyda bûye.

herfiyen ji erebî: herf + -î + -yen

hergîz her + gîz, ji protohindûewropî sm̥-k̥r̥t (carekê), hevreh a farisî هرگز (hergîz), pehlewî hegrîz, farisiya kevn ههگره (hekere-mçî)

herim ji îranî, binêre her

herîq ji erebî حریق (hëriq)

hermel ji erebî حرمَل (hermel) ku wek harmal, harmel ketiye zimanên ewropî jî.

hermî Bi pehlewî urmôd (> ermûd > ermî).

herre herrîn - -în + -e

herrik herrikîn ji hereket

herrikbar herrikîn - -în + -bar

herrikîn herrik + -în têkilî peyva herrîn (çûn)

herrin herrîn - -în + -in

herrîn ji ermenî, bi ermeniya kevn հեր- • (heî-: dûr), ermeniya niha հերու (heû: dûr) anku "herrîn dûr çûn / ketin). Bo guherîna maneyê, bidin ber "were / werin" ji "wer" (vir), bidin ber wir û vir.

herwe her + we (wisan / wilo / welê)

hêsa hevrehê hêsan, soranî ئاسان (asan), farisî آسان ("asan" - ku wek Esen ketiye tirkî), ji îranî, têkilî asa, asayîş, asûde.

hesab ji erebî حساب (hisab) ji حساب (hesebe: hejmartin) hevrehê aramî سعد (hişab), îbrî שׁוּב (haseb). ji heman rehî: hasib, ihtisab, mihasib, mihasibe, mihtesib.

hesan ji he- + protohindûewropî kōro-, ji kō- ("sûn, hesûn, sûtin"), hevrehê san, sûn, hesûn, sûtin, şûr yên kurdî, سان (san) ya farisî, शूल (şûla: amûrên tûj) ya sanskrîtî, सुल (sur: şûr; tûj) û हसुल (hesan: hesan) yên ermenî, cõt (hesan) û catus (jîr) yên latînî.

hesar ji erebî حصار (hişar)

Hesen ji erebî, têkilî hisn

hêsîl ji erebî حَصِير (heşîr: rûl, leven, qamîş), têkilî hesar (embargo)

hesin Asin / hesin ji protohindûewropî h₂eyos (madenê, bronz, mis, paxir, sifir), protoaryayî eyes-, hevrehê sanskrîtî अयस् (eyes: bronz yan sifir), avestayî eyeh, pehlewî asîn, farisî آهن (ahen), latînî aes (eyes: bronz yan sifir; pare), inglîzî ore (kan, maden)... Hêjayî gotinê ku tevî nêzîkî dengî ya "asin" a kurdî û Eisen (bixwîne: aysin) ya almanî û iron (bixwîne: ayron) ya inglîzî, ew ne hevreh in.

hêsir ji protohindûewropî h₂ekru- / dákrú-, hevrehê zazakî hesr, avestayî esir-, pehlewî esr, soranî esrîn, farisî ارس (ers), sanskrîtî अश्रु (eşru), hîtîî ܐܫܪܘܐ (işaharu), ermenî արտոսր (artosr), latviyayî asara, lîtwanî ašara, yûnaniya kevn δάκρυ (dakru), latînî lacruma, gotî ἰσῆρ (tagr), inglîzî tear

hêsk têkilî hejîn

heskî • hezkirin; kurtkirina bikî wek kî yeşwergert: dilersen, istersen

hesp ji protohindûewropî h₁ékwo, têkilî espe ya avestayî, esp ya pehlewî, hewramî û soranî û esb ya farisî. herwiha lêzimî estor / istor ("ker") ya zazakî û Էշ (êş "ker") ya ermenî ku belkî serekaniya eşek ("ker") ya tirkî ye. protohindûewropî: h₁ékwo avestayî: espe pehlewî esphewramî: esp soranî esp kurmancî: hesp hexamenişî: ese- farisî: esb zazakî: estor / istor sanskrîtî: अश्व (aşve) ermenî: Էշ (êş "ker") latînî: equus yunaniya kevn: ἵππος (hippos) Bo lîsteya <http://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:protoIndo-European/h₁ékwo>

hesperofobî ji yewnanî ἑσπερος (rojawa) + -fobî

hesret ji erebî حسرة (hesrett), hevrehê aramî سحر (xessîra), îbrî חסר (xesar) ji rehê x-s-r- (kêm hebûn, jê kêm bûn, nebûn, tine bûn). têkilî: xesar, xusaret

hest bi rêya yan hevrehê soranî هست (hest), farisî حس (his), tirkî his... hemû ji erebî حس (hiss), hevrehê aramî سح (xesşa), îbrî חוש (xûş) - hemû bi maneya "hest, his, hes". Bo zêdebûna T/D li dawiyê bide ber: qalind, elind, mindal - ji ber S-ya bêlerz e, ne D-ya bilerz lê T-ya bêlerz ketiye dûv wê. ji eynî rehî: hes, his, hasas, (pê) hesîn. Di kurmancî de forma "hest" nû ye û bi zimanê nivîskî ve sinordar e lê formên "hes, his" ji mêj ve di nav gel de berbelav in. Bo zêdebûna T li dawiya peyvê, binêrin: tişt

hestî ji protohindûewropî h₃estH-, têkilî avestayî est-, pehlewî est, farisî ostoxan, sanskrîtî âsthî, soranî êsk, zazakî este, hîtî heshtey/hastâi, lûwî "hush", yûnanî osteon, latînî os û ermeniya kevn oskr. protohindûewropî: h₃estH- ("hestî") protoaryayî: HastH-Avestayî: est- ("hestî") pehlewî: est ("hestî") kurmancî: hestî ("hestî") soranî: êsk, êskan, êsqanZazakî: este ("hestî") Farisiya Kevin: estuxan ("hestî") Farisî: ostoxan ("hestî") Sanskrîtî: esthi ("hestî") Yewnanî: osteon ("hestî") Latînî: os ("hestî"), ossisErmenî: oskr ("hestî") Hîtî: heshtey/hastâi- ("hestî") ... lûwî: hush (hestî)Çavkanî: Horn p.21, Watkins p.61, Etymonline

hêstir ji peyvek proto-hindoeuropî ya herwiha serekaniya hesp ya kurmancî, esp yên soranî, اسب (esb) ya farisî, ἵππος (hippos) ya yewnaniya kevn, equus ya latînî, horse ya inglîzî, hestur ya îzlendî, häst ya swêdî, hest ya danmarkî û norwecî. protohindûewropî: ekwo- ("hesp") protoaryayî Middle Persian: ester ("hêstir") Farisî: ester ("hêstir") Kurdî: hêstir ("hêstir") ... Zazakî: astor ("hesp") irSanskritî: ačvatarā- ("hêstir")

hestiyar hest+i+yar rwîdank

heşîş ji erebî حشيش (h^heşîş)

hêşku ji hêş (baş) + ku, bide ber zazakî weş ke (xweş / baş e ku), farisî کاش که (kaş ke: xwezî, keşke)

heşt ji protohindûewropî óktów ("heşt"), protoaryayî eşte, hevrehê avestayî eşte, pehlewî, farisî, soranî, hewramî, zazakî, belûçî heşt, osetî est, peştûyî eti, sanskrîtî अष्ट (eşte), ermenî ութ (uti), yûnaniya kevn okto, latînî octo (> frensî huit), elmanî acht (bixwîne: aht), inglîzî eight (bixwîne: êyt), swêdî åtta, rusî восемь (vosêmi)... protohindûewropî: óktów ("heşt")protoaryayî: eşte ("heşt") avestayî: eşte ("heşt")Pehlewî: heşt ("heşt")Farisî: heşt ("heşt")Belûçî: heşt ("heşt")Osetî: est ("heşt") ... Kurmancî: heşt ("heşt")Kurdî (Soranî): heşt ("heşt")Hewramî: heşt ("heşt")Zazakî: heşt ("heşt")Sanskritî: eşte ("heşt")Yewnanî: okto ("heşt")Latînî: okto ("heşt")Almanî: acht ("heşt")enk: aehta ("heşt")Înglîzî: eight ("heşt") ... Çavkanî: Horn p.245, Watkins p.59, Etymonline

hêştir ji protoaryayî, hevrehê soranî حوشتەر (huştir) û وشتەر (wiştir), belûçî هشتەر (huştir, huştur) û اشتر (uşter), farisî شتر (şotor), farisiya kevn uşşre-, sanskrîtî उष्ट्र (ustre-), hindî ऊँट (ũṭ), urdûyî اونٹ (ũṭ). Di pirraniya zimanên dinyayê de yek formek ji sê navan li vê heywanê tê kirin: 1. ji Kurdistanê di başûrê Asyayê re heta Indonezyayê formek ji peyva arî-îranî li kar e, 2. ji Tirkîyê di Asyaya Navîn re heta Mongolistanê formek ji peyva tirkî-mongolî (deve/temee) tê bikaranîn û 3. di zimanên samî de formek ji peyva "gemel/cemel" tê gotin û ew peyv herwiha derbasî zimanên rojava jî bûye: inglîzî camel, fransî chameau...

heştling ji heşt + ling, wergerra yekser ji peyva yûnanî ὀκτώπους (oktōpous) ji ὀκτώ (oktō: heşt + πούς (pous: pê, ling). Peyva yûnanî serekaniya peyva inglîzî octopus, ya tirkî ahtapot, ya erebî أخطبوط (uxṭubût) û ya gelek zimanên din e jî. Peyva farisî هشتپا (heştpa) jî wek ya kurdî wergerra yekser e.

heştpe ji heşt + pê, wergerra yekser ji peyva yûnanî ὀκτώπους (oktōpous) ji ὀκτώ (oktō: heşt + πούς (pous: pê, ling). Peyva yûnanî serekaniya peyva inglîzî octopus, ya tirkî ahtapot, ya erebî أخطبوط (uxṭubût) û ya gelek zimanên din e jî. Peyva farisî هشتپا (heştpa) jî wek ya kurdî wergerra yekser e.

het ji ermenî հետ (hêt: li gel, pê re, bi hev re; piştî, pey)

hetikî hetik + -î yan hetikîn - -n

hetîw ji erebî, binêre êtîm

hev ji protohindûewropî sem-, protoaryayî seme- (di zimanên îranî de s- ya protohindûewropî dibe h- û di kurmancî de -m- dibe -v-), hevrehê haw- ya soranî, hem ya zazakî, hem ya avestayî,

heme ya farisiya kevn, هم (hem) ya farisiya nû, am ya osetî, hem ya belûçî, सम (seme: heman, eynî, wekhev) ya sanskrîtî, सम (amên) ya ermeniya kevn, ὁμός (homós: heman, eynî) ya yûnaniya kevn, самый (eynî, ew bi xwe) ya rusî, inglîzî same (seym: heman, eynî), swêdî samma (heman, eynî), latînî similis (heman, eynî). protohindûewropî: som-o- ("heman, eynî") protoaryayî: Avar: ham- ("heman, eynî") Farisiya Kevin: ham- ("heman, eynî") Pehlewî: ham ("heman, eynî") Farisî: ham ("heman, eynî") Belûçî: ham ("heman, eynî") Osetî: ām ("heman, eynî") ... irKurmancî: hem, hev, heman, hemû ("heman, eynî") Kurdî (Sorani): hem, heman, hemû ("heman, eynî") Zazakî: hem ("heman, eynî") Sanskrîtî: sama- ("heman, eynî") Ermenî: hem, hev ("heman, eynî") Yewnanî: homo ("heman, eynî") Latînî: similis ("heman, eynî") Înglîzî: same ("heman, eynî") ... Çavkanî: Horn p.246, Watkins p.75, Etymonline Hevreh: hem, heman **heval** ji hev + yar lê "r" bûye "l" û "y" ketiye, ji îranî, bide ber pazendî hemeyar: hem-, hev- + eyar, yar Û pehlewî hemahl an hemal: hem-, hev- + ahl / al (yar). Ne ji "hev" + "al" (alî). herwiha hevreh peyva "alîkar". Binêrin herwiha hevrê.

hevalbiçûk jikurdi heval + biçûk anku "hevala/ê biçûkê/î" ye. "Biçûk" li vê derê maneya "zarokê/î" dide. Bo plasantaya heywanan "pizdan / pizan" tê gotin ku ew jî "piz+dan(k)" anku "cihê pizê/î" pêk hatiye. Piz ne wek peyveka serbixwe lê di peyva "pizo" (zarokê biçûk) de heye. Ji aliyê etîmolojî ve "piz" û "piç-ûk / biç-ûk" hevreh in.

hevbendî hevbend + -î yan hev- + bend + -î

hevberî hevber + -î yan hev + -ber + -î

hevde heft + deh protohindûewropî: septm-dekm ("hevde") protoaryayî: hefte-dese ("hevde") Kurmancî: hevde Zazakî: hewtyes Sanskrîtî: saptâdashan ("hevde") Yewnanî: dekaeptá ("hevde") Latînî: septendecim ("hevde") ... Almanî: siebzehn ("hevde") Înglîzî: seventeen ("hevde") Çavkanî: -

hevgirî hevgir + -î yan hev- + -girî

hêvî hevrehên soranî هيو / hîwa û ثاوات / awat, farisî امید (umîd / umêd > kurdî umêd, tirkî ümit), pehlewî umêt, avestayî upemeyt- (payîn, bendewar bûn) ji protoaryayî Hebi-meti- (payîn, li bendê bûn, bendewar bûn) ji Hebi- (> kurdî bi) meti- (man, mayîn, payîn) ji protohindûewropî men- ("man, mayîn, payîn"). Bo guherîneke bi heman awayî, binêrin hêvisîn ya kurmancî û "amûxten" ya farisî. Ne hevreh hope ya inglîzî ye.

hêvîbexş hêvî + bexşîn - -în

hevîr hevrehê soranî هەویر (hewîr), feylî/kelhurî/kirmaşanî xewîr / xemîr, zazakî mîr, farisî خمیر (xemîr), ermenî խմոր (ximor), azerî xəmir, tirkî hamur, hemû ji erebî خمير (xemîr) ji خمر (xemere: meyîn, perçivîn, pif bûn) têkilî خمر (xemr: mey, vexwarina meyandî > kurdî xemir) ji aramî yan jî hevrehê aramî حمص / ممص (x-m--: meyîn), îbrî ֶמֶן (x-m-ts-: meyîn) û herwiha erebî حمص (h-m-d-: tirş bûn) ku serekaniya peyva kurdî havên e. Bo diyardeya guherîna "x > h" bide ber farisî خشک (xoşk) û kurmancî hişk" lê pirtir "x" ya îranî di kurmancî û soranî de dibe "k": farisî "xer" lê kurmancî û soranî "ker" (heywanek), farisî "xendîden" lê kurmancî û soranî "kenîn". Hem "hevîr" û hem jî "havên" ev demekî gelek dirêj e ku di kurdî de cih girtiye ji ber ku ji sedsala 12an pîz ve êdî "m" di kurmancî de nabe "v".

hêvisîn hevrehê kurmancî hêvotin, farisî آموختن (amûxten: hîn bûn, fêr bûn - rehê dema niha آموز -amûz-) û herwiha hevrehê zazakî musnayene, ji îranî. M-ya di farisî û zazakî de li dûv vokalan di kurmancî de dibe "v", wek "nam" ya farisî û zazakî ku di kurmancî de "nav" e. -x- ya farisî ya berî T di kurmancî de dikeve, wek "forûxten" ya farisî ku di kurmancî de "firotin" e. "A" ya farisî û zazakî di kurmancî de hin caran wek "ê" ye, bo nimûne "hak" ya zazakî ku di kurmancî de "hêk" e. H di kurmancî de li destpêka peyvên tê zêdekirin daku peyv bi vokalan dest pê nekin: bo nimûne "hesp" ku bi soranî "esp", bi farisî "esb", bi pehlewî "esp", bi avestayî "espe-", bi sanskrîtî "esve-" ye. Bo guherîneke bi heman awayî, binêre: hêvî ya kurmancî û omîd ya farisî.

Hevlêr hevrehê soranî هەولێر / Hewlêr, siryanî ܝܪܒܝܠ (Erbêla), erebî اربيل (Erbîl), pehlewî Erbeyra, akadî Erbe-îlû, sûmerî Urbîlum. Tê bawerkirin ku ji akadî yan jî aramî ye û maneya "çar xwedayan" dide. Di kurdî de cihê "b" û "l" yê nava peyvê bi hev guherîne û "b" di kurmancî de bûye "v" û di soranî de jî bûye "w" anku "Erbêl > Evrêl/Ewrêl". herwiha "r" ya nava peyvê û "l" ya dawîya peyvê jî bi hev guherîne anku "Evrêl/Ewrêl" bûye "Evlêr/Ewlêr". Ji ber ku kurdî bi gelemperî herfên bideng li destpêka peyvê red dike, herfa "h" jî li destpêkê zêde bûye anku "Evlêr/Ewlêr" bûye "Hevlêr/Hewlêr".

hevmalî hevmal + -î yan hev- + malî yan hev- + mal + -î

hevo têkilî hewî, bi soranî هەوێ / hewê û farisî هوو (hevû)

hêvosîn Binêre: hêvisîn

hêvotin hevrehê kurmancî hêvisîn, farisî آموختن (amûxten: hîn bûn, fêr bûn - rehê dema niha آموز -amûz-), zazakî mûsaene, pehlewî hemmmoxten, avestayî fre-muxti-, ji îraniya kevn ham-mauk-sa. "M" ya di farisî û zazakî de di kurmancî de dibe "v", wek "çeşm" ya farisî û "çim" ya

zazakî ku di kurmancî de "çav" e. -x- ya farisî ya berî T di kurmancî de dikeve, wek "firoxten" ya farisî ku di kurmancî de "firotin" e. "A" ya farisî û zazakî di kurmancî de hin car wek "ê" ye, bo nimûne "hak" ya zazakî ku di kurmancî de "hêk" e.

hevraz ji pehlewî abrâz (ebraz), hevraz.

hevrikî hevrik + -î yan hev + rik + -î

hevris hevreh avestayî hepirisi-, belûçî (h)epurs, farisî ewirs, burs, ji îranî

hevriş hev- + riş (rû / rîş?)

hevrişim Kurdî-Erebî: هه‌فریشم

hevşib hev + şibîn - -în

hewa hevreh soranî هه‌وا (hewa), farisî هوا (heva), pehlewî heva, hexamenişî hveyav- ji îranî, ji hu- (baş, xweş, bixêr - binêrin "huner, horî") + -veyav (ba), bide ber avestayî vaytî-, sanskrîtî वायु (vayû: ba) hemû ji protohindûewropî h₂wéh₁- (ba hatin) ku herwiha serekaniya ba ya kurdî ye jî. هه‌وا (hewai) ya erebî, hava ya tirkî, هوا (heva) ya urdûyî, हवा (heva) ya hindî, वाटा (heva) ya puncabî û hewa ya swahîlî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

hewal ji erebî احوال (ehwal), pirrimara حال (ħal) ku serekaniya peyva hal (rewş) ya kurdî ye.

hewal dan ji devoka efrînê

hewanasî hewanas + -î ji hewa + -nas + -î

hewante hewa + -nte anku wek "hewayî, wek "bayî, sivik, giring yan giran". Bide ber farisî برباد (berbad)

hewar herwiha hawar, hevreh soranî هه‌وار (hawar), farisî هوار (hewar), ihtimalen ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî سه‌اره (xeyara: agadarî, çavdêrî - ji rehê "x-w-r-") yan ji سه‌اره (xiyala: hewar, daxwaza alîkariyê, alîkarî) yan ji erebî حول (ħewl: hêz, taqet) - binêre: hewl.

hêwaş ji tirkî yavaş, bide ber êriş.

hewce ji erebî ji rehê حوج (ħ-w-c-) ku herwiha serekaniya: hacet, hêcet, ihtiyac, muhtac yê kurdî ye.

hewes ji erebî هوس (hewes)

hewî ji protohindûewropî sm-pot-nih- ji sem- (hev) + potnih- (jin, xanim, xatûn, banî), protoaryayî se-petnî-, hevreh sanskrîtî "se-petnî", avestayî "he-pesnî", هه‌وی (hewê) ya soranî û هوو (hevû) ya farisî. Di zimanên îranî de "s" ya hindûewropî dibe "h", di kurdî de "m" ya hindûewropî dibe "v/w". Di şaxên din yê ji zimanên hindûewropî de ev peyv peyda nabe. Yek ji sebebên serekî yê peydanebûna peyvê din zimanên yê hindûewropî de dikare ji ber wê be

ku pirraniya gelên hindûewropî zêdeyî hezarsalekê ye ku file (xiristiyan) in û pirrjinîti di nav wan de nayê pejirandin loma ji ber tinebûna hewcetiya bi peyva "hewî" ew peyv ji wan zimanan winda bûye.

hewînî hewîn + îLi dû vê atmosferê û wan gotinên dilînî heya sibehê hewîniya xwe bi hev anîn

Hewlêr ji aramî yan ji akadî, binêrin: Hevlêr

hewramî Hewraman - -an + -î

heyal ji?Mînak:wisa nazik e dibêjî qey hêka heyalê ye

heyam ji erebî أَيَّامٌ (eyyam), pirhejmariya يوم (yewm: roj - binêrin yewmî), hevrehê aramî هَيَامٌ (yewma), îbrî ִיּוֹם (yom), akadî ûmu. Bo zêdebûna H li destpêka peyvê di kurdî de, binêrin: hesp yan heşt

heyat hevrehê soranî حَيَات (hëyat), farisî حیات (heyat), tirkî hayat... hemû ji erebî حَيَاة (heyat), hevrehê aramî هَيَاة (xeyyê), îbrî חַיִּים (xeyîm), ji rehê samî x-y- (jîn). Ji eynî rehî: Hawa, heywan.

Heyat ji erebî ji peyva heyat anku jiyana û hevwatera navên "jiyan, Hawa, Zoya"yê ye

heyber heyîn - -în + -ber

heybet ji erebî هَيْبَةٌ (heybett) ji هَابٌ (habe: hêbitîn)

Heyder ji erebî حَيْدَرٌ ("şêr)

heye heyîn + -yîn + -ye

heykel ji erebî هَيْكَلٌ (heykel) ji aramî yan îbranî הֵקֵל (hêkal: peristgeh, seray) ji sûmerî êgel (seray, koşk, qesir, peristgeh, pîrozgeh) ji ê (mal, xanî) + gel (gir, mezin). Peyker ne ji eynî rehî ye, li wê binêrin: peyker.

heyv Serekaniya peyvê ne diyar e lê hevrehê ayîşm ya pehlewî û aşm (aşme, aşmî, aşmî) ya zazakî ye. Di kurmançî dengê M dibe v û yê ş winda dibe. Bo nimûne, di farisî de çeşm û di kurmançî de çav, di zazakî de amnan, di kurmançî de havîn. Hêjayî gotinê ye ku di soranî û farisî de peyvên cuda bo "heyv" û "meh" nînin, bi soranî herdu "mang" û bi farisî jî herdu "mah" in ku herdu jî hevrehên peyva meh ya kurmançî ne. Lê li aliyekî din, balkêş e ku di hin devokên kurmançî de (bo nimûne behdînî) peyva "meh" peyda nabe û bêjeya "heyv" bi herdu maneyan li kar e.

heywan herwiha hêwan (hêwan), ji erebî حَيَوَانٌ (hëywan) ji rehê حَيَوَانٌ (h-y-w-: jîn, jiyana) ku herwiha serekaniya peyvên wek heyat û Hewa ye jî. Heman peyva "heywan" di hemû zimanên misilmanan de cih girtiye: farisî حَيَوَانٌ (hëyvan), tirkî hayvan, urdûyî حَيَوَانٌ (heyvan), azerî heyvan, indonezî hewan, swahîlî haiwani, qazaxî хайван (xaywan)... Bo təkiliya navbera

"heywan" û "jiyan"ê bide ber latînî animal (heywan) ji anima (ruh, nefes). Peyva latînî ketiye piraniya zimanên Ewropayê: inglîzî, fransî, spanî û portugalî animal, îtalî animale... Di kurdî de van salên dawiyê pir hatiye hewldan ku peyveke îranî li cihê wê bê bicihkirin û peyvên wek "ajel" (bi eslê xwe peyveke tirkîkî), lawir, candar, giyandar" hatine bikaranîn lê ti ji wan bi temamî û bi dîqet maneya "heywan"ê nadin: hin jê tengtir in û hin jî berfirehtir in.

heywannasî heywan + -nasî yan heywannas + -î

heyzeran ji erebî خيزران (xeyzeran), hevrehê aramî זיראן (xizîr)

hez ji erebî حظ (hez: nesîb, qismet, talih, siûd), heman peyvê wek حظ di farisî û wek haz di tirkî de jî cih girtiye lê di her çar zimanan de wateya wan hinekî ji hev cuda ye. ji Durxaneyê Cellikanî: Kekê min hez ne erebçî ye ne jî zimanekî din e. bi kurdî ye rehê wê di zimanê arî de heye .

hêz hevrehê avestayî hezeh, oz ya pehlewî, -ewceh ya avestayî û farisiya kevn, ओजस् (oces) ya sanskrîtî, lîtwanî aũkštas, augestis, latînî augeō, augur, augustus, yûnaniya kevn αὐξάνω (auksánō), almanî auch (herwiha, jî), swêdî och (û), danmarkî û norwecî og (û), ermenî աճեմ (açem: zexm bûn)... hemû ji protohindûewropî h₂ewg- (xurt bûn, gir bûn, zexm bûn). ույ (uj) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin. herwiha bide ber îbrî טע (ez: hêz) û erebî عزة (izzet: izzet, qudret, hêz, şan, şuhret) ku hevrehê ezîz e jî. ji eynî rehî: hoz, xoz (newar)

hezar ji protohindûewropî (sm-)ghéslo, têkilî hezenre ya avestayî, hezar ya farisî, sehasrem ya sanskrîtî, khilio ya yûnanî (> kîlo) û mille ya frensî. Hazar ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin. protohindûewropî: (sm-)ghéslo- ("hezar") protoaryayî: Avar: hezenre ("hezar") Pehlewî: hezar ("hezar") Farisî: hezar ("hezar") Kurmancî: hezar ("hezar") Kurdî (Soranî): hezar ("hezar") Hewramî: hezar ("hezar") ... Zazakî: hezar / henzar Sanskrîtî: sahasram ("hezar") Ermenî: hazār ("hezar") (< Farski) Yewnanî: khilioi ("hezar") Latînî: mîlle ("hezar") ... Çavkanî: Horn p.244, Watkins p.30, MacKenzie p.137, Etymonline

hezarpê hezar + pê, wergerra milli- (hezar) + pedis (pê, pî, ling)

HIV ji inglîzî HIV, kurteya human immunodeficiency virus

hi- Peyvên histêrk, histran - berevajî ku bi şaşî tê bawer kirin - ne formên kevn yên kurmancî ne. Di zimanên din yên hindûewropî de ev "hi-" li destpêkê nîne. Ji ber ku du yan zêdetir herfên bêdeng li destpêkê hinekî zehmet û giran in, pêşî peyvên "stêr(k), stran bûne istêr(k), istran. Lê ji ber ku kurmancî herfên bideng li destpêkê baş qebûl nake, taliyê h jî daye destpêka wan

peyv. Anku formên kevn û eslî "stêr, stran" bin, dîrokiyen wiha çêbûne: stêr, stran > istêr, istran > histêr(k), histran.

hibir ji erebî حبر (hibr), hevrehê aramî حברה (hebra, hevra)

hicrî ji erebî: hicr + -î

hiç hevrehê soranî û farisî هیچ, hemû ji "her çi", ji îranî

hidrojen frensî hydrogène, ji yûnanîya kevn ὕδρω (av) + γεννάω (anîn)

hidûd ji erebî, têkilî hed

highly high (bilind) + -ly

hîjyen bi rêya fransî hygiène ji yûnanîya kevn hugieinon (saxlemî)

hikmet ji erebî حكمة (hikmet) ji aramî حكمة (xixmiθa), hevrehê îbrî כחמה (xikma) ji כחמ (x-k-m-: zanîn) ku herwiha serekaniya peyva "xaxem" (pisporên cihûtiyê) ye jî. Bi maneya "hikûmet" ne ji eynî rehî ye, li peyva "hikûmet" binêre. Heman peyv bi rêya erebî ketiye gelek zimanên din jî: tirkî hikmet, farisî û urdûyî حکمت (hikmet), hindî हिक्मत (hikmat), swahîlî hekima...

hikûmî ji erebî حُكُومِي (hukûmî)

hil hevrehê soranî هیل (het), pehlewî ul, zazakî er, partî hirz, avestayî ərəδβa, sanskrîtî ऊर्ध्व (ūrdhvá), latînî arduus (bilind), arbor (dar), îrlendî ard, hîtîti harduppi... hemû ji protohindûewropî h₂erHd^h- (bilind, mezin bûn, gir bûn). Bi maneya cihê bilind jî hatiye bikaranîn, we Helgurd, Hilwend, Hilberz ko nav ên çiyayan in.

hila wê derxistin Nayê zanîn. Tîpa h ya peyva hil wek ya tîpa h ya di peyvê heyf, hirs herf henek e yanî hişk tê xwendin.

hîlak ji erebî هلك (helak), hevrehê aramî הלכ (h-l-k-: çûn, meşîn), akadî elaku (h-l-k-: çûn, meşîn)

hîlal ji erebî هلال (hilal), hevrehê îbrî הלל (h-l-l-: biriqîn), akadî ellu biriqîn)

hilawîstin hil- + awîstin (wek peyveke serbixwe di kurdî de nîne), hevrehê soranî هه‌لاواسين (hetawasîn) û هه‌لواسين (hetwasîn), farisî آویختن (avîxten - rehê dema niha "-avîz-"), avestayî a-veêçe-, a-veêg-, inglîzî weigh (bi terazûyê kêşan), almanî wegen / wägen (bi terazûyê kêşan) û Waage (terazû), holendî wegen (bi terazûyê kêşan), swêdî väga (bi terazûyê kêşan), danmarkî veje (bi terazûyê kêşan), hemû ji protohindûewropî wég^h- (hilgirtin, rakirin)

hîle bi rêya erebî حيلة (hîle) belkî ji sûmerî hulu (xirab)

<http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e2428.html>

hilgir hilgirtin - -tin

hilgirtî hilgirtin - -in + -î

hilind ji protohindûewropî b^hærg^h- (bilind), bi sanskrîtî brh(+ent), bi avestayî berez(+ent), bi farsiya kevin berd(+ent), bi pehlewî bulend, bi farisî bolend, bi belûçî ääburz, bi zazakî û soranî berz, bi almanî Berg (çiya). têkilî peyva birc ya ku ji zimanekî hindûewropî ketiye erebî û paşî li kurdî vegeriye. protohindûewropî bhergh- ("berz") protoaryayî ra barz- ("berz") Avar: brzent- ("berz") Pûnjabî: burz ("bilind, berz") sogşî: barzy ("bilind, berz") Farisî: buland ("bilind, berz") bilind ("bilind, berz") berz ("bilind, berz") Zazakî: berz ("bilind, berz") Belûçî: burz ("bilind, berz") Talîşî: barz ("bilind") Osetî: baerzont ("bilind") ... Sanskrîtî: bhrant- ("bilind") Ermenî: berj- ("bilind") Yewnanî: purgos ("kelh") Latînî: burgus ("kelh"), fortis ("asêgeh") Almanî: Berg ("çiya") Înglîzî: borough ("kelh") ...

hilinder bi rêya fransî ascenseur ji latînî ascendere (rakirin, bilind kirin) bend

hilîsok Bi metatezê ji kelçe (piçekê kel anku serrût) ji kel + -çe, ji protohindûewropî gAlw- (hilû, rût, bêmû, kel, keçel), hevrehên kurmancî kel, keke, kelle, kulox, hilû, farisî كل (kel), كله (kelle), latînî calvus (> fransî chauve), rusî голый (goliy: rût), inglîzî callow, almanî kahl, holendî kaal, çekî û holý, slovenî gol, polonî goty...

hilû Bi metatezê ji kelçe (piçekê kel anku serrût) ji kel + -çe, ji protohindûewropî gAlw- (hilû, rût, bêmû, kel, keçel), hevrehên kurmancî kel, keke, kelle, kulox, hilû, farisî كل (kel), كله (kelle), latînî calvus (> fransî chauve), rusî голый (goliy: rût), inglîzî callow, almanî kahl, holendî kaal, çekî û holý, slovenî gol, polonî goty...

hilûk ji îranî, hevrehê din ya kurmancî hêrûk, soranî هملووژه (helûje), هملووچه (hefûçe), kirmanşanî alûçe, farisî آلو (alû), آلوچه (alûçe), pehlewî alûg. ալոց (aloç) ya ermenî û herwiha aliç û erik yê tirkî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

hilweşîner hil-weş- (< hilweşandin) + -er

hîm ji ermenî, bi ermeniya kevn հիմն (hîmn), ermeniya niha հիմք (himk'), peyva ermenî bi xwe dikare berê ji zimanekî îranî hatibe wergirtin û hevrehê pehlewî çîm (bingeh) be anku taliyê her ji îranî be.

hîmban hevrehê soranî hëmban, belûçî empan, epan, farisî "enban", ji îranî hem-pane-

hîn herwiha hên, hîn jî, hên jî, hê jî, hêj, hê, hevrehê farisî هِنوز (henûz), pehlewî ehenûz, ji îranî.

hin- ji îranî, hevrehê farisî în (ev, vê/vî)

hîna ji îranî, hevrehê farisî هِنوز (henûz), pehlewî ehenûz

hînar ji îranî, hevrehê avestayî hesaneê-pata (dara hinaran), sogdî nrx, pehlewî enar, farisî انار (enar) / نار (nar), soranî نار / nar û هەنار / henar. Peyva tirkî "nar" (hinar) ji zimanekî îranî hatiye

deynkirin. Nişanyan îdia dike ku ihtimal heye ku ev peyv ji zimanekî Hindistanê ketibe zimanên îranî lê ti belgeyan bo îdiaya xwe pêşkêş nake. Berevajî ku ew dibêje, peyva hindî अनार (enar) ji zimanekî îranî ye û peyvên zimanên din jî yên Hindistanê, wek sanskrîtî दन्तबीज (dentebîce), tamîlî மாத்ருளை (madulempejem) û telûgûyî దానోమమ్మపండు (danimepemdu) qet naşîbin peyveke wisa ku peyva "hinar" jê hatibe. Peyva "nar" bi maneya "agir" ne têkilî peyva "hinar" e, ew ji erebî ye.

hinare hinartin yan hinar

hinartî hinartin - -in + -î

hinartin hevrehên soranî nardin û henardin, ji îranî

hind hevrehê din ya kurmancî hinde, soranî ewende, partî ewinde, ji hin- (ew, wê, wî) wek di hingê (wê gavê) de + -nd (miqder, qeder, qas, qiyas) wek di çend de, ji îranî.

hindav herwiha hind û hinda, hevrehê şahzênî / şêxbizinî hend ji protohindûewropî, binêre: hind. Yan jî hevrehê farisî عند (ind)... hemû ji erebî عند (inde: li ber, li rex, li nêzîk), hevrehê maltayî għand

hindik Bi pehlewî end(+ek) bû.

hindirr ji protohindûewropî h₁énteros, hevrehê kurmancî hinav, ên farisî اندر (ender: hindirr, tê de) û اندرون (enderûn: hinav) sanskrîtî अन्तर (entere), yûnaniya kevn ἔντερον (enderon: hinav), latînî intra û interior, inglîzî enter (ji latînî).

Hindistan hind + -i- + -stan. Hind hevrehê farisî هند (hênd), hexamenişî 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬎𐬎𐬎 (hindûş), ji sanskrîtî सिन्धु (sindhu-: robar, bi taybetî robarê Îndûs) - s ya sanskrîtî hevberî h ya îranî ye. Ev peyv bi rêya zimanên îranî ketiye zimanên ewropî: yûnaniya kevn Ἰνδία (Indhiya), latînî India, inglîzî India, fransî Inde, almanî Indien... ji eynî rehî: Sind, sindî

hindiyanî ji hindî (ji ber ku ewropiyên ku yekem car Amerîka dît, bawer kir ku ew der Hindistan e xelkê wê jî hindî ne)

hinêr ji îranî, hevrehê din ya kurmancî huner, soranî هونەر (huner), farisî هنر (huner), pehlewî huner, avestayî hunere- (mêranî, xweşmêrî, camêrî) ji hu- (baş, xweş) + ner- (nêr; mêt). Ji hu- herwiha binêrin horî, hewa.

hingê "Hingê, hîngê" jî ji "hin-/hîn-" (wê) + "geh" + "ê" ye anku "wê gavê, wê demê". "Hin/hîn" wek peyveke serbixwe bi maneya "wê" yan "vê" di kurmancî de nîne yan nemaye lê hevrehên wê ha/han/hanê/he/henê" ye wek di peyvên "eva han, ewa han" û hwd de. Di farisî de jî "în" (eva han) û "an" (ewa han) ji eynî rehî ne. Hevrehê "hingê" di farisî de "angah" e ji ber ku "geh"

di farisî de wek "gah" e. Bi heman awayî peyvên here (vir, vê derê) û hire ji hi- + derê hatine çêkirin wek ku vir jî ji vê + derê û wir jî ji wê + derê peyda bûye.

hingiv ji îranî, hevrehê soranî hengwên, zazakî hingimên, pehlewî engpên, farisî (berê) engebîn. Bi kurmancî jî forma kevntir "hingvîn/hingvên" bû lê "-în/-ên" ji gelek devokan ketiye û tenê "hingiv" maye. "Honey" ya inglîzî û peyvên lêzimî wê di zimanên ewropî de ne hevrehên hingiv lê hevrehên peyva "şan(a hingivî) ne, li "şan"ê binêrin.

hingo têkilî peyva hûn

hinkivandin bît +-er + kirin hînkivandin

hînkivandin bît +-er + kirin hînkivandin

hîper- ji inglîzî yan ji fransî hyper- ji yûnanî ὑπέρ (hypêr) ji protohindûewropî upér- (li ser, di ser re, li hindavî, bilindtir ji), hevrehê latînî super (sûper), sanskrîtî उपरि (uperi), kurdî ber (wek "li ber"). Binihêreç "ber".

hîperkorekt ji inglîzî hypercorrect ji yûnanî ὑπέρ (hupêr: hîper-) + ji latînî correctus

hîphop ji inglîzî hip hop yan hip-hop, ji hip + hop

hîpnoz ji Grekîya kevn ὕπνος (húpnos, "razan") + -osis.

hîpodrom ji yûnanî ἵππόδρομος (hîppodromos) ji ἵππος (hîppos: hesp) + δρόμος (drómos: bez, xar, rev)

hiqûq ji erebî, pirrjimariya heq

hirç ji protohindûewropî h₂rtk₂, ji protoaryayî hrtca, têkilî erşe ya avestayî, xirs ya farisî, wirç/wurç ya soranî, heş ya zazakî, heşşe ya hewramî, wrc (erc) ya ermenî, ἄρκτος (arktos) ya yûnaniya kevn, αρκούδα (arkoúda) ya yûnaniya nû, ursus û ursa yê latînî, ours ya frensî, oso ya spanî, artz ya bretonî, arth ya weylsî ye, ari ya albanî û hwd. protohindûewropî: h₂rtk₂ ("hirç") protoaryayî: hrtcaAvestayî: erşe- ("hirç")Middle Persian: xirs- ("hirç") Farisî: xirs ("hirç")Belûçî: heyk ("hirç")Osetî: aers ("hirç")Kurmancî: hirç ("hirç")Kurdî (Soranî): wirç, wurç ("hirç")Hewramî: heşşe ("hirç")Zazakî: heş ("hirç")Ermenî: erc ("hirç")Yewnanî: arktos ("hirç")Latînî: ursus ("hirç") ... Çavkanî: Horn p.105, Watkins p.6, MacKenzie P.117, Etymonline

hirî ji protohindûewropî h₂w₁h₁neh₂, protoaryayî herine-, hevrehê خوری (xurî) ya soranî, verina ya avestayî, ऊर्ण (úrṇā) ya sanskrîtî, hulana ya hîtîti, գեղմ (geğm) ya ermenî, волна (volna) ya rusî, wool ya inglîzî, Wolle ya almanî, λῆνος (lênos) ya yûnaniya kevn, lāna ya latînî (> laine ya frensî), vilna ya litwanî... (Di navbera zimanên protohindûewropî de û di eynî zimanî de jî li

aliyekî dengê "h" û yê "w" û li hêla din jî dengê "l" û yê "r" bi hev diguherin. Nimûne: hişk û wişk; şelwal û şelwar. Loma di hin zimanan de ev peyv "h-r-" û di hinan de jî "w-l-" ye.) Peyvên kurdî pirç, porr, pûrt jî ji eynî rehî ne.

hirmî hevrehê soranî هەرمی (hermê) û هەمرۆ (hemro), kurdiya başûrî emrû, farisî امرود (emrûd) û ارمود (ermûd), pehlewî urmot û enberot, tacikî мурӯд (murûd), hewramî miro, zazakî miroy, talişî آمبو (ambû) û امبلو (embilû)... hemû ji îranî. Armud ya azerî, armut ya tirkî, армут (armut) ya teterî, ثاموت (amût) ya oygurî û алмурт (almurt) ya qazaxî ji zimanên îranî - ihtimalen farisî - hatine wergirtin. Ketina D ji dawiya peyvê diyardeyeka berbelav ya ziman û zaravayên îraniya bakur-rojavayî ye. Forma "hermût" ya Efrînê û hin deverên din bi rêya tirkî armut ji farisî ye.

Hiror herwiha Huror, bi ihtimaleke mezin ji Urartu (dewleteke dîrokî ya wê deverê bû) jiurartuyî. Bo zêdebûna H li destpêkê bide ber "hesp" ku bi zimanên din yê îranî bê H ye. Bo ketina T ji dawiya peyvê bide ber: ba, bi zazakî "va", bi pehlewî "vat", bi avestayî "vate". ji eynî rehî: hurî, Uruk, Iraq, Ure, Urmana, Wermê, belkî war...

hirûf ji erebî hûrûf (pirrjimariya "herf"ê)

Hisên ji erebî, têkilî Hesên

Hisna ji erebî: hisn + -a

hîsterî hîsterî ji fransî hystérie û hîsterya ji inglîzî hysteria herdu ji latînî hysteria ji hystericus ji yûnanî ὑστερικός (husterikós: "hinavî", kesa/ê ku ji zik û hinavên xwe ve ditirse) ji ὑστέρω (hustéra: guhan)

hiş ji protohindûewropî h₂ows- ("guh"), protoaryayî uş (guh; hiş), hevrehê guh ya kurdî, هوش (hûş: hiş) û گوش (gûş: guh) yê farisî, zazakî goş (guh) ya zazakî, هوش / hoş (hiş) û گوی / gwê (guh) yê soranî, oş/hoş (hiş) ya pehlewî, uşî (hiş) ya avestayî... उसि (usi) ya sanskrîtî, vesh ("guh") ya albanî, ausis ("guh") ya litwanî, oũç (oũs: guh) ya yûnaniya kevn, auris ("guh") ya latînî (> oreille ya frensî), yxo (úxo: guh) ya rusî...

hişar hiş + arBinêre:

hişk ji protohindûewropî saus- / seik- (s- ya protohindûewropî di protoaryayî dibe h-, nimûne: septm > heft), protoaryayî huşke-, hevrehê huşke ya avestayî, uşke ya farisiya kevn, xuşk ya pehlewî, wişk û wuşk yê soranî, hişk û wişk yê zazakî, خشک (xişk) ya farisî, शुष्क (śuška) ya sanskrîtî, uscat (bixwîne: uskat) ya romanî, cyxoй (suxoy) ya rusî, sausas ya litwanî, siccus ya latînî, sec ya frensî, seco ya spanî û portugalî, sere ya inglîzî. protohindûewropî: saus- ("hişk") protoaryayî: huşke- ("hişk") Avar: huşke- ("hişk") Farisiya Kevin: uşka- ("hişk") Hotenî:

huska ("hişk")Pehlewî: xuşk ("hişk")Farişî: huşk ("hişk") Osetî: xusk ("hişk") Kurmancî: hişk ("hişk") Kurdî (Sorani): wişk / wuşk ("hişk")Hewramî: hişk / wişk ("hişk") Zazakî: hişk / wişk ("hişk")Sanskritî: şuşka- ("hişk") Rûsî: cyxoй (suxoy: hişk)Latînî: sudus ("hişk") Înglîzî: sere ("hişk") ... Çavkanî: Watkins p.73, MacKenzie P.122, Etymonline

hito hevrehê eto / etê ya kurmanciya rojavayî, edê (dayik) ya hewramî jikurdi yan jî herwiha xito / xitê ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî ܚܝܬܐ (hata, xaṭa: xwişk), hevrehê akadî ܚܝܬܐ (ahātu), îbrî חַיִּת (ahót), erebî أخت (uxt), fenîkî 𐤇𐤕𐤕 ('ht), erebiya başûrî ya epîgrafîk 𐤇𐤕𐤕 ('ht)... hemû ji proto-samî 'ahwat- (xwişk)

hîts ji inglîzî hits, pirrijimara hit

HÎV ji inglîzî HIV, kurtêya human immunodeficiency virus

hîvalek ji ermenî ալել (avel) ji ermeniya kevn ալել (awel), hevrehê yûnaniya kevn ὄφελμα (ophélma) ji ὀφέλλω (ophéllō: malîn, maliştin) ji protohindûewropî ob^hel-. Heman peyva ermenî ketiye gurcî jî: ავლი (avli), ავლინო (avlini).

hîvî belkî ji ho + -vî

hiyeraraşî bi rêya fransî hiérarchie ji latînî hierarchia ji yûnanîya kevn ἱεραρχίας ji ἱερεύς (qeşe) + ἀρχή (desthilat, hukim)

hiyerarşî ji fransî hiérarchie ji latînî hierarchia ji yûnanî ἱεραρχία (hiyêrarxiya: desthilata qeşeyan) ji ἱερεύς (hiyêrêws: qeşe) + ἀρχή (arxê: desthilat, hêz, -arşî). ἱερεύς (hiyêrêws: qeşe) ji ἱερός (hiyêros: pîroz, xwedayî) ku ji protohindûewropî ish₂ros e ku herwiha serekaniya sanskrîtî इषिर (işirá) û oskanî AISYŠIS (aisusis) e.

hiyeroglîf bi rêya fransî hiéroglyphique yan inglîzî hieroglyphic ji latînî hieroglyphicus ji yûnanîya kevn ἱερογλυφικός (hieroglufîkos) ji ἱερογλυφέω ji ἱερός (hiyeros) anku pîroz + γλῦφω (glufō) nikirandin, kolandin

hîzar Bi zimanê Sûmerî em dibejin "zara" ji bo "cilûberg".

hogir Belkî ji ho + -gir

hokey ji inglîzî hockey

hol ji inglîzî hall ku herwiha wek hal jî di kurdî de cih girtiye.

holdîng ji inglîzî holding

holîstîk bi rêya fransî holistique yan inglîzî holistic ji yûnanîya kevn ὅλος (hemû, tev, giş) + -tîk

Homa Hevrehê humeye-, humaye- ("pîroz, bikeramet") yê avestayî, همایون (humayûn: "pîroz, bikeramet") ya farişî, सुमाय (su-maye: hişmend) ya sanskrîtî, hemû ji hu- (baş) + maya- (pîrozî,

keramet). Hu ji protohindûewropî su- (qenc, baş). Bi dirûvê **hūwɪp** (humeyk) bi maneya "sihr / efsûn ketiye ermenî û wek hūmayun ("pîroz, payeberz" tenê wek sifetek ji siltan re) ketibû tirkîya osmanî jî. Hêjayî gotinê ye ku ti têkiliya wê bi hîmaye ya ji erebî ve nîne.

homeopatî ji fransî homéopathie ji almanî Homöopathie ji yûnanî ὁμοιοσ (homiois: hev-, wek hev, homeo-) + πάθος (pathos: derd, êş) > patolog, patolojî.

homo ji yewnanî ὁμο- (hem-, hev-)

honas ? ho (huner, kar) + nas (zanîn, naskirin) - ji hunernas, karnas

horî ji erebî حورية (hûriyet) ji îranî, hevrehê pehlewî hurust (jinên spehî), avestayî hu-rewse- ji hu- (spehî, baş, xweş - binêrin hewa) + -rewse- (dirûv, şikil, awa - binêrin xwerist, sirîşt). Hê berî îslamê di berhemên zerdeştî de, bi taybetî di Erde Viraz Namek (Kitêba Virazê Rast) de, tê behskirin. Paşî li ber Erde Viraz Namekê herwiha Miraca Mihemed-pêxember jî hatiye nivîsîn. herwiha hevrehê huner, hinêr.

host ji inglîzî yan fransî

hoste hevrehê soranî ومستا (westa), farisî استاد (ustad), pehlewî ostad, farisiya kevn vistat-, avestayî evestate- ji eve- (pêş) + state- (rawestayî) ji protohindûewropî sta- (rawestîn), binêrin stûn. أستاذ (ustaz) ya erebî, üstat/üstad ya tirkî û Ustad ya spanî ji zimanên îranî ne.

hostêl têkilî host

hostes bi rêya fransî yan inglîzî ji latînî

Hoşeng ji îranî, hevrehê farisî هوشنگ (Hûşeng), pehlewî Hoşeng, avestayî Heoşyenxe-.

hov ihtimalen ji "xof" ji erebî خوف (xewf: tirs). Yan jî belkî ji "kovî" jikurdi. Bo guherîna "h/k" bide ber "holik / kolik". herwiha bid ber "k" di zimanên romî (latînî, îtalî, fransî, spanî...) de hevberî "h" di zimanên germenî de (inglîzî, almanî, swêdî...): latînî: quis bixwîne: kîs, inglîzî: who hû, kurdî: "kî".

hoz hevrehê xoz(newar) û hêz, ji protohindûewropî h₂ewg- (xurt bûn, gir bûn, zexm bûn) . Yan jî têkilî koz û kom. Bo guherîna K/H bide ber kolik / holik yan kurmançî ker û zazakî her.

hozan ji tirkî ozan ji îranî, hevrehê pehlewî kusen. Peyv eslen ji zimanekî îranî ketiye tirkî lê bi rêya tirkî li kurdî vegeriye. herwiha bide ber îbrî ֶזֶן (xezen).

höşk ji protohindûewropî saus- / seik- (s- ya protohindûewropî di protoaryayî dibe h-, nimûne: septm > heft), protoaryayî huşke-, hevrehê huşke ya avestayî, uşke ya farisiya kevn, xuşk ya pehlewî, wişk û wuşk yên soranî, hişk û wişk yên zazakî, خشک (xişk) ya farisî, शुष्क (śuška) ya sanskrîtî, uscat (bixwîne: uskat) ya romanî, cyxoy (suxoy) ya rusî, sausas ya lîtwanî, siccus ya

latînî, sec ya frensî, seco ya spanî û portugalî, sere ya inglîzî. protohindûewropî: sausk ("hişk") protoaryayî: huške- ("hişk") Avar: huške- ("hişk") Farisiya Kevin: uška- ("hişk") Hotenî: huska ("hişk") Pehlewî: xuşk ("hişk") Farisî: huşk ("hişk") Osetî: xusk ("hişk") Kurmancî: hişk ("hişk") Kurdî (Sorani): wişk / wuşk ("hişk") Hewramî: hişk / wişk ("hişk") Zazakî: hişk / wişk ("hişk") Sanskrîtî: şuşka- ("hişk") Rûsî: cyxoй (suxoy: hişk) Latînî: sudus ("hişk") Înglîzî: sere ("hişk") ... Çavkanî: Watkins p.73, MacKenzie P.122, Etymonline

höştir ji protoaryayî, hevrehê soranî حوشتەر (huştir) û وشتەر (wiştir), belûçî بشتەر (huştir, huştur) û اشتر (uşter), farisî شتر (şotor), farisiya kevn uşşre-, sanskrîtî उष्ट्र (ustre-), hindî ऊँट (ũṭ), urdûyî اونٹ (ũṭ). Di pirraniya zimanên dinyayê de yek formek ji sê navan li vê heywanê tê kirin: 1. ji Kurdistanê di başûrê Asyayê re heta Indonezyayê formek ji peyva arî-îranî li kar e, 2. ji Tirkîyê di Asyaya Navîn re heta Mongolistanê formek ji peyva tirkî-mongolî (deve/temee) tê bikaranîn û 3. di zimanên samî de formek ji peyva "gemel/cemel" tê gotin û ew peyv herwiha derbasî zimanên rojava jî bûye: inglîzî camel, fransî chameau...

hû ji protoaryayî ?, bide ber hû (beraz) ya zaravaya lekî û خوک (xûk: beraz) ya farisî

hub ji erebî, têkilî hebîb, mihbet

hucam Du nêrîn hene; yek ji wan dibêjit ko ev nav ji zimanê Erebiyê hatiye, ya din dibêjit ko ew ji Tirkîyê hatiye. Wate ya Erebi; 1. Xwînberdane ji qolincê anko alhucameyê. Hedîsên Mihemed pêxemberî (silav lê bin) hene ko behsa vî core yê xwînberdanê dikin. Renge navê şehîdî ji wan hedîsan hatbit wergirtin. Herçende dengê "h"yê di peyva "hucam"ê da "ح" ya Erebi ye, wekî peyva "Hemîd"ê. Lê ji ber ko ew deng di zimanê Kurdîyê da nîne, ew nav Kurdan da bûye "Hucam" (هوجام). Wate ya Tirkî1. Huca bi Tirkî yanî seyda, hucam jî yanî "seyda yê min". Ev peyv di kevin da, li nav Osmaniyan, ji bo seyda yê olî yê Îslamê hatiye gotin.

Hucam Du nêrîn hene; yek ji wan dibêjit ko ev nav ji zimanê Erebiyê hatiye, ya din dibêjit ko ew ji Tirkîyê hatiye. Wate ya Erebi; 1. Xwînberdane ji qolincê anko alhucameyê. Hedîsên Mihemed pêxemberî (silav lê bin) hene ko behsa vî core yê xwînberdanê dikin. Renge navê şehîdî ji wan hedîsan hatbit wergirtin. Herçende dengê "h"yê di peyva "hucam"ê da "ح" ya Erebi ye, wekî peyva "Hemîd"ê. Lê ji ber ko ew deng di zimanê Kurdîyê da nîne, ew nav Kurdan da bûye "Hucam" (هوجام). Wate ya Tirkî1. Hoca bi Tirkî yanî seyda, hocam jî yanî "seyda yê min". Ev peyv di kevin da, li nav Osmaniyan, ji bo seyda yê olî yê Îslamê hatiye gotin, lê wekî hOca, ne hUca.

huccet ji erebî: حجت

huçik huç + -ik, "huç" ihtimalen ji tirkî uç (rex, hêl, dawî, talî), têkilî "uz" > uzak (dûr), uzun (dirêj).

hukimran ji farisî حکمران (hukimran) ji erebî حکم (hukum: hukim) + farisî -ران (-ran: -ajo, -ber, birêveber > -ran) ji راندن (randen: ajotin, birin), têkilî رفتن (reften: çûn), rehê dema niha -rev- > -rew.

humanîst bi rêya inglîzî humanist yan frensî humaniste ji fransî humaine ji latînî humanus + -îst

humvî ji inglîzî Humvee ji HMMWV: The High Mobility Multi-purpose Wheeled Vehicle.

hûn ji protohindûewropî yû ku herwiha serekaniya bo nimûne you ya inglîzî ye. Guherîna H/W/Y di kurmançî de diyardeyeka berbelav e. "-n" ihtimalen dubarekirina pîrhejmariyê ye, binêrin -an. Ji heman rehî: we, tu, te.

huner ji îranî, hevrehê din ya kurmançî hinêr, soranî هونەر (huner), farisî هنر (huner), pehlewî huner, avestayî hunere- (mêranî, xweşmêrî, camêrî) ji hu- (baş, xweş) + ner- (nêr; mêt). Ji herwiha binêrin horî, hewa.

Hungarya têkilî hun (miletêk bû)

hûr ji îranî, hevrehê soranî ورد (wird), zazakî werd, farisî خرد (xord). Di kurmançî de "d" ji pey "r" dikeve, bo nimûne: farisî "kerd", soranî "kird", kurmançî "kir; farisî "burden", soranî "birdin", kurmançî "birin".

hûrde ji îranî, hevrehê farisî خورده (xûrde), pehlewî x(w)ertek, têkilî hûr.

hûrik hûr + -ik. Bi zimanê sûmerî ji bona yek zarok ango yek ciwan em dibêjin « hurum ». Herweha peyva « huruka » bi sûmerî ji heye Bi zimanê baskî ji bona yek zarok em dibêjin « haur »

huriyet ji erebî huřiyet, binêre: hurr + -iyet

hurr Bi maneya "azad, serbest" ji erebî حر (hurr), hevrehê aramî חרר (xurr)

hûş ji protohindûewropî h₂ows- ("guh"), protoaryayî uş (guh; hiş), hevrehê guh ya kurdî, هوش (hûş: hiş) û گوش (gûş: guh) yê farisî, zazakî goş (guh) ya zazakî,, هوش / hoş (hiş) û گوی / gwê (guh) yê soranî, oş/hoş (hiş) ya pehlewî, uşî (hiş) ya avestayî... उसि (usi) ya sanskrîtî, vesh ("guh") ya albanî, ausis ("guh") ya lîtwanî, oũç (oûs: guh) ya yûnaniya kevn, auris ("guh") ya latînî (> oreille ya frensî), yxo (úxo: guh) ya rusî...

huşk ji protohindûewropî saus- / seik- (s- ya protohindûewropî di protoaryayî dibe h-, nimûne: septm > heft), protoaryayî huşke-, hevrehê huşke ya avestayî, uşke ya farisiya kevn, xuşk ya

pehlewî, wişk û wuşk yên soranî, hişk û wişk yên zazakî, خشک (xişk) ya farisî, शुष्क (śuška) ya sanskrîtî, uscat (bixwîne: uskat) ya romanî,сухой (suxoy) ya rusî, sausas ya lîtwanî, siccus ya latînî, sec ya frensî, seco ya spanî û portugalî, sere ya inglîzî. protohindûewropî: saus- ("hişk") protoaryayî: huške- ("hişk") Avar: huške- ("hişk") Farisiya Kevin: uška- ("hişk") Hotenî: huska ("hişk") Pehlewî: xuşk ("hişk") Farisî: huşk ("hişk") Osetî: xusk ("hişk") Kurmancî: hişk ("hişk") Kurdî (Soranî): wişk / wuşk ("hişk") Hewramî: hişk / wişk ("hişk") Zazakî: hişk / wişk ("hişk") Sanskrîtî: şuška- ("hişk") Rûsî: сухой (suxoy: hişk) Latînî: sudus ("hişk") Înglîzî: sere ("hişk") ... Çavkanî: Watkins p.73, MacKenzie P.122, Etymonline

hût ji erebî حوت (hût) belkî ji aramî ܚܘܬܐ (qeta) ji yûnanî κῆτος (kêtos)

hûz hevrehê xoz(newar) û hêz, ji protohindûewropî h₂ewg- (xurt bûn, gir bûn, zexm bûn) . Yan jî têkilî koz û kom. Bo guherîna K/H bide ber kolik / holik yan kurmancî ker û zazakî her.

hûz hevrehê oz ya pehlewî, -ewceh ya avestayî û farisiya kevn, ओजस् (oces) ya sanskrîtî, lîtwanî aũkštas, augestis, latînî augeō, augur, augustus, yûnaniya kevn αὐξάνω (auksánō), almanî auch (herwiha, jî), swêdî och (û), danmarkî û norwecî og (û), ermenî ածել (açem: zexm bûn)... hemû ji protohindûewropî h₂ewg- (xurt bûn, gir bûn, zexm bûn). ուժ (uj) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin. herwiha bide ber îbrî ܘܙܐ (ez: hêz) û erebî عزة (izzet: izzet, qudret, hêz, şan, şuhret) ku hevrehê ezîz e jî. ji eynî rehî: hoz, xoz(newar)

-/-

I Ain't Laughing I am not laughing. (UK). Im not laughing. (DYA)

I'd 1. I + would 2. I + had

I'mma formek devkî ji Im + going + to an jî Im + gonna

Incîl ji erebî انجيل (Incîl) ji aramî ܝܨܘܚܘܢܐ (êwangelyon) ji yûnanî εὐαγγέλιον (êwangelyon) mizgînî ji εὖ (êw: baş) + ἄγγελος (angêlos: peyamber). εὖ (êw) ji protohindûewropî h₁su- (baş) > huner, horî, hewa. ἄγγελος (angêlos) ji ἄγγαρος (angaros: siwarê qasid, peyamberê siwar) ji îranî aggar- ji akadî agarru. ji heman rehî: inglîzî angel (firrîşte, melek) û evangelical (incîlî).

Ingiltere ji fransî Angleterre

IPA ji inglîzî International Phonetic Association

Iraq ji sûmerî Urug/Uruk (paytextê sûmeriyayî) ji ur (bajarr) yan ji pehlewî êraq (deşt) yan (ne ihtimal e) ji erebî عراق (irq: reh, rîş, kok)

Izêr bi rêya erebî Uzeyr ji îbranî Esra

-/-

iblfîs ji erebî ابليس (iblfîs) ji yûnanî διάβολος (diyabolos: tometkar, newehîker, iftiraker) ji διαβάλλω (diyaballo: tomet kirin, newehî kirin, iftira kirin) ji διά (diya: tê re, di ... re) + βάλλω (ballo: avêtin). διά (diya) ji protohindûewropî dwis, hevrehê sanskrîtî द्वीह (dvîh), latînî dis û kurdî di. βάλλω (ballo) ji protohindûewropî g^welh₁, binêrin balo, balon, balet, balerîn. Heman peyv ji yûnanî ketiye pîrraniya zimanên ewropî jî: îtalî diavolo > fransî diable > inglîzî devil, swêdî djävul, almanî Teufel...

ifkirîn hevrehê "fikirîn"ê

ilm ji erebî علم

iltica ji erebî, têkilî multecî, lacî, licû

im ji protohindûewropî h₁ésmi (ji h₁es-), protoaryayî -em, hevrehê -im û -m yên kurmancî, farisî -em, soranî -(i)m, ermenî էմ (em), slaviya kevn есмь, latînî sum, yûnaniya kevn εἰμί (êmî), inglîzî am, lîtwanî esmu... herwiha î, e û in jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne.

imkan ji erebî إمكان (imkan)

imla ji erebî املاء (imlai: rastnivîsîn) ji aramî ܡܠܐ (milê: tijî, dagirtî; nivîsa bidiyakrîtîk, nivîsa bi herfên bideng/ vokal) ji rehê 'מל' (m-l-y-: dagirtin, tijî kirin, mişt kirin)

imperator ji latînî imperare „emir dan, ferman dan“

imr ji erebî عمر (umr), hevrehê aramî ܘܡܪܐ (umra: jiyana, jîn)

in ji protohindûewropî h₁sénti ("ew in", ji h₁es-), protoaryayî -end (ew -in), hevrehê -in, -n û ne (bi maneya "ew in") yên kurmancî, farisî -end (ew -in), soranî -(i)n, ermenî էն (en: ew in), latînî sunt (ew in), frensî sont (bixwîne: son: ew in), îtalî son (ew in)... Hêjayî gotinê ye ku formên protohindûewropî û yên protoaryayî yên bo kesê yekem yê pîrrjimar (em) û kesê duyem yê pîrrjimar (hûn) ji kurdî wînda bûne û forma sêyem ya pîrrjimar (ew) li cihê wan jî tê bikaranîn. Bo nimûne, di farisî de forma -îm li gel peyva ma (em) û ya -îd jî li gel peyva şuma (hûn) tê bikaranîn û forma -end (hevbera "-in") ya kurdî tenê li gel îşan/anha/anan (ew/wan) tê xebitandin. herwiha -î, -e û -in jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne.

incîl ji erebî انجيل (Incîl) ji aramî ܐܘܢܘܢܝܘܢ (êwangelyon) ji yûnanî εὐαγγέλιον (êwangelyon) mizgînî ji εὖ (êw: baş) + ἄγγελος (angêlos: peyamber). εὖ (êw) ji protohindûewropî h₁su- (baş) > huner, horî, hewa. ἄγγελος (angêlos) ji ἄγγαρος (angaros: siwarê qasid, peyamberê siwar) ji îranî aggar- ji akadî agarru. ji heman rehî: inglîzî angel (firrîşte, melek) û evangelical (incîlî).

infinite ji latînî infinitus ji in- + finis

info ji inglîzî yan zimanekî din yê ewropî info, kurtkirina information

infografîk ji inglîzî infographich ji info + graphic (grafîk)

informatîv têkilî enformasyon

ingûz ji protohindûewropî h₂onkos, protoaryayî hengiz-, hevrehê farisî انگیزه (engîzê), sanskrîtî अङ्क (eñke), yûnaniya kevn ὄγκος (onkos), latînî uncus

insan ji erebî انسان (insan), hevrehê îbrî אנשא (ênos), aramî אשא / نשא (naşa), akadî nişu

inşela ji erebî إن شاء الله in şai ellah)

intelektuel bi rêya fransî intellectuel ji latînî intellectualis ji intelligēre ji inter- + legere

internetkafê ji inglîzî Internet café

irf ji erebî عرف (urf) ji rehê عرف (erefe: zanîn, nasîn), hevrehê aramî عرفه (urrafa). ji eynî rehî: arif, Arif, Irfan, Marûf, marîfet, tarîf...

irhabî ji erebî: irhab + -î

irq ji erebî عرق (erqrih, rîş)

irtihal ji erebî ارتحال (irtiḥal: hw) ji رحل (reḥele: bi rê ketin, çûn). ji heman rehî: rehl.

isim ji erebî اسم (isim) ji rehê s-m- / s-m-y-, hevrehê aramî אשמ / שמע (şima), îbrî שמ (şêm), akadî şumu

isqof hevrehê farisî اسقف (usquf), tirkî üskuf, ji erebî اسقف (usquf) ji aramî אשقف (episqoppa) ji yûnanî ἐπίσκοπος (êpîskopos) ji ἐπί (êpî: lê, li ser) + σκοπός (skopos: çavdêr, serperîşt, rêber). ji eynî rehî bi rêya tirkî ji yûnaniya nû: pîskopos. Dîsa ji eynî peyvê herwiha bo nimûne: swêdî biskop, almanî Bischof, inglîzî bishop, frensî évêque, fînlandî piispa, spanî obispo... hemû bi maneya "metran, pîskopos. Ji ἐπί (êpî) herwiha bo nimûne epentez. Ji σκοπός (skopos) herwiha bo nimûne: mîkroskop, teleskop. Bo ketina çend dangan ji destpêka peyvê (aferez) di hin peyvên din jî yên dînî yên esil-yûnanî binêre: Incîl, Iblîs.

israr ji erebî إصرار

istila ji fransî intrigue

i'şqibazî ji eşq û baz a Farisî pêk tê.

it'd 1. it + would 2. it + had

it'dn't've 1. it + would + not + have 2. (kurttir) it + wouldntve

ixtisas ji erebî, têkilî xas

izdirab Erdogan derbarê xistina balafira şer a Rûsya li ser sînorê Sûriyê ji aliyê Tirkîyê ve wiha got: “Em naxwazin ku bibin şahidê vê yekê lê mixabin ku di nav izdiraba wê yekê de ne ku me

xistine nav rewşeke wiha de. Ev bûyer bi tamamî di nav rê û rêbazên ku Tirkîyeyê berê îlan kiribû de qewimiye.”

izin ji erebî اذن (iðin) ji اذن (eðine: guhdarî kirin, guh danê) ji اذن (uðn: guh), hevrehê aramî אִזְנָה / (idna: guh), îbrî אִזְנָה (ozên: guh), akadî ܐܝܢܐ (uznu: guh), geezî ሰን (’əzn)...

izû ji erebî عضو (’uðw) ku bi rêya farisî wek uzuv ketiye tirkî jî

-î-

î ji protohindûewropî h₁ésti (ji h₁es-), protoaryayî esî, hevrehê -yî ya kurmancî, farisî -î, soranî -î, ermenî էս (es), slaviya kevn еси (êsi), latînî es (frensî es), lîtwanî esi... herwiha im, e û in jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne.

î- hevrehên kurmancî ev-, i-, hi-, hî-, soranî em- (emro, îm- (îmro), farisî im- (امروز / imrûz), alvîrî-vîdarî a- (آرو / arû), talîşî im- (امروج / imrûc) belûçî me- (مروچی / merûcî), hemû ji îranî, têkilî ev (bi soranî em).

îbne ji tirkî ibne (qûnder) ji erebî ابن (ibn: kurr, lawik - binêrin ibn) + -e (nîşana mêkirinê)

îcad ji erebî, têkilî mucîd

îcar jikurdi î- + car

îcbar ji erebî, têkilî mecbûr

îcra ji erebî, têkilî îcraet

îcraet ji erebî: îcra + -et

îdarî ji erebî, têkilî îdare

îdxal ji erebî, têkilî daxil

îdyom ji yewnanî ἰδίωμα

îhanet ji erebî اهانة (ihanet)

Îhsan ji erebî: qenc

îj Bi avestayî -çe, bi partî îj, bi farisiya navîn îz. Bi kurmancî dibe jî, bi soranî îş.

îkmal ji erebî إكمال

îkon ji yewnanî εἰκών (wêne, portre)

îkram ji erebî, têkilî kerem, Kerîm, Kerîma, Ekrem

îlac ji erebî علاج (îlac)

îlah ji erebî الله (ilah), akadî ilu, aramî ܐܠܗܐ (elaha), îbrî אֱלֹהִים (êl), ugarîti il, erebiya başûrî ya kevn l, fenîkî ilm, il-uh... ji eynî rehî: Allah.

îlahiyet ji erebî: îlah + -iyet

îlan ji erebî إعلان (ilan) ji علن (elene: diyar bûn, eşkere bûn) ku serekaniya elind ya kurdî ye jî.

île ji erebî ji îllah

îlet ji erebî علة (illet), hevrehê îbrî עלה (îlla), aramî حלה (illiθa)

îlon herwiha êlûl, eylûl ji erebî ايلول (eylûl) ji aramî אלול (êlûl) ji akadî êlulu, êlunu (rezber, çinîna rezan). Guherîna "N > L" di kurdî de normal e (nimêj > limêj, nivîn > livîn) lê guherîna "L > N" di peyvên din de nayê nasîn.

îluzyon ji fransî illusion ji latînî illusio (tirrane, qerf, henek, galte, tinazî, lêhb) ji illudere (tirrane pê kirin)

îmad ji erebî ye û wateya wî piştevan yan alîgir e

îmaj bi rêya fransî image ji latînî imago (wêne)

îman ji erebî (îman), hevrehê aramî ممانه (heymûna), hemû jiiibri אמונה (êmûna) ji rehê אמן (-m-n-: qayim bûn / kirin)

îmha ji erebî إمحاء (imḥai), têkilî mehû ji محو (meḥû).

împarator ji latînî imperator (fermander)

îmro Bi avestayî im- + reoç, bi farisî dibe êm, bi kurdî dimîne îm, kurmancî dengê myê dike winda.

îmsakiye ji erebî: îmsak + -iye

în ji îranî, hevrehên kurmancî îni, eynî, soranî هینى / heynî, farisî آدینه (adîne/adînê)

îna kirin ji tirkî: înanmak

înan ji peyvek arî anku îranî ya ku herwiha serekaniya hênan ya soranî, ardene ya zazakî, averden ya farisî, biyarden ya mezenderanî. Bi pehlewî âwurden bû, bi avesta âberten, bi soranî û kurmancî -awr- ji -an-ê diguhere, bi zazakî wek -ar- dimîne.

îner anîn -> rayê dema niha -în- + -er

înfo ji inglîzî yan zimanekî din yê ewropî info, kurtkirina information

înformator ji fransî informateur ji latînî

însiyatîv ji fransî initiative ji latînî initiare (dest pê kirin)

însiyator bi rêya fransî initiateur yan initiator ji latînî initium (destpêk)

îpela îpelayane îpelahî îpelatî îpelayî îpelayîtî

îpotek ji fransî hypothèque ji latînî hypotheca

îqlîm ji erebî اقليم (iqîlîm) ji aramî قليم (qilîma) ji yûnanî κλίμα (klîma). ji eynî rehî: klîmat

Îran hevrehê soranî û kurdiya başûrî ئيران / Êran, farisî ایران (Îran), pehlewî Êran, Eyran û êr (xanedan, malmezin, esilzade), avestayî eyriye- (arî, îranî), hexamenişî eriye- (arî), parsî erî (arî), osetî ирон (îron: navê qisekerên zaravayeka osetî ye), sarmatî alanî (hozeka sekayî bû), sanskrîtî अर्य (aryá-), आर्य (árya-), îrlendiya kevn aire (malmezin), hîtîti era- (malbatî, hevmal, ji eynî malbatê), lîsî arus- (welatî), ji protohindûewropî h₄eryós (malbatî, endamên binemalê, xizm), belkî taliyê ji zimanekê afro-asyayî be, bide ber misriya kevn h₃ry (serwer, serdar, serok), erebî حر (h₃urr: azad, hurr), îbranî הֶבְרֵא... ji eynî rehî: arî, Alan.

îranî Îran + -î ji îranî

îro î- + ro (roj)

îrrasyonel bi rêya fransî irrationnel yan inglîzî irrational ji îr- + latînî rationalis ji ratio (hiş, aqil)

îrrasyonel bi rêya fransî irrationnel ji yewnanî

îsal -î + sal. Bi avestayî im- + sered, bi farisî dibe êm, bi kurdî dimîne îm-, kurmancî dengê myê winda dike.

îsawîti îsawî + -tî ji îsa + -wî + -tî

îsfenc hevrehê farisî اسفنج (isfenc), herdu ji erebî إسفنج (isfenc) ji aramî ܐܣܦܢܓܐ (êspogga) ji yûnanî σπόγγος (spóngos), hevrehê latînî fungus (kivark), ermeniya kevn unLûlû (sunkn). Heman peyva yûnanî bi rêya latînî spongia ketiye gelek zimanên ewropî jî: inglîzî sponge, îtalî spugna, spanî esponja, frensî éponge, ermenî սպոնջ (spung)... Heman peyv herwiha bi rêya yûnaniya nû σφουγγάρι (sfoungári) serekaniya sünger ya tirkî û bi rêya tirkî dîsa çavkaniya sunger, singer, sungêr yê kurdî ye jî.

îskan bi rêya farisî استکان (istikan) ji rûsî стакан (stakan) ji slaviya kevn ya rojhilat достаканъ (dostakanŭ)

îslamiyet ji erebî îslamî + -yet

îslamofobî ji fransî islamophobie yan ji inglîzî islamophobia ji îslam + -o- + -fobî

îsot ji tirkî "ısı(tan) ot(u)" (riweka dijwar / tûj), herwiha bide ber sirbî û xirwatî isiot (gijnîj). Ihtimala ku "îsot" ji tirkî ye (tevî ku di tirkî de êdî nayê bikaranîn jî) mezîn e ji ber ku "îsot" tenê li Bakurê Kurdistanê û deverên nêzîkî wê tê gotin, li deverên din yê Kurdistanê (eger ne deverên Başûr-Rojavaya Kurdistanê yê pirr nêzîkî bakur bin) peyda nabe û di zimanên din yê îranî de nîne. Hin kes bi şaşî wê bi peyva sotin / sot anku şewitîn / şewitî ve girê didin.

îşev -î + şev. Bi avestayî im- + xşepne, bi farisî dibe êm, bi kurdî dimîne îm, kurmancî dengê myê dike winda.

îşlik Tirkî: işlik

îşporta bi rêya tirkî işporta jialbani shportë (selik, sepet) ji îtalî sporta ji latînî sporta (selik, sepet) ji yûnanî σπορίς (sporis).

îşraq ji erebî, têkilî şerq

îşxal erebî >> اشغال

îxanet ji erebî خيانة (xiyanet)

îxlas ji erebî إخلاص

îxrac ji erebî, têkilî xaric

îz ji tirkî iz

îzac ji erebî, têkilî aciz

îzafe ji erebî, têkilî zêde

îzbat ji erebî اثبات (îşbat). Di kurdî de Ê-ya bêlerz di bin tesîra B-ya bilerz de bûye Z-ya bilerz. Di tirkî de heman peyv bûye ispat anku B-ya bilerz ji ber tesîra S-ya bêlerz bûye P-ya bêlerz.

Îzlenda ji zimanên cermenî is (cemed, qeşa) û land (welat, -stan)

îzm ji inglîzî ism yan frensî isme

îzolasyon ji fransî isolation

îzole ji fransî isolé

-j-

jaj hevrehê farisî ژاژ (jaj), ji îranî. Cacik (xiyarmast ya tirkî yekser û τζατζίκι (xiyarmast) ya yûnanî bi rêya tirkî ji kurdî ne. bi rêya yûnanî ev gotina kurdî yan jî peyva ji wê jajî bi forma xwe ya yûnanîkirî tsatsiki bi wateya xiyarmast ketiye pirraniya zimanên dinyayê.

jajî jaj + -î. Cacik (xiyarmast) ya tirkî û τζατζίκι (xiyarmast) ya yûnanî ji kurdî ne <http://www.nisanyansozluk.com/?kcacçC4çB1k> bi rêya yûnanî ev gotina kurdî ketiye pirraniya zimanên dinyayê.

janr ji fransî genre /janr/

jêhat jê+hatî yan jî jîr+hatî

jehr hevrehê soranî ژهر (jehr), kelhurî jyer, parsî jehr, farisî زهر (zehr), pehlewî zehr, avestayî cethre-, ji protohindûewropî gʷhntro- (kujer, kujek) ji gʷhen- (lê dan, kuştin) ku herwiha serekaniya peyva bi maneya "lê dan" yan "kuştin" ya gelek zimanan e: avestayî 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 (ceynti-), sanskrîtî हन्ति (heynti-), ermeniya kevn գալս (gan), yûnaniya kevn θείνω (theinō) û φόνος

(fónos), latînî of-fendō, sirbî/xirwatî žeti/ жети, lîtwanî genėti... Binêrin jenîn. Zehir ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

jejú ji protohindûewropî h₁eǵʰi-, hevrehê soranî ژیشک / jîşk, zazakî dije, farisî جوجەتیغی (cûcêtîxî), pehlewî zûzek, avestayî dujeke, osetî узун (uzun), ermenî ողբ (oznî), rusî ёж), çekî/slovakî/slovenî jež, polonî jeź, lîtwanî ežys, yûnanî ἐχῆνος, almanî Igel, swêdî igel, danmarkî û norwecî igle...

jen protohindûewropî: gwhen- ("kuştin") protoaryayî: jan- ("kuştin, lê dan")Avestayî: jan- ("kuştin")Farisiya Kevin: jan- ("pelixandin, qetil kirin, lê dan")Pûnjabî: jn- ("pelixandin, jenandin, lê dan; muzîk jenandin") Middle Persian: zn- ("jenandin, lê dan; muzîk jenandin")Sogdî: jn- ("jenandin, lê dan") Farisî: zadan / zan- ("jenandin, lê dan; muzîk jenandin") Belûçî: jat / jan- ("jenandin, lê dan") irKurdî: jenandin, jenînHewramî: jenay / jen- ("jenandin") ... Zazakî: cenayene / cen- jenandinSanskritî: han- ("kuştin, lê dan")Ermenî: gan ("lê dan") Yewnanî: fónos ("kuştin")Latînî: -fendere ("jenandin, lê dan") Înglîzî: bane ("kuştin, felekat, derd, jehr") ...Çavkanî: Cheung p.225, Watkins p.35

jenandin protohindûewropî: gwhen- ("kuştin") + -andin protoaryayî: jan- ("kuştin, lê dan")Avestayî: jan- ("kuştin")Farisiya Kevin: jan- ("pelixandin, qetil kirin, lê dan")Pûnjabî: jn- ("pelixandin, jenandin, lê dan; muzîk jenandin") Middle Persian: zn- ("jenandin, lê dan; muzîk jenandin")Sogdî: jn- ("jenandin, lê dan") Farisî: zadan / zan- ("jenandin, lê dan; muzîk jenandin") Belûçî: jat / jan- ("jenandin, lê dan") irKurdî: jenandin, jenînHewramî: jenay / jen- ("jenandin") ... Zazakî: cenayene / cen- jenandinSanskritî: han- ("kuştin, lê dan")Ermenî: gan ("lê dan") Yewnanî: fónos ("kuştin")Latînî: -fendere ("jenandin, lê dan") Înglîzî: bane ("kuştin, felekat, derd, jehr") ...Çavkanî: Cheung p.225, Watkins p.35

jendirme ji fransî gendarmerie

jenerîk ji fransî yan inglîzî generic

jeng herwiha jengar, jengal, hevrehê soranî ژەنگ (zeng), farisî زنگ (zeng) û زنگار (zengar), pehlewî zangār (zengar), ji îranî. 𐭩𐭥𐭥𐭥 (žang, jeng) ya ermenî, շանգար (zangara, zengara) ya aramî û زنجار (zincar) ya erebî ji îranî ne. Formên zeng, zengar ji farisî ketine kurdî û di kurdî de ne formên xwemalî ne: bide ber kurdî jin, jiyar, jehr, farisî zen, zindegî, zehir.

jenîn protohindûewropî: gwhen- ("kuştin") + -în protoaryayî: jan- ("kuştin, lê dan")Avestayî: jan- ("kuştin")Farisiya Kevin: jan- ("pelixandin, qetil kirin, lê dan")Pûnjabî: jn- ("pelixandin, jenandin, lê dan; muzîk jenandin") Middle Persian: zn- ("jenandin, lê dan; muzîk

jenandin")Sogdî: jn- ("jenandin, lê dan") Farisî: zadan / zan- ("jenandin, lê dan; muzîk jenandin") Belûçî: jat / jan- ("jenandin, lê dan") irKurdî: jenandin, jenînHewramî: jenay / jen- ("jenandin") ... Zazakî: cenayene / cen- jenandinSanskritî: han- ("kuştin, lê dan")Ermenî: gan ("lê dan") Yewnanî: fónos ("kuştin")Latînî: -fendere ("jenandin, lê dan") Înglîzî: bane ("kuştin, felekat, derd, jehr") ...Çavkanî: Cheung p.225, Watkins p.35

jenosîd ji fransî génocide ji yûnanî genos (gel, nijad) + ji latînî caedre (kuştin). Cînosayd li gor bilêvkirina inglîzî ya peyva genocide e.

jenyar jenîn - -în + -yar

jeolog bi rêya fransî géologue ji yûnanîya kevn: jeo- + -log

jeolojî bi rêya fransî géologie ji yûnanîya kevn: jeo- + -lojî

jêp ji inglîzî jeep

jêr hevrehê soranî ژێر (jêr), zazakî cêr, farisî زیر (zîr, zêr), belûçî چیره (çîre) û شیره (şîre), pehlewî ejêr, ezêr, heç-ezêr, avestayî heçe-eðeiri (ji "heçe ji" + eðeiri binî), hemû ji protohindûewropî sek^w- + nd^hero (çûn binî). Binêre: ji + ni-

jêrçande jêr- + çande, wergerra subculture ya inglîzî

jerontolojî bi rêya fransî gérontologie ji yûnanîya kevn γέρων (pîremêr) + -lojî

jet ji fransî jet ji latînî iactus (avêtin navdêr) ji iacere (avêtin lêker)

ji protohindûewropî eg^hs, eg^hs (ji) protoaryayî heç ("li pey, li dûv",) heçeyte "li pey çûn") Avar: heç heçeyte "li pey çûn")Farisiya Kevin: hecPûnjabî: hxsPehlewî: hc, ez partî: ejFarisî: ez, ziBelûçî: eç, eşKurmançî: ji, iş Zazakî: zi, ciAvar: hecSanskritî: sec Rûsî: из (iz)Yewnanî: ἐξ (êks)Latînî: exLîtvani: iš, iš Çavkanî: Cheung p.124, Horn p.18, Watkins p.74, Etymonline

jî hevrehê devokî ya kurmançî jik û ji (bi maneya "herwiha, jî"), soranî -îş, zazakî cî, farisî نیز (nîz) û pehlewî nîz (herdu bi metatezê), sanskritî ञ (ça), albanî dhe (û), latînî -que, yûnaniya kevn τε (tê: jî, herwiha, û) hemû ji protohindûewropî -k^we (û)..

ji ber ku Bi zimanê sîmerî em dibêjin "bar" ji bo peyva kurdî "ji ber ku"

jîgolo ji fransî gigolo ji gigue

jîle hevrehê tirkî jile, herdu ji fransî gilet (> inglîzî gilet) ji erebî jispani chaleco جلیقه (celîqet) ji tirkî yelek ji tirkiya kevn yél- (pif dan, pif kirinê). ji eynî rehî: cil, cilik, êlek.

jîlêt ji fransî gilette

jimar Bi avestayî mer-, bi pehlewî şumâr, bi zazakî amar, bi kurdî dibe jimar. Peyva jimarê bi Kurdî herî kevin e.

jimarnasî jimar + -nasî yan jimarnas + -î

jin ji protohindûewropî g^wén ("jin"), protoaryayî cenH ("jin"), têkilî जनि (cani, "jin"), avestayî 𐬵𐬀𐬎𐬌 (cini), pehlewî zen, osetî зæнæг (zarrok, dûndeh), farisî زن (zen), zazakî cenî, rusî жена (jêna), polonî zenă, yûnaniya kevn γυνή (gunê -> jîne- > jînekolojî / jînekolog), ermenî կիկ (kin), swêdî kvinna, norwecî kone, danmarkî kvinde, inglîzî queen ("şabanû, qralîçe")... protohindûewropî: g^wén- ("jin") protoaryayî: cen- ("jin") Avestayî: cēnî- ("jin") Middle Persian: zen ("jin") Pûnjabî: cin ("jin") Farisî: zen ("jin") kurmancî: jin ("jin") Kurdî (Sorani): jin- ("jin") Belûçî: cen- ("jin") Zazakî: cînî ("jin")... Sanskrîtî: cāni- ("jin") Yewnanî: gyne- ("jin") Ermenî: kin- ("jin") enk: cwēn- ("jin") Înglîzî: queen- ("şabanî, kabanî, qralîçe") Çavkanî: Watkins p.34, Horn p.148

jîn têkilî jî (navdêr) û jiyan protohindûewropî: gwei- ("jîn") protoaryayî: jai ("jîn") Avestayî: jwa- ("jîn") Farisiya Kevin: jīw- ("jîn") Pûnjabî: jyw- ("jîn") Middle Persian: zyw- ("jîn") harezmi: zyw- ("jîn") Sogdî: zw- ("jîn") Farisî: zīy- ("jîn") pe: žwak- ("jîn") ... ir Kurmancî: jîn ("jîn") Kurdî (Sorani): jîn ("jîn") Hewramî: jîwa- ("jîn") Zazakî: cu, cuye, ciwayen ("jîn") Sanskrîtî: jīv- ("jîn") Latîni: vīvo ("jîn") Yewnanî: bio- ("jiyan") enk: cwic ("lez") Înglîzî: quick ("lez") ... Çavkanî: Cheung p.222, Watkins p.33, Etymonline Hem-ristim: jîndar, zindî

jintî jin + tî yan jin + -tî

jinû Hevoka çok, ji protohindûewropî gónu, hevrehên bi zimanên din yên protohindûewropî: Albanian: gju Anatolian: Hittite: gēnu, ganu- (in oblique cases) Armenian: Old Armenian: ծոկ (cungk'), ծոկ (cunkk'), ծոկ Armenian: ծոկ (çunk) Celtic: Goidelic: Old Irish: glún Irish: glúin Scottish Gaelic: glùin Brythonic: Breton: glin Welsh: glin Germanic: Gothic: RNI (kniu) Old English: cneo English: knee Old Frisian: kniu Old High German: kneo German: Knie Old Norse: kné Danish: knæ Icelandic: kné Swedish: knä Norwegian: kne Old Saxon knio Dutch: knie Greek: Ancient Greek: scpolytonic (gonu) Indo-Iranian: Iranian: Western Iranian: Kurdish: jinû, çok Persian: scfa-Arab (zānu) TajikscCyrWEastern Iranian: Avestan: scAvsW (zānu) Ossetian зоньг (zonyg) Indo-Aryan: Pāli: jānu Sanskrit: scDeva (jānu) Italic: Latin: genu French: genou Italian: W Portuguese: W Romanian: genunchi Spanish: hinojo

jinxas jin + xas (anku "jina taybet") li gor mêrxas hatiye çêkirin

jîr herwiha jîrik, hevrehê zîrek (ji farisî), sorani ژیر (jîr), farisî زيرك (zîrek), pehlewî zîrek, ji îranî.

jîrtelefon jîr + telefon, wergerra smartphone (smart + phone) ya inglîzî

jiyan ji protohindûewropî g^wey- ("jîn, jiyân"), protoaryayî jai-, têkilî ciwa- ("jiyan") ya avestayî, cîw- ("jiyan") ya farisiya kevn (zindegî ya farisiya nû), जीवति (cîvati "jiyan") ya sanskrîtî, жить (jîti "jiyan") ya rusî, dzivs ("jiyan") ya latviyayî, gývas ("jiyan") ya lîtwanî, vivus ("jiyan") ya latînî, ჟჳაჟ (keam "jiyan") ya ermeniya kevn, ჟჳგგტ (keççe "her bijî, aferin!"), cwic ("jîndar") ya inglîziya kevn > quick ("lezgîn; bi lez") ya inglîziya nû. protohindûewropî: gwei- ("jîn") protoaryayî: jai ("jîn") Avestayî: jwa- ("jîn") Farisiya Kevin: jîw- ("jîn") Pûnjabî: jyw- ("jîn") Middle Persian: zyw- ("jîn") harezmi: zyw- ("jîn") Sogdî: zw- ("jîn") Farisî: zîy- ("jîn") pe: žwak- ("jîn") ... irKurmancî: jîn ("jîn") Kurdî (Sorani): jîn ("jîn") Hewramî: jîwa- ("jîn") Zazakî: ciwayen ("jîn") Sanskrîtî: jîv- ("jîn") Latînî: vîvo ("jîn") Yewnanî: bio- ("jiyan") enk: cwic ("jîndar") Înglîzî: quick ("bi lez") ...

joker ji inglîzî joker ji joke (henek, qerf, pêkenok, tinazî, tirrane)

jokey ji inglîzî li gor bilêvkirina fransî

zor kurtkirina "ji ber" (tarîxiyên "je wer" > "zor"), hevrehên zazakî cor, belûçî زبر (zebr), farisî زبر (zeber < ez-ber), pehlewî ec wer, avestayî heçe-upeiri, hemû ji protohindûewropî sek^w- (binêre: ji) + uperi (binêre: ber).

jovan jovanî jovanîti jovanîti

jubîle ji inglîzî jubilee < frensî jubilé < latînî jubilaeus < yewnanî iōbēlos < îbranî yobêl (beran ji ber ku jubîleya cihûyan bi rakirina şaxê beranekî dihat ragihandin)

jûje Bi avestayî dujeke, bi pehlewî zûzek

jûji ji protohindûewropî h₁eg^hi-, hevrehên soranî ژیشک / jîşk, zazakî dije, farisî جوجہتیغی (cûcêtîxî), pehlewî zûzek, avestayî dujeke, osetî узун (uzun), ermenî ոզնի (oznî), rusî ёж, çekî/slovakî/slovenî jež, polonî jeź, lîtwanî ežys, yûnanî ἐχῆνος, almanî Igel, swêdî igel, danmarkî û norwecî igle...

junta bi rêya spanî yan portugalî ji latînî iuncta

jûr varyanteka "zor" e, ji protohindûewropî, binêre: zor

jurî ji latînî jur- (dad)

-k-

ka jikurdi, têkilî kû, bi soranî kwa, têkilî kwê.

kabare ji fransî cabaret

kabra ji aramî ܕܒܪܐ (gebra, gevra: mêr, zêlam) yan ܕܒܒܪܐ (gebbara, genbara: xurt, bihêz), hevrehên îbrî גבר (geber, gever) û גבור (gibor: qehreman, xurt), erebî جبار (cebbar: xurt, bihêz)

û جبر (cebere: bihêz kirin, xurt kirin) ku serekaniya peyvên cebar, cebir, cebirandin, cebirîn e. Bo guherîna G/K bide ber gopal / kopal, gundor / kindor...

kabûs ji erebî كابوس (kabûs: hw), hevrehê yan ji aramî כבשא (kibaşa: tade, zordarî, zordestî) כבש (k-b-ş-: çewisandin, dewisandin, givaştin).

kadesûrk kade + sûr (têrxwê) + -k

kadir ji inglîzî yan ji fransî cadre (1. berpîrs 2. çarçove, milbend) ji îtalî quadro (çargoşe, çarçove, milbend, meydan) ji latînî quadrum ji quattuor (çar) ku hevrehê "çîwar" ya soranî û "çar" ya kurmançî ye. Heman peyv bi rêya tirkî ji îtalî wek kadro jî ketiyê kurdî.

kadiz ka + dizîn - -în

Kadiz kadiz, binêrin şiroveya li jor di beşa "ji Wêjeyê" de

kadro ji îtalî quadro ((1. berpîrs 2. çarçove, milbend, meydan) ji latînî quadrum ji quattuor (çar) ku hevrehê "çîwar" ya soranî û "çar" ya kurmançî ye. Heman peyv bi rêya fransî yan inglîzî cadre dîsa ji îtalî wek kadir / kadr jî ketiyê kurdî.

kafir ji erebî کافر (kafir) ji کفر (kefere: ji ser rêya rast xirrîn / ketin), têkilî کفر (kufr: kufir) û کفران (kufran: kurfan), hevrehê aramî kepran / kepra, ihtimal e ku hem ya aramî hem jî ya erebî ji aramî kepar (gund) bin, bide ber peyav latînî paganus ku hem maneya "gundî" û hem jî ya "bêdîn, xwedênenas" dide. Kafir herwiha hevrehê gawir e jî.

kahîn ji erebî كاهن (kahin), hevrehê aramî כהנא / כהנ (kahna), îbranî כוהן (kohên) ji כון (k-w-n-: rabûn, sekinîn > kurdî kewn), amharî קאן (kahn)...

kaho hevrehê yan ji farisî کاهو, teberî kehûk, gîlekî kehû, mazenderanî kehû û kehîr... ji îranî. Ihtimalen têkilî zazakî kiho (kesk).

kahraman ji kurdî û farisî

kaj ji yewnanî κα

kajêr kurtkirina katjimêr ji kat (dem) + -jimêr- (-hejmêr-) ku rehê dema niha ji lêkera jimardin (hejmartin) e, jikurdi

kak ji protoaryayî, binêre kek.

kakofonî bi rêya fransî cacophonie yan inglîzî cacophony ji yewnanî κακοφωνία (kakofonia) ji κακός (kakosxirab) + φωνή (fondeng)

kakûl hevrehê kalikê ye, bi metatezê bûye kakil, paşî kakûl

kal ji erebî كهل (kehl: pîr, pîremêr). Bo hin peyvên din jî, ku "-eh-" tê de dibe "-a-", bide ber kehr / kar(ik), kehnî / kanî, lehindik / landik...

kalekol ji tirkî kalekol ji kale (keleh, kelhe, qele) li ber modêla karakol (qereqol)

kalîte bi rêya fransî qualité /kalîte/ ji latînî qualitas ji qualis (çawan) ji proto-hindûewropî kwo (kî, çawan)

kam kamiran + -î

kamil ji erebî کامل (kamil)

kamîl ji erebî کامل (kamil)

kamilen ji erebî: kamil + -en

kamiran ji farisî کامران (kamran) ji کام (xwezî, mirad, daxwaz, kam-) + -ران (-ran: -ajo, -gêrr, birêveber, livîner, -ran). Kam- ji pehlewî kam ji hexamenişî kame-, hevrehê avestayî kame-, sanskrîtî काम (kāma), hemû ji protohindûewropî keh₂- (yar, dilber) ku herwiha serekaniya caraid ya îrlendiya kevn û carus (ezîz, berdilî) ya latînî ye ku caro ya îtalî, portugalî û spanî û cher ya frensî jê peyda bûne. Ji eynî rehî whore (qehbe) ya inglîzî jî çêbûye. -ran ji lêkera farisî راندن (randen: ajotin). Ji "kam-" herwiha Kamkaran, ji "-ran" herwiha hukimran.

kampanya ji latînî campania (meydana cengê) ji campus (meydan; kemp)

kampûs ji latînî campus (kemp)

kamuflaj ji fransî camouflage ji camoufler

kamul ji erebî کامل (kamil)

kamyon ji fransî camion

kanabîs bi rêya fransî cannabis yan inglîzî cannabis ji latînî cannabis ji yûnanî κανναβις (> yewnaniya nûjen καννάβεις) ji îbrî קַנְבּוֹס ji קַנְבּוֹס belkî ji sûmerî kanubi

kanal ji fransî canal ji latînî canalis (co, cok) ji canna (co, cok) + -alis jiyewnani κάνα (kanna: co, cok) ji akadî qenû

kanc ji tirkî, bi tirkiya kevn kênc, bi tirkiya nû genç - binêrin "qenc" û "genc".

kandîdat bi rêya inglîzî candidate yan frensî candidat nêr yan candidate mê ji latînî candidatus ji candidus (spî) ji ber ku karmendên romî wek nîşana pakiyê cibeyên spî li xwe dikirin

kanî protoaryayî: xa- ("kanî, bîr")Avestayî: xān ("kanî, bîr")Pûnjabî: xnyg ("kanî")Middle Persian: xnyg ("kanî") sogdî: xxn ("kanî")Farisî: xānī ("kanî") ... irKurdî: kanî, kehnî ("kanî")Kurdî (Sorani): kanî ("kanî")Hewramî: hane ("kanî") Zazakî: henî ("kanî")Sanskritî: khān- ("kanî, bîr")Çavkanî: Cheung p.404, Lubotsky p.9, MacKenzie P.136

kanîbal bi rêya spanî ji zimanin karîbî

kank herwiha qarnik, formek ji qirn + -ik, ji erebî ji yûnanî, binêre: qirn.

kantîte bi rêya fransî quantité ji latînî quantus (çend, çiqas)

kanton ji fransî canton ji oksitani canton ji latînî canthus ji yûnanî κανθός (kanthós: kunc,qunc,kujî, goşe, rex, hêl, alî). Bide ber herêm.

kanun bi rêya erebî ji latînî canon

kanûn ji erebî كانون (kanûn; sope, argûn) ji aramî כנון (kanûn: hw) ji akadî kenûnu, kinûnu

kanyon bi rêya inglîzî yan fransî canyon ji spanî cañón

kanza kan + -zaBi zimanê sûmerî em dibêjin "zah" ji bo "beşên/navên parçayan zêringerê"

kaos ji yewnanî

kaotîk kaos - -s + -tîk

kapasîte bi rêya fransî capacité ji latînî capacitas

kaptan bi rêya fransî capitaine yan inglîzî captain ji latînî capitaneus ji caput (ser)

kapuçîno ji îtalî cappuccino

kar têkilî kirin, -ker protohindûewropî: kwer- ("kirin") protoaryayî: kar- ("kirin")Farisî: kar ("kar") ...Kurmancî: kar ("kar")Kurdî (Sorani): kar ("kar")Hewramî: kar ("kar")Zazakî: kar ("kar") sa: karma ("bizav, hereket, kar") ... Çavkanî: Cheung p.237, Watkins p.45 Hevreh kirin

kara karîn - -în + -a

karavan ji inglîzî caravan ji îranî, hevreh kurdî karwan û farisî کاروان (karvan) ya farisî.

karbon bi rêya fransî carbone yan inglîzî carbon ji latînî carbo (komirr, rejî)

karçîn kar(?) + Çîn, bide ber darçîn (dara Çînê) û çinar ("Çîn-dar"), ji îranî

kard Bi avestayî kerêt, pehlewî kert, bi zazakî kardî. Kurmancî dyê dike winda.

kare ji fransî carré

kareba ji îranî, hevreh soranî کاربا (kareba), farisî کهربا (kehreba), ji ka (giyayê hişkkirî bo sewalan) + -reba (têkilî farisî ربودن / rubûdenjê standin, talan kirin, rehê dema niha "-ruba-") anku "ka-gir", ji protohindûewropî reub- (jê standin, şelandin, talan kirin, girtin) ku herwiha serekaniya rob (şelandin, talan kirin) ya inglîzî û rauben ya almanî ye jî. کهرباء (kehrebai) ya erebî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin lê bi kirasê erebî di forma kurdî kehreba da li kurdî vegeriye.

karesat ji erebî karisat, pirhejmara karise

karik hevrehên din yê kurmancî kehr, kerik, kar , soranî karjîle, kar, karjote, feylî kyer, lekî kyerê, kyerî jikurdi, hevreh yan ji ermenî գար (gar), ermeniya kevn գարն (garñ), ji protohindûewropî wrH(e)n ku herwiha serekaniya beran û berx e jî.

karîn ji ermenî, bi ermeniya rojava կարնալ (karenal/garenal), ermeniya rojhilat կարոնալ (karoganal), têkilî ermeniya kevn կարոն (karot: xurt, bihêz) ji կար (kar: hêz, îmkan). Di lêkera ermenî de di nava peyvê de hem "r" û hem jî "n" heye loma di hin devokên kurmancî de "karîn" û di hinan de jî "kanîn" e. Di devokên kurmancî yê dûrî ermenî de û di zaravayên din yê kurdî û di zimanên din yê îranî de peyda nabe loma ihtimala ku ji ermenî be gelekî mezin e. Bi hin devokên kurmancî şivan e ku hevrehê şivan (mimkin bûn) ya soranî, şayed ya ji farisî û şikenayene ya zazakî ye. Di soranî de tiwanîn (rehê dema niha "-tiwan-") e ku hevrehê توانستن (tevanesten) ya farisî ye ku rehê wê yê dema niha "-tevan-" e. Ne têkilî can (bixwîne: ken yan kan) ya inglîzî û hevrehên wê yê zimanên cermenî ye ji ber ku eger ew hevreh bûna, "k" ya proto-hindûewropî divê di kurdî de bûbûya "s" û di zimanên cermenî de jî "h". Idiaya Beghyani, ku dibêje ji kirin e, bi ti belgeyan nehatiye peyitandin. Hesendost bi xeletî li ber peyva "tevanisten" ya farisî nivîsiye: "kirmaşanî: twanîn, karîn, û: karîn, kan, kanî". Di rastiyê de li ber "karîn, -kan-, kanî" diviyabû ku "kurmancî" hatibûya nivîsîn. Bi Kirmaşanî û lekî tûenîn / tûenisin e.

karîte ji aramî qarîta

karîzma ji yûnanîya kevn χάρισμα (kerem, xêr, bereket, diyarî)

karneval ji latînî carne vale ("bi xatirê goştî" ji ber ku karneval berê li welatên katolîk berî destpêkirina heyama rojgirtinê dihatin pîrozkirin)

kärsivällinen kärsivä + -llinen ji kärsiä + -vä + -llinen

kärsivällisyys kärsivällinen ji kärsiä

kart Bi avestayî kerêt, pehlewî kert, bi zazakî kardî, bi hewramî kard. Kurmancî dyê dike winda.

kartol ji rûsî картофель (kartofêli) ji almanî Kartoffell ji îtalî tartuficcolo ji latînî territüberum ("kivarka erdê)

kartûş ji fransî cartouche, ew bi xwe jî ji îtalî cartoccio e ku hevrehê kartonê ye

karwan hevrehê soranî کاروان (karwan), farisî کاروان (karvan), partî k'rw'n, pehlewî karewan, hexamenîşî kare- (leşker, mirov), sanskrîtî कुल (kula: ref, revde, kom), lîtwanî kãras (ceng, şerr), latviyayî karš (ceng, şerr), koίρανος (koíranos: fermaner, serleşker), gotî 𐎠𐎼𐎷𐎡𐎴 (harjis: artêş), swêdî här (leşker), hær (leşker), almanî Heer (leşker), holendî heer, inglîzî here (dijmin), îrlendî cuire (ref, kom)... hemû ji protohindûewropî kor-os, kory-os (artêş, leşker). Anku maneya bingehîn ya peyvê pêşî "leşker" bû, paşî bûye "leşkerên bi rê ve", paşî her koma ku bi rêyek dûr ve diçe.

kas hevrehê farisî کاسه (kas) / کاسه (kasê), hexamenişî kase- ji akadî kasu ji sûmerî kesu. Heman peyvê di zimanên samî de jî bi berfirehî cih girtiye: aramî كسه (kasa), erebî كأس (keis), îbrî כוס (kos)

kaset ji fransî yan inglîzî cassette

kast bi rêya fransî yan inglîzî caste ji latînî castus

kaşer ji ibri כשר (kaşer)

kaşif ji erebî, têkilî keşf

katalog ji yûnanîya kevn κατάλογος (katalogos) ji κατά (kata) "jêrve, ber bi jê" + λέγω (lego) "civandin, berhev kirin, bijartin"

katamaran ji inglîzî catamaran yan ji fransî catamaran jitamili கடம்பு (kaṭṭu: girê dan) + மரம் (maram: dar)

katarakt ji inglîzî cataract yan ji fransî cataracte ji latînî cataracta ji yûnanî καταράκτης ji καταράσσω (katarassō, "dirêjim").

katedral ji yewnanî καθέδρα (kursî) κατά (xwarê, jêr) + ἔδρα (rûniştin)

katib ji erebî, têkilî kitab, kitêb

katjimêr kat (dem) + -jimêr

katrilyon ji fransî quadrillion

kavalkad bi rêya fransî ji îtalî ji latînî

kavil Nayê zanîn, di zimanên din yên îranî û yên cîran de peyda nabe. Bi ihtimaleke biçûk ji xirab(e) ye ji erebî: xerab > xirab > kirab > kilab > kilav > kival > kavil

kavir hevrehê soranî کاور (kawiř) yan کاور (kawuř), Kirmaşanî kawiř, hewramî hawuřî, latînî caper (nêrî), capellus (gîsk), capra (bizin) (> îtalî û romanî capra, portugali û spanî cabra, frensî chèvre), îrlendiya kevn gabor (bizin), bretonî gavr, weylsî gafr, norsiya kevn hafr (nêrî), inglîziya kevn hæfr (nêrî), îzlendî hafur, ferî havur, holendiya kevn haberling, almaniya devokî Habergeisz, yûnaniya kevn κάπρος (kapos: beraz), hemû ji protohindûewropî κάπρος (heywanên bisim). ji eynî rehî belkî herwiha: farisî چپیش (çepiş).

kawik Belkî ji îranî, bide ber farisî کاوک (kavek: xulole, xirş, xalî) ji کاو (kav: xulole)

kaxez hevrehê soranî کاغز (kağez), farisî کاغذ (kağez), sogdî kaḫida / qaḫida, ihtimalen ji çînî.

kazîno ji îtalî casino (xanîk) ji casa (xanî, mal)

kê ji protohindûewropî, binêrin: kî.

ke wate ke (bi soranî ye wateya "ku" dide) + wate

kebab ji erebî كباب (kebab, goştê biraştî), hevrehê aramî כבבא (kibeba: kebab, goştê biraştî), akadî kebabu (biraştin)

kêberî ji kêber ji kê (kî) + -ber + -î

kêbirk kê + birin - -in + -k

keç ji îranî, hevrehê soranî کچ (kiç), soraniya erdelanî kenîşk, hewramî kinaçê, zazakî kêna, pehlewî kenîçek, kenîzeg, sogdî kençîk (kenîgjin), avestayî kenya-, sanskrîtî kenya-. Kancık (dêl) ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin. qîz ne ji eynî rehî lê ji tirkî kız e. Nêzîkiya keç û kız tesedîfî ye anku kız ne ji zimanekî îranî ye.

kêç hevrehê soranî kêç, farisî kek, keyk, pehlewî keyk, tacikî kayak ji îranî. Hêjayî gotinê ye ku navê proto-hindûewropî yê vê heşerê, wek yê gelek heywanên din jî, di zimanên îranî de nemaye û bi peyveke din hatiye guherandin. Hevwateya vê peyvê bi proto-hindûewropî plusis bû ku sanskrîtî "plusi", lîtwanî blusà, rûsî "bloxa", albanî plesht, yûnanî "psulla", latînî pulex, spanî pulga, frensî puce, îtalî pulce, ermenî "lu", inglîzî flea... jê peyda bûne. Di nav zimanên îranî de ev peyva proto-hindûewropî di peştûyî de wek "vreje" û di yixnî de jî wek "frîgo" hatiye parastin.

keçel Bi metatezê ji kelçe (piçekê kel anku serrût) ji kel + -çe, ji protohindûewropî gal- (hilû, rût, bêmû, kel, keçel), hevrehên kurmançî kel, kele, kelle, kulox, hilû, farisî كل (kel), كله (kelle), latînî calvus (> fransî chauve), rusî голый (goliy: rût), inglîzî callow, almanî kahl, holendî kaal, çekî û holý, slovenî gol, polonî goty...

ked ji erebî kedd

kedî ji îranî, ji ked, ji avestayî kata-, keye (Kurdiya zazakî), mal + î, -î. herwiha pehlewî kadagîg: kadag-, keye (Kurdiya zazakî), mal + îg, -î.

kedxuda ked- (mal), hevrehê ke- / ka- di peyva kevanî / kabanî de, hevrehê farisî كدخدا (kedxuda: malxwê) ji كد (ked: mal), pehlewî kedek (mal), avestayî kete- (ode, hemû ji îranî. herwiha hevrehê key (gund), keya (muxtar), keye (mal)...

kef I (kefa avê) ji protohindûewropî koph2o- (çilm, kilmûş, lîk), protoaryayî kepe-, hevrehê avestayî kefe, pehlewî kef, farisî kef, osetî xef(e) (kilmûş), sanskrîtî kefe (çilm)

kef II (kefa destan) ji erebî كف (keff), hevrehê maltî keff, îbrî כף (kef), aramî כפה (keppa), akadî 𐎧𐎢𐎡𐎠 (kappu), ugarî 𐎧𐎢𐎡𐎠 (k-p), hemû ji proto-samî *kapp-

kêf ji erebî فيك (keyf)

kefalet ji erebî, têkilî kefil

kefaret ji erebî كفارة (kefarezt) ji كفر (niximandin, nepenî kirin), hevrehê aramî כפרא (kipara), akadî keparû (jê birin). Binêrin kafir, kufir.

kefçî Bi pehlewî kefiç (+ek), bi avestayî kefe-

kefçik hevrehê kirmanşanî kemçig, zazakî kewçike, koçike, pehlewî kefçeg/kefç, sogdî kefçê/kepçê, farisî کفچه (kefçê) û چمچه (çemçê), belûçî چمچه (çemçe), avestayî kefe-, sanskrîtî चमस (çemese), hemû ji protoaryayî

kefen ji erebî كفن (kefen), hevrehê yûnanî κόφινος (kofinos: zembîl, kufik, selik), herdu jimisri k-p-n- (tabûtên rûlî). Heman peyva bi rêya yûnanî li zimanên ewropî jî belav bûye: latînî cophinus (kufik, selik) > fransî couffin (zembîl) > inglîzî coffin (tabût, cenaze) û fransî couffe (kufik), inglîzî coffer (sindoq, qase).

kêferat ji erebî كفارة (kefaret) ji كفر (reş kirin, jê birin, niximandin), hevrehê aramî כפרא (kipara: bedel), akadî keparû (jê birin). ji heman rehî: kufir.

kefgir kef + -gîr, hevrehê farisî کفگیر (kevgîr), ji îranî. Kevgir ya tirkî ji îranî ye.

kêfirîn têkilî kêferat

keftar ji pehlewî haftâr, heftar.

keftin Bi avestayî kep-, bi pehlewî keften.

kêh hevrehê soranî کا (ka), farisî کاه (kah) û كه (keh-), pehlewî kah, hindî घास (ghās), urdûyî گھاس (ghas), sanskrîtî घास (ghāsa), belkî ji protohindûewropî keh₂u- (kutan, hincinandin, hûr kirin) - latînî cūdere. S-ya proto-hindûewropî û proto-aryayî (sanskrîtî "ghasa-" lê pehlewî "kah") di îranî de dibe H (binêre: havîn, heft). ji eynî rehî: kadîn, kehreba, kehribar...

kek hevrehê soranî کاک / kak (kek, kak) û کاکه / kake (keko, kako), bextiyarî گگه / gegê (bira) û کاکا / kaka (mam, ap), belûçî کاکه (kake: xal, birayê dayê), maratî कका (kaka: mam, ap), hindî चाचा (çaça: mam, ap), urdûyî چچا (çeça: mam, ap), belkî ji protoaryayî lê herwiha bi zimanên austronezî jî kaka maneya bira yan xuşk dide: indonezî kakak, kak, malezî kak, kaka, kakak, kakang, akak, akang, kang yan jî çînî 哥哥 (gēge, gogo, koko).. Dikare herwiha peyveke gerrok jî be, wek mama (dayik) û papa / baba ku di kurdî de bûye bab / bav. Bi kurmanciya rojhilatî "kak" maneya "kek, birayê mezin" dide lê bi kurmanciya rojavayî wateya "bab, bav" dide.

kel hevrehê din ya kurmançî kelek (dîwarê dûr bûstanan/zevîyan), pehlewî kelek ji akadî keleku. Peyva erebî قلعة (qelet) jî ji akadî ye.

kela "Kela" bi maneya "gund" tenê di kurmanciya Xorasanê de hatiye dîtin. Li wê derê ji zimanekî cîran ketiye kurdî, bo nimûne jipestuyî کلی (kiley: gund)

kêlb bi kêmî bi maneya "har, hov" ji erebî كلب (kelb: se, seg, kûçik)

keleh hevrehê din ya kurmançî kelek, pehlewî kelek, erebî قلعة (qele), hemû ji akadî kelekku

kelek ji erebî كلك (kelek) yan ji aramî حلح (kelka), ji akadî kelekku ku herwiha wek κέρκουρος (kerkouros) ketibû yûnaniya kevn û wek navê keştiyeke hinekî cuda jê derbazî hin zimanên din jî yên ewropî bûye: îtalî caracca (bixwîne: karakka), fransî caraque, inglîzî carack, almanî Karacke, каракка (karakka). bi rêya zimanên ewropî ew wek karak dîsa li tirkî vegehiye.

kelemçe herwiha kelepçe, hevrehê soranî کەلەپچە (kelepçe) ji tirkî kelepçe, ji farisî کلبچه (kelebçe / kelebçê: bend, qeyd, girê) ji کلب (keleb: girêk, gac, xilf, xingal, kelef) + چە (-çe, -çik). Peyv bi eslê xwe ji farisî be jî, ew bi rêya tirkî ketiye kurdî ji ber ku di farisî de bi maneya "amûrê asêkirina destên mirovên girtî" nayê bikaranîn lê ew mane di tirkî de lê hatiye barkirin.

kelemî ji yûnanî κράμβη (krambî) ku ketiye farisî û erebî jî. lehane jî ji yûnanî ye.

kêlendî ji ermenî գերանի (gêrandî)

kelepûr hevrehê soranî کەلەپوور (kelepûr), tirkî kelepir, hemû ji yûnanî κελεπούρι (kêlêpûrî: erzanî, tenzîlat)

keleqiçên •kel + qiçdengê şewatê

kelîme ji erebî كَلِمَة (kelîme)

kelle Bi metatezê ji kelçe (piçekê kel anku serrût) ji kel + -çe, ji protohindûewropî gal- (hilû, rût, bêmû, kel, keçel), hevrehên kurmançî kel, kele, kelle, kulox, hilû, farisî کل (kel), كله (kelle), latînî calvus (> fransî chauve), rusî голый (goliy: rût), inglîzî callow, almanî kahl, holendî kaal, çekî û holý, slovenî gol, polonî goły...

kellega Kell (gayê cotî) + ga

kellepaça farisî >>> کلهپاچه

kelt ji yewnanî Κελτός (Keltos) ku serokeşîrek keltan bû

kêm ji îranî, hevrehê soranî کیم (kêm) û کەم, farisî کم (kem), pehlewî kem.

kemalîst (Mustafa) Kemal (Atatürk) + -îst

kemalîzm (Mustafa) Kemal (Atatürk) + -îzm

keman ji farisî کمان (keman: kevan; keman), hevrehê kurmançî kevan. Bo zêdetir agehiyan binêre: kevan.

kemançe ji farisî کمانچه (kemançê) ji کمان (keman: kevan; keman), hevrehê kurmançî "kevan", binêre: kevan.

kembax herwiha kambax, bide ber tirkîya devokî gambak, kambah û kambak. Di lehceyên din yên kurdî de û di zimanên din yên îranî de peyda nabe loma ihtimalen ya kurdî ji tirkî hatiye wergirtin.

kemer herwiha kember, hevrehê farisî کمر (kemer), pehlewî kemer, avestayî kemera-, ji îranî. Ji zimanên îranî ketiye erebî کمر (kemer), tirkî kemer, azerî kəmə, aramî مھرا (qemra), îbrî קמר (qemer)...

kemiyet ji erebî كمية ji کم kem (çend, çiqas) + -یة -iyete (-iyet)

kemoterapî Kemoterapî ji inglîzî chemotherapy û şîmyoterapî ji fransî chimiothérapie, têkilî kîmya û terapî

kemp bi rêya fransî yan inglîzî camp ji latînî campus > kampûs

kemt herwiha kemd û kem, ji farisî ku-Arab

kemyon ji yûnanî κύμων (kûmiyon) ji aramî כמון (kemûna) ji akadî kemûnu ji sûmerî gemun / kumul

ken ji protohindûewropî khendh- ku tenê di zimanên îranî û zimanê ermenî de maye: pehlewî xendîten (kenîn) xendek (bişir, gîrnîj, bişkurr), farisî خنده (xende: "ken"), خندیدن (xendîden: "kenîn"), sogdî xendent (ken) û ermenî խիլխիլ (xind: "şadî, xweşî")

kenar ji îranî, hevrehê farisî کنار (kenar), pehlewî kenar / keran, peştûyî kinar, avestayî kerene-

kenas ji erebî كناس (kennas) ji كنة (kenese: malîn, maliştin, gêzik kirin). Ji eynî rehî: melkes

kend ji îranî, hevrehê kurmancî xendek, farisî كنده (kendê), كندگ (kendeg), خندق (xendeq) û خندق (xendek), pehlewî kendeq. خندق (xendeq) ya erebî û hendek ya tirkî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

kendin protohindûewropî: ken- ("kendin, kolandin") protoaryayî: kan- ("kendin, kolandin") Avestayî: kan- ("kendin, kolandin") Farisiya Kevin: kan- ("kendin, kolandin") Pûnjabî: kn- ("kendin, kolandin") Middle Persian: kan- ("kendin, kolandin") Sogdî: kn- ("kendin, kolandin") Farisî: kandan/kan- ("kendin, kolandin") sîvendî: kand/kên- ("kendin, kolandin") ... ir xunserî: kand/kan- ("kendin, kolandin") Kurdî (Sorani): kendin/-ken- ("kendin, kolandin") Hewramî: kannây/kan- ("kendin, kolandin") Zazakî: kendene/ken- ("kendin, kolandin") Sanskrîtî: khan- ("kendin, kolandin") ... Çavkanî: Cheung p.233

kendo ji japonî 剣道, kendō, kenrê, dōşûr

kengî kî(jan) + -n- + geh (dem, gav) + -ê anku "kîjan demê". Li destpêkê (û hê niha jî di hin devokan de) "kîngê" bû ku ji "kîjan+n+geh+ê" peyda bûye. "Kîjan" anku "çi", "geh" yanî dem

yan gav, "ê" jî forma tewandinê ye. "n" jî herfeke ku carinan dike nav hin peyvên de: tac > tanc, çok > çong, amac (ji tirkî "amaç" ketiye kurdî û farisî) > amanc > armanc. Yan jî "n" dikare ji ber bandora "hiNgê" be ku ji "hin- (wê)+geh+ê" peyda bûye ji ber ku meyleke kurmancî heye ku peyvên pirsînê û bersivên wan dike sîmmetrîk: "kingêhingê", "çendhend", "çimaloma"... (lê ev peyv li gor devokan diguherin). "î"ya di peyva "kengî" de ji ber veguherîneke pirr berbelav ya kurmancî ye: dengê "ê" û yê "î" ne sabit û stabîl in. Di hin devokan de peyv dikare bi "ê" û di hinan de jî bi "î" be.

kengir ji îranî, hevreh farisî کنگر (kenger), pehlewî kenger. Kenger ya tirkî, قنغر (qenxer) ya erebî û Գանգար (gangar) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

kênig protoaryayî: xa- ("kanî, bîr")Avestayî: xān ("kanî, bîr")Pûnjabî: xnyg ("kanî")Middle Persian: xnyg ("kanî") sogdî: xxn ("kanî")Farisî: xānī ("kanî") ... irKurdî: kanî, kehnî ("kanî")Kurdî (Sorani): kanî ("kanî")Hewramî: hane ("kanî") Zazakî: henî ("kanî")Sanskritî: khán- ("kanî, bîr") Çavkanî: Cheung p.404, Lubotsky p.9, MacKenzie P.136

kenîn ken + -în:ji protohindûewropî khendh- ku tenê di zimanên îranî û zimanê ermenî de maye: pehlewî xendîten (kenîn) xendek (bişir, girrnij, bişkurr), farisî خنده (xende: "ken"), خندیدن (xendîden: "kenîn"), sogdî xendent (ken) û ermenî խիխի (şadî, xweşî)

kenîşk ji ken- (keç) + -îşk (bide ber xwişk ji xw- + -îşk), hevreh avestayî 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 (kainī(n)-), sanskritî कन्या (kanyá: keçik) û कनीन (kañína: xort, ciwan), yûnaniya kevn καινός (kaynos: nû, taze), latînî re-cēns (nû, taze), hemû ji protohindûewropî ken- (nû, taze)

kenok kenîn - -în + -ok

kepeng ji tirkî kepenek yan jî ji îranî, hevreh kepah ya pehlewî. Eger ji arî be, hingê ya tirkî jî jê ye.

kepir ihtimalen bi metatezê hevreh farisî کربه (kurbê) / کلبه (kulbê) herdu bi maneya "kolik, holik, odeya biçûk, xanîk, dikan", ji yûnanî καλύβη (kalúbê: eynî wate) ji καλύπτω (parastin, hilgirtin, niximandin) ji proto-hindûewropî kel- (parastin, niximandin, sitirandin) ku bi rêya latînî herwiha serekaniya peyva kîler e jî. Heke ne ji wê be, "kepir" dikare ji zimanekê tirkîkî be, ji peyveka bi maneya "karîte" ku herwiha serekaniya peyva "kuprî" (pir, dara ku mirov pê ve di ser avê re derbaz dibe) ku ji tirkî köprü ye. Binêre: kuprî.

kepole ji rûsî картофель (kartofêli) ji almanî Kartoffell ji îtalî tartuficcolo ji latînî territūberum ("kivarka erdê")

ker hevrehê soranî کەر (ker), hewramî û zazakî her, belûçî بر (her), farisî خر (xer), pehlewî xer, avestayî xere-, sanskrîtî k^here- ji protoaryayî, belkî taliyê ji zimanekî samî, bo nimûne ji akadî xeradu (ker, nêreker).Çavkanî: Horn r. 104, Lubotsky r. 9, MacKenzie r. 121

kêr ji (s)ker- > (s)ker-t- ("birrîn, ker kirin"), protoaryayî, (s)ker- > (s)ker-t- ("birrîn, ker kirin"), hevrehê ker ("parçe") û kurt ("kin, qut") yê kurmançî, kêrd ya soranî, kard ya zazakî, kard ya farisî, kart ya pehlewî, kerite ya avestayî, kirtî ya sanskrîtî, keirein (ker kirin, birrîn) ya yûnaniya kevn, curtus ("kurt") ya latînî, short ("kurt"), share ("parve kirin") û shear ("bi cewê birrîn") yê inglîzî...protohindûewropî (s)ker- > (s)ker-t- ("birrîn, ker kirin") protoaryayî krtî- ("kêr"), kert- ("birrîn")Avestayî: kerite- ("kêr"), kert- ("birrîn") Middle Persian: kart ("kêr")Farisî: kard ("kêr")Kurmançî: kêr ("kêr"), ker (parçe, pirt), kurtKurdî (Soranî): kêrd ("kêr")Belûçî: karç ("kêr")Osetî: kard ("kêr") Hewramî: kard ("kêr") Zazakî: kard ("kêr")Sanskritî: kirtî- ("kêr"), kert- ("birrîn") Yewnanî: keirein ("birrîn, ker kirin") Latînî: curtus ("kurt, kin")Înglîzî: short ("kurt, kin"), share ("parve kirin"), shear ("birrîn") ... Çavkanî: Cheung p.243, Horn p.185, MacKenzie P.129, Watkins p.100

keramet ji erebî, têkilî kerem, kerîm

kêrat hevrehê soranî كيرات (kêrat), ji yûnanî κέραιον (kêration) ji κέρως (şax, strû) ji protohindûewropî k^{er}- (ser, şax, strû - ku serekaniya ser ya kurdî ye jî). Peyva yûnanî hem serekaniya navê vê darê ye zanistî ye ku Ceratonia siliqua ye û hem jî serekaniya peyva قيراط (qîrat: qelp, qelpik) ya erebî ye. bi rêya peyva erebî herwiha bi maneya yekîneya pîvana zêrr û gewherên din yê bihagiran wek karat li dinyayê belav bûye ji ber ku berê orijînaliya gewheran beramberî berên hin daran dihat pîvan: inglîzî û frensî carat, îtalî carato, rûsî kapat (karat), portugalî û spanî quilate, çînî 克拉 (kèlā)...

kêratî ji ermenî կիրակի (kîrakî: yekşem) ji ermeniya kevn կիրակի (kîwrakê: yekşem) ji yûnanî Κυριακή (Kuriakê: yekşem) κύριος (serwer, xweda - mebest jê Îsa ye anku roja Îsayî ku di filetiyê de roja pîroz ya hefteyê ye.)

kerb ji erebî كلب (keleb) yan ji aramî حلبة (kelba/kelva) herdu bi maneya "harî, harbûn", têkilî erebî كلب (kelb: se, kûçik) û aramî حلبة (kelba/kelvase, kûçik). Binêre: kelb

kêrd kî(jan) erdê

kêrd ji (s)ker- > (s)ker-t- ("birrîn, ker kirin"), protoaryayî, (s)ker- > (s)ker-t- ("birrîn, ker kirin"), hevrehê ker ("parçe") û kurt ("kin, qut") yê kurmançî, kêrd ya soranî, kard ya zazakî, kard ya farisî, kart ya pehlewî, kerite ya avestayî, kirtî ya sanskrîtî, keirein (ker kirin, birrîn) ya yûnaniya

kevn, curtus ("kurt") ya latînî, short ("kurt"), share ("parve kirin") û shear ("bi cewê birrîn") yê inglîzî...protohindûewropî (s)ker- > (s)ker-t- ("birrîn, ker kirin") protoaryayî krtî- ("kêr"), kert- ("birrîn")Avestayî: kerite- ("kêr"), kert- ("birrîn") Middle Persian: kart ("kêr")Farisî: kard ("kêr")Kurmancî: kêr ("kêr"), ker (parçe, pirt), kurtKurdî (Soranî): kêrd ("kêr")Belûçî: karç ("kêr")Osetî: kard ("kêr") Hewramî: kard ("kêr") Zazakî: kard ("kêr")Sanskritî: kirtî- ("kêr"), kert- ("birrîn") Yewnanî: keirein ("birrîn, ker kirin") Latînî: curtus ("kurt, kin")Înglîzî: short ("kurt, kin"), share ("parve kirin"), shear ("birrîn") ... Çavkanî: Cheung p.243, Horn p.185, MacKenzie P.129, Watkins p.100

kerdox kerdene - -ene + -ox

kere hevrehê farisî yan ji farisî (kere, kerê) ji îranî. ji zimanên îranî ketiyê aramî کیره (kira, kera), ermenî կարագ (karag), gurcî კარაკ'ი (karak'i), yûnaniya kapadokî κάρაკι (karáki), ûdî κλαρακι (karak)...

kerefs hevrehê soranî کەرووز (kerewz), farisî کرفس (kerefs), pehlewî kerefs, her sê ji zimanekî samî, ihtimalen ji aramî كرفصه (kêripsa), hevrehê erebî كرفس (kerefs), îbrî כרפס (kerpes), maltî karfusa. Paşî ketiyê tirkî kereviz û jê derbazî zimanên Rojhilata Ewropayê jî bûye: bulgarî керевиз (kêrevîz), xirwatî červez... herwiha azerî kərəviz...

kerem ji erebî كرم (kerem), têkilî Kerîm, Kerîma, Ekrem, ikram

kerengê firengî bi rêya fransî artichaut yan inglîzî artichoke ji lombardî articiocco ji erebî القرشوف (el-qerşûf) ji خرشوف (xurşûf)

kerese hevrehê farisî کرسنئى (kerestî: çêkirî, hazirkirî, hazir) ji îranî.

kergeden hevrehê farisî کرگدن (kergeden) ji sanskrîtî खड्गधेनु (khaḍḡadhenu) ji खड्ग (khaḍḡa: şax, strû). bi rêya zimanên îranî ketiyê erebî, aramî û tirkî jî.

kerguh herwiha keroşk, hevrehê کەرویشک / kerwêşk ya soranî, harweş ya zazakî û farisî خرگوش (xergûşk), hemû ji îranî bi maneya "ker-guh" anku ya ku guhên wê wek yê keran in. Bo navlêkirinê û guherîna dangan, bidin ber kevjal ji ker-çeng.

kerî herwiha ker , hevrehê farisiya kevn kare- (koma mirovan/leşkeran -> leşker), latviyayî kara(spēks) (leşker), lîtwanî kar(iuomenė), prûsiya kevn kargis, gotî 𐌗𐌰𐌹𐌸𐌰𐌹𐌸𐌰 (harjis), almanî Heer, danmarkî û norwecî hæer, swêdî här, inglîziya kevn here, îrlendiya kevn cuire, yûnaniya kevn κοίρανος (koîranos: serleşker)... hemû ji protohindûewropî kor-os, kory-os. ji eynî rehî belkî herwiha peyva (leş)ker û (es)ker.

Kerîma ji erebî, ji: Kerîm + -e

kerme dibe ku bi têkilî kêr an jî kurtkirina kurmancî be.

kermêş ker + mêş anku mêşa gir / mezin

kerošk herwiha kerguh, hevrehê **kerwêşk** ya soranî, harweş ya zazakî û farisî **خەرگۆش** (xergûşk), hemû ji îranî bi maneya "ker-guh" anku ya ku guhên wê wek yên keran in. Bo navlêkirinê û guherîna deng, bidin ber kevjal ji ker-çeng.

kerr hevrehê soranî **کەر** (kerr), Kirmaşanî **keř**, zazakî **kerr**, hewramî **kerr**, belûçî **کر** (kerr), farisî **کر** (kerr), pehlewî **k-rr**, soxdî **k-rn-**, avestayî **kerne-**, peştûyî **کون** (kuṇ), sanskrîtî **कर्ण** (kárṇa-: guh), slavoniya kevn **кърнь** (kŭrnŭ), latviyayî **kurls**, lîtwanî **kurčias**, hemû ji protohindûewropî **kʷorno-** (guh). Maneya bingehîn "guh" bû lê di zimanên îranî û yên baltî de wateya "guhgirana" wergirtiye. Di zimanên hindî de bi maneya "guh" maye: hindî **कान** (kan), urdûyî **کان** (kan), bengalî **কর্ণ** (korno) û **কান** (kan)...

kerrick hevrehê farisî **کالك** (kalek) ji îranî, ji eynî rehî: **kal** (negihîştî)

kerrixîn ji zimanekê samî, bo nimûne ji aramî **ܟܪܝܝܢ** (kirîhê: nesax, nexweş, xeste)

kersax Belkî ji zimanê sûmerî. Ji ber kû ji bona "targe-îskele-bender-lîman em dibêjin "kar" <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e2849.html>

kerx Ihtimalen hevrehê kelek ji erebî kelek taliyê ji akadî kalakku

kes ji îranî, hevrehê soranî **کەس** (kes), farisî **کس** (kes), pehlewî **kes**, avestayî **kes-**. "-kes" ya tirkî (wek di "herkes" de) ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

kesk hevrehê zazakî **kesk** û hewz, ya kurmancî ji **kezw** (ku bi farisî **xeze ye**) + **-k**, ji îranî. Lê herwiha bide ber tirkîya kevn **kök** (şîn) ku maka **gök** (esman) ya tirkîya niha ye. Di zarava û zimanên din yên îranî de li cihê "kesk" peyvên wek "sewz, sebz, zergûn" hene.

kest ji îranî, hevrehê soranî **کەس** (kes), farisî **کس** (kes), pehlewî **kes**, avestayî **kes-**. "-kes" ya tirkî (wek di "herkes" de) ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

kestane ji yûnanî **κάστανον** (kastanon)

keşaf ji erebî, têkilî **keşf**

kêşe Belkî ji **kêşan**

keşf ji erebî, têkilî **keşaf**

keşîş ji erebî **كشيش** (keşîş) ji aramî yan ji îbranî **קשׁישׁ** (kişîşa: pîr; keşîş) ji **קשׁשׁ** (k-ş-ş-: pîr bûn). Bo têkiliya maneyê di navbera "pîrî" û "serokatiya dînî" de, bide ber peyva "pîr" ya îranî ya bi herdu wateyan û herwiha peyva "şêx" ji erebî **شېخ** (şeyx) ya dîsa bi herdu maneyan.

keşk hevrehê farisî **کَشک** (keşk), ji îranî. **Keş** ya tirkî ji îranî ye.

keşnasî keşnas + -î ji keş + -nas + -î

ketbî ji erebî, têkilî kîtab, kitêb, katib

ketîbe ji erebî كَتِيبَة (ketîbe)

ketin protohindûewropî: kop- ("ketin") protoaryayî: kep- ("ketin") Pûnjabî: kf- ("ketin") Middle Persian: kf-, kp- ("ketin") Belûçî: kep- ("ketin") ... irKurmancî: ketin, keftin, kevtin (-kev-) ("ketin") Kurdî (Sorani): kewtin (-kew-) ("ketin") Hewramî: kew- ("ketin") ("ketin") Zazakî: kewten (-kew-) Rûsî: kopat ("kolandin") Yewnanî: kopto ("lê dan, pê ketin") ... Çavkanî: Cheung p.234, Watkins p.43, Etymonline Hevreh: kevn

kêtre jiereb طَثْرَة (teṭre) ji aramî تَٔٲْٲ (têtra). herwiha bide ber: kirêt.

kevan hevrehê soranî û kelhûrî كِٲٲٲ / kewan, zazakî kima û keman, farisî کمان (keman: kevan), lûrî kemo, kemon, yûnaniya kevn καμάρα (kamara: kevan, tewandî, çemandî - binêrin qemere), hemû ji protohindûewropî kem- (çemandî, tewandî) ku herwiha serekaniya çemandin / çemîn, tewandin / tewîn, çewt / çeft yên kurdî û خمیدن (xemîden: çemîn, tewîn) ya farisî ye jî.

kevanî ji peyva ke / key (mal) + -van (-parêz) wek di peyvên ga+van û şî+van de. Anku "kevanî" kesa "malparêz" e. jixwe hevwatera wê ya "bermalî" jî anku "kesa li ber malê" ye.

kevir hevrehê zazakî kemer (di kurmancî de "m" ya îranî bi pirranî dibe "v"), ji îranî. Ihtimal heye ku ji protohindûewropî h₂ék_mō (kevir) û wisa hevrehê rusî камень (kamêni: kevir, ber), yûnaniya kevn ακμή (gupik, serê tehtan yan gir(ik)an û ἄκμων (sindan), inglîzî hammer (çakûç), kurdî esman... K-ya protohindûewropî di zimanên îranî de bi gelemperî dibe "s" lê ne diyar e ka çima di peyva "kevir" de wek xwe maye. Lê ne tenê di kurdî de lê herwiha di zimanên baltî de jî du peyvên ji hev cuda bi maneyên ji hev ferq ji eynî rehî peyda bûne ku yek jê maneya "kevir" dide, yan din jî ya "devê amûrên birrok": latviyayî akmens (kevir) û asmens (devê amûrên birrok) û lîtwanî akmuo (kevir) û ašmenys (devê amûrên birrok)

kevirê arbeşk kevirê pişkên êgir jê dertên

kevizgal keviz + ji ermenî քար (kar: kevir), bi ermeniya rojava gar. Guherîna dengê "r" û "l" di kurdî de diyardeyeke berbelav e.

kevjâl bi kurmancî herwiha kevcâl, kevjale, kevlaj, kevlaje, kêvjâl, kêvjale, kêvjar, kêvlaj, kêvlaje, soranî qirjang, qirjał, kurdiya başûrî qirjing, qircing, şêxbizinî qirjileng, qijileng, hewramî qirjangî, zazakî kerkinc, farisî خرچنگ (xerçeng), tacikî харчанг (xarçang), hemû ji îranî ker / xer + çeng. Bo navî û guherîna dengên wî, bidin ber kêvroşk ji kerguh (bi farisî xergoş).

kevl ji aramî حمله (kevla: bend, girêk) yan jî ji zimanekî din yê samî, bide ber aramî کابل (kêbil) û erebî کبل (kebl / kibl)

kevn herwiha kevin, hevrehê soranî کۆن / kon, kurdiya başûrî kwane, şahzênî/şêxbizinî köne / kwene, hewramî kune, zazakî kihan, farisî کهنه (kohnê) û کهن (kohen), tacikî кӯҳна (kühne), parsî kfwn, pehlewî khwbn, têkilî ketin (eslen keftin, rehê dema niha -kev-), bi soranî kewtin, zazakî kewten, ji protoaryayî kep- ji protohindûewropî kop- (lê dan, pê ketin) ku herwiha serekaniya κοπατή (kolandin) ya rûsî û κόπτω (kopto: lê dan) ya yûnanî ye. Anku "kevn" eslen ji "keftin"ê peyda bûye yanî tiştê kevn tiştê ji rewacê ketî, bêqîmetbûyî ye. Bo V di kurmancî de hevberî H di farisî de bidin ber kulav. Heman peyv bi rêya farisî ketiye hin zimanên tirkîkî: azerî köhnə, tirkî köhne, tirkmenistanî köne.Çavkanî: Cheung p.234, MacKenzie P.130

kevník kevn + -ik anku piçekê kevn

kevnûnû kevn + -û- + nû anku hem kevn e (hatiye bikaranîn) û hem jî nû ye (dikare hê jî were bikaranîn)

keвок hevrehên kurmancî kotir, soranî کۆتر (kotir), kirmanşanî kemûter, farisî کیوتر (kebûter), urdûyî û belûçî کپوت (kepot), hindî कपोत (kepot), hemû ji protoaryayî. Eslê peyvê têkilî rengê kew anku şîn e ku herwiha serekaniya kewê teyr e jî.

kevote hevrehê soranî كهوت (kewut) jikurdi, belkî ji protohindûewropî, bide ber litwanî klevas, latviyayî kļava, polonî klon, rûsî клён (klyon), swêdî lönn...

kew onom ji dengê wan ("keb-keba kewan": b > w), hevrehê soranî كمو (kew), kelhurî kewk, farisî كيبك (kebk), bextiyarî كوگ (kewg) yan jî têkilî keвок û kotirê û "kew" (rengê şîn), li jêr binêrin.

kewar hevrehê tirkî kavara, herdu ji erebî كوار (kewaret), hevrehê aramî كهمارة (kewwara) û كهمارة (kewwarta), îbrî כוורת (kewêrê)

kewçer kew + çerîn - î

kewrî hevrehê كەرویشک / kerwêşk ya soranî, harweş ya zazakî û farisî خرگوش (xergûşk), hemû bi maneya "ker-guh" anku ya ku guhên wê wek yên keran in.

kewş ji îranî, hevrehê kurmancî koş-kar, farisî کفش (kefş), pehlewî kefşek. կօշիկ (koşik) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

kewtin Bi avestayî kep-, bi pehlewî keften.

keya ji îranî, têkilî peyva ke- / keh- / ked- (mal) û kedî / kehî, bi zazakî keye (mal), farisî کد (ked: mal) wek di peyva کدخدا (kedxoda: malxwê, > kurdî kedxuda), pehlewî kedek (mal), avestayî ket- (mal).

keyaksar ji Key + -ek (yek) + ser

keys herwiha kêş, ihtimalen ji tirkî, bi tirkîya niha kez (car) ji tirkîya kevn kèzik, hevrehê gezmek (gerrîn)

Keywan hevrehê farisî کیوان (Keyvan), herdu ji aramî כוון (Kêwan) ji akadî Keyemanu

kêz Bi zimanê sûmerî ji bo kêzik/kêz em dibêjin "kazaza" û "kaz / kuzazu" . Peyvên kurdî û sûmerî gelek nezik in.

kezeb bi metatezê ji erebî کبد (kebid), hevrehê aramî کبد (kebda), îbrî כבד (kated / kaved), akadî kebettu, ugarîti k-b-d

kezî hevrehê gaêze ya avestayî, گیس (gîs) û گیسو (gîsû) yê farisî, хъис (xyîs) ya osetî ji protoaryayî

kêzik kêz + -ik Bi zimanê sûmerî ji bo kêzik/kêz em dibêjin "kazaza" û "kaz/kuzazu" . Peyvên kurdî û sûmerî gelek nezik in.

kî ji protohindûewropî k^wis. Hevoka wê di zimanên lêzim de: Armenian: Old Armenian: ի, , ռ, ռվ, ռր Armenian: իր, ռվ, ռր Celtic: Old Irish: cía, cid Welsh: pwy Germanic: English: who, what, why, which, where, how German: wo, was, wie, wer Swedish: vem, vad, var Greek: ποίον, ποιο, πού, ποιος, πως, τι Indo-Aryan: Iranian Kurdish: kî ("who"), kê ("whom"), çî ("what"), kîj ("which") Persian: چی, چه, که, که Italic: Catalan: qui French: que, qui, quoi Italian: che, chi Latin: qui, quae, quod Latin: quis, quid Portuguese: que, quem Romanian: că, ce Spanish: que, quien, cuyo Slavic: Bulgarian: че Czech: co Polish: co Russian: кто, чей, что

kibar ji erebî, têkilî kebîr

kiçik Bi avestayî kuteke, bi farisî dibe kuçek, bi kurdî kiçik.

kîfayet ji erebî, têkilî kaffî

kifrît ji erebî کبریت (kibrît) ji aramî כבּריתא / کبریتا (kubrîta / kêbrîta) ji akadî kubrîtu / kibrîtu.

kifş têkilî keşf

kîj ji protohindûewropî, binêrin: kî

kîjan Belkî ji kî + ji + wan, ji protohindûewropî, binêrin: kî

kil hevrehên soranî کل (kil), کلّه (kile) û کله (kile), herdu ji erebî كحل (kuhil - bi erebiya devokî herwiha kol, kihel, kihil) ji aramî حملة (kuhla), hevrehê îbrî כחל (kaḥal), ji akadî guḥlu. bi rêya

erebî li piraniya dinyayê belav bûye: inglîzî kohl, fransî khôl, almanî kajal, rûsî кайал (kayal)...
ji eynî rehî: alkol, alkohol.

kilam ji erebî kelam (peyv, gotin), hevrehê kelîme

kilîd ji yûnanî κληῖς (klêys) ji protohindûewropî kleh₂us (kilîl/qilf). κληῖς (klêys) ya yûnanî herwiha serekaniya clé û clef yên fransî ne. Clef ya fransî jî îcar serekaniya qilf ya kurdî ye.

kilîl ji yûnanî κληῖς (klêys) ji protohindûewropî kleh₂us (kilîl/qilf). κληῖς (klêys) ya yûnanî herwiha serekaniya clé û clef yên fransî ne. Clef ya fransî jî îcar serekaniya qilf ya kurdî ye.

kilîm hevrehê farisî گلیم (gilîm), aramî גלימא (gelîma) û tirkî kilim, hemû ji yûnanî κάλυμμα (kalumma: betenî) ji καλύπτω (kalupto: niximandin, nixamtin) ji protohindûewropî kel-upio (niximandin) ji kel- (parastin) ku herwiha serekaniya peyvên "kîler" û "kulîn" (embar) e jî.

kilîse ji latînî ecclesia

kils hevrehê farisî کرس (kirs) ji akadî 𐎠𐎢𐎡𐎠 (kîru) ji sûmerî 𒂍𒄀 (gir). ji heman rehî herwiha חנה / גיר (gîr) ya aramî, גיר (gîr) ya îbrî, קיר (kir) ya ermenî, kireç ya tirkî, جیر (cîr) ya erebî, кѣирæ (kîre) ya osetî, კირი (kiri) ya lazî... herwiha gêç ya kurdî jî dîsa ji eynî rehî ye.

kîmya bi rêya erebî كيمياء (kîmiyai) ji yûnanî χυμεία (xumêya) ji χύμα (xûma: şilî, avî, ruhî) ji χέω (xêo: rêtin, rijandin. Heman peyv ketiye piraniya zimanên dinyayê: aramî ܚܝܡܝܐ (kîmiya), ermenî քիմիա (kîmiya), îbrî כימיה (kîmya / xîmya), rûsî химия (xîmiya), îtalî chimica, frensî chimie, spanî química, inglîzî chemistry. Formên şîmî / şîmya - ku mirov ji kurdên Rojhilata Kurdistanê dibihîze - bi rêya farisî شیمی (şîmî) ji fransî chimie ne.

kîn hevrehê zazakî kilm, elwîrî-wîderî كله (kulê), ji îranî (bi taybetî bakur-rojavayî).

kîn ji protohindûewropî k^wei- (deyn berhev kirin, civandin, kom kirin; tol hildan), protoaryayî çey-, hevrehên kurmancî çandin, çinîn, ni-jinandin, avestayî çî- (çeyî-, keyî-, keyê-: ceza dan, heq dan), parsî û pehlewî kîn, parsî çî- (xemgîn bûn, şînî kirin), farisî کین (kîn), soranî قین / qîn, osetî kine (tol, tolhildan), sanskrîtî çey-, yûnaniya kevn τίνω (tîno)

kincir ji ermenî կնճիր (knčîr: qurmiçk, qurmiçîn, girêk, girê) ji ermeniya kevn կնճիրն (knčîrn) lê ji wê pêvetir rehên wê di nav dîrokê de winda dibin. herwiha bide ber kinc (cil, libas).

kindergarten ji elmanî Kindergarten

kındir ji tirkî kendir yan ji zimanekê din yê tirkîkî, bide ber tirkmenî kendir, Tatarî kinder, кендір (kendir), başkîrî киндер (kinder), çuvaşî кантăр (kantăr), qereçay-balkîrî кендир (kendir), qereqelpakî kendir, xakasî киндір (kindír)...

kinêr hevrehê îtalî qneu ji rehekî hevbeş yê deverên Deryaya Navîn lê zêdetir agahî li ser nînin. ji?

Kinêsêt ji îbranî כנסת ("Knêsêt: parlemena Israîlê" ji knêsêt": civat, cemaet) ji rehê כנס (k-n-s- : civîn, kom bûn) ku herwiha serekaniya peyva kinîşte ye jî.

kinêt Bi esehî nayê zanîn, dikare bi metatezê ji ermenî ընտանիք (əntanik') bi ketina kiteya destpêkê "ən" û be ku forma pirhejmar ji peyva ընտանի (əntani: malbatî, malî, xwemalî, ne biyanî) + -ք (-k: -k, -ik), ընտանի (əntani) bi xwe ji ermeniya kevn ընդ (ənd: hind, hindav, rex, alî, li gel, nêzîk) + տան (tan) ku formeke çemandî ji peyva տան (tun: mal, xanî, ode, mezel) e + -ի (-i: -î) yan jî ji erebî قناعة (qenaet: qenaet, bawerî) be anku maneya peyvê ji "bawerkirin"ê guherîbe û bûbe "yên pêbawer, yê ji eynî binemalê".

kinif hevrehê farisî کنف (kenef) û کنب (keneb), pehlewî keneb, tacikî канаб (kanab), osetî gän, ji îranî. Heman peyv ji zimanên îranî ketiye gelek zimanên din jî: tirkî kenep, ermenî կանութի (kanep), erebî قنب (qunneb / qinneb), rûsî конопля (konoplya), yûnanî κάνναβις (kannabis), latînî cannabis, fransî chanvre, spanî cáñamo, holendî hennep, almanî Hanf, inglîzî hemp, swêdî hampa, fînlandî hamppu... bi rêya yûnanî peyv wek navê giyayê bêhişker "kannabis" li hemû dinyayê belav bûye.

kinîşte ji îbranî כנסת (kinesset civîn) ji בית כנסת (beyt kinesset mala civîne), hevrehê aramî ܟܢܫܬܐ (kinûşya: civîn, kombûn). ji eynî rehî: Kinêsêt

kinûşke herwiha milkis ji erebî كنع (k-n-ş-: malîn, maliştin) + kurdî -ke, hevrehê erebî + كنعس (kenese: malîn, maliştin, gêzik kirin). ji rehê peyva erebî: kenas, melkes, milkis.

kiosk bi rêya fransî kiosque ji kurdî yan farisî koşk / koçk

kîr protoaryayî: kur ("zan")Sogdî: kwrt ("zarrok")xun: kur ("kîr")Farisî: kîr ("kir")Kurmancî: kîr ("kîr, pêniş"), kurr ("lawik")Kurdî (Sorani): kêr, kîr ("kîr, pêniş"), kurr ("lawik")Zazakî: kîr ("kîr, pêniş") Iorî: kur(r) ("kurr, kurrik")Çavkanî: Cheung p.250Baldarî: Ne ji proto-hindûewropî ye.Bi Bulgarî "кър", Makedonî, û Arnavutî/Albanî "kur".

kirar kirin - -in + -ar

kiras hevrehê soranî kiras, farisî kirbas, kerbas, kerpas, pehlewî kirpas, bi rêya aramî ܟܝܪܫܐ (kerbasa) ji yûnanî κάρπασος (kárpasos). herwiha bide ber avestayî kihrp (leş).

kirde kirin - -in + -de

kirê Belkî ji girê yan jî kîrîrî yan jî bi rêya ermenî կիրակի /kiraki/ ("kirê") ji ermeniya kevn կիրակի /kiwrakê/ ("kirê") ji yûnanîya kevn κυριακή /kyriakê/ ("kirê")

kirêt ji ermenî կրէտ (kêtt) - L û R di kurdî de adeten bi hev diguherin. herwiha bide ber kirh ji tirkî û qirêj ji erebî.

kirh ihtimalen ji tirkî kir (pîsî, kirêti), têkilî kirli (pis, qirêjî). Heman peyv di zimanên din jî yê tirkîkî - azerî, ozbekî, tirkmenistanî... - de heye loma ya kurdî ji tirkî ye, ne berevajî. ji eynî rehî bi ihtimaleka biçûk kirêt û qirêj.

kirî kirin - -in + -î

kirin protohindûewropî: kwer- ("kirin") protoaryayî: ker- ("kirin") Avestayî: ker- ("kirin") Farisiya Kevin: ker- ("kirin") Pûnjabî: kr- ("kirin") Middle Persian: kwn- ("kirin") Sogdî: kwn- ("kirin") gîlekî: kudên / kun- ("kirin") Osetî: kond / kēnyn ("kirin") Farisî: kardan / kun- ("kirin") ... irHewramî: kerday ("kirin") Zazakî: kerdên ("kirin") Kurmancî: kirin ("kirin") Kurdî (Sorani): kirdin ("kirin") Hewramî: kerday / ker- ("kirin") Zazakî: kerdene / ken-)Sanskritî: ker- ("kirin") ... Çavkanî: Cheung p.237 Hevreh: kar

kirîv hevrehê pehlewî kirbe, kirpek, pazendî kirpeger, hemû ji aramî كيرب (qerîva: lêzim, kesê nêzîk, birayê axretê, babê axretê), hevrehê erebî كيرب (qerîb: nêzîk) ku serekaniya peyva "eqrebe" ye.

kirm ji protohindûewropî kwrmi- ji wer- ("gerrîn, zivirrîn"); protoaryayî kirmi-, avestayî kirime, pehlewî kirm, parsî kirm, farisî کرم (kirm), sorani کرم (kirm), zazakî kerm, Belûçî kirm, sanskrîtî कृमि (kṛmi), inglîzî worm, latîni vermis, frensî ver, rusî червь (çêrvi) protohindûewropî: kwrmi- ("kirm") ji wer- ("gerrîn, zivirrîn") protoaryayî: krmi ("kirm") Avestayî: kirime- ("kirm") Middle Persian: kirm ("kirm, mar") Sogdî: kirm ("mar") Pûnjabî: kirm ("---") Farisî: kirm ("kirm"), kirmiz ("sor") (< sanskrîtî) Belûçî: kirm ("kirm") Kurmancî: kirm, kurm ("kirm") Kurdî (Sorani): kirm ("kirm") Zazakî: kerm ("kirm") Osetî: kelm ("kirm; mar") Sanskrîtî: krmi ("kirm"), krmice ("sor") Latîni: vermis, vermin İnglîzî: worm Frensî: ver Rûsî: червь (çêrvi)... Çavkanî: Horn p.190, Watkins p.46, Etymonline

kirnî Peyveke kurdî-îrani ye, ihtimal e ku têkilî peyva ker (dewar) e, bide ber kerce ya zazakî, hevrehê kene كنه (kenê) ya farisî ye ku wek kene ketiye tirkî jî. herwiha bide ber erebî قيراد (qirad).

kirrî kirrîn - -în + -î

kirrîn protohindûewropî: kwrei- ("kirrîn") protoaryayî: xrey- ("kirrîn") Middle Persian: xiry- ("kirrîn") Sogdî: xiry- ("kirrîn") Hotenî: xn- ("kirrîn") Farisî: xerîden/xer- ("kirrîn") gîlekî: heên/hin- ("kirrîn") ... irKurdî: kirrîn/kirr- ("kirrîn") Zazakî: herînayen/her- ("kirrîn") Sanskrîtî: kirey ("kirrîn") rusiya kevn: kirenuti ("kirrîn") ... Çavkanî: Cheung p.446

kirrox kirrîn - -în + -ox

kirryar kirrîn - -în + -yar

kirtop Binihêreğ kartol

kirû kirin - -in + -û

kirûr hevrehê yan ji farisî کرور (kirûr), urdûyî کروڑ (kroṛ: deh milyon), hindî करोड़ (kroṛ: deh milyon) ku wek crore (deh milyon) ketiye inglîzî jî.

kîs ji erebî كيس (kîs), hevrehê aramî كيسة û îbrî כִּס (kîs). Peyv ji mêj ve ji zimanên samî ketiye yê îranî loma wek kîsek di pehlewî û کيسه (kîse) di farisî de jî peyda dibe lê kîsa kurdî bi ihtimaleke mezin yekser ji erebî hatiye deynkirin. Kese ya tirkî, کيسه (k'isa) ya gurgî û pusuş (k'sak) ya ermenî bi rêya zimanên îranî ji zimanên samî hatine wergirtin. herwiha bide ber yûnanî κύστις (kystis) > latîni cystis > inglîzî cyst (mîzdank)

kislan herwiha keslan کسلان (keslan) ji کسل (kesel: tembelî, tesel, kislânî), hevrehê aramî كسل (keşla: têkçûn, biserneketin), îbrî כשל (keşel)

kişandin kêş + -an protohindûewropî: kwels- ("kêlan, kolandin") protoaryayî: karš- ("kêşan, rakêşan") Avestayî: karš- ("kêşan, rakêşan; kolan, kêlan") Pûnjabî: kyšt- ("kêlan, kolandin") Middle Persian: krš- ("kêşan, rakêşan") Sogdî: xrš- ("kêşan, rakêşan") Farisî: kašīdan/kaš- ("kêşan, rakêşan") Belûçî: kašit/kaš- ("kêşan, rakêşan") Osetî: xæssyn/xast- ("birin") Kurdî: kêşan, kişandin- ("kêşan, rakêşan") Zazakî: kirışten /kirêş- irSanskritî: karš- ("kêşan") ... Çavkanî: Cheung p.242 Hevreh: kaş kirin

kişmiş hevrehê farisî کشمش (kişmiş), ji îranî. "Kişmiş" (tiryê hûrik) ya tirkî û azerî û گۆڭدۆڭ (kişmişî: mêtîj) ya gurgî ji îranî hatine wergirtin.

kişwer bi rêya soranî yan yekser ji farisî کشور (kişver), hevrehê pehlewî kişver.

kit ji peyvek proto-îranî ya ku herwiha serkaniya van peyvan e: tak, tek û belkî yek.

kitan ji erebî كتان (ketan) ji aramî כתנא / כתונא (kettana / kitûna) ji akadî kitunnu (1. kitan 2. pembû). Heman peyv serekaniya قطن (quṭin: pembû) ya erebî ye ku bi maneya "pembû" ketiye gelek zimanên ewropî de jî: inglîzî cotton, fransî coton, îtalî cotone, holendî katoen, spanî algodón (ji forma diyar ya erebî el-qutin), portugalî algodão...

kitêb ji erebî كتاب (ketabe: nivîsîn) ji aramî כתבא (ketaba: 1. kêlî kirin, bi hev ve dirûn/dirûtin 2. nivîsîn).

kitik kit + -ik, ji zimanekî afrîkayî li hemû dinyayê belav bûye: hevrehê kelhûrî kite, erebî قِط (qit), tirkî kedi, ermenî կատու (katu), yûnanî γάτος (gatos), latîni cattus, inglîzî cat (bixwîne:

ket), almanî Katze, fransî chat (bixwîne: şa)... herwiha peyvên pisîk / pisîng / pişîk yên kurdî jî hevrehên xwe yên navneteweyî hene: soranî پشيله / pişîle, kelhûrî پشی / pişî, belûçî پشی (pişî), farisî پیشی (pişî), azerî û tirkmenî (tirkmenistanî) pişik, çagatayî پیشیک (pişik), romanî piscă... Dîsa gîvirr (kitikên gir yên kûvî) jî hevrehên xwe di zimanên din yên îranî de hene: soranî گورپه / gurpe (kitikên nêr), belûçî گربگ (gurbeg: kitik), farisî گربه (gorbê: kitik): "b" ya farisî di kurmançî de gelek caran wek "v" ye (wek چوبان / çoban şivan). Cihguherîna "rb" (ya di "gorbê"de) û "vir" (ya di "gîvirr" de) jî bi metatezê: "gîrv > gîvirr" yan "gobrê > gorbê". herwiha belkî peyva kitik têkilî li gel peyva kedî (kehî, navmalî, ne-kûvî) jî hebe, bi taybetî bide ber hevrehê kedi (kitik, pisîk) ya tirkî ku pirr dişibe peyva kedî ya kurdî. Bi heman awayî belkî gîvirr (kitikên kûvî) têkilî peyva kûvî be ku li hin deveran wek kîvî tê gotin.

kitlî ji inglîzî kettle (yan ji rûsî котёл kotyol)

kîwî bi rêya inglîzî kiwi ji maorî

kiyan ji erebî كيان (kiyan), hevrehê aramî حصه (kiyana) ji rehê k-w-n- (hebûn, peyda bûn, mewcûd bûn)

Kiyoto ji japonî 京都 (kyōto) ji 京 (kyō, "mezin") + 都 (bajarr)

kiyû hevrehê dewr, herdu ji erebî دور (d-w-r-: dor, zivirîn, dewr dan), hevrehê aramî دور (d-w-r-: dewr, zeman), îbrî דור (dever: dewr, zeman). Bo guherîna -ew- bi -o- bide ber: xox, şor (qise, axiftin). ji eynî rehî dewr û dever.

kiz hevrehê soranî kiz, pehlewî kes (kêm, biçûk) ji îranî

kizir Belkî bi metatezê ji protohindûewropî kseros (hişk), hevrehê yûnanî ξηρός (ksêros: hişk), belkî sanskrîtî क्षार (kṣārā: tûj, dijwar), ermeniya kevn չոր (č'or: hişk --> kurdî çirr). Lê dikare bi heman awayî bi metatezê ji zimanekî tirkî be, bo nimûne ji tirkî kıraç (kizir, beyar) ji kır (deşt, beyar).

klan bi rêya inglîzî clan ji skotî clann

klarnet bi rêya fransî yan inglîzî ji îtalî

klavye ji fransî clavier

kleptoman bi rêya fransî cleptomanie yan kleptomanie ji yûnanîya kevn κλέπτειν (dizîn), μανία (-manî)

kleptomanî bi rêya fransî cleptomanie yan kleptomanie ji yûnanîya kevn κλέπτειν (dizîn) + μανία (-manî)

klînîk bi rêya fransî clinique yan inglîzî clinic ji yûnanîya kevn κλίνη (nivîn, text)

klîp ji inglîzî clip

klîtorîs ji yûnanîya kevn κλειτορίς

ko hevrehê soranî کول (kul), farisî کند (kond), ji îranî. Ketina D ji dawîya peyvê di ziman û zaravayên îraniya bakur-rojavayî de diyardeyeka berbelav e. Guherîna L/N bi hev di zimanên îranî de berbelav e: nimêj / limêj. Bo nimûne farisî: "bad, bûd" lê kurdî "ba, bû". Ketina yan zêdebûna N di hemû zimanên îranî de fenomeneka berçav e: firset/firsend, tac/tanc, çok/çong...

koalisyon bi rêya fransî coalition ji latînî coalitus (hevbendî, hevpeyman), têkilî coalescere ji alescere (têkil kirin, tevandin)

Kobanî ji inglîzî (company)

koç ji tirkî yan ji zimanekî din yê tirkîkî, bo nimûne azerî köç, bide ber teterî küçü, küçüş, tirkî göç yan göç-mek. Heman peyvê di farisî de jî wek کوچ (kûç), hemû ji tirkiya kevn köş- (bar kirin) ji kö- (rabûn)

koçer hevrehê farisî کوچگر (kûçger), ermenî քոչվոր (koçvor), rûsî кочевник (kočévník), hemû ji tirkî yan zimanekê din yê tirkîkî, bi tirkiya kevn köçer (gerrok, koçker) ji köç- (koç kirin, mal bar kirin), bi tirkiya niha göç (koç, koçberî, derbiderî, awaretî), göçmek (koç kirin). Ji eynî rehî: koç, koça dawî.

kod ji fransî code ji latînî codex

kodekistan ji farisî کودکستان + -ستان

kok ji tirkî kök (reh, ra)

kokaîn bi rêya fransî cocaïne yan inglîzî cocaine ji keçwayî cúca: koka + -în

kokbîrr kok + birrîn - -în

kokteyl ji inglîzî cocktail

kol ji tirkî kol yan jazeri qol. Bide ber: qol.

kolaj ji fransî yan inglîzî collage

kole ji tirkî köle, hevrehê kölük (bargir, dewar), belkî ji erebî ğulam, binêre: xulam.

kolej ji inglîzî college

koleksiyon ji fransî collection

koleksiyoner koleksiyon + -er yan ji fransî collectionneur

kolektîv ji fransî collectif (mê: collective) yan inglîzî collective

kolera ji inglîzî cholera yan ji fransî choléra, herdu ji latînî cholera ji yûnanî χολέρα (xolêra) ji χολή (zerav, zerdav, sefra, zehre). Bide ber êşa zirav

kolgeh kolan - -an (yan kolandin - -andin) + -geh

kolîn protohindûewropî: kwerH- ("kolandin, kêlan") protoaryayî: karH- ("kolandin, kêlan") Avestayî: kar- ("kolan, kêlan") Pûnjabî: kr- ("kolandin, kêlan") Middle Persian: kâr- ("kolandin, kêlan") Sogdî: kyr- ("kolandin, kêlan") Hotenî: kâr- ("kolandin, kêlan") Hausa: kry- ("kolandin, kêlan") Farisî: kiştan/kâr- ("kolandin, kêlan") Osetî: kēlyn/kald- ("kolandin, kêlan") sîvendî: kišt/kâr- ("kolandin, kêlan") ... Kurdî: kēlān/kēl- ("kolandin, kêlan") Zazakî: kariten/kar- ("kolandin, kêlan") Sanskrîtî: kâr- ("kolandin, kêlan") Latînî: colo- ("çandin") ... Çavkanî: Cheung p.240

kolonel ji fransî yan ji inglîzî colonel

kolumn bi rêya inglîzî column ji latînî columna

kom hevrehên soranî ko û komele, kurdiya başûrî kûme, hewramî koma, farisî کومه (kûmê), tirkî küme, hemû ji erebî کومة (kûme) ji yûnanî κύμα (kûma) ji κύω (kûo: pif bûn, qelew bûn, mezin bûn) ji protohindûewropî keu (pif bûn). ji heman rehî: gumtil - "-til" ji til .

koma ji yûnanîya kevn κῶμα (xewa giran)

komandan ji fransî commandant

komandar ji inglîzî commander

komara mûzan Wergerra banana republic ya inglîzî ku serekaniya wergerrên heman gotinê yê bi zimanên din e jî.

kombînezon ji fransî combinaison

komedi ji yewnanî κωμωδία ji κῶμος + ὠδή

komedyen ji fransî comédien ji yûnanîya kevn κωμωδία

koment ji latînî commentum

komentar bi rêya fransî commentaire ji latînî commentarius, commentarium; herwiha bi inglîzî commentary

komirr ji tirkî kömür ji tirkiya kevn köñür, ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî ܟܘܡܘܪܐ (gumirta), akadî gumaru, erebî جمرة (cemret)

komîser bi rêya tirkî yan yekser ji fransî commissaire ji latînî commissarius, binêre komisyon.

komisyon ji latînî commissio (bihevreşandin)

komkujî komkuj + -î yan kom + -kujî

kompanya bi rêya fransî compagnie ji latînî companio

komparatîv bi rêya fransî comparatif yan inglîzî comparative ji latînî comparativus ji comparare

kompas ji fransî compas ji fransiya kevn compasser (pîvan) ji latînî compassare (bi hev re meşîn) ji com- / con- (li gel, bi hev re) + passus (gav, pêngav)

kompleks bi rêya inglîzî complex yan fransî complexe ji latînî complexus

komplîke ji fransî compliqué, dema borî ji compliquer (aloz kirin, alizandin)

komplo ji fransî complot

kompozîtor ji fransî compositeur

kompûter ji inglîzî computer ji compute (hejmartin, jimartin, hesab kirin)

komrig kom + rig? Dibe ku ev peyva rig ji peyva reh yan jî rîş hatibe. Yanî ew koma mirovan ku ji kokekê yan jî rîşekê/rehekê têne. Yanî bi Tirkî wateya sülale xweş dide.

komûn bi rêya fransî commun ji latînî communis

komunikasyon bi rêya fransî ji latînî

komunîst ji latînî communis (hevparî, hevbeşî) + -îst

komunîzm ji latînî communis (hevparî, hevbeşî)

kon herwiha kûn, hevrehê zazakî kome, ji tirkî kom (war, havîngeh), têkilî konut (war, cih, mesken), konak (qesir, qonax > kurdî qonax), kon-mak (bi cih bûn, war danîn, li derekê jîn), koy-mak (danîn, bi cih kirin), komşu (cîran). Lê hêjayî gotinê ye ku peyva "kon" bi xwe bi maneya "çadir" di tirkî de nîne yan nemaye. Li cihê wê peyva esil-îranî çadır li kar e.

konevanî konevan + -î ji kone + -van + -î

konfederasyon bi rêya fransî confédération ji latînî

konflikt bi rêya inglîzî conflict ji latînî conflictus ji configere (li hev dan) ji com- (li gel hev) ji fligere (lê dan)

kongresman ji inglîzî congressman

konjunktûr ji fransî conjecture ji latînî conjectura ji conjicio / conicio (pêkve kirin, bi hev ve girê dan) ji cum (pêk ve, bi hev re, li gel hev) + iocio (avêtin, lê dan), têkilî eō (çûn) e, ji protohindûewropî h₁ey- ku herwiha serekaniya εἶμι (eimi), hîttî 𐎶𐎵 (i-it), lîtwanî eĩti, sanskrît एति (eti), avestayî 𐬀𐬀𐬀𐬀 (aēiti), hexamenişî 𐎠𐎡𐎢𐎣 (aitiy), kurdî -ê- (rehê dema niha ji lêkera "hatin")...

konkret ji inglîzî concrete

konsantrasyon ji fransî concentration

konsantre ji fransî concentré ji concentrer ji con- + center

konsensûs ji inglîzî yan ji fransî consensus, herdu ji latînî consensus ji consentio ji con- (hev-) + sentio (hest kirin)

konsept bi rêya fransî yan inglîzî concept ji latînî

konservatiwar ji fransî conservatoire

konserve ji fransî conserve

konsey ji fransî conseil

konsonant Konsonant bi rêya inglîzî consonant yan konson bi rêya fransî consonne ji latînî consonans ji con (pê re, li gel û sonare (deng jê hatin)

kontenjan ji fransî contingent ji latînî contingens (mimkin, lihev) ji com (li gel, pê ve) + tangere (lê dan, gihandinê).

kontînent ji fransî yan inglîzî continent

konto ji îtalî conto

kontrat bi rêya fransî contrat ji latînî contractus

konvansiyon ji fransî convention ji latînî

konvensiyon bi rêya fransî convention ji latînî conventio (peyman)

konvoy bi rêya inglîzî convoy ji fransî convoi ji latînî conviare (li gel hev meşîn / gerrîn) ji com- (li gel, pê re) + via (rê)

koordînasyon bi rêya fransî coordination ji latînî coordinare ji co- + ordinare

koordînator ji inglîzî coordinator yan fransî coordinateur

kor ji îranî, hevrehê soranî کور (kwêr), belûçî کور (kor), farisî کور (kûr), pehlewî kûr. Kôr ya tirkî, کور (kûr) ya urdûyî, کور (kor) ya ermenî, kor ya azerî, корав (korav) ya bulgarî, чорав (çorav) ya sirbî-xirwatî û chior ya romanî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

korîdor bi rêya inglîzî corridor ji îtalî corridore (> corridoio) ji correre (bezîn)

kornflêks ji inglîzî cornflakes

koro ji yewnanî χορός (xoros)

korr ji tirkî, kurtkirina kurum yan kural ji kurmak (damezrandin), têkilî mongolî курал (kural: civat, meclis) ji кyра- (damezrandin, ava kirin).

Korsîka korsîkayî korsîkayîtî korsîkî korsîkîtî

kortej ji fransî cortège ji îtalî corteggio ji corto (dîwan, eywan, koş, hevrehê kurtîsan)

kose hevrehê farisî کوسه (kûsê). Köse ya tirkî ji îranî ye.

koster ji inglîzî jîmarka Toyota Coaster ku cûnek mînbûsan e.

kostûm ji inglîzî, costume

koşk hevrehê soranî کۆشک (koşk), farisî کوشک (kûşk), pehlewî koşk. qoşqa ya aramî û goşka siryanî û cewseq ya erebî jî bi rêya siryanî hemû ji zimanên îranî hatine wergirtin.

koşkar koş (pêlav, sol, bide ber kewş anku kalik ya soranî) + -kar

kota ji fransî yan ji inglîzî quota ji latînî quota pars (çend parçe) ji quotus (çend) ji protohindûewropî kwo (çi / kî).

kotek hevrehê farisî کوتنگ (koteng: dar, dardest, doqîşk, darê lêdanê), belkî ji yûnanî κώδικος (kodîkos: qurmê darê). Di kurdî de tenê bi maneya xwe ya mecazî peyda dibe. Kötek û kütük yê tirkî ji eynî rehî ne.

kotî ji tirkî kötü (xirab) ji tirkîya kevn köti, hevrehê gagawzî kötü.

kotir hevrehê kurmançî kevok, soranî کۆتر (kotir), farisî کیوتر (kebûter), urdûyî û belûçî کپوت (kepot), hindî कपोत (kepot), hemû ji protoaryayî

kovar ji kom + -ar, hevrehê komar, komele, wergerra collection (berhevok) ya fransî yan jî wergerra dergi (kovar) ya tirkî (ji "derlemek: berhev kirin, kom kirin", hevrehê "dernek: komele") ku ew jî wergerra yekser ya collection ya fransî ye. Bi analojîyê li gel peyvên gotar û nivîsar. Sebebê ku ev peyv "kovar" e û ne "komar" e ew e ku "komar" bi maneya "cimhûriyet" hatiye veqetandin yan jî ji ber ku meyla kurmançî heye ku "m" dike "v".

kowboy ji inglîzî cowboy

kozmojî bi rêya fransî cosmologie ji latînî cosmologia ji yûnanîya kevn κόσμος (pergala gerdûnê) + λόγος (-lojî)

kozmonot ji yûnanîya kevn kozmo- + ναύτης (-not)

kö hevrehê zazakî ko, farisî kûh, parsî kof, kurmançî kovî / kûvî, soranî kêw, kêwî, kwêstan, ji îranî.

köne herwiha kevin, hevrehê soranî کۆن / kon, kurdiya başûrî kwane, şahzênî/şêxbizinî köne / kwene, hewramî kune, zazakî kihan, farisî کهنه (kohnê) û کهن (kohen), tacikî күҳна (kühne), parsî kfwn, pehlewî khwbn, têkilî ketin (eslen keftin, rehê dema niha -kev-), bi soranî kewtin, zazakî kewten, ji protoaryayî kep- ji protohindûewropî kop- (lê dan, pê ketin) ku herwiha serekaniya κοπάω (kolandin) ya rûsî û κόπτω (kopto: lê dan) ya yûnanî ye. Anku "kevn" eslen ji "keftin"ê peyda bûye yanî tiştê kevn tiştê ji rewacê ketî, bêqîmetbûyî ye. Bo V di kurmançî de hevberî H

di farisî de bidin ber kulav. Heman peyv bi rêya farisî ketiye hin zimanên tirkîkî: azerî köhnə, tirkî köhne, tirkmenistanî köne.Çavkanî: Cheung p.234, MacKenzie P.130

köstan kö+ -stan, hevrehê soranî kwêstan, farisî kohistan, ji îranî

kravat ji fransî cravatebend

krédî bi rêya fransî crédit ji latînî creditum (deyn, qer) ji credere (bawer kirin, bawerî pê anîn)

kreş ji fransî crèche

krîmînal ji inglîzî criminal ji crime

krîmînalîze ji fransî criminalisé ji criminaliser ji criminel ji crime (tawan, sûc) ji latînî crimen ji cernere

krismas ji inglîzî Christmas ji Christ (Mesîh) + mass (cejn)

krîter ji fransî critère

krokî bi rêya fransî croquis

kronîk bi rêya fransî chronique ji latînî chronica ji yewnanî χρόνος (dem, çax, wext)

kronolojî ji yewnanî χρόνος (kronos) anku "dem, çax, wext, kat, zeman" + -lojî (ji yewnanî: λόγος)

kros ji inglîzî cross-country race ji cross + country + race

ku ji îranî, hevrehê soranî کە (ke), کە (ki), pehlewî ki, pazendî kuOne important question underlying many of our discussions is the extent to which hypotheses and models offoreign policy analysis developed for the United States or other advanced industrial statescan be generalized to other countries and cultures. In that sense this is a course incomparative foreign policy, and I encourage students to bring comparative perspectives tobear on class readings and discussions and in their papers

kûçik hevrehê belûçî کچک (kuçek), tacikî кучук (kuçuk), iştiherdî kûte, sindî کتو (kuto), hindî कुत्ता, urdûyî کتا (kutta), telûgûyî కుక్క (kukka), bulgarî куче (kuçê), xirwatî kuče, belkî ji protohindûewropî " k'wó " yan jî peyveke gerrok e. Bi protoseltîk "kû"

kudeta ji fransî coup d'état

kufir ji erebî, têkilî kafir

kufirîn ji erebî >>> كفر

kuflet ji erebî كلفة (kulfet: bar, berpirsiyarî), têkilî mikelef, tekelif, teklîf, tekalif.

kufri ji erebî, têkilî kafir, kufir, kufristan

kufte ji farisî کوفته (kufte: kutayî, qutayî, kutandî, qutandî) ji کوفتن (kuften: kutan, qutan, kutandin, qutandin). Kufte wek köfte ketiye zimanê tirkî, wek کفتنه (kufteh) zimanê erebî û wek kofta gelek zimanên ewropî jî. herwiha hevrehê kutilkê ku kutanê peyda bûye ku ji protohindûewropî kop- (lê dan, kutan) e û hevrehê farisî کوفتن (kûften: kutan, lê dan) û yûnanî κόπτω (kopto: lê dan, kutan).

kuj hevrehê din ya kurmancî goşe, soranî گۆشه (goşe), farisî گوشه (gûşe), pehlewî goşek, ji protohindûewropî geu- (tewandin, çemandin). Köşe ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

kujende kuştin > -kuj- + -ende

kujer -kuj- (forma dema niha ji kuştinê) + -er

kujyar kuştin > kuj- + -yar

kulav 1. Bi maneya kum, şewqe:hevrehê kulav û kulafek (kulavk, kum) yên pehlewî û كلاه (kulah: kulav, kum) ya farisî, hemû ji îranî

kulbewî Belkî ji erebî kul (hemî)

kule ji erebî كلة (killet), hevrehê îbrî כלה (killa), aramî کלה (keliθa)

kulek Belkî ji kul

kulîçe ji îranî, hevrehê farisî کلچه (kolūçe), pehlewî, kulaçek

kulîne ji erebî, binêrin kulî

kuling hevrehê soranî کولنگ (koling), farisî کلنگ (koleng), ji îranî, ihtimalen ji kolan / kolandin -an / -andin + -ing, bide ber bêjing ji -bêj- ku rehê dema niha ji lêkera bêtin (li bêjingê kirin) e. herwiha bidin ber peyva qezme ji tirkî kazma ji kazmak (kolandin).

kulîs ji fransî coulisse

kuliyat ji erebî, têkilî kullî

kuliyet ji erebî kull (hemû)

kulox ji ermenî գլուխ (glux: ser)

kult ji fransî culte yan ji inglîzî cult ji latînî cultus (heyranî; xemxwerî) ji colō (parastin)

kultûrel ji fransî culturel

kulwar ji fransî couloir

kumpas bi rêya tirkî kumpas ji fransî compas ji fransiya kevn compasser (pîvan) ji latînî compassare (bi hev re meşîn) ji con- (li gel, bi hev re) + passus (gav, pêngav)

kun hevrehê soranî kun, belûçî kond, belkî hevrehê soranî kendin (kolan, kolandin), farisî kenden, urdûyî kundna, ji îranî yan ji protoaryayî. herwiha bide ber qul, qûn, belkî ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî

kuncî hevrehê soranî کونجی (kuncî), farisî کنجد (koncid, koncod), tacikî кунҷид (kuncîd), pehlewî kuncid, ji îranî. քոնջոնք (k'unjūt') ya ermenî, քոնջոյո (k'unjuti) ya gurgî, кунжут (kunjît) ya rûsî û küncü ya tirkî ji zimanên îranî hatine wergirtin. Lê hevwatera wê di piraniya zimanên ewropî de - bo nimûne sesame ya inglîzî - bi rêya yûnaniya kevn σήσαμον (sésamon) ji zimanekî samî, ihtimalen aramî שושמה (şuşma), kurtkirina שושמה (şumşemma) ji akadî şamaššammû ("riweka zeytê") ji şaman ("zeyt" --> şema) + şammu riwek, giya, şînkatî) hatine wergirtin. simsim û susam jî ji wê ne.

kund ji îranî, bide ber peştûyî کونگ (kong).

kunye ji erebî كنية (kunye), hevrehê aramî حمص (kunnaya), îbrî כינוי (kinnûy)

kupon ji fransî coupon

kuprî hevrehê erebî كوبري (kûbrî), yûnanî κιοπρουλής (kioprulís), sirboxirwatî çuprija..., hemû ji tirkî köprü, hevrehê azerî körpü, teterî күпер (küper) / köpür, başkîrî күпер (küper), qazaxî көпір (köpir), kirgîzî көпүрө (köpürö), tirkmenistanî köpri, oygurî كۆۋرۈك (köwrük), çuvaşî көпер (këper)... Belkî ji eynî rehî: kepir.

kur protoaryayî: kur ("zan")Sogdî: kwrt ("zarrok")xun: kur ("kîr")Farisî: kîr ("kir")Kurmancî: kîr ("kîr, pênis"), kurr ("lawik")Kurdî (Soranî): kurr; kêr ("kurr; kîr"), kurr ("lawik")Zazakî: kîr ("kîr, pênis") lorî: kur(r) ("kurr, kurrik")Çavkanî: Cheung p.250Baldarî: Ne ji proto-hindûewropî ye.

kûr hevrehê soranî قوول / qûl, kurdiya başûrî qûl ji ermenî խոր (xor) ji ermeniya kevn. Hê ji zû ve ji ermenî hatiye wergirtin û li gel guherîna X bi K (bide ber kanî, kenîn) herwiha X-ya vê peyvê jî guheriye. Peyva bi vê maneyê ya esil-îranî bê şop wînda bûye û farisî jî peyva عمیق (emîq) ya ji erebî bi kar tîne. Li aliyekî din, rehê peyva "xor" ji ermeniya kevn wêvetir nayê zanîn loma mimkin e ku ew ji îranî hatibe wergirtin lê ti delîlên wiha ne berdest in. K-ya îranî di ermenî de nabe X lê mimkin e ku ermenî ev peyv ji zimanekî din yê îranî wergirtibe ku tê de li cihê K-ya kurdî X li destpêka hin peyvan heye (bo nimûne kurdî "kanî, kenîn" lê farisî "xan, xenden").

kurator bi rêya fransî curateur yan inglîzî curator ji latînî curatus

kurd Wek navê piraniya miletan, etîmolojiya peyva "kurd" jî ne bi temamî zelal e. Gelek caran eynî nav li du yan çend komên etnîkî hatiye kirin. Bo nimûne kurmanc/kirmanc ji zaravaya xwe

re dibêjin "kurmancî/kirmancî" û ji dêrsimiyên re dibêjin "zaza". Lê dêrsimiyên zaza ji xwe re dibêjin "kirmanc" û ji kurmancan re dibêjin "kirdas"! Rûsî ji almanan re dibêjin "nêmêts" lê ereb ji awistriyan re dibêjin "nemsayî" ku eynî peyv e! Wisa diyar e ku peyva "kurd" gelek kevn e: di pehlewî de wek "kurt/kwrt" hatiye nivîsîn, di sûmerî de "kerde", si aramî de "qerdu", di yûnaniya kevn de "kyrtî"... Lê ne diyar e ka mebesta wan peyvên gelê kurd yê niha ye yan jî na. Lê taliyê jî ne diyar e ka maneya wê peyvê çî ye. Lê belkî ji peyva "kur" (çiya) ya sûmerî be ji ber ku sûmeriyên ji miletên di ser xwe re yê li joriya Mezopotamyayê re, li deverên çiyayî, digot "karda". Belkî ji îranî ji aramî ji sûmerî be.

Kurdax kurd + tirkî dağ (çiya)

kurdofobî kurd + -o- + -fobî li ber modela peyvên din yê bi paşgira -fobî

kûre hevrehên farisî كوره (kûrê), ermenî քուրայ (k'uray), gurtî ګورت (k'ura), hemû ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî ܟܘܪܐ (kûra), erebî كور (kûr), îbrî כור (kûr), akadî kûru

kurmanc ji îranî. "-man-"a di peyva kurmanc de jî wek "-man-" yan "-men-" ya di peyva "tirkmen, tirkoman" de ye. Di herdu peyvên de jî "man/men" maneya "mîna, wek" dide anku "kurmancyên wek kurdan". Di farisî de hevberî peyva "mîna" bêjeya "manend" e. Ihtimal e ku herdu "kurmanc" û "tirkmen/tirkoman" ji wê bin, paşî kurttir bûbin û di peyva tirkmen/tirkoman de "-end" ji dawiya "manend" ketibe lê di peyva kurmanc de "-en-" ketibe û "d" bûbe "c". Nimûneyeke din jî ku "d" tê de bûye "c" peyva "gazind/gazinde" ye ku di hin devokan de bûye "gazinc". herwiha di hin devokan de bi taybetî li Mêrdînê "d" wek "c" tê xwendin: "ciya mindiya mindayika min". herwiha peyvê divê wek "kurmanc" yan "kirmanc" were nivîsîn, ne wek "kurdman" ji ber ku kurmancî "d" ya piştî "r" red dike, binêrin: soranî: birdin, zazakî: berden, farisî: burden lê kurmancî bir_in soranî: xwardin: zazakî: werden, farisî: x(w)arden lê kurmancî: xwar_in Sebebê ku "kurmanc" li gelek deveran bûye "kirmanc" jî ew e ku meyla kurmancî li ser "i" ye li hevberî "u": bilbil (lê farisî: bulbul)

kuron bi rêya fransî couronne ji latînî corona ji yûnanîya kevn κορώνη (tac, tacgul)

kurr protoaryayî: kur ("zan") Sogdî: kwrt ("zarrok") xun: kur ("kîr") Farisî: kîr ("kir") Kurmancî: kîr ("kîr, pêniş"), kurr ("lawik") Kurdî (Soranî): kurr; kêr ("kurr; kîr"), kurr ("lawik") Zazakî: kîr ("kîr, pêniş") lorî: kur(r) ("kurr, kurrik") Çavkanî: Cheung p.250 Baldarî: Ne ji proto-hindûewropî ye.

kursî jirojhilati, hevrehên erebî كرسى (kursî), farisî كرسى (kursî), aramî כרסא (kursā) yan כסא (kusa), akadî kursu, kussu, sûmerî guzze.

kurt hevrehê soranî كورت (kurt), kurdiya başûrî kuṭ, farisî کوتاه (kûtah), pehlewî kotek-, avestayî kuteke-, rûsî короткий (korotkîy), polonî krótki, latînî curtus, fransî court, spanî corto, portugalî curto, romanî scurt, swêdî kort, almanî kurz, ermenî կարճ (karç), albanî shkurt, inglîzî short... hemû ji protohindûewropî (s)ker- (birrîn, kurt kirin) ku herwiha serekaniya peyva kêr (çeqo) ya kurdî ye jî.

kurtaj ji fransî curetage

kurtik Bi zimanê baskî em dibêjin "urd" ji bo peyva kurdî "kurtik"

kusa têkilî ku , herwiha bide ber hosa, usa

kûsî protoaryayî: kesiyep- ("kûsî")Avestayî: kesyep- ("kûsî") Kurdî (Soranî): kîsellFarisî: kişif ("kûsî")Osetî: kîso ("kûsî")Belûçî: kasib ("kûsî") ... irKurmancî: kûsî, kîso, kûsel, kûseleZazakî: kesa ("kûsî")Sanskritî: keşyepa- ("kûsî")Çavkanî: Horn p.191, Lubotsky p.9

kuşk hevrehê soranî كۆشك (koşk), farisî كوشك (kûşk), pehlewî koşk. qoşqa ya aramî û goşka siryanî û cewseq ya erebî jî bi rêya siryanî hemû ji zimanên îranî hatine wergirtin.

kuşne Bi kurmanciya xorasanêye

kuştar kuştin - -in + -ar

kuştin ji protohindûewropî keu- ("lê dan, derbe lê dan")protoaryayî kauş- ("lê dan, şerr kirin")Avestayî: kauş- ("şerr kirin ")Pûnjabî: kuş- ("şerr kirin ")Middle Persian: kuş- ("şerr kirin ")Farisî: kuş- ("kuştin")Belûçî: kuş- ("kuştin")Kîrîbatî: kuş- ("kuştin")Kurmancî: kuştin /-kuj/- ("kuştin") Kurdî (Soranî): kuştin /-kuj/- ("kuştin") (Zazakî: kişten /kiş-) ("kuştin")Hewramî: kuştay /-kuş-- ("kuştin") ... irLatînî: cudere ("lê dan") tokerî: koş- ("kuştin; xirabkirin")Almanî: hauen ("birrîn, jê kirin")İnglîzî: hew ("birrîn, jê kirin") Çavkanî: Cheung p.251, Watkins p.37, Etymonline

kûtal Bi zaravên kurmancî çiş heye, bi soranî şit, bi kurdiya başûri çîşt, bi zazakî çî tê gotin, bi farisî çîz, bi farisiya navîn çih/çiş.

kutan ji protohindûewropî kop- (lê dan, kutan), hevrehê farisî كوفتن (kûften: kutan, lê dan) û yûnanî κόπτω (kopto: lê dan, kutan)

Kutel peyv kutel le nav kurdin Xorasanê tê gotin.

kutik ji kutan ji protohindûewropî kop- (lê dan, kutan), hevrehê farisî كوفتن (kûften: kutan, lê dan) û yûnanî κόπτω (kopto: lê dan, kutan). Kofte, kifte, kufte yên kurdî û köfte ya tirkî jî hevrehên wê ne lê ji lêkera farisî كوفتن (kûften: kutan, lê dan) hatine çêkirin.

kutsal erebî >>> القدس

kûvî ji kûv ("çiya yan çol" lê di kurmançî de nemaye) + -î, hevrehê soranî کئیوی (kêwî) ji کئیو (çiya > کوئیستان / kwêstanzozan) ku hevrehê zazakî ko (çiya > koyî kûvî) û farisî کوه (kûh: çiya > کوهستان / kûhistan/ zozan) e, hemû ji îranî. Bo nimûneyeke din jî, ku hevbera "h" ya farisî di kurmançî de "v" ye, bide ber kurmançî kevn û farisî کهن (kohen) û zazakî kihan. Bi heman awayî bingehê dijwateya "kûvî" anku kedî / kehî jî ked yan ke (mal, xanî) di kurmançî de nemaye lê di hin ziman û zaravayên din yê îranî de diyar e: zazakî keye, pehlewî kedek, avestayî kete-, peştûyî کوته (koṭe).

kuxik Dengê onomatopoetîk "kux" + -ik

kuxîn Dengê onomatopoetîk "kux / kuxe-kux / kux-kux" + -în

kuzen ji fransî cousin

kûzik ji îranî, hevrehê کوزه (kûze), pehlewîya manî q-w-z-. حمزه (kûza) ya aramî, کوز (kûz) ya erebî, کوز (kûz) ya îbrî û کوز (kûj) ya ermenî ji îranî hatine wergirtin.

küfür erebî >>> کفر

küye ji îranî, binêre: kö.

kwîstan "-stan" jixwe maneya "war, welat, cih, der, dever" dide û "kwê-/kwî-" jî wateya çiya dide û di zazakî de wek "ko" û di farisî de jî wek "koh" peyda dibe

-/

I Binêre: L

L ji latînî L jifeniki lamed (gopal; herfa "L" - binêrin "lam") ku herwiha serekaniya erebî ل, siryanî ܠ, îbrî ל, ermenî Լ, krîî Լ û yûnanî Λ ye jî.

laboratiwar bi rêya fransî laboratoire ji latînî laboratorium ji labore (xebitîn, kar kirin) + -toryûm

laciwerd hevrehê farisî لاجورد (laciverd), erebî لاجورد (lazuwerd), hemû ji sanskrîtî राजावर्त (racaverte) ji राजन् (racan: paşa, serwer, serok, melik, qiral) + वर्त (verte-: par, behr, pirt, pişk, beş) anku "yê paşayan". bi rêya erebî hem wek "lazuli" (lapis lazuli) û hem jî wek azur ketiye fransî (bi şaşî l wek pêşgirtika diyarker ya fransî (l, le, la) hatiye hesabandin û ji bingehê peyvê hatiye avêtin. ji fransî jî ketiye zimanên din (binêre beşa wergerê ya li jêr).

laçik hevrehê farisî لچک (leçek) ji îranî yan jî bi metatezê û bi guherîna R bi L ji çarîk jikurdi

ladê la (alî) + dê (gund)

laêt ji inglîzî light

lager Bi wateya "nizmtir": laag + -erSwêdîNav

laîk bi rêya fransî laïque ji latînî laicus (mirovên sade, mirovên bê erkên dînî) ji yûnanîya kevn laîkos (gelêrî) ji laos (gel, mirov, xelk)

lak Tê gotin ku ji rûsî hatiye zimanê kurdî.

lal hevrehê soranî لال (lal), farisî لال (lal), ji îranî

lale hevrehê farisî لاله (lalê), pehlewî elalek

lalê Bi kurtkirina li aliyê hatiye çêkirin.

lam ji erebî لام (lam) ji aramî ܠܡܠ (lemêd: gopal; herfa ܠ anku L) jifeniki lamed (gopal; herfa L ya fenîkî) ku herwiha serekaniya L ya latînî, Λ (L) ya yûnanî, Л ya krîlî, Δ ya siryanî û L ya ermenî ye jî.

lamerkeziyet ji erebî la- (ne-, bê-) + merkeziyet

landik hevrehê soranî لانک (lanik), feylî lelu / helülük, jikurdi, têkilî hêlanek (hêsk) û hêl kirin (hejandin)

lanse ji fransî lancé ji lancer ji latînî lanceare ji lancea

laptop ji inglîzî laptop ji lap + top

laqeyt ji erebî لا + قيد

lar hevrehê farisî لاغر (lağer) ji îranî

lav ji îtalî lava

lavabo ji latînî lavabo (ez ê bişom) ji lavare (şuştin)

law hevrehê soranî لاو (xort, ciwan, genc), herdu ji ermenî, bi ermeniya kevn լաւ (law), ermeniya nû լավ (lav), herdu bi maneya "baş, çê, qenc", hevrehê prûsiya kevn û latviyayî labs (baş), lîtwanî lãbas (baş), lobùs (zengîn, halxweş), yûnaniya kevn λῶλον (loîon: baştir) û λάφυρον (láfūron: qazanc, xenîmet), sanskrîtî लभते (labhate: qazanc kirin, wergirtin, peyda kirin), hemû ji protohindûewropî lab^h- (bi dest xistin, bi dest ve anîn, girtin, zeft kirin). Di kurmançî de li hin deveran maneya "kurr" wergirtiye lê li hinên din bi wateya "keşxe, spehî, lihev" e û li hin cihan jî bi maneya "baş" e anku maneya xwe ya bingehîn ya ermenî parastîye. Sebebê guherîna maneyê ji "baş" bo "kurr" ihtimalen di bin tesîra "lac / laj" (kurr) ya zazakî de ye. Lê "lac, laj" ne hevrehê "law" e, ew peyveke îranî ye, hevrehê îstihardî لَزَك (lezek) (kurr). Sebebên ku diyar dikin ku kurdî ji ermenî wergirtiye û ne ermenî ji kurdî wergirtiye ew in ku "law" di zimanên din yên îranî de peyda nabe û "l" di îraniya kevn de tine bû. Loma eger ew ji protohindûewropî yekser daketibûya kurdî, diviyabû ku "l" bûbûya "r" (bide ber "roj" û "rêtin"). Bo guherîna maneyê ji "baş" bo "xort, ciwan, kurr" bide ber diyardeyeke berevajî di

peyva "qenc" (baş) de ku ji tirkî ye, bi tirkîya kevn "kênç" û tirkîya nû "genç" (xort, ciwan) ku dubare wek "genc" jî ji tirkî ketiye kurdî.

lawij hevrehê limêj, nivêj, nimêj, lava, ji îranî. Binêre: nimêj.

lawirnasî lawir + -nasî yan lawirnas + -î

layîsîzm ji fransî laïcité

lê ji erebî لكن (lakin) > lêkin > lê ki/ku > lê. Bo hin nimûneyên din jî, ku "a"ya erebî di kurmancî de bûye "ê", binêrin: kitab > kitêb, hesab > hisêb, bela > belê...

lê negirtin lê (li wê/wî) + ne- + girtin

le'b ji erebî, têkilî laib, meleb

lêb ji erebî leb (lîstik, yarî)

lebê Bi metatezê ji belê

leblebî ji erebî لبلاب (leblab), têkilî لب (lubb), binêrin "lib".

lefb ji erebî لفظ

legal bi rêya fransî légal yan inglîzî legal ji latînî legalis ji lex

legalîze ji fransî légalisé ji légaliser ji legal

legen hevrehê farisî لگن (legen), erebî لقن (leqen), tirkî leğen, yûnaniya kevn λεκάνη (lêkanê), latînî lanx, lanc-, hemû ji akadî lekennu.

lêgerbar lê gerrîn - -în + -bar

legleg ji erebî لقلق (leqleq) yan لكلك (leklek) ji akadî leqleqqu onom ji dengê "leq-leq". Wek "leylek" ketiye tirkî jî.

lehd ji erebî الاحد (el-eħed) ji احد (eħed) hevrehê واحد (waħid: yek)

lehî hevrehê soranî û kurdiya başûrî laf- di peyva لافاو / lafaw (laf-aw) de, avestayî frave-γδīt, sanskrîtî प्लव (plava: avjenî kirin, li ser avê livîn), slaviya kevn плoути (ployti: seyirîn, li ser avê gerrîn), ermenî լիվանալ (livanal: şûştin, avê lê kirin), yûnaniya kevn πλέω (plêo: seyirîn, li ser avê gerrîn), latînî pluit (baran barîn), inglîzî flow (herrikîn) û flood (lehî), almanî Flut (lehî), fransî flot, holendî vloed (lehî)... hemû ji protohindûewropî plōtus (lehî) ji plew- (herrikîn, av bi ser de hatin). Di farisî de peyva سيل (seyl) ya ji erebî cihê peyva îranî girtiye. Heman peyva erebî wek sel ketiye tirkî jî. Ew bi metatezê û belkî di bin tesîra "lehî" de wek lêş ketiye hin devokên kurdî jî.

lehmeçûn ji erebî لحم بعجين (leh"m bi-ecîn) anku "goştê bi hevîr"

lehze ji erebî لعظة (leħze)

lejîtîm bi rêya fransî légitime ji latînî legitimus ji legitimare ji lex

lejyon bi rêya fransî legion ji latînî legiō

lejyoner ji fransî légionnaire

leke hevrehê farisî لکا (leka) ji îranî.

lemme formek devkî ji let + me

lenf bi rêya fransî lymphe ji latînî lymphā ji yûnanîya kevn νυμφε (nîmf)

lenger ji fransî lancre ji latînî ancora ji yûnanî ἄγκυρα (ankura) ku herwiha serekaniya peyva Enqere ye.

leopar ji fransî léopard, forma leopard ji inglîzî leopard, herdu ji latînî leopardus ji yûnanî λεόπαρδος (lêopardos) ji λέων (lêon: şêr) + πάρδος (pardos: panter), λέων ji zimanekê samî (bide ber akadî 𐤋𐤁𐤁𐤀 (lebbu) yan erebî لبؤة (lebue: şêra mê), πάρδος (pardos) ji îranî pars , hevrehê farisî پارس (pars), sogdî prdanka, sanskrîtî पुण्डरीक (puṇḍarīka) ji protoaryayî, ihtimalen ji zimanekê ne hindûewropî yê Başûr-Rojavaya Asyayê. ji eynî rehî: piling.

lep hevrehê din ya kurmançî (bi metatezê) pil, soranî lep û pil, zazakî lep, feylî (bi metatezê) pel, rusî / bulgarî / ukraynî / belarusî лапа (lapa), polonî łapa, çekî tlapa, romanî labă (ji zimanekî slavî), îzlandî loppa, hemû ji protohindûewropî lep-. herwiha hevrehê bêr (merr) ya kurdî ye jî, bide ber latînî pala, rusî лопата (lopata).

lêp Bi metatezê ji peyva "pêl"

lêpird ji fransî léopard, forma leopard ji inglîzî leopard, herdu ji latînî leopardus ji yûnanî λεόπαρδος (lêopardos) ji λέων (lêon: şêr) + πάρδος (pardos: panter), λέων ji zimanekê samî (bide ber akadî 𐤋𐤁𐤁𐤀 (lebbu) yan erebî لبؤة (lebue: şêra mê), πάρδος (pardos) ji îranî pars , hevrehê farisî پارس (pars), sogdî prdanka, sanskrîtî पुण्डरीक (puṇḍarīka) ji protoaryayî, ihtimalen ji zimanekê ne hindûewropî yê Başûr-Rojavaya Asyayê. ji eynî rehî: piling.

lerizok -leriz- (< lerizîn) + -ok

lerz hevrehê farisî لرز (lerz), pehlewî lerz- / rertz-, partî alerz, ji îranî

leş ji îranî, hevrehê soranî لاش (laş), farisî لاش (laş). Leş ya tirkî, لاش (laş) ya urdûyî û लाश (laş) ya hindî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

leşfiroşî leşfiroş + -î yan leş + -firoşî

leşker ji îranî, hevrehê farisî لشکر (leşker), pehlewî leşker. عسكر (esker: esker) ya erebî belkî ji zimanekî îranî hatibe wergirtin lê ihtimal mezintir e ku ji exercitus ya latînî be.

letafet ji erebî لطافة (leţafet), têkilî letîf û litf.

lêv ji protohindûewropî leb- (livlivîn, livîn, leqîn > lêv), ya ku herwiha serekaniya lêw / ليو ya soranî, lew ya hewramî û zazakî, لب (leb) ya farisî, labium ya latînî, lèvres ya frensî, lip ya inglîzî, läpp ya swêdî, lūpa ya lîtwanî û hwd. e. Peyvên kurdî liv, livîn, livandin, livlivîn, livlivandin û hwd. belkî ji ji heman rehî bin lê bi ihtimaleke mezintir ji lebitîn ji erebî ne. protohindûewropî: leb- ("lêv") protoaryayî: Middle Persian: lep ("lêv") Farisî: leb ("lêv") Belûçî: leb ("lêv") Kurmancî: lêv ("lêv") Kurdî (Soranî): lêw ("lêv") Hewramî: lew ("lêv") ... Zazakî: lew ("lêv") Latînî: labium ("lêv") Almanî: Lippe ("lêv"), Lefze ("lixav") İnglîzî: lip ("lêv") ... Çavkanî: Schwartz p.282, MacKenzie P.128, Horn p.212, Watkins p.47

lew li + ew (ji wê)

lewçe Yan têkilî "lêv"ê ji îranî ji protohindûewropî yan jî ji aramî 𐤋𐤍𐤏 (lewa: gewrî, hefik, qirrik, cihê ku axiftin jê tê), hevrehê akadî luxxu (gewrî, hefik, qirrik, cihê ku axiftin jê tê) û belkî herwiha erebî لغة (luḡet: ziman, zar) lê ihtimalen ya erebî ji yûnanî λόγος (logos: axiftin) e. Yan jî ji yûnanî λόγος (axiftin), binêrin -lojî, -log, lojîk...

lewh ji erebî لوح (lewh), hevrehê aramî ܠܘܚܐ (luḥa), îbrî לוח (luah)

lewhê ji erebî لوحه (lewhê) ji aramî ܠܘܚܐ (lewhê) ji îbranî לוח (bi taybetî tabloyê ku her deh fermanên Mûsa pêxemberî li ser hatibûn nivîsîn).

lewitandin ji erebî لواط (liwaṭt: hîzî, sodomî, qûnderî, homoseksuelî, têkiliya seksî ya hevcinsan) ji aramî ܠܘܬ (lewaṭa: nalet, nifrîn, xezeb) jibirani לוט (Lot: Lût) ku li gor Tewratê kurrên wî hevcinshez anku homoseksuel bûn û wî nalet li wan kir.

lewitîn ji erebî لواطه (liwaṭet: homoseksuelî, têkiliya seksî ya hevcinsan) ji aramî ܠܘܬ (lewaṭa: nalet, nifrîn, xezeb) jibirani לוט (Lot: Lût) ku li gor Tewratê kurrên wî hevcinshez anku homoseksuel bûn û wî nalet li wan kir.

lewn ji erebî لون (lewn)

Leyla ji erebî ليلي (Leyla) ji ليلة (leylet: şev, êvar), hevrehê maltî lejla, îbrî לילה (leyla), aramî ܠܠܝܐ (lêlyā, lêlyo), erebiya başûrî ya epîgrafî 𐩣𐩣𐩣 (l-l-y), ugarî 𐎠𐎡 (l-l), fenîkî 𐤋𐤋 (l-l), amharî ለ (lêt), akadî 𐎠𐎡 (liliātu KIN.SIG)...

lez ji protohindûewropî h₁leng^{wh}-, protoaryayî ragu- ir, parsî reg, medî ereg. արագ (arag) û 𐎠𐎢𐎡𐎢 (erag) ji zimanên îranî hatine deynkirin. Yan jî ji erebî لحظة (lahze: bîst, kêlik, gav, bêhneka kurt)

lezbiyen bi rêya fransî lesbienne yan inglîzî lesbian ji yûnanîya kevn

lezîz ji erebî, têkilî lezet

lezok lez + -ok yan lezîn - -în + -ok

lezûbez lez + -û- + bez (bezîn, bazdan)

LGBT ji inglîzî LGBT

LGBTI ji inglîzî LGBTI

li hevrehê soranî له (le), hewramî ne, hexamenîşî ena, ji protohindûewropî en (li, tê de, di ... de) û wisa hevrehê inglîzî, almanî, latînî û gelek zimanên din in, frensî û spanî en, yûnaniya kevn év (en), albanî në, ermenî ի (i), danmarkî, norwecî û swêdî i, lîtwanî j, îrlendiya kevn i, weylsî yn... Bo guherîna N > L bide ber: nimêj > limêj, nivîn > livîn. Heke ne ji protohindûewropî be, dikare ji al / la (rex) be. Dîsa dikare ji erebî على (ela: li ser) jî be. herwiha bide ber tirkî -la / -le (bi, li gel, bi ... re).

li arê çûn ji araya gitmek a tirkî

lib ji erebî لب (lubb: 1. dil 2. kakil, tendik, dane, tene), hevrehê aramî لبا / לבא (liba: dil, kakil), îbrî לב (lev), erebiya başûrî لب (lb), akadî libbu, amharî, geezî û tigrî (ləb), tigrîna, ugarîti, eblayti (li-bu / libbu)... hemû ji proto-samî libb-. ji heman rehî: leblebî.

libas hevrehê farisî لباس (libas), ji erebî لباس (libas) ji لیس (libs: cil) ji لبس (lebise: cil li xwe kirin / kirin ber xwe), hevrehê îbrî לבוש (ləbûš), aramî لبع (levûša).

liberal bi rêya fransî libéral yan inglîzî liberal ji latînî liberalis ji liber (azad, serbest)

liberalîzm bi rêya fransî libéralisme ji libéral yan inglîzî liberalism ji liberal ji latînî liberalis ji liber (azad, serbest)

libin herwiha livin ji erebî لبنة (lebinet), hevrehê aramî لبعنة (ləbentā'), îbrî לבנה (ləbēnâ), akadî libittu SIG4)...

licû ji erebî, têkilî iltica, lacî, multecî

lider ji inglîzî leader ji lead

lifaf ji erebî لفافة (lefafet), hevrehê aramî لفا (lifafa), îbrî לפוף (lippûp)

lig bi rêya fransî ligue ji îtalî liga

lihêf ji erebî لحاف (liḥaf) ji لحف (leḥefe: niximandin, nixamtin; pêçandin)

lijne ji erebî لجنة (licne) ji yûnanî λεγεώνα (legeona) ji latînî legionis ji legio ji legere (kom kirin, civandin; bijartin). Legio herwiha serekaniya peyvên lego, lejyon û lejend / legend e jî.

lîlek ji erebî ليلك (leylek, lîlek) ji îranî, bide ber farisî نیلک (nîlek) ji نیل (nîl: şînê tarî), hevrehê pehlewî nîl (şînê tarî), sanskrîtî नीला (nīlā: şîn), ji protoaryayî. Heman peyv bi rêya erebî ketiyê zimanên ewropî û belav bûye: inglîzî lilac, fransî lilas, spanî lila, portugalî lilás, îtalî lilla, romanî

liliac, polonî lilak, japonî ライラック (rairakku)... Bi forma "lîla" wek navê renegekî van salan ji Ewropayê li kurdî vegekiye.

lîman bi rêya tirkî liman ji yûnanî λιμῆν (limên)

lîmît ji inglîzî limit

lîmon hevrehên din ya kurdî leymûn, leymûndiz, lîmonada, farisî ليمون (lîmû) û ليمون (lîmûn), erebî ليمون (leymûn), tirkî limon, bengalî লেবু (lêbû), urdûyî نیبو (nîbû), hindî नीबू (nîbû)... hemû ji sanskrîtî निम्बूक (nîmbûka/lîmbûka). Bo guherîna l/n bide ber nimêj / limêj, nivîn / livîn, noş / loş... Heman peyv ketiye zimanên ewropî jî: inglîzî lemon, îtalî limone, spanî limón, rusî лимон (lîmon)...

lînç ji inglîzî lynch

ling ji protohindûewropî (H)lak-, protoaryayî leg-/lenghevrehê kurdî laq (belkî ji têkilkirina "ling" ya kurdî û "saq" ya erebî), farisî لنگ (leng), inglîzî leg, lombardî lagi, latînî lacertus, ermeniya kevn ղլըք (olok'), swêdiya kevn lägg. Hevrehên nîga kurdî di sanskrîtî अङ्गः (anga) û zimanên slavî de hene, nimûne rusî: нора (noga), polonî û slovenî: noga, çekî û slovakî noha, latînî unguis (sim)...

lingua franca nova lingua (ziman) + franca (frankî) nova (nû)

lînk ji inglîzî link

lîre ji latînî libra (pîvankek bû)

lîs hevrehê soranî lîs, sanskrîtî लीड (lîśá: hêlîn), latviyayî lizda (hêlîn), lîtwanî lizdas (hêlîn), latînî nidus, inglîzî nest, fransî nid, oksîtanî nis, rûsî насест (nasêst: lîs), гнездо (gnêzdo: hêlîn)... hemû ji protohindûewropî nisdós (hêlîn) ji ni- (xwarê, jêr) + sed- (rûniştin) ku herwiha serekaniya niştin û rûniştin yê kurdî ne. Bo guherîna N > L bide ber nimêj > limêj.

lîsan ji erebî لسان (lisan), hevrehê aramî لسان (lişana), îbrî לָשׁוֹן (laşon), amharî ለሰላን (ləsan), akadî 𐎠𐎵𐎲𐎠 (lišānu, EME), maltî ilsien...

lîsans ji fransî licence

lîste ji fransî liste

lîstin hevrehê farisî "-alêz-" ji "alêxten" (hilavêtin, xwe avêtin), ji îraniya kevn rais- (xwe avêtin), sanskrîtî "rej-", ji protohindûewropî leig-, loig-.

lître ji fransî litre ji yûnanî λίτρα (lîtra)

liv ji protohindûewropî leb- / lab- (livlivîn, livîn, leqîn), ya ku herwiha serekaniya lêv ya kurdî ye. Hevrehê labor (kar, xebat) ya latînî.

livandin liv + -andin, ji protohindûewropî leb- / lab- (livlivîn, livîn, leqîn), ya ku herwiha serekaniya lêv ya kurdî ye. Hevreha labor (kar, xebat) ya latînî.

livîn liv + -în, ji protohindûewropî leb- / lab- (livlivîn, livîn, leqîn), ya ku herwiha serekaniya lêv ya kurdî ye. Hevreha labor (kar, xebat) ya latînî.

livok livîn - -în + -ok

lixav ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî له حح (luḫma), hevrehê erêbî لجام (licam)

liyan Bi metatezê ji niyal, hevrehê nial û nal, hemû ji erêbî نعل (nel)

lo Belkî ji law + -o

lobî ji inglîzî lobby

loder ji inglîzî loader (barker) ji load (bar, bar kirin)

lojîk bi rêya fransî logique yan inglîzî logic ji latînî logica ji yûnanîya kevn λογικος ji λόγος (hiş, aqil)

lojîstîk lojîstîkî lojîstîkvan

lokal ji latînî locus (cih)

lokomotîv ji fransî yan inglîzî locomotive

loî Bi zaravên zimanê baskî ji bo "raketin" em dibêjin "lo", û "lo egin", û "lolo egin". Wergerina peyva baskî "egin" bi kurmanjî "kirin" e. Yanî "loî kirin" "lolo egin". Em ditin kû li vira peyvên kurdî û baskî gelek nêzik in.

lolok lo-lo (gotinên ku di hin stranên de tên gotin)

lome ji erêbî لومة (lewmet) ji rehê لام (lame: lome kirin)

losyon ji fransî: lotion

lovyank têkilî lovîn

loyal bi rêya fransî yan inglîzî loyal ji frensiya kevn loial ji latînî legalis, têkilî legal

lûbî jirojhilati, hevrehê farisî لوبيا (lûbya), erêbî لوبيا (lûbya), aramî له صص (lûbiya), tirkî lobya...

Belkî têkilî lib û leblebî.

lûks bi rêya fransî luxe ji latînî luxus (bibereket)

lûlî hevrehê farisî لوله (lûlê) ji îranî lê belkî herdu jî ji erêbî لولب (lewleb) bin ku hevrehê îbrî לולל (lûlev) e yan jî bi alternatîvî ya erêbî û îbrî ji formeka kevn ya îranî ya qeydnekirî bin. Li aliyekê lûle ya tirkî ji îranî ye lê li aliyê din hevwatera wê borri ya kurdî ji tirkî boru ji tirkiya kevn borğuy e. لوللا (lula) ya gurcî ji îranî ye.

lût hevrehê kurdiya başûrî lût, lît, pit, nüt

lutf ji erebî, têkilî letîf

lutfen ji erebî: lutfen (bi delalî, bi bedewî) ji lutf + -en

luxet ji erebî لغة (luḡet) ji yûnanî λόγος (axiftin) lê herwiha bide ber aramî λυγίλ (lewa: gewrî, hefik, qirrik, cihê ku axiftin jê tê > kurdî lewçe) û akadî luxxu (gewrî, hefik, qirrik, cihê ku axiftin jê tê)

M

man protohindûewropî: men- ("man") protoaryayî: (d)mān ("man")Avestayî: mǎn- ("man")Farisiya Kevin: mǎn- ("man")Pûnjabî: mn- ("man")Middle Persian: mn- /mǎn-/ ("man")Sogdî: myn- ("man")Farisî: mǎndan / mǎn- ("man")Kîrîbatî: mǎnēstēn / man- ("man") ... irKurmancî: man, mayîn / -mîn-/ ("man") Kurmancî: man / -mên-/ ("man") Hewramî: manáy / man- ("man")Zazakî: menden / man- ("man")Sanskrîtî: man- ("man")Ermenkî: մնալ (minel) ji ermeniya kevn մնաւ (minem)Yewnanî: menein ("man")Latînî: manēre ("man")Înglîzî: remain ("man") ...Çavkanî: Cheung p.73

-man bo nimûne di peyva "tirk-o-man" de, binêrin: **-manc**

-man wek di peyva "kamera-man" de ji inglîzî "man" (mêr, mirov)

manager ji inglîzî manager yan bi rêya fransî manager ku ew bi xwe jî ji inglîzî manager e, ji manage (bi rê ve birin, serkêşî kirin) ji fransî, bi frensiya kevn manège (xwedîkirina hespan), frensiya niha manège (fêrgeha hespan) ji îtalî maneggiare (dest kirinê, miamele li gel kirin) ji latînî manus (dest).

mandat bi rêya fransî mandat yan inglîzî mandate ji latînî ex manu datum (ji destî girtin)

mane hevrehê soranî مانا (mana), herdu ji erebî معنًا (mena)

manend têkilî mînak

manewra bi rêya fransî manœuvre yan inglîzî manoeuvre ji latînî manus (dest) + opera (çalakî, xebat)

mang ma- (mê) + -n- + ga

manga ji mahînga/mehînga ji ma- (mê) + -n- + ga, bi soranî jî "manga", bi kelhûrî minga.

manifesto ji îtalî manifesto ji latînî manifestare (ragihandin, xwiya kirin)

maniî ji erebî: mani + -î

manken ji fransî mannequin

manto ji fransî manteau

mantra ji sanskrîtî मन्त्र (raman, fikir)

manyak bi rêya fransî maniaque yan inglîzî maniac ji latînî maniacus ji yûnanîya kevn μανιακός ji μανία (manî, şêti, dînî, harî)

maorî ji zimanê maorî bi wateya resen, xwerû yan asayî

mar ji îranî, hevrehê soranî مار (mar), belûçî مار (mar), farisî مار (mar), pehlewî 𐭌𐭎𐭎 (mar), avestayî meiryā- (mar; kujer), sanskrîtî म्रियते (mriyāte-: kuştin) ji protohindûewropî mer- (mirin. herwiha bide ber sûmerî mir (mar)).

maran ji ermenî մարան (maran) ji aramî مارد (meddanei) Li cem me hem maran û hem jî kîler dihatin gotin.

maraton ji fransî marathon ji yûnanî μάραθον (maratθon)

Margaret bi rêya yewnaniya kevn Μαργαρίτης (morî, mircan) ji zimanên arî / îranî merwarîd (mirwarî, morî)

margarîn ji inglîzî yan ji fransî margarine ji yûnanî μαργαρίτης (marxarîtas: mirwarî, mircan) ku jirojhilati ye, bide ber kurdî mirwarî û farisî مروارید (mervarîd), sanskrîtî मञ्जरी (mañjarî > erebî مرجان / mercan > kurdî mircan)

margîsk mar + gîskbend

marîhuana ji spanî marihuana

marjînal bi rêya fransî marginal ji latînî marginem ji margo

marmelad bi rêya fransî marmelade ji portugali marmelada

marol ji tirkî marul ji yûnanî μαρούλι (marûli) ji latînî amarula ji amarus (tehl - ji ber tama wê riwekê)

marşal ji fransî maréchal yan inglîzî marshal

marxwer ji mar + -xwer ji xwarin anku "heywana ku maran dixwe" (belkî ji ber sehm û heybeta vê heywanê), hevrehê farisî مارخور (marxor), tacikî морхӯр (morxür), морхор (morxor), ji îranî. Peyva îranî ketiye gelek zimanên din jî: urdûyî مارخور (marxor), hindî मारखोर (marxor), frensî û inglîzî markhor, spanî marjor...

masaj ji fransî massage

mase ji latînî mensa ku wek mensa ketiye îtalî, wek mesa spanî û wek masa tirkî jî.

masî ji protohindûewropî meu-k- (hilû, tehîsok, hilîsok, şemitok) ku herwiha serkaniya peyva mast ya kurdî û moist ya inglîzî ye. protoaryayî: mesye- ("masî")Avestayî: mesye

("masî")Middle Persian: mahîk ("masî")Farisî: mahî ("masî")Belûçî: mahîg ("masî")...Kurmancî: masî ("masî")Kurdî (Sorani): masî ("masî")Hewramî: masî, masaw ("masî")Zazakî: mase ("masî") Sanskrîtî: मत्स्य matsye- ("masî") Yewnanî: μύκης (mûkês "kivark") Latînî: mucus (mukus: "kilmûş; gilîz") Îng.: moist ("şil, nemdar") Çavkanî: Horn p.216, Lubotsky p.10, MacKenzie P.123

masîgirî masîgir + -îyanmasî + -girî

masîvanî masîvan + -î yan masî + -vanî

mask, maske ji fransî masque yan ji inglîzî mask (dîsa bi rêya fransî masque) ji latînî mascus (kabûs)

maskot ji fransî mascotte yan ji inglîzî mascot (dîsa bi rêya fransî) ji latînî masca (kabûs), hevrehê **mask, maske**

masmedya ji inglîzî mass media ji mass + media (medyaya girseyî)

mason ji inglîzî mason

masor ji fransî masseur

masterplan ji inglîzî master plan yan masterplan

masturbasyon bi rêya fransî masturbation ji latînî masturbārî belkî ji manus (dest) + turbāre (têk vedan) anku bi destan têk vedan

maş hevrehê soranî, farisî û erebî ماش (maş), tirkî maş, pehlewî maş, şuxnî maş (fasûlî), belûçî ماك (mak: fasûlî)... hemû ji sanskrîtî māsa- (fasûlî) ji zimanekî xwecihî yê Hindistanê.

maşela ji erebî, têkilî Ellah

maşûq ji erebî, têkilî aşiq, eşq

mat hevrehê farisî مات (mat), ji îranî.

matador ji spanî matador (kujer)

matematîsyen ji fransî mathématicien ji matematîk + -syen

matmazel ji fransî mademoiselle ji ma + demoiselle (sitiya min)

matruşka ji rûsî матрёшка

mawe ji erebî مأوى (meiwa: cih, mal, war)

may ji îranî, hevrehê farisî مایه (mayê: havên), têkilî meyandin û made, mey, meyxweş

mayî man yan mayîn

mayinde mayîn - -în + -inde

mayo bi rêya tirkî mayo yan yekser ji fransî maillot

mazî hevrehê farisî مازو (mazû), sanskrîtî mayu-, ji protoaryayî

mazmaz Belkî têkilî peyva mezin yan mes- wek di peyva mestir de

mazoşîst bi rêya fransî masochiste ji navê Leopold Ritter von Sacher-Masoch + -îst

mazot bi rêya fransî mazout yan jî yekser ji rûsî мазут (mazût)

mê hevrehên din yê kurmançî ma-, man-, mak, mêtin, -marî, farisî ماده (madê), pehlewî matek, farisiya kevn mata-, hemû ji protohindûewropî méh₂tēr (dayik; mak), binêrin: mak.

me- Bi maneya "ne-" û bi wateya "mê" ji îranî, hevrehê soranî me- (meke! meke/neke!), pehlewî ma- (mekun! meke/neke!), têkilî ne-. Bi wateya "kesê ku" yan "cihê ku" ji erebî, bo nimûne mekan, mesken, mekteb... û "meşxul"

meaş ji erebî معاش (meaş), têkilî meîşet

meblex ji erebî مبلغ (mebleğ)

mecbûr ji erebî, têkilî îcbar

meclis ji erebî مجلس (meclis) ji me- + جلس (celese: rûniştin). Heman peyv wek navê parlemanên welatên misilmanan ketiye gelek zimanên din jî: farisî û urdûyî مجلس (meclis), tirkî û azerî meclis, ermenî Մեջլիս (meclis), hindî मजलिस (meclis), gurcî მეჯლისი (mêclîsî), rûsî меджли́с (mêclîs), inglîzî û fransî majlis, almanî Madschlis...

mecnûn ji erebî: me- + cin + -ûn

mecûsî ji erebî مجوسی (mecûsî) ji aramî מגוש (migûşî) ji îranî, hevrehê hexamenîşî 𐭪𐭫𐭬𐭭 (megûş) ji protohindûewropî meg- (> mezin). Heman peyva îranî bi rêya yûnanî ketiye zimanên ewropî jî: inglîzî magic (sahir)

medenî ji erebî, têkilî Medîne

medeniyet ji erebî: medenî + -yet

medîtasyon bi rêya fransî méditation ji latînî meditari (fikirîn, hizirîn, ramîn)

medrese ji erebî مدرسة (medreset), hevrehê aramî مدرسة (maðre[ta]), îbrî מדרשה midrāšâ). têkilî ders, dirase, mideris

medyatîk ji fransî médiatique: medya + -tîk

medyaya sosyal medya + -ya + sosyal, wergerra social media ya inglîzî

medyûm bi rêya inglîzî medium ji latînî medius (navber, nav, navincî)

mefhûm ji erebî, têkilî fehm

mefûtûh ji erebî, têkilî fetih

megaloman bi rêya fransî mégalomane ji megalos- ji yûnanîya kevn μεγαλο- ji μέγας (mezin) + -man ji yewnanî μαινομαι ji μανία (dînî, şêtî)

meh protohindûewropî: mē- ("pîvan") > me(n)ses- ("heyv") protoaryayî: Avestayî: mäh- ("heyv, meh") Farisiya Kevin: mäh- ("heyv, meh") Farisî: mäh ("heyv, meh") Belûçî: mäh ("heyv, meh") Osetî: māyā ("heyv, meh") ... irKurmancî: meh ("meh") Kurdî (Sorani): mang ("heyv, meh") Hewramî: mānga ("heyv, meh") Zazakî: mang ("heyv, meh") Sanskrîtî: mas- ("heyv, meh") Yewnanî: mene ("heyv, meh") Latînî: mensis ("heyv, meh") Ermenî: mis ("heyv") Almanî: Mond ("heyv") Înglîzî: moon ("heyv") month ("meh") ... Çavkanî: Horn p.216, Watkins p.51, MacKenzie P.129, Etymonline Hevreh: heyv, pîvan

mehbûb ji erebî: me- + hub

mehcûbiyet ji erebî: mehcûb + -iyet

Mehdî ji erebî مهدي (Mehdî, Mihdî)

mehdik ji erebî مهد (mehd) + kurdî -ik

mehdûd ji erebî me- + hidûd

mehel ji erebî مهلة (meħellet) ji me- + حل (ħelle: hel kirin, girêk vekirin, pirsgirêk çareser kirin). ji eynî rehî: hel, helandin, mehtil.

mehkeme ji erebî محكمة (meħkeme)

mehkûm ji erebî, têkilî hukim

mehmele Bi erebî: mi- + emel

mehmûd ji erebî wek nav tenê di kurdî de peyda dibe, belê di wateyê xwe ya erebî de ne likar e.

Mehmûd ji erebî, têkilî hemd, Mihemed

mehsûb ji erebî, têkilî hesab

mehtav ji farisî مهتاب (mehtab) ji مه (meh: heyv) + تاب (tab: tav)

mehtil ji erebî محتل (muħtell)

mehû ji erebî محو (meħû), têkilî إمحاء (imħai).

mêj hevrehê soranî mêjû, herdu ji erebî ماضي (madhî, mazhî). Bo guherîna A bi Ê bidin ber kitêb. Bo guherîna Z bi J bidin ber kurdî jin, farisî "zen". Bo guherîna Î/Û bidine ber hemî / hemû

mêjandin Li ser etîmolojiya peyva "mêjandin", ferhenga Akademiya Frensî ya salên 1932-1935 de wiha dibêje: En kurde, « allaiter » se dit « mejandin », où « me » signifie « moi », et la racine

« jin » à la fois la « vie » et la « femme » (un mot indo-européen semblable au « gyn » grec comme dans « gynécologie »), « din » étant un suffixe de conjugaison. Le mot complet veut dire littéralement « à moi la vie », « à moi la femme ».

mejg Bi avestayî mezge, bi zazakî mezg.

mejî ji protohindûewropî: mozgho- ("mejî"), protoaryayî mezge-, hevrehê avestayî mezge, farisiya kevn, mezg, farisî مغز (meẋz), soranî مێشک / mêşk, hewramî mejg, zazakî mezg, sanskrîtî meccan, rusî мозг (mozg), çekî mozek, lîtwanî smegenys, inglîzî marrow (mox)...
protohindûewropî: mozgosprotoaryayî: mezge- ("mejî") Avestayî: mezge ("mejî") Farisiya Kevin: mezg ("mejî") Farisî: meẋz ("mejî") Osetî: megz ("mejî") Belûçî: mejg ("mejî") ...
irHewramî: mejg ("mejî") Zazakî: mezg ("mejî") Kurmancî: mejî ("mejî") Kurdî (Soranî): mêşk ("mejî") Sanskrîtî: meccan ("mejî") Rûsî: мозг Almanî: Mark ("mox") İnglîzî: marrow ("mox") ...
Çavkanî: Horn p.221, Watkins p.56, MacKenzie P.118, Etymonline

mêjû bi rêya soranî "mêjû", hevrehê kurmancî mêj (di gotina "ji mêj ve"), herdu ji erebî ماضي (mađî, maẋî). Bo guherîna A bi Ê bidin ber kitêb. Bo guherîna Z bi J bidin ber kurdî jin, farisî "zen". Bo guherîna Î/Û bidin ber hemî / hemû

mekanîk ji fransî mécanique ji latînî mechanicus ji ji yûnanî μηχανικός (mêxanikos) ji μηχανή (mêxanî: makîne, amûr)

mekanîzma bi rêya fransî mécanisme ji latînî mechanismus ji yewnanî, têkilî mekîne, mekanîk

mekîk ji îranî, hevrehê farisî مكوک, pehlewî makok. Wek mekik ji zimanekî îranî ketiye tirkî jî.

mekteb ji erebî, têkilî kitêb, katib

mektûb ji erebî ("nivîsandî"), têkilî kitêb

mêkut mê??? + kutan - an

mel ji îranî, hevrehê kurmancî mirîşk, miravî û sî-mirr, belûçî مرگ (murg: teyr), farisî مرغ (morx: mirîşk)

mela hevrehê soranî مهلا (mela), kelhurî mila, tirkî molla, farisî ملا (molla), hemû ji erebî مولى (mewla: zêrevan, çavdêr) ji mi- + rehê ولي (w-l-y: çavdêrî kirin, zêrevanî kirin, sereguhî kirin, matî jê kirin, bi rê ve birin) ku herwiha serekaniya peyvên mewla, mewlana, walî, welî, ewliya, wilayet, welat û belkî eyalet, eyal e. Bo guherîna dengên "e, o, ew" bi hev, bide ber peyvên "loma, lewma, lema". Heman peyv ketiye zimanên ewropî jî: inglîzî mullah, fransî mollah, rûsî мулла (mulla)...

mêlak ji erebî معلاق (milaq)

melankolî bi rêya fransî mélancolie ji yewnanî μελαγχολία

melaxwer mela + -xwer (anku tiştên ku mela dixwe yan dikirre, ji ber ku mela ne dewlemend bûn)

melek ji erebî ملك (melek) yan ملاك (melak), hevrehê îbrî מלאך (mel'ax), aramî מלכא (mel'exa: melek yan pêxember, peyamber) ji me- + لک (l'-k-: şandin, hinartin, peyam gihandin). Heman peyva erebî ketiye farisî, tirkî û piraniya zimanên misilmanan.

melevanî melevan + -van + -î, hevrehê soranî موله (mele > mele kirin: melevanî kirin), herdu ji erebî ملاح (mellaḥ: keştîvan, deryavan), hevrehê aramî ملحا (mellaḥa), îbrî מלאח (mellaḥ), akadî 𐎠𐎢𐎡𐎢𐎡𐎢 (melaḥḥu MA2.LAḤ5)... hemû ji sûmerî 𐎠𐎢𐎡𐎢𐎡𐎢 (malaḥ)

melhem hevrehê farisî مرهم (merhem) ji erebî ملهم (melhem) ji yûnanî μάλαγμα (malağma) ji μαλακός (malakos: nerm) ji protohindûewropî mel-ag- (nerm) ji mel- (nerm bûn/kirin) ku herwiha serekaniya malcad (rizîn) ya îrlendiya kevn, malsc ya inglîziya nû, mûrkha- ya sanskrîtî û merriçîn / merriçandin û merçiqîn / merçiqandin yê kurdî ye jî (L-ya protohindûewropî di îranî de dibe R).

melik ji erebî ملك (melik), hevrehê aramî מלכא (melka), akadî maliku, têkilî van peyvan jî ku ji erebî ketine kurdî: malik, milk, emlak

melike ji erebî ملكة (melike), hevrehê îbrî מלכה (melak), aramî מלכא (melkiḥa), forma mê ji peyva melik, têkilî malik, milk, emlak ji rehê m-l-k- (xwedî bûn, xudan bûn)

melkemot ji erebî melek (firrîşte) + mot (mewtmirin)

melkes herwiha milkis ji erebî مكنسة (mikneset) bi metatezê KN > NK û bi guherîna N bi L, hevrehê aramî مکنستا (mexnešta), ji mi- + کنس (kenese: malîn, maliştin, gêzik kirin). ji eynî rehî: kenas

melodî bi rêya fransî yan inglîzî ji latînî ji yewnanî

melûm ji erebî, têkilî ilm

melûn ji erebî: me- + lanet

Mem ji Mihemed ji erebî محمد (Muḥemmed): Muhammed > Mihemed > Mehmed > Memed > Memê/Memo > Mem

memnûh ji erebî memnû

memnûn ji erebî ممنون

memo ji latînî memorandum

memorandûm ji latînî memorandum

memûriyet ji erebî: memûr + -iyet

mencenîq ji erebî منجنیق (mencenîq) ji aramî mengenîka ji yûnanî μάγγανον (mangenon: sihir) + -ικος (-ikos)

mennä têkilî meno

menopoz bi rêya inglîzî yan frensî menopause ji latînî menopausis ji yûnanîya kevn μήν (meh) + παῦσις (sekinîn, bênvedan)

menot meno ji mennä

mentalîte ji fransî mentalité

mentiq ji erebî منطق (mentiq) ji نطق (nuṭq: peyv, axivîn, gotin) ji lêker نطق (neṭeqe: axivîn), wergerra yekser ya peyva yûnanî λογική (logikê: mentiq, lojîk) ku ji peyva λόγος (logos: peyv; hiş) hatiye çêkirin.

menû ji fransî menu

meqes herwiha miqes, hevrehê soranî مقص (meqes), ji erebî مقص (miqeşş, meqeşş), hevrehê akadî meqaşu (birreka qesaban), ji me- + q-ş-ş (birrîn) ku herwiha serekaniya qusandin ya kurdî ye jî. Peyva erebî ketiye gelek zimanên din jî: tirkî makas, swahilî mkasi / mikasi, sirbî маказе (makazê), krowatî makaze... Li aliyekî din, قهچى (qeyçî) ya farisî û قهچى (qeyçî) ya hin devokên soranî û kurdiya başûrî ji azerî hatine wergirtin: azerî qayçı, hevrehê kîrgîzî кайчы (kayçı), kazaxî қайшы (qayşı), ozbekî qaychi, tirkmenistanî gaýçy... Eslê peyva zimanên tirkîkî dikare çînî be: 鉸剪, 铰剪 (gaau3 zin2), hevrehê koreyî 가위 (gaawi). Peyva tirkîkî bi rêya farisî ketiye zimanên Pakistan û Hindistanê jî: urdûyî قهچى (qeynçî) û كينچى (keynçî), hindî केँची (keynçî), केँची (qeynçî), bengalî কাঁচী (kaçî)...

meqnetîz ji yewnanî μαγνήτης

meqsûd ~ ji erebî مقصود

meqtûl ji erebî: me- + qetil

mêr têkilî peyva mirov û mirin protohindûewropî: mer- ("mirin") > mer-to ("mirov") + teuk- ("malbat, binemal") Sogdî: marta-tauxma- Middle Persian: mertum ("mirov") Farisî: merdom ("mirov") Zazakî: merdim Hewramî: merdim Kurmancî: mirov, meriv, mêr

merbût ji erebî, têkilî rebt, irtibat

merc hevrehê merz, ji protohindûewropî. Bo zêdetir agahiyan binêre: merz.

merçiqîn hevrehê merriçandin, ji protohindûewropî mel- (nerm bûn), binêre melhem

merd têkilî mêr û mirov

mêrd têkilî peyva mêr ya kurmancî, mirov û mirinBi avestayî merêt-, bi pehlewî mert, bi farisî mêrd, bi zazakî mêrde. Kurmancî dengê dyê dike winda.

merex ji erebî مرض (merez), hevrehê aramî مَرَحَ (mera), akadî meraşu. Peyva erebî ketiyê gelek zimanên din jî: bo nimûne farisî û urdûyî مرض (merez), tirkî maraz, hindî मरज़ (maraz), swahîlî maradhi. Tevî nêzîkiya dengê xwe jî, ji aliyê etîmolojiyê ve ew ne hevrehên peyva ewropî ne: bo nimûne fransî malade, îtalî malattia, katalanî malaltia û hwd. ku ji latînî mal habitus in.

merg ji îranî, hevrehê soranî مهرگ (merg), farisî مرگ (merg), têkilî peyvên mirin, mirov, mêr, merd...

mêrg hevrehê parsî merg, farisî مغ (merx), avestayî marēyā (meriā) ji îranî. Peyvên ermenî մարց (marg), aramî مَرَجَ (merga) û erebî مرج (merc) ya bi maneya "mêrg" ji zimanên îranî hatine wergirtin.

merheba ji erebî مرحباً (merheben: bi xêr hatî) ji erebî me- + رحب (rehibe: fireh bûn), têkilî رحب (rehibe: bixêrhatin lê kirin). Idiaya ku dibêje "merheba" ji "mihreban/mihrevan" e, bêbingeh e. Eger "merheba" ji "mihriban" bûya, çima kurd û farisan dê ew bi "h" ya erebî bigota, cihê "r" û "h" biguheranda, "i" bikira "e", "n" ji dawiya peyvê biavêta û kurdan li hemberî "mihrevan" a xwe "b" di peyvê de bi kar bianiya? Di ser re jî, eger ev peyva wiha giring ne ji erebî bûya, çima berî îslamê ew di ti nivîsên îranî de wek silavê nehatiye qeydkirin. Em dizanin ku di zimanên îranî de bi hezaran peyvên pîrr kêmtir giring di nivîsan de ji me re mane lê ev "merheba" tine bûye.

meri têkilî mirin protohindûewropî: mer- ("mirin") > + teuk- ("tov, tuxm") Sogdî: merte-tewxme- Middle Persian: mertum ("mirov") Farisî: merdom ("mirov") Zazakî: merdim Hewramî: merdim Kurmancî: mirov, meri, meriv

merr ji erebî مر (merr) ji aramî مَرَحَ (merra) ji akadî 𐎠𐎢𐎣 (marru, GEŠmar), bide ber yûnanî μάρρον (márrhon)

merriçandin hevrehê merçiqandin, ji protohindûewropî mel- (nerm bûn), binêre melhem

mortal metal a latîn

mertebe ji erebî, têkilî ritbe

merx ji zimanê hûrrî, bi hûrrî em dibejin "maħri"

merz hevrehê farisî yan ji farisî مرز (merz), pehlewî merz, avestayî merezu-, latînî margo, îrlendiya kevn mruig, bruig, gotî ΜἈΡΡἈ (marka), inglîziya kevn mearc, inglîziya nû û piraniya

zimanên skandinavî mark, inglîzî herwiha march, almanî Mark, fransî marge, spanî margen, portugâlî margem... hemû ji protohindûewropî merg-. מַרְצָה (marz: dever, navçe) ya ermenî արձակ (merza: tixûb, sinor) ya aramî ji zimanên îranî hatine wergirtin. ji eynî rehî: merc, marjîn, marjînal, mark, markîz...

mesafe ji erebî مسافة (mesafet)

mesaî ji erebî mesaî

mesaj ji fransî (yan ji inglîzî) message ji latînî mittere (şandin anku hinartin)

mescîd erebî >>> مسجد (mescid)

mescit erebî >>> مسجد

mesed ji erebî مصعد (mesed)

mesele ji erebî, têkilî misil û mîsal

meselen ji erebî: mesele + -en

mesîh ji erebî مسيح (Mesîh) ji aramî مەسیح (Mişîxa), hevrehê îbrî משיח (Mesîex) ji rehê m-ş-x- (melhem lê dan)

mesken ji erebî مسكن (mesken), hevrehê aramî مەسکین (meşkîna), îbrî משכן (mişkan), ya erebî ji rehê سكن (s-k-n-: rawestîn, sekinîn, bi cih bûn, mal danîn), ya aramî û îbrî ji rehê ş-k-n-. ji eynî rehî: sakin, sekin, sekinandin, sekinîn, miskîn...

mesrûr ji erebî مسرور (mesrûr) ji me- + surûr ji سر (serre: bişirîn, kenîn, dilşa bûn).

mest hevrehê yan ji farisî مست (mest), pehlewî mast (mest) ji meystê- (meybûyî, bi meyê serxweşbûyî) ji mey.

mestir têkilî mezin + -tir, hevrehê farisî مهتر (mehter), pehlewî mih/mêh (mezin), ji protohindûewropî, binêrin mezin.

mesûd ji erebî, têkilî siûd

mesûliyet ji erebî ji mesûl

mesûniyet ji erebî mesûn + -iyet

meş ji erebî ji rehê مشى (m-ş-y-: bi rê ve çûn), dema borî مشا (meşa: meşî, meşîya).

mêş protohindûewropî: mu- ("mêş") protoaryayîAvestayî: maxši ("mêş") Farisiya Kevin: magas ("mêş") Farisî: magas ("mêş") Belûçî: makask ("mêş") ... irKurmancî: mêş ("mêş") Kurdî (Sorani): mêş ("mêş") Hewramî: megez ("mêş") ... Zazakî: miyes ("mêş")Sanskritî: mākṣā ("mêş") Ermenî: mun ("mêş") Yewnanî: mūa ("mêş")Latînî: musca ("mêş") Almanî: Mücke

("mêş")Înglîzî: midge ("mêş") Çavkanî: Horn p.221, Watkins p.56, MacKenzie P.123, Etymonline

mêşe hevrehê bîşî, ji îranî, binêre: bîşî.

meşhûd ~ ji erebî مَشْهُود

mêşin Bi zimanê Sumerî em dibêjin "maş" ji bo bizinek . Herweha di devokên sûmerî de peyva "maşani" heye. Em bawer dikin kû peyva Kurd "mêşin" hatiye ji peyvên Sûmerî "maş"/"maşani".

meşk hevrehê soranî مَشْك (meşk) û مَشْكَة (meşke), kurdiya başûrî meşke, farisî مَشْك (meşk), pehlewî meşk, hexamenişî مَشْكَا (meşka-), tirkîya osmanî مَشْك (meşk), ermeniya kevn մաշկ (maşk), yûnaniya kevn μέσκος (méskos), yûnaniya kapadokî μάσκι (máski), gurciya kevn მასკო (maşki)... hemû ji aramî مَشْكَا (mêşka), hevrehê erebî مَسْك (mesk), îbrî מֶשֶׁק (meşek), akadî مَشْك (maşku KUŞ), misriya kevn msk3... ji proto-afroasyayî masak-.

meşkûk ji erebî, têkilî şik

meşru ji erebî, têkilî şariat

meşrû ji erebî, têkilî şerîet

meşûr ji erebî مَشْهُور (meşhûr)

meşxul ji erebî مَشْغُول (meşxûl) ji me- + شَغَلَ (şuxl) ku wek şuxl û şol ketiye kurdî jî. Ji eynî peyva erebî herwiha mijûl di kurdî de peyda bûye.

met ji erebî عَمَة (emmet: met) ku forma mêt ye ji peyva عَم (emm: mam, ap) ku serekaniya peyvên kurdî mam û am e. Hevrehê aramî مَتَا (emmiθa). herwiha bide ber xalet / xaltî ku ji erebî خَالَة (xalet) in ku forma mêt ye ji peyva خَال (xal: xal) e ku serekaniya xal ya kurdî ye. Ev her çar peyvên xizmatiyê ji bilî kurdî herwiha ketine farisî jî. "Hala" ya tirkî jî خَالَة (xalet) ya erebî ye anku hevrehê "xalet, xaltî" ya kurdî ye lê maneya "met" girtiye. An jî dibe ji Aşûrîyê ketibin nav Kurmanciyê.

metafor bi rêya fransî métaphore yan inglîzî metaphor ji yûnanîya kevn μεταφορά (mêtafora)

metal ji latînî metallum

metamorfoz bi rêya fransî métamorphose ji yûnanîya kevnar meta- + morfoz

metar ji erebî مَطَار (meţar) ji م- (me-: me-, -geh) + طَار (ţare: firrîn). Ji eynî rehî: teyare, teyr.

metatez ji yûnanî metàθεσις (metathesis: veguhastin), binêrin meta- + tez

metel ji erebî مَتَل (meţel), hevrehê aramî مَتَلَا (meţla), îbrî מַשַּׁל (maşal)

meteorolojî bi rêya fransî météorologie ji yûnanîya kevn metéōros ("bilind li hewa") + -lojî

metere ji erebî مطرة (meṭeret) ji aramî meṭerta (kîsik, cizdan)

meth ji erebî مده (medh) ji rehê m-d-h- (pesinandin, pesn dan), hevrehê aramî مدحا (medha: pesn, gotgot, zanîn), îbrî מַדַּע (zanist, ilm, zanîn)

methem ji erebî مَطْعَم (metem)

metîl ji fransî matelas ji îtalî materasso ji erebî مطرح (meṭreḥ) ji me- (-geh, cih, war) + طرح (ṭereḥ: avêtin, danîn) anku "metîl cihê ku mirov tiştêkî diavêje/datîne ser". ji heman rehî: "mattress" û matt yên inglîzî jî.

metin ji îranî, hevrehê matyan û matîkan yên pehlewî ku yek ji wan yan metin ya kurdî serekaniya متن (metn) ya erebî, מאטעאן (matean) ya ermenî û մատյանց (matiane) ye. "Metin" ya tirkî jî (belkî bi rêya erebî) ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

metle'ê ji zimanê Erebi

metod bi rêya fransî méthode yan inglîzî method ji latînî metodus

metran hevrehê erebî مطران (miṭran), aramî مَطْرَان ji yûnanî, kurkirina metropolîtan, bide ber inglîzî metropolitan bishop, têkilî metropol, metro...

metre ji yewnanî μέτρον (metron) anku pîvan

MeTV Mezoptamya + TV

mêvan ji protoaryayî meyte-mane- (kesa/ê li malekê dimîne), hevrehê avestayî meêmen-, pehlewî mêhman, farisî مهمان (mihman) û soranî میوان / mîwan, têkilî man.

mêw hevrehê farisî مو (mev), ji îranî, têkilî mêwîj, mêwe, mey.

mêwe hevrehê meywe ya zazakî, mîwe ya soranî û میوه (mîve) ya farisî, mêvek ya pehlewî û miḫdê- ya sogdî, hemû ji îranî. Wek meyve ketiye tirkî jî.

mêwîj herwiha mehûj, meyûj, hevrehê soranî میوژ (mêwij), kurdiya başûrî meûj, bi zazakî eskije, farisî میوز ("mevîz" - bi devokî herwiha: memîz, mamîç...), têkilî mêw (dara tirî), mêwe (fêkî), mey, ji îranî. Mimkin e ku مِوِج (č'amič') ya ermenî ji îranî be.

Mewlûd herwiha Mewlîd ji erebî المولد النبوي (el-Mewlid en-nebewî) yan مولد الرسول (Mewlid er-Resûl: Mewlûda Pêxemberî) ji مولد (mewlid: jidayikbûn, welidîn, welidandin), hevrehê aramî مَوْلِد (mewlaḏa), îbrî מוּלַד (môlād) ji me- + w-l-d- (welidîn, welidandin) têkilî mîlad, mewalid, weled, welidîn, welidandin, ewlad, walid, walide...

mewt ji erebî موت (mewt), hevrehê aramî מוּת / מוּת (mewt / meyt), akadî matu. ji heman rehî: meyt, melkemot

mewzû ji erebî موضوع (mewḏû) ji وضع (weḏee: behs kirin), binêre weziyet, weiz.

mewzûn ji erebî, têkilî wezn

mexdûriyet ji erebî: mexdûr + -iyet

mexles ji erebî "mexles", binêre me- + xilas

mexlûq ji erebî, têkilî xulq, xuliqandin, xuliqîn, xelk

mexrûr ji erebî: me- + xurûr

mey hevrehê soranî مهی (mey), farisî می (mey), pehlewî mey, sogdî meδu-, avestayî meδe- (meyerê şîrîn), ji protohindûewropî méd^hu- (hingiv) ku herwiha hevrehê sanskrîtî मधु (medhû: hingiv), yûnanî μέθυ (mêθû: mey), lîtwanî medūs (hingiv), rusî мёд (myêd: hingiv), inglîzî mead (meya hingvînî)... e.

meyandin hevrehê meyîn, may, made, farisî مایه (mayê: made), pehlewî madek, ji îranî. Ketina D yan guherîna wê bi H/Y di kurdî de hevberî D ya farisî / pehlewî diyardeyeka berbelav e.

meydan hevrehê soranî میدان (meydan), farisî میدان (meydan), pehlewî mêdan, tacikî майдон (maydon), têkilî miyan (nav, navber) ya zazakî û میان (miyan: nav, navber) ya farisî, hemû ji îranî. میدان (meydan) ya erebî, meydan ya tirkî û azerî, meydon ya ozbekî, մեյդան (meydan) ya ermenî, մոլդովան (meydan) ya gurcî, майдан (maydan) ya rûsî, ukraynî û qazaxî, μεϊντάνι (mêyntani) ya yûnanî, мејдан (mêydan) ya sirbî, mèjdân ya xirwatî, meidan ya inglîziya Hindistan û Pakistanê ji zimanên îranî hatine wergirtin. Di rastiyê de peyva "meydan" ne yekser ji zimanên îranî yên navîn (pehlewî...) ketiye zimanên îranî yên nû (kurdî, farisî...) lê peyva pehlewî "mêdan" ketiye erebî û tê de wek "m-y-dan" hatiye nivîsîn (ji ber ku "ê" di erebiya nivîskî de nîne û "î" û "y" wek hev tên nivîsîn) û paşî wek "meydan" hatiye xwendin û dû re bi forma erebî li zimanên îranî vegeriye û bi taybetî bi rêya farisî li dinyayê belav bûye. Di kurdî de paşî di hin devokan de ji "meydan" bûye "mêdan" (bide ber "keyf > kêf, Beyrût > Bêrût") lê ev nayê wê maneyê ku ew forma yekser ya ji pehlewî ye. Peyva îranî bi kirasê xwe yê ne-erebî niha wek "miyan" di farisî û zazakî de bi maneya "nav, navber" maye. Eger di kurmancî de bi kirasê îranî yê ne-erebkirî mabûya, ew ê "mihan" bûya. Bo hin peyvên din yên bi eslê xwe îranî lê bi rêya erebî li kurdî û/yan farisî vegeriya, binêrin bo nimûne: fisteq, zendîq, cinayet, gûz (ku di farisî de di bin tesîra erebî de bûye "cûz").

Meydana Sor Wergerra Красная площадь ya rusî, destpêkê wateya "Meydana Delal" dida. Berê wateya красный ne sor lê delal / xweşik / ciwan bû

meyîn hevrehê may, made, farisî مایه (mayê: made), pehlewî madek, ji îranî. Ketina D yan guherîna wê bi H/Y di kurdî de hevberî D ya farisî / pehlewî diyardeyeka berbelav e.

meÿît ji erebî میت (meyyit), hevrehê aramî מית / מות (mewt / meyt), akadî matu. ji heman rehî: mewt.

meÿmûn ji erebî ميمون (meymûn) ji yûnanî μῆμομαι (mîmêomay: zarî kirin, zarve kirin, texlîd kirin, lasa kirin). ji heman rehî: mîmîk.

meÿxane mey + -xane, hevrehê soranî مهخانه (meyxane), farisî میخانه (meyxanê). Meyhane ya tirkî ji îranî ye.

mez ji protohindûewropî még^h(s)ri (nêzîk), belkî bi rêya ermenî Մերձ (merj: nêzîk)

mêzandin mêze - -e + -andin

mezar ji erebî, têkilî mezel

mezbût ji erebî مضبوط (mezbûṭ), têkilî ضبط (zebṭ: zeft) ji lêkera ضبط (zebeṭe: girtin, zeft kirin) û ضابط (zabiṭ: zabit)...

meze ji îranî, hevrehê farisî مزه (mezê), pehlewî mice, miecek. "Meze" ya tirkî û μεζές (mezês) ya yûnanî ji zimanên îranî ne.

mezel ji erebî منزل (menzil: rawestgeh, peyageh, cihê peyabûnê / jêdaketinê), hevrehê aramî مهاله (mezzala), îbrî מַזַל (mezal), akadî 𐎠𐎢𐎡𐎠 (manzaltu UD.DA). Bi maneya "gorr, mezar, qebir" belkî bi xeletî bi têkilkirina peyva "mezar" be.

mezheb ji erebî مذهب

mezig ji protohindûewropî: mozgho- ("mejî"), protoaryayî mezge-, hevrehê avestayî mezge, farisiya kevn, mezg, farisî مغز (meẋz), soranî مێشک / mêşk, hewramî mejg, zazakî mezg, sanskrîtî meccan, rusî мозг (mozg), çekî mozek, lîtwanî smegenys, inglîzî marrow (mox)...
protohindûewropî: mozgosprotoaryayî: mezge- ("mejî") Avestayî: mezge ("mejî") Farisiya Kevn: mezg ("mejî") Farisî: meẋz ("mejî") Osetî: megz ("mejî") Belûçî: mejg ("mejî") ...
irHewramî: mejg ("mejî") Zazakî: mezg ("mejî") Kurmancî: mejî ("mejî") Kurdî (Soranî): mêşk ("mejî") Sanskrîtî: meccan ("mejî") Rûsî: мозг Almanî: Mark ("mox") İnglîzî: marrow ("mox") ...
Çavkanî: Horn p.221, Watkins p.56, MacKenzie P.118, Etymonline

mezin ji protohindûewropî meǵh₂- ("mezin, zexim, gir"), hevrehê aramî مزن (mezen) ya belûçî, mez- ya avestayî, mes- ya pehlewî, sanskrîtî मह (meha: mezin), hîtî mēkkis (gelek, pîrr), tokarî B make, yûnaniya kevn μέγας (megas: mezin > mega- ya navneteweyî), latînî magnus (zexim), inglîzî much (bixwîne: maç "gelek, pîrr"), swêdî mycket ("gelek, pîrr"), danmarkî meget ("gelek, pîrr")... Di kurdî de paşgira -in lê hatiye zêdekirin (wek di peyva bizin de jî) lê forma mes-/mez- jî di mestir/meztir û mestirîn / meztirîn de hê maye.

mêzîn mêze - -e + -în

mezlûm ji erebî: me- + zilûm

Mezopotamya ji yûnanî mesos (navber) + potos (çem) anku "navbera çeman". Peyva "Mezra Botan" navekî sexte ye ku vê dawiyê hin kurdan çêkiriye û bi kar tînin û dixwazin ku bidin diyarkirin ku peyva "Mezopotamya" ji wê ye. Lê ev îdiayeke bêbingeh û bêdîrok e.

mezûm ji erebî, têkilî ezimandin

mezûn ji erebî: me- + izin

mî herwiha mih, hevrehê belûçî û bextiyarî میش (mêş), farisî میش (mîş), avestayî meêşe-, sanskrîtî मेघ (meşá), prûsiya kevn moasis, îrlendiya kevn meiss... hemû ji protohindûewropî móysos (mî). Bo guherîna Ş bi H di kurmancî de, binêre herwiha: çav / çehv, tî / tihî, heyv û hîn (hîn bûn/kirin).

miadil Belkî ji erebî, têkilî adil, edil, edalet

miaf ji erebî معاف (muaf) ku herwiha serekaniya peyva "maf" ya kurdî ye jî.

micahid ji erebî مجاهد (mucahid) ji mu- + جهد (cehede: tê koşîn, li ber xwe dan, cehd kirin, cehidîn, cehd dan), têkilî جهاد (cihad: cîhad).

micele ji erebî مجلة (mecellet), hevrehê aramî حجلة (mixale), îbrî מגלה (măgîllâ), akadî magallatu, hemû ji rehê g-l-l- (pêçan, badan, alandin). Maneya peyva aramî û akadî ne kovar lê "defter, name, kaxez, perr" û hwd. e

micid ji erebî: mi- + cidî

micrim ji erebî: mi- + cerîme

micwer ji navê devera Lacwerd li Navenda Asyayê. bi rêya kurdî yan farisî لاجورد (laciwerd) wek لاوزرد (lazewerd) ketiye erebî û ji erebî wek azur ketiye frensî (bi şaşî l wek pêşgirtika diyarker ya frensî (l, le, la) hatiye hesabandin û ji bingehê peyvê hatiye avêtin. Ji fransî jî ketiye zimanên din (di beşa wergerrê ya li jêr binêrin).

midaxele ji erebî: mi- + daxil

mideris ji erebî, têkilî ders

midûr ji erebî مدير (mudîr: 1. birêveber 2. wergêrr, zivirrîner, dewrker) ji mi- + dewr, têkilî îdare, dewr, dor.

miebed ji erebî, têkilî ebed

mielim ji erebî معلم (muellim) ji mi- + ilm, hevrehê akadî mulemmidu

miezzem ji erebî, têkilî ezîm

mifa ji erebî منفعة (menfeet: menfeet) ku bi rêya menfeet → mefet → mefe → mehif → mifa" hatiye kurdîkirin. Heman peyv serekaniya "maf" ya kurdî ye jî.

miferih ji erebî مفرح (muferrîh) ji mu- + ferah ji îranî, hevrehê kurdî fireh, pehlewî firah-, avestayî frathe-, sanskrîtî पृथु (pṛthú).

mifesîr ji erebî, têkilî tefsîr

miftî ji erebî مفتى

mih protohindûewropî: moiso- ("mih; meşk") protoaryayî: maiša- ("mih")Avestayî: maeša- ("mih")Middle Persian: meš ("mih")Farisî: meš ("mih")Belûçî: meš ("mih") ... irKurdî: mî ("mih")Hewramî: miş ("mih")Zazakî: meşna ("mih")Kurdî (Sorani): merrSanskritî: meśá ("mih")Rûsî: mex ("çerm")Latvianî: maiss ("çante")Lîtvani: maišas ("çante") ...Çavkanî: Horn p.226, MacKenzie P.122

mihacir ji erebî, têkilî hicre

mihafize ji erebî mihafiz + -e

mihasebe ji erebî: mi- + hesab

mihawe ji erebî, ji mi- + hewl + -e

mihawile ji erebî, têkilî: hewl

mihbet ji erebî, têkilî hebîb

Mihemed ji erebî, têkilî hemd

mihemedî ji erebî "muslim" + kurdî -an

mihendis ji erebî مهندس (muhendis) ji erebî mu- + هندسة (hendeset) ji îranî, binêrin endaze.

miheqeq ji erebî, têkilî heq

mihêrik ji erebî, têkilî tehrîk, hereket

mihîb ji erebî: mi- + hub

mihne ji erebî مهنة (mihne)

mihrevan ji îranî, hevrehê farisî مهربان (mihreban), pehlewî mitropan, têkilî mihr (rehm, dilovanî) + -van

mihtemel ji erebî, têkilî ihtimal

mihtemelen ji erebî, mihtemel + -en, têkilî ihtimal

mihterem ji erebî, têkilî ihtiram

mihû Michael Chyet: Ez texmîn dikim ku "mihû", ji mirov têt, bi guhartina dengê R bi H. Ev diyarde fenomen (ku li Hekkariyan jî heye, ez şaş nevim) di zimanên din da jî heye, wek Portugalîya Brazîlê, wek mînak. jêder

mij ji protohindûewropî h₃mig^hleh- (mij), hevrehê soranî û zazakî "mij", kelhûrî "mê", farisî مه (mêh) û مینغ (mîx), sanskrîtî मेघ (mêghe: ewr) û mih (mij), albanî mjegull (mij), lîtwanî miglà, rusî мгла (mgla), inglîzî û holendî û swêdî mist, yûnanî ὀμίχλη (omîxlê: mij)... herwiha belkî hevrehê peyvên mîz û mîstin yên kurdî ye jî.

mijar formeke metatezî ye ji peyva jimare / hejmar ji protohindûewropî. Maneya "babet" aidî zimanê nivîskî ye û ji ber hindê ye ku di kitêban de her babetek/dersek bi hejmarekê tê diyarkirin.

mijmij ji erebî ممش

mijûl ji meşxul ji erebî مشغول (meşxûl) ji me- + شغل (şuxl) ku wek şuxl û şol ketiye kurdî jî

mikelefiyet ji erebî: mikelef + -iyet

mikemel ji erebî, têkilî kamil, kemal, keml, kemilandin, kemilîn

mîkro ji yûnanîya kevn μικρός (hûr, biçûk)

mil hevrehê soranî مل (mil: stu), sanskrîtî अंस (âmsa-), latînî umerus, yûnaniya kevn ὄμος (omos), gotî ἄμς (ams), ermenî ուս (us) ji protohindûewropî h₃émsos. Yan jî bi metatezê "l > m" û bi guherîna "r > l" û ketina herfa bideng ya destpêkê (e) ji protohindûewropî arəm- ku herwiha serekaniya peyva hevwater ya pîrraniya zimanên hindûewropî ye: zazakî erme, farisî ارم (erm), hexameniştî û avestayî erme-, sanskrîtî ईर्म (îrme-), ermenî արմոնկ (armunk), latînî armus, yûnaniya kevn ἄρμος (harmos), slavoniya kevn pamo (ramo) > bulgarî pamo (ramo), polonî ramię, çekî rámě, sirbî pame (ramê)...Sebebên ku "mil" ji protohindûewropî arəm- e: Maneya wan yek e yan nêzîkî hev e. Dengê "l" û yê "r" bi hev diguherin, wek "peyker > peykel" yan "heykel > heyker" Deng di peyvê de dikarin cihên xwe bidin hev, wek "cîran > cînar" yan "nik / kin" ("nik" bi kurmancî, "kin" bi soranî herdu bi maneya "alî, rex, bal, cem, ba").Herfa bideng dikare di kurdî de ji serê peyvê bikeve. Bo nimûne, "emîr" ya erebî di kurdî de bûye "mîr", Îbrahîm bûye "Biraîm > Birehîm > Birho > Biro", Îsmâîl bûye Simaîl > Simo > Simko"... Wek din hevrehên peyva "mil" di zimanên îranî yan hindûewropî de peyda nabin û hevrehê "arm" jî di kurdî de peyda nabe. Ev jî ihtimala hevrehbûna "arm" û "mil" yekcar zêde dike.

mîlad ji erebî, hevrehê weled, yelda

milenyûm ji latînî millennium ji mille (hezar) + -ennium (ji annus sal)

milet ji erebî ملة (millet: millet) ji aramî מלא (m-l-l: ziman) ji מלל (m-l-l: axivîn, peyvîn) anku maneya "milet" kesên hevziman in.

milîs bi rêya fransî milice ji latînî miles (leşker, supa, esker) ku herwiha serkaniya peyvên milîtarîst û milîtarîzm e jî

milîtan ji fransî militant ji latînî

milîtarîst bi rêya fransî militariste yan inglîzî militarist ji latînî militaris (cengî, şerrî) ji miles (leşker, supa, esker) ku herwiha serkaniya peyvên milîs û milîsya yên kurdî ye

milîtarîzm bi rêya fransî militarisme yan inglîzî militarism ji latînî militaris (cengî, şerrî) ji miles (leşker, supa, esker) ku herwiha serkaniya peyvên milîs û milîsya yên kurdî ye

milk ji erebî ملك (milk), têkilî malik, melik, emlak, memlûk...

millî têkilî millet

milyarder ji fransî milliardaire, têkilî milyar

milyoner ji fransî millionnaire

mimkin ji erebî ممكن (mumkin), têkilî îmkan

min ji protohindûewropî (e)me-n-, hevrehê avestayî mene, parsî mene, farisî من (men), sanskrîtî ma, mam, yûnaniya kevn με (me) / εμέ (emê), inglîzî me, mine, my, latînî me, frensî me, moi, rusî меня (minya)... Hêjayî gotinê ye ku nêzîkiya navbera min ya kurdî û lêzimên wê yên hindûewropî li gel men (ez) ya zimanên tirkîkî (bi tirkîya stenbolî ben) tenê tiştek tesedîfî ye. protohindûewropîra (e)me-n- ("mî") protoaryayî: Avestayî: mene ("min") Farisiya Kevin: mene ("min") Farisî: men ("ez; min") Kurmancî: min ("min") soranî: min ("ez; min") ... (Zazakî: mi, min Sanskrîtî: ma, mam ("min") Yewnanî: me, emê ("min") Latînî: me ("min") Almanî: mich ("min") Înglîzî: me ("min") ... Çavkanî: Horn p.222, Watkins p.51, Etymonline

mîn ji fransî yan inglîzî mine

mîna ji îranî, hevrehê farisî مانند (manend), herwiha hevrehên din yên kurmancî: man (şibîn, wek bûn), mînak, -nima, nimandin, nîmayîş, nûner...

Mîna bi rêya soranî yan yekser ji farisî مینا (mîna: cam, şûşe, belûr, krîstal, emaye)

mina ji erebî منال (menal). Bo zêdebûna D li pey (l)N bide ber "qalind" ji tirkî "kalın" û "elind" ji erebî "elen".

minare ji erebî منارة (fenerxane, ronahîxane), hevrehê aramî منارة (minarta: mûmdank, fener), îbrî מנורה (minora: mûmdank) ji mi- + rehê n-w-r- (ron kirin, geş kirin) ku herwiha serekaniya peyva nûr (ronahî) ye. ji eynî rehî: Enwer, minewer, Nûrî.

mîneral ji fransî minéral

minewer ji erebî منور (munewwer) ji mi- + nûr. ji eynî rehî: Enwer, minare, Nûrî.

mînîmal têkilî mînîmûm

minmin ji zarvekirina dengê wisa

miqabilî ji erebî: miqabil + -î

miqawele ji erebî: mi- + qewl + -e

miqawil ji erebî مقاول (mu-: mi-) + قول (qewl)

miqeder ji erebî: mi- + qeder

miqedes ji erebî, têkilî quds, Quds, qudsî

miqedesat ji erebî, pirraniya miqedesê

mîr ji erebî emîr. Ketina herfên dengdar (vokal, vowel) ji destpêka peyvên ji erebî deynkirî di kurdî de tiştêkî gelek normal e: Îbrahîm > Birahîm, Îsmâil > Simayîl loma emîr > mîr jî.

mir- hevrehê mel, farisî مرغ (morx: mirîşk), avestayî mirige- (teyr) ji îranî

miraciet ji erebî: mi- + rica + -et

mirad ji erebî مراد (murad) ji mi- + rehê رود (r-w-d-: lê gerrîn, li pey çûn, dan dûv). ji eynî rehî: mirîd, îrade.

mirandin mirin - -in + -andin

mirar ji îranî, hevrehê soranî مردار (mirdar) an مندار (mindar), farisî مردار (mordar), pehlewî murdar, têkilî mirbar, mirî, mirin, mirov, mêr, binêrin mirin.

mirarî ji îranî, binêrin: mircan.

mîras ji erebî ميراث (mîraş), têkilî irs, mûris, tewaris, waris, werase, weraset

mîrat herwiha mîras ji erebî ميراث (mîraθ)

miravî mir (mirîşk û teyrên wek wan) + avî (ji avê, yên ku di avê de dijîn), hevrehê soranî مراوی / mirawî û farisî مرغابی (morxabî) ye.

mirbar mirin - -in + -bar

mircan ji erebî مرجان (mercan) ji aramî מרגנא (mergûna) ji yûnanî μαργαρίτης (margarîtas) ji îranî, hevrehê sanskrîtî मञ्जरी (mañjarî), kurdî mirwarî, farisî مروارید (mervarîd).

mirç ji dengê yê siriştî yê dikare bêst bihîstin dema maçek tê dan li tiştêkê/î

mirdov mirinBi pehlewî mertum bû, bi zazakî merdim e, bi farisî merdom. Kurmancî dengê dyê dike winda.

mirg hevrehê kurmancî mirîşk, soranî مریشک (mirîşk), hevrehên din yê kurmancî mamirk, miravî, sîmir, herwiha hevrehê soranî مهل (mel: çûk, çûçik, teyr), farisî مرغ (morx: mirîşk) û مرغابی (morxabî: miravî), pehlewî mroḡ / murv, avestayî mirige-, hemû ji îranî.

mirîd ji erebî مرید (murîd) ji mi- + rehê رود (r-w-d-: lê gerrîn, li pey çûn, dan dûv). ji eynî rehî: mirad, îrade.

mirin ji protohindûewropî mer-, protoaryayî mer-, têkilî mer- ya avestayî, mirdin / مردن ya soranî, merden / merdene ya zazakî, مردن (morden) ya farisî, mori ya latînî, mourir û meurtre yê frensî, murder (qetil) ya inglîzî, mörda (qetil kirin) ya swêdî, умирать (umirati) ya rusî. protohindûewropî: mer- ("mirin") protoaryayî mer- ("mirin") Avestayî: mer- ("mirin") Farisiya Kevin: mer- ("mirin") Pûnjabî: mir- ("mirin") Middle Persian: mir- ("mirin") Sogdî: mir- ("mirin") Farisî: murden / mîr- ("mirin") Osetî: mêlin / mard ("mirin") Kîrîbatî: mardên / mir- ("mirin") ... ir Kurmancî: mirin ("mirin") Kurdî (Soranî): mirdin / mir- ("mirin") Hewramî: merday / mir- ("mirin") Zazakî: merden / merdene / mir- Sanskrîtî: mar- ("mirin"), mrtih ("merg, mirin") Latînî: mori ("mirin"), mort ("merg, mirin") Înglîzî: murder ("qetil, cinayet") ... Çavkanî: Cheung p.265, Watkins p.55, Etymonline Hevreh mirov, mêr, camêr

mirîşk hevrehê soranî مریشک (mirîşk), hevrehên din yê kurmancî mamirk, miravî, sîmir, herwiha hevrehê soranî مهل (mel: çûk, çûçik, teyr), farisî مرغ (morx: mirîşk) û مرغابی (morxabî: miravî), pehlewî mroḡ / murv, avestayî mirige-, hemû ji îranî.

mirov têkilî mirin protohindûewropî: mer- ("mirin") > + teuk- ("tov, tuxm") Sogdî: mertete-wxme- Middle Persian: mertum ("mirov") Farisî: merdom ("mirov") Zazakî: merdim Hewramî: merdim Kurmancî: mirov, meriv, mêr

mirovatî ji erebî: mirov + -atî

mirovnasî mirovnas + -î yan mirov + -nasî

mirrirmir ji zarvekirina dengê wisa

mirt ji fransî myrte ji latînî myrtus ji yûnanî μύρτος (múrtos) ku hevrehê μρσίνη (mursînê) ya serekaniya mersînê ye jî.

mîrza mîr + -za, hevrehê farisî میرزا (mîrza), ji îranî.

mis hevrehê farisî مس (mis), hevrehê yan ji zimanên slavî yan cermenî, bo nimûne: almanî Messing, swêdî mässing, polonî mosiądz, çekî mosaz, slovakî mosadz, hemû ihtimalen dawiyê ji yûnanî Μοσσούνοικον (Mossunoikon: navê miletekî bû).

misafir ji erebî, hevrehê sefer bi pêşgira mi- / mu-

mîsal ji erebî, têkilî mesele

misanthropî ji yewnanî μισάνθρωπος (misanthropos) μισώ (miso) nefret dikim + άνθρωπος (anthropos) mirov

misas Ihtimalen ji erebî مساس (mesas)

misecil ji erebî: mi- + secil

misil ji erebî, têkilî mesele û mîsal

misilman ji erebî مسلم (muslim) (misilman, têkilî إسلام îslam < rehê s-l-m: teslîm bûn, xwe tewandin / çemandin) + kurdî -an (nîşana pirrjimariyê)

misk ji erebî مسك (musk) jipehlewi muşk, bide ber farisî مشک (muşk), ji sanskrîtî मुष्क (muşka: gun) ji ber ku ji endamekî leşî yê wek gunan e. Heman peyv ketiye pirraniya zimanên ewropî jî: yûnanî μόσχος (mosxos), latînî muscus, fransî musc, inglîzî musc, almanî Moschus, rusî μυσκyc, spanî almizcle (ji forma diyar ya erebî el-musk), portugalî almíscar...

miskîn bi rêya erebî مسكين (miskîn) ji akadî muşkênu/muşkênum. Heman peyv ketiye farisî û tirkî (miskin) lê herwiha fransî mesquin, spanî mezquino û îtalî meschino û hin zimanên din jî yên ewropî.

mislî ji erebî مثل

Mislim ji erebî, ji muslim, hevwatera misilman.

mist hevhera farisî مشت (moşt), pehlewî "muşt" ji îranî. ji eynî rehî: mişt.

mistehîl ji erebî مستحيل (mustehîl) ku ketiye farisî û tirkî jî: müstahil.

misteşfe ji erebî مستشفى

mîstin mîz + -tin protohindûewropî: meigh- ("mîstin") protoaryayî: maiz- ("mîstin") Avestayî: maez- ("mîstin") Farisiya Kevin: mēz- ("mîstin") Hotenî: myz- ("mîstin") Farisî: mîz ("mîz") Osetî: mîzyn- ("mîstin") Semnanî: damîz- ("gî kerdin") xunsarî: mîz ("mîz") ... irKurmancî: mîz ("mîz")Kurdî (Soranî): mēz ("mîz")Zazakî: mîz ("mîz")Hewramî: gimîz ("mîz") ... Sanskrîtî: meh- ("mîstin") Yewnanî: omeikhein ("mîstin") Latînî: meiere ("mîstin") enk: migan ("mîstin") ... Çavkanî: Cheung p.179, Watkins p.53, MacKenzie P.139, Etymonline

mîsyon ji fransî mission

misyoner ji fransî missionnaire, têkilî misyon + -er

mişar ji erebî منشار, hevhera îbrî מסור (masor), aramî מסור (messor) ji rehê n-ş-r- (bi mişarê birrîn). Di kurdî, aramî û îbrî de NŞ / NS bi asîmilasyonê bûye ŞŞ / SS û di kurdî de paşî Ş sist bûye anku ji du Ş-yan yek maye.

mişeref ji erebî: mi- + şeref

mişexes ji erebî مشخص (muşexxeş), têkilî şexs.

mişk ji protohindûewropî muh₂s, hevrehê mişk ya soranî, muş ya zazakî û hewramî, muşk ya pehlewî, موش (mûş) ya farisî, muş ya avestayî, musk ya belûçî, मूष् (mûş) ya sanskrîtî, मूष्क (muk) ya ermenî, мышь (mişi) ya rusî, μῦς (mūs) ya yûnanîya kevn, mūs ya latînî, mouse û mice yê inglîzî, Maus ya almanî, mus ya swêdî... Herfa K li dawîya peyva kurmançî nîşana biçûkkirinê (dîmînutîv) e ji ber ku mişk ajelek hûrik e. protohindûewropî: muh₂s ("mişk") protoaryayî: muşAvestayî: muş- ("mişk")Middle Persian: muşk ("mişk")Farisî: muş ("mişk")Belûçî: musk ("mişk")Osetî: mist ("mişk")Kurmançî: mişk ("mişk")Kurdî (Soranî): mişk ("mişk")Hewramî: muş ("mişk")Zazakî: muş ("mişk")Sanskrîtî: mûs- ("mişk")Yewnanî: μῦς (mūs) ("mişk")Latînî: mūs ("mişk")Almanî: Maus ("mişk")Înglîzî: mouse ("mişk") ...Çavkanî: Horn p.223, MacKenzie p.129, Lubotsky, Etymonline

mişrik ji inglîzî مشرك (muşrik) ji mi- / mu- + şirk ji شرك (şereke: bûn şirîk, bûn hevpar / hevpişk). ji eynî rehî: şirîk, şirket, şirîkatî.

mişt ji îranî, hevrehê farisî مشت (moşt), pehlewî muşt

mît ji yûnanîya kevn μῖθος (gotin, galegal)

mitala Dibe ku ji مطالعة erebî hatibe

miteesir ji erebî: mi- + tesîr

mitefiq ji erebî: mi- + tifaq

mitercim ji erebî مترجم (mutercim), binêre mi- + tercime.

mitîng ji inglîzî meeting

mîtos ji yûnanîya kevn μῖθος (gotin, galegal)

mîtro ji yûnanî metron

miwazene ji erebî, têkilî wezn

miwazif ji erebî: mi- + wezîfe

miweqet ji erebî: mi- + weqt (wext)

miweqeten ji erebî: miweqet + -en

miwezin ji erebî, têkilî ezan

mîx hevrehê farisî میخ (mîx, mêx), tacikî mex (mêx), bextiyarî میخ (mêx), pehlewî mēx, sanskrîtî meyûkhe-, hemû ji protoaryayî. Mîh ya tirkî, mix ya azerî û мѣх (mêx) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin. Li gelek deverên Kurdistanê peyva "mîx" cih daye peyva "bizmar" ya ji

erebî مسمار (mismar) ku hevrehê מִסְמֵר (mesmir) ya îbrî ye û herdu ji rehê s-m-r- (asê kirin, girê dan) yê samî ne.

mixabin ji erebî yan ji zimanekî din yê samî mu-xab-en. Wek peyv di erebî de nîne lê pirr nêzîkî مخيب (mu-xeyib) ku maneya "dilsar, xeyalşkestî, bêhêvîbûyî" dide. Bide ber pêşbendika erebî mu- ku di kurdî de bi pirranî wek mi- cih girtiye û herwiha peyva erebî متأسف (mu-te-esif: poşman). Li gor Chyet di aramiya nû de wek "mixabn(a)" heye. Bi texmîna Îsmail Şahîn ji kurdî "mi/min" (forma tewandî ji "ez") + erebî عین (xêben: neheqî, zilm, stem, zordarî) tê ku - eger wisa be - maneya "bi min neheqî ye" dide.

mixatib ji erebî مخاطب (muxateb) ji خطب (xetêbe: jê re peyivîn), hevrehê aramî טבט (x-t-b-: hw). ji heman rehî: xatib, xîtab, xutbe.

miyan ji protohindûewropî médyos, hevrehê میان (miyan) ya farisî, मध्य (medhye) ya sanskrîtî, μέσος ya yûnanî, medium û medius yên latînî, Mitte ya almanî, mid- ya inglîzî, մեջ (mej) ya ermenî, между (mêjdu) ya rusî...

miyanrew ji farisî "miyanerev", binêre miyan + -rew

miyr hevrehê kurmancî mirîşk, soranî مریشک (mirîşk), hevrehên din yên kurmancî mamirk, miravî, sîmir, herwiha hevrehê soranî مهل (mel: çûk, çûçik, teyr), farisî مرغ (morx: mirîşk) û مرغابی (morxabî: miravî), pehlewî mroḫ / murv, avestayî mirige-, hemû ji îranî.

miz hevrehê farisî مزد (mozd), ji îranî, bide ber muçe

mîz protohindûewropî: meigh- ("mîstin") protoaryayî: maiz- ("mîstin") Avestayî: maez- ("mîstin") Farisiya Kevin: mēz- ("mîstin") Hotenî: myz- ("mîstin") Farisî: mîz ("mîz") Osetî: mîzyn- ("mîstin") Semnanî: damîz- ("gî kerdên") xunsarî: mîz ("mîz") ... irKurmancî: mîz ("mîz")Kurdî (Soranî): mēz ("mîz")Zazakî: mîz ("mîz")Hewramî: gimîz ("mîz") ... Sanskrîtî: meh- ("mîstin") Yewnanî: omeikhein ("mîstin") Latînî: meiere ("mîstin") enk: migán ("mîstin") ... Çavkanî: Cheung p.179, Watkins p.53, MacKenzie P.139, Etymonline

mizafer ji erebî: mi- + zafer

mîzah ji erebî مزاح

mizahirat ji erebî, têkilî zahir

mîzan ji erebî bend

mîzaniyet ji erebî ميزانية (mîzaniye)

mizganî protohindûewropî: mizdho- ("miz, destmiz, muçe, biha, destheq, meaş") + paşgira - gîn protoaryayî: Avestayî: mijde ("mizgîn") Farisiya Kevin: mizd ("muçe, mizgîn") sogdî: mizd

("muçe, mizgîn")Farisî: mizd ("muçe, mizgîn")Osetî: mizd ("mizgîn") ... ir Kurmancî: mizgîn, mizgînî ("mizgîn")Kurdî (Sorani): mijde ("mizgîn")Hewramî: mize ("mizgîn") Zazakî: mijdan ("mizgîn")Sanskritî: mīdhā ("xelat, heq, biha") Yewnanî: misthos ("muçe, mizgîn")Almanî: Miete ("kirê") Înglîzî: meed ("hêjayî") ... Çavkanî: Horn p.219, Fortson p.60, Watkins p.56, MacKenzie P.133

mizgeft ji erebî مسجد (mescid: sicdegeh, cihê sicdeyê), binêrin me- + sucde. Bi gelemperî "g" ya peyvên îranî di bin tesîra erebî de dibe "c" (binêrin "cîhan" û "gûz" ku di farisî de bûye "cûz") lê vê carê "c" ya erebî di zimanên îranî de bûye "g": mescid > farisî mezgit, kurdiya devokî "mizget" > kurmanciya nivîskî "mizgeft", soraniya nivîskî مزگهوت / mizgewt". Bi heman awayî bi gelemperî di kurmancî de "f" ji pêş "t" dikeve (keftin > ketin) lê vê carê "f" li pêş "t" zêde bûye: mizget > mizgeft."

mizgîn protohindûewropî: mizdho- ("miz, destmiz, muçe, biha, destheq, meaş") + paşgira -gîn protoaryayî: Avestayî: mijde ("mizgîn") Farisiya Kevin: mizd ("muçe, mizgîn") sogdî: mizd ("muçe, mizgîn")Farisî: mizd ("muçe, mizgîn")Osetî: mizd ("mizgîn") ... ir Kurmancî: mizgîn, mizgînî ("mizgîn")Kurdî (Sorani): mijde ("mizgîn")Hewramî: mize ("mizgîn") Zazakî: mijdan ("mizgîn")Sanskritî: mīdhā ("xelat, heq, biha") Yewnanî: misthos ("muçe, mizgîn")Almanî: Miete ("kirê") Înglîzî: meed ("hêjayî") ... Çavkanî: Horn p.219, Fortson p.60, Watkins p.56, MacKenzie P.133

mobed ji îranî, hoker (mobid, mûbed), pehlewî manped, farisiya kevn megûşpeti-, avestayî nmanopeytî-

mobîl ji latînî mobilis

moderator ji fransî yan inglîzî

modernîzasyon ji fransî modernisation, ji modernîze + -asyon

moldovî Moldova - -a + -î

monarşî bi rêya fransî monarchie ji yûnanîya kevn μονάρχης ji μόναρχος (tek desthilatdar) ji μόνος (tek, tenê) + ἀρχός (serok, birêveber)

monarşîst ji fransî monarchiste

monîtor bi rêya inglîzî monitor ji latînî monitor (hişyarker, agadarker) ji monitus (hişdarî, agadarî, haydarî) ji monere (agadar kirin, hişyar kirin)

monodrama ji yûnanî, mono- + drama

monolîtîk bi rêya fransî monolithique ji yûnanîya kevn μόνος (mono- tek-, yek-) + -lîtîk ji λίθος (kevîr)

monolog ji yûnanî, mono- + -log

monopolî ji inglîzî monopoly ji fransî monopol

montaj ji fransî montage

Montenegro ji venîsî çiyayê reş

mor ji erebî مهر (muhr), ji îranî, bi pehlewî mihr, mitr, parsî mîhr, hexamenîşî mitre-, miθre-, avestayî miθro-, sanskrîtî मित्र (mitre-), hemû ji protoaryayî mitra- (peyman, ehd). Heman peyv serekaniya mihrevan ya kurdî ye jî. Idiaya Beghyani, ku dibêje peyva mîr jî jê ye, bêbingeh e. Peyva kurdî "muhr" û ya farisî مهر (muhr) bi forma erebîkirî ve ji erebî li kurdî û farisî vegehiye.

morfem bi rêya fransî morphème yan inglîzî morpheme ji yûnanîya kevn μορφή (şêwe, dirûv, dilq, form, şikil)

morfolojî bi rêya fransî morphologie yan inglîzî morphology ji yûnanîya kevn μορφή (şêwe, dirûv, dilq, form, şikil) + -lojî

morg ji fransî yan inglîzî morgue

morî hevrehê mirarî, mirwarî, mircan, mirwarî, margarîn, ji îranî. Binihêreç mircan.

Moskova ji rûsî Москва

mosque erebî >>> مسجد (mescid)

motîv bi rêya inglîzî motive yan fransî motif ji latînî movere (raguhastin)

motîvasyon ji fransî motivasyon

motor ji fransî moteur yan inglîzî motor

mox ji erebî مخ (muxx), hevrehê maltî moħħ, aramî محس (muxa), îbrî מוֹחַ (moax), ugarî 𐎎𐎗 (m-ħ), eblayî 𐎎𐎗𐎎𐎗 ((mu-ħu-um /muħhum/ MU.HU.UM), akadî 𐎎𐎗 (muħhu) UGU U.KA... hemû ji proto-samî muħh-

mozaîk ji fransî intrique

mozole ji fransî mausolée ji latînî mausōlēum ji yûnanî Μαυσωλείον (mausōlein) ji Μαύσωλος (mausōlos) ji navê Mausolus (Μαύσωλος yan Μαύσσωλλος) ku satrapekî emparatoriya Ecemê û serokê Karyayê bû.

mû ji îranî, hevrehê soranî موو (mû), farisî مو (mû), موی (mûy), pehlewî mod, belkî ji protohindûewropî, bide ber ermenî մազ (maz), latviyayî mats.

mucîd ji erebî, têkilî îcad

mûçink mû + çinîn - -în + -k

muezin ji erebî مؤذنين (muezzin), binêrin mi- + ezan

mufsid ji erebî مُفسِد

muhasebe ji erebî محاسبة (muḥasebet), hevrehê aramî حساب (mexşevta), îbrî מחשבה (mexşava), ji rehê حسب (ḥ-s-b-: bîr birin, hejmartin)

muhît ji erebî: mu- + hût (anku "cihê hûtan")

muhr ji erebî مهر (muhr), ji îranî, bi pehlewî mihr, mitr, parsî mîhr, hexamenîşî mitre-, miθre-, avestayî miθro-, sanskrîtî मित्र (mitre-), hemû ji protoaryayî mitra- (peyman, ehd). Heman peyv serekaniya mihrehan ya kurdî ye jî lê idiyên ku dibêjin peyva mîr û/yan merheba jî jê ne, bêbingeh in; ew herdu ji erebî ne. Peyva kurdî "muhr" û ya farisî مهر (muhr) bi forma erebîkirî ve ji erebî li kurdî û farisî vegekiye.

mulaqat ji erebî ملاقات (mulaqat, têkilî لقاء (liqai: hevdiîn, çavpêketin, hevpeyivîn)

mûm ji îranî, hevrehê موم (mûm) ya farisî û mom ya pehlewî. Mum ya tirkî û մում (mom) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

mûmî ji inglîzî mummy yan ji fransî momie ji erebî مومياء (mûmyai), ji îranî, bide ber farisî موميا (mûmya) ji mûm ji ber madeyê ku leş pê dihatin reqkirin.

muqtedîr ji erebî, têkilî qudret

murg hevrehê soranî مریشک (mirîşk), hevrehên din yê kurmancî mamirk, miravî, sîmir, herwiha hevrehê soranî مهل (mel: çûk, çûçik, teyr), farisî مرغ (morx: mirîşk) û مرغابی (morxabi: miravî), pehlewî mroχ / murv, avestayî mirige-, hemû ji îranî.

mûrî ji protohindûewropî morwi-, protoaryayî merwî-, hevrehê mewîrî ya avestayî, mûr ya pehlewî, مور (mûr) û مورچه (mûrçe) yê farisî, میرووله (mêrûle) ya soranî, mirowçe ya hewramî, morcele ya zazakî, vemre ya sanskrîtî, मूर्मूक्ष (mûrmêks) ya yûnaniya kevî, муравей (muravêy) ya rusî, մրցյալ (mirciyûn) ya ermenî, myra ya swêdî, mier ya holendî, moryon ya kornî... protohindûewropî: morwi- ("mûrî") protoaryayî: merwî- ("mûrî") Avestayî: mewîrî ("mûrî") Middle Persian: mûr ("mûrî") Farisî: mûrçe, mûr ("mûrî") mazenderanî: melîcê ("mûrî") Osetî: mulcug ("mûrî")... Kurmancî: mûrî, mêrû, mêrî Kurdî (Soranî): mêrûle ("mûrî") Hewramî: mirowçe ("mûrî") Zazakî: morcele ("mûrî") Sanskrîtî: vemre ("mûrî") Ermenî: mirjîun ("mûrî") Yewnanî: murmêx ("mûrî") Latînî: formica ("mûrî") Rûsî: муравей ("mûrî") Swêdî: myra ("mûrî") (> Fîlandî muurahainen)... Çavkanî: Horn p.222, Watkins p.56, MacKenzie P.116

Mûsa ji erebî موسى (Mûsa) ji îbranî משה (Moşê) belkî jimisri msy (xwedêdayî) yan ms (kurr).

Wek Moses ketiye inglîzî û gelek zimanên din jî yên ewropî.

Muslim ji erebî, ji mislim, hevwatera misilman.

musnayene hevrehê farisî آموختن (amûxten: hîn bûn, fêr bûn - rehê dema niha آموز -amûz-) û kurmancî hêvisîn / hêvotin ji îranî. Binêre: hêvisîn.

muşfiq ji erebî, têkilî şefîq

muşt hevrehê farisî مشت (moşt), pehlewî "muşt" ji îranî.

muxbîr ji erebî: mu- + xeber

muxtar ji erebî "muxtar: bijartî" ji mu- + ixtiyar ji "xar" (bijartin)

muxtariyet ji erebî: muxtar + -iyet

mûz hevrehê soranî sî ku-Arab (mûz: pirrjimar), tirkî muz, hemû ji sanskrîtî मोच (mewçe)

muze bi rêya fransî musée ji yewnanî Μουσείο (Mouseíon) peristgeha Museyan (ku li gor yewnaniyên berê xwedawendên hunerê bûn)

muzîkal têkilî muzîkê

muzîsyen ji fransî musicien

müslüman kurdî >>> misliman, misilman farisî >>> مسلمان

ma ji îranî, hevrehê pehlewî ma (wek di "ma heker ma heke" de), têkilî na (ji ber ku bi hevoka "ma" jî negatîvkirina pirsê ye.)

ma- ji peyveke protohindûewropî ya herwiha serkaniya peyva mak û ya mê ye.

maalesef ji erebî مع الاسف (mee-l-esef) di bin bandora bilêvkirina tirkî de

mabûd ji erebî, têkilî abid, ebd, îbadet

macûn ji erebî معجون (mecûn) ji rehê عجن (-c-n-: vestrîn, strîn, hevîr tîk vedan) ku herwiha serekaniya peyvên kurdî ecinandin, eciqandin e.

maç ji dengê mirç yê siriştî yê dikare bêt bihîstin dema maçek tê dan li tişteke/î

maço ji spanî macho (nêr, mêr), latînî masculus

madam ji fransî madame

made ji îranî, hevrehê pehlewî madeg, belkî bi rêya erebî مادة (maddet/sup>) li zimanên îranî vegeriye.

madek Teorî 1: ji protohindûewropî, hevrehê mak, Teorî 2: Bi zimanê Sumerî ji bo "madek" an

"mêdek" em dibêjin megida an megida-kun

<http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e3671.html>

madî têkilî madde

maf ji Evêstayî MavîÇavkanî: far-hang.blogspot.com/2014/04/blog-post_7.htmlji erebî معاف (muaf: miaf, jêparastî, jêrizgarkirî, serbest) têkilî efû yan jî منفعة (menfeet: menfeet) bi rêya "menfeet → mefet → mefe → mehif → maf". Heman peyv hem wek "menfeet" û hem jî wek "mifa" jî di kurdî de cih girtiye.

mafya ji îtalî mafia

mafyoso ji îtalî mafioso

magazîn ji fransî û inglîzî magazine (1. magazîn 2. mexzen, embar, depo) ji frensiya navîn magasin (mexzen, embar, depo) ji îtalî magazzino (mexzen, embar, depo) ji erebî مخازن (meẖazin), pirraniya مخزن (meẖzen) mexzen. têkilî mexaze

magin protohindûewropî: men- ("man") protoaryayî: (d)mān ("man")Avestayî: mān- ("man")Farisiya Kevin: mān- ("man")Pûnjabî: mn- ("man")Middle Persian: mn- /mān-/ ("man")Sogdî: myn- ("man")Farisî: māndan / mān- ("man")Kîrîbatî: mānēstēn / man- ("man") ... irKurmancî: man, mayîn / -mîn-/ ("man") Kurmancî: man / -mên-/ ("man") Hewramî: manáy / man- ("man")Zazakî: menden / man- ("man")Sanskritî: man- ("man")Ermenkî: մաւլ (minel) ji ermeniya kevn մաւլ (minem)Yewnanî: menein ("man")Latînî: manēre ("man")Înglîzî: remain ("man") ...Çavkanî: Cheung p.73

mahîn ma- (mê) + -hîn (hesp, hêstir)

mahîtab ji farisî mah (heyv, meh) + tab (tav)

mahû ma- (mê) + hû (beraz), bide ber hû (beraz) ya zaravaya lekî û خوک (xûk: beraz) ya farisî.

majeste bi rêya fransî majesté ji latînî māiestās ji proto-hindûewropî mag-yos- (mezintir) ji mag-, meğ- (mezin) ku herwiha serekaniya peyva mezin ya kurdî ye jî.

major bi rêya fransî yan inglîzî major ji latînî maior (mezintir)

majorîte bi rêya fransî (majorité) ji latînî majoritatem ji major

mak ji peyvek proto-hindûewropî ya ku herwiha çavkaniya peyva memik e jî. herwiha mother ya inglîzî, Mutter ya elmanî, mor ya swêdî, μητηρ ya yewnanî, mater ya latînî, мать ya rûsî, madre ya spanî mère ya fransî û mama ya navneteweyî jî ji heman serkaniyê ne. Di van zimanan de ew peyv bi wateya dayik tê bikaranîn. protohindûewropî: māter- ("dayik") protoaryayî: māter ("dayik")Avestayî: māter ("dayik")Middle Persian: māta, mātār ("dayik")Farisî: māder ("dayik")Pûnjabî: māder ("dayik")Belûçî: māt, mās ("dayik")Osetî: māde ("dayik")nêr mār ("dayik")Tatî: māye ("dayik")Talîşî: mā ("dayik") ... irZazakî: may)

("dayik")Sanskritî: mātār ("dayik")Yewnanî: mētēr ("dayik")Latînî: māter ("dayik")Almanî: Mutter ("dayik")Înglîzî: mother ("dayik") ... Çavkanî: Horn p.213, Watkins p.50, Etymonline

makeqanûn mak + -e- + qanûn, wergerra anayasa ya tirkî ye

makezagon mak + -e- + zagon, wergerra anayasa ya tirkî ye

makyaj ji fransî maquillage

mal Bi maneya "xanî" ihtimalen hevrehê soranî مَال (mał), kurdiya başûrî mał, pehlewî man, farisî (xanû)man, avestayî nmane- ji مَمان (dām) e û hevrehê sanskritî दम (dáma), rûsî дом, lîtwanî namas, yûnaniya kevn δόμος, latînî domus, ermenî տուն (tun)... hemû ji protohindûewropî dóm. Bo guherîna "n > l" bide ber "limêj < nimêj" û "livîn < nivîn". Di peyva xanûman de forma kevnar "man" hatiye parastin. Belkî hevrehê peyva -dav di peyva bindav de. Bi maneya "malîyet, eşya ji erebî mal. Bi maneya xanî jî mimkin e ku ji erebî be.

male ji îranî, têkilî malîn / maliştin, hevrehê din ya kurmancî malinc, farisî ماله (malê), مالیدن (malîden: malîn)

malîn hevrehê soranî مالین (malîn), farisî مالیدن (malîden), pehlewî malîten, partî ni-merz-, hemû ji îranî.

malinc malîn - -în + -inc (-ing?), hevrehê farisî ماله (male) ji مالیدن (malîden: malîn / maliştin), rehê dema niha di herdu kurdî û farisî de -mal- e. Peyva farisî wek mala ketiye tirkî jî.

malîyet ji erebî مالية (malîyet), hevrehê mal (eşya)

malkok malk + -ok ji mal + -k + -ok

malûmat ji erebî, têkilî ilm, elimîn, elimandin, mielim, talîmat, talîm

mam Ihtimalen ji erebî عم (emm: mam), pirrhejmara wê اعمام (emam) ji ber ku peyvên din jî yên têkiliya mirovatiya bi wê dereceyê ji erebî ne (met, xal, xalet). Lê mimkin e ku hevrehê belûçî ماما (mama: xal, birayê dayê) jî be, herdu ji îranî yan jî ji protoaryayî, bide ber urdûyî ماما (mama: xal) û hindî मम (mama: xal), herdu jî têkilî peyva mak (dayik) ya kurdî.

mamik ji Erebi muemma +ik معما

mamir ma- (mê) + -mir (mirîşk û teyrên wek wê) ji îranî

-n-

n herwiha N, ji latînî, hevrehê yûnanî N / v, etruskî 14px

na protohindûewropî: ne- ("ne, na") protoaryayî:Avar: na ("ne, na")Farisiya Kevin: nai ("ne, na")Pûnjabî: ny ("ne, na")Farisî: nā ("ne, na")Osetî: ne ("ne, na") ... ir Kurmancî: na, neKurdî

(Sorani): na ("ne, na")Zazakî: ne ("ne, na")Sanskritî: nā ("ne") Yewnanî: ne ("ne") Latîni: ne ("ne")Almani: nein ("ne")Înglîzî: no ("ne") ... Çavkanî: Horn p.236, Watkins p.57, Etymonline

nabe 1. û 2. ne- + bûn 3. ne- + birin

Naçeman ji Kurdînav (na) + çem + an anku "navbera çeman".

nagon Teorî 1em: têkilî nû + gon (têkilî ganê) Terorî 2em: Bi zimanê lazî/qefqasî ji bo "nagon/nogin" em dibêjin "ngeni/geni/gini" , bi gurci "xbo" Teorî 3yemji Durxaneyê Cellikanî: têkilî nû + gihîştin (têkilî gihîn an gîn ê)bi wateya nûgihîştî,ter û taze.Ev paşbenda ``gîn`` di hinek peyvên din de jî xuya dike wek ``xwezgîn``,``lezgîn``,``nûçegîn``,``dizgîn`` ji ``destgihîn``ê.Wek ``ciwanega`` re bi kurtasî dibêjin ``canega``,Nûgîn nemaze ji keçikên nû gihîştî re tê gotin.

Nahîda ji îranî, hevrehê farisî ناهید (Nahîd), pehlewî Enahît, farisiya kevn Enahîta-.

naîv bi rêya fransî naïf yan inglîzî naive ji latîni naivus

nakawt ji inglîzî: knock out

nakawt bûn ji inglîzî: knock out

nakawt kirin ji inglîzî: knock out (wek nak aût tê xwendin)

nal hevrehê nial, niyal û bi metatezê liyan, hemû ji erebî نعل (nel) ji aramî נעל (nel) ku bi rêya erebî herwiha serekaniya نال (naḷ) ya soranî, نال (nal) ya belûçî, نعل (nel) ya farisî û nal ya tirkî ye jî. Bo guherîna "e + ey" bide ber "maqûl, marûf, marîfet". herwiha "eyn + e" jî di kurdî de dibe "a", binêrin: "alif, aqil, ala".

nalbend nal + -bend, hevrehê soranî نالْبند (naḷbend), farisî نعلْبند (nelbend), ji îranî, "nal" ji erebî نعل (nel), "bend" ji îranî ji proto-hindûewropî. նալբանդ (nalband) ya ermenî û nalbant ya tirkî ji îranî hatine wergirtin.

nalet ji erebî لعنة

nalîk hevrehê farisî لالنگ (laleng), ji îranî.

nalîn nal + -în protoaryayî: nerd ("nalîn")Pûnjabî: nr- ("nalîn")Middle Persian: nl- /nāl-/ ("nalîn")Sogdî: nrd- ("nalîn")Farisî: nalîden / nal- ("nalîn")Belûçî: narit / nar- ("nalîn")Kurdî: nalîn / -nal- ("nalîn") xunserî: nālā / -nal- ("nalîn")Zazakî: nalayene / nal- ("nalîn")Sanskritî: nard- ("nalîn")Çavkanî: Cheung p.282

Nall peyv nall le nav kurdin Xorasanê tê gotin.

name ji îranî, hevrehê farisî نامه (namê), pehlewî nameg, belkî têkilî nav (bi farisî û zazakî nam).

namlî ji farisî nam (nav) + tirkî -lı (bi-, -dar)

namûs ji erebî ناموس (namûs) ji aramî נאמוס (nûmûsa) ji yûnanî νόμος (nómos: irf, edet; qanûn) Çavkanî: Rajki ji νέμω (nêmo: belav kirin) ji protohindûewropî ném- (belav kirin), hevreha nimêj / nivêj ya kurdî û نماز (nemaz) ya farisî. Bo zêdetir agahiyan, binêrin: nimêj. Heman peyva yûnanî serekaniya peyvên bi paşpirtika -nom yan -nomî ne, wek ekonomî, agronomî, otonomî, astronomî...

namzet bi rêya tirkî namzet ji farisî نامزد (namzed) ji نام (nam: nav) + زدن (zeden: lê dan)

nan protoaryayî negne- ("nan")Middle Persian: nan ("nan")Sogdî: ngn- ("nan")Farisî: nan ("nan")Kurmançî: nan ("nan")Kurdî (Sorani): nan ("nan")Kurdiya başûr: nan ("nan")Lekî: nan ("nan")Hewramî: nan ("nan") ... Zazakî: nanBelûçî: negen ("nan") Sanskrîtî: negnahu- ("miraz") Çavkanî: Horn p.229, Lubotsky p.10, MacKenzie P.118

nane ji erebî نناع (nena), hevreha aramî نانا / نانا (nana). ji heman rehî: anix.

naqos ji erebî ناقوس (naqûs), hevreha aramî נאקושה (naqoşa) ji rehê נ-ק-ש- (n-q-ş-: lê dan, lê xistin, qutan)

nargîle hevreha soranî نارگیله (nargîle), farisî نارگیله (nargîlê), pehlewî enargêl, hemû ji sanskrîtî नारीकेल (narîkile: gûza hindî) ji ber ku berê ji wê dihat çêkirin. Peyva erebî نارجيل (narcîl) û ya aramî נ-ח-ג-ל (nargîl) ji zimanên îranî hatine wergirtin.

narîn hevreha soranî نارین (narîn), farisî نارین (narîn), hemû jimongoli нари́н (narin: zirav, nazik, hûrik, Bikaranîn&Lêker: narîn kirinNavdêr: narînkirinRengdêr: narînkirî

narinc hevreha soranî نارنج (narinc), farisî نارنج (narenc / narinc) ji erebî نارنج (narenc) ji îranî, bide ber forma din ya farisî نارنگ (nareng) ji sanskrîtî नारङ्ग (nareng) jitamili நாரந்தம் (nerentem: geşî) + காய் (kay: mêwe, fêkî). Heman peyv bi rêya erebî ketiye zimanên ewropî jî û bi maneya "pirteqal" li gelek deverên dinyayê belav bûye: spanî naranja, portugali laranja, îtaliya kevn narancia / arancia, provansiya kevn auranja, fransiya kevn orange, inglîziya navîn orange, frensî û inglîzî orange, almanî Orange û Pome-ranze (li gel Apfelsine), çekî, polonî û gelek zimanên din yê slavî (lê ne rûsî) pome-ranč yan peyveka wek wê. Peyva "narinc" bi rêya zimanên îranî ketiye erebî lê bi forma xwe ya erebîkirî ve li kurdî û farisî wergeriye. Bo vegeirîna peyvan ji erebî bide ber: fisteq, zendîq, mecûsî... Forma rojhilatî "narinc" li Ewropayê belav bûye lê li aliyekê din peyva rojavayî pirteqal (ji navê Porgulaê) li Rojhilata Navîn belav bûye û li wê derê cih li "narinc"ê teng kiriye. Peyva serdest ya bi maneya "pirteqal" li Bakurê Ewropayê Apfelsine (almanî), apelsin (swêdî), апельсин (apêlisîn - rûsî) bi maneya "sêva Çînê" ye.

narsîzm ji fransî narcissisme yan ji inglîzî narcissism ji yûnanî Νάρκισσος (Narkîsos + -îzm, herwiha hevrehê nêrgiz.

nasîn protohindûewropî: gne- ("zanîn, nasîn") protoaryayî: zan- ("zanîn, nasîn") Farisiya Kevin: xšnā- ("nasîn") Pûnjabî: şns- ("nasîn") Middle Persian: şns- ("nasîn") Farisî: şinās- ("nasîn") ... irKurmancî: nasîn- ("nasîn") Kurdî (Soranî): nasîn- ("nasîn") Hewramî: aźnās- ("nasîn") Zazakî: şinasnayan ("nasîn") Çavkanî: Cheung p.467 Binêrin herwiha: zanîn

nasyonalîst ji latînî natio (netewe)

nasyonalîzm bi rêya fransî nationalisme ji latînî natio (netewe, gel, millet)

nasyonalsosyalîst Wergera Nationalsozialist ya elmanî ku ji peyvên national (neteweyî, nasyonal) + Sozialist (çepgir, sosyalîst) pêk hatiye

naşî ji erebî ناشي (naşî)

naşta hevrehê farisî ناشتا (naşta), urdûyî ناشتا (naşta), gujaratî નાસ્તા (nāsto), नाश्ता (naşta)... hemû ji sanskrîtî अनाशित (anāśita: birsî / birçî, yê ku hê ti tişt nexwariye). Belkî herwiha hevrehê kurmancî taşt, taştê û têşt, soranî چیشته (çêşt), farisî چاشت (çaşt) û pehlewî çast. 𐭥𐭮𐭲 (çaş: firavîn) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin yan jî

natemam ji na û tamam ya erebî pêk tê. di kurdiyê e nayê bikarhanîn

NATO ji inglîzî North Atlantic Treaty Organization

natûrel ji fransî naturel

nav protohindûewropî nōmn- ("nav") protoaryayî: naman- ("nav") Avestayî: nāman- ("nav") Middle Persian: nām ("nav") Pûnjabî: nm ("nav") Sogdî: nm ("nav") Farisî: nām ("nav") Belûçî: nām ("nav") ... irKurmancî: nav ("nav") Kurdî (Soranî): naw ("nav") Hewramî: name ("nav") Zazakî: name ("nav") Sanskrîtî: nāman- ("nav") Ermenî: anun ("nav") Yewnanî: onoma ("nav") Latînî: nōmen ("nav") Almanî: Name ("nav") İnglîzî: name ("nav") ... Çavkanî: Horn p.229, Watkins p.59, MacKenzie P.130, Etymonline

navdar nav + -dar, hevrehê farisî نامدار (namdar) ji îranî.

navîgasyon bi rêya fransî ji latînî navigationem (normatîv: navigatio ji navigatus ji navigare

navik hevrehê belûçî ناپنگ (napek), farisî ناف, pehlewî nafeg, avestayî nafe, nepter, nepat, sanskrîtî नाभि (nabhi), latviyayî naba, almanî Nabel, inglîzî, holendî û holendî navel, naaf, danmarkî û norwecî navle, îzlendî nafli, latînî umbo û umbilicus, fransî nombril, yûnanî ὀμφαλός (omfalos)... hemû ji protohindûewropî h₃nob^hilos, têkilî nav (di nav de), hinav...

Navşar 2 teorî hene: 1. ji nû û şehir pêk tê 2. ji nava û şehir pêk tê

naxir ji ermenî նախիր (naxir)

naylon ji inglîzî nylon

naz ji protohindûewropî nega-, protoaryayî naiz-, hevrehê farisî ناز (naz), parsî naz-, rusî негa (nêga: luks; bextiyarî), нежный (nêjniy: nazik, nerm), têkilî nazik, nazenîn, nazdar

nazenîn ji îranî, soranî نازنین (nazenîn), farisî نازنین (nazenîn), têkilî naz, nazdar, nazik.

nazî ji elmanî Nazi ji Nationalsozialist (sosyalîstên neteweperist)

nazif ji erebî, têkilî nizafe

nazik ji protohindûewropî nega-, protoaryayî naiz-, hevrehê kurdî naz, farisî ناز (naz), parsî naz-, rusî негa (nêga: luks; bextiyarî), нежный (nêjniy: nazik, nerm).

ne protohindûewropî: ne- ("ne, na") protoaryayî: Avar: na ("ne, na") Farisiya Kevin: nai ("ne, na") Pûnjabî: ny ("ne, na") Farisî: nā ("ne, na") Osetî: ne ("ne, na") ... ir Kurmancî: na, neKurdî (Soranî): na ("ne, na") Zazakî: ne ("ne, na") Sanskrîtî: nā ("ne") Yewnanî: ne ("ne") Latînî: ne ("ne") Almanî: nein ("ne") Înglîzî: no ("ne") ... Çavkanî: Horn p.236, Watkins p.57, Etymonline

nê hevrehê pehlewî enê ji îranî

nebewî ji erebî, têkilî nebî

nebî ji erebî نبى (nebîy) ji aramî نبى (niviya) ji îbranî נביא (nabî)

nebo ne- + bo (< biyene)

necarr ji erebî نجار (neccarr) ji aramî נגרא / נגרא (negara) ji akadî negarru ji sûmerî neger / nenger. ji heman rehî nîgar / nigar.

Necîm ji erebî, têkilî necm

necis hevrehê farisî ناعيز (naçîz) ji نا (na: ne, na) + چیز (çîz: tişt, ti tişt), ji îranî

necme ji erebî نجم (necm: stêr), hevrehê aramî נעמה (neġma)

neçar ne- + çare, hevrehê soranî ناچار (naçar), farisî ناچار (naçar), ji îranî.

nêçîr hevrehê soranî نەچیر (nêçîr), kurdiya başûrî nyeçîr, hewramî neçîr, farisî نخچیر (nexçîr), pehlewî nexçîr, ji îranî. նախճիր (naxçirk) ya ermenî ji zimanekê îranî hatiye wergirtin.

nefeq ji erebî نفق (nefeq)

nefes ji erebî نفس (nefes), hevrehê aramî נפשא (nepşa), akadî nepaşu. ji heman rehî: nefes.

nefs ji erebî نفس (nefs), hevrehê aramî נפשו (nepeş), ugarîti נפס (n-p-ş-), akadî

Ⓜ (napištu, ZI)

<http://www.assyrianlanguages.org/akkadian/dosearch.php?searchkey361&languageid> ji

eynî rehî: nefes

nefsbiçûkî nefsbîçûk + -î yan nefs + biçûkî

neft hevrehê farisî نفت (neft), hexamenîşî nepte- (neft), avestayî nepte- (şil) ji akadî neptu ji nebaţu (sotin, şewitîn). Ji zimanên îranî ketiyê erebî wek نفت (neft) û yûnanîya kevn wek ναφθα yan ναφθος û jê belav bûye zimanên din jî yê ewropî, wek inglîzî naphtha û fransî naphta.

negro ji latînî negro (reş)

neh ji protohindûewropî h₁néwŋ, protoaryayî newe-, hevrehê new ya zazakî, نو / no ya soranî, neve ya avestayî, nuh ya pehlewî û نه (nuh) farisî, नवन् (naven) ya sanskrîtî, h₁lu (ine) ya ermenî, novem ya latînî (> neuf ya frensî), εννέα (ennêa) ya yûnanî, neun ya almanî, nine ya inglîzî, nio ya swêdî... protohindûewropî: nehn yan newn ("neh") protoaryayî: newe ("neh") Avar: neve ("neh") Farisiya Kevin: neve ("neh") Pehlewî: nuh ("neh") Somalî: nw ("neh") Farisî: noh ("neh") Talîşî: nev ("neh") Kurmancî: neh ("neh") Kurdî (Soranî): no ("neh") Zazakî: new ("neh") Sanskrîtî: nava ("neh") Yewnanî: ennea ("neh") Latînî: novem ("neh") Ermenkî: ine ("neh") Almanî: neun ("neh") Înglîzî: nine ("neh") ... Çavkanî: Horn p.239, Watkins p.58, Etymonline

neheqî neheq + -î yan ne- + heqî

nehf ji erebî نفع

nehr ji erebî نهر

nekrofil ji yûnanîya kevn νεκρός (term, mirî) + φιλία (-filî)

nekrofilî ji nekrofil + -î yan ji yûnanîya kevn νεκρός (term, mirî) + φιλία (-filî)

nektar ji yûnanî νεκταρ (nêktar) ji vék (mirin, merg) + ταρ (tar: jê birin, zor jê birin, dijî tiştêkî bi ser ketin).

nelê ne + lê (li+wê/wî) Tr.: ??aykırı, ??uymaz

nelirê ne- + lirê ji ne- + li + rê

nem ji protohindûewropî neb^h- (mij; ewr; şilî), hevrehê farisî نم (nem: şilî), pehlewî nem, avestayî nemb-, neb-, sanskrîtî नभस् (nebhes) (şilî), latînî nebula (ewr, mij, şilî), hîtî nêpis (esman), rusî небо (nêbo: hewa, esman)...

nemêrî nemêr + -î yan ne- + mêrî

nemir ne- + mirin --in

neolojîzm ji fransî yan ji inglîzî neologism

nepixandin ji erebî نفيخ (nefex: pif dan, bi hewa tijî kirin) + kurdî -andin

nepotîst ji latînî nepot- (nevî; xwarza)

nepotîzm ji latînî nepot- (nevî; xwarza)

nepox ji lêkera "nepixîn" an "nepixandin" çêbûye

neqîne neqandin (2 bijartin)

neql ji erebî نَقْل

nêr protohindûewropî: ner- ("nêr") protoaryayî: Avar: nar, nā- ("nêr") Pûnjabî: nr ("nêr") Pehlewî: nar ("nêr") Farişî: ner ("nêr") Osetî: nal ("nêr") irKurdî: nêr ("nêr") Hewramî: nêr ("nêr") Zazakî: nerî ("nêr") Sanskrîtî: nár- ("nêr") Ermenî: air ("nêr") Yewnanî: anēr ("nêr") Çavkanî: Horn p.230, Watkins p.58, MacKenzie P.103

nêrdevan hevrehê farişî نردبان (nerdiban) ji zimanekî samî, bo nimûne ji akadî mêlîtu (derece) ji me- + elû (hilkişîn, hewa ketin, çûn jor / serî. Beşa -ban ji îranî ye. Merdiven ya tirkî ji îranî hatoye wergirtin.

nêrgiz jirojhilati û ya deverên Deryaya Navîn e jî û rêya belavbûna di navbera zimanên îranî û zimanê yûnanî de nayê zanîn ka kîjan ji wan ji yê din wergirtiye lê qeyda bi zimanê yûnanî kevntir e. Hevrehê soranî نیرگزر (nêrgiz), farişî نرگس (nergês), pehlewî nergis, yûnaniya kevn νερκίσσος (narkîssos). نرجس (nercis) ya erebî, նարգիզ (nergiz) ya ermenî û nergis ya tirkî ji zimanên îranî hatine wergirtin. Narcissus ya latînî û inglîzî, narcisse ya fransî, Narzisse ya almanî, нарцисс (narçîss) ya rûsî, narciso ya spanî û formên din yên zimanên ewropî ji yûnanî ne. Peyva yûnanî herwiha navê xwe daye lehengê dastana Narkîsos û herwiha peyva narsîzmê jî.

nerîn herwiha nêrîn, nihêrtin, hevrehê feylî nûrîn, şahzênî/şêxbizinî nîgerandin / ningerandin, farişî ننگار (nigar > kurdî nîgar) û انگاشتن (engaşten > kurdî angaştin, texmîn kirin, idia kirin, xeyal kirin) ji îranî. Yan jî ya kurdî ji aramî נטר (n-ṭ-r-: nerîn, nêrîn) ku herwiha serekaniya peyva kurdî "notir" e jî. Hevrehê wê ya erebî wek "nezer" ketiye kurdî. Belkî "nerîn" li gel "riwanîn" ya soranî jî hevreh be lê ne bêguman e.

nesaxlemî ne- + saxlemî yan nesaxlem + -î

nesîb ji erebî نصيب

nesrîn hevrehê soranî نەسرین (nesrîn), farişî نسرین (nesrîn) û pehlewî nesterven, hemû ji îranî. نسرین (nesrîn) ya erebî, nesrin ya tirkî, մասրեւնի (masrêni) ya ermenî û несприн / nesrin ya gelek zimanên balkanî ji zimanên îranî ne.

neşir ji erebî نشر (neşir: belavkirin, çapkirin) ji نشر (n-ş-r-: belav bûn, pelate bûn), hevrehê aramî רנש (n-ş-r-: belav bûn, pelate bûn)

neşriyat ji erebî, pîrraniya neşir, neşr

net ji fransî net

netewe ji soranî نەتەو (netewe) ihtimalen bi metatezê ji newete, têkilî نەو (newe: nevî) wek di fraza "newey kurdneviyên kurdan" de, binêrin: nevî.

neteweparêzî neteweparêz + -î yan netewe + -parêzî

neteweperistî netewe + -peristî yan neteweperist + î

neteweperwerî netewe + -perwerî yan neteweperwer + î

nevî ji protohindûewropî h₂népōts, protoaryayî nepat-, hevrehê نەو / newe ya soranî, نوہ (nevê) ya farisî, nep ya pehlewî, نەپ (nepa) ya farisiya kevn, نەپات (nepat) ya avestayî, नपात् (nepat) ya sanskrîtî, nepōs ya latînî, ἀνεψιός (anêfiyos: kinêz, kuzen) ya yûnaniya kevn, nefa ya inglîziya kevn û nephew ya inglîziya nû. Nevis ya kurmançî jî ji heman peyvê ye.

nevis ji protohindûewropî h₂népōts (nevî), protoaryayî nepats, hevrehê nevi ya kurmançî, نوہ (neve) ya farisî, nep ya pehlewî, نەپ (nepa) ya farisiya kevn, نەپات (nepat) ya avestayî, नपात् (nepat) ya sanskrîtî, nepōs ya latînî, ἀνεψιός (kinêz, kuzen) ya yûnaniya kevn, nefa ya inglîziya kevn û nephew ya inglîziya nû.

newa ji îranî, hevrehê farisî نوا (neva), pehlewî nipek, avestayî nivek- ji ni- ("jêr" > binêrin niştin) + vek-, veç- (gotin > binêrin awaz) ji protohindûewropî wek^w- (gotin)

newal herwiha nehal / nihal ji aramî نەھال (nexal), hevrehê îbrî נחל (naxal). herwiha bide ber aramî نەھرا (nehra: ro, robar) yan ji erebî انهار (enhar) ku pîrrjimara نهر (nehr: çem, ro, robar) e. Hevrehê îbranî נהר (nahar), ugarîti נהר (n-h-r), akadî نار (narû), hemû ji proto-samî. Heman peyv wek نهر (nehr) derbasî farisî bûye û wek nehir ketiye tirkî jî. Guherîna "h/w" (bo nimûne hinda / winda) û "l/r" (bo nimûne bilûl / bilûr) di kurdî de du diyardeyên berbelav in. herwiha bo ketina herfên bideng ji destpêka peyvên ji erebî di kurdî de bide ber "emîr > mîr, Îbrahîm > Birahîm".

newehî ne + we (wisa) + -hî

newh erebî >>> نوع

newroz ji îranî, hevrehê soranî نەورۆز (newroz), farisî نوروز (nûrûz), têkilî nû + roj anku "roja nû".

news new + -s Kurtenav north east west south

nexêr ji ne ya kurdî + خێر (xeyr, bi devkî xêr: na, ne, no) ya erebî

nexrîn herwiha nuxrîn, hevrehê partî û pehlewî nox (destpêk) ji nexw- ji îranî

nexşerê nexşe + rê, wergera road map ya inglîzî

next ji erebî نقت (neqt) ku di erebî de maneyê "hûrde, pareyê asinî". Hêjayî gotinê ye ku ne "next" ya ji erebî û ne jî "qelen" ya ji tirkî tam bi maneya xwe ya kurdî di wan zimanan de ne anku kurdî maneyên taybet dane van peyvên ji wan zimanan wergirtî.

nexwaz ne- + xwestin > -xwez-

ney ji protoaryayî, hevrehên farisî نى / نای (nay / ney: 1. rûl 2. ney), pehlewî ney/ ned (rûl), sanskrîtî नाड (naḍe: rûl)

Nêyon peyvê yewnanî véoç neos, yanî „nuh“

neyse ji tirkî neyse ("çi be jî")

nêz protohindûewropî nêsd-(ios-) ("nêzîktir") protoaryayî: nezd(iyes)- ("nêzîktir")Avestayî: nezd(î)- ("nêzîktir") Middle Persian: nezdîk ("nêz(îk)") Farisî: nêzd, nezdîk ("nêzdî")Belûçî: nezîk ("nêzîk") ... Kurmancî: nêz, nêzîk ("nêz, nêzîk")Kurdî (Sorani): nizîk, nêzîk ("nêz, nêzîk")Zazakî: nezdî ("nêz, nêzîk")Sanskritî: nêdiyas- ("nêz(îk)tir") Çavkanî: Horn p.230

nezaket Ne ji erebî ye lê ji nazik ya kurdî li ber modela hin peyvên erebî hatiye çêkirin, wek rezîl > rezalet

nezan ne- + -zan ji zanîn, hevrehê soranî نازان (nazan), farisî نادان (nadan), ji îranî.

nezer ji erebî نظر (nezer), hevrehê aramî نهر (neher). ji eynî rehî: menzere, nazir

nezeriye ji erebî نظرية (nezheriyye)

nezîf ji erebî, têkilî nezf

nî Bi avestayî ne, bi farisî nîst, bi zazak û soranî nî, bi kurmancî nîn.

ni- hevrehê na-, ne-, ji protohindûewropî

nial ji erebî نعل (nel), hevrehê nal, niyal û bi metatezê "liyan".

nîç Belkî têkilî noşîn

nifir ji îranî, hevrehê farisî نفرن (nifrin), ji ne/na+aferî

nig Kurtkirina ling yan jî ji protohindûewropî h₃nog^h- (sim, nînok), hevrehê nînok ya kurdî, sanskrîtî अङ्ग (enge: ling, nih) û नख (nexe: nînok) rusî: нора (noga), polonî û slovenî: noga, çekî û slovakî noha, latînî unguis (sim), yûnaniya kevn ὄνυξ (onyks: nînok; sim), latviyayî nagas, ermeniya kevn եղևուղ (eḷung: nînok), inglîzî nail (nînok)...

nîga têkilî نگاه (nigah) ya farisî, herwiha nîgar

nîgar hevrehê farisî نگار (nigar) ji "-nigar-" ku rehê dema niha ji lêkera نگاشتن (nigaştên: wêne çêkirin, resim kirin) e, hevrehê avestayî hen-kare- (li hev anîn, anîn ba hev) ji hem- (hev) + kirite-, -kar- (kirin), ji îranî, binêrin: hev + kirin.

nîgeran nîgeranî nîgeranîti nîgeranker nîgerantî

nîgerandin nîgeran - -an + -andin

niha hevrehê kurmanciya rojhilatî noke, zazakî nika, pehlewî ek-nûn, avestayî nû, sanskrîtî नु (nû), litwanî nù, almanî nu, nun, latînî nunc û num, albanî ni, holendî nu, nou, inglîzî now... hemû ji protohindûewropî nû (niha, noke). noke ya kurmanciya rojhilatî û nika ya zazakî bi paşpirtika -ka hatine çêkirin. Peyva "niha" de jî belkî berê "nihka" bû lê paşî K jê ketibe.

Niharî ji erebî نهاری (Neharî: Rojîn, rojîn, têkilî rojê / tavê) ji نهار (nehar: roj), bide ber Leylê (şev).

nihênî hevrehê soranî نهینی, farisî نيهان (nihan), avestayî ni-δatey- (danîn, veşartin) ji ni- + danîn ji îranî. Ji eynî rehî: niyan, nihan, nan (danîn; gan).

nijad Belkî bi metatezê jinad > nijad ji protohindûewropî génh₁os (nijad) ku herwiha serekaniya जनस् (cenes) ya sanskrîtî, γένος (gênos) ya yûnanî û genus ya latînî ye. "Cins" ya kurdî bi rêya erebî جنس (cins) ji yûnanî γένος (gênos) e. "Genus" ya latînî maka genre ya fransî û gender ya inglîzî ye jî.

nijdar nij + -dar, hevrehê nişterê, ji îranî

nijinandin ji protohindûewropî kwei- (berhev kirin, çinîn), protoaryayî ni- + çey-, hevrehê çandin û çinîn yê kurmançî, niçîn- ya pehlewî... Bo zêdetir hevrehan binêrin: çandin û çinîn. Hin peyvên din jî yê bi pêşbendika ni- di kurmançî de ev in: nivîn, nivistin, nivîsîn, niximandin, nixamtin, nicimandin... Çavkanî: Cheung p.26, Watkins p.45, Etymonline

nik Bi maneya "alî, rex, goşe" hevrehê soraniya mukrî "kin" ji kinar (hw) jikurdi, belkî kurtkirina nikar, metatesa kinar yan jî kurtkirina nêzîk Bi maneya "baş" ji farisî

nika Bi Pehlewî eknûn (ek+nûn) bû, bi zazakî nika ye, bi almanî nun.

nikah ji erebî نکاح (nikaħ: nikah, mehr) ji îranî, hevrehê pehlewî nikah (nerîn, nêrîn, niga), avestayî nikatem- (nerîn, nêrîn, niga), îraniya kevn ni-kaθe- (nerîn, niga), têkilî niga, aga, nerîn û (bi metatezê) hay.

nikil herwiha nukul, hevrehê farisî نوک (nûk), sogdî newke-, sekayî nuhe-, ji îranî. Peyva fînlandî nokka û hevrehên wê di zimanên din yê uralî de bi rêya têkiliya cografî yê dîrokî ji zimanên îranî ne.

nîlûfer hevrehê farisî نیلوفر (nîlûfer), pehlewî nîlofel, hemû ji sanskrîtî नीलोत्पल (nîlotpele) ji नील (nîle: şîn) + उत्पल (utpele: sosina avî, lotûs)

nimandin ji îranî, hevrehê soranî نواندن (niwandin), farisî نمودن (nomûden), ji ni- + mandin, hevrehên din yê kurmançî mîna, mînak, nimûne, -nima, nimayîş...

nimêj ji protohindûewropî nê- (belav kirin) > nemos, protoaryayî nemeh heçiyê (peristin, rêz lê girtin), nemas (rûmet, qedir, qîmet bo Xwedê). Hevrehê niwêj ya soranî, nimac / nimaj / nimaz ya zazakî, nemaz ya farisî, nemeh (peristin) ya avestayî, nimêc ya parsî, nemaz ya pehlewî, لمونج (limûnz) ya peştûyî, names (rêzgirtin) ya sanskrîtî, νέμω (nêmo: belav kirin) û Νέμεσις (Nêmesis: xwedaya tolhildanê) yê yûnaniya kevn. Eynî peyv bi rêya farisî nemaz wek namaz ketiyê tirkî jî. protohindûewropî: nê- ("belav kirin") > nê- os- protoaryayî: nemeh- haçiyê- ("peristin, rêz lê girtin") Avestayî: nemeh- ("peristin, rêz lê girtin") Pûnjabî: nmc ("peristin") Middle Persian: nemaz ("peristin") Sogdî: nimc ("peristin") Farisî: nemaz ("nivêj, nimêj") --> Tirkî: namaz Belûçî: nemaş ("nivêj, nimêj") peştûyî: limûnz ("nivêj, nimêj") Kurmançî: nimê, nimêj, nivêj ("nivêj, nimêj") soranî: niwêj, nwêj ("nivêj, nimêj") kelhûrî: nimaz hewramî: nima Zazakî: nimac ("nivêj, nimêj") Sanskrîtî: names ("peristin, rêz lê girtin") Yewnanî: nêmo (belav kirin) -> Nêmesis Çavkanî: Horn p.233, Lubotsky

nîmerû nîm (nîv) + -e- + -rû (-ro, roj) ji rûj (roj)

nimînde nimandin > -nimîn- + -ende

nimûne hevrehê soranî نموونه (nimûne), farisî نمونه (numûne), pehlewî nimûdek (nimûne), têkilî kurdî nimandin û farisî نمودن (numûden), herdu bi maneya nîşan dan, ji îranî. ji eynî rehî: têkilî nima, nimayîş.

ningerandin herwiha nêrîn, nihêrtin, hevrehê feylî nûrîn, şahzêni/şêxbizîni nîgerandin / ningerandin, farisî نگار (nigar > kurdî nîgar) û انگاشتن (engaşten > kurdî angaştin, texmîn kirin, idia kirin, xeyal kirin) ji îranî. Yan jî ya kurdî ji aramî נטר (n-ṭ-r-: nerîn, nêrîn) ku herwiha serekaniya peyva kurdî "notir" e jî. Hevrehê wê ya erebî wek "nezer" ketiyê kurdî. Belkî "nerîn" li gel "riwanîn" ya soranî jî hevrehê be lê ne bêguman e.

nînok ji protohindûewropî h₃nog^h-, têkilî nengu ya zazakî, naxûn ya hewramî, ناخن (naxun) ya farisî, nakun ya belûçî, nix ya osetî, naxun ya pehlewî, नख (nexa) ya sanskrîtî, եղևույց (enung) ya ermenî, övüç (onux) ya yûnaniya kevn, unguis ya latînî, ноготь (nogoti) ya rusî, ongle ya frensî, Nagel ya almanî, nail ya inglîzî... protohindûewropî: h₃nog^h- ("nînok") protoaryayî: Middle Persian: naxun ("nînok") Hotenî: nahune ("nînok") Farisî: naxun ("nînok") Osetî: nix

("nînok") ... irKurmancî: nînok, neynûk ("nînok")Belûçî: nakun ("nînok")Hewramî: naxûn ("nînok")Zazakî: nengu ("nînok")Sanskritî: nexa- ("nînok") Ermenî: egung ("nînok") Yewnanî: onux ("nînok") Latînî: unguis ("nînok") Almanî: Nagel ("nînok")Înglîzî: nail ("nînok; bizmar") ... Çavkanî: Horn p.228, Watkins p.59, MacKenzie P.130, Etymonline

nîr hevrehê soranî نیر (nîr), kurdiya başûrî nîr, nîre, zazakî nîre, hemû ji erebî نیر (nîr), hevrehê îbrî ניר (nîr), aramî نیر (nîra), akadî nîru <http://www.assyrianlanguages.org/akkadian/dosearch.php?searchkey6896&languageid>.

hevwatera wê ya ji proto-hindûewropî anku "yox / yok" di farisî û gelek zimanên din yê hindûewropî de maye (li beşa wergeran binêrin) lê ji kurdî ketiye. Hevwatera wê ya tirkî boyunduruk jî wek bandor ketiye zimanê nivîskî yê kurdî û di kurdî de maneya "tesîr" wergirtiye.

nirx hevrehê soranî نرخ (nirx), hevrehê farisî yan jî ji farisî نرخ (nerx) ji îranî.

nîsan ji erebî نيسان (nîsan) ji aramî yan jî îbranî נסן (nisen) ji akadî nisennu (1. yekem meha salê bide ber kurdî "newroz" 2. nûber, berhemê nû yan yekem yê çandinê) ji sûmerî nisennu (1. yekem meha salê bide ber kurdî "newroz" 2. nûber, berhemê nû yan yekem yê çandinê). Hevwatera wê "avrêl" ji fransî avrîl e lê bi texmîna ku ew "kurdîtir" be anku ji "av + rêl" be gelek kes wê tercîh dikin lê ew peyv eslen ne di kurdiya di nav gel de heye û ne jî ji peyvên "av + rêl" hatiye çêkirin.

nisxe ji erebî نسخة (nusxet) ji aramî נוסח (nusxa), hevrehê akadî nusxu

nîşan hevrehê soranî نیشان (nîşan), farisî نشان (nêşan), pehlewî nêşan, belkî hemû ji zimanekî samî, bo nimûne ji akadî nîşu. nîşan ya tirkî, նշան (nşan) ya ermenî û nîşan ya albanî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

nişîv Destpêk ("ni-") ji protohindûewropî ni / nei (jêr, binî), binêre: ni- + "-şîv-" (çûn, bide ber zazakî şiyen.

nişkivîn nêr ji "ji nişkê ve"

nişt niştin - în

nişter hevrehê soranî نیشتر (nişter), gîlekî nişter, farisî نشتر (neşter) yan نیشتر (nîşter) ji نیش (nêş: sîx, devik, tîx) ji îranî. ji eynî rehî: nojdar.

niştiman Bi soranî ye û tê watera "niştê me" anku "welatê me", "warê me", ji nişt + -i- + -man

niştimanparêzî niştimanparêz + -î yan niştiman + -parêzî

niştimanperwerî niştimanperwer + -î yan niştiman + -perwerî

niştin protohindûewropî ni- ("jêr, xwarê") + sed- ("rûniştin") protoaryayî: ni-- ("jêr, xwarê") + had- ("niştin") Avestayî: hid- ("ronayen")Farisiya Kevin: nišād- ("niştin") Pûnjabî: nšyd- ("niştin") Middle Persian: nšyy- ("niştin") Sogdî: nšyd- ("niştin") Farisî: nišastan ("niştin") Kurdî: niştin ("niştin") Kîrîbatî: ništēn ("niştin") Hewramî: ništāy ("niştin") (Zazakî: niştan) ("niştin") irSanskritî: sad ("niştin") ...Yewnanî: ezesthai ("niştin") Latînî: sīdō ("niştin") Înglîzî: sit ("rûniştin"), nest ("hêlîn") Çavkanî: Cheung p.126 Hevreh: ni-, rûniştin

nîştin protohindûewropî ni- ("jêr, xwarê") + sed- ("rûniştin") protoaryayî: ni-- ("jêr, xwarê") + had- ("niştin") Avestayî: hid- ("ronayen")Farisiya Kevin: nišād- ("niştin") Pûnjabî: nšyd- ("niştin") Middle Persian: nšyy- ("niştin") Sogdî: nšyd- ("niştin") Farisî: nišastan ("niştin") Kurdî: niştin ("niştin") Kîrîbatî: ništēn ("niştin") Hewramî: ništāy ("niştin") (Zazakî: niştan) ("niştin") irSanskritî: sad ("niştin") ...Yewnanî: ezesthai ("niştin") Latînî: sīdō ("niştin") Înglîzî: sit ("rûniştin"), nest ("hêlîn") Çavkanî: Cheung p.126 Hevreh: ni-, rûniştin

nîv protoaryayî: ney-me- ("nîv")Avestayî: neême- ("nîv")Pûnjabî: nîm ("nîv")Farisî: nîm ("nîv")Kurmançî: nîv ("nîv")Kurmançî: nîw ("nîv")Hewramî: nîm ("nîv") Zazakî: nîm ("nîv")...Sanskritî: nême- ("nîv") Çavkanî: Horn p.239, MacKenzie P.125

nivandin ji îni fetch Çavkanî: Cheung

nivîn ji îni fetch Çavkanî: Cheung

nivîsîn protohindûewropî: peik- ("reng dan, boyax kirin") protoaryayî: ni-- ("xwarê, jêr") + peik- ("nivîsîn, reng dan, boyax kirin")Avar: paēs- ("reng dan, boyax kirin")Farisiya Kevin: nipište- ("nivîsîn")Pehlewî: pys- ("reng dan, boyax kirin"), npš- ("nivîsîn")Pûnjabî: nbys- ("nivîsîn")Sogdî: npys- ("nivîsîn")Farisî: nivišten ("nivîsîn") ...Kurmançî: nivîsîn ("nivîsîn")Kurdî (Soranî): nûsîn ("nivîsîn")Hewramî: niwistay ("nivîsîn")Zazakî: nûšten ("nivîsîn")Sanskritî: peš- ("reng dan, boyax kirin") ...Yewnanî: poikilos ("reng dan, boyax kirin")Latînî: pingere ("reng dan, boyax kirin, wêne çêkirin") ... Çavkanî: Cheung p.292, Watkins p.62 Hevreh: ni-

nivistî nivistin - -in + -î

nivistin ji îni fetch Çavkanî: Cheung

nivîşk hevrehê belûçî nêweg, nêmeg, ji îranî

nivîşkan Ihtimalen têkilî nîv (anku netemam)

nivîşt ji farisî "niviştê/neviştê" (nivîsiyayî, nivîsandî) ji "nivišten/nevišten" (nivîsîn) anku tiştê ku duayek li ser hatiye nivîsîn (yan pê ve hatiye xwendin). Lê herwiha bide ber akadî nêpiştu / nêpêşu / nêpişu (ayîn rîtuêl, rît, merasim, rêûresm)

nîvro nîv + ro jikurdi

niximandin ji îranî ni- 2 (jêr, bin) + ji erebî خفي (xefî: nepenî, nihînî, veşartî) yan ji aramî 'פח (x-p-y-: niximandin) + kurdî/îranî -andin. Bi hin devokên kurmancî hê jî "nixaftin / nuxaftin" e. ji heman rehî: xefik. Bo guherîna "f/p > m" bide ber "zeft / zept / zemt".

nixte Belkî ji aramî نخت (n-x-t-: daketin, ketin, hatin xwarê - anku barîna baranê) yan jî protohindûewropî nókʷts (şev), hevrehê avestayî upe-nexturuşu (berêvar), sanskrîtî नक्ति (nektî: şev), नक्त (nekte: şev), yûnanî νύχτα (nuxta: şev), hîtîti nekuz (bi şev), latînî nox, fransî nuit, inglîzî night, almanî Nacht, swêdî natt, rusî ночь (noçi: şev), lîtwanî naktis, îrî anocht...

niyan ni- (jêr) + dan (danîn), ji îranî, hevrehê nihan, nihênî, herwiha farisî نهادن (nihanden: niximandin, veşartin), avestayî ni-datey- (danîn)

niyaz hevrehê farisî نیاز (niyaz), avestayî nî-az- (dehf dan jêr) ji îranî ni- (binêrin niştin) + az- (binêrin ajotin)

nizafe ji erebî, têkilî nazif

nizam ni- + zanîn + -im

nizm ji protohindûewropî ni- (jêr, xwarê), zim- (zemîn, zevî) zev), erd, hevrehê niştin ya kurmancî, नि (ni: jêr, xwarê) ya sanskrîtî, ниже (nîjê: jêr) û низкий (nîzkîy: nizm) ya rusî, nether (jêrîn) ya inglîzî, nieder û niedrig yê almanî, ner û neder yê swêdî...

no Bi zimanê Hûrî ji bona peyva "no" em dibêjin "anî"

noel bi rêya tirki Noek ji fransî Noël, hevrehê îtalî Natale û portugalî Natal, her sê ji latînî natalis, têkilî nascere (welidîn)

nok ji îranî, hevrehê soranî نوك (nok), feylî/kelhûrî nixe, hewramî niwey/nwey, farisî نخود (nuxûd, nexûd), pehlewî nexod. nohut ya tirkî, нахут (nahût) ya bulgarî, năut ya romanî, нут (nût) ya rusî û ukraynî û hevwaterê wê bi gelek zimanên din jî, bi taybetî li Rojhilata Ewropayê, ji zimanên îranî ne.

noker bi rêya yan hevrehê soranî isî W+ (nûker) ji tirkî nöker jîmongoli nökür hevrê ji nökü- (peyrew bûn, pê re bûn, li gel bûn/çûn). Bi tedmîna ku peyveke kurdiya "xwerû" be vê dawiyê bi taybetî di soranî de li cihê peyva xulam ya ji erebî tê bikaranîn.

nomînatîv bi rêya inglîzî nominative yan fransî nominatif ji latînî nominativus ji nōmen (nav)

noq têkilî peyva nixûm û niximandin yan nixamtin

nostaljî bi rêya fransî nostalgie ji yûnanîya kevn νοστος (vegerr) + ἄλγος (êş, jan)

noş hevrehê farisî نوش (nûş: vexwirak, vexwarin < vexwarina ebedîtiyê / nemirinê, elîksîr, panjehr, hingiv), pehlewî enoş, avestayî eneoşe- ji en- (ne, na) + eoşe- (mirin) ji îranî. ji eynî rehî: nişadir.

not hevrehê soranî نهوت (newet) yan نهود (newd), zazakî neway, farisî نود (neved), pehlewî nevet, avestayî neveyti, sanskrîtî नवति (nevetî), portugâlî û spanî noventa, îtalî novanta, latînî nonaginta, fransiya Belçikayê û Swîsreyê nonante, yûnanî ενενήντα (ênênînda), inglîzî ninety, almanî neunzig, swêdî nittio, hemû ji protohindûewropî.

notir ji fransî neutre yan ji inglîzî neuter ji latînî neuter (ne ti ji herduyan, ne yek û ne jî ya dî) ji ne- (ne) + uter

novel ji îtalî novella ji latînî novellus (nû)

nozde neh + -zdeprotohindûewropî newn-dekm ("nozde") protoaryayî newe-dese ("nozde")Avar: nevedese ("nozde")Pehlewî: nevecdehum ("nozde") Farisî: nuvâzdeh ("nozde") Osetî: nöudäs ("nozde") ...Kurmançî: nozde ("nozde")Zazakî: newyes ("nozde") irSanskritî: návadaśan ("nozde") Yewnanî: dekaennéa ("nozde") Latînî: novemdecim ("nozde") Almanî: neunzehn ("nozde")İnglîzî: nineteen ("nozde") ...Çavkanî: Horn p.234

nû protohindûewropî néwos, néwyos- ("nû"), protoaryayî: Avar: nave- ("nû") Pehlewî: nevek ("nû") Farisî: nû ("nû")Belûçî: nûk ("nû") ... Kurmançî: nû, nûv, nuh, nwî ("nû") Kurdî (Soranî): nwê ("nû") Zazakî: newe ("nû")Sanskritî: nāva- ("nû") Yewnanî: newos ("nû") Latînî: novus ("nû") Almanî: neu ("nû")İnglîzî: new ("nû") ... Çavkanî: Horn p.234, Watkins p.58, Etymonline

nuans ji fransî yan inglîzî nuance

nûçe nû + -çe jikurdi

nûka nû + -kaBi Pehlewî eknûn (ek+nûn) bû, bi zazakî nika ye, bi almanî nun.

nûke Bi Pehlewî eknûn (ek+nûn) bû, bi zazakî nika ye, bi almanî nun.

nukte hevrehê soranî نوکته (nukte) û erebî نكتة (nukte), hemû ji yûnanî ἀνέκδοτος (anêkdotos). ji eynî rehî: henek û anekdot. Bo zêdetir agahiyan binêrin: henek.

nûner niwandin nimandin

nûr ji erebî نور (nûr), hevrehê aramî نوره (nûra: agir), îbrî نور (nûr: ronahî), akadî nûru (ronahî). ji heman rehî Enwer, nar (bi maneya "agir")

Nûrî ji erebî bi wateya ron / geş, têkilî nûr, Nûredîn û Enwer

nûsazî nûsaz + -î ji nû + -saz + -î

nûser nûsîn - -în + -er

nûsîn Pehlewî nipîştên.

nûxa ji îranî, hevrehê soranî نوك (nok), feylî/kelhûrî nixe, hewramî niwey/nwey, farisî نخود (nuxûd, nexûd), pehlewî nexod. nohut ya tirkî, нахут (nahût) ya bulgarî, năut ya romanî, нут (nût) ya rusî û ukraynî û hevwaterên wê bi gelek zimanên din jî, bi taybetî li Rojhilata Ewropayê, ji zimanên îranî ne.

nuxurî hevrehê farisî noxost, pehlewî nexust ji îranî. Nax (yekem) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

nūsandin protohindûewropî: peik- ("reng dan, boyax kirin") protoaryayî: ni-- ("xwarê, jêr") + peik- ("nivîsîn, reng dan, boyax kirin")Avar: paēs- ("reng dan, boyax kirin")Farisiya Kevin: nipište- ("nivîsîn")Pehlewî: pys- ("reng dan, boyax kirin"), npš- ("nivîsîn")Pûnjabî: nbys- ("nivîsîn")Sogdî: npys- ("nivîsîn")Farisî: nivîştên ("nivîsîn") ...Kurmancî: nivîsîn ("nivîsîn")Kurdî (Soranî): nûsîn ("nivîsîn")Hewramî: niwistay ("nivîsîn")Zazakî: nûştên ("nivîsîn")Sanskritî: peś- ("reng dan, boyax kirin") ...Yewnanî: poikilos ("reng dan, boyax kirin")Latînî: pingere ("reng dan, boyax kirin, wêne çêkirin") ...

nwê Bi hind û ewropî newos, avestayî neve, bi inglîzî new, bi sanskrît neveh, bi zazakî newe.

NY Neteweyên Yekbûyî yan Neteweyên Yekgirtî

nynorsk ny (nû, taze) + norsk (norwecî)

-o-

obez bi rêya fransî obèse yan inglîzî obese ji latînî obesus ji obedere (zêde xwarin) ji edere (xwarin)

obezîte ji fransî obésité ji obez + -îte

obje bi rêya fransî objet ji latînî objectum

obus bi rêya tirkî ji fransî obus ji almanî Haubitze ji çekî haufnice (mencenîq)

obûs ji fransî obus

oc ji tirkiya kevn öç, ööç, ji proto-tirkî hōç

od ji erebî اود (ûd) belkî ji îranî, bi pehlewî rûd

ode herwiha hode, hevrehê zazakî wedi ji tirkî oda yan ji osmanî اوده (ode), hevrehê azerî otaq, tirkmenistanî otag, oyxurî ئۆي (öy), hemû ji tirkiya kevn otag (kuçk, argûn, sope) ji ot (agir) anku maneya peyvê bi eslê xwe "cihê li ber agirî" ye. Peyva tirkîkî ketiye zimanên din jî yê îranî û gelek zimanên din jî: farisî اطاق (otag), tacikî утоқ (utoq), erebiya devkî (bi taybetî ya Misrê) اوضة (oḍe), albanî odë... Li aliyekî din hin zimanên tirkîkî peyva bölme (parvekirin) bi vê maneyê

bi kar tînin û hin zimanên tirkîkî jî peyva "xane" ya îranî girtiye cihê peyva tirkîkî: bo nimûne ozbekî *хона* (xona: ode). Hevrehên peyva "ode" di tirkî de: od, otağ, odun, otağ.

ofis ji inglîzî office

ofsayd ji inglîzî offside ji off + side

ogit ji tirkî öğüt yan ji zimanekî din yê tirkîkî

Ogos ji Înglîzî August

okey ji inglîzî okay

oksijen ji fransî oxygène ji yûnanîya kevn *ὀξύς* (tûj) + *γένος* (peydabûn, welidîn)

okyanos ji yûnanî *Ὠκεανός* (Okeanos). ji eynî rehî: qamûs.

ol ji tirkî yol (rê). Ihtimal e ku ew pêşî bi maneya "terîqet" hatiye xebitandin û dû re maneya "dîn" girtiye. Hin nimûneyên din yên ku di kurdî de "y" ya destpêkê ji peyvên ji tirkî deynkirî dikeve ev in: aprax / îprex (ji tirkî yaprak "belg, belçim") û hêwaş (di soranî de bi maneya "hêdî, hêdîka" ji "yavaş" ya tirkî).

olam ji tirkî oğlan yan ulan (lawik, kurrik, kurr). Bo guherîna maneyê bidin ber "garson" (xizmetkar) ji fransî "garçon" (lawik, kurr).

olçek ji tirkî ölçek

oligarşî ji fransî oligarchie ji Latîniî oligarchia ji yûnanî *ὀλιγαρχία* (olîgarxiya) ji *ὀλίγος* (olîgos, "kêm") + *ἀρχή* (arxê, "desthilat, hukim").

onanîzm bi rêya fransî onanisme yan inglîzî onanism ji navê Onan + -îzm. Onan ku li gor Tewratê (pirtûka Afirandinê 38:9) kesek bo ku li gel jina birayê xwe têkiliyên zayendî hebûn lê tovê xwe berdida erdê (ne vajînayê jinê) daku jinik ducan nebe.

onbaşî ji tirkî onbaşı ji on (deh) + baş (ser) + -ı anku "serokê deh eskeran"

online ji inglîzî online ji on (li ser) + line (hêl, xet)

onomatopoetîk ji yûnanî *ὀνοματοποιία* (onomatopoiia "çêkirina peyvan bi zarvekirina dangan") ji *ονοματοποιέω* (onomatopoiéo, "çêkirina navan") ji *ὄνομα* (onoma, "nav") ji *ποιέω* (poieo, "çêkirin") + -tîk

onu Forma objektî ji o

onur ji fransî honneur

onûre ji fransî honoré ji honorer ji latîniî honorāre

OPEC ji inglîzî: Organization of Petroleum Exporting Countries

operasyon bi rêya fransî opération ji latîniî -tio

opere ji fransî opéré ji opérer ji latînî operari (kirin, encam dan)

opinyon bi rêya inglîzî yan frensî opinion ji latînî opinio

opozisyon ji fransî opposition ji latînî oppositio ji oppōnere (dijî bûn, dijî rabûn, dijî derketin)

oral bi rêya fransî yan inglîzî oral ji latînî oralis ji os (dev)

orax ji ermenî օրախ (erexa) yan ermeniya kevn erexay belkî ji aramî rexa ku herwiha serekaniya rahîg ya pehlewî be.

orc ji inglîzî

ordî ji tirkî ordu, hevreha azaerî ordu, teterî ordu, tirkmenistanî oorda, mongolî ordu, ji tirkiya kevn ordug

Ordîxan ji tirkî yan ji zimanekî din yê tirkîkî orduhan (serleşker, komandar, fermandar) ji ordu (ordî) + han (xan).

org ji fransî orgue

organîk ji inglîzî organic yan ji fransî organique, belkî bi rêya tirkî organik, taliyê ji latînî organicus, binêre organ + -îk

organîzandin organîze - -e + -andin

organîzasyon organîze - -e + -a- + -syon

orijîn ji fransî origine

orquestra ji fransî symphonie

orrîn onom, ji protohindûewropî reuǵ- (orrîn), hevreha ermenî օրհիւծ (arîwc: şêr), yûnanî ὄρυγῆ (orûgê: orrîn), latînî rūgio (orrîn). herwiha hevreha ûr ya kurdî.

ortax ji tirkî ortak, hevreha orte ji tirkî orta

orte ji tirkî orta

ortopedî bi rêya fransî orthopédie ji inglîzî orthopedics yan orthopaedics ji yewnanî ὀρθοπαιδική

oruç ji zimanekê îranî, bide ber kurmancî rojî, soranî rojû, zazakî roce, farisî rûzê.

Osman ji erebî Uthman

otantîk ji fransî authentique yan inglîzî authentic

otax ji tirkî otağ, binêre: ode

otêl ji fransî hôtel, têkilî host

oto- ji yewnanî αὐτός (xwe)

otoban ji elmanî Autobahn li gor bilêvkirina frensî

otokton bi rêya fransî autochtone yan inglîzî autochton ji yûnanîya kevn αὐτόχθωνος ji αὐτός (oto-, xwe-) + χθών (ax, xak, der, dever, war, cih, welat)

otomat ji yewnanî αὐτόματος (xweliv)

otopsî bi rêya fransî autopsie yan inglîzî autopsy ji latînî autopsia ji yûnanîya kevn αὐτοψία

otorê oto- + rê, nîv-kurdîkirina otobanê

otorîte ji fransî autorité

otorîter bi rêya fransî autoritaire, têkilî otorîte

Otrîş ji fransî Autriche

otuzbîr ji tirkî otuzbir (1. sih û yek 2. destperk)

out ji inglîzî out (derve, der, derê). Heman peyv bi heman wateyê ketiye gelek zimanên din jî.

Bo nimûne, binêrin fransî <http://fr.wiktionary.org/wiki/out>

oxir herwiha wexer, ji tirkî, bi tirkîya kevn oğur, bi tirkîya niha uğur, hevrehê uğramak, uğraşmak, uğru...

oxlim ji tirkî oğlum ji oğul (kurr + -m (yê min))

oytandin ji protohindûewropî ɥeik-, ɥeig- (badan, çemandin, tewandin), protoaryayî a- + veyg-, hevrehê avestayî veêg- (rehê dema niha veêc-) (hejandin), osetî vēxūn (hejandin, vehejandin), belûçî gêceg (hejandin; avêtin), pehlewî wêxten (rehê dema niha -wêz-), farisî آویختن (avîxten: hilawîstin, daliqandin) (rehê dema niha: -avîz-), soranî هاوریشتن (hawîştin: avêtin; rehê dema niha -hawêj-), kurdiya başûrî aştin, oyştin, zazakî eştene (navdêr: eştiş). Çavkanî: Cheung, Chyet.

ozon ji yewnanî

-p-

pabûc bi rêya tirkî pabuç yan zimanekê ewropî (bo nimûne fransî û inglîzî babouche bi rêya erebî بابوش /babûş/) ji îranî, bi farisî پاپوش (papûş) ji پا (pa: pê, ling) + پوش (pûş: -poş) ji lêkera پوشیدن (pûşîden: pêçan, niximandin). Heman peyv ketiye gelek zimanên ewropî yên din jî: spanî babucha, almanî Babusche, îtalî babbuccia, yûnanî παπούτσι (papouçsi), romanî papuc, polonî papuc û bambos, mecarî papucs, çekî papuče, makedonî папуча (papuça), albanî papuçe...

pace ji farisî باجه (bace / bacê) ji بادجاه (badcah) ji باد (bad: ba) + جاه (cah: cih) anku "cihê bayî, cihê ku ba tê re tê".

paç ji dengê mirç yê siriştî yê dikare bêt bihîstin dema maçek tê dan li tiştêkê/î

paçik paçe - -e + -ik

padişa ji îranî, hevrehê soranî پادشا (paşa), farisî پادشاه (padişah), pehlewî patexşah, hexamenîşî pati-xşayeth-, têkilî paye + şah.

pagan ji inglîzî pagan ji latînî pāgānus (kafir < gundî, medenî, sivîl) ji pāgus (gund, ladê, varê)

pak protohindûewropî: peu- / pu- ("pak kirin, paqij kirin") protoaryayî: partî: pewagPehlewî: pak, pakih ("pak, paqij")Farisî: pak ("pak, paqij")Kurmancî: pak, paqij ("pak, paqij")Kurdî (Soranî): pak ("pak, paqij")Zazakî: pak ("pak, paqij")Sanskritî: paveka- ("pak, paqij")Latînî: purus, putus ("pak, paqij") > Frensî: pur, Înglîzî: pure Çavkanî: Horn p.62, Watkins p.67, Etymonline

paket ji fransî paquet yan inglîzî packet

pakêt ji fransî paquet yan inglîzî packet

pakîze ji farisî پاکیزه (pakîze, pakîzê), hevrehê kurmancî paqij.

palan bi rêya tirkî ji farisî palan

palandin ji îranî, hevrehê soranî پالوتن (paławtin), farisî پالودن (palûden), pehlewî palûdek (palandî).

pale hevrehê soranî پاله (pale), herdu ji aramî حله (pala, pale: karker, xebatker, şolker, cotkar, felah) ji حلد (p--l-: kirin, xebitîn, kar kirin, şol kirin, şuxulîn, cot kirin, paletî kirin), hevrehê îbrî פועל (poêl: karker) ji פעל (peel: kirin) û erebî فاعل (fail: karker, xebatkar, encamder, biker, kirox, fail) ji فعل (feeel: kirin). P ya samî û ya peyvên biyanî berê di erebî de dibû F (niha dibe B) ji ber ku di erebî de P nîne. Binêrin herwiha "felah" û "fileh" yê ku ji erebî ketine kurdî.

palewan ji îranî, hevrehê soranî پالەوان (paławwan), farisî په‌لوان (pehlevan), pehlewî pehlevîk, hexamenîşî perθeve-, sogdî pehlewani. herwiha hevrehê pehlewî.

palte ihtimal e ku bi rêya tirkî balta ji akadî paltu

pamflet bi rêya inglîzî pamphlet ji latînî pamphiletus ku biçûkkera pamphilus e ku ji yewnanî tê: pan- + fillos ku tê û wateya wê "hertiştêz" anku "evîndara/ê her tiştî" ye

pamîdor bi rêya rusî помидор (pomîdor) ji îtalî "pomodoro" ye ku ji "pomo" (sêv) û "doro" (ya zêrî) anku "sêva zêrî/zêrîn" tê.

pan ji protohindûewropî pet- ("destên xwe belav kirin"), hevrehê paθana ya avestayî, yûnaniya kevn petannýnai, latînî patēre, pandere, prûsiya kevn pettis, lîtwanî petÿs, inglîzî fathom, almanî Faden, skotî aitheamh, albanî pjetem, hîtîtî pattar

pan- ji yûnanîya kevn πάν (hemû)

pandemî ji yûnanîya kevn pan- + δῆμος

panî 1. firehî, berfirehî: pan + -î2. paşpehnî:hevrehên kurdî pehîn, pêhn, farisî پاشنه, yûnanî φτέρνα (ptêrna), rusî пятка (pyatka)...

panîk bi rêya fransî panique yan inglîzî panic ji yûnanîya kevn πανικός ji παν (hemû)

pankart ji fransî pancarte

pansiyon bi rêya fransî ji latînî

pantomîm bi rêya fransî yan inglîzî pantomime ji latînî pantomîmus ji yûnanîya kevn παντόμιμος ji πᾶς (hemû, her) + μῦέομαι (ez zarî vedikim)

panzdeh têkilî pênc û dehBi pehlewî penzdehum.

papa ji latînî papa

papaxan hevrehê tirkî papağan, soranî پاپه‌غا (bebeğa), ji erebî ببغاء (bebbeğai), hevrehê aramî بصبغا (bebbegga) ji zimanekê afrîkayî. Heman peyv ketiye pîraniya zimanên dinyayê. Li jêr li beşa wergeran binêrin.

papîrûs bi rêya fransî papyrus yan inglîzî papyrus ji latînî papyrus ji yûnanîya kevn πάπυρος ji serekaniyek nenas

paqij herwiha pak, hevrehê farisî پاکیزه (pakîzê --> pakîze), pehlewî pak, pakih, sanskrîtî paveka, latînî purus (--> inglîzî û fransî pure)... hemû ji protohindûewropî peu-, pu- (paqij kirin).

par protohindûewropî: per2("borîn") > per+ut("par") têkilî koma per1 e protoaryayî: parut("par")Avestayî: parut("par") Farisî: pār ("par") Belûçî: pāri ("par") ... irKurmancî: par ("par") Kurdî (Soranî): par ("par")Hewramî: par ("par") Zazakî: par ("par") Sanskrîtî: parūt("par") Ermenî: heru ("par")Yewnanî: pšruti ("par") ... Çavkanî: Horn p.61, MacKenzie P.127

para- ji yewnanî pará „li ber“

paradigma ji yûnanîya kevn παράδειγμα

parametre ji fransî: para- + -metre

paramilîter ji fransî paramilitaire ji para- + milîter

paranoya bi rêya fransî paranoïa yan inglîzî paranoia ji yûnanîya kevn παράνοια ji παρά (para-) + νοῦς (giyan, ruh)

parapet ji îtalî parapetto

parastin hevrehê soranî پاراستن (parastin), pehlewî perhîxten, -perhîz-, ji îranî, têkilî parêz.

parazît ji yewnanî parasîtos (kesa/ê ku ji sifreya xelkê dixwe) ji sîtos (zad, dan, xwirak)

pare ji par + -e, hevrehê farisî pare(h), pehlewî parek, ji protohindûewropî perə- (parçe kirin; parve kirin). Para ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin. herwiha hevrehê latînî parare.

parêz forma dema niha ji lêkera "parastin"

parêzbendî nêr ji -parêz- (rehê dema niha ji parastin) + bend + -î

parêzk parastin > -parêz- + -k

parfûm ji fransî parfum ji îtalî parfumare ji par- + fumare

parîz hevrehê pirêz (baxçe), bide ber avestayî "peyrideêze" (baxçe, gulistan, bihişt) ji "peyri-" (dor, dorber, dorûber, dewrûdor) + "deêze" (dîwar) anku "cihê dîwarkirî, cihê ku dîwarek yan sûrek li dor hatiye avakirin daku wê biparêze) ku serekaniya peyva inglîzî paradise (bihişt) û ya gelek zimanên din jî yê ewropî ye yê bi eynî maneyê ye.

parjimar par (parçe) + jimar

parleman jifransî parler (peyivîn, axiftin, şêwirîn) + -ment (bi)

pars hevrehê farisî پارسه (parsê: parsek) ji îranî

parsû hevrehê avestayî "perisu-", farisî "pehlû", belûçî "pehlûg", ji îranî

partî bi rêya fransî partie yan inglîzî party ji latînî partire (parve kirin, parçe kirin)

partîtîv ji latînî, têkilî part (parçe, par)

partner ji inglîzî partner ji part (par, behr, parçe)

parvexwazî parvexwaz + -î ji parve + -xwaz + -î

parzinandin ji protoaryayî perz- (pak, paqij, xwerû, safî), hevrehê prwd. պարզ (parz) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

pas ji inglîzî pass

pasaj ji fransî passage (derbasgeh, derbend, bihur, bor, rê tê re borînê) ji passer (borîn, derbas bûn) + -age

pasevan pas- ("parastin") + -e + -van, hevrehê پاسبان (pasban) ya farisî, paspan ya pehlewî, pahrepan ya parsî, pāθrapāna- < pāθra yê avestayî. պահապան ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye deynkirin. Rehê peyvê peh₂- ("parastin) ya protohindûewropî û paH- ya protoaryayî ku herwiha serekaniya peyva payîn ya kurdî ye jî.

pasîfîst ji inglîzî pacifist yan frensî pacifiste, têkilî pasîfîk, ji fransî pacifique ji latînî pacificus (aştîxwazî) ji pax (aştî, aramî)

pasîfîzm ji inglîzî pacifism yan frensî pacifisme, têkilî pasîfîk, ji fransî pacifique ji latînî pacificus (aştîxwazî) ji pax (aştî, aramî)

paş ji partî paš, avestayî pas-ča. herwiha farsiya kevn pasā, pehlewî pas, farisî pas.

paşa ji îranî, hevrehê soranî پاشا (paşa), farisî پادشاه (padişah), pehlewî patexşah, hexamenîşî pati-xşayeth-, têkilî paye + şah.

paşbazarr paş- + bazarr (yekşem)

paşmak paş + man - -n + -k

paşrew paş + rewîn - -în

paşvemaî paşve + maî yan (li) paş + vemaî

pate ji protohindûewropî polto-, protoaryayî pate-, hevrehê 𐎱𐎠𐎼𐎿 (paṭa) ya sanskrîtî 𑖓𑖜𑖟𑖛 (polotno) ya rûsî yan jî ji îranî, hevrehên din yê kurmançî pêçan, pêçandin, paçe, pêçik, pêçik, pehlewî pêçek, farisî پیچه (pîçê) û پوشاک (pûşak). Peçe ya tirkî ji îranî ye.

patience ji latînî patiens ji patior

patik paş- + stu + -ik

patolojî ji fransî pathologie ji yûnanî πάθος (pathos: derd, êş, pato-, -patî > homeopatî) + -λογία (logia: -nasî, -zanî, -lojî).

patrîk ji yewnanî πατριάρχης

patriyark ji yûnanîya kevnar πατριάρχης

patriyot ji latînî patria (niştiman)

patronaj ji fransî: patron + -aj

pavyon bi rêya fransî pavillon ji latînî papilio

pawin ji inglîzî pound li gor bilêvkirina frensî

paxawis pa+xawisji avestayî xvā.aθra-.

paxir ji baqir, hevrehê tirkî bakır, hemû bi metatezê ji navê Qibrisê (qubir > baqir) ji yûnanî Κύπρος (Kûpros: Qibris) ku herwiha serekaniya navê heman madenî ye bi gelek zimanên ewropî jî: inglîzî copper, almanî Kupfer, fransî cuivre...

payan ji farisî پایان ji پای (pay: pê). ji eynî rehî: paye, paytext, payidar.

payder Belkî ji farisî, têkilî pî, peya

paye hevrehê soranî پایه (paye), farisî پایه (payê/paye) ji îranî, têkilî pê, bi farisî پای (pay), bi soranî پا (pa)

payîn ji protohindûewropî peh₂- (parastin), protoaryayî paH-, têkilî 𐎱𐎠 (pa-) / 𐎱𐎠𐎼𐎿 (pāyu-) < poh₂yu yê avestayî, 𐎱𐎠𐎼𐎿 (pā-) ya farsiya kevn, py- /pāy-/ ya pehlewî پاییدن (payîden) ya farisî. Hevrehê ava(kirî) ya kurdî ye.

payiz protoaryayî: Avestayî: paitideaze- ("payiz") Farisiya Kevin: patideaze ("payiz") Middle Persian: pādēz ("payiz") Farisî: pāyīz ("payiz") Osetî: fāzzāg ("payiz") Hewramî: pāiz ("payiz") ... (Zazakî: pāyīz) ir Çavkanî: Horn p.64

paytext hevrehê soranî پايتهخت (paytext), farisî پایتخت (payitext), tacikî пойтахт (poytext), hemûji îranî, têkilî pê + text ("cihê piyê textê hikûmetê/paşayî). Poytaxt ya ozbekî û پایتخت (paytaht) ya osmanî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

payton ji fransî phaéton

pazde têkilî pênc û deh protohindûewropî: penkwe-dekm ("pazde") protoaryayî: pence-dese ("pazde") Avar: pencedese ("pazde") Pehlewî: pencdahum ("pazde") Farisî: panzde ("pazde") Belûçî: panzda ("pazde") Osetî: findās ("pazde") ... Kurmancî: pazde ("pazde") Kurdî (Soranî): panze ("pazde") Zazakî: pancyes ("pazde") Sanskrîtî: pāncadaśa ("pazde") Yewnanî: dekapénde ("pazde") Latînî: quīndecim ("pazde") ... Almanî: fünfzehn ("pazde") Înglîzî: fifteen ("pazde") Çavkanî: Horn p.63, Lubotsky

pazil ji inglîzî: puzzle

PC ji inglîzî PC, kurtkirina personal computer (kompûtera şexsî) ji personal + computer.

pê ji protohindûewropî pōds, têkilî pata ya hîtî, πούς û ποδός yên yewnaniya kevn, पद् या sanskrîtî, pēs û pedis yên latînî, pad- ya protoaryayî, pade- ya avestayî û ya farisiya kevn, pa ya farisiya nû û soranî, pay ya zazakî, pied ya frensî, под (pod: erd, bin) ya rusî, fōts ya proto-cermenî, foot/feet yên inglîzî û Fuß ya elmanî. protohindûewropî: ped- / pod- ("pî, pê") protoaryayî: pad- ("pî, pê") Avestayî: pāda- ("pî, pê") Farisiya Kevin: pāda ("pî, pê") Pûnjabî: pd ("pî, pê") Farisî: pā ("pî, pê") ...ir Osetî: fad ("pî, pê") Belûçî: pād ("pî, pê") Kurmancî: pî, pê ("pî, pê") Kurdî (Soranî): pa ("pî, pê") Zazakî: pay ("pî, pê") Sanskrîtî: pāda- ("pî, pê") Yewnanî: pod-, podos ("pî, pê") Latînî: ped-, pedis ("pî, pê") Alm.: damit, Fuß ("pî, pê") Înglîzî: foot ("pî, pê") ... Çavkanî: Horn p.63, Cheung p.305, Watkins p.62, Etymonline

pê kanîn pê (bi wê/wî) + kanîn

pê kirin bi+wê/wî+ kirin

pê radan pê (bi wê/wî) + ve + radan

pêç ji îranî, hevrehên din yên kurmancî pêçan, pêçandin, paçe, pate, pêçik, pehlewî pêçek, farisî پیچه (pîçê) û پوشاک (pûşak).

pêçan pêç + -an, ji îranî, hevrehê pehlewî pêçîden, farisî پوشیدن (pûşîden)

pêçayî pêçan - -n + -y- + -î

pêçek pêçan - -an + -ek

pêçî Maneya bingehîn tilên piyan bû, ji îranî, hevrehê farisî پاچه (paçê: pêyên biçûk, yên heywanan), pehlewî paçek, têkilî pê.

pêçik pêç + -ik, ji îranî, hevrehên din yên kurmancî pêçan, pêçandin, paçe, pate, pêçik, pehlewî pêçek, farisî پیچه (pîçê) û پوشاک (pûşak).

pedagog bi rêya fransî pédagogue yan inglîzî pedagogue ji yewnanî

pedal bi rêya fransî pédale ji latînî pedalis, têkilî pî / pê yên kurdî

pêdivî pê (bi wê/wî) + diviya (vîn). "Pêtvî" eslen "pê-divî" ye lê ji ber di devoka behdînî de - ku ev peyv lê li kar e - "di-" bi pirranî wek "t" yan "it" tê gotin (ez dikimez-it-kim"), "pêdivî" jî bûye "pê-t-vî". "Divî" jî kurtkirina "di-viya" ye anku "pê-viyayî". Di soranî de jî heman peyv wek "pêwîst" heye ku ji "pê" (bi wê) + "wîst" (ku rehê dema borî ji lêkera "wîstin" e ku maneya "xwestin" yan "vîn, viyan" ya kurmancî dide). Seyr û sosret e ku çima di herdu zaravayan de jî bi rengdêrê re forma dema borî (di kurmancî de boriya berdewam "di-viya" û di soranî de boriya sade "wîst") hatiye bikaranîn û ne partîsîpa borî wek "hezkirî, hebandî, bijandî, evandî, viyayî, xwestî". Eger partîsîpa dema borî hatibûya bikaranîn, ew peyv ê wiha bûna: pêviyayî û pêwîstû. Bi heman awayî xweştivî ya kurmancî û xoşewîst ya soranî jî hatine çêkirin.

pedofil ji yûnanîya kevn παιδοφιλια ji παις (zarrok) + φιλια (-filî)

pêgeh pê (ling, pî) + -geh

pêguhorrk pê + guhorrin - -tin + -k

pehlewî ji îranî, hevrehê palewan.

pehtin rehê dema niha "-pêj-", hevrehê soranî پژان (pijan), zazakî pewten / poten (rehê dema niha -poc-), farisî پختن (poxten, rehê dema niha -pez-), parsî pic-, pehlewî pux-, avestayî pêç-, sanskrîtî पचति (paçeti-), rûsî печь (pêçi), yûnanîya kevn πέσσω (pêso), albanî pjek, tokarî B päk-, latînî coquō (> inglîzî cook), inglîzî bake, almanî backen, holendî baken, bakken, swêdî baka, norwecî bake, danmarkî bage... hemû ji protohindûewropî pek^w- (kelîn, birijîn)Çavkanî: Cheung p.286, Watkins p.63, Etymonline

pêjan protohindûewropî: pekw- ("pehtin") protoaryayî: pač- ("pehtin")Avestayî: pec- ("pehtin")Pûnjabî: pic- ("pehtin")Middle Persian: pux- ("pehtin") sogdî: pc- ("pehtin")Hausa: pc- ("pehtin")Farisî: pez- ("pehtin")Belûçî: peç- ("pehtin") xunserî: pez- ("pehtin") ... irKurmancî: pehtin, pêjan /-pêj- ("pehtin")Zazakî: pewten, poten /-poj- ("pehtin")Sanskritî:

पचति pac ("pehtin")Rûsî: peč ("pehtin")Latînî: coquo ("pehtin") Yewnanî: peptein ("pehtin")
...Çavkanî: Cheung p.286, Watkins p.63, Etymonline

pejirandin pejir + -andin, têkilî پێڤیڤرتن (pezîriften) ya farisî (rehê dema niha -pezîr-), pedîriften ya pehlewî, ji protoaryayî petî- + greb- (girtin) ji protohindûewropî ghrebh- / gherebh-. Bo zêdetir agahiyan, binêrin girtin.

pejirbar pejirîn - -în + bar

pejmûrde ji farisî پژمورده (pejmordê: çilmisî) ji پژمردن (pejmorden: çilmisîn) belkî ji پژمردن (pej: qurmiçî) + مردن (morden: mirin)

pêkhatî pêk hatin - -in + -î

pel protohindûewropî: welə- ("hirî, pûrt") > wolko- ("mû, hirî, pûrt; giya; daristan")
protoaryayî: warka- ("belg, pel") Avestayî: verke- ("belg, pel")Pûnjabî: wrgr ("belg, pel")Middle Persian: werg ("belg, pel") Sogdî: wrkr ("belg, pel") Farisî: berg ("belg, pel")Mazanderani: verek ("belg, pel") Kurdî: belg > pelg > pelZazakî: velg ("belg, pel")Sanskritî: velke- ("perr, bask")
...Latînî: vellus- ("hirî, pûrt")Almanî: Wolle- ("hirî, pûrt")Înglîzî: wool- ("hirî, pûrt")Çavkanî: Horn p.47, Lubotsky, Watkins p.98

pêl ji protohindûewropî wel^h- (wergerrîn, qulipîn - heman peyv serekaniya gerrîn ya kurmançî ye jî), hevrehê pêl ya zazakî, شەپۆل / şepol ya soranî, bosnî û xirwatî val, sirbî вал (val), rusî волна (volna), latviyayî vilnis, almanî Welle...

pelate belkî protohindûewropî pleth₂os ("pan, berfireh"), hevrehê fire ya kurdî, firewan ya soranî, pehn ya farisî, پهن (fereqeh-) ya avestayî, پراثاس (práthas), [w]u (leyn) ya ermeniya kevn, plain ya inglîzî, lled ya weylsî, πλάτος (platos, "fireh") ya yûnaniya kevn, platus ya planus. Yan jî ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî ܦܪܕܐ (p-r-d-: belav bûn/kirin) yan bi rêya zimanekî din bi metatezê ji akadî paṭāru DUḫ: belav bûn/kirin)

pelatînk ji pel, pîrraniya navên din yê devokî onomatopœtikî ne.

pêlav hevrehê soranî pêlaw, bi metatezê ji pêval / pêwal (ji pêvar / pêwar) anku "cilê piyan, ya ku piyan diniximîne" ji pê + -wal / -war (wek şelwal / şelwar, jikurdi

peleşemk Pel an per +çem an çerm + k

pelhewes pel (belg, pelg) + hewes

pelîd pelîdane pelîdî pelîdîtî pelîdtî

pêlik pê (ling) + li + -k

pelîkan ji fransî pélican yan ji inglîzî pelican ji latînî pelicanus ji yûnanî πελεκάν (pelekan) ji πέλεκυς (pêlekus) ji akadî pilaqqu ji sûmerî belek.

pelîn bi rêya tirkî pelin jibulgari пелин (pêlîn), hevrehê rûsî полынь (polýn), çekî pelyněk, polonî piołun

pelixandin ji aramî p-l-q-, hevrehê akadî pelaqu, erebî فلق (feliqe) hemû bi maneya "pelixandin" + kurdî -andin. Bo guherîna Q bi X, bidin ber wext ji erebî weqt û nexş ji neqş.

pelixîn ji aramî p-l-q-, hevrehê akadî pelaqu, erebî فلق (feliqe) + kurdî -andin

pelwer pel + werîn - -în

pembe ji îranî, hevrehê kurmancî pembû, farisî پنبه (penbe: pembû). Maneya eslî "pembû" ye lê paşî wateya rengêkî girtiye.

pembû ji îranî, hevrehê din ya kurmancî pembe, feylî pemig, pehlewî pembuk, pembek, farisî پنبه (penbe). Di yûnaniya kevn de wek βομβύξ (bombûks) berî zimanên îranî hatiye qeydkirin. Lê tê zanîn ku çandina pembû ji rojhilatê ve ber bi rojavayê ve çûye loma peyva yûnanî divê ji zimanên îranî be, ne berevajî. pambîq ya azerî, pamuk ya tirkî, памук (pamuk) ya bulgarî / bosnî / makedonî / sirbî / xirwatî, բամբակեղև (bambakênî) ya ermenî, ბამბა (bamba) ya gurgî... ji zimanên îranî ne. Peyva inglîzî cotton, fransî coton, spanî algodón, portugâlî algodão... jî ji rojhilatê ne, ji erebî قطن (quṭin/quṭun) yan القطن (el-quṭin, el-quṭun). Lê peyvên cermenî - wek almanî Baumwolle, swêdî û norwecî bomull, danmarkî bomuld - tevî nêzîkî dirûvê xwe jî - ne ji îranî yan yûnanî ne, lê ew maneya "hiriya daran" didin, bi almanî Baum (dar) + Wolle (hirî).

pêmirin pê (bi wê) + mirin

pên ji pê yan pî

pena ji soranî پنا (pena) yan bi rêya soranî ji farisî پناه (penah), hevrehê pehlewî 𐭯𐭮𐭥𐭮 (penah). Peyva "pena" vê dawiyê bi rêya zimanê nivîskî ketiye nav gel, di devokên kurmancî bi xwe de nîne. Penah ya tirkî, پناه (penah) ya urdûyî û पनाह (penah) ya hindî ji îranî - bi taybetî ji farisî - hatine wergirtin.

penaltî bi rêya inglîzî penalty (ceza) ji frensiya kevn penalite ji latînî poenalitas ji poena (ceza)

penalty bi rêya frensiya kevn penalite ji latînî poenalitas ji poena (ceza)

pênc hevrehê soranî پینج (pênc) / پینج (penc), hewramî penc, zazakî panc / ponc, belûçî پنج (penç), mazenderanî penc, parsî penc, farisî پنج (penc), pehlewî penz, tacikî панч (panç), avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬀 (pençe-), sogdî penc-, xwarezmî پنچ-, peştûyî پنچه (pindzê), osetî фондз (fondz),

sanskritî पञ्चन् (pañcan), hindî पाँच (paçe), urdûyî پنج (pāñć), yûnanî πέντε (pêntê), albaniya kevn pensë (nû: pesë), litwanî penki, tokarî A päñ, tokarî B piś, polonî pięć, rûsî пять (pyati), almanî fünf (p-ya protohindûewropî di cermenî de dibe "f"), danmarkî / norwecî / swêdî fem, inglîzî five, holendî vijf, latînî quinque (p-ya protohindûewropî gelek caran li destpêkê di latînî de dibe "k" > fransî cinq, portugalî û spanî cinco)... hemû ji protohindûewropî pênk^we. Çavkanî: Horn p.73, Watkins p.64, Etymonline

pence hevrehê soranî پنجه (pence: til, tilî, tipl), farisî پنجه (pencê: dest, her pênc til), ji îranî, têkilî peyva pênc, bi farisî پنج (penc) + -e, bide ber inglîzî finger (til) ku têkilî peyva five (pênc) e. Bi heman awayî heft > hefte / heftî.

pencere hevrehê soranî پنجره (pencere), farisî پنجره (pencerê), tacikî панҷара (pançara), ihtimalen ji yûnanî φαν- (phan-: ron kirin, ronahî dan) ku herwiha serekaniya fanos û fenerê ye jî lê beşa "-cere" bêşirove dimîne. Ji eynî rehê yûnanî herwiha peyva "pencere" bi piraniya zimanên ewropî: latînî fenestra, spanî fenestra, frensî fenêtre, îtalî finestra, almanî Fenster, holendî venster, swêdî fönster... lê ne inglîzî window. Peyva îranî ketiye piraniya zimanên Rojhilata Navîn û rojhilata Ewropayê: tirkî pencere, azerî pəncərə, ermenî փանջարա (pançara), gurcî ფანჯარა (pançara), tirkmenistanî penjire, makedonî пенџере (pencere), sirbî пенџер (pencer), xirwatî pendžer, albanî penxhere... Li hin deverên kurmancî şibak ya ji erebî serdest e. Peyva "pace" ne kurtkirina "pencere"yê ye.

pêncî pênc + -î, bi pehlewî pençâh

pencirk ji îranî, hevrehê pence, têkilî pênc (pênc til)

pêncşem pênc + -şem, hevrehê soranî پینچشمه (pêncşemme), farisî پنج شنبه (pencşenbê), ji îranî li ber nimûneya aramî سبعمصه (xemêşbişebba) ji سبعة (xemsa: pênc) ku hevrehê erebî الخميس (el-xemîs) ji خمسة (xemset: pênc) û îbrî שמיני (yom xemişî: pêncşem, "roja pêncem") ji שמיני (xemiş: pênc) ye. Peyva ermenî հինգշաբթի (hingşabt'i) jî bi heman awayî li ber modela aramî hatiye çêkirin. Perşembe ya tirkî û peyva bi eynî maneyê di zimanên din jî yê tirkîkî de ji îranî hatine wergirtin. Peyva "pêncşem" di gotinê de wek "pênşem" tê sivikkirin ji ber ku kurmancî sê yan zêdetir konsonantan li pey hev red dike - carinan jî heta tenê awayê "pêşem" dimîne anku N jî jê dikeve.

penîr hevrehê پەنیر / penêr ya soranî, penêr ya kelhurî, پنیر (penîr) ya farisî, penîr ya pehlewî, peyeh- (şîr) ya avestayî, पयस् (peyes-: şîr) ya sanskrîtî, ji protoaryayî, belkî ji protohindûewropî, bide ber forma (form) ya latînî ku herwiha serekaniya peyva fromage (penîr) ya fransî ye.

Peynir ya tirkî, pendir ya azerî, պանիր (penîr) ya ermenî, пейнир (peynîr) ya tirkmenî, पनीर (penîr) ya hindî... ji zimanên îranî hatine wergirtin.

penîselîn ji gotina: penicillin ya Înglîzî.

pênivîsk pê bi wê/wî) + nivîsîn - -în + -k

Pensîlvanya ji William Penn + sylvania (latînî: daristan)

pênûs ji soranî: pê (bi wê) + nûsîn (nivîsîn) - -în anku amûrê ku pê tê nivîsîn

pep têkilî pî, pê

peqandin peq + -andin, ihtimalen onom lê belkî ji aramî **ܩܩܐ** (peqa), hevrehê îbrî **עֲקָה** (pêqa) + kurdî -în

peqîn peq + -în, ihtimalen onom lê belkî ji aramî **ܩܩܐ** (peqa), hevrehê îbrî **עֲקָה** (pêqa) + kurdî -în

pêr bi zimanê baskî em dibêjin "bart" ji bo "duh evarê" , bi ermenî "êrêk" ji bo "duh/diho"

perakende herwiha perkende, pergende, ji farisî **پراکنده** (perakende, perakendê), hevrehê kurmancî pelate

pêrar têkilî par, ji pêtir + ar- (sal), hevrehê avestayî yari- / yaîrye- (sal), rûsî **яра** (yara), yûnanî **ώρα** (ora/hora), lîtwaniya kevn **jorė** (bixwîne: yori), almanî **Jahr** (bixwîne: jaar), holendî **jaar** (bixwîne: jaar), inglîzî **year**, danmarkî / norwecî / swêdî **år** (bixwîne: or)... Hemû ji protohindûewropî **yeh₁r-** (sal).

perçem ji îranî, hevrehê soranî **پەرچەم** (perçem: ala), **پیرچم** (perçem: pirç), têkilî perr û çemîn)

perçîn ji îranî, hevrehê soranî **پەرچین** (perçîn), farisî **پرچین** (perçîn), avestayî **peyri-çeyêyti-** (li dor çikilandin), binêrin **ber** (wek "li ber li dor") + çinîn.

perde ji îranî, hevrehê soranî **پرده** (perde), farisî **پردہ** (perdê), pehlewî **perdek**, têkilî **ber** (wek "li ber"), **bide** ber almanî **Vorhang** perde (ji **vor-** ber, **pêş**) yan swêdî **förlänge** perde (ji **för-** ber, **pêş**). Perde ya tirkî û albanî, **پرده** (perde) ya urdûyî, **परदा** (perde) ya hindî, **perda** ya bosnî û xirwatî, **перда** (perda) ya sirbî, **перде** (pêrdê) ya bulgarî û makedonî, **perdea** ya romanî... ji zimanên îranî ne.

pere dikute mere pere (pare) + kutan + mere (mirov)

peregende ji îranî, hevrehê farisî **پراگنده** (peragende), pehlewî **peregendek**, têkilî **ber** + îraniya kevn **ken-** (avêtin)

perestroyka ji rûsî **перестройка** (jinûveavakirin)

perfeksiyonîst ji fransî **perfectionniste** ji **perfection** (bêkêmasîti, kamilî) + -iste (-îst)

pergal Ihtimalen ji aramî פּרְגָל (purqena: çareserî, serbestî, azadî, silametî), belkî bi rêya ermenî փրկիլ (pirgil), ji rehê פּרָק (p-r-q-: cuda kirin, ji hev kirin, ferq kirin) ku hevrehê "ferq" ya ji erebî ye. Bo guherîna "n > l" bide ber "nimêj > limêj, nivîn > livîn". Heman peyva "purqena" ya aramî serekaniya peyva "Furqan" (bernavê Qurânê ye) yê bi rêya erebî ye jî.

perî ji îranî, hevrehê soranî پەری (perî), farisî پری (perî), pehlewî perîk, avestayî perîka-, ji per- (ber, wek "li ber"), bi avestayî peyri-, ji protohindûewropî per- (ber, pêş). Anku "perî: ya li ber, ya parêzvan". herwiha bide ber inglîzî fairy. Peri ya tirkî û indonezî, փերի (p'êrî) ya ermenî, փրոօս (p'êrya) ya gurcî, пери (ferî) ya kirgîzî... ji zimanên îranî ne.

periferî ji fransî périphérie ji latînî periphēria ji yûnanî περιφέρεια ji περί (perî- + φέρω

perisandî perisandin - -in + -î

perisandin peresan - -an + -andin

perisîn perisan - -an + çûn

perist peristin - -in

periste peristin - -in + -e

peristin têkilî پرستیدن (perestîden) ya farisî, peristaten ya pehlewî, peyri-sta (li pêş rawestîn) ya avestayî ji ji protoaryayî peri- (ber, pêş) + sta- (rawestîn) ji protohindûewropî per- (ber, pêş) + stā- (rawestan, rawestîn, sekinîn). Peyva ermeniya kevn պաշտել (peştim: xizmet kirin) ji zimanek îranî hatiye deynkirin.

peristîş peristin - -in + -îş ji îranî, hevrehê farisî پرستش (perestîş), pehlewî perestîšn.

perîşan hevrehê soranî پەريشان (perîşan), hevrehê yan ji farisî پریشان (perîşan) ji îranî, ji per (rex, alî) + ?

perîştîş perestin - -in + -îş

perixîner perixandin - -andin + -în + -er

peroş Belkî ji aramî פּרֹשָׁא (purraşa), hevrehê îbrî פִּרוּשׁ (pêrûş)

perr têkilî pel anku pelg ango belg (yên daran) protohindûewropî: per2- ("borîn") > por-no ("perr") protoaryayî: parn- ("firrîn") Avestayî: parena- ("perr") Middle Persian: parr ("perr") Hotenî: pārra ("perr") Farisî: parr ("perr") Belûçî: pāna ("perr") ... irKurdî: perr, pel ("perr") Kurdî (Soranî): perr ("perr") Zazakî: perr, pel ("perr") Hewramî: pal ("perr") ... Sanskrîtî: parnā- ("perr") Almanî: Farn ("perr") Înglîzî: fern ("perr") ... Çavkanî: Horn p.65, MacKenzie P.123

perritîn têkilî pirt

pertal hevrehê farisî پرتل (pertel) ji îranî

pertew hevrehê yan ji farisî پرتو (pirtew) ji îranî per- (ber, li ber) + tav

Perû ji spanî Perú ji navê serokekî hindiyaniyan yê destpêka sed sala 16em, Birû.

perwa hevrehê soranî پروا (perwa), herdu ji farisî پروا ji îranî per- (ber, li ber) + ?

perwer ji îranî, binêre -perwer

perwerdekar perwerde + -kar Almanî Erzieher, Erzieherin Înglîzî educator, governess, teacher Tirkî mürebbi, mürebbiye, terbiyeci Almanî Erzieher, Erzieherin Înglîzî educator, governess, teacher Tirkî mürebbi, mürebbiye, terbiyeci Tr.: pedagog Farisî: یاد دهنده, آموزگار, Tr.: eğitimci, mürebbiye, terbiyeci Tr.: eğitmen Alm.: ??Instruktor Alm.: ??Instruktor

perwerdigar perwerdigarî perwerdigarîti perwerdigarti

Perwîn hevrehê soranî پروین (Peřwîn), farisî پروین (Pervîn) ji îranî

peryod Elbanî: afat Alm.: Periode Fînlandî: ajanjakso, aikakausi Fr.: période Îng.: period Înglîziya kevn: fierst Katalanî: període Danîmarkî: periode Ísp.: periodo Esperanto: periodo Îbriya kevn: יָמָה nêr Holendî: periode, tijdvak Papyamentoyî: periodo Por.: período Swêdî: period

pesartin pesar +-tin hilpesartin dapesartin hinpesartin

peshmarga ji kurdî pêşmerge

peshmerga ji kurdî pêşmerge

pesind bi rêya soranî ji farisî پسند (pesend: qebûl, qebûlkirî, meqbûl) ji پسندیدن (pesendîden: qebûl kirin)

pêşîr ji protohindûewropî pisten-, hevrehê پستان (pistan) ya farisî û pistan ya pehlewî, belkî pizdan ya kurmancî jî

pêş ji îranî, hevrehê soranî پیش (pêş), farisî پیش (pîş), pehlewî pêş, petiş, hexamenşî petiy-, avestayî peyti-. herwiha hevrehê pey ya kurmancî ku maneyeke dijber girtiye!

peşar ji erebî سياسة

peşarî ji erebî, têkilî siyaset

pêşbazî pêş- + bazî yan pêşbaz + -î

pêşbînî pêşbîn + -î ji pêş + -bîn + -î

pêşbirk pêş- + birin - -in + -k

pêşdîtin rehê peyva "dîtin" protohindûewropî: dheia ("pê hesîn, dîtin, bihîstin") protoaryayî: dai- ("dîtin, bihîstin") Avestayî: dai- ("dîtin ")Farisiya Kevin: dā- ("dîtin")Pûnjabî: dyd- ("dîtin")Middle Persian: dyd- ("dîtin")Hotenî: dai- ("dîtin") harezmi: dy- ("dîtin")Farisî: dīdan

("dîtin")Belûçî: dît- ("dîtin") ... irKurmancî: dîtin ("dîtin")Kurdî (Sorani): dîtin, bînan ("dîtin")Hewramî: diyay ("dîtin") ... Zazakî: diyayen, viyayen- ("dîtin")Sanskritî: dhay- ("bihîstin")Yewnanî: theôréô ("dîtin")Çavkanî: Cheung p.49, Watkins p.18

peşîman ji îranî, hevrehê soranî پەشیمان (peşîman), farisî پشیمان (peşîman), pehlewî peşêman, têkilî paşî/paşê + (ra)man (anku fikirîn) ku herwiha serekaniya peyva (dij)min e jî.

pêşrewa ji îranî pêş + -rewa

pêşve birin pêşve - birin + -andin

pêşveçûyî pêşve çûn - -n + -yî

pêşvero pêşve + -ro- (< royîştin çûn)

pêşwend ji fransî avantage ji avant + -age

pêşwendî ji fransî advantage ji avant + -age

petat jispanî patata ji zimanekî hindiyani yê bi navê taynoyî ku niha miriye. Peyva inglîzî potato, ya tirkî patates, ya erebî بطاطا û yên gelek zimanên din jî ji eynî rehî ne.

petêx ji erebî بطيخ (betîx), hevrehê aramî حلبسة (pettîxa) û îbrî אבטיח (ebetîx). Peyva erebî herwiha ketiye hin zimanên ewropî jî: portugâlî pateca û fransî pastèque. Hevwateyên wî qawin ji tirkî û xerûze ji farisî ye lê gundor ji kurdî ye, têkilî gund, gindirrin, gilovirr û gog e.

petrokîmya petro- (petrol) + kîmya, li ber pétrochimie ya fransî yan petrochemistry ya inglîzî

pêvan Bi avestayî peitimâ-, bi pehlewî peymûden.

pêvî Binêrin pêdivî

pêwîst ji soranî پیویست (pêwîst) ji پی (pê: pê, bi wê/wî) + ویستن (wîstin: vîn, hewce bûn), binêrin: pêdivî.

pêxember hevrehê farisî پیغامبر (peyğember), ji îranî, binêre peyam + -ber (ya/yê ku tiştekî dibe) anku pêxember tê wateya ya/yê peyamekê (ji Xwedê / xwedayan bo mirovan) dibe. dibe.

pêxwarin pê (bi wê) + xwarin

pey hevrehê farisî pey, belûçî ped, avestayî pedhe-, sanskritî pede- ji protoaryayî.

peya ji îranî, hevrehê farisî پیاده (piyade), pehlewî peyadek/pedatek, têkilî pê. بایدق (baydeq) ya erebî û piyade ya tirkî ji zimanên îranî ne.

peyam ji farisî پیام (peyam), hevrehê pehlewî petgam-, hexamenişî peti-game-, avestayî peyti-game- ji îraniya kevn peti-game ("ber-gav") ji peti- (ber, ber bi ... ve) + game- (gav; farisî û zazakî gam). Hevrehê lê ne hevwateriya wê ya kurdî peyv e; di kurdî de li hevberî "m" ya farisî

bi pirranî "v" heye: kurdî "nav, gav", farisî "nam, gam". herwiha hevrehê peyv, peyivîn, peyivandin, pêxember, gav, hatin, hevpeyivîn...

peyda ji îranî, hevrehê soranî پەیدا (peyda), farisî پیدا (peyda), پیداد (peydad), pehlewî peytak, têkilî avestayî peyti- (pêş, ber), binêrin: pêş û pey.

peydandin ji îranî, hevrehê soranî پەیدا (peyda), farisî پیدا (peyda), پیداد (peydad), pehlewî peytak, têkilî avestayî peyti- (pêş, ber), binêrin: pêş û pey.

peyiver peyivîn - -în + -er

peyk ji îranî, hevrehê farisî پیک (peyk), pehlewî peyk, pedik, têkilî pê (ling) anku maneya bingehîn "xizmetkarê pê û pêlavan" bû.

peyker ji îranî, hevrehê soranî پەیکەر (peyker), farisî پیکر (peyker), pehlewî pedker, petker, hexamenîşî petîkere-, têkilî avestayî peyti- (pêş, ber, pey) + ker- (kirin, çêkirin). Peyker ya tirkî û պատկեր (petkêr) ya ermenî ji zimanên îranî hatine deynkirin. Peyva heykel ne ji eynî rehî ye, li wê binêrin: heykel.

peyman Hevrehê kurmançî pîvan, hevrehên soranî پیوان / pêwan û پیوان, zazakî peymene, hewramî pîmay, farisî پیمودن, pehlewî peymûden, avestayî peytima- û vî-med (bijîşk), hemû ji îraniya kevn peti- + ma- ji protoaryayî peti- + ma-, ji protohindûewropî med-, jê herwiha yûnaniya kevn μέδω (mêtho: parastin), latînî meditor (ramîn, fikirîn), ermeniya kevn վիշն (hiş, aqil), gotî ΜΙΤΛῶΝ (mitan: pîvan), almanî messen (pîvan), inglîzî mete (pîvan)

peyv hevrehê peyam ya, ji îranî, ji îraniya kevn peti-game ("ber-gav") ji peti- (ber, ber bi ... ve) + game (gav; farisî û zazakî gam)

peyzaj ji fransî paysage (dîmen, menzere, bergeh) ji pays (war, welat) + -age

pez hevrehê soranî پەز (pez), kurdiya başûrî pes yan pez, şahzênî/şêxbizîni pes, lekî pes, zazakî pes, avestayî pesu-, fşu-, osetî фыс (fis), sanskrîtî पशु (paśu), lîtwanî pēkus (pez û dewar), latînî pecūs (pez) û pecunia (malîyet), proto-germanî fehu (pez û dewar, malîyet), inglîziya kevn feoh (pez û dewar, malîyet, pare), almanî Vieh (pez û dewar), swêdî få (dewar, heywan), danmarkî fæ (pez û dewar, malîyet), inglîzî fee (biha, nirx)... hemû ji protohindûewropî peku- (pez û dewar). Çavkanî: Watkins p.63, Etymonline ji eynî rehî: şivan

pî ji protohindûewropî pód-s, têkilî pata ya hîtî, πούς û ποδός yên yewnaniya kevn, पद् या sanskrîtî, pēs û pedis yên latînî, pad- ya protoaryayî, pade- ya avestayî û ya farisiya kevn, pa ya farisiya nû û soranî, pay ya zazakî, pied ya fransî, под (pod: erd, bin) ya rusî, fōts ya proto-germanî, foot/feet yên inglîzî û Fuß ya elmanî. protohindûewropî: ped- / pod- ("pî, pê")

protoaryayî: pad- ("pî, pê") Avestayî: pāda- ("pî, pê") Farisiya Kevin: pāda ("pî, pê") Pûnjabî: pd ("pî, pê") Farisî: pā ("pî, pê") ...irOsetî: fad ("pî, pê")Belûçî: pād ("pî, pê")Kurmancî: pî, pê ("pî, pê") Kurdî (Sorani): pa ("pî, pê")Zazakî: pay ("pî, pê") Sanskrîtî: pāda- ("pî, pê") Yewnanî: pod-, podos ("pî, pê") Latînî: ped-, pedis ("pî, pê") Almanî: Fuß ("pî, pê")Înglîzî: foot ("pî, pê") ... Çavkanî: Horn p.63, Cheung p.305, Watkins p.62, Etymonline

piço-piço piç + -o- + piç + -o, têkilî piçek

pîjame ji fransî pyjama ji inglîzî pyjama yan pajama ji hindî पैजामा (peceme) ji îranî, hevrehê farisî پایجامه (paycamê) ji پای (pay: pê, ling) + جامه (camê: caw, cil). Anku ev peyveke îranî ye lê li dor dinyayê geriye û dîsa li kurdî û farisî vegekiye. Bi farisî jî forma bi rêya hindî û inglîzî ji fransî vegekiyayî serdest e: پیژامه (pîjamê). Formên ku tê de li cihê "p" dengê "b" heye bi rêya erebî hatine ji ber ku "p" di erebî de nîne.

pîknîk ji fransî pique-nique

pîl ji fransî pile

pila hevrehê farisî پیلاو (pilav) ji sanskrîtî पुलाक (pulake: tirarê birincê) ji पुल (pul: girik, kom, gumtil). Wek pilav ketiye tirkî û jê belavî zimanên ewropî jî bûye.

pîlates bi rêya inglîzî pilates ji navê danerê wê werzişê Joseph Hubert Pilates (1880-1967)

pîlî têkilî pil

piling hevrehê soranî پینگ (pîng), farisî پلنگ (peleng), peştûyî پیرانگ (pîrang), sogdî pranka, sanskrîtî पृदाकु (prdāku), hemû ji protoaryayî. Yan hevrehê yûnanî πάρδαλις (pardalis) û πάρδος (pardos) û latînî pardus lê ihtimalen ev peyvên yûnanî û latînî ji zimanên rojhilatî hatine wergirtin. Ji eynî rehî: pars, leo-par. Peyva inglîzî tiger, fransî tigre û peyvên wek wan di zimanên ewropî de bi rêya yûnaniya kevn ji îranî tigrî- (tîr, tîrê kevanê) ne ji ber ku piling wek tîran zû dilive. Herwiha ببر (bebr) ya erebî jî ji îranî ye, bi farisî ببر (bebr), pehlewî bebr, sanskrîtî व्याघ्र (vyāghrá). Heman peyv ji îranî ketiye zimanên Qefqasyayê jî: ermenî վագր (vagr), gurtî ვაგრო (vigri).

pind Bi manrya "kurt û qelew" ji ermenî պինդ (pind: xurt, qayim, qewî)

pîne hevrehên din yê kurmancî pinî, pena, ne-penî, farisî پنهان (penhan: veşartî), pehlewî pey-nihan, binêrin pey + niyan / nan (danîn, deynan). Têkilî nehînî û ni-ximandin / ni-xamtin yê kurmancî, نهان (nihan: veşartî), نهادن (nihaden: veşartin) yê farisî, ni-δatey- (niximandin) ya avestayî têkilî ni- + dan.

pinî ji îranî, binêrin pîne.

pînokyo 1. lehengê çîrrokek navdar e ku kurrik darîn e û her cara ku derewekê dike poza wî dirêjtir dibe. 2. kesa/ê ku pîrr derewan dike. 3. kesa/ê ku nikare derewên xwe veşêre. 4. bêxîret, şîrr, kesa/ê ku naxwaze bixebite. 5. kesa/ê ku kêmasiyên xwe qebûl dike û ji wan fêr dibe

pîr hevrehên soranî پێرد (pîrd), zazakî pird, hewramî pirdî, farisî پل (pol), pehlewî 𐭯𐭮𐭥𐭮𐭥𐭮𐭥𐭮𐭥 (puhl), partî purt, avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬌𐬎𐬎𐬀𐬎𐬎𐬀 (pərətu), sanskrîtî पर (para: di ser re borîn), latînî portus (lîman, bender, keştîgeh > gelek zimanên ewropî port), yûnaniya kevn πόρος (póros: buhir, derbaz, derbend), inglîzî ford (meyav, derbazgeha avê), almanî Furt (meyav, derbazgeh), inglîzî firth (derbend), zimanên skandinavî fjord (derbend)... hemû ji protohindûewropî pértus (derbazbûn). Binêre herwiha borîn, borandin. Çavkanî: Horn p.72, Watkins p.65, MacKenzie P.118, Etymonline

pîr ji protohindûewropî pel- (gewr), hevrehên pîr پیر (pîr) ya farisî û soranî, pêr ya pehlewî, powruş- ya avestayî, sanskrîtî पलित (pelite: gewr), rusî пелёсий (pelyësiy), πολίος (polyos: gewr), latînî palleō, pullus, pallidus, albanî plak, inglîzî fallow... Bo têkiliya maneyê di navbera "pîrî" û "serokatiya dînî" de, bide ber peyvên "şêx" û keşîş ku eslê wan jî maneya "pîr" ya bi wateya "temenmezin" didin.

pirç hevrehên pehlewî vers, avestayî verise-, sogdî vrs, farisî گرس (gurs) ji protohindûewropî uel- (porr, pirç, pûrt ku hemû ji heman rehî ne). herwiha hevrehên peyva bi heman maneyê di gelek zimanên slavî de: rusî волос (volos: pirç, porr), polonî: włos, çekî û slovakî vlas, slovenî las. Hirî ya kurmançî jî her ji eynî rehî ye û wisa hevrehên wool ya inglîzî û gelek peyvên bi heman maneyên yên zimanên hindûewropî ye. Bo zêdetir agahiyên, binêrin: hirî. Çavkanî: Pokorny, peyva uel-

pirçtiraş pirç + tiraşîn + -în

pird Bi avestayî pêrêtu, bi zazakî pird, bi inglîzî bridge. Kurmançî dengê dyê dike wînda.

pîrêz hevrehên parîz (baxçe), bide ber avestayî "peyrideêze" (baxçe, gulistan, bihişt) ji "peyri-" (dor, dorber, dorûber, dewrûdor) + "deêze" (dîwar) anku "cihê dîwarkirî, cihê ku dîwarek yan sûrek li dor hatiye avakirin daku wê biparêze) ku serekaniya peyva inglîzî paradise (biheşt) û ya gelek zimanên din jî yên ewropî yên bi eynî maneyê ye.

pîring ji protohindûewropî, binêre: pel

pîrlanta bi rêya tirkî pirlanta ji fransî brillante (birqok) ji briller (biriqîn).

pîroz hevrehên soranî پیروز / pîroz, farisî پیروز (pîrûz: serfiraz, serketî), pehlewî pêroz (serfiraz, serketî), hemû ji îraniya kevn peîrtî (bi, pê) + reoçeh- (ronahî, roj). Anku "pîroz" dibe "bi-ronahî".

Ev jî ji baweriyên gelên arî û herwiha baweriyêke navneteweyî jî tê ku ronahî sembola başî û qencyê ye û tarîti jî remza xirabiyê ye. loma pîrozbi-ronahîronbaş/qenc.Di kurmancî de jî eslen maneya bingehîn ya peyva "pîroz" xweş, biserketî, serfiraz e, wek di hevoka "Sala nû li we pîroz be" yan "Newroza we pîroz be!". Di van peyvan de ew maneya "miqedes" nade. "Pîroz" di frazên wek "Qurana pîroz" de bi maneya "miqedes" bikaranîna sekunder e anku tenê bi berfirehbûna maneyê (semantic expansion) ew wate girtiye.

pirr protohindûewropî: pel- / ple- ("dagirtin, tijî kirin")protoaryayî per- ("tijî kirin")Avar: pirine- ("tijî"), pir- ("tijî kirin") Farisiya Kevin: peru ("tijî") Hotenî: pr ("tijî") Farisî: pur ("tijî")Belûçî: pur ("pîr") ... Kurmancî: pirr ("pirr, gelek") Kurdî (Sorani): pirr ("tijî")Zazakî: pirr ("tijî")Sanskritî: pûrna- ("tijî"), per- ("dagirtin, tijî kirin") Yewnanî: plethos, poly- ("tijî, pirr") Latînî: plenus ("tijî") Almanî: vull ("tijî")Înglîzî: full ("tijî"), fill ("tijî kirin") ... Çavkanî: Cheung p.295, Horn p.66, Watkins p.64, Etymonline

pirs ji protohindûewropî prek-, têkilî پرسیدن (porsîden) ya farisî, porsîden ya pehlewî, fraθ- ya farisiya kevn, hevkoka पृच्छति (pṛcchāti) ya sanskritî, просить (prosti) ya rusî, հարց (harc) ya ermeniya kevn, posco ya latînî, frignan ya inglîziya kevn, Frage ya elmanî û frâga ya swêdî. Zêdetir agahî li rûpela pirsîn.

pirsîn pirs + -în, ji protohindûewropî prek-, protoaryayî pris-, têkilî avestayî fres-, پرسیدن (porsîden) ya farisî, porsîden ya pehlewî, freθ- ya farisiya kevn, hevkoka पृच्छति (pṛcchāti) ya sanskritî, просить (prosti) ya rusî, հարց (harc) ya ermeniya kevn, posco ya latînî, frignan ya inglîziya kevn, fragen ya almanî, frâga ya swêdî... protohindûewropî: prek- ("pirsîn") protoaryayî: prs- / fres- ("pirsîn")Avestayî: fres- ("pirsîn"), frašna- ("pirs")Farisiya Kevin: prs- ("pirsîn")Pûnjabî: purs- ("pirsîn")Middle Persian: purs- ("pirsîn")Sogdî: prs- ("pirsîn")Farisî: porsîden / purs- ("pirsîn")siv: porsî / purs- ("pirsîn") xunserî:pursa / purs- ("pirsîn") ...Kurmancî: pirsîn / -pirs- ("pirsîn")Kurdî (Sorani): pirsîn / -pirs- ("pirsîn")Hewramî: persay / -pers- ("pirsîn") ... Zazakî: persayene / -pers- ("pirsîn")Sanskritî: praś- ("pirsîn")Latînî: prex, posco ("pirsîn, dua")Almanî: fragen ("pirsîn") Swêdî: frågaİnglîziya kevn: fricgan ("pirsîn") ...Çavkanî: Cheung p.89, Watkins p.69, Etymonline

pirt Yan hevrehê par (behr), parî, parçe ji îranî yan jî ji aramî פרת (p-t-t-: parçe kirin, parve kirin, hûr kirin, şkandin) ku bi rêya yûnanî herwiha serekaniya peyva "pîde / pîta" ye jî.

pirteqal ji Portugal anku welatê pirteqalên Rojhilata Navîn jê dihatin.

pirtikandî pirtikandin + -in + -î

pirtûk herwiha pertûk, hevrehê farisî پرتو (pertû: tîroj, ronahî) ji îranî, ihtimalen di kurdî de bi mecazî ev nav li kitêbê hatiye kirin yan jî ji encama têkilkirina peyva bi maneya "tîroj" bi peyva bi maneya "kitêb" a partî pustig/pusteg, bi sogdî pustik/pustek û bi sanskrîtî jî पुस्तक (pusteke) û पुस्तिका (pustika) bû. Hemû ji peyva "post, pîst" anku çermê heywanan in ji ber ku berê ji wan dihatin çêkirin. Bi heman awayî "pergamant" a gelek zimanên ewropî ji latînî "pergamantum" e ku maneya "post, pîst" dide.

pirûd ji hîtîtî 𐎱𐎠𐎺𐎠 (pûrût: herrî yan herrîkar, karkerê herriyê) ku herwiha wek purut ketiye tirkî û wek 𐎱𐎠𐎺𐎠 (pirûd) ketiye ermenî

pîs hevrehê soranî پیس (pîs), farisî پیس (pîs), avestayî peêse-, hemû ji îranî. Pis ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

pis- hevrehê farisî پسر (piser: kurr),

pisîk ji dengê onomatopoetîk yê gazîkirina pisîkan: pişo-pişo / piso-piso!. Bi heman awayî di gelek zimanên din de jî hatiye çêkirin: soranî پیشیله / pişîle, belûçî پیشی (pişî), farisî پیشی (pîşî), azerî û tirkmenî (tirkmenistanî) pişik, çagatayî پیشیک (pîşîk), romanî piscă...

pîskopos bi rêya tirkî piskopos ji yûnanî ἐπίσκοπος (êpîskopos) ji ἐπί (êpî: lê, li ser) + σκοπός (skopos: çavdêr, serperîşt, rêber). Ji eynî rehî bi rêya erebî û aramî ji yûnaniya kevn: isqof. Dîsa ji eynî peyvê herwiha bo nimûne: swêdî biskop, almanî Bischof, inglîzî bishop, frensî évêque, fînlandî piispa, spanî obispo... hemû bi maneya "metran, pîskopos. Ji ἐπί (êpî) herwiha bo nimûne epentez. Ji σκοπός (skopos) herwiha bo nimûne: mîkroskop, teleskop. Bo ketina çend dangan ji destpêka peyvê (aferez) di hin peyvên din jî yê dînî yê esil-yûnanî binêre: Incîl, Iblîs.

pispor ji protoaryayî wise(h)-pusre- (wisa(h)-puθra-) ku maneya "kurrê malê" dide. "Pusre-" di kurmanciya niha de wek "pis-" e (di peyva "pismam" de), di farisî de jî wek "pûr" e.

pisûle bi rêya tirkî pusula yan erebî بوسلة (bûşule) ji îtalî bussola, hevrehê fransî boussole ji latînî buxula (sindoqk, qutîk) ji buxum (sindoq, qutî), hevrehê yûnaniya kevn πυξίς (pyxís).

pîşe hevrehê soranî پیشه (pîşe), farisî پیشه (pîşê), pehlewî pêşek, avestayî piştre-, hemû ji îranî.

pişk ji protohindûewropî b^heh₂g- (belav kirin, parve kirin), hevrehê beg, beş, bexş, pexş, pexşan û belkî pişk yê kurdî, بخش (bexş) û بخش (pexş) yê farisî, baj ya pehlewî, باژ (baj) / باج (bac) / باج (bac) / پاژ (paj), farisiya kevn 𐎱𐎠𐎺𐎠 (baci-), avestayî bejet (belav kirin), sanskrîtî भजति (√bhec: belav kirin)... Yan jî ji aramî ܦܫܩܩ (p-s-q-: parve kirin, dabeş kirin)

pişka şêrî Wergerra lions share ya inglîzî ku bi xwe ji çîrokek Aysoposî ye ku tê de piştî nêçîrek hevbeş ya ajelan, şêr dixwaze ku hemû berhemê nêçîrê bo wî be.

pişkil hevrehê soranî پشکل (pişkil), kurdiya başûrî pişkûl, hewramî pişkêfî, zazakî pişkil, farisî پشکل (pişkil), ji îranî. Peyva kuşpil (ku bo nimûne li Zaxoyê li kar e), bi metatezê û ihtimalen di bin tesîra etîmolojiya gelêrî de (wek ku ji "kuş + pil" be) ji "pişkil"ê peyda bûye.

pişkinîn pişkinî pişkiner

pişt ji protohindûewropî por-st-i (pişt) ji per- (ber, pêş) + stā- (rawestan, rawestîn > stûn), hevrehê avestayî perštî, pehlewî pušt, farisî پشت (pušt), zazakî paşt, sanskrîtî prsthā, yûnaniya kevn pastas (stûn), latînî postis (stûn > poste)... protohindûewropî: per- ("ber, pêş") + stā- ("rawestîn, sekinîn") > por-st-i- protoaryayî: Avestayî: perštî- ("pişt") Middle Persian: pušt ("pişt") Farisî: pušt ("pişt") Belûçî: put ("pişt") Kurmancî: pişt ("pişt") Kurdî (Soranî): pişt ("pişt") Zazakî: paştî ("pişt") Sanskrîtî: prsthā- ("pişt") Yewnanî: pastas ("stûn") Latînî: postis ("stûn") ... Çavkanî: Horn p.71, Watkins p.84, Etymonline

piştgirî piştgir + -î yan pişt + -girî

pîvan Hevrehên soranî پیوان / pêwan û پیوان, zazakî peymene, hewramî pîmay, farisî پیمودن, pehlewî peymûden, avestayî peytima- û vî-med (bijîşk), hemû ji îraniya kevn peti- + ma- ji protoaryayî peti- + ma-, ji protohindûewropî med-, jê herwiha yûnaniya kevn μέδω (mêtho: parastin), latînî meditor (ramîn, fikirîn), ermeniya kevn միտ (hiş, aqil), gotî ΜΙΤΛΝ (mitan: pîvan), almanî messen (pîvan), inglîzî mete (pîvan). Peyva peyman jî ji eynî rehî ye.

pîvaz ji îranî ye, bi îraniya kevn piyave- + -ç, hevrehên soranî پیاز / piyaz û پیواز pîwaz, zazakî piyanz / piyonz / piyunz û piyaz, farisî پیاز (piyaz), pehlewî peyaz. Ihtimal e ku "pîvaz" a kurmancî bi metatezê ji "piyav+ç" > "pîva+ç" peyda bûye. Çavkanî: Chyet Herfa "n", ku li peyva zazakî "piyanz/piyonz/piyunz" zêde bûye, diyardeyeke berbelav e: tac > tanc, tifeke > tifege, firset > fersend, çok > çong...

pîver pîvan - -an + -er

piyale ji îranî, hevrehê farisî پیاله (piyalê), pehlewî peygal. Heman peyv di yûnaniya kevn de jî wek φιάλη (fiyalê: tirar) hatiye qeydkirin ku jê ketiye zimanên ewropî: latînî phiala (tirar), fransî phiale, inglîzî phial (tirar)...

piyano ji îtalî piano

piyase ji zimanekî ewropî, bo nimûne jispani paseo (piyase, meş) ji lêkera pasear (meşîn, bi rê ve çûn) ji latînî passare ji passus (gav, pêngav), bi frensî û romanî pas, îtalî û portugalî passo, spanî paso.

piyes ji fransî pièce

piyon ji fransî pion

pîza ji îtalî pizza ji yûnanî πίττα (pîtta) ji aramî פתת (pêtta) ji rehê פתת (p-t-t-: parçe kirin, parve kirin, hûr kirin, şkandin) ku herwiha serekaniya pîde / pîta ye û belkî serekaniya pirt ya kurdî jî be.

pizbend pez+ bendê tê lêbelê niha pez bûye piz.

pizdan piz + -dank - -kji protohindûewropî pisten-, hevrehên پستان (pistan) ya farisî û pistan ya pehlewî, belkî pêşîr ya kurmancî jî

pîzerya ji îtalî pizzeria

plak ji inglîzî plug

plan B ji inglîzî ji plan + B ku duyem herfa alfabeya latînî ye

plana B ji inglîzî plan B ji plan + B ku duyem herfa alfabeya latînî ye

planor bi rêya tirkî ji fransî planeur

plasenta bi rêya fransî yan inglîzî ji latînî placenta

platform ji fransî plateforme

playoff ji inglîzî playoff ji play (lîstin, lîstik) + off (der, derve, jê)

plaza ji spanî, têkilî palas

plenûm ji latînî plenum ji plenus (tijî, dagirtî, mişt)

pluralîzm bi rêya fransî pluralisme yan inglîzî pluralism ji latînî pluralitas (gelekî, pirrî, zêdehî)

podiyûm bi rêya fransî yan inglîzî podium ji latînî podium ji yewnanî podion (pêpik ji pous/podos (pî, ling)

poînt ji inglîzî point, hevreh puan

pola herwiha pîla (kurmanciya rojhilatî), ji îranî, hevrehên farisî پولاد (pûlad), pehlewî polawed. polat ya tirkî, polad ya azerî, պողոպատ (połovat) û պողոպատ (połopat) yê ermeniya kevn, պողպատ (połpat) ya ermeniya nû, پولاد (polad) ya aramî, بولاد (bûlad) û فولاد (fulad) yê erebî, فولاد (p'oladi) ya gurcî, פלדה (plada) ya îbrî, бұлат (bulat) ya rûsî ji zimanên îranî, bi taybetî ji farisî, hatine wergirtin. Navê mêran yan paşnav Polat jî ji eynî peyvê ye.

polemîk bi rêya fransî polémique yan inglîzî polemic ji yûnanîya kevn πολεμικός (cengî, şerrî) ji πόλεμος (ceng, şerr)

polen bi rêya fransî yan inglîzî pollen ji latînî pollen (ar, toz)

polîs ji fransî yan ji inglîzî police (polîs) ji latînî politia (hikûmet, dewlet, birêveberî) ji yûnanî πολιτεία (birêveberî, bajarrvanî) ji πόλις (polis: bajarr), hevrehê lîtwanî pilis, latviyayî pils (herdu bi maneya "asêgeh, parêzgeh, keleh") û sanskrîtî पुर (pura: bajarr) hemû ji protohindûewropî pl̥h₁- (asêgeh, keleh). Sebebên guherîna maneya peyvê ji "keleh"ê bo "bajar"ê ew e ku berê keleh navendên bajaran bûn. Guherîna ji "bajar" jî bo "polîs" jî ew e ku polîs "bajarparêz" in anku karê wan aramiya nav bajarî ye, ne derveyî bajaran wek eskeran.

polîsiye ji fransî policier, têkilî polîs

polîtîka ji yûnanî πολις (bajarr) ji ber ku li Yewnanistana berê her bajarrek bi serbixweyî dihat birêvebirin anku polîtîka birêvebirina bajarrekî bû. ji heman rehî: polîs, beledî.

polîtîkî têkilî polîtîka

polîtîsyen ji fransî politicien, têkilî polîtîka. Binêrin herwiha -syen.

polîtîze ji fransî politisé ji politiser, têkilî polîtîk, polîtîka

polîtolojî têkilî polîtîka

pomad ji fransî pommade yan ji inglîzî pomade herdu ji îtalî pomata ji pomo (sêv) ji ber ku berê melhem ji sêvan dihatin çêkirin.

pomidor ji îtalî: pomodoro

pompe ji fransî pompe yan ji îtalî pompa ji holandî, bi holandîya navîn pompe, holandîya niha pomo

pop ji inglîzî pop ji popular (navdar, popûler, meşhûr yan gelêrî, gelî)

popbêj pop + -bêj, li gor forma stranbêj, dengbêj û hwd.

popûler ji fransî populaire yan ji inglîzî popular ji latînî popularis ji populus (gel, xelk)

pornografî ji yewnanî porne (qehbetî) û grafien (nivîsîn)

porr hevrehê pehlewî vers, avestayî verise-, sogdî vrs, farisî گرس (gurs) ji protohindûewropî uel- (porr, pirç, pûrt ku hemû ji heman rehî ne). herwiha hevrehê peyva bi heman maneyê di gelek zimanên slavî de: rusî волос (volos: pirç, porr), polonî: włos, çekî û slovakî vlas, slovenî las. Hirî ya kurmançî jî her ji eynî rehî ye û wisa hevrehê wool ya inglîzî û gelek peyvên bi heman maneyên yê zimanên hindûewropî ye. Bo zêdetir agahîyan, binêrin: hirî.Çavkanî: Pokorny, peyva uel-

porrtiraş porr + tiraşîn + -în

porsele bi rêya fransî porcelaine ji îtalî porcellana ji porcella (berazên mê) ji porco (beraz)

porsiyon ji fransî portion

portal bi rêya inglîzî portal ji îtalî portale ji latînî porta (dergeh)

post hevrehê din ya kurmançî pîst, soranî پیست (pêst), farisî پوست (pûst), pehlewî post, hexamenîşî pevesta-, avestayî epe-veste- ji epe- (bi ser ve) + veste-/vestre- (pêçan) ji protohindûewropî wes- (pêçan) ku herwiha serekaniya sanskrîtî वस्ते (vestê: lê kirin, cil lê kirin, cil kirin ber), latînî vestis, inglîzî wear (cil lê kirin), ermenî զգեստ (zgênum: cil lê kirin), yûnanî έννυμι (ênnûmi: cil lê kirin)... e.

poşet ji fransî pochette (tûrik)

poşî poşîn - -în + -î

potansiyel ji fransî potentiel

poz hevrehê pehlewî poz, pûz, belûçî î trad (nos), litwanî nosis, inglîzî nose, latînî nâsus, fransî nez, almanî Nase, swêdî näsa, sanskrîtî नासिका (nasika-)... Sebebê guherîna "n > p" di zimanên îranî de nayê zanîn. Peyva "poz" di gelek devokên kurmançî û herwiha di soranî û farisî de bi maneya "organa nefesê" ne li kar e.

pozisyon ji fransî position ji latînî positio ji ponere (danîn, bi cih kirin)

pozîtîv bi rêya fransî ji latînî positivus

pratîkal ji inglîzî practical yan fransî pratique + -al

prehîstorya ji inglîzî prehistory

prens bi rêya fransî ji latînî

prenses ji fransî princesse

pres bi rêya inglîzî ji latînî pressare (dewisandin)

prestîj ji fransî prestige

prîm bi rêya fransî prime ji latînî primus (yekem)

prînt ji inglîzî print

prînter ji inglîzî printer ji print

Privathaus ji privat (şexsî) + Haus (mal, xanî)

produksiyon bi rêya fransî production ji latînî productio ji pro- + ducere

prodûsent bi rêya swêdî producent ji latînî

profil ji fransî profil (bilêvkirina bi awayê profayl yan profaîl ji inglîzî profile e.)

prognos bi rêya fransî ji yûnanîya kevn πρόγνωσις ji προ (pro-) + γνώσις (zanîn, zanyarî) ji γιγνώσκω (pê hesîn, jê haydar bûn)

promiyer ji fransî première (yekem, pêşîn)

pronom bi rêya fransî pronom ji latînî pronomen ji pro- + namen

propozisyon bi rêya fransî proposition ji latînî proposition ji proponere (pêşkêş kirin) ji ponere (bi cih kirin, danîn)

prosedûr bi rêya fransî procédure yan inglîzî procedure ji latînî procedere (pêşve çûn, pêş ketin)

prosent ji latînî pro (hember) + centum (sed)

prospekt ji latînî prospectus ji prospicere (li pêşve nerîn) ji pro (pêşve) + specere / spicere (lê nerîn)

prostîtusyon ji fransî prostitution

protokol bi rêya fransî protocole ji yûnanîya kevn πρωτοκολλον

prototîp bi rêya fransî prototype ji yûnanîya kevn

provokasyon bi rêya fransî provocation ji latînî pro- + vocatio (gazî, bang, vexwendin)

provokator bi rêya fransî provocateur ji latînî provocator

provoke ji fransî, têkilî provokasyon

psîk ji yûnanîya kevn

psîkolojî bi rêya fransî psychologie ji latînî psychologia ji yûnanîya kevn ψυχή (giyan, derûn, rewan, can, ruh) + --λογία (-nasî, -zanî)

psîkopat ji yewnanî psîke (giyan) + pathos (êş, jan)

psîkyatr ji yûnanîya kevn ψυχή (derûn, giyan, can, rewan, psîk-, ruh) + -yatr (ji yewnanî iatros anku derman)

psîkyatrî ji psîkyatr + -î ji yûnanîya kevn ψυχή (derûn, giyan, can, rewan, psîk-, ruh) + -yatr (ji yewnanî iatros anku derman)

puan ji fransî point

pûl hevrehê soranî پول (pûl), farisî پول (pûl), aramî ܫܘܠܢ (polus), erebî فلولس (fulûs) û فلس (fils), hemû ji yûnanî οβολός / οβελός (obolos / obêlos: hûrde < asink). Peyva kurdî, ya farisî û ya erebî bi rêya aramî ji yûnanî hatine wergirtin. Di erebî de P nîne loma bûye F. ji heman rehî bi rêya erebî: filis, miflis. herwiha "dirav" jî ji yûnanî ye, binêrin: dirav.

puristaa têkilî purra, puristus

purra têkilî puristaa, puristus

pûrt hevreha pehlewî vers, avestayî verise-, sogdî vrs, farisî گرس (gurs) ji protohindûewropî uel- (porr, pirç, pûrt ku hemû ji heman rehî ne). herwiha hevreha peyva bi heman maneyê di gelek zimanên slavî de: rusî волос (volos: pirç, porr), polonî: włos, çekî û slovakî vlas, slovenî las. Hirî ya kurmançî jî her ji eynî rehî ye û wisa hevreha wool ya inglîzî û gelek peyvên bi heman maneyên yê zimanên hindûewropî ye. Bo zêdetir agahiyên, binêrin: hirî.Çavkanî: Pokorny, peyva uel-

pûşga pûş + ga anku "pûşê gayan, pûşê bo gayan, pûşê ku ga dixwin"

pûşî pûşîn - -în + -î

pût ji sanskrîtî बुद्धा (buddhe-: Budha, peykerê Budhayî) ji बुध (budh-: ronak bûn, ron bûn, şareza bûn, aşna bûn, hîn bûn)

-q-

Qadir ji erebî qadir (tiwana, bişiyar, xurt, kesa/ê dikare)

qado ji erebî قرد (qird: meymûn). Bo ketina dengê "r" û dirêjbûna denê "e/i" (> a/o) bide ber peyva "xopan".

Qahîre ji erebî القاهرة, têkilî qahir

qaholqut dahol + qutîn - î

qaîd ji erebî قائد (qaid)

qaîdok (li) qaîde + -ok

qal ji erebî قال (qale: got), hevreha aramî ملة (qala), îbrî ליל (qol). ji eynî rehî: qewl

qalib hevreha zazakî qalib, soranî û feylî qalîb, şêxbizînî qalûw, hemû ji erebî قالب (qalib) ji aramî קלב / קלב / קלב (qelbîd / qelbûd) ji yûnanî καλοπόδιον (kalopodiyon: qalibê darîn yê pêlavan) ji κάλον (kalon: texte, dep, darik, doqışk) + πους (pous: pê). ji heman rehî yûnanî: şekal.

qalind ji tirkî kalın, hevreha azerî qalın, tirkmenistanî galyñ. Bo zêdebûna dengê D li pey "(i)n" bide ber "mindat" (zarrok) ya soranî ji erebî منال (menal) û "elind" ya kurmançî ji erebî elen.

qalûqult ji erebî: qal + qult

qamet ji erebî, têkilî qiyamet

qamûs ji erebî قاموس (qamûs: 1. ferheng 2. okyanûs) ji yûnanî ὠκεανός (okêanos: okyanos). ji eynî rehî: okyanos

qantirr ji îranî. Li gor Chyet "hêstir" ji "hesp+tir" e. Li gor Nişanyan jî "katır" (qatir/qantir/hêstir) ji zimanekî îranî ye û ew jî bi heman metoda "hêstir ji hesp+tir" ji "xer + terê" (xer bi hin

zimanên îranî ker bi kurdî). Eger texmîna Nişanyan li ser "qatir ji "ker+terê" rast be, ihtimal heye ku ew ne ji farisî lê ji kurdî ye ji ber ku "x" di tirkî de dibe "h" û "q" dibe "k". Lê eger "qatir" ji "ker+tir" be û wek "katir" ketibe tirkî jî, wisa diyar e ku forma kurdî bi xwe winda bûye û "qatir" ya niha ji tirkî vegehiye kurdî. Zêdebûna "n" (qatir > qantir) di nava peyvê de di kurdî de tiştêkî berbelav e: çok > çong, tac > tanc, firset > firsend.

qanûn Kurdan "qanûn" ji erebî Kurdî-Erebî: قانون (qanûn) wergirtiye lê ereban bi xwe jî ew ji yûnanî "κανών" (kanón) deyn kiriye. Yûnanan ew ji peyva "κάνα" (kana: rûl, çîx, qamîş) çêkiriye. Lê wan jî peyva "κάνα" îcar ji akadî "𐎱" (qanû) deyn kiriye. jixwe akadî jî ew ji sûmerî 𒂗𒂗 (gi.na) deyn kiriye... û dîroka peyvê belkî hê jî dûrtir diçe. Herçi "yasa" ye, ew bi rêya tirkî "yasa" ji mongolî "yasag" e. Heman peyv serekaniya "yasak" (qedexe, mennû) ya tirkî ye (> kurdî "yasax"). Lê herwiha dayika peyva kurdî "asa" (norm, rêbaz, rêgez) e > asayî (normal) > asayîş (ewlehî, emniyet). Hin nimûneyên din jî yên kurdî ku ji tirkî hatine deynkirin û tê de herfa "y" ji destpêkê ketiye ev in: "ol" (ji "yolrê"), aprax / îprex (ji tirkî yaprak "belg, belçim"), "erpîze" (ji "yelpaze), û hêwaş (di soranî de bi maneya "hêdî, hêdîka" ji "yavaş" ya tirkî). Hin ji van peyvan ne ji tirkiya niha ya standard lê belkî ji ziman û devokên din yên tirkîkî hatibin deynkirin. "Zagon" ji "закон" (zakon) ya rusî ye û ihtimal e ku bi rêya kurdên Sovyeta berê ketiye kurdî. Herçi peyva "distûr" e, ew li Iraqê ne tenê di kurdî lê herwiha di erebî de jî bi maneya "qanûna bingehîn" (ing: constitution, tirkî: anayasa) tê bikaranîn. Lê ereban ew ji farisî yan kurdî deyn kiriye. Lê di kurdî de "destûr" bi giştî bi maneya "izin, ruxset, îcazet, rêdan" tê bikaranîn. Peyva "qanûn" bo bikaranîna ji peyvên din baştir e ji ber ku hemû kurd li hemû parçeyên Kurdistanê wê fehm dikin.

qap hevrehê tirkî kap, erebî قَب, aramî / îbrî qeb, yûnanî κάβος (kabos), sogdî kebe-, hemû ji îranî.

qapî ji tirkî kapı yan ji zimanekî din yê tirkî, hevrehê azerî qapi, gagawzî kapu, tirkmenistanî gapi. ji heman rehî: qepax, qepat.

qapût hevrehê tirkî kaput, sirboxirwatî kaput, ji fransî capote ji îtalî cappotto ji latînî capa ku herwiha serekaniya قبا (qebai) ya erebî, cibe û eba ye jî. ji eynî rehî bi rêya fransî şap, şapel, şewqe.

Qarûn ji erebî erebî قارون (Qarûn) ji îbranî קֶרַח (Korax), belkî ji yûnanî Χάρων (Xaron). Di mîtolojiya yûnanî de ew kelekvanê çemên Stuks û Axeronê ye û miriyan bi avên wan ve digihîne Hadesê anku dûjehê.

qat ji tirkî kat, hevrehê katmak (qat kirin, danîn ser hev), karmak (nijinandin, danîn ser hev), karişmak (têkil kirin, tevlihev kirin)

qatil ji erebî قاتل (qatil), hevrehê aramî مهلكه (qaṭola), îbrî קוטל (qotêl) ji rehê q-t-l- (kuştin). ji eynî rehî: qetil, qetl, qutîl.

qatix ji zimanekî tirkîkî, eger ji tirkî be katik e lê ji ber ku di kurmanciya Xorasanê de tê bikaranîn, ihtimal e ku ji tirkmeniya Tirkmenistanê yan jî ji azerî ye.

qawin ji tirkî kavun. hevmaneyên wî بطيخ (beṭîx) ji erebî û xerûze ji farisî ye.

qawirme ji tirkî kavurma ji kavurmak (qelandin)

qayîm ji erebî قائم (qaîm), hevrehê qam, qamet, qiyam, meqam, qeymeqam.

qayış ji tirkî kayış, hevrehê başkîrî кайыш (qayış) ji Osmanî قایش (qayış) Tirkiya kevin koğış. ji Tirkî wekî قایش (qayış) ketiye nav Soraniyê û Farisiyê û herwiha wekî դայիշ (ğayış) ketiye Ermeniya devokî jî.

qaz ji protohindûewropî ḡʰans-, têkilî فاز (qaz) ya farisî, хъаз (qaz) ya osetî, قازه (qaze) ya peştûyî, 𐬰𐬀 (za) ya avestayî, हंस (haṃsa) ya sanskrîtî, гусь (gus) ya rûsî, zoss û zùoss yan latviyayî, ānser ya latînî, gé ya îrî, gås ya danîmarkî, norwecî û swêdî, Gans ya elmanî, gans ya holendî û goose û geeese yên inglîzî. Yan jî ji tirkî kaz yan zimanekî din yê tirkîkî, bide ber azerî qaz, teterî kaz (kaz), tirkmenistanî gaz, ozbekî g'oz, oyxurî غاز (xaz)...

qazan ji tirkî kazan (qazan) ji kazmak (qewartin, nicirandin), bi tirkiya kevn kazğan (qazan) ku serekaniya peyva qûşxan ya kurdî ye. Bi tirkiya osmanî قزان (qezan) û قزغان (qezxan) bû.

qazanc herwiha qezenc, hevrehê soranî قازانچ (qazanc) ji tirkî kazanç ji kazanmak (feyde kirin, qazanc kirin; bi ser ketin) ji tirkiya kevn kazğan- ji kazığ (malê bi kolanê peydakirî) ji kazmak (kolîn, qezme kirin). ji eynî rehî: qezme / qazme.

qazî ji erebî قاضي (qadî)

qazme ji tirkî kazma jî kazmak (kolandin, kolan)

qeb Bawerkem ev peyv eslê xwe kurdîye, di erebîde reqîb mîna ku ji qeb derketîye dixuyê. tirkî jî wisaye rakip. resenîya peyv qebe.

qebîle ji erebî "qabîla" قبيلة

qebilî qebilîn ji qebûl

qebilîner qebilandin ji qebûl

qed ji erebî قطع (qet), hevrehê aramî مهلكه (qeta), îbrî קטל (qeta). ji eynî rehî: qedandin, qedîn, qet, qetandin, qeten, qetiyen, qetîn, qete, qite...

qedeh ji erebî قَدَح (qedeḥ). herwiha bide ber erebî قَدَس (qedes), hevrehê aramî قَدِيسَا (qeddisa), îbrî דָּ (qed), yûnanî κάδος (kádos). Heman peyv ji erebî ketiye farisî قَدَح (qedeḥ) û tirkî jî: kadeh.

qedem ji erebî قَدَم (pê; gav)

qedexandin hevrehê soranî قَدَخَا (qedexê), feylî qeyeqe, qeyexe, qeyeqey, ihtimalen hemû jiazeri qadağan / qadağa lê wêvetir rehên wê ne diyar in.

qedexe hevrehê soranî قَدَخَا (qedexê), feylî qeyeqe, qeyexe, qeyeqey, ihtimalen hemû jiazeri qadağan / qadağa lê wêvetir rehên wê ne diyar in.

qedimandin têkilî teqdîm

Qedrî ji erebî, têkilî qedere

qefes ji erebî قَفَص (qefeş: rekeh, qefes; zembîl, selik) ji aramî قَفِيسَا (qepsa: hw) ji latînî capsa (sindoq) ji capere (zeft kirin, girtin) ji protohindûewropî keh₂p- (hw), hevrehê yûnanî κάπτω (kapto: daqurtandin, daûrandin, daqurçandin). ji heman rehê latînî: qase, qaset, qepsûl, kapasîte...

qefle herwiha qafîle ji erebî قَافِلَة (qafilet) ku ketiye hin zimanên din jî: farisî قَافِلَة (qafilê), tirkî kafîle, spanî cáfila, inglîzî coffle...

qehreman ji îranî, hevrehê farisî قَهْرْمَان (qehreman), pehlewî karfreman, têkilî kar + ferman

qehwe ji erebî قَهْوَة (qehwe), belkî ji amharî ji navê devera Keffe. Peyvên bi zimanên din jî, wek farisî قَهْوَة (qehwê), tirkî kahve, fransî café, inglîzî coffee... hemû ji erebî hatine deynkirin.

qelaç ji tirkîya kevn kıraç, kır+aç, ku di wateya erdê birçî û bê şînahî be. herwiha dibe ku têkiliya wê bi kireç ya tirkî ya ku ji îranî hatiye wergirtin ya di wateya kilsê de ye

qelandin ji erebî قَلَى (qela: qelandin) + ji kurdî -andin

qelb ji erebî قَلْب (qelb), hevrehê aramî qeblu

qelem bi rêya erebî قَلَم (qelem) ji yûnanî κάλαμος (kalamos: rûl, qamîş)

qelemşor hevrehê tirkî kalemşor, ji qelem + ji farisî شُور (-şûr: -şor, yê ku tiştêkî baş bi kar tîne) ji شوریدن (şûrîden: 1. têk vedan, têkil kirin, tevlihev kirin 2. şûştin 3. biserketî bi kar anîn). ji eynî rehî: sîlehşor û şoreş.

qelemtiraş hevrehê farisî قَلَم تَرَاش (qelem-teraş), ji îranî ji qelem (bi rêya erebî ji yûnanî) + ji îranî -tiraş ji tiraşîn. Kalem tiraş ya tirkî ji îranî ye. ji eynî rehî: dartiraş, sertiraş.

qelen ji erebî قَرَان (qeran: zemawend, dawet, dîlan) yan jî ji tirkî yan zimanekî din yê tirkîkî gelin (bûk) yan ji tirkîya kevn kelen/kelin ("bûk") ji tirkîya kevn kelmek (hatin, bi tirkîya niha gelmek)

anku "bûk" ew kes e ya ku tê malbatê. Hêjayî gotinê ye ku ne "next" ya ji erebî û ne jî "qelen" ya ji tirkî tam bi maneya xwe ya kurdî di wan zimanan de ne anku kurdî maneyên taybet dane van peyvên ji wan zimanan wergirtî. Bo zêdebûna D li pey N di hin devokan de bide ber "qalind" (ji tirkî "kalın"), "elind" (ji erebî elen), "mindal" (ji erebî "menal"). Di hin devokên din de li cihê D herfa G dikeve pey N.

qelender jifaris قلندر (qelender) ji erebî قلندار (qelendar) dîsa ji farisî کلندر (kelendar) ji کلند (kelend: girr, netiraşî, hov)

qelew hevrehê soranî قەڵەو (qelêw), zazakî qelaw, jikurdi, belkî bi rêya qelewî bi paşvsaziyê ji qelî, bide ber elewî ji Elî.

qelî ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî مەلە (qelliθa) ji rehê q-l--: qelîn, qelandin

qelibandî qebilandin ji qebûl

qelp ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî مەل (q-l-p-: qelp; qelp ji ser vekirin), têkilî مەلە (qelafta), hevrehê îbrî קלף (qelef) û קלפה (qelippa), erebî قلف (qilf) û قلافة (qilafte). Peyva aramî ketiyê ermenî jî: կեղեւ (kêfêw).

qelûn ji erebî غليون (xelyûn)

qemer ji erebî heyv

qemere ji yûnanî κάμαρα (kamara) ku maneya her tiştê serbanê wê wek kevanê xwehr e, ji protohindûewropî kem- (tewandî, çemandî) ku herwiha serekaniya peyvên kurdî kevan û çemîn / çemandin e. Paşî wek "camera" (ode, jûr) ketiyê latînî û jê belav bûye gelek zimanên din jî yê ewropî: îtalî camera, spanî "cámara", fransî "chambre", inglîzî "chamber"...

qemîs ji erebî قميص (qemîs) ji fransî chemise ji latînî camisa ji zimanekî cermenî ji protohindûewropî kam- (cil, caw, cang) ku ihtimalen herwiha serekaniya peyvên kurdî cang û caw û peyva inglîzî hame e. Ji heman rehî: qumaş.

qend ji erebî قند (qend) ji rêya pehlewî kend ji sanskrîtî खण्ड (kend-). Ji eynî rehî: candy ya inglîzî

qendav qend (şekir) + av

Qendîl ji erebî قندیل (qendîl: çira, find, mûm, şemal) ji aramî קנדייל (qendîla) ji latînî candela ji candere (çirisîn, biriqîn). Heman peyva latînî ketiyê gelek zimanên ewropî jî: inglîzî candle, îtalî û spanî candela, fransî chandelle, portugalî candeia...

qenepe herwiha qanape ji fransî canapé ji latînî canāpēum / canōpēum / cōnōpēum (qenepe; nivîn < kule ya li ser nivînan) ji yûnanî κωνωπεῖον (kônōpeion: kuleya pêşûyan) ji κώνωψ (kōnōps: pêşû). Heman peyv wek كاناپه (kanapê) ketiyê farisî, wek kanepê di tirkî de cih girtiye

û wek كنبه (kenebe) di devokên erebî de jî peyda dibe. Anku ev peyva ewropî di zimanên Rojhilata Navîn de belav bûye lê di heman demê de peyvên bi heman maneyê ya di zimanên ewropî de berbelav anku "sofa" û "divan" ji zimanên rojhilatî hatine wergirtin. Mirov dikare bibêje ku Rojhilatê û Rojavayê ev peyv bi hev veguhastine. Bo nimûneyeke bi heman awayî, binêrin: pirteqal û narinc.

qenne ji yûnanî κάνα (kana) ji aramî qenha, qenya ji akadî 𐎧 (qenû: rûl, leven, silk) ji sûmerî 𒂗𒂗 (gi-na). ji heman rehî: qanûn.

qentar hevrehê tirkî kantar, herdu ji erebî قطار (qintar, qentar) ji yûnanî (yûnaniya bîzansî) κεντηνάριον (kentênáριον) ji latînî centênárium ji centenarius (sedcarî) ji centum (sed).

qepan hevrehê farisî قپان (qeppan), tirkî kapan, erebî قبان (qebban), hemû ji yûnanî καμπανός (kampanós) ji latînî campana ji Campanus (devereka Îtalyayê) ji campus (meydan > kamp, kampus, kemp) ji proto-hindûewropî kamp- (çep, çemandin, xwehr kirin, çewt)

qepqep ji dengê qepqepê

qerdeş ji tirkî kardeş

qere- ji tirkî kara yan jiazeri qara, hevrehê gara ya tirkmenî, qazaxî қаpa (qara), buryatî û xakasî xapa (xara), mongolî xap (xar)... hemû ji maktirkî qara

qerebû Vê dawiyê bi rêya soranî ji erebî ye قربة (qurube: karên qenc) û قربان (qurban: qurban, gorî, fîda) ji aramî קרבן (korban) ji îbranî קרבן (korvan) ku bi rêya yûnaniya kevn κορβᾶν (korbân) wek corban ketiye inglîzî jî. Hêjayî gotinê ye ku peyv tam wek "qerebû" bi û maneya "tezmînat" di erebî bi xwe de ne li kar e anku kurdî ev şikil û wate li wê bar kirine. Ji ber texmîna ku "qerebû" peyveke eslî ya kurdî ye, gelek kes wê li cihê "tezmînat" ya çêtir berbelav û fehmbarek bi kar tînin.

qereç Ihtimal heye ku qereçî, jiurduyî كراچی (Keraçî, bajarrekî mezin e li başûrê Pakistanê) ji ber ku qereç ji wê derê ve ber bi Kurdistanê ve hatine. Herwiha navê eşîra sindî ya kurd jî ji devera Sind/Sindh ya Pakistanê ye. Eger ne wisa be, dikare ji qere- (reş) + çî be, bide ber fînî "musta" (reş) > mustalainen (qereç). Hevrehê غجر (xecer: qereç) ya erebî. Herwiha ihtimal e qirêj û qirêjî yên kurdî jî ji "qereç" in.

Qeredax Yan ji tirkî kara (reş) yan jî ji ermenî qere (mezin, gir, girs, gewre) + ji tirkî dağ (çiya)

qerenfil hevrehê farisî û erebî قرنفل (qerenful), tirkî karanfil, yûnanî καρύοφυλλον (karyofyllon), latînî caryophyllon, hemû ji hindî.

qereqol ji tirkî karakol jimongoli karagul (çavdêr) ji kara- (lê nêrîn). Bide ber: kalekol.

qerrase ji erebî قرس (qerese: req bûn), hevrehê aramî ܩܪܫܐ (qurşa)

qerrise ji erebî قرس (qerese), hevrehê aramî ܩܪܫܐ (qurşa), akadî qerxu. ji eynî rehî: qerrase

qertan Dive ji qert bûne

qerwaş Belkî hevrehê piregaş (xidam, carî) ya sogdî. Berevajî ku Chyet dide diyarkirin, "qerwaş" ne ji karavaş ya tirkî ye yan û "karavaş" bi xwe jî ne ji kara (reş) e. Binihêreç Nişanyan.

qesebe ji erebî قصبه (qeşebet) ku ketiye hin zimanên din jî: tirkî kasaba, fransî û inglîzî casbah, bulgarî û sirbî kacaба (kasaba), yûnanî κασαμπάς (kasampas).

qesp ji erebî قسب (qesb), hevrehê aramî ܩܫܒܐ (qeşba), akadî qeşbu

qesr ji erebî قصر (qeşr) ji aramî ܩܥܪܐ (qeşra) / ܩܥܫܬܪܐ (qeştra) ji yûnanî κάστρον (kastron) ji latînî castrum ji protohindûewropî kes- (birrîn, qet kirin, qetandin, qut kirin). Peyva latînî bi forma xwe ya biçûkker castellum wek castle ketiye inglîzî jî. Château ya fransî (> kurdî şato) ji eynî rehî ye.

qeşa ji aramî ܩܥܫܐ (quşaya: reqî) ji rehê ܩܫܝܐ (q-ş-y-: req bûn) hevrehê îbrî קושי (qoşî: reqî), erebî قسوة (qeswet) ku serekaniya qiswet ya kurdî ye.

qeşare ji erebî, تَقَشِيرَة (muqeşeret)

qeşarok ji erebî, تَقَشِيرَة (muqeşeret)

qeşeng Belkî ji xuy + şeng

qetandin têkilî qed û qut + -andin

qetil ji erebî قتل (qetil), hevrehê aramî ܩܥܬܐ (qeṭla), îbrî קטל (qetil), ya erebî ji rehê قتل (qetele: kuştin), hevrehê aramî ܩܥܬܐ (q-ṭ-l-), îbrî קטל (q-t-l). ji eynî rehî: qatil.

qetlîam hevrehê tirkî katlîam, herdu ji farisî قتل عام (qetli am) ji du peyvên erebî قتل (qetil) + عام (amm: am, giştî) lê wek peyv "qetlîam" di erebî bi xwe de nîne, di farisî de ji du peyvên erebî hatiye çêkirin.

qetran ji erebî قَطْرَان (qeṭran, qiṭran), hevrehê aramî ܩܩܬܪܐ (qiṭran) ji ܩܩܬܪܐ (q-ṭ-r-: niqutîn, çipîn, dilop jê daketin)

qevçil kurmancîya Xorasanê.

qewad ji erebî قَوَاد (qewwad)

qewet ji erebî قُوَّة (quwwet) ku wek kuvvet ketiye tirkî jî.

qewî ji erebî قَوِي (qewî), têkilî qewet

qewimîn ji erebî قَوِّم (qewweme)

qewm ji erebî قَوْم (qewm)

qewmî ji erebî: qewm + -î

qewmiyet ji erebî: qewmî + -yet ji qewm + -î + -yet

qewxe ji tirkî kavga (şerr, pevçûn) ji farisî غوغا (xevxa: şerrenîx, cedel, qerebalix, xirrecirr). Peyv ne yekser ji farisî lê bi rêya tirkî ketiye kurdî.

qeyçî bi rêya farisî jiazeri qayçî, bo zêdetir zanyariyan binêrin: meqes.

qeyser ji (Gaius Julius) Caesar kêsar ku serokek Roma kevn bû

qeyxane bi rêya tirkî "kaygana" yan jî zimanekî din yê tirkîkî (azerî, tirkmenî û hwd.) ji farisî خایگنه (xaygîne) ye ku ji خایه (xayê: hêk) û "-gîn" e. "-gîn" wek "-gîn" a di peyvên "zengîn, xemgîn" de ye.

qeza ji erebî قضاء (qeḏai) ji rehê قضی (qeḏa: qedandin, tamam kirin; birryar dan) ku herwiha serekaniya qazî, qedandin, qedîn... e.

qiçîn • qiçdengê şewatê

Qilaban qilabanî qilabanîtî

qilêr Ihtimalen ji tirkî kirli bi metatezê lê herwiha bide ber qirêj û kirêt.

qilf bi rêya erebî ji fransî clef ji latînî clavis ji yûnanî κληῖς (klêys) ji protohindûewropî kleh₂us (kilîl/qilf). κληῖς (klêys) ya yûnanî herwiha serekaniya kilîl/kilîd/kilît yên kurdî ye jî. Ji Durxaneyaya Cellikanî Li devera Navanadolê ev peyv wisa peyda dibe; `qûfle` bi wateya `qufl`ê an `xilq` an `zurze` yê. Wek lêker jî wisa ye: `qûfilandin` derî biqûfilîne`. Gava mirov peyvê di babeta lêkerên kurdî ên wek `qefaltin` û `qefilandin` bi maneya girtin bidestxistin, de raman dike, dibîne ku peywendîdar in. Hîngah çima ev peyv ji frankî an ji erebkî tê ? Çire ji kurdî derbasê wan nebe ? ji çi sedemê ?

qiltû miltû ji gotina erebî qultû (min got)

qîmax Tr.: kaymak

qiptî ji erebî قبطي (qubṭî) yan قفطي (quftî) jikopti γυπτιος (gyptios: misrî) yan κυπταιος (kyptaios: misrî) jiyewnani, ji yûnaniya kevn ya dereng Αἰγύπτιος (Aigúptios) ji forma kevntir Αἴγυπτος (Aígyptos: Misir) ji yûnaniya mîkenî 𐤀𐤂𐤏𐤓𐤕𐤁𐤏 (aikupitiyo: misrî) jimisri, bi misriya kevn ya dereng Hikuptah (Misir, Memfis) ji misriya kevn ya zû <hieroglyph>O6-X1:O1-D28:Z1-Q3:X1-V28-A40</hieroglyph> (hwt k3 pth). Forma yûnaniya kevn herwiha serekaniya navê wî welatî yê bi piraniya zimanên ewropî ye: latînî Aegyptus, almanî Ägypten, inglîzî Egypte, fransî Egypte, portugali û spanî Egipto, îtalî Egitto, rûsî Египет (Yêgîpêt)... ji eynî rehî herwiha peyvên inglîzî

Copt (qipt, qiptî) û Gypsy (qereçî - ji ber ku berê dihat texmînkirin ku qereçî ji Misrê hatine Ewropayê.)

qîr ji akadî qîru

qirad ji erebî قراد

qiral ji zimanên silavî

qird Bi wateya "meymûn" ji erebî ye.

qirêj hevrehên soranî کریش (kîrêş), kurdiya başûrî qirêşt, ihtimalen bi metatezê ji erebî قدر (qeðir) e. "ð" anku "zal" yanî z-ya fis ya erebî adeten di kurdî de dibe "z" û "z" jî berê di kurdî de dibû "j" (bide ber farisî "zen, zehr" lê kurdî "jin, jehr"). Dikare bê texmînkirin ku hevrehên "kirêt" ya ji ermenî կրետ (kêlt) yan jî "kirh" ji tirkî kir (pîsî) be (heman peyv di zimanên din jî yê tirkîkî de heye - azerî, ozbekî, tirkmenistanî - loma ya kurdî dê ji tirkî be, ne berevajî). Lê bi ihtimalekan mezin "qirêj" ne hevrehên "kirh" yan "kirêt"ê ye, bi taybetî ji ber ku "-êj" şirovenekirî dimîne. herwiha "qirêj" - berevajî texmîna etîmolojiya gelêrî - ne têkilî peyva "qereç / qereçî" ye jî ku ji urdûyî كراچى (Keraçî) ye ku bajarrekî mezin e li başûrê Pakistanê).

qirme qirmîçîn an qurmiçîn

qirmiz Ev peyv ji zimanê sanskrîtî ye ku tê wateya "wek kirman / kurman (sor)" lê bi rêya erebî ketiye zimanê tirkî jî.

qirmizî bi rêya erebî قرمزي (qirmizî) yan tirkî kırmızı ji farisî کرمست (kirmist) ji sanskrîtî कृमिज (kṛmija) ji कृमि (kṛmi: kirm, kurm). ji eynî rehî: kirm, kirm, kermêş.

qirn ji erebî قرن (qeŕn) ihtimalen ji yûnanî χρόνος (xronos: dem, serdem)

qirnebît ji erebî قرنيب (qerebît) ji کورنب (kurunb: kelemî) ji yûnanî κράμβη (krambê) + ji erebî nebat

qirr ji tirkî kır têkilî kırmak (şkandin)

qîrr ji aramî ܩܪܐ (q-r-a-: gazî kirin, bang kirin, qîrrîn, bi dengê bilind xwandin), hevrehên îbrî קריא (qirîa: qîrrîn, xwandin), erebî قرء (q-r-e-: bi dengê bilind xwandin). ji eynî rehî: Quran, qiraet.

qirtasî ji erebî قرطاس (qirtas: perr, kaxez) ji aramî קרטיסא (qirtîsa) ji yûnanî χάρτης (xartês) ku herwiha serekaniya peyvên xerîte û kart e jî.

qise ji erebî قصة (qisset: behs, çîrok, serpêhatî, vegotin)

qismet ji erebî قسمة

qiswet ji erebî قسوة (kesawet) ji قسا (qesa: req bûn), hevrehê aramî 'שק (q-ş-y-: req bûn) ku serekaniya qeşa ya kurdî ye.

qışle ji tirkî kışla ji tirkiya kevn kışlağ / kışlak (germiyan, ziving, zivistangeh, warên zivistanê - bide ber yayla havîngeh, warên havînê) ji kış (zivistan)

qîz ji tirkî kızquz

qol ji tirkî kol (mil) yan ji zimanekê din tirkîkî, bide ber azerî qol.

qolanî ji navê bajarrê Elmanyayê Kölnê (bi frensî û inglîzî Cologne)

qonax ji tirkî konak (xan, qesir, seray) ji konmak (bi cih bûn), têkilî koymak (bi cih kirin, danîn cihekî)

qoricî ji tirkî korucu (parêzvan)

qû hevrehê farisî قو (qû), tacikî қу (qû), her sê ji tirkî kuğu yan jî ji zimanekî din yê tirkîkî/tûranî, bi azerî qu, kirgîzî û şorî қу (qû), gagawzî kuu, qereqelpaxî quw, tirkmenistanî guv, oyxurî قو (qû), qazaxî аққу (aqqu), ozbekî oqqush, xakasî хуу (xû), kûmikî қуу (quw), mongolî û kalmikî û buryatî хун (hûn), hemû ji maktirkî. Tevî ku "qû" piçekî dişibe navê vî teyrî yê bi yûnanî κύκνος (kûknos > latînî/zanistî Cygnus) ku ji proto-hindûewropî kék- (spî) tê jî, peyva kurdî ne hevrehê yûnanî û ne ji proto-hindûewropî ye: k-ya proto-hindûewropî di zimanên îranî de dibe "s/ş/z", ji bilî çend awarteyan wek "k" namîne.

qube ji erebî قبة (qubbet) ji aramî קבתא / قبة (qubişa) ku serekaniya peyva kurdî gumbet e jî.

Quds ji erebî قدس (Quds ji quds: pîrozî) ji aramî קדושה (qidoşa: pîrozî) ji akadî qeduşa.

qudsî ji erebî: quds + -î

quf ji erebî قفة (quffe), hevrehên aramî קופתא (qûpta) û קופא (qûppa), akadî quppetû, quppu. Wek küfe derbasî tirkî bûye û κόφα jî ketiye yûnaniya nû û wek κόφινος (koffinos) jî di yûnaniya kevn de cih girtibû.

qufik ji erebî قفة (quffe), hevrehên aramî קופתא (qûpta) û קופא (qûppa), akadî quppetû, quppu. Wek küfe derbasî tirkî bûye û κόφα jî ketiye yûnaniya nû û wek κόφινος (koffinos) jî di yûnaniya kevn de cih girtibû. Ji heman rehî: "kefen".

qul Bi esehî nayê zanîn. Texmînen hevrehê peyva "xulole" ye û bi kurtkirina bi haplolojiyê ji aramî سلاله (xilala: xulole, kun, çal) ye ku hevrehê îbrî חלל (xalal: xulole, kun, qul, çal, navber...), erebî خلال (xilal: navber, navbirr, navbeyn). Lê herwiha bide ber soranî قول (qûf: kûr) ku dikare

hevreha kûr ya kurmancî be lê "qûl" belkî bi xwe jî hevreha "qul, xulole" be û wisa ji zimanek samî hatibe.

quleteyn Belkî têkilî qulê yan jî ji erebî

quling hevreha soranî قولینگ (quleng), farisî کلنگ (koleng), pehlewî kuleng, ermenî կրնկ (krunk), latînî grūs, fransî grue, spanî grulla, latviyayî gaŕnis, lîtwanî garnÿs, yûnanî γέρανος (gêranos), inglîziya kevn cran (bixwîne: kran), inglîziya nû crane (bixwîne: krêyn), almanî Kranich, swêdî tran, rûsî журавль (žuravli)... hemû ji protohindûewropî gerh₂- (quling) ji heman rehê gerh₂- (qîrrîn, qîjîn) ku dengê wî teyrî ye. Adeten g- ya protohindûewropî di zimanên îranî de divê bûbûya "z-" (binêre: zer). Ihtimalen peyva îranî bi rêya ermenî ye loma g- bûye K (û paşî Q), nebûye Z. Yan jî ji ber sebebên onomatopoetîk e: gazîkirin wek xwe maye. Ji heman rehê protohindûewropî: qîrrîn, zirrin. غرنوق (xurnûq) ya erebî dikare ji zimanekê hindûewropî be (ji îranî yan yûnanî) lê Rajki wê wek peyveka samî dihesibîne û dibêje ku hevreha urnigu ya akadî ye. Hevwateya wê ya din ya erebî jî, کرکی (kurkî), dişibe "kuling" ya îranî lê Rajki wê jî wek peyveka samî dihesibîne bê ku hevrehên wê di zimanên din yên samî de bide. "Turna" ya tirkî ne têkilî wan e lê peyveka hevpar ya rojhilata Asyayê ye, bide ber koreyî "durumi" û japonî "tsuru".

qulîpank qulipîn - -în + -ank

qulipîn 1. qulp + -în 2. erebî >>> قلب (qelebe)

qulûb ji erebî ye.

qûm ji tirkî kum yan jazeri qum, hevreha teterî qum / qom, gagawzî kum, tirkmenistanî gum, kirgîzî кум (qum), qazaxî күм (qum), mongolî кумак (kumak), dolganî кумак (kumak)...

qumaş ji erebî قماش (qumaş) ji aramî قمیصه / قوميסה (qumîsa: qemîs, gumlek) ji yûnanî κάμισο (qamiso) ji latînî camisa, camisia (kiras) ji protohindûewropî kām- (cil lê kirin). Ji heman rehê latînî bi rêya erebî herwiha "qemîs".

qumbere hevreha farisî خمبیره (xomberê: kûzik), خمب (xomb) yan خم (xom) "kûzik, cerrik", avestayî xumbe-, ji îranî. قنبلة (qunbulet) ya erebî humbara / kumbara yên tirkî û ყუმბარა (qumbara) ya gurcî ji zimanên îranî ne. "Qumbere" ya kurdî dibe pêşî ji zimanekî îranî ketibe erebî û paşî bi rêya erebî yan jî tirkî li kurdî vegeŕibe loma "x" bûye "q".

qûn hevreha soranî قون (qûn), farisî کون (kûn), peştûyî كونه (kwêne), hemû ji îranî. herwiha bi sûmerî jî kun.

Qur'an ji erebî القرآن (el-Qur-an: Quran) ji قرآن (quran: "xwendina bi dengê bilind" - wek ku niha jî Quran bi dengê bilind tê xwendin) ji lêkera قرء (qere-e: xwend). Lêkera erebî bi xwe jî ji aramî ji rehê קר (q-r-y: gazî kirin, qîrrîn) hatiye û dikare hevrehê qîrrîn ya kurdî, cry ya inglîzî û peyvên wek wan yên gelek zimanên hindûewropî jî be. Peyvên erebî yên têkilî xwendinê bi giştî ji aramî hatine deynkirin ji ber ku di nav aramîxav û îbranîxav de xwendin gelek berî ereban belav bûbû. Wek "qere-e", peyva kurdî "xwendin" jî berê maneya "gazî kirin, qîrrîn"ê dida, binêrin beşa "ji" ya rûpela xwendin.

qurban ji erebî قربان (qurban), hevrehê îbrîn קרבן (qorban), aramî מנחה (qurbana) ji rehê q-r-b- (nêzik bûn). ji eynî rehî: eqreba, eqrebe.

qurm ji aramî מנחה (qorma) ji yûnanî κορμός (kormos: qurm) ji κείρω (kêyro: kurt kirin, jê kirin) + -μός (-mos: paşbendikeke çêkirina navdêran ji lêkeran e). Lê herwiha bide ber tirkî kurum (bingeh, esas) ji kurmak (ava kirin, damezrandin, bingehê tiştêkî danîn).

qurre Bi sûmerî em dibêjin « ni gur » Nivîsa bi sûmerî:

qurşin ji tirkî kurşun

qurûş hevrehê tirkî kuruş, erebî قروش (qurûş), îbranî גרוש (gruş), yûnanî γρόσι (grósi), bulgarî, rûsî û ukraynî ррoш (groş), romanî groş, albanî grosh, çekî groš, polonî grosz, mecarî garas, lîtwanî grašis, estonî kross, elmanî Groschen, inglîzî groat, hemû ji îtalî denaro grosso (hûrdeyê gir / girs) ji grosso (gir, girs, zexm ji latînî grossus ji protohindûewropî g^wres-. Piraniya navên din jî yên pareyên Rojhilata Navîn ji Ewropayê hatine wergirtin: dirav, dînar, derhem, lîre, filis, pûl. Lê pare / pere peyveka îranî ye.

qurwaq hevrehê soranî بوق / boq, kelhûrî qurrwaq û farisî قورباغه (qûr-bağê), hemû ji tirkî (zimanekî tirkîkî lê ihtimal e ne ji tirkîya Tirkîyê), bi tirkî kur-bağa, azerî qur-bağa, ozbekî qur-baqa, qazaxî құр-бақа (qur-baqa), tirkmenistanî gurbaga, gagawzî kurbaa, başkîrî бақа (baqa), kirgîzî бақа (baka), oyxîrî پاقا (paqa), hemû ji maktirkî baqa / qurbaqa.

qusandin qus (qut, kurt) + -andin

qûşxan ji tirkî, bi tirkîya kevn kazğan, bi tirkîya nû kazan ku serekaniya peyva qazan ya kurdî ye. Bi tirkîya osmanî قران (qezan) û قرغان (qezğan) bû.

qut 1. Bi zimanê Sûmerî em dibêjin "kud", û peyva "kud" gelek nêzik in, wekê li peyva Kurdî "qut". Peyva kurdî "qut" pirr kevn e 2. Nivîsa bi Sûmerî: 1

qût ji erebî قُوت (quit)

qutik Bi maneya çoxik hevrehê farisî kot, herdu ji inglîzî coat

quz hevrehê soranî قوز (quz) û كوز (kuz), zazakî kîs, belûçî kus, farisî كس (kos), sanskrîtî कुक्षि (kukṣi: zik, malzarrok), lîtwanî kūšys, latviyayî kūsis, hemû ji protohindûewropî kukis ("quz"). Maneya bingehîn ya peyvê dikare "zik, malzarok" be jî wek ku di sanskrîtî de hatiye parastin lê paşî wek bernavekî bi maneya "quz" hatibe bikaranîn.

quzilqurt ji zimanekî tirkîkî, belkî tirkmeniya Iraqê, yan jî ji tirkî kızıl (sor) + kurt (kirmik) anku kirmikê sor. Lê ev peyv ne tenê di kurmanciya li Bakurê Kurdistanê de heye, ew heta di soranî de jî peyda dibe.

-r-

r herwiha R, ji latînî R, hevrehê yûnanî P / ρ, krîlî P / p, ermenî Ր / ր, îbrî ַ, erebî ر, aramî ܪ... hemû jifeniki (reş: navê wê herfê ji peyva "reş" anku "ser" ya zimanên samî ye)

rabor raborîn - -în

raborî raborîn yan ra- + borî

racih ji erebî, têkilî tercih

rade hevrehê tirkî radde, ji erebî رادة (raddet), رد (red: wergerrîn, ziverrîn), ji eynî rehî: red. Ji vê dawiyê ketiye kurmançî, bi taybetî bi rêya soranî lê di soranî bi xwe de jî di nav gel de peyda nabe. Ihtimalen ji osmanî ketiye kurdî û bi texmîna ku ew peyveka esil-kurdî be hatiye bikaranîn. Bi texmîneka qayim ew ji tirkî derbazî kurdî bûye çunkî bi maneya xwe ya kurdî ew di erebî de ne li kar e.

radîkal bi rêya fransî yan inglîzî radical ji latînî radix (genîtîv: radicis) anku reh, demar

radasyon bi rêya fransî radiation ji latînî radiatio ji radiare (tîroj dan) ji radius (tîroj)

radyo ji latînî radius (pêl)

radyoterapî ji fransî radiothérapie ji radio + thérapie

rafting ji inglîzî rafting ji raft + -ing

ragihîner ragihandin > -ragihîn + -er

ragir ragirtin - -tin

ragirtî ragirtin - -in + -î

rahêlan ra- + hêlan, bide ber rakirdin (revîn, bazdan) ya soranî.

rahênan ra- + hênan (anîn)

rahîbe ji erebî: rahîb + -e (nîşana mêyîtîyê)

raketî raketin - -in + -î

ramûsan ra + mûs + -an, hevrehê farisî بوسیدن (bûsîden: maç kirin) û بوسه (bûsê: maç) ji îranî, eslen onom. Bo guherîna M/B bide ber "misilman / bisilman / bisirman". Forma farisî wek بوسه (bûse / bewse) ketiye erebî jî û forma lêkerî باس (base) jî jê hatiye çêkirin.

randevû ji fransî rendez-vous

rap ji inglîzî

raper rap + -er yan ji inglîzî rapper

rapirsî ra + pirs + -î yan rapirs + -î

rapor ji fransî rapport, têkilî roportaj

raportor ji fransî rapporteur (rojnamevan) ji rapport + -eur

raqî ji tirkî rakı ji erebî عرقى (ereqî: ereqî, ji ereqê, biereq) ji عرق (ereq: ereq). Wek raki û arak ketiye hin zimanên ewropî jî

rarotongî Rarotonga - -a + -î

rasîst ji inglîzî race (nijad) + -îst

rasîzm ji fransî racisme yan inglîzî racism

rast protohindûewropî reg-to ("rastkirî") < (o)reg(a)- ("rast kirin; rast meşîn; rêberî kirin, birêveberî kirin") protoaryayî rez- ("rast meşîn; rêberî kirin, birêveberî kirin") Avestayî: raz- ("xet kêşan"), raste- ("rast") Farisiya Kevin: raste- ("rast") Pûnjabî: raşt ("rast") sogdî: rsth- ("rast") Farisî: rast ("rast") Belûçî: rāst ("rast") Osetî: rast ("rast") ...Kurmancî: rast ("rast") Kurdî (Soranî): rast ("rast") Zazakî: raşt ("rast") Sanskrîtî: rāddha- ("rast"), rac- ("qral") Latînî: rectus (bixwîne: rêktus, "rast"), rex (bixwîne: rêks, "qral") Alm.: recht (bixwîne: rêxt, "rast"), Reich ("dewlet") Înglîzî: right (bixwîne: rayt, "rast") ... Çavkanî: Cheung p.196, Horn p.134, Watkins p.70, Etymonline

rasteqîn ji rast + yeqîn yan jî rast + -e- + qîn ?

rastnivîs rast + nivîs jikurdi

rasyonel bi rêya fransî rationnel ji yewnanî

ratan ji inglîzî rattan yan ji fransî rotin jimalazi rotang

rav hevrehê soranî raw, belkî ji îranî

rave ji erebî روى (rewey: vegotin, çîrok gotin, gotin, behs kirin, rave kirin) yan راي (rawî: vebêj, çîrokbêj), hevrehê riwayet. Peyv bi ihtimaleke mezin bi rêya farisî yan tirkî ketiye kurdî loma W bûye V.

ravek kurteya ravekirinê

ravekirin Hêjayî gotinê ye ku kor (korr) di bin ravekirin û serastkirina van nav û nîşanên xwarê de bi rê ve çû

rawel têkilî lawir

rawestgeh rawestîn - -in + -geh

raz bi rêya soranî راز (raz) ji farisî راز (raz), hevrehê pehlewî 𐭪𐭫𐭬 (raz), hexamenişî 𐭪𐭫𐭬 (rāza-). 𐭪𐭫𐭬 (iraza) ya aramî û 𐭪𐭫 (raz) ya îbrî ji zimanên îranî hatine wergirtin. Ji aliyê etîmolojî ve ne têkilî peyva razî, riza ye. Van salên dawiyê bi rêya soranî ji farisî ketiye kurmancî; di kurdî de di nav gel de peyda nabe.

razayî razan - -in + -î

raziq ji erebî, têkilî rizq

re herwiha "ra", hevrehê kurdiya başûrî era (jê re, ji bo, bo; bo çi, çima, çira), zazakî "ra" (ji) û "rê" (jê re), farisî "ra" (pirtika berkariyê), pehlewî "ray" (jê re, bo, ji bo, ji ber), hexamenişî "radi" (bo, ji bo, ji ber, seba, sera, ji sebebê ku), ji îranî. herwiha bide ber latînî ratiōne (sebeb). **rê** hevrehên soranî را (ra) û رێگا (rêga), şahzênî/şêxbizinî: rî, rû, zazakî rayîr, rahar, belûçî ra, rah, farisî راه (rah), pehlewî rah, ras, avestayî raithya, hexamenişî rathiya, semnanî raec, sengeserî raecn, peştûyî lar, ji îranî, belkî têkilî rast, ji protohindûewropî h₃reg-. Bo zêdetir agehiyan binêre: rast.

re- ji latînî

reaksiyon ji fransî réaction

realîte bi rêya fransî réalité ji latînî realitas

realîze ji fransî réalisé ji réaliser

realîzm ji inglîzî realism ji real (rast, rastîn) + -ism (-îzm)

reb ji erebî رب (rebb) ji aramî ܪܒܐ (reba: mezin), hevrehê akadî reb (mezin)

reben "Reben" bi maneya "keşîş, qeşe, abidên fileh" (inglîzî: monk) ji aramî "reben" tê ku maneya "mezinê me" dide (bide ber erebî: "rebbena" xwedayê me, rebbê me) û hevrehê "reb" (xweda) û "rebbî" (serekên dînî yên cihûyan) e. Forma wê ya mê jî "rebene" ye. "Reben" bi maneya "perîşan, belengaz, şerpeze, jar, hejar" jî divê ji wê be ji ber ku "abidên fileh" wek yên misilman jî (derwêş, sofî, feqî) wek kesên feqîr û jar tên hesibandin. Bo hin peyvên din jî yên deynkirî ku ji wateya xwe ya bingehîn dûr ketine, binêrin: bedew, cindî (bi maneya keşxe)

rebî ji erebî: reb (xweda) + -î (-yê min)

rebo erebî >>> الربو

recifok -recif- (< recifîn) + -ok

recim ji erebî رجم (recim), hevrehê aramî רגמ (regamu)

recm ji erebî رجم

reçel ji kurdî û farisî reçel e û ji wan ketiyê tirkî jî lê serekaniya wê ne diyar e.

rêder Bi wateya "yê ku rê dide" ji rê dan û bi maneya "rêya derketinê" ji rê + der(ve)

ref ji îranî, hevrehên din yê kurdî revde, revo, farisî رم (rum) û رمه (rem), parsî rem, pehlewî remek. 𐭪𐭫𐭮𐭫𐭮 (eram), 𐭪𐭫𐭮𐭫𐭮𐭫𐭮 (eramak) û 𐭫𐭮𐭫𐭮𐭫𐭮 (ram) yê ermenî ji zimanên îranî hatine deynkirin.

referandûm bi rêya fransî référendum ji latînî referendum ji referre (şewirîn)

referans ji fransî référence yan ji inglîzî reference

refleks ji latînî reflexus ji reflectere

reform ji fransî réforme yan ji inglîzî reform ji latînî re- + form (> reformare formek / dirûvek / şiklek nû danê)

reforme ji fransî reformé ji reformer, têkilî reform ji latînî re- + form (> reformare formek / dirûvek / şiklek nû danê)

reformîst ji inglîzî reformist yan ji fransî réformiste, binêre reform + -îst

rêgeçare ji soranî rêge + çare

regresyon ji inglîzî flash + back

regulator ji fransî régulateur yan inglîzî regulator, herdu jî ji latînî regulare (eyar kirin; bi rê ve birin)

reh ji protohindûewropî wréh₂ds (reh), hevrehê soranî رهگ / reg, farisî ریشه (rîşe), yûnaniya kevn ῥίζα (rihîza), latînî radix, fransî racine, inglîzî root û wort, swêdî rot û ört, albanî rrënjë. ji heman rehî: rih / rî, rêv.

rehbik ji erebî: rahîb + -e (nîşana mêtîyê)

rehîm ji erebî, têkilî rehm, rehman, merhemet

rehîn ji erebî رهين (rehîn) ji rehê رهن (r-h-n-) ku ji bilî zimanên Rojhilata Navîn (bo nimûne tirkî rehin) herwiha ketiyê zimanên Nîvgiravê Îberyayê jî: spanî rehén, portugalî refém, galîsî refén.

rehl ji erebî رهلة ji رحل (r-ĥ-l-: bar kirin, kurtan lê kirin), hevrehê aramî רחלא (rexla: barê dewaran). ji heman rehî: irtihal.

rehm ji erebî رحمة (reĥmet), têkilî rehîm û Rehman, hevrehê aramî רחמי (rexim), 𐤓𐤁𐤍𐤍 (rexemîm)

rehman ji erebî, têkilî rehm, rehîm, merhemet

rehmelê "Rehmet(a Xwedê) li wî/wê be!"

reîs ji erebî رئيس (reis: ser), hevrehê aramî ראש (reişa: ser) û akadî raşû (ser).

reîşeşîr ji erebî reîs + eşîr

rêjeyîti rêjeyî + -tî ji rêje + -yî + -tî

rejî hevrehê reş

rejîsor ji fransî régisseur

rekor bi rêya fransî record ji inglîzî record ji inglîziya navîn recordan ji fransî recorder ji latînî recordari ji re- + cord

rekorder ji inglîzî recorder

rektor bi rêya fransî recteur yan inglîzî rector ji latînî rector (birêveber) ji rect-, dema borî ya dûdar ji regere (bi rê ve birin)

relaks ji inglîzî relax

relatîv bi rêya inglîzî yan fransî ji latînî

remezan ji erebî رمضان (remezan: remezan), destpêkê maneya "meha kel/hişk" dida, ji رمض (remide: kizirîn, qijikîn, şewitîn, li ber tavê û germayê hişk bûn) ji ber ku berî îslamê meha remezanê diket beramberî dawiya tîrmehê û destpêka tebaxê anku havînê lê di salnameya koçî de meha nehem e û li gor salnameya zayînî li dor salê dizivire. Herçendî dengê ض (d) yê erebî pirr nêzîkî d ya kurdî be jî, ew bi pirranî di kurdî, farisî û tirkî de wek z tê xwendin/gotin. Di erebî de jî hin kes wê wek z anku nêzîkî dengê z bi lêv dikan. Ji bilî "remezan"ê, navê çend mehên din jî yên salnameya koçî di heman demê de navê zelaman/mêran in jî: Receb, Şeban, Miherem.

remz ji erebî رمز (remz), hevrehê aramî رمز (remza), îbrî רמז (rêmez)

Remzî ji erebî, têkilî remz + -î

renc ji îranî, hevrehê soranî renc, farisî رنج (renc) û رنجیدن (rencîden: renc dan, ked kirin, zehmetî kêşan), pehlewî renc (renc) û rexten (renc dan, ked kirin, zehmetî kêşan) ku rehê wê yê dema niha -renc- e.

rêncber rênc + -ber, hevrehê farisî رنجبر (rencber), herdu ji îranî, binêrin renc û rencîde.

rencîde ji îranî, hevrehê farisî رنجیده (rencîdê), têkilî renc û rêncber û farisî رنجیدن (rencîde: renc dan), pehlewî rexten (rehê dema niha -renc-) anku "renc dan, zehmetî kişandin)

rende têkilî renîn, hevrehê soranî رهنده (rende), farisî رنده (rendê), têkilî رندیدن (rendîden: renîn), pehlewî rendîden (renîn), hemû ji îranî.

reng protohindûewropî: (s)reg- ("reng dan") protoaryayî: ra(n)j- ("reng dan") Middle Persian: rang ("reng") Farisî: razîdan ("reng dan"), rang ("reng") Belûçî: rajit ("qemirandin"), raxt ("reng dan") ... irKurmancî: reng ("reng") Kurdî (Soranî): reng ("reng") Zazakî: reng ("reng") Hewramî: renga ("reng") ... Sanskrîtî: raj- ("reng dan") ... Çavkanî: Cheung p.314, MacKenzie P.120

renîn têkilî rende, hevrehê soranî رهنده (rende), farisî رنده (rendê), têkilî رندیدن (rendîden: renîn), pehlewî rendîden (renîn), hemû ji îranî.

rep têkilî peyva "req"

repertuar bi rêya fransî ji latînî repertorium

replîk ji fransî réplique

req ji erebî رقیع (reqî), hevrehê aramî رقیع (reqia), îbrî רקוע (raqua)

reqabet ji erebî, têkilî reqîb

reqas ji erebî رقاص (reqqas: reqas, reqisker) ji رقص (reqş: reqs) ji رقصه (reqeşe: reqisîn)

reqîb ji erebî, têkilî reqabet

reqim ji erebî, têkilî reqem.

reqis ji erebî رقص (reqş: reqs) ji رقصه (reqeşe: reqisîn), hevrehê aramî رقصه (reqda), îbrî ריקוד (riqqûd)

resayene ji îranî, hevrehê farisî resîden

resepsiyon ji fransî réception

resîf ji erebî رصف (reşf), hevrehê aramî رصف (rişafa), îbrî רצוף (rişşûp)

resmen ji erebî, têkilî resmî, resm

resmiyet ji erebî: resmî + -yet

resnayene ji îranî, hevrehê farisî resîden

resolusyon bi rêya inglîzî yan fransî ji latînî: resolut (< resovlere: çare kirin)

restoran ji fransî restaurant

restorasyon bi rêya fransî restauration ji latînî restaurare (tamîr kirin, nû kirin)

reş hevrehê soranî رهش (reş) e lê ji wê pê ve êdî etîmolojîya wê nediyar e: di zaravayên din yê kurdî û di zimanên din yê îranî de peyva îranî "siya(h)" li kar e ku di kurmancî û soranî de ji bilî edebiyata klasîk nayê bikaranîn. Texmînen têkilî peyva "rejî" ye lê etîmolojîya wê jî nayê zanîn. Ihtimalen ji aramî رهش (reşaa: xirab, bed - ji ber ku sembola xirabiyê rengê reş e) e ku

hevreh û hevwatera wê wek **רשע** (*reša*) di îbrî de jî peyda dibe. Dikare herwiha ji peyva bi maneya "ser" ya zimanek samî hatibe ji ber ku ser anku pirç/porr li Kurdistanê bi piranî reş in. Bo nimûne ji aramî **ܪܫܐ** (*rêşa: ser*), hevrehê îbrî **ראש** (*roş*), erebî **رأس** (*reis*)... ji proto-samî raş-. Bo çêkirina navê rengan ji tiştan bide ber "qehweyî, pirteqalî, pembeyî, pîvazî, narincî, torincî..." ji aliyê dengnasî ve girêdana bi hevwatera xwe ya sanskrîtî **कृष्ण** (*kṛṣṇá: reş*) ve zehmet e.

reşandin têkilî rijandin protoaryayî: şan- ("reşandin")Pûnjabî: wy-şn- ("reşandin")Middle Persian: p-şn- /afşān-/ ("reşandin, belav kirin, pelate kriin")Sogdî: şn- ("reşandin")Farisî: af-şāndan- /af-şān- ("belav kirin, pelate kirin")Kîrîbatî: fi-şān- ("--to disperse--")Belûçî: şānt / şān- ("reşandin, avêtin")Kurdî: re-şandin- ("")Tatî: do-şān- ("reşandin")Central Mazahua: şanne ("ew direşîne") Hewramî: şānāy / şān- ("reşandin") ... (Zazakî: şānāyan / şān-)Çavkanî: Cheung p.372

reşgirêdan reş + girêdan (ji ber ku bi taybetî jin hingê cilên reş li xwe dikin)

reşkê bûstanan reşk (bide ber reşe û reş) + -ê + bûstan + -an

retorîk ji yewnanî **ῥητορικὴ** (hunera axiftinê)

rêv hevrehê reh, rih û rîş, ji protohindûewropî **wṛéh₂ds** (*reh*).

revde ji îranî, hevrehên kurdî **ref, revo**, farisî **رم** (*rum*) û **رمة** (*rem*), parsî **rem**, pehlewî **remek**. **𐭠𐭮𐭮𐭮** (*eram*), **𐭠𐭮𐭮𐭮** (*eramak*) û **𐭠𐭮𐭮𐭮** (*ram*) yên ermenî ji zimanên îranî hatine deynkirin.

revend ji farisî "ya / yê ku dimeşe / dilive"

revîn rev + -în protoaryayî: rem ("çûn, livîn")Pûnjabî: hrm- ("rakirin"), nym- ("ragirtin")Middle Persian: hrm- /ehram-/ ("rakirin")Farisî: remîden / rem- ("revîn") ... irBelûçî: remit / rem- ("revîn")Kurmançî: revîn / -rev- ("revîn")Zazakî: remayen / rem- ("revîn")Çavkanî: Cheung p.312

rêvin herwiha **rîvin**, hevrehê farisî **ریمین** (*rîmen*: 1. pîs 2. hîleker, xapîner), pehlewî **𐭠𐭮𐭮𐭮𐭮** (Ehrêmen: Ehrîmen, Şeytan, avestayî **𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀** (eşre meynyû: Giyanê Ruxîner anku "Şeytan", dijberî **𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀 𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀** /Ehure Mezda/ "Ahûra Mazda" anku "Xwedê") ji **𐬀𐬀𐬀𐬀** (engre: ruxandin, hilweşandin, wêran kirin) + **𐬀𐬀𐬀𐬀𐬀** (meynyû: giyan, can, ruh), ji îranî. Forma pehlewî wek "Ehrîmen" bi maneya "Şeytan" di zerdeştîyê de di kurdî û farisî de jî li kar e.

revîze bi rêya fransî *discrimination* ji latînî *discriminatus* ji *discriminare* ji *discrimen* (*cudahî*) Tirkî *revize* Tirkî *revize*

revizyon bi rêya fransî revision ji reviser ji latînî revisare ji re- (dîsa, dubare, ve-) + visare (cerribandin), têkilî videre (dîtin)

revo ji îranî, hevrehên kurdî ref, revde, farisî رم (rum) û رمه (rem), parsî rem, pehlewî remek. 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 (eram), 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 (eramak) û 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥 (ram) yên ermenî, րեմ (remxa) û րեմ (rammak) ya îbrî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

revok revîn - -în + -ok

rewa hevrehê soranî رها (rewa), farisî روا (reva: "ya/yê ku diçe", bi mecazî "li rê, rast, maqûl"), pehlewî rewag, rewak, pazendî rewa, ji reften (çûn). ji heman rehî: rayic, -rew, rewac, -ran.

rewac ji erebî رواج (rewac) ji îranî, hevrehê pehlewî revag, ji -rev- ku rehê dema niha ji lêkera reften (çûn) e ku hevrehê roştin ya soranî ye. ji heman rehî: -ran, -rew, rewa, riyac

rewan ji îranî, hevrehê farisî راهوار (rahvar), têkilî rê + -van / -wer

rewek rewa Tirkî nem Tirkî nem

rewş ji farisî روش (revis, revêş: terz, awa, metod, azîne) ji -rev- (rehê dema niha ji رفتن /reften/ "çûn, bi rê ve çûn") + -iş wek azmayîş, peristîş, werziş... Di farisî de ev peyv bi maneya "hal, weziyet" nayê bikaranîn.

rex Bi esehî nayê zanîn lê ihtimalen ji aramî رخص (rexana: rex, alî, beten) yan jî - bi ihtimaleke biçûktir - belkî hevrehê farisî رخ (rûx: rû) û kurdî rû ji îranî.

rexm ji erebî رعم (reğm) ku wek rağm ketiye tirkî jî

rexne ji farisî رخنه (rexnê: derizî, tîkbûyî, şkestî, têkçûyî)

rexsandin ji protohindûewropî, ji protoaryayî, hevrehê रक्षति (râkşati) ya sanskrîtî û ἄλέξω (alêkso) ya yûnaniya kevn. 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥𐭥𐭥 (eraşxik) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

reyîn protohindûewropî le- ("reyîn, rewîn") protoaryayî re- ("reyîn, rewîn") Avestayî: re- ("reyîn, rewîn") sogdî: ry- ("reyîn, rewîn") Osetî: rêjîn/rêjd- ("reyîn, rewîn") Kurmancî: reyîn- ("reyîn, rewîn") Hewramî: lalyay/laliye- ("reyîn, rewîn") ... Zazakî: lawayen/law- ("reyîn, rewîn") Sanskrîtî: ra ("reyîn, rewîn") Yewnanî: laiein ("deng kirin") Latînî: lâträre ("reyîn, rewîn") ... Çavkanî: Cheung p.306 Hevreh: zirrîn

reyting ji inglîzî rating ji rate + -ing

rez hevrehê soranî رەز / rez, farisî رز (rez), pehlewî rez, yûnanî ράξ (rhaks: tirî) û latînî racemus (wîşî) > fransî raisin, inglîzî raisin (mewîj), hemû ji protohindûewropî. Belkî herwiha hevrehê pa-rêz anku bûstan.

rêz ji protohindûewropî h₃reg- (rast kirin, rêk kirin, rêz kirin) ku herwiha serekaniya rast e

rezalet ji erebî, têkilî rezîl

rezaq ji erebî, têkilî rizq

rêzgir rêz (qedir, qîmet, ihtiram) + -gir (< girtin)

rezume ji fransî résumé

rî Bi pehlewî rēş bû.

rib ji erebî ربع (rub: çarêk), hevreha aramî ربا (ruba, ruva), îbrî רבע (rêba, rêva), têkilî erebî أربعة (erbee: çar)

riba ji erebî ربا (riba), hevreha îbrî ריבית (ribbît), aramî רבית (ribbiθa) ji rehê r-b- (zêde bûn, mezin bûn)

rîbat ji erebî رباط

rih hevreha soranî ریش (rîş), farisî ریش (rîş), pehlewî rēş, ji protohindûewropî wréh₂ds (reh, ra) ku herwiha serekaniya reh û rêv yên kurdî ye jî (binêrin: reh, rêv). Forma "rîş" ji farisî ketiye soranî ji ber ku "ş" ya farisî hevberî "h" ya kurdî ye: farisî "çeşm" kurdî "çehv > çav", farisî "aşna" kurdî "hîn" (hîn bûn/kirin).

rihan ji erebî ريحان (reyhan) ji روح / ریح (rîh / rûh: bêhna xweş; ruh), hevreha aramî רוחא (rûxa: ruh) û ריהא (r-y-ħa: bêhna xweş), îbrî רוח (rûxe: ruh). Binêre: ruh.

rij hevreha soranî ریژد (rijd), latînî rigidus (> inglîzî rigid), hemû protohindûewropî reg- (rast, rêk, req) ku ihtimalen herwiha req ya kurdî jî be.

rijandin protohindûewropî: lei- (rijandin) protoaryayî: raič- ("rijandin")Pûnjabî: ryz- ("rijandin")Middle Persian: lyc- /rēz-/ ("rijandin")Sogdî: ryz- ("rijandin")Farisî: rēxtan / rēz- ("rijandin") Belarûsî: rētk / rēc- ("rijandin") Farisî: rēxtan / rēz- ("rijandin") Kurmancî: rêjan, rijandin, riştin, rêtin, rêjandin ("rijandin") Kurdî (Soranî): rijan ("rijandin")Hewramî: rêzne ("rijandin")Zazakî: rişiyayen / riş- ("rijandin") ir Rûsî: лить (lîti: rijandin)latînî: liquere Fr.: liquide > İnglîzî: liquidHevrehên din: rîx, gilîz, lîkorÇavkanî: Cheung p.187 (tenê yên aryayî)

rikêb hevreha farisî ركب (rikab), herdu ji erebî ركب (rikab) ji ركب (r-k-b-: siwar bûn), hevreha akadî rekabu (siwar bûn), hevreha erebî مركبة (merkebe: erebeya dûv hespan) ji me- + r-k-b-, hevreha aramî مركبة (merkevta), îbrî מרכבה (merkaba), akadî nerkebtu. ji eynî rehî: terkîb. Bo guherîna A bi Ê (rikab > rikêb) bidin ber kitab > kitêb. Hevwateya rikêbê anku zengû ji tirkî üzengi ye.

rim isî de wek רימ Itonezî tombak İnglîzî spear, lance, dart, pike Îtalyayî lancia Japonî 槍 (やり, yari) Katalanî llança Kazakî найза (nayza) Koreyî 창 (chaŋ) Koyukon ggestl Malay lembing

Norwecî spyd Old Norse geirr, nata, spjót Papyamentoyî lansa Polonyayî włócznia Portûgalî lança Qûçûa chuki Rûsî копѣ (kop'ö) Sirananî lansri Slowakî kopija Slowenî kopje Sonxayî yaaji Spanyolî lanza Swêdî spjut Tagalog sibát Tirkî mızrak, cıda, kargı Tokpisinî spia Yewnanî λόγχη (lóghē)

rimane ji erebî رمان (rumman: hinar - ku bi şiklê xwe wek rimaneyan in), hevrehê aramî رمان (rummana), îbrî רימון (rimon)

rîs ji protoaryayî resena- (werîs, ben, rîs), Hevrehê ristîn, werîs û resen yê kurdî, رسن (resen: ben, werîs) û रशना (reşena). Peyvên ἔρῶσῶ (erasan: hefsar) û ἄρῶσῶ (arasan: ben, werîs) yê ermenî ji zimanekî îranî ne.

rism ji erebî رسم (resm), hevrehê aramî رسم (ruşma), îbrî רושם (roşem)

riste ristîn - -in + -e

ristik ristîn - -in + -ik

ristin rehê dema niha -rê-, hevrehê farisî رشتن (rişten, rehê dema niha -rêş-), avestayî rêş-, çekî příst, rûsî прѣсть (pryasti), polonî prząść, latgalî sprēst, latviyayî vērpt, hemû ji protohindûewropî sprest-. herwiha têkilî rîs, rîş, rî, rih, reh...

risûmat ji erebî, binêrin resim, resmî

riş hevrehê soranî ریش (rîş), farisî ریش (rîş), pehlewî rêş, ji protohindûewropî wréh₂ds (reh, ra) ku herwiha serekaniya reh û rêv yê kurdî ye jî (binêrin: reh, rêv). Forma "rîş" ji farisî ketiye soranî ji ber ku "ş" ya farisî hevberî "h" ya kurdî ye: farisî "çeşm" kurdî "çehv > çav", farisî "aşna" kurdî "hîn" (hîn bûn/kirin).

rişig ji protohindûewropî wréh₂ds (reh), hevrehê soranî رەگ / reg, farisî ریشه (rîşe), yûnaniya kevn ῥίζα (rihîza), latînî radix, fransî racine, inglîzî root û wort, swêdî rot û ört, albanî rrënjë. ji heman rehî: rih / rî, rêv.

ritil Bi metatezê ji lître / lîtir

ritilsek ritil + se + -k anku "wek ritilên/gunên seyan/kûçikan"

rîtin protohindûewropî: rei- ("herrikîn") protoaryayî: rai- ("rîtin, gû kirin") Avestayî: irita- ("rîtin, gû kirin") Middle Persian: riy- ("rîtin, gû kirin") Sogdî: rym ("---") Farisî: rīdan / rī- ("rîtin, gû kirin") Belûçî: rīt / rī- ("rîtin, gû kirin") siv: rīd / rīn- ("rîtin, gû kirin") anarayî: rīx- ("kar, emel") ... Kurmancî: rîx, rêx ("rîx"), rîtin ("rîtin") Kurdî (Soranî): rêx ("rîx") Zazakî: rêx ("rîx") Sanskrîtî: ray- ("herrikîn, çipîn") Latînî: rīvus ("herrikîn") Almanî: rinnen ("bazdan; herrikîn") İnglîzî: run ("bazdan; herrikîn") ... Çavkanî: Cheung p.188, Watkins p.71, Etymonline

ritûbat ji erebî رطوبة (ruṭûbet) ji rehê رطب (r-ṭ-b-: nemdar bûn, şil bûn), hevrehê aramî ܪܬܒܬܐ / (reṭiba / reṭiva: nem, şilî), akadî retabu.

rîtxane rîtin - -in + -xane

rîvî hevrehê soranî rûde, pehlewî rodîg, belûçî rot, rotink, rotînk, ji îranî

riwayet ji erebî, têkilî rawî

riweknasî riweknas + -î ji riwek + -nas + -î

rîx ji ("rîtin") ya farisî, îrite ("rîtin") ya avestayî, rey ("herrikîn") ya sanskrîtî, ῥέω (rêw: herrikîn ya yûnaniya kevn, rivus ("robar, herrik") ya latînî, остров (ostrov: girav: "cihê ku av li dor diherrike"), almanî run ("bezîn")... protohindûewropî: rei- ("herrikîn") protoaryayî: rey- ("rîtin, gû kirin") Avestayî: îrite- ("rîtin, gû kirin") Middle Persian: rî- ("rîtin, gû kirin") Sogdî: rîm ("---") Farisî: rîden / rî- ("rîtin, gû kirin") Belûçî: rît- / rî- ("rîtin, gû kirin") siv: rîd- / rî- ("rîtin, gû kirin") Kurmancî: rîx, rêx ("rîx"), rîtin ("rîtin") Kurdî (Soranî): rêx ("rîx") Zazakî: rêx ("rîx") Sanskrîtî: rey- ("herrikîn, çipîn") Latînî: rîvus ("herrikîn") Almanî: rinnen ("bazdan; herrikîn") Înglîzî: run ("bazdan; herrikîn") ... Çavkanî: Cheung p.188, Watkins p.71, Etymonline

riyal bi rêya erebî yan farisî jispî real ji latînî realis (rast, heyî, reel, real) ji res (tişt)

riyaset ji erebî, têkilî reîs

riyaziye erebî >>> الرياضيات

riz Hevrehê peyva birinc e, li wê binêrin.

rizgar riz + -gar, riz- ji protohindûewropî h₃rĕǵs (serwer, serok, serkêş, rêber, rêzan, serperîşt) ji h₃rĕǵ- (rast çûn; rast kirin; bi rê ve birin), protoaryayî rec-, hevrehên sanskrîtî राजन् (racen: serwer), ji rej- (ferman kirin, bi rê ve birin), avestayî rez- (dirist kirin, sererast kirin, bi rê ve birin), farisiya kevn red-, farisiya nû رستن (resten: rizgar bûn, reha bûn, filitîn, xilas bûn), رستگار (restgar: rizgar, azad, reha), رج (ref, sef, kom), رده (dor, sire), yûnaniya kevn oregein, latînî rego (bi rê ve birin) û rēx (serwer, padişa) > fransî roi > inglîzî royal. Hevrehên din yê kurmancî: rade, rast, rêz, rîs, araste, rajman, arayîş, rayengir, rist, riste, ristik, ristin... herwiha hevrehê vi-raşt-ene (çêkirin) ya kirdkî/zazakî û rehê wê yê dema niha -viraz- (çê-d-, çêdike).

rizîn Ihtimal e bi metatezê ji protohindûewropî ġerh₂- (gihîştin, pîr bûn), hevrehê soranî ریزان / rizan, farisî رسیده (resîde: gihîştî), osetî зæрóнд (jerond), sanskrîtî जरन्त (cerente: pîr, mezin), ermenî ծեր (çer: pîr, mezin), rusî зреть (zrêti: gihîştin), yûnaniya kevn γέρον (gêron: pîr, mezin), almanî Kerl (mêrik), inglîzî churl (gundî, cahil)...

rizq ji erebî رزق (rizq: xwarina rojane) jipehlewi rozîg (xwarina rojane), hevrehê farisî روزی (rûzî), têkilî roj ya kurdî.

rizyane hevrehê farisî رازیانه (razanê), pehlewi razyanig, ji îranî

rizyank hevrehê farisî رازیانه (razanê), pehlewi razyanig, ji îranî

ro hevrehê zazakî ro, soranî روبر (rûbar), farisî رود (rûd), pehlewi rot, hexamanişî rewteh-, avestayî rewde-, sanskrîtî स्रवति (sreveti-: herrikîn), ermeniya kevn առու (arû: co, cobar) û առողջութ (arogem: av dan), îrlendiya kevn sruth (ro, robar), lîtwanî sravėti (herrikîn), yûnaniya kevn ῥέω (rêw: herrikîn û ῥοθμός (ruθmos: rîtm), polonî strumień (ro, robar), rûsî остроб (ostrov: girav), inglîzî stream (ro, robar, herrik), almanî Strom (ro, robar), swêdî ström (ro, robar)... Hemû ji protohindûewropî srew- (herrikîn; ro)

robar protohindûewropî: sre- ("herrikîn") + -bar (berav) ya kurdî. Eslê peyvê maneya "berava royî" dide. protoaryayî: hreu- ("herrikîn") Avestayî: raotah- ("ro, robar") Farisiya Kevin: rauta ("ro, robar") Pûnjabî: rwd ("ro, robar") Sogdî: rwt ("ro, robar") Farisî: rōd ("ro, robar") Belûçî: rōt ("ro, robar") ... irKurdî: ro, robar ("ro, robar") Hewramî: rud ("ro, robar") Zazakî: ro, roy, robar ("ro, robar") Sanskrîtî: srotas- ("ro, robar") Yewnanî: rheuma ("ro, robar") Almanî: Strom ("ro, robar")İnglîzî: stream ("ro, robar") ... Çavkan: Horn p.139, Cheung p.140, Watkins p.83, MacKenzie P.133, Etymonline

Robîn ji ro (roj yan ronahî) + -bîn- (rehê dema niha ji lêkera dîtinê) anku "robîn: yê ku ronahiyê/rojê dibîne.Lê "Robîn" bi xwe navekî navneteweyî ye, di gelek zimanan de heye. Diyardeyeke/fenomeke giştî heye ku kurd navên navneteweyî, yên ku bi kurdî jî dikarin maneyê xweş bidin, didin zarokên xwe: Robîn, Tara, Sosin, Zozan hin ji van nimûneyan in. Hemû navên navneteweyî ne (Sosin û Zozan li ber Susanne, Susan, Susanna hatine çêkirin). Lê kurd wan navan wek yên xwe dibînin û dema ku wan li zarokên xwe dikin, li maneya wan ya bi kurdî difikirin. Bo nimûne, dema ku kurdekî navê kurê xwe kiriye Robîn, ew ne li Robin Hoodê li nav daristanên İnglîstana serdema navîn difikire lê hêvî dike ku jiyana kurê wê/wî tijî roj û ronahî be, geşî û xweşî be. Gava ku kurdekî navê Tara li keça xwe dike, ne ku dixwaze rêzgiriyê li xwedawendeke dînekî din (ku belkî ti haya wî jê nîne) bike lê dîsa hêvî dike ku jiyana kurê wê/wî tijî roj û ronahî be, geşî û xweşî.Di zimanên din de jî ev diyarde heye. Anku navên biyanî digirin û wek peyveke di zimanê xwe de fehm dikin.

robot jislovaki robota (ked, kar)

rock ji inglîzî

Rodîna ji zimanekî ewropî Rodina bi lihevanîna dengî-wateyê heçku ji peyva ro (roj) + dîn be. Heta wek ku ji ruh + dinya be jî hatiye ravekirin.

roj ji protohindûewropî lewk- (biriqîn, ronahî dan) > protoaryayî rewç-, têkilî reoc- ya avestayî, recceh ya farisiya kevn, roc ya sanskrîtî, parsî, pehlewî û zazakî, roz ya farisî, loys (ronahî) ya ermenî, lux (ronahî) ya latînî, leukos (ronahî) ya yûnaniya kevn, Licht ya elmanî, light (ronahî) ya inglîzî... Hevrehê ron û rewşen. protohindûewropî: lewk- ("biriqîn, ronahî dan") protoaryayî:rewç- ("biriqîn") Avestayî: reoc- ("biriqîn, ronahî dan"), raocah- ("ronahî") Farisiya Kevin: recceh- ("roj")Pûnjabî: roc ("roj")Middle Persian: roc ("roj")Sogdî: roc ("roj")Farisî: roz ("roj")Belûçî: roç ("roj") ... ir kurmancî: roj ("roj") Kurdî (Sorani): roj ("roj") Zazakî: roc / roj ("roj")Sanskritî: roc ("biriqîn, ronahî dan")Ermenî: loys ("ronahî")Yewnanî: leukos ("ronahî, spêde")Latînî: lux ("ronahî")Almanî: Licht ("ronahî")Înglîzî: light ("ronahî") ... Çavkanî: Cheung p.316, Horn p.139, Watkins p.49, Etymonline Hevreh: ron, ronahî, rewşen

rojavan ji kurmancî rojava + -van

rojbûna pîroz kurdî Roj+bûn+a+pîroz

rojgar ji îranî, hevrehê soranî رۆژگار (rojgar), farisî روزگار (rûzgar), pehlewî rozkar (karê rojê), binêrin: roj + kar

rojî ji îranî, têkilî roj, hevrehê soranî رۆژوو / rojû, zazakî roce, farisî روزه (rûzê), sogdî roçeg. Oruç ya tirkî ji zimanekî îranî ye û "o" li destpêkê zêde bûye, wek çawa ku di tirkî de î li destpêka peyva Stenbol jî hatiye zêde kirin.

roman ji fransî roman

romannivîsî romannivîs + îyanroman + nivîsî

romans ji fransî romantique yan inglîzî romantic

romantîk ji fransî romantique yan inglîzî romantic

Romanya têkilî Romê ji ber ku zimanê Romanyayê ji latînî anku zimanê Romê peyda bûye

ron têkilî peyva roj, roprotohindûewropî leuk- ("biriqîn, ron bûn") > louk-sno- ("ron") protoAryayî ra rewşin- ("biriqîn, ron bûn") Avar: rewşne- ("ron") Pûnjabî: wruşn- ("biriqîn") Pehlewî: roşen- ("ron") sogdî: ruxşin- ("ron") Farisî: roşen- ("ron")Osetî: roxs ("ron") Kurmancî: ron ("ron") Kurdî (Sorani): ronak, roşin ("ron") ...Hewramî: roşin ("ron") ... Zazakî: roşn ("ron")Latînî: lūna ("heyv") ... Çavkanî: Cheung p.321, Horn p.140, Watkins p.49, MacKenzie P.128, Etymonline Hevreh: roj

ronahî ron + -ahîBi avestayî reoxşn-, bi pehlewî rôşnak.

ronakî ron + -akî Bi avestayî reoxšn-, bi pehlewî rôşnak.

Ronas ro (roj) + -nas

rondikên timsahan Biwêj, bide ber inglîzî crocodile tears, fransî larmes de crocodile, erebî دموع التماسيح

rontgen ji navê peydakerê wê Wilhelm Conrad Röntgen

roportaj ji fransî reportage ji report + -age

roşan ro (roj) + şan

rota ji îtalî rotta, hevreh fransî route ji latînî via rupta (rêya bi kotekî vekirî) ji rupture (şkandin)

rovî Bi pehlewî rôbas, bi sanskrît lopake.

rû hevreh soranî روو (rû), feylî / kelhurî rwî / rî, zazakî ri / rî, farisî روی (rûy) û رخ (rox), pehlewî roy, avestayî reođe-, hemû ji îranî. Belkî ji protohindûewropî, hevreh heman peyvê bi zimanên slavî, bo nimûne rûsî лицо (líço) ji ber ku "l" ya protohindûewropî di îraniya kevn de bûye "r" (binêrin "roj" yan "rijandin") çunkî "l" di îraniya kevn de tine bû.

rubî ji fransî ruby

ruh ji erebî روح (rûh: ruh; bêhna xweş), hevreh aramî רוח / رُوح (rûxa: ruh) û ריהא (r-y-ħa: bêhna xweş), îbrî רוּח (rûxe: ruh). Ji heman rehî rihan.

rûjig ji îranî, têkilî roj, hevreh soranî روژوو / rojû, zazakî roce, farisî روزه (rûzê), sogdî roçeg. Oruç ya tirkî ji zimanekî îranî ye û "o" li destpêkê zêde bûye, wek çawa ku di tirkî de İ li destpêka peyva Stenbol jî hatiye zêde kirin.

rûjna têkilî peyva roj, roprotahindûewropî leuk- ("biriqîn, ron bûn") > louk-sno- ("ron") protoAryayî ra rewxşin- ("biriqîn, ron bûn") Avar: rewxşne- ("ron") Pûnjabî: wruşn- ("biriqîn") Pehlewî: roşen- ("ron") sogdî: ruxşin- ("ron") Farisî: roşen- ("ron") Osetî: roxs ("ron") Kurmancî: ron ("ron") Kurdî (Soranî): ronak, roşin ("ron") ... Hewramî: roşin ("ron") ... Zazakî: roşn ("ron") Latînî: lūna ("heyv") ... Çavkanî: Cheung p.321, Horn p.140, Watkins p.49, MacKenzie P.128, Etymonline Hevreh: roj

rûmet Bi maneya "hêjatî, qedir, giranî, namûs, şeref..." ji aramî رُوح (hêjatî, bilindahî) ji rehê رُوح (r-w-m-: bilind bûn, hêja bûn), hevreh îbrî רוּם (rom: bilindahî). Maneya "rû, gep, alek" di bin tesîra peyva kurdî/îranî "rû" de hatiye lê zêdekirin.

rûn hevreh soranî روُن (ron), kurdiya başûrî rûn, zazakî ron, hewramî ruwen, farisî روغن (rewxên, rowxên), belûçî rugen, avestayî ruwgne-, almanî Rahm (sertûk), holendî room, norwecî rømme, îzlendî rjómi, inglîziya kevn rēam, inglîziya devokî ream.... hemû ji

protohindûewropî: roughmen- (sertûk, rûn) ji rewêgh- (meyandin, havên kirin)Çavkanî: Horn r. 140, Watkins r. 72, MacKenzie r. 130, Etymonline

Rûname ji rûname, ji rû + -name

rûniştgeh rûniştin - -in + -geh

rûniştî rûniştin - -in + -î

rûniştvan rûniştin - -in + -van

rûpoş rû + poşîn - -în

rûs Bi zimanê Akkadî, li salan 3000-2500 berê Isa, em dibêjin "erû" an "urrû"
<http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e4978.html>. Peyva "rûs" gelek kevn e.

rûsar ji navdêr rû û ji rengdêr sar

rût herwiha rûs, hevrehê soranî روت (rût), farisî روت (rût), رت (rut), روده (rûdê), لوت (lût), روخ (rûx), لخت (loxt), پەشتوی لوش (lûts), ji îranî.

rûtîn ji fransî routine ji route (rê)

rûvî protohindûewropî: wlp- / lup- ("rûvî") protoaryayî: laupāša- ("rûvî")Avestayî: urupis- , raopi- ("çeqel, rûvî")Middle Persian: rōbās ("rûvî")Pûnjabî: rwbs ("rûvî") sogdî: rwbs ("rûvî")Farisî: rōbāh ("rûvî"), gurbe ("pisîk")Osetî: robas ("rûvî")Belarûsî: ropask ("rûvî")Tatî: luwās ("rûvî")Kîrîbatî: lavās ("rûvî") ... irKurmancî: rûvî, rovî ("rûvî") Kurdî (Sorani): rêwî ("rûvî") Hewramî: ruwase ("rûvî") Zazakî: lûy ("rûvî")Sanskritî: lopāka- ("rûvî")Yewnanî: alōpēx, ("rûvî") Latînî: vulpēs ("rûvî")Ermenî: alovēs ("rûvî") ... Çavkanî: Schwartz p.283, MacKenzie P.124, Horn p.139

ruxîner -ruxîn- (< ruxandin) + -er

rû hevrehê soranî روو (rû), feylî / kelhurî rwî / rî, zazakî ri / rî, farisî روی (rûy) û روخ (rox), pehlewî roy, avestayî reođe-, hemû ji îranî. Belkî ji protohindûewropî, hevrehê heman peyvê bi zimanên slavî, bo nimûne rûsî лицо (líço) ji ber ku "l" ya protohindûewropî di îraniya kevn de bûye "r" (binêrin "roj" yan "rijandin") çunkî "l" di îraniya kevn de tine bû.

-s-

sabir ji erebî, têkilî sebr

sabotaj ji fransî sabotage ji saboter, têkilî sabote, sabotor

sabote ji fransî saboté ji saboter

sabotor ji fransî saboteur ji saboter

sabûn bi rêya erebî صابون (sabûn) ji latînî sapo ji zimanekî keltî yan ji zimanekî cermenî ji protohindûewropî seib-, sib- (riştin, rijandin). Heman peyv serekaniya hevwaterên sabûnê yê bi zimanên din e jî (binêrin beşa wergerran li jêr).

sade ji îranî, hevrehê din ya kurmancî sahi / sayî, soranî سادە (sade), farisî سادە (sade), belûçî سادگ (sadeg), pehlewî sadek. Sade ya tirkî ji zimanekî îranî ye, bi paşpirtika tirkî -ce bûye sadece (bi tenê) jî.

sadîst bi rêya fransî sadiste ji navê Marquis de Sade + -îst

saet hevrehê soranî ساعەت / ساعەت (saet / seet), farisî ساعت (saet), tirkî saat, ji erebî ساعة (saet), hevrehê îbrî שעה (şae), herdu ji aramî שעתא / سעה (şata) ji שמש / عد (şsa: dem, gav, bîsk, kêlik, bêhn). سات (sat: gav, bîsk, kêlik ya soranî jî ji eynî rehî ye. Peyva "saet" ji erebî li hemû dinyaya misilman û gelek milet û welatên cîranên wan jî belav bûye: azerî saat, abxazî acaat (asaat), gurcî საათო (saati), kirgîzî caat (saat), makedonî caat (saat), oyxurî سائەت (saet), ozbekî soat, qazaxî сағат (sağat), sirbî cat (sat), somalî saacad (saed), swahîlî saa, teterî сәғат (seğet), tirkmenistanî sagat, xirwatî sat...

sag têkilî zan, zayîn, sava

saga ji norsiya kevn

saha ji erebî ساحة (sahe), wek saha ketiye tirkî jî.

sahî yan ji îranî û hevrehê peyva sade yan jî ji erebî صحو (şehw), hevrehê aramî سه (şexwa) û îbrî שח (sex)

sahor ji erebî سحور (sihûr)

sakar sakarî sakarîti sakarti

sake bi rêya inglîzî sake ji japonî 酒 (alkol)

sal hevrehê soranî سأل (sa), belûçî سال (sal), farisî سال (sal), tacikî сол (sol), talîşî سال (sal) û sor, pehlewî sar, zazakî serre, avestayî sirde-, hexamenişi seridhe-, sanskrîti शरद् (şered: 1. payiz 2. sal) hemû ji protoaryayî. Belkî كال (kal) ya peştûyî jî ji eynî rehî be. سال (sal) ya urdûyî û साल (sal) ya hindî ji zimanên îranî hatine wergirtin; peyva sanskrîti शरद् (şered) di wan de maneya "payiz"ê dide. տարի (tari) ya ermenî jî belkî ji zimanên îranî be. Bo hin nimûneyên din jî ku "-rd-" ya îraniya kevn di kurmancî de dibe "l", binêrin "al, gel, çil (40)"...

salix ji tirkî salık (salox, nûçe, xeber), hevrehê salmak (berdan, belav kirin, şandin), sallamak (hejandin), saldırmak (êriş kirin, bi ser de girtin)

salon bi rêya fransî salon ji îtalî salone (odeya mezin)

saloxet têkilî salox

salsa ji spanî salsa

saman ji îranî, hevrehê farisî سامان (saman), pehlewî saman (tixûb), parsî sahman. *uwhûwû* (sahman: tixûb, hed, sînor, hidûd) ji zimanekî îranî hatiye deynkirin.

samba ji portugalî

samî ji navê kurrê mezin yê Nûh-pêxemberî (bi erebî Sam, bi îbranî Şem yan Şêm ku ew jî ihtimal e ji akadî ye şumu anku kurr yan nav, bide ber erebî ism (nav))

samîmiyet ji erebî: samîmî + -yet

sanahî ji îranî, bi metatezê ji asan

sandwîç ji inglîzî sandwich, ji navê kesê ku tê bawerkirin ku sandwîç îcad kiriye.

sansûr ji fransî censure ji latînî cénsūra ji cénus

santrafor ji inglîzî center-forward yan centre forward

santrîfuj ji fransî centrifuge

sapok ji rûsî canor (sapog)

saq ji erebî ساق (saq), hevrehê aramî عَصَا (şaqa), îbrî שֹׁף (şoq)

saqî ji erebî ساقِي (saqî) ji rehê s-q-y- (vexwarin danê), hevrehê aramî אֶשְׂפָא (şaqya), akadî şaqû

saqo ji îtalî sacco (1. cûnekî çakêtan 2. tûrik, telîs, çival) ji latînî sacco (tûrik, telîs, çival) ji yûnanî σάκκος (sakkos) jifeniki jimisri סַק (saq), hevrehê akadî סַק (seqqu). Bi maneya "tûrik" ketiye piraniya zimanên ewropî: inglîzî sack, fransî û romanî sac, portugalî û spanî saco, almanî Sack, holendî zak, swêdî säck, danmarkî sæk, norwecî sekk, fînlandî säkki, mecarî zsák...

sar protohindûewropî gel- / gol- ("sar, sar bûn") (di zimanên arî de k/g ya protohindûewropî bi pirranî dibe s û l dibe r) protoaryayî Avar: serte- ("sar") Pehlewî: serd- ("sar") Pûnjabî: srd- ("sar") sogdî: srt- ("sar") Farisî: serd ("sar") Belûçî: sert ("sar") Osetî: seld ("sar") Kurmancî: sar ("sar") Kurdî (Sorani): sard ("sar") Hewramî: serd ("sar") Zazakî: serd ("sar") Latînî: gelû ("sar") Almanî: kalt ("sar") Înglîzî: cold ("sar") Çavkanî: Horn p.161, Cheung p.337, Watkins p.25, MacKenzie P.120, Etymonline Hevreh: serma, sarma

sarsen Belkî ji erebî شَرْقِيَّين (şerqiyîn) anku rojhilatî

sard Bi hind û ewropî gel-t, bi avestayî serête, bi pehlewî sert, bi zazakî û farisî serd, bi inglîzî cold. Kurmancî dengê dye dike winda.

sarî sar + -î jikurdi

sat ji saet ji erebî ji kurdî vê satê, sata berê, sata çûyî, sata ku ew hat

sava hevrehê soranî ساولا (sawa), kurdiya başûrî sawa, hevrehê ermenî yan ji ermenî զավակ (zavak / zavag: zarrok), bi ermeniya kevn զավակ (zavak). Eslê peyva ermenî jî baş nayê zanîn. Mimkin e ku ew bi xwe ji îranî be, têkilî zan, zarrok lê ew jî ne eşkere ye ji ber ku beşa "-va / -vak /-vag / -wak" bê şirove dimîne. "Sava" (mizgînî, peyam) ya tirkî bi ihtimaleka mezin ji eynî rehî ye. herwiha mirov dikare li hevrehîya peyva "sava" li gel peyva "sebî" jî bifikire lê ew jî ne bêguman e.

savar Koka wê ne diyar e, hevrehê dawar (cawar) ya ermenî ye. Wek zavar ketiye hin devokên tirkî jî.

saw Binihêreç sam

sawiten protoaryayî: sew- ("sûn, tîj kirin")Pûnjabî: s'w- ("pelixandin")Middle Persian: sd- /say- / ("sûn")Farisî: sûden- / sây- ("sûn")Kurmancî: sûn, sûtin, hesûn- / -sû-, -hesû- ("sûn")Hewramî: sewe ("sûn")Zazakî: sawiten / saw- ("sûn") Sanskrîtî: śā- ("sûn, tîj kirin")

sax ji tirkî sağ (1. jîndar, ne mirî 2. rast, aliyê rastê) ji tirkîya kevn sag-, hevrehê azerî sag, gagawzî saa. Heman peyv wek սաղ (sağ) ketiye ermenî jî.

sayt ji inglîzî site (bi wateya malperr) yan side bi maneya hêl

saz ji farisî ساز (saz, dirist, çêkirî, makîne, birêk) ji -saz- ku rehê dema niha ji lêkera ساختن (saxten: çêkirin, dirist kirin, ava kirin) e, bi pehlewî saxten, rehê dema niha -saç-.

se Bi medî speke, bi farisiya kevin seke, bi farisiya navîn seg, bi zazakî espe. Peyva seyî ji farisiya navîn ket kurdî. Bi kurdiya orîjînal ev peyv speg bibû, lê bûye winda. protohindûewropî: kwon- ("se, kûçik") protoaryayî:Avestayî: spān- ("se, kûçik") Middle Persian: sag ("se, kûçik") Hotenî: sve ("se, kûçik") Farisî: sag ("se, kûçik") Talîşî: sipa ("se, kûçik") Semnanî: esbe ("se, kûçik")...ir Kurmancî: se ("se, kûçik") Kurdî (Soranî): seg ("se, kûçik") Hewramî: sipe ("se, kûçik") Zazakî: espe ("se, kûçik") Sanskrîtî: svān- ("se, kûçik") Ermenî: šun ("se, kûçik") Yewnanî: kuōn ("se, kûçik") Latînî: canis ("se, kûçik")Almanî: hund ("se, kûçik") Înglîzî: hound ("se, kûçik") ... Çavkanî: Horn p.164, Watkins p.46, Etymonline

sê ji protohindûewropîtrei ("sê") protoaryayî θrayah ("sê")Avar: θrī ("sê")Pûnjabî: hry ("sê")Sogdî: dhry ("sê")Pehlewî: sī ("sê")Farisî: se ("sê")pe: dre ("sê") ... irKurmancî: sê, sisê ("sê")Kurdî (Soranî): sê ("sê")Hewramî: yare ("sê")Zazakî: hîrê, hîrî ("sê")Sanskritî: trayas ("sê")Yewnanî: treis ("sê")Latînî: tres ("sê")Almanî: drei ("sê")Înglîzî: three ("sê")...Çavkanî: Horn p.173, Watkins p.93, MacKenzie P.137, Etymonline

seadet ji erebî, têkilî seîd û siûd

sebîl ji erebî سبيل (sebîl) ji aramî שבילא (şibîl) ji rehê שבל (ş-b-l-: birin, ajotin). ji heman rehê aramî שבלחן (şevîl) ya ermenî û şiverê ya kurdî. Binêre: "şiverê".

sebr ji erebî صبر (şebir)

sebt ji erebî yan îbranî

sebx ji erebî صبغ (şebx), hevrehê aramî صبا (şebaa / sevaa), îbrî צבע (tseva)

secere ji erebî şecere (dar)

sed hevrehê soranî سدد (sed), zazakî se, صد (sed), pehlewî sed, avestayî سده (sete-), peştûyî سل (sil), sanskrîtî शत (şeta-), hindî सौ (sew), urdûyî سو (sew), lîtwanî šimtas, latviyayî simts, pîrraniya zimanên slavî sto (bi alfabeya krîlî сто), latînî centum, fransî cent, îtalî cento, portugalî cem, spanî cien, ciento, yûnaniya kevn êκατόν (êkaton), inglîzî û danmarkî hundred, almanî Hundert, swêdî hundra, norwecî hundre... hemû ji protohindûewropî kṛtóm yan dṛkṛtóm (sed, 100 - k-ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe "s") ji dékṛt (10), binêrin deh. Çavkanî: Horn p.160, Watkins p.15, MacKenzie P.126, Etymonline

sedaqet ji erebî, têkilî sadiq

sedef ji erebî صدف (şedef)

sedem hevrehê a yan bi rêya farisî صدمه (sedemê: ziyan, êşandin ji erebî صدمة (şedme: şok, tesîr). ji heman rehê belkî bi metatezê: semed ya bi maneya merem, mebest, mexsed

sedeqe ji erebî صدقة (şedeqet) ji aramî צדקה (şideqa) ji צדק (ş-d-q-: adil bûn, xêrxwaz bûn)

sefalet ji erebî سفالة (sefalet: sefalet < nizmatî) ji rehê سفلى (s-f-l-: nizm bûn, li jêr bûn), hevrehê aramî שפלה (ş-p-l-), akadî şepalu. ji heman rehê: seffil.

sefandî sefandin - -in + -î

sefaret ji erebî, têkilî sefir

sefer ji erebî سفر (sefer) ji aramî ספר (s-p-r-), hevrehê akadî seperru (erebe, erebane). Safari ya zimanên ewropî ya bi maneya "geştên li Afrîkayê bo dîtina heywanên kûvî" jî ji erebî ye.

sefine ji erebî سفينة (seffinet) ji aramî ספינתא / ספינה (sipîne / sepînta: 1. keştî 2. dep, texte, lewhe, darê hilûkirî > kurdî sepandin), hevrehê akadî sepanu (hilû kirin, edilandin, edil kirin). ji heman rehê: "sepandin".

sefink sefandin > -sefin- + -k

segvan hevrehê soranî سهگوان (segwan), farisî سگبان (segban), ji seg + -van ji îranî. Wek seğmen, seymen û sekban ketiye tirkî jî.

sehm ji îranî ku herwiha di pehlewî û farisiya navîn de jî hebû. Bervajî ku tê bawerkirin, "sehm" bi maneya "heybet" ne ji erebî ye.

sehol Nayê zanîn lê mimkin e ku bi metatezê û veguhastina L/R hevrehê farisî هسر (heser: cemed, qeşa, sehol) be û herdu ji îranî bin. Li aliyekî din, bidin ber erebî ثلج (selc), herwiha ermenî սարույժ (saruyç).

sehwe ji erebî صحوة (şiyarî, hişyarî)

seîd ji erebî, têkilî siûd, seadet û mesûd

Seine ji latînî Sequana

sekin ji erebî, têkilî sikûn, sikûnet

sekinandin ji erebî سكن (sekene: sekinîn) + kurdî -andin, hevrehê aramî שכנ (ş-k-n-: sekinîn), akadî şekanu, têkilî sekn, sakin, sikûn, iskan, mesken, meskûn, misekin, sikûnet...

sekinîn ji erebî سكن (sekene: sekinîn) + kurdî -în, hevrehê aramî שכנ (ş-k-n-: sekinîn), akadî şekanu, têkilî sekn, sakin, sikûn, iskan, mesken, meskûn, misekin, sikûnet...

sekitîn ji erebî سکت (sekete: "bêdeng bûn", binêrin iskud)

seko ji tirkî, bi tirkîya nû seki, bi tirkîya kevn sekü, hevrehê mongolî sekü- (bilind kirin, rakirin)

seksiyon bi rêya fransî section ji latînî sectio ji secare (ker kirin, birrîn)

seksolog bi rêya fransî sexologue seks + -olog

seksolojî bi rêya fransî sexologie ji seks + -olojî

sektorel ji fransî secteur + -el

sekuler bi rêya fransî seculaire yan inglîzî secular ji latînî saecularis (demkî, heyamî) ji saeculum (serdem, heyam)

sêl ji ermenî, bi ermeniya kevn սեղան (sêtan), ermeniya nû սեղան (sêgan). Lê herwiha mimkin e ku ermenî ew ji kurdî wergirtibe: di herdu zimanan de heye lê ne diyar e ka kê ji yê din wergirtiye.

selam erebî >>> سلام

Selam ji erebî selam

selâm erebî >>> سلام

selamuneleykum ji erebî selam + -un + eleykum ("aştî li ser we be")

selat ji erebî صلاة (şelat) ji aramî צלוּתָא (şilûta). ji heman rehî: selewat, sellî.

sêlav hevrehê din ya kurdî sûlav / sîlav, farisî سیلاب (seylab) û سِیل (seyl), tirkî sel ji erebî سِیل (seyl) + ji îranî av

Selenit ji Silovîniyê

selenît ji γûnanî Σελήνη (Selên: xwedaya heyvê) -ît ji σέλας (sêlas: geş, ron)

seletan herwiha seretan, hevrehê soranî سرەتەن (seretan), farisî سرطان (seretan), hemû ji erebî سرطان (sereţan), hevrehê aramî سهرة (serţana), îbrî סרטן (serţan) ji rehê s-r-ţ- (xurandin). Peyvên ermeniya navîn սարատան (saratan), սարատայն (saratayn), սարաթան (sarat'an) û peyvê swahîlî saratani jî ji erebî hatine wergirtin.

selewat ji erebî صلوات (şelewat) ku pîrrhejmara "selat"ê ye û hevrehê צלות (şelewta) ya aramî ye yan jî yekser ji aramî ye.

self-determînasyon ji inglîzî self-determination ji self (xwe) + determination (birryardan, diyarkirin). Tevî ku peyv ji inglîzî hatiye wergirtin lê determination li gor bilêvkirina frensî adapteyî kurdî hatiye kirin.

selik ji erebî سلة (sellet) + kurdî -ik, hevrehê aramî סלה (sella), akadî sellû

selîm ji erebî, têkilî silamet

sêlim ji erebî سلم (sullem), hevrehê îbrî סלם (sullam) û bi metatezê herwiha aramî סלמ (sibbilθa) û akadî 𐎢𐎣𐎤 (simmiltu GEŞGALAM)

selixandin ji erebî سلخ (s-l-x-: gurûn, selixandin, çerm jê kirin) + kurdî -andin

selixîn ji erebî سلخ (s-l-x-: gurûn, selixandin, çerm jê kirin) + kurdî -în, hevrehê aramî סלס (şelxa), îbrî סלח (şêlax)

Selma ji erebî, hevrehê Selman, Selam, selam, silametî, silav...

selmêşk selika mêşan + -k

Selsebîl ji erebî سلسبيل (Selsebîl) ji aramî סלשביל (silşibîl: co, cobar) ji סל (sil: co) + סביל (şibîl). Binêre: şiverê. סביל

sema hevrehê tirkî sema, farisî سما (sema), "reqsa derwêşan", kurtkirina "reqsa / govenda semayî" anku "esmanî, dînî, xwedayî", ji erebî سماء (semay: esman), hevrehê maltayî sema, aramî סמא (şimeya), îbrî שמים (şamayim), geezî û tingrînî 𐩦𐩣𐩠 (sāmay), ugarîtî šmm, šmyn, erebiya başûrî s1myn, s1mhm, mendayî šumia, fenîkî šmm... hemû ji proto-samî šamāy-.

semawer hevrehê farisî سماور (semaver), erebî ساموار (samewar) / سموار (semewar), tirkî semaver, hemû ji rûsî самовар (samovar: semawer, "bi-xwe-kel") ji само (xwe, bi xwe) + варить (varîti: kelîn)

sembol bi rêya fransî symbole ji latînî symbolus / symbolum ji γûnanîya kevn σύμβολον ji συμβάλλω ji σύν + βάλλω ("lê didim", "diavêjim")

sembolîze bi rêya fransî symbolisé ji symboliser ji latînî symbolus / symbolum ji yûnanîya kevn σύμβολον ji συμβάλλω ji σύν + βάλλω ("lê didim", "diavêjim")

sement ji latînî caementum (kevirê xanî)

semînar Semînar ji seminar ya inglîzî ye lê semîner ji seminaire ya fransî ye. Herdu jî ji seminarium ya latînî ne ku tê wateya zeviyê.

sempatî bi rêya fransî sympathie ji yewnanî συμπάθεια

sempatîzan têkilî sempatî

sempozûm bi rêya fransî symposium ji inglîzî symposium ji yewnanî sympotein ("bi hev re vexwarin")

semt ji erebî سمت (semt) ku bi rêya zimanên ewropî wek zenît jî ketiye kurdî.

sena ji erebî سناء (senai), hevrehê aramî سنا (şenna)

senarîst ji fransî scénariste, têkilî senaryo

senaryo ji îtalî scenario ji latînî scaena ji yewnanî σκηνή (dik, şano)

senator bi rêya inglîzî senator yan fransî sénateur ji latînî senātor ji senex (pîr, pîremêr)

sendelî ji erebî صندل (şendel) ji latînî sedile (kursî) ji sedeo (rûniştin) ji protohindûewropî sed- (rûniştin) ku herwiha serekaniya peyvên kurdî ni-ŞT-in û rûni-ŞT-in e. Heman peyv wek صندلى (şendelî) ketiye farisî û wek sandalye ketiye tirkî jî. Di kurdî de peyva kursî berbelavtir e.

sendîka ji fransî syndicat

senem ji erebî صنم (şenem) ji aramî שלם (şelm) ku wek שלם (tsêlêl) ketiye îbrî jî, ji rehê שלם ((ş-l-m: tiraşîn, birrîn, telaştin).

senet ji erebî صناعة (şinaet). ji eynî rehî: sinaî, arsenal.

senfonî ji fransî symphonie

seng hevrehê farisî seng (kevir, ber), hexamenişî esege (kevir, ber), ji îranî. ji eynî rehî sing ya kurdî

senger têkilî seng

sênî hevrehê soranî سینی (sînî), farisî سینی (sînî), tirkî sini, hemû ji erebî صينية (şîniyet: sênî, tiştên çînî) ji صيني (şînî: çînî) ji الصين (eş-Şîn: Çîn, Sîn), ji îranî, bi pehlewî 秦 (Çîn: Çîn, çînî, malê çînê, amanên ji Çînê, bi taybetî ferfûrî anku çînî) ji sanskrîtî चीन (Çîne) ji çînî 秦 (qín - di tîpguhêziya çînî de Q wek Ç ya kurdî tê gotin.) ji eynî rehî: çînî ku hem maneya "ji Çînê" (bi inglîzî "Chinese") û herwiha wateya "ferfûrî" (bi inglîzî jî "china") dide. Binêre herwiha: ferfûrî û çinar.

senîn têkilî se (zazakî)

sensîtîv ji fransî yan inglîzî sensitive ji sense (hest)

sent ji inglîzî cent ji fransî cent ji latînî centum (sed) ji peyvek hindûewropî ya ku herwiha serekaniya sed ya kurdî ye

sentaks ji fransî syntaxe

senter ji inglîzî center yan centre

sentez ji fransî synthèse

sentral ji fransî yan inglîzî central

sentûr hevrehê soranî سهنتور (sentûr), farisî سنتور belkî bi rêya erebî سنطور (senṭûr) ji aramî פסנתר (pṣentir) ji yûnanî ψαλτήριον (psaltêryon) ji ψάλλω (psallo: jenandin, lê dan) ji ψάω (psao: dest kirinê, pelandin). ji heman rehî peyvên rojavayî "psaltery, psalm" (Zebûr, stranên Zebûrê) ji ber ku li ber sentûra yûnanî dihatin gotin.

sepanandin ji aramî ספינתא / ספינא (sipîne / sepînta: 1. dep, texte, lewhe, darê hilûkirî 2. keştî > kurdî "sefîne"), hevrehê akadî sepanu (hilû kirin, edilandin, edil kirin). ji heman rehî: "sefîne".

separatîzm bi rêya fransî séparatisme yan inglîzî separatism ji latînî separare (parve kirin, ji hev veqetandin)

sepet hevrehê soranî سهبته (sebeta), farisî سپد (seped) / سيد (sebed), tacikî сабад (sebed), pehlewî seped. Sepet ya tirkî, سفت (sefeṭ) ya erebî, səbət ya azerî, себет (sebet) ya qazaxî û kirgîzî, savat ya ozbekî û azafate ya spanî (bi rêya erebî es-sefeṭ) ji zimanên îranî hatine wergirtin. Forma kurdî "sepet" bi kirasê tirkîkirî li kurdî veqetandine loma ji "seped" bûye "sepet" - di tirkî de bûye "sepet" ji ber ku tirkî "d" li dawiya peyvan qebûl nake.

seqanasî seqanas + -î ji seqa + -nas + -î

seqf ji erebî سقف (seqf)

ser ji protohindûewropî *ker-*, protoaryayî *ser-*, hevrehê serî, strî, strû, şax û six yên kurmancî, ser û şax yên zaravayên din yên kurdî û zimanên din yên îranî, sereh ya avestayî, शिरस् (sires: ser) û śṛṅga (şax) yên sanskrîtî, սաղ (ser: çiya) ya ermenî, kerewer ya hîtîtî, копова (manga, çêlek) ya rusî, kèras (şax) ya yûnaniya kevn, cornu (şax) ya latînî, horn (şax) ya inglîzî, Hirn (şax) ya almanî... protohindûewropî: *ker-* ("ser, şax") protoaryayî: Avestayî: sereh- ("ser"), *srwā-* ("şax") Middle Persian: ser ("ser") Sogdî: sr ("ser") Farisî: ser ("ser") Belûçî: ser ("ser") Osetî: ser ("ser") ... irKurmancî: ser ("ser") Kurdî (Soranî): ser ("ser") Hewramî: sere ("ser") Zazakî: ser, sere ("ser") Sanskrîtî: siras- ("ser"), srnga ("şax") Ermenî: sar- ("ser") Yewnanî: karē ("ser"),

karnon ("şax")Latînî: cornu ("şax")İnglîzî: horn ("şax") ... Çavkanî: Horn p.160, Watkins p.40, MacKenzie P.125, Etymonline

ser- 1. ser2. hevrehê sar

ser lê dan ser + lê + dan, wergerra baş vurmak ya tirkî ye

sera hevrehê soranî سەرای (seray) û سەرا (sera), farisî سرای (seray) û سرا ((sera), pehlewî sirad / sirah / siray, avestayî sraðe-, hexamenîşî sraðe-, ji îranî. Saray ya tirkî û azaerî, saroy ya ozbekî, сарай (saray) ya kirgîzî û qazaxî, սրահ (sirah) ya ermeniya kevn, սրահ (sira) ya ermeniya nû ji zimanên îranî hatine wergirtin. Peyva "seray" di zimanên ewropî de jî cih girtiye, bi taybetî di peyva "karwanseray" de, bi inglîzî caravanserai, fransî caravansérail, almanî Karawanserei, spanî caravasar / caravansaray, portugalî caravañçarai / caravañçará / caravancerá, rûsî каравансарай (karavansaray), îtalî caravanserraglio...

serab ji erebî سراب (serab), têkilî سرب (seribe: herrikîn)

seraf ji erebî صراف (şerraf), hevrehê akadî şerapu, têkilî serf û mesref.

seray hevrehê soranî سەرای (seray) û سەرا (sera), farisî سرای (seray) û سرا ((sera), pehlewî sirad / sirah / siray, avestayî sraðe-, hexamenîşî sraðe-, ji îranî. Saray ya tirkî û azaerî, saroy ya ozbekî, сарай (saray) ya kirgîzî û qazaxî, սրահ (sirah) ya ermeniya kevn, սրահ (sira) ya ermeniya nû ji zimanên îranî hatine wergirtin. Peyva "seray" di zimanên ewropî de jî cih girtiye, bi taybetî di peyva "karwanseray" de, bi inglîzî caravanserai, fransî caravansérail, almanî Karawanserei, spanî caravasar / caravansaray, portugalî caravañçarai / caravañçará / caravancerá, rûsî каравансарай (karavansaray), îtalî caravanserraglio...

seraza hevrehê azate ("esilzade") ya avestayî, azad ("esilzade; azad") ya pehlewî, آزاد (azad: azad) ya farisî, ji a- + zate (-za, zarrok)ji Durrxaneyê Cellikanî: Ew birayê ku li jor reha peyva azad û aza nivisandiyê, mixabin fizûn şehitiyê. Berî her tiştî forma vê peyvê forma farsî ye. Belam hinekî ber bi kurdî bi dirûva ``aza`` bilkewişiyê. Çimkû hîç nebe li pey rêzikên kurdî pîta ``d`` weşiyê. Di farisî de `a` neyinî ye û hatiye ber `zad`ê ev peyva bi wateya esilzade neyandiyê kiriye kesê ne esilzade. Hevalê ku li jor nivîsandiyê bi tevahî nefilandiyê û doza wî bervajî derkeftiyê. Di demên berê de kesê ji nijadê bala derdora seray û koşkan de dijîn û wan nedikarîn her tiştî bikin û gelek adet û toretên wan hebûn çimkû ew zadegan bûn biesil bûn wek kesên din beredayî nebûn. vaca wî zemanî wisa . Lewma du cûre mirov hebûn `zad` û `azad`. Ango kesên biesil û nijad û kesên nebiesil û bînijad. Bidemane ew çînên di nava civatê

de rûxiyan û kesên azad hê mekbûl bûn û peyva `azadê` wateya xwe a rojane hilgirt. Kurdiya wan ev in `za`, `aza`, `mîrza`, `xwerza`, `biraza`, `xweza`, hwd.

sercil Bi maneya "cilê li ser piştê dewaran" ji erebî سرج (serc) ku hevrehê aramî سرح (seriḫa) ye + cil li gel ketina C-ya dubare. Ne ji ser + cil e.

serçok Kurdî ser+çok

serdav 1. bi maneya "navbera qatê jorîn û banê xanî" ji ser + -dav, wek bin+dav2. bi wateya "sarinc" ji serd (sar) + av

serdeste ser- + deste anku serokê komeke eskeran

ser 1. Bi wateya "ser" ji ser + -e2. Bi maneya pîr ji protoaryayî serde(sal) (anku pîr-salî), hevrehê sal, salî, salmend

seremonî ji fransî cérémonie yan inglîzî ceremony

serf ji erebî صرف (ş-r-f-: serf kirin; zivirandin, wergerrandin, vegerrandin), têkilî sirf, mesref, seraf...

serhed ser- + hed (hidûd)

serhevo ser- + hevo (jina yekem)

serjimar ser + jimartin - -tin

serker ser + ker anku "kesê ku serê wî wek yê keran e"

sernehot SERNEHOT: Ev peyv ji SER û NEHOTê çêbûye.. SER ji xwe diyare ku serê meriv e. Peyva NEHOT ji NEHTê hatiye bi wateya RIŞK e, ango SERBIRIŞK. RIŞK, tovê sipiyên in, gava hinek mezin dibin dibin RIŞK, piştê dibin NÛTIK û hêj dibin SIPÎ.

serok ser + -ok jikurdi, bide ber erebî رئيس (reîs: serok) ji رأس (reis: ser) yan tirkî başkan (serok) ji "baş" (ser)

sert ji tirkî sert ji farisî سرد (serd - di tirkî de bûye sert ji ber ku tirkî "d" li dawîya peyvê qebûl nake), hevrehê sar ya kurdî, binêrin sar.

sertiraş ser + tiraşîn + -în

serûm ji latînî serum

servîs ji fransî service

serw hevrehê farisî سرو (serv), erebî سرو (serw), aramî שרׁוין (şerwîn), akadî şurînu /şurmênu. jirojhilati.

serxwebûn (bi) ser(ê) + xwe + bûn

serxwebûnxwaz (bi) ser(ê) + xwe + bûn + -xwaz

setil ji erebî سطل (seṭl) ji latînî sitella yan situla ji situs (cih, rewş, hal) ji sinō (tê kirin, kirinê, lê kirin) ji protohindûewropî sē(i)- (danîn, berdan, xistin, kirinê). Sîtula û selha yên portugalî, situla û secchio yên îtalî, seille û seau yên fransî... ji heman rehî ne.

sêv ji protoaryayî, hevrehê sêw ya soranî, hewramî saw, zazakî sa, say, sawî, سيب (sîb) ya farisî, سوپ (sop) ya belûçî, pehlewî sêp, सेवि (sêvî) ya sanskrîtî.

Sêvdîn ji erebî Seyfeddîn anku "şûrê dînî" ji سيف (seyf), hevrehê maltî sejf (seyf), amharî □□□ (seyif), aramî صيف (seypa), îbrî סַיִף (seyf), yûnaniya kevn ξίφος (ksîfos) ji zimanekî kevn yê Deryaya Spî

sêvik sêv + -iksêvik û kartol yek nîne

Sêvo kurtkirina Seyfedînî ji erebî سيف (seyf: şûr) + dîn (bawerî, îman)

sewalvanî sewal + vanî yan sewalvan + -î

sewaş ji tirkî savaş

sewend hevrehê soranî سوین (swên) / سویند (swênd), zazakî sond, farisî سوگند (sogend), pehlewî sokend, sanskrîtî sver-, inglîzî swear, almanî schwören, swêdî svära, danmarkî sværge, norwecî sverge, hemû ji protohindûewropî swer- (axivîn, gotin). Bi giştî sw- ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe xw-/xv-. Di avestayî de ev peyv wisa ye: xvar- lê nayê zanîn ka çima di zimanên din yên îranî de "s" di vê peyvê de hatiye parastin. Peyva "soz" çendî ku bi ser ve bişibe peyva "sond" jî, ne hevrehê wê ye: soz ji "söz" (gotin, peyv) ya tirkî ye. herwiha tê gotin ku navê gihayekî pirr tal e, kesê ku hez dike sozê tiştekî bide û jê venegere dibêjim ez sond bixwim ku ezê ya ku min gotî bikim. Ango jî gihayê sogendê hatiye. protohindûewropî: swer- ("sond xwarin") protoaryayî: hwer ("sond xwarin") Avestayî: xvār- Pûnjabî: sogndMiddle Persian: sokend sogdî: swkentFarisî: sowgendpe: soginKurmancî: sond, sûndKurdî (Soranî): swêndZazakî: sondSanskritî: svar-Almanî: schwören ((sond xwarin)İnglîzî: swear (sond xwarin) Çavkanî: Cheung p.149, Watkins p.88, Etymonline

sêwî ji Partî sêwag.

sêwîk Li ber peyva cêwîk ji peyva sê hatiye çêkirin

sewm ji erebî صوم (şewm), ji yan hevrehê aramî صوم (şewma), îbrî שׁוֹם (şom).

sewt ji erebî صوت (şewt), hevrehê aramî صוט (şewta)

sewtîn Ihtimal e ku ji zeft

sexte ji farisî ساخته (saxte: 1. sexte 2. çêkirî) ji ساختن (saxten: çêkirin, saz kirin), hevrehê saz (çêkirî, dirist, rast) wek "saz kirin".

seyare ji erebî, têkilî seyar

seyd ji erebî صيد (şeyd), hevrehê aramî سى مڤ (şeyda) û îbrî ציד (tsáyid), akadî şâdu

seyîs ji erebî سائس (seîs) ji aramî سەس (şewş, şûş) ji formeka kevntir şûşbîn, ji akadî şuşanu/susanu ji îranî ese-panî / espe-panî (hesparêzî), bide ber sanskrîtî अश्वसनि (aşva-sani: çavdêrê hespan) ji अश्व (eşve: hesp > binêrin siwar, sîpe û hesp)

Seyn bi rêya fransî Seine ji latînî Sequana

seyran ji erebî سيران (seyeran: gerrîn) ji rehê سير (s-y-r: gerrîn), têkilî seyir, seyirîn, seyr

sêzde sê + -zde protohindûewropî: trei-dekm ("sêzde") protoaryayî: threyeh-dese ("sêzde") Avar: thridasa ("sêzde") Pehlewî: sīčdahum ("sêzde") Farisî: sīzdah ("sêzde") Kurmancî: sêzde, sêzdeh ("sêzde") Kurdî (Sorani): siyanze ("sêzde") Zazakî: hiryas ("sêzde") Sanskrîtî: tráyōdaśa ("sêzde") Yewnanî: triskaideka ("sêzde") Latînî: tredecim ("sêzde") Almanî: dreizehn ("sêzde") Înglîzî: thirteen ("sêzde") ...Çavkanî: Horn p.168

sêzdeh sê + -zdeh Bi pehlewî sīzdehum.

sezon bi rêya inglîzî season yan fransî saison ji latînî satio ji setere (çandin, tov avêtin)

she'd 1. she + would 2. she + had

sî protohindûewropî: trei-komt ("sî") protoaryayî: Avestayî: thrisat- ("sî, sih") Middle Persian: sīh ("sî, sih") Farisî: sī ("sî, sih") Kurmancî: sî, sih ("sî, sih") Kurdî (Sorani): sî ("sî, sih") Zazakî: hîris ("sî, sih") Sanskrîtî: trinśat ("sî, sih") Yewnanî: triákonta ("sî, sih") Latînî: trīgintā ("sî, sih") Înglîzî: thirty ...Çavkanî: Horn p.168

sîbaq ji erebî, têkilî misabiqe

sibat herwiha şibat ji erebî شىباط (şubaṭ) ji aramî yan ji îbranî שבת (şibat /şivat). Piraniya navên mehên din jî yê kurdî ji îbrî ne: adar, nîsan, ayar, temûz, ab, îlon.

sibe ji erebî صباح (şebaḥ) yan صبح (şubḥ) ku wek صبح (şubḥ) ketiye farisî û wek sabah ketiye tirkî jî.

sibhan ji erebî سبحان (subḥan: sibhan, pesn, sena, meth) ji rehê سبح (s-b-ḥ-: pesn dan, meth kirin bi taybetî pesnê Xwedê dan), hevrehê aramî שבח (şebax: pesn dan, meth kirin) û îbranî שבת (şebax: pesn dan, meth kirin), hemû ji rehê ş-b-x- yê proto-samî. Heman peyv serekaniya peyvên tesbîh û tizbî ye jî.

sicde ji erebî سجدة (secdet) ji aramî סגדו (segd). ji heman rehî: mescid, mizgeft, sicad

sicil ji erebî سجل (sicill) ji aramî סגילטא (sigilta) ji latînî sigillātus (muhrkirî) ji sigillāre (muhr kirin) ji sigillo (muhr, nîşana biçûk) ji signum (nîşan, îşaret) ji proto-hindûewropî sek- (birrîn,

durh kirin). ji eynî rehî: sinyal, signal, inglîzî sign (îmza) û seal (muhr), fransî sigle (kurtenav). bi rêya erebî herwiha: misecil, tescîl.

sicîlî Sicîlya - -ya + -î

sicin ji erebî سِجْن (sijn)

Sidqî ji erebî ye, tê wateya rastgo

sîfet ji erebî صِفَة (sîfet)

sifir ji erebî صِفْر (şifr), belkî ji sanskrîtî sunye- (tine, nîne, hîç). "Sifir" li hemû dinyayê belav bûye. "Zero" û cîpher yên inglîzî jî bi rêya "zephirum" ya latînî ji erebî "sifir" e.

sifrî sifir - -i- + -î

sîh Bi hind û ewropî tre-, bi sanskrîtî trimseti, bi avestayî thrî-, bi partî hrê-, bi farisiya kevin çî-, bi farisiya navîn sîh, bi zazakî hîris. Peyva sîyî ji farisiya navîn ket kurdî. Bi kurdiya orîjînal ev peyv hiris bibû, lê bûye winda.

sihar ji erebî سِحْر (seher), hevrehê aramî שַׁחַר (şexra), akadî şêru

sahir ji erebî سِحْر (sihir), hevrehê akadî saxiru (sahir)

sik ji ermenî "gêş" bi metatezê

sikala hevrehê soranî سِكالَا (sikała, skała), herdu ji aramî سِكالَا (sukkala: boçûn, helwest, nêrîn, fehmkirin, têgihîştin) ji rehê سِكال (s-k-l-: tê gihîştin, fehm kirin). Alternatîveke din ya etîmolojîkî dîsa peyva aramî سِقال (siqara: kerb, kîn) e.

sike ji erebî سِكَّة (sikket) ji aramî סִכָּה (sikka) ji akadî sikketu

sikûn ji erebî سِکُون (sikûn) ji سکِن (sekene: sekinîn, rawestîn, nelivîn), hevrehê aramî שִׁכּוּן (ş-k-n-: sekinîn, rawestîn), akadî şekanu. ji eynî rehî: iskan, mesken, meskûn, misekin, sakin, sekinandin, sekinîn, sikûnet, teskîn

sikûnet ji erebî, têkilî sekn, sikûn

sîl ji tirkî sil ji silmek

silametî ji erebî, têkilî selam

silav ji erebî سِلَام (selam: silav, selam, aşî), hevrehê aramî سִלָּמָה (şilama), îbrî שָׁלוֹם (şalom), akadî şalāmu, geezî ሰላም (sälam), tigrînî ሰላም (sälam), ugarîti š-l-m... hemû ji proto-samî şalām-. Di kurdî de hê jî di hin devokan de li cihê "silav"ê "silam" yan "selam" tê gotin (hem bi maneya "merheba!" û hem jî bi wateya "merhebayî, silavdan, silavkirin, silavlêkirinê". Bi heman maneyan di farisî de jî wek "selam" tê bikaranîn. -m- ya proto-hindûewropî û proto-aryayî û hevrehê peyvên kurdî di zimanên lêzim de gelek caran di kurmancî de dibe "v": "nam"

ya farisî û nav ya kurmancî, "gam" ya zazakî û gav ya kurmancî, "gom" ya ermenî û gov ya kurmancî. -e- jî di kurmancî de bi gelemperî vediguhere -i-: "behar" ya farisî, bihar ya kurmancî, "kerden" ya farisî, kirin ya kurmancî. Peyvên ku ji mêj ve ji zimanên biyanî hatine deynkirin jî bi heman awayî dengên xwe diguherînin.

Silêman ji erebî ("aştxwaz, aştsiz, mirovê aştiyê çêdike"), têkilî selam û silav

silk ji erebî (silq), hevrehê îbrî סִלְקָה (siliq), aramî صلقة (silqa). Bo guherîna Q bi K li pey L bide ber: xelk ji xelq.

sîlo Sîlo ji fransî silo, bilêvkirina bi awayê saylo ji inglîzî silo

silsil ji erebî سلسلة (silsile^t), hevrehê amharî □□□□□ (senselat), îbranî שרשרת (şenşêrit), siryaniya kevn عسللة (şêşelta), akadî şerşettu. שילטא (şiltay) ya ermeniya kevn ji aramî ye.

silte ji erebî سلطة (sulţet) ji aramî שלטא (şelţā) ji rehê שלט (ş-l-ţ-: emir kirin, ferman kirin, ferman dar bûn). Ji eynî rehî bi rêya erebî: siltan, siltane, siltanet.

sim hevrehên farisî سم (som), سomb (somb), سنب (sonb), belûçî سرمب (surumb), سرنب (surunb), سرب (surum), hemû ji îranî. Belkî herwiha hevrehê sefe- ya avestayî (bi "f > b" û zêdebûna "n/m" di nava peyvê de ku di zimanên îranî de diyardeyeke berbelav e: tac > tanc, çok > çong, firset > firsend). Peyva avestayî jî hevrehê سפה (sephe-) ya sanskrîtî ye û herdu ji protohindûewropî kóph₂ós tên (k-ya protohindûewropî di zimanên îranî de bi pirranî dibe "s") û herwiha serekaniya peyva bi heman maneyê ya pîrrianiya zimanên slavî (rusî копыто / kopito, polonî û çekî kopyto, slovenî kopito, bulgarî копито / kopîto...) û zimanên cermenî ye (di cermenî de k-ya protohindûewropî dibe "h": inglîzî hoof, almanî Huf, danmarkî, norwecî û swêdî hov...)

simaq jîsiryani سمعق (summaq: sor > simaq), heman peyv wek سماق (summaq) ketiyê erebî, wek سماق (somaq) ketiyê farisî, wek sumak tirkî, wek sumac fransî û inglîzî, wek sumaque spanî, wek сумах (sumax) rusî...

simbêl hevrehê soranî سمیل (simêl), zaravayên başûrî sêwił, şahzênî/şêxbizinî siwîl, zazakî zimbêlî, farisî سبیل (sibîl) ji îranî. Belkî bi mecazî ji simbil. herwiha bide ber erebiya misrî شنب (şeneb), îbrî שפם (šapem) + ermenî բետ (bêt).

simbil ji erebî سنبل (sunbul) ji aramî שבלתא (şibelta) ji rehê שבל (ş-b-l-: şorr bûn, şingilîn, dahelîn, pañçilîn, daleqîn, daşindilîn), hevrehê îbrî שיבולת (şibbolta) û akadî şubultu

sîmir hevrehê farisî سيمرغ (sîmorġ), pehlewî sînemrûġ, avestayî mirige seêne (teyrê "seêne") ji îranî, herwiha hevrehê mel (teyr) û mir- (mirîşk, miravî) yê kurdî. Seêne- ya avestayî hevrehê شهن (şyêne-) ya sanskrîtî ye ku hevrehê şahîn ya îranî ye ku wek şahin ketiye tirkî jî.

sîmît ji tirkî simit ji erebî سميد (semîd: savarê hûr) ji aramî סמיטא (semîda) ji akadî semîdu ji semadu (hêran, hêrandin)

simsar ji erebî سمسار, hevrehê aramî ספסרא (sepsara) û ספסרא (sersûra)

sîmtin hevrehê kurdiya başûrî simanin, belûçî sumb- / supt-, sumbit-, farisî -sumb- ku rehê dema niha ji lêkera سفتن (suften) e, avestayî seop- ji îranî.

sîmulasyon ji fransî simulation

sîmultane ji fransî simultané

sîndan hevrehê farisî سندان (sendan), pehlewî sendan, ji îranî. Peyvên erebî سندان (sendan), aramî סדנא (seddana), îbrî סדן (seddan), ermenî զնդան (zndan) û սանդ (sand), sîndî سندان (sendan) ji zimanên îranî hatine wergirtin. Belkî ji kurtkirina "asin + -dan" be.

sîndoq ji erebî صندوق (şundûq) ji aramî צנדוקא (şindûqa) ji yûnanî συνθήκη (sunthêkê: berhevok, komik) ji συντίθημι (suntîthêmi: kom kirin, danîn ser/rex hev) ji συν (sun: hev) + τίθημι (tîthêmi: danîn) ji protohindûewropî dʰédʰeh₁- (dadine) ku rehê dema niha ji lêkera dʰeh₁- (danîn) e ku herwiha serekaniya pêşlêkera / preverba kurdî da- ye ku liva ber bi jêr ve diyar dike. Di yûnaniya niha de peyva συνθήκη (sunthîki) wateya "peyman, eqd"ê dide anku "berhevoka bendan / şertan".

sînerjî ji yûnanîya kevn συνεργία (hevkarî, alîkarî) ji σύν (hev-) + έργον (kar)

sinet ji erebî, têkilî sinî

sing hevrehê belûçî "sing, seng" (kevir, kuç, ber), farisî "seng", parsî "eseng, hexamenişi esege, ji îranî.

sîng hevrehê pehlewî û belûçî sêneg, zazakî û hewramî sîne, farisî sînê ji îranî.

sîngûber sing + -û- + ber jikurdi

sinî ji erebî, têkilî sinet, sunet

sîng hevrehê pehlewî û belûçî sêneg, zazakî û hewramî sîne, farisî sînê ji îranî.

sinor ji yewnanî σύνορο (sinoro), sinor.

sînuzît bi rêya fransî sinusite ji latînî sinus (xulole) + -ît

sipa ji îranî, spade-, hevrehê farisî سپاه (sipah), pehlewî (i)spay, (i)spah ji medî spade-. սպայ (spay) û սպարապետ ((sparapet: serleşker) yê ermeniya kevn ji zimanekî îranî ne.

sîpe ji îranî, hevrehê kurmancî hesp, soranî esp, farisî اسب, bi avestayî espe-, hexamenîşî ese-, hemû ji protohindûewropî, binêrin hesp. Sîpa ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

siper ji protoaryayî spere-, hevrehê siper سپر (siper) ya farisî, sper ya pehlewî, esper ya mediya navîn. Siper (mortal) ya tirkî û սսսսս (esper) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

sipil protohindûewropî: splegh- ("sipil") protoaryayî: Avestayî: spereza- ("sipil") Middle Persian: spārz ("sipil") Hotenî: spuljei ("sipil") Farisî: sipurz ("sipil") ... ir Kurmancî: sipil ("sipil") Zazakî: serpez ("sipil") Sanskrîtî: plīhan- ("sipil") Ermenî: paicaln ("sipil") Yewnanî: splen ("sipil") Latînî: splen ("sipil") (<yewnanî) Îng.: spleen (< latînî < yewnanî) ... Çavkanî: Horn p.150, Watkins p.82 Etymonline

sîr hevrehê soranî سير (sîr), farisî سير (sîr), pehlewî sêr, ji îranî. Dibe jirojhilati Bide ber yûnaniya kevn σκόροδον (skordon), ermenî սխտոր (sxtor) û սխտոր (sxtor) lê herwiha dikare ji zimanekê samî jî, bide ber akadî şûmû, aramî توما (tûma), erebî ثوم (şûm). Lê zehmet e ku mirov sarımsak ya tirkî bi wê ve girê bide ji ber ku "sîr" berî hatina tirkan ber bi Anadolê ve jî di zimanên îranî de hebû lê mirov nikare bibêje ku sarımsak jî ji zimanekê îranî ye çunkî ew di hemû zimanên tirkîkî de ji Anadolê heta rojhilata Asyayê peyda dibe.

sira hevrehê tirkî sıra, herdu ji yûnanî σειρά (seyra)

sirat ji erebî صراط (şıra) jipehlewî sirat ji aramî سیرا / سیرا (siraşa/sşrata) ji yûnanî στράτα (strata) ji latînî strata (cade) ji stratus (niximandî) yan stratum (tebeq) ji sternō (pehn kirin, belav kirin) ji protohindûewropî sterh₃- (pehn kirin). Peyva almanî Straße, inglîzî street, îtalî strada, romanî stradă, holendî straat (hemû bi maneya cade) ji eynî rehî ne û ew jî ji latînî tên. Peyva "sirat" ji Rojavayê lê fikra "Pira Sîratê" ji Rojhilatê, ji zerdeştîyê ketîye îslamê, bi avestayî "çînveto piritûm pira dadê / edaletê").

sîrf ji erebî صرف (şîrf: xwerû, safî, paqij, pak), têkilî serf, hevrehê aramî צרפ (s-r-p-: xwerû kirin, safî kirin), akadî serapu. ji heman rehî: serf, mesref.

sirişt nasî sirişt nas + -î yan sirişt + -nasî

sîrk bi rêya fransî cirque ji latînî circus (bazne, xelek, çember) ji peyvek hindoeuropî kwel e ku herwiha serkaniya κύκλος ya yewnaniya kevn e. Heman reh di zimanên slavî de jî heye û jêdera kolo ya çekî, koło ya polonî û коло û колесо yên rusî ye.

sirt "Sirt" ji "sert" (req) ya tirkî ye ku wek "sert" bi xwe jî di kurdî de cih girtiye. Lê "sert" ya tirkî bi xwe jî ji "serd" ya farisî ye ku hevrehê "sard" ya soranî û "sar" ya kurmancî ye.

sirûd ji farisî (stran)

sist hevrehê soranî سست (sist), farisî سست (sost), pehlewî sust, ji îranî. سست (susti) ya gurgî ji îranî hatiye wergirtin.

sîstem ji yûnanî συστηματικός (sustêmatikos) ji σύστημα (sustêma: tevahiya diristkirî) ji σύν (sun-: li gel, pê re) + ἵστημι (histemî: rawestîn) ji proto-hindûewropî sem- ("hev, bi hev re, li gel hev") + ji protohindûewropî steh₂- (raweSTANDIN, sekinandin - anku serekaniya peyva kurdî "raweSTANDIN" û "raweSTÎN" e jî)

sister ji inglîzî (xwişk)

sîtasyon ji fransî citation

sit-com ji inglîzî sitcom ji situation comedy

sîte ji fransî yan inglîzî

sitfen ji erebî صدفا (şutfen) ji صدفة (şutfet). ji eynî rehî: tesedif.

sivande ihtimalen ji sî / sih + ban + -de jikurdî. Guherîna B bi V li nava peyvê diyardeyeke berbelav ya kurmançî ye: bide ber kurmançî "sêv, şev", farisî "sîb, şeb".

sivî hevrehê zazakî sivî, soranî سوس (sûs), feylî sûs / sipûs, farisî سبوس (sebûs, sobûs) û سپوس (sepûs), ji îranî.

sivik hevrehê soranî سووک (sûk < siwik), kurdiya başûrî siwik, sûk, suwik, sêvik, farisî سبک (sebok), pehlewî sepuk, hexamenişî sepuk-ke, îraniya kevn threpu-, sanskrîtî trpra, ji protoaryayî. Belkî şenik ya zazakî jî ji eynî rehî be.

sivîl bi rêya fransî civil ji latînî civilis ji civis (bajarrî, welatî, hevvelatî)

sivîlîzasyon ji fransî civilisation, têkilî sivîl

sivirge ji tirkî süpürge

sivor hevrehê soranî سیموره (sîmore), farisî سمور (semor: kûje), pehlewî semor (kûje), ji îranî, belkî ji protohindûewropî, bide ber rûsî соболь (soboli: kûje), inglîzî sable (kûje). سمور (semmûr) ya erebî, samur ya tirkî û azerî, սամուր (samuyr) ya ermenî, სოხამური (siyasamuri) ya gurgî, самур / samur ya zimanên balkanî ji zimanên îranî hatine wergirtin. ji bilî kurdî, bi zimanên din de ev peyv navê kûje ye, ne yê "sivor"î ye.

siwal ji erebî سؤال (sual), hevrehê aramî سؤالا (şuala), îbrî שאלה (şiêla), akadî şealu

sîwan hevrehê farisî سایه بان (sayê ban), têkilî sî + -wan (-van), herdu ji îranî

siwar hevrehê soranî سوار (siwar), farisî سوار (suvar), pehlewî esvar, hexamenişî ese-bare-hemû ji îranî, têkilî hesp (bi farisî û pehlewî esb/esp, bi medî esp-, bi hexamenişî ese-) + birin anku "siwar yê ku hesp dibe".

siwîl hevrehê soranî سَمِيل (simêl), zaravayên başûrî sêwîl, şahzênî/şêxbizinî siwîl, zazakî zimbêlî, farisî سبیل (sibîl) ji îranî. Belkî bi mecazî ji simbil. herwiha bide ber erebiya misrî شنب (şeneb), îbrî שפם (şapem) + ermenî բեղ (bêl).

sîx ji protohindûewropî kák- ("çeçq"), hevrehê şax û çeçq yê kurmancî, شاخ (şax) ya farisî, शाखा (saxa) ya sanskrîtî, ermeniya kevn ցախ (çax), lîtwanî šaka, îriya kevn géç, slaviya kevn ya rojhilatî coxa (soxa: gilç, doqişk, darik). yan jî belkî ji protohindûewropî spheh-y-, hevrehê spîca ya latînî.

sîxur hevrehên farisî سیخول (sîxûl) û سیخور (sîxûr), avestayî sukurine-, belûçî sîkun, ji îranî, bidw ber "sîx".

siyac ji erebî سیاج (siyac), hevrehê aramî سیاج (siyaċa), îbrî ג'ו (siyag)

siyadî ji erebî سيادي (siyadî), hevrehê سیادة (siyadet: siyadet, serwerî, zalî)

siyah hevrehê kurdî sî / sih (sîber), farisî سیاه (siyah), parsî siyav- (reş), avestayî syave- (reş), sanskrîtî श्याव (şiyave-: qehweyî), rusî сивыи (sîviy: gewr), polonî siwy (gewr), sanskrîtî çavî- (esmerî), lîtwanî šyvas (gewr), îrî céo (mij), inglîzî hue (sî, sih, sîber), hemû ji protohindûewropî key- (sî, sih, sîber).

siyaset ji erebî سياسة (siyaset: 1. siyaset, polîtîka 2. seyisî, hespvanî, çavdêrîkirina hespan, xwedîkirina hespan) ji سائس (seîs': seyîs, hespvan, xwedîkerê hespan, çavdêrê hespan) ji aramî سه (şewş, şûş) ji formeka kevntir şûşbîn, ji akadî şuşanu/susanu ji îranî ese-sanî / espe-sanî (çavdêrê hespan), bide ber sanskrîtî अश्वसनि (aşva-sani: çavdêrê hespan) ji अश्व (eşve: hesp > binêrin siwar, sîpe û hesp). ji ber giringiya hespan di birêvebirina dewletên berê de, xwedîkirina hespan navê xwe daye hemû birêvebirina dewletê. Miletên samî ji milletên îranî hînî hespvanîyê bûne.-----ji sê yasayên zeradeşt hatiye: - yasaya yekem ramîna rast. - yasaya duyem axiftina rast. - yasaya sêyem kirina rast. herwiha ji ber giringîya van sê yasayan, û bikaranîna wan a pir, sê yasa bû siyase yan siyaset.

siyasete reel Wergerrandin ji reelpolîtîkê ye ku bi xwe ji elmanî Realpolitik tê ku wateya wê siyasete realîst (anku ne îdealîst) e

siyasî ji erebî, têkilî siyaset

siyonîst têkilî siyonîzmê

siza ji farisî سزا (seza: hêja, hejî; bikêrhatî) ji سزیدن (sezîden: bi kêr hatin), bi pehlewî sexten (bi kêr hatin), rehê dema niha "-seç-", avestayî sek- (çêbûn, mimkin bûn). Bi xeletî wek forma resen ya kurdî ji peyva "ceza" ya erebî hatiye fehmkirin û bi wê maneyê belav bûye.

skarta ji îtalî scarta, forma mê ji scarto (red, redkirî)

skelet ji yewnanî σκελετός (skeletos)

Skender ji yûnanîya kevn Αλέξανδρος ji ἀλέξω ("Ez diparêzim") + ἀνδρός, forma xwedîtîyê ji ἀνήρ (mêr, zelum)

skor ji inglîzî score

slogan bi rêya inglîzî slogan ji skotî sluagh-ghairm (qêrrîna şerrî)

slovakî Slovakya - -ya + -î

slovenî Slovenya - -ya + -î

Slovenya têkilî slav

SMS ji inglîzî short message service

sofî ji erebî صوفي (şûfî) ji yûnanî σοφός (sofos: zana, alim) ji σοφία (sofia: zanîn, ilm, hişmendî, hişyarî, aqildarî) ku herwiha serekaniya van peyvan e: filo-sof, felsefe, feylesof, sofîst, sofîzm, Sofya... Bi berfirehî tê bawerkirin ku sofî ji peyva erebî صوفي (şûfî: cilê ji hiriyê) ji صوف (şûf: hirî) ye lê ew etîmolojiya gelêrî ye û wisa diyar e ku wê texmînê bi xwe tesîr li sofiyan kiriye: wan bawer kiriye ku navê wan maneya "kesên bi cilên ji hiriyê" dide loma wan xwe bi wan cilan xemilandiye. Gelek peyvên din jî yên dînî bi rêya erebî ji yûnanî hatine wergirtin, bo nimûne: decal, Incîl, iblîs, isqof...

sofiçolî Kurdîsofî +çolî

software ji inglîzî soft + -ware

sojer ji -soj- (rehê dema niha ji lêkera "sotin") + -er, jikurdi

soka ji inglîzî soccer

sol ji latînî solea (binê pêlavê, sandele) ji solum (bin, erd, ax) ji protohindûewropî swol- (binê piyan) ku herwiha serekaniya peyva inglîzî soil (ax, erd) e. Peyva latînî solea (binê piyan) serekaniya peyvên bi eynî maneyên yên bi gelek zimanên din e jî: îtalî suola, spanî suela, portugalî solha, sólea, fransî û inglîzî sole, almanî Sohle, holendî zool, danmarkî sâl, norwecî sâle, swêdî sul, fransî seuil (1. derazînk 2. merhele).

solalêsî sol + alastin yan solalês + -î

sólblómuolja ji sólblóma (gulberroj) + olja (rûn)

solfej ji fransî solfège

somalî Somalya - -ya + -î

sond hevrehê soranî سوین (swên) / سویند (swênd), zazakî sond, farisî سوگند (sogend), pehlewî sokend, sanskrîtî sver-, inglîzî swear, almanî schwören, swêdî svära, danmarkî sværge, norwecî sverge, hemû ji protohindûewropî swer- (axivîn, gotin). Bi giştî sw- ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe xw-/xv-. Di avestayî de ev peyv wisa ye: xvar- lê nayê zanîn ka çima di zimanên din yê îranî de "s" di vê peyvê de hatiye parastin. Peyva "soz" çendî ku bi ser ve bişibe peyva "sond" jî, ne hevrehê wê ye: soz ji "söz" (gotin, peyv) ya tirkî ye. herwiha tê gotin ku navê gihayekî pirr tal e, kesê ku hez dike sozê tiştêkî bide û jê venegere dibêjim ez sond bixwim ku ezê ya ku min gotî bikim. Ango ji gihayê sogendê hatiye. protohindûewropî: swer- ("sond xwarin") protoaryayî: hwer ("sond xwarin") Avestayî: xvār- Pûnjabî: sognd Middle Persian: sokend sogdî: swkent Farisî: sowgend pe: sogin Kurmancî: sond, sûnd Kurdî (Soranî): swênd Zazakî: sond Sanskrîtî: svar- Almanî: schwören ((sond xwarin) İnglîzî: swear (sond xwarin) Çavkanî: Cheung p.149, Watkins p.88, Etymonline

sondaj ji fransî sondage ji sonder + -age

sor hevrehê soranî سور (sûr), zazakî sûr, hewramî sur, belûçî suhr, farisî سرخ (sorx), pehlewî suxr, hexamenîşî θuxre, avestayî suxre-, sekayî suxre-, osetî surx, sanskrîtî súkrá, latviyayî sarks û sarkans, lîtwanî sárkanas, hemû ji protohindûewropî ser- /sar- (sor). ji bilî zimanên hindûîranî û baltî di babikên din yê hindûewropî de ne diyar e. Çavkanî: Karulis, Horn p.161, MacKenzie P.132

soranîzm soranî + -îzm yan soran + -îzm

sorboz ji erebî sor,boz

sormancî soranî + kurmancî

sortî ji fransî sortie (derketin)

sosin hevrehê farisî سوسن (sûsen), pehlewî 𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 (sosen), erebî سوسن (sewsen), îbrî שושן (şoşan), aramî ܫܘܫܢ / שושן (şûşena), ermenî շուշան (şuşan), yûnanî σοῦσον (souson), gurgî 𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 (şroşani), akadî şêşanu, hemû jî misri ş-ş-n. Navê jinan yê ewropî Susan ji navê vê gulê ye. Navê kurdî Zozan li ber wî navî hatiye çêkirin lê di pratîkê de wek ku ji peyva "zozan" hatibe çêkirin tê fehmkirin.

Sosin ji sosin. Lê "Sosin" bi xwe navekî navneteweyî ye, di gelek zimanan de heye. Diyardeyeke/fenomeneke giştî heye ku kurd navên navneteweyî, yê ku bi kurdî jî dikarin maneyeke xweş bidin, didin zarokên xwe: Robîn, Tara, Sosin, Zozan hin ji van nimûneyan in. Hemû navên navneteweyî ne (Sosin û Zozan li ber Susanne, Susan, Susanna hatine çêkirin). Lê

hatiye deynkirin. Anku wateya destpêkê ya peyvê ji "lênerînê" bûye "xizmet" û taliyê jî bûye minetdariya ji ber xizmetê. Bo veguherîna maneyekê ji "lênerînê" bo "xizmetkirinê" peyvên inglîzî wait (li bendê man) û waiter (xwaringêrr, garson) bide ber hev. jixwe di kurdî de jî peyvên ezxulam û ezbenî bi mebesta minetdariyê tên bikaranîn.

spêde hevrehê pehlewî spêtek, ji îranî, têkilî spî ku bi pehlewî spêd û bi avestayî speête bû û bi farisî sepîd / sipîd / sefid / sifid e. ji protohindûewropî kweyt- (biriqîn, geş bûn) (kw- ya protohindûewropî di zimanên arî dibe çv, dûv re sv û taliyê sp), protoaryayî spêt-. Bo zêdetir agahiyan binêrin spî. Lê dikare ji zimanekî samî jî be, bo nimûne akadî şippar(r)ātu.

spehî ji zimanên îranî hevrehê spî, bi farisî sêfid. Paqijî û spîhî nîşan dide û wisa jî bedewîya tişteki an jî kesekî. Têoriyên din: ji erebî صباحيية (şibahiyyet: sipa, esker, leşker) yan jî yekser ji îranî, hevrehê sipa (leşker, esker), farisî سپاه (sipah), pehlewî spah, parsî ispaδ, sogdî ispaδ, avestayîya kevn spade-, avestayîya ciwan spaδe-. Bo guherîna maneyê ji "esker, leşker" bo "spehî, xweşik, ciwan, keşxe, qeşeng", bide ber cindî ("esker" --> "xweşik, keşxe"). Sebebê ku ihtimalen peyv bi rêya erebî li kurdî vegeriye, guherîna H bi h ye. Li aliyekî din, h di kurmanciya navendî de di peyvên xwemalî de jî bi berfirehî peyda dibe. herwiha bide ber bedew ji erebî "bedewî" (koçer)

spî Hevrehê spêt ya pehlewî, speête ya avestayî, سفید (sefid/sifid) / سپید (sepîd / sipîd) ya farisî, श्वेत (svête) ya sanskrîtî, свѣт (svêt "ronahî") ya rusî, šviēsti ("biriqîn, teyisîn") ya lîtwanî, hevrehê hwîtaç ya proto-cermenî ku serekaniya white (bixwîne: wayt "spî") ya inglîzî, weiß (bixwîne: vays "spî") ya elmanî, vit (spî) ya swêdî... ji protohindûewropî kwintōs (spî) ji kweyt- (biriqîn) (kw- ya protohindûewropî di zimanên arî dibe çv, dûv re sv û taliyê jî sp). herwiha hevrehê spêde ya kurdî ye. protohindûewropî: kweit-o- ("spî") (di zimanên îranî de kw- ya protohindûewropî dibe sp-) protoaryayî Avestayî: speête- ("spî") Middle Persian: spêt- ("spî") Farisî: sipêd- ("spî") Belûçî: ispêt- ("spî") Kurmancî: spî ("spî") Kurdî (Sorani): spî ("spî") Zazakî: spî ("spî") Sanskrîtî: śvêt ("spî") Almanî: weiß ("spî") İnglîzî: white ("spî") Çavkanî: Horn p.157, Etymonline

spih ji peyvek proto-îranî ya ku herwiha serekaniya espê ya soranî, espîje ya zazakî, spiş avestayî û شپش (şepiş) ya farisî ye.

spiker ji inglîzî speaker (axiver, peyiver)

spînax hevrehê farisî d û ermenî սպառախ (spanax) jî.

spîve ber bi spî ve jikurdi. herwiha bide ber ermenî սպիտակապոկ (spitakavun)

spiyon ji fransî espion

sponsor bi rêya inglîzî ji latînî

spontan bi rêya fransî spontané ji latînî spontaneus ji sponte (vîn, îrade)

spor ji inglîzî sport

spray ji inglîzî spray (lê reşandin, lê kirin, avêtinê)

stabîl bi rêya fransî yan inglîzî stable ji latînî stabilis

staf ji inglîzî staff

staj ji fransî stage

stajyer ji fransî stagiaire

stand ji inglîzî "stand"

standard ji inglîzî yan ji fransî standard ji latînî

standî standin - -in + -î

standin ji protohindûewropî steH2n- (kîrrîn, xwestin bikirre; eyar kirin), protoaryayî steⁿ- (standin, rakirin, birin), avestayî fre-sten (standin, birin), parsî û pehlewî stn- (jê standin, birin), farisî ستادن (sitaden - rehê dema niha -sitan-: birin, standin; sekinîn), hewramî esey (rehê dema niha san-), goranî san-, soranî سەندن (sendin - rehê dema niha -sên-), latînî prae-stinare (kîrrîn, bihayê tiştê eyarkirin), ermenî stenem (belkî ji kurdî yan zimanekî din hatiye deynkirin). Bervejî ku Chyet di ferhenga xwe de îdia dike û gelek kurd jî bawer dikin, "standin" bi maneya "kîrrîn"ê ne ji tesîra tirkî ye lê bi heman maneyê hem di zaravayên din yê kurdî û hem jî di zimanên lêzim de jî tê bikaranîn. Ihtimaltir e ku tirkî "almak" a xwe li gor maneyên zimanên îranî berfireh kiribe.

start ji inglîzî start

stasyon ji fransî station ji latînî statio ji stare (sekinîn, rawestîn). Forma îstasyon di bin tesîra tirkî istasyon de ye ji ber ku tirkî ST- li destpêka peyvan qebûl nake.

stasyoner ji fransî stationnaire, hevrehê inglîzî stationary, herdu ji latînî stationarius, ji stato ji stō ku ji proto-hindûewropî ye û hevrehê -stan û rawestandin yê kurdî ye jî

statuko ji latînî status quo ji status + quo li gor bilêvkirina fransî

status quo ji latînî status quo ji status + quo

stayiş hevrehê farisî ستایش (sitayiş) ji ستودن (sutûden - rehê dema niha -sita-: pesn dan), avestayî stewiti-, sanskrîtî štute-, štauti-, hemû ji protohindûewropî steu-2

stem ji protohindûewropî stemb^hH- (xwe ragirtin, xurt bûn, xweragir bûn, nelivîn, nehejîn), protoaryayî stemb-, hevrehê sanskrîtî स्तम्भोति ((√stambh-: ragirtin), avestayî stəṇbye (pevçûn, şerr), pehlewî stembeg (dilreq; serhişk), farisî ستم (sitem: stem) û ستنبه (sitenbe: xurt, bihêz; neguhdar)

stêr ji protohindûewropî h₂stêr, protoaryayî star, têkilî ster- ya avestayî, estêre ya soranî, estare ya zazakî, esarî ya hewramî, ستاره (stare) ya farisî, star ya inglîzî, astre ya frensî, stjerne ya danmarkî, stjærna ya swêdî, αστέρι (astêrî) ya yewnanî, estrella ya spanî, stella ya latînî, estrela û astro yê portugâlî û astro- ya zimanê zanistî ye. protohindûewropî:h₂stêr- ("stêr") protoaryayî: star- ("stêr") Avestayî: ster- ("stêr")Middle Persian: starek ("stêr")Farisî: sitāre ("stêr") Osetî: steli ("stêr")Kurmançî: stêr, histêrk ("stêr")Kurdî (Soranî): estêre ("stêr") Hewramî: esarî ("stêr") Zazakî: estare ("stêr")Sanskritî: stār- ("stêr")Yewnanî: stêr, astron ("stêr") Latînî: stella ("stêr") Înglîzî: star ("stêr") ... Çavkanî: Horn p.157, Watkins p.86, MacKenzie P.136, Etymonline

stereo J inglîzî stereo ji stereophonic sound

stêrin ji inglîzî steering ji steer + -ing. Li Başûrê Kurdistanê wek din jî piraniya peyvên têkilî otomobîlan ji inglîzî ne: gêr (gear), laêt (light), stêrin (steering), tayre (tyre)...

stêrnasî stêrnas + -î ji stêr + -nas + -î

stevl ji yûnanî στάβλος (stavlos: axur) ji latînî stabulum (axur) ji stabilis (sabit, qayim) ji stare (sekinîn, rawestîn) + abilis (karîn). Heman peyv wek stable (axur) ketiye. Belkî tewl jî ji heman rehî be.

stewr hevrehê farisî سترون (sêterven), sanskrîtî sterih, ermenî ստերք (stêrc), slaviya kevn стерича (steriça), albanî shterp, gotî STIΛIΩ (stairo), yûnanî στειρα (stêyra: stewr) û στερεός (stêrêos: req), latînî strenuus (xurt, qayim) û sterilis (stewr) > fransî stérile (> inglîzî steril, kurdî sterîl), îtalî sterile, portugâlî û spanî estéril... hemû ji protohindûewropî ster- (req, hişk, stewr, bêber)

stîl inglîzî: style

stirîn têkilî stiran

stran ji protohindûewropî klew- (bihîstin, guh lê bûn), hevrehê strîn (stran gotin) ya kurdî, sraweyye- (ragihandin, bi deng xwendin) ya avestayî û surûden (strandin, kirin stran, bi strankî gotin) ya farisî (> sirûd), श्रोत्र (śrōtra-: guh), श्रुत (śrutá-: bihîst) û शृणोति (śṛṇōti: dibihîze) श्रोमत

(śrómata-: navdarî), श्रव (śráva: pesn, meth, sena) yênsanskrîtî, rusî слава (pesn, meth, sena), inglîzî hear (bihîstin, guh lê bûn) û loud (dengê bilind) e.

strî ji protohindûewropî kër- (mezin bû, gir bûn), hevrehên wê yênsanskrîtî "śrînga", hîtî "surna", slavoniya kevn "grûna / srûna", yûnaniya kevn "kêras", latînî "cornū", inglîzî "horn" û hwd.

strîn Binêrin stran

striptîz ji inglîzî striptease

strû ji protohindûewropî kër- ("strû, şax"), hevrehên kurmançî şax, ser, û sîx, avestayî 𐬯𐬀𐬎𐬎𐬀 (srû: strû), farisî û soranî شاخ (şax), sanskrîtî शिरस् (siras), ermenî սաղ(çiya), slavonî, sruna, latînî cornu, yûnaniya kevn kêras, albanî krye, inglîzî horn...

struktûr bi rêya fransî yan inglîzî structure ji latînî struktura ji struere (kom kirin, civandin, danîn ser hev)

stubend stu + bendbend

stûdyo bi rêya inglîzî studio (stûdyo) ji îtalî studio (dersxwendin) ji latînî studium (dersxwendin)

stûn hevrehên soranî ئهستون (estûn), kirmançî sitûn, feylî/kelhurî swîn, farisî ستون (sutûn), tacikî сутун (sutûn), pehlewî stûn, avestayî stûne-, sanskrîtî स्थूणा (sthûna-), yûnaniya kevn σταυρός (stauros), hemû ji protohindûewropî steh₂- (rawestîn, sekinîn) ku herwiha serekaniya rawe-STÎ-n ya kurdî û bi heman maneyê ya ایستادن (istaden) ya farisî, तिष्ठति (tişṭhati) ya sanskrîtî, stoti ya litwanî, статья (stat) ya rûsî, stāre ya latînî (> état rewş û être bûn yênsanskrîtî), stand ya inglîzî, stehen ya almanî, stå ya danmarkî, norwecî û swêdî û stanam: ava kirin) ya ermeniya kevn e... Heman peyv herwiha serekaniya -stan, we-STA-ndin yênsanskrîtî ye. стун (stûn) ya sirbî bi rêya osmanî ji zimanên îranî hatiye wergirtin.

sû ji protohindûewropî seh₂l-, hevrehên kurmançî sil, sûr, şor û xwê, soranî swêr, zazakî sol (xwê) û solin (sûr / şor 1), rusî соль (soli: xwê), latînî sal (xwê), fransî sel (xwê), inglîzî salt (xwê)...

sûc ji tirkî suç

sûk ji erebî سوق (sûq) ji aramî سوق (şûqa: bazarr < kuçe, kolan) ji akadî sūqu (kuçe, kolan) ji sâqu (teng - ji ber ku kolan teng in), hevrehên ugarîti ş-y-q- (teng) û erebî ضيق (ḍeyyiq: teng). Peyva esil-akadî bi rêya aramî ketiye gelek zimanên din jî: pehlewî šūkā, ermeniya kevn շուկայ (şukay), ermeniya nû շուկա (şuka), gurgî ʃukā, maltî suq, swahilî soko... ji eynî rehî: çar-sû û çar-şî.

sûlav ji erebî سيول (siyûl) ku pîrrhejmara سيل (seyl: lehî) e + kurdî av. Bi heman awayî jî sêlav ya kurdî, سيلاب (seylab) ya farisî ku ji erebî سيل (seyl) + farisî آب (ab: av) e û wek "seylap" ketiye tirkî (bi taybetî tirkîya osmanî) û jê wek "slâp" derbasî zimanên balkanî bûye. "Sel" (lehî) ya tirkî jî ji heman rehê erebî ye.

sulh ji erebî صلح (şulḥ) ji rehê صلح (ş-l-ḥ-: baş bûn, qenc bûn, çêbûn), hevrehê aramî נלצ (ş-l-x-: bi ser ketin). ji eynî rehî: meslehet, salih, Selah, selahiyet, islah, istilah, istilâhat.

sultan ji erebî سلطان (sulṭān) ji aramî שולטנא (şulṭāna: 1. hukimdar 2. hukim, desthilat, hêz) ji rehê שולט (ş-l-ṭ-: emir kirin, ferman kirin, fermanî bûn). bi rêya erebî wek navê paşayê misilmanan li hemû dinyayê belav bûye: farisî û urdûyî سلطان (soltan), tirkî, inglîzî û fransî sultan, rûsî султан (sultan), hindî सुल्तान (sultan), çînî 苏丹 (sultan)... ji eynî rehê aramî bi rêya erebî: sulte.

sûm hevrehên farisî سم (som), سomb (somb), سنب (sonb), belûçî سرمب (surumb), سرنب (surunb), سرب (surum), hemû ji îranî. Belkî herwiha hevrehê sefe- ya avestayî (bi "f > b" û zêdebûna "n/m" di nava peyvê de ku di zimanên îranî de diyardeyeke berbelav e: tac > tanc, çok > çong, firset > firsend). Peyva avestayî jî hevrehê शफ (sephe-) ya sanskrîtî ye û herdu ji protohindûewropî kóph₂ós tên (k-ya protohindûewropî di zimanên îranî de bi pîrranî dibe "s") û herwiha serekaniya peyva bi heman maneyê ya pîrraniya zimanên slavî (rusî копыто / kopito, polonî û çekî kopyto, slovenî kopito, bulgarî копито / kopîto...) û zimanên cermenî ye (di cermenî de k-ya protohindûewropî dibe "h": inglîzî hoof, almanî Huf, danmarkî, norwecî û swêdî hov...)

sûn têkilî peyva hesan protoaryayî: sew- ("sûn, tîj kirin")Pûnjabî: s'w- ("pelixandin")Middle Persian: sd- /say-/ ("sûn")Farisî: sûden- / sây- ("sûn")Kurmancî: sûn, sûtin, hesûn- / -sû-, -hesû- ("sûn") Hewramî: sewe ("sûn")Zazakî: sawiten / saw- ("sûn")Sanskritî: śā- ("sûn, tîj kirin")Çavkanî: Cheung p.340

sûper ji latînî ("li ser, di ser re") ji peyvek hindî-ewropî ya ku herwiha serkaniya peyva "ser" ya kurdî ye jî.

sûperhêz sûper + hêz li gor superpower ya inglîzî.

sûperlatîv bi rêya inglîzî superlative yan frensî superlatif ji latînî

supil protohindûewropî: splegh- ("sipil") protoaryayî: Avestayî: spereza- ("sipil") Middle Persian: spārz ("sipil") Hotenî: spuljei ("sipil") Farisî: sipurz ("sipil") ... ir Kurmancî: sipil ("sipil")Zazakî: serpez ("sipil")Sanskritî: plīhan- ("sipil") Ermenî: paicaln ("sipil") Yewnanî: splen

("sipil") Latînî: splen ("sipil") (<yewnanî) Îng.: spleen (< latînî < yewnanî) ... Çavkanî: Horn p.150, Watkins p.82 Etymonline

sûr ji protohindûewropî sūr- (tirş yan şor/sûr), hevreh û hevwatera kurmançî şor , hevreh soranî سوير / swêr (sûr/şor), zazakî solin, farisî شور (şûr: sûr/şor), lîtwanî sūrus (sûr/şor), rusî соль (soli: xwê), fransî sur (tirş), inglîzî sour (tirş), almanî sauer (tirş)...

sûret ji erebî سورة (sûret: beşên Quranê) ji îbranî שורה (şûret: rêz, xet, nivîs), hevreh aramî שורתא (şûrta)

sûrî Sûriye - -ye

Sûriye têkilî peyva siryanî

surprîz bi rêya fransî surprise ji latînî

surr ji erebî سر (sirr, surr: 1. sirr, surr, raz, nehînî 2. navik), hevreh aramî שורא (şira, şura: navik). ji eynî rehî: esrar, surret, Jêzêbêsurrbêsurrbisurrbisurrdarsurrdarîsurri

surrealîzm ji fransî surrealism ji sur + réalisme ("di ser rastiyê re")

sûsk Bi zimanê sūmerî ji bona "sûsik" em dibêjin "şûşu/şuşum"

sûşî bi rêya inglîzî sushi ji japonî 寿司, 鮨, 鮓

sûtîn sûtî + -nBi pehlewî sôxten bû, bi soranî sûtan e (< ji sûtîn), bi kurmançî şewitîn.

sutyen ji fransî soutien-gorge ji soutient + gorge

suunnitelma suunnitella ji suunta

suverînîte ji fransî souveraineté

suwayzî suway+zî afrîkansî: mîre Çekî: ráno Çînî: 晨 Danîmarkî: morgen Alm.: Morgen Erebi: صباح Esperanto: matenon, mateno, matene Estonî: hommikust, hommikul Farisî: صبح Fîlandî: aamu, huomen Fr.: matin, matinée Holendî: morgen Hûngarî: reggel Îbranî: שחר, שחרית Îndonezî: pagi Îng.: morning Îrlandî: maidin Ît.: mattina İzlendî: morgun Japonî: 朝 Katalanî: matí Koreyî: 아침 Kurdî: spêde, sihar, sibe, serê sibê Lûksembûrgî: moien, moie Makedonî: utro Norwecî: morgen Polonyayî: ranek Por.: manhã, (li Brezîlyayê herwiha:) madrugada Romanî: dimineaþă Rûsî: утро Sirbî: jutro Skotî: màireach slovenî: zjutraj, jutro, dopoldne Somalî: subaxnimo, subax, saaka Îsp.: mañana Swêdî: morgon tayî, taylendî: สิ่งที่ยี่ในอนาคต Tr.: beyan, fecir, ferda, yarın, sabah Tirkmenî: irden, ertir xirwatî: jutro Yewnanî: πρωί

suwol siwe (sibe) + al (ya pey re)

sûzandin forma kevnar suhtin, hevreh soranî سووتان (sûtan: rehê dema niha -sûtên-) سوختن (sûxten, rehê dema niha -sûz-), pehlewî soxten, bextiyarî suzniðen, peştûyî suzal, socal,

avestayî 𐬀𐬀𐬀𐬀 , seok-, sewç-, albanî thek, hemû ji protohindûewropî kéuk- (k-ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe s - binêre: se, spî). Peyva "sotin" di nav gel de bi berfirehî di kurmanciya rojhilatî de peyda dibe, di kurmanciya navendî de "şewitîn, şewitandin" yên esil-erebî cihê wê girtiye.

swastika ji senskrîtî स्वस्तिक (svastika)

-ş-

şa protohindûewropî kwe- / k^wyeh₁- ("bêhn vedan, vehesîn, tebitîn") protoaryayî çwe- ("bêhn vedan, vehesîn, tebitîn") Avestayî: şîya- ("bêhn vedan, vehesîn, tebitîn") Farisiya Kevin: şiyate- ("şad") Pûnjabî: şd ("şad")Middle Persian: şd ("şad") so: ştxw ("şad") Farisî: şad ("şad") ... Kurmancî: şa, şad ("şad") Kurdî (Sorani): şad ("şad")Zazakî: şa, şay ("şad") Latîni: quies ("bêhn vedan, vehesîn, tebitîn") Rûsî: покой (po-koy: aram, rehet, tena)Almanî: weile ("dema ku, di navbera ... de")Înglîzî: while ("dema ku, di navbera ... de") ... Çavkanî: Horn p.169, Cheung p.37, Watkins p., Etymonline

şad protohindûewropî kwe- / k^wyeh₁- ("bêhn vedan, vehesîn, tebitîn") protoaryayî çwe- ("bêhn vedan, vehesîn, tebitîn") Avar: şîya- ("bêhn vedan, vehesîn, tebitîn") Farisiya Kevin: şiyate- ("şad") Pûnjabî: şd ("şad")Pehlewî: şd ("şad") so: ştxw ("şad") Farisî: şad ("şad") ... Kurmancî: şa, şad ("şad") Kurdî (Sorani): şad ("şad")Zazakî: şa, şay ("şad") Latîni: quies ("bêhn vedan, vehesîn, tebitîn") Almanî: weile ("dema ku, di navbera ... de")Înglîzî: while ("dema ku, di navbera ... de") ... Çavkanî: Horn p.169, Cheung p.37, Watkins p., Etymonline

şadirvan ji farisî شادروان (şadirvan), hevrehê pehlewî şaturvan ji îranî. ji farisî herwiha ketiye çendîn zimanên din jî: azerî û tirkî şadirvan, ermenî շատրվան (şatrvan), gursî Մաճրղցաճո (şadrevani), bulgarî шадраван (şadravan)...

şagirt hevrehê sorani û farisî شاگرد (şagird), pehlewî eşagert, sogdî işkert- (li pey çûn, li dûv çûn), avestayî heşe-kerte- (li pey çûn, li dûv çûn) ji îranî. herwiha hevrehê peyva şikar (nêçîr) e jî. Peyva աշակերտ (aşakêrt) ya ermenî û şakirt ya tirkî ji zimanên îranî hatiye wergirtin.

şahibeyt ~ ji şah ya farisî û erebî بيت têPeyva şah ji peyva `xşî` `xişaya` ya avestayî derketiyeya maneya wê şiyân, şiyîn,şî kirin e. Ango kesê xurt û zexm ang kesê dikane şa. Di kurdiya Navanadolê de ez şa nakim diwate ez nikanim e. Ew mirovekî şa ye ang têt wateya ew mirovekî xwedan qûdret e. Em werin beytê: Bêt di kurdî de bineam têt stranên dînî ku bi beşawend têt gotin re têt gotin. Bêt ne beyt û ducar wek beyt nayê gotin bêt dema bihûrî a lêkera bêjtînê ye ku bi `got` ê ve cih guheriye. Şahîbêt ma çima farsî an erebî be?

şahid ji erebî شاهد (şahid), hevrehê aramî ܫܗܝܕ (sehda: 1. şahid 2. şehîd), têkilî şehîd, şehade, şehadet. Bo têkiliya "şahid" û "şehîd" herwiha bide ber yûnaniya kevn μάρτυς (martus: 1. şahid 2. şehîd) ku serekaniya hevwatera peyva "şehîd" ya bi zimanên ewropî ye: inglîzî û fransî martyr, almanî Märtyrer, spanî mártir.

şahîn hevrehê farisî شاهین (şahîn), avestayî seêne-, sanskrîtî श्येन (şyêne-), têkilî sîmir. Şahin ya tirkî, şahin (şahên) ya ermeniya kevn û şahen (şahen) ya ermeniya nû ji îranî ne.

şahsiwar şah + siwar, hevrehê farisî شهسوار (şehsiwar) ji îranî

şair ji erebî, têkilî şîir

şakar şa (şah) + kar

Şakir ji erebî, têkilî şikir û Şukrî

şal hevrehê tirkî şa, farisî شال (şal), erebî شال (şal), hemû ji sanskrîtî शाटी (śāṭī: sarî, kirasê jinên hindî)

şam têkilî şev û -şem

Şam ji erebî (erebiya Şamê) الشام (eş-Şam) ji شام (şam: welatê bakur), bide ber Yemen (welatê başûr)

şaman ji inglîzî shaman yan ji fransî chamane ji almanî Schamane ji rûsî шаман (şaman) jievenki шаман (şaman) jimongoli шаман (şaman) ji çînî 薩滿 / 萨满 (sàmǎn) jipali समन (samana) ji sanskrîtî श्रमण (śramaṇá: zahid, derwêş, abid) श्रम (śráma: renc, ked, zehmetkêşî, ezyet)

şampanya ji fransî champagne ji navê devera Champagne, hevrehê campagne (çolter, gundistan, ne bajarr) ji latînî campānia (deşt, meydan) ji campus (meydan, kamp, war, deşt) ji protohindûewropî kamp- (çemandin, tewandin) ku herwiha serekaniya van peyvên kurdî ye jî: çem, çep, çemandin, çewt, tewandin...

şampiyon bi rêya fransî ji latînî

şan ji protohindûewropî kh₂ónks (k-ya protohindûewropî di kurdî de dibe "s" yan "ş"), hevrehê latviyayî šūna, albanî qengjë (şan), tokarî B kronkše (hing, mêşa hingivî), yûnaniya kevn κηκός (knêkos: zerê vebûyî), latînî canecon (zêrr) û peyvên cermenî yên bi maneya "hingiv": inglîzî honey, almanî Honig, holendî honing, swêdî honung... (K-ya protohindûewropî di zimanên cermenî de dibe H.) Lê "hingiv" a kurdî ne hevrehê wan e, li rûpela hingiv binêrin.

şande Belkî ji şandin

şandin forma kurtkirî ye ji şiyandin û herwiha forma transitîv e ji lêkera çûn û çûyîn, hevreha zazakî şiyene (çûn), hewramî şiyay (çûn), belûçî şut- (çûn), farisî شدن (şuden: "bûn tiştêk/kesek") û شلۆیدن (şavîden: "çûn" - êdî ne li kar e), bextiyarî şew- (çûn), sogdî şw- (çûn, meşîn, livîn), parsî şû- (çûn), pehlewî şw- (çûn), farisiya kevn şiyev- (bi rê ketin, çûn), avestayî şiyew- / şew- (çûn), îraniya kevn çiyew-, sanskrîtî च्यावते çyavete- (bi rê ketin), ermeniya kevn շնուալ (çwêw: bi rê ketin), ermeniya nû շվել (çvêl: bar kirin, koç kirin), yûnanî σεύω (sêwo: ajotin, livandin), hemû ji protohindûewropî kyeu- (çûn) - k-ya protohindûewropî di zimanên arî de dibe ç/s/ş/z. Hevwateya lê ne hevreha send ya inglîzî ye.

şane Bi pehlewî şânek, bi soranî û zazakî şane. Peyva şaneyê bi kurdî herî kevin e.

şanig Bi pehlewî şânek, bi soranî û zazakî şane. Peyva şaneyê bi kurdî herî kevin e.

şanik şane - -e + -ik

şano bi rêya tirkî şano ji îtalî scena IPA-nivîs (şêna: bûyergeh) yan kurtkirina scenario ji latînî scaena yan scaenarium ji yûnanî σκηνή (skênê: çadir, kon; sehne) ji rehekî samî, ihtimalen jifeniki, bide ber îbrî שֶׁנָה (ş-k-n-) û erebî سکن (s-k-n-: sekinîn, man, li cihekî jiyar) ku herwiha serekaniya peyvên sekinîn, sekinandin, sakin, mesken û miskîn e jî. Heman peyv wek senaryo jî ketiye kurdî. Bi inglîzî jî scene û scenario ji eynî peyvê peyda bûne. Wek din jî piraniya peyvên têkilî hunera pêşkêşkirinê ji îtalî hatine: tiyatro, soprano, piyano, çelo, alegro. Di tirkî de şano ya ji îtalî niha cihê xwe daye piyes ya ji fransî ku ew jî bi rêya tirkî ketiye kurdî jî.

şans ji fransî chance

şantaj ji fransî chantage

şantiye ji fransî chantier

şar Hevreha farisî شهر (şehr), parsî şehr (parêzgar, walî), mediya navîn exşehr avestayî xşēθre (şahnişîn, monarşî), farisiya kevn 𐭮𐭮𐭮𐭮 (xşēçem: parêzgeh, wîlayet, eyalet) û 𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 (xşēçepava: parêzgar, walî), hemû ji ariya kevn xşēθre- ("hêz, desthilat"), hevreha क्षत्र (kşatrâ: hêz, ezamet) ya sanskrîtî, hemû ji protoaryayî. Peyva şah jî ji heman kokê ye. Şehir (bajarr) ya tirkî, աշխարհ (eşxerh: dinya, gerdûn) ya ermenî û satrap ya gelek zimanên ewropî ji zimanên îranî hatine deynkirin.

şarandin protohindûewropî kél- (ajotin, şarandin, tev dan, têkil kirin, arandin), protohindûewropî ser- (k-ya protohindûewropî di protoaryayî dibe s/ş û l jî bi giştî dibe r), hevreha pehlewî sarêdînen (qehirîn), latînî celer (bilez), yûnaniya kevn κέλωμαι (ajotin)... Bo peyveke din jî ku tê de s ya protoaryayî di kurdî de dibe ş binêrin: veşartin.Çavkanî: Cheung, r.

336 (ku ji bilî peyva pehlewî û yeke xoresmî dibêje ku hebûna peyvên ji vî rehî di zimanên arî de nayên zanîn û peyva kurdî peyda nekiriye)

şareza ji şehreza ji şeh + -e- + -za anku "bajarrî, zarroka/ê bajarriyan" anku "zana", bide ber "gundî" ku herwiha bi maneya "nezan" jî tê bikaranîn. herwiha bide ber beled (bi maneya "şareza") ku ji peyva erebî "beled" (bajarr) e û herwiha "pispor" ku ji îraniya kevn "wise-pusre" anku "kurrê malê" ye. "e" ya navbera "şar" û "za" ji ber hindê ye ku forma kevntir "şehreza" bû û bo sivikkirinê "e" di navbera herdu peyvên bingehîn de cih girtiye daku du herfên bêdeng li pey hev neyên. Lê paşî bûye "şareza" anku "h" jê ketiye lê dîsa jî "e" maye. şar û -za herdu ji îranî ne.

şarîn protohindûewropî kél- (ajotin, şarandin, tev dan, têkil kirin, arandin), protohindûewropî ser- (k-ya protohindûewropî di protoaryayî dibe s/ş û l jî bi giştî dibe r), hevrehê pehlewî sarêdînen (qehirîn), latînî celer (bilez), yûnaniya kevn κέλομαι (ajotin)... Bo peyveke din jî ku tê de s ya protoaryayî di kurdî de dibe ş binêrin: veşartin.Çavkanî: Cheung, r. 336 (ku ji bilî peyva pehlewî û yeke xoresmî dibêje ku hebûna peyvên ji vî rehî di zimanên arî de nayên zanîn û peyva kurdî peyda nekiriye)

şarj ji fransî charge

şarjor herwiha jarjor, carcor, sacor ji fransî chargeur (şarjker, şehner) ji charger (şarj kirin, şehner kirin, dagirtin).

şarlatan bi rêya fransî charlatan ji îtalî

şaşik ji erebî شاش (şaş) ku wek sash ketiye inglîzî jî. Bo zêdekirina -ik ya biçûkker (dîmînutîv) ya kurdî li peyvên ji erebî binêre herwiha: xufik, cilik.

şato ji fransî château ji latînî castrum ji protohindûewropî kes- (birrîn, veqetandin, qut kirin). Bo zêdetir agahiyan binêrin: qesr.

şax Teorî 1: ji protohindûewropî kák- ("çeç"), hevrehê çeç û sîx yê kurmancî, شاخ (şax) ya farisî, शखा (saxa) ya sanskrîtî, ermeniya kevn զախ (çax), lîtwanî šaka, îriya kevn géc, slaviya kevn ya rojhilatî coxa (soxa: gilç, doqışk, darik) Teorî 2: Bi maneya "çiya" ji zimanê sûmerî ye, ji ber ku bi sûmerî em dibêjin "hursax". Kurdî (shagh) (hursagh) sûmerî.

şayan hevrehê şiyân, soranî شایان (şayan), farisî شایان (şayan) û شایستن (şayisten: hejî bûn), avestayî xşay- / xşiy- (şiyân, karîn, hêzdarbûn) ji protohindûewropî ksê- (> şiyân)

şayed ji farisî شاید (şayed: dibe ku, dikare), hevrehê şayeste. Bide ber: şiyân

şazde têkilî şeş + deh, bi pehlewî şânzdehum protohindûewropî: sweks-dekm ("şazde") protoaryayî: xšweš-dese ("şazde") Avar: hšwešdese ("şazde") Pehlewî: sãnčdahum ("şazde") Farisî: sãnzdah ("şazde") Kurdî: şazde ("şazde") Kurdî (Sorani): şanze ("şazde") Zazakî: şiyes ("şazde") Sanskrîtî: sódashan ("şazde") Yewnanî: dhekaéxi ("şazde") Latînî: sēdecim ("şazde") ...Almanî: sechzehn ("şazde") Înglîzî: sixteen ("şazde") Çavkanî: Horn p.170

şe Bi pehlewî şânek, bi soranî û zazakî şane. Peyva şaneyê bi kurdî herî kevin e.

şeb Li gor Dihxuda navê deverêkê ye li Yemenê û bi biharat û gulavên xwe yên bihagiran navdar e û ehlê wê ji bi firotina wan zengîn bûye.

şebab ji erebî شباب (xort) yan jî bi maneya "pirr baş, gelek hêjatî" ji şa(h) + bab, bo nimûneyên bi heman awayî çêkirî binêrin: şabanû û sebab / segbab.

şebah (شبح), ji erebî

şebeke ji erebî شبكة (şebeket), têkilî şebek, şibak, şewk, şok, hemû ji شبك (ş-b-k-: niximandin, pêçan), hevrehê aramî شبك (ş-b-k-), akadî şebiku.

şebî erûs ji farisî شب عروس (şebi erûs: şeva yarê) ji farisî شب (şeb: şev) + ji erebî عروس (erûs: bûk) ji ber ku Mewlana Celaledînê Rûmî bawer dikir ku mirov bi mirinê digihe Yarê/Yara xwe ku Xwedê ye.

şebû ji farisî شب بو (şebbûy) ji شب (şeb: şev) + بوی (bûy: bêhn)

şedanok hevrehê farisî شاهدانه / شاهدانه (şahdanê), ji îranî, binêrin şah + dane (lib, dendik)

şef ji fransî chef ji latînî caput (ser)

şefeq ji erebî شفق, wek şafak ketiye tirkî jî

şefîq ji erebî, têkilî şefqet

şeftalî şeft (gir, zexm, qelew, qalind, stûr) + alû (hilûk, hilû), bide ber zerdelî

şehde ji erebî, têkilî şahid

şehîd ji erebî شهيد (şehîd) ji aramî سهيدا (sehda), têkilî şahid, şehade, şehadet. Bo têkiliya "şahid" û "şehîd" bide ber yûnaniya kevn μάρτυς (martus: 1. şahid 2. şehîd) ku serekaniya hevwatera peyva "şehîd" ya bi zimanên ewropî ye: inglîzî û fransî martyr, almanî Märtyrer, spanî mártir. Ji eynî rehê aramî bi rêya erebî: şuheda, mişahid, meşhed.

şehmoz hevrehê pehlewî exşoz, mediya navîn exşoβj yan exşûβj, avestayî xšēob- (arandin, azirandin, ajawe kirin) û sanskrîtî क्षुभ्यति (kşúbhyati: hejandin). աշխոյժ (eşxoyj) ya ermenî ji mediya navîn hatiye deynkirin.

şehn ji erebî شهن (şehñ), hevrehê aramî سهن (şexana)

şehr ji îranî, binêre: şar

şehyan têkilî şahî

şekal hevrehên zazakî çeçalî û lekaş, feylî/kelhurî kîtaş, soranî که‌لاش (kelaş) hemû ji rûsî калоша (kaloşa) yan галоша (galoşa) ji fransî galoche (bixwîne: galoş) ji latînî galopium ji yûnanî καλοπόδιον (kalopodyon) ku forma biçûkker e ji κάλοπους (kalopous: qalibên ku koşkar pêlavan pê çêdikin yan jî pê diparêzin) ji κάλον (kalon: dep, texte, dar) + πούς (pous: pê) anku "piyê darî". Peyva kurmançî û ya zazakî bi metatezê ji serekaniya xwe gelekî dûr ketine. Heman peyv bi hin zimanên din jî: farisî گالش, tirkî galoş, bulgarî галов (galoş), inglîzî galosh, galoche, îtalî galoscia, almanî Galosche, polonî kalosz, danmarkî û holendî galoche, swêdî galosch, çekî galoše... Di pirraniya zimanan de ew maneya hin pêlavên taybet dide, bi taybetî yên avragir ku li ber baranê tîn bikaranîn.

şekir hevrehê farisî شکر (şeker), ji sanskrîtî शर्करा (serkere), ji protohindûewropî kórkeh- (xîz, qûm, berikên hûr). Peyva tirkî şeker û ya erebî سكر (sukker) ji zimanekî îranî ne. bi rêya erebî peyv ketiye zimanên ewropî û pê re hemû dinyayê, bo nimûne fransî sucre, inglîzî sugar, almanî Zucker, spanî azúcar (ji forma diyar ya erebî es-sukker),

şelal ji bo şelal/felç/seqetî, em dibêjin bi zimanê sûmerî "şula" û bi akkadî "eşêlu"

şeletan şeletanî şeletanîti şeletantî

şêlim hevrehê farisî شلغم (şelxem), ji îranî. Bi devokên farisî ev form jî peyda dibin: شملغ (şemlex), شملخ (şemlex), شلم (şelem), شلجم (şelcem), سلجم (selcem). Ji zimanên îranî, xaseten ji farisî, ketiye piraniya zimanên din jî yên Rojhilata Navîn û navenda Asyayê: ermenî շաղգամ (şałgam), aramî شلجم (şelgima), tirkî û tirkmenistanî şalgam, osmanî شلغم (şelxam) û شلجم (şelcem), erebiya devokî شلغم (şelxam), سلجم (selcem), شلجم (şelcem), urdûyî شلغم (şelxem), başkîrî шалқан (şałqan), qazaqî шалқан (şalqan), altayîya başûrî чалқан (çalqan), xakasî салғын (salğın)...

şelît herwiha şerît شريط (şerîṭ), hevrehê aramî שריטה (şariṭa)

şelwal hevrehê soranî شهلوال (şelwał), farisî شلوار (şelvar). Pişka pêşîn şel maneya ji şel ("ran, ling, çîm, nig") e (ihtimalen) yan jî ji şel (sist) (ne ihtimalen). -wal, hevrehê farisî -وار (-var: -war, bi kêr tişteki, bo parastina yan niximandina tişteki) ji protohindûewropî wes- (pêçan, niximandin, cil li ber kirin) e ku herwiha serekaniya peyvên bi maneya "cil lê kirin" ya bi gelek zimanan e: avestayî vestê-, venheyti-, sanskrîtî वस्ते (vestê-), hîtîti weş-, wessezzî-, tokarî wäs-, inglîzî wear, albanî vesh, latînî vestis, ermenî զգեստ (zgenum), զգեստ, yûnanî έννυμ

(ennumi)... Di kurdî de şel bi tenê jî êdî maneya "şelwal" dide û bi wateya "ran, çîm" êdî nayê bikaranîn.

şem' ji erebî شمع .

şema ji fransî schéma yan inglîzî schema

şemam Bi maneya "gundor" ji erebî شمام (şemmam)

şemamok ji erebî شمام (şemam: gundor)

şemendefêr ji fransî chemin de fer (rêya asinî)

şemî herwiha şembî, hevrehê soranî شهمه (şeme), farisî شنبه (şembê / şenbê), pehlewî şunbet, hemû ji aramî شنبتا (şebita - zêdebûna dengê "n" li peyvên îranî taybetmendiyê berbelav e: tac > tanc, çok > çong...) ji îbranî שבת (şebbat) ji akadî şepettu (roja nîva mehê). bi rêya cihûtiyê ev peyv wek navê roja karnekirin û paydozê maneya peyva "şemî" bi piraniya zimanên dinyayê wergirtiye: erebî السبت (es-sebt), ermenî շաբաթ (şabat), romanî sâmbătă, rûsî суббота (subbota), îtalî sabato, portugalî û spanî sábado, fransî samedi, yûnanî Σάββατο (sabbato), indonezî hari sabtu... Bi hin zimanan "şemî" ne ji vî rehî ye lê bi wan zimanan roja pîroz ya cihûyan bi wê tê binavkirin: inglîzî Sabbath yan Shabbath. Bi mezacî sebat / şebat maneya her dema betaliyê dide. -şem (-şemb) di peyvên yekşem, duşem, sêşem... de jî ji vî ye.

şempanze bi rêya fransî chimpanzé yan inglîzî chimpanzee ji çilûbayî kivili-chimpenze bend

şems ji erebî شمس (şems), hevrehê aramî שמש / شمس (şimşa), akadî şemeş, şemşu.

Şemsedîn ji erebî: şems + dîn (tava olî)

şemsî ji erebî, têkilî şems (tav, roj)

şên ji protohindûewropî tkei- (ava kirin, şên kirin, çandin), protoaryayî şê-, hevreh şên (şên, ava) ya pehlewî, şiti (jîngeh) ya avestayî, क्षिति (kşití: (jîngeh) ya sanskrîtî û κτιζω (çandin, damezrandin, ava kirin). շեն (şên) ya ermenî û şen (xweş, bikêf) ji zimanên îranî hatine wergirtin.

şeng ji îranî, hevrehê farisî شنگ (şeng) û belûçî شنگ (şing)

şênî şên (ava) + -î ji îranî

şenq ji erebî شنق (şenq), hevrehê aramî شنق (ş-n-q-: şkence kirin), akadî tašnîqu, îbrî תשניק (tašnîq)

şepal ihtimalen ji kurtkirina şêr (bi pehlewî şegr) + pars / piling ji îranî.

şepik Wateya destpêkê ya peyvê "cilê şevê bû, hevrehê şevê + -ik, bi parsî û pehlewî şepîk, farisî شیبی (şebî: şevî; şepik), pehlewî şep şev, farisî شب (şeb: şev), avestayî xşepe (şev)...

şeq ji protohindûewropî sek- (birrîn, ker kirin, şeq kirin, jê kirin - anku "şkeft" beşeke şeqkirî ya çiyayî ye), hevrehên kurmançî şkestin, şeq û şkandin, soranî ئەشکەوت / eşkewt (şkeft), شکان / şkan (şkestin) û شکاندن / şkandin (şkandin), zazakî eşkewt, farisî شکفت (şikeft) û شکافتن (şikafte: şeq kirin, ker kirin), latîni secare (birrîn), slavoniya kevn същи (sêşti: jê kirin, şeq kirin), inglîzî saw (birrek, mişar)...

Şeqlawa Şeql ? + -awa (-ava)

şer Peyva "şer" gelek kevn e, ji ber kû ev ji peyvên zimanê Sûmerî hatî. Êrê bi Sûmerî peyva "şerda" heye, û manayên wî "cinayet, kuştin û ceza, siza" ne. Ji fêhengoka Sûmerî-Îngilîzî <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e5308.html> (lêgêrin peyva îngilîzî " CRIME" an peyva Sûmerî "şerda").

şêr ji protoaryayî, hevrehê soranî شیر (şêr), zazakî şêr, farisî شیر (şîr), pehlewî şegr, xwarezmî şrx, sogdî şrxu-, sanskrîtî सिंह (simha). herwiha ihtimal e ku têkilî peyva şîyan e (rehê dema niha -şê-) anku "şêryê ku dişê/dikare/bihêz e".

şerab erebî >>> ش ر ب

şerb ji erebî شرب (şeribe: vexwarin), hevrehê şerbet, şerab, şîrûb, meşrûb...

şerbet ji erebî شربة (şerbet) ji شرب (şeribe: vexwarin)

şerbik ji erebî شرب (şeribe: vexwarin), hevrehê şerbet, şerab, şîrûb, meşrûb... + kurdî -ik

şêrdal kurdî, herêma botanê

şerîf ji erebî, têkilî şeref

şerm ji protohindûewropî kormo- (êş, jan, ezyet), hevrehê شهرم (şerm) ya soranî, شرم (şerm) ya farisî, şerm ya pehlewî, fşerime ya avestayî.

şerq ji erebî شرق (şerq), hevrehê aramî סרק (s-r-q-: sor), akadî şerqu (xwîn)

şerqî ji erebî, ji şerq + -î

şerr ji erebî شر (şerr: xirabî) ji شر (şerre: xirabî kirin), belkî ji sûmerî şirde- ("cinayet, kuştin, tawan")

şerrenîx şerr + -e- + nîx. Şerr ji erebî شر (şerr: xirabî) + -e- ji îranî + nîx ji ermenî շըռ (şûn: se, kûçik) bi guherîna cihê dangan anku metatezê (şûn > nûş) û guherîna dangan (nûş > -nîş > -nîx). Bo guherîna cihê dangan binêre: metatez. Bo guherîna Ş/X bide ber paşil / paxil. Bo guherîna Û/Î bide ber hemû / hemî. Di hin devokan de ji ber analojîyê Ş-ya destpêkê jî wek

herfa dawiyê bûye X (şerrenîx > xerrenîx). Bo forma devokî cerrenîx anku guherîna Ş bi C, bide ber şebeş / cebeş ("şebeş" bi xwe jî bi analojîyê ji zebeş/cebeş peyda bûye).

şert ji erebî شرط (şert)

şêt Vê dawiyê bi rêya soranî شیت (şêt), hevrehê farisî شیدا (şeyda), herdu ji aramî ܫܝܕܐ (şêda: cin, dêw, xwedawendê xirab), hevrehê îbrî טש (şêd) ji akadî 𐎶𐎶 (şêdu: xwedawendê xirabiyê). Bo guherîna maneyê ji "cin, dêw" bide ber "mecnûn" (dîn) ji "cin". Ji eynî rehî: şeyda, şêda **şetrenc** ji sanskrîtî चतुरङ्ग (catur-aṅga: "çar ling"ên leşkeriyê anku şah, fil, hesp û peyade). Guherîna Ç bi Ş di bin tesîra erebî de çêbûye.

şev ji protohindûewropî kwsep-, protoaryayî xşep-, hevrehê xşep- ya avestayî û farisiya kevn, şep û şeb yê pêhlewî, şew ya soranî û zazakî, şewe ya hewramî, شب (şeb) ya farisî, kşāp ya sanskrîtî û ispent ya hîtîtî. Şîv ("xwarina êvarê") û -şem (wek: duşem, sêşem, çarşem...) yê kurmançî û şam ("êvar") ya zazakî ji heman rehî ne. Akşam ("êvar") ya tirkî jî ji heman rehî ye û ji zimanekî arî hatiye deynkirin. protohindûewropî: kwsep- ("şev / êvar") protoaryayî xşep- ("şev") Avestayî: xşep- ("şev") Farisiya Kevn: xşep- ("şev") Middle Persian: şep, şeb ("şev") sogdî: xşep ("şev") Farisî: şeb ("şev") Belûçî: şep ("şev") Osetî: axşaw ("şev")... Kurmançî: şev ("şev") Kurdî (Soranî): şew ("şev") Zazakî: şew ("şev") Hewramî: şewe ("şev") Sanskrîtî: kşap- ("şev") Hîtîtî: ispent- ("şev") ... Çavkanî: Horn p.171, MacKenzie P.135, Etymonline

şêv Bi pêhlewî şâm, bi sogdî xşâm, bi zazakî şamî, bi kurmançî dibe şêv.

Şevçiraxa Zînê kurdî Roj+bûn+a+pîroz

şevêq Kurdîşev+eq.şev (tarî) eq (qulipîn)

şewat ji erebî ji rehê ş-w-t- (sotin, şewitandin) Durxaneyê Cellikanî Kekê min ma tu bi rastî kurdî dizanî an ne! ev çi angaşt e, sotin û şewitîn her du jî ji rehekî tên û her du jî kurdî ne. Tu peyvên erebî şewete di erebî de nîne, erebî sotin hereqê ye. Peyvên tu nizanî ji ku têne, nikanî bibêjî ev erebî ne. Ji berî her tiştî kurdî, du re jî erebî hîn bike.

şêwe bi rêya soranî شيوه (şêwe) ji farisî شيوه (şîve) ku wek şive (devok) ketiye tirkî jî. Di kurmançî de û bi ihtimaleka mezin di soranî de jî peyveka nû ye û di nav gel de peyda nabe loma ji farisî hatiye wergirtin, ne peyveka hevpar ya îranî ye.

şewqe bi rêya zimanekî slavî (bulgarî, sirbî yan rusî) şapka ji fransî chapeau (kulav, kum) ji latînî capellus ji cappa (cibe, ebayê bikum)

şêx ji erebî شيخ (şeyx: şêx, pîr, mirovên temenmezin) ji rehê شاخ (şaxe: pîr bûn, mezin bûn). Bo têkliya maneyê di navbera "pîrî" û "serokatiya dînî" de, bide ber peyva "pîr" ya îranî ya bi herdu wateyan û herwiha peyva "keşîş" ji îbrî קשיש (keşîş: pîr).

şexsen ji erebî: şexs + -en

şexsiyet ji erebî: şexsî + -yet

şeyda bi rêya farisî شیدا (şeyda) ji aramî ܫܝܕܐ (şêda) ji akadî şêdu. ji eynî rehî: şêt.

Şeyma ji erebî شيماء (Şeymai)

şêyr Hevrehê farisî شهر (şehr), parsî şehr (parêzgar, walî), mediya navîn exşehr avestayî xşêθre (şahnişîn, monarşî), farisiya kevn 𐭮𐭮𐭮𐭮 (xşêçem: parêzgeh, wîlayet, eyalet) û 𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮𐭮 (xşêçepava: parêzgar, walî), hemû ji ariya kevn xşêθre- ("hêz, desthilat"), hevrehê क्षत्र (kşatrâ: hêz, ezamet) ya sanskrîtî, hemû ji protoaryayî. Peyva şah jî ji heman kokê ye. Şehir (bajarr) ya tirkî, աշխարհ (eşxerh: dinya, gerdûn) ya ermenî û satrap ya gelek zimanên ewropî ji zimanên îranî hatine deynkirin.

şeytan ji erebî شيطان (şeytan) ji îbranî שטן (şeţan), hevrehê aramî مهلكه (şaţana). Peyva îbrî yekser yan jî bi rêya aramî wek Σαταν (Satan) ketiye yûnaniya kevn û jê belavî hemû zimanên ewropî jî bûye: latînî Satân, fransî, almanî û inglîzî Satan, spanî Satán, îtalî Satana, rûsî Сатана (Satana), portugalî Satã... Li aliyekî din li Rohhilatê forma bi rêya erebî belav bûye: farisî شيطان (şeytan), tirkî Şeytan, hindî शैतान (şeytan), maratî सैतान (şeytan)...

şîar ji erebî شعار

şidet ji erebî, têkilî şidandin, şidîn

şîe ji erebî şîe (beş, pişk, parçe)

şîfre ji fransî chiffre (hejmar; şîfre) ji erebî صفر (şifir: sifir). Binêre: sifir.

şîft ji inglîzî shift

şîir ji erebî, têkilî şaîr

şikil ji erebî شكل (şekil), hevrehê aramî שכלל (şekill: tamamkirin, forma dawîn danê), herdu ji akadî şeklulu/şuklulu ji kulletu (hemû, gişt, tev) ku hevrehê كل (kull: hemû) ye ku serekaniya kullî ya ketî kurdî ye jî.

şil ji protohindûewropî sūēid- (şîr; şilî), hevrehê ksvið (şil bûn) ya sanskrîtî. herwiha hevrehê şîr ya kurmançî, sanskrîtî क्षीर (kşîre: şîr), avestayî xşvid- (şîr) farisiya kevn şift- (şîr), farisî شیر (şîr: şîr), soranî شیر / şîr, zazakî şid / şit, hewramî şot. herwiha hevrehê şil (ruhn, şilî, têrav) ya kurmançî û rehê ksvið (şil bûn) ya sanskrîtî.

şildim bildim Ihtimalen ji tirkî şöyle böyle (wisa wiha) yan jî dîsa ji tirkî söyledim (min got) + bildim (min zanî)

şîmal ji erebî شمال (şimal: 1. bakur 2. çep), hevrehê aramî ܫܡܠܐ (sêmel), akadî şumêlu. ji heman rehî: şûm

şîn herwiha hêşîn, hêşin, hevrehê soranî شین (şîn), farisî خشین (xeşîn), pehlewî xeşên, avestayî exşene, peştûyî شین (şîn), osetî exşîn, hemû ji îranî. Rûsî синий (sînîy), bulgarî син (sîn), makedonî сина (sîna), fînlandî sini û sininen û estonî sinine ji zimanên îranî hatine wergirtin.

Şingal hevrehê aramî ܫܝܓܘܪ (Şiggor), erebî سنچار (Sincar) lê nayê zanîn ka kîjan ji van zimanan ev peyv daye zimanên din yan jî ka ew ji zimanekî din e.

şîr ji protohindûewropî sūēid- (şîr), hevrehê sanskrîtî क्षीर (kşîre: şîr), avestayî xşvid- (şîr) farisiya kevn şift- (şîr), farisî شیر (şîr: şîr), soranî شیر / şîr, zazakî şid / şit, hewramî şot. herwiha hevrehê şil (ruhn, şilî, têrav) ya kurmancî û rehê ksvid (şil bûn) ya sanskrîtî. Peyva tirkî sût hevrehê ya mongolî sūn e û di zimanên kevnar yê altayî de hebû lê belkî deynkirineke kevn ya ji hindûewropî be yan jî peyveke hevbeş ya herdu makezimanan be. Hêjayî gotinê ye ku ev rehê peyva şîr di pîrriya zimanên din yê hindûewropî de peyda nabe lê rehê h₂melg- gelek berbelavtir e: latînî mulgeo, yûnanî ἀμέλγω (amelgō), inglîzî milk, rusî молозиво, litwanî mēlžti, toçarî A malke...

şîre hevrehê farisî شیرە (şîrê), herdu ji îranî, têkilî şîr. Şîra ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

şîrîk ji erebî, têkilî mişterek, şîrîke, şirket

şîrîn Belkî ji peyva şîr

şîrîn ji şîr + -în, bide ber farisiya kevn şift- (şîr) > şiftin- (şîrîn)

şirket ji erebî, têkilî şîrîk

şirove "Şirove" (bi şaşî şîrove, belkî ji ber ku bi şaşî hin kes bawer dikin ku hevrehê peyva şîr e) ji erebî ji peyva شروح (şirûh) e ku pîrjimara peyva شرح (şerh) e (ravekirin, zelalkirin, ronkirin), hevrehê aramî ܫܪܘܝܐ (şurraya). Bo guherîna H bi V bide ber kurmancî "kulav, kevn" û farisî "kolah, kohen/kohnê".

şîrr ji erebî شرة (şirret), hevrehê şerr. Heman peyv ji erebî ketiye tirkî (şirret) û ji tirkî derbazî romanî jî bûye: şiret

şirte ji erebî شرطة (şurtet)

şiv ji îranî, hevrehên din yê kurmancî çîv, ço, çiq, çeç, şivik, şivtan, kirmanşanî ço, farisî چوب (çûb), pehlewî çob. Lê herwiha dikare ji zimanekî samî jî be, bo nimûne ji aramî ܫܘܒܐ (şevta),

hevrehê erebî سبٓط (sibṭ) û îbrî שִׁבִּיט (şibit, şivit). Heta eger "şiv" ji îranî be jî, hevwatera wê şivtan divê ji aramî be.

şiv Hevrehê soranî شیو / şêw, şêxbizînî şîm, zazakî şam, farisî شام (şam), pehlewî şam, soxdî xšām, avestayî xşafnye-... ji îranî. سعصلا (fişamiθa) ya aramî ji îranî ye li gel سلا- (-lā) ya mêkirinê. Ji eynî rehî û bo zêdetir agehiyan: şev.

şivan hevrehê soranî شوان (şivan), kurdiya başûrî şivan, şuwan, şahzênî/şêxbizînî şuwan, şowan, zazakî û hewramî şiwane, belûçî şipank, farisî چوبان (çûban) ku bi forma xwe ya kevntir شبان (şoban) bû, pehlewî şupan, şpan, avestayî fşupane- ji fşu- (pez) + pane- (-van, -parêz) ji protohindûewropî peku- (pez) + pe- (payîn, parastin, -van) anku "şivan: pezvan, pezparêz", bide ber gavan ("gaparêz"). Berevajî ku bi gelemperî tê bawerkirin, ne têkilî peyva şiv e. Herwiha ne têkilî shepherd ya inglîzî ya şibî peyva "şivan" e. Çoban ya azerî, teterî û tirkî, чррлу (ç'oban) ya ermenî, çopan ya tirkmenistanî, چوپان (çûpan) ya urdûyî, चूपान (çûpan) ya hindî, cho'pon ya ozbekî, cioban ya romanî, чобанин (çobanin) ya bulgarî, чòбан/ çòban ya zimanên balkanî, чабан (çaban) ya rûsî... ji zimanên îranî, bi taybetî ji farisî bi rêya osmanî hatine wergirtin. Ji formên wan diyar e ku ew ji farisî, ne ji zimanekê din yê îranî belav bûne. Ev diyardeyeka giştî ye: ji ber tesîra dîrokî ya zimanê farisî, peyvên îranî yên li dinyayê belav bûyî hema-hema bêistisna ji farisî ne, ne ji zimanên din yên îranî wek kurdî, belûçî, peştûyî, osetî...ji Durxaneyê Cellikanî:ji bo ez agahdariyên jorîn ser temam bikim,dikanim van hevokan li vir bizêdfînim:Min ji zû de kifş kiriye ku peyva şivan ji du kiteyan pêk tê. Yek wek cenabê nivîskarê jorîn jî dabaş kirî `şi`ye ê dî jî `van` e. Kiteye `şi` helbet `pez` û kevintirîn şêweya peyva `pez` a hind û ewropîyan e.Nêziktirîn şêweya derbirin û bilêvkirina wê avestî ye ku we `fşu` û `pan` e.Pan hê jî di kurdî de wek lêkerek heye ``payîn ez bênderê dipêm``, ``ez pêz dipêm`` hwd.Peyva îngîlkî `shepherd` rastûrê bi peyva kurdî şivan ve gizdar e.şhepa peyvê şêweyek kevin ji sheep ango pez a îngîlkî ye. Ger em peyva perginda germankî binêrin hê baştir difêrisin. Germankî şivan Schafhirte ye ku schaf rastûrê pez e û hirte payvan û parêzvan e . Arîşeya hirte û herd ê jî heye lê ew ne meseleya me ye.Peyva kurdî hewş û hewşo jî helbet ji şî derketiye ku tê watera hewika şiyân ango hewîngeha pêz e. Her wiha peyv Schwzy` ku navê welatê swîs e berahîn ji vê şî ya kurdî a neolîtîkê tê û watera wê jî rasterast `hewşo` ye

şiverê herwiha şivare, hevrehê ermenî շավիղ (şevit / şewix: rê), herdu ji aramî שבילא (şibîl) ku ji rehê שבל (ş-b-l-: birin, ajotin) e û hevrehê îbrî שִׁבִּיל (şivîl: rêk, şiverê) ye. Ji heman rehî bi rêya erebî: sebîl, selsebîl. Guherîna L bi R di zimanên îranî de diyardeyeka berbelav e lê di peyva

"şiverê" de dikare ji ber etîmolojiya gelêrî jî be: forma tewandî "şiverê" taliyê cihê forma netewandî "şiver"ê girtiye bi texmîna ku "-rê" ya wê ji "rê" ya kurdî be. ji ber ku "şiv" jî di kurdî de darê zirav e, peyva "şiverê" tenê bi maneya "rêyên teng û zirav" hatiye bikaranîn.

şivir Ihtimalen ji tirkî yan zimanekî din yê tirkîkî, ji tirkîya kevn sığın, bi tirkî û azerî sığın (pezkûvî) û sığır (gareş, ga, manga)

şivtan ji aramî عَصَا (şevta), hevrehê erebî سبط (sibt) û îbrî שבט (şibit, şivit) yan jî ji îranî, hevrehên din yê kurmancî çiv, ço, çiq, çeç, şiv, şivik, kirmanşanî ço, farisî چوب (çûb) û چوگان (çevgan), pehlewî çob û çovegan. Bo guherîna ç/ş bide ber şivan ya kurdî û چوبان (çûban: şivan) ya farisî.

şiwît jirojhilati Bide ber farisî شوید (şivîd), erebî شبت (şibitt), îbrî שבת (şêbêt), aramî عَصَا (şevita), ermenî սամիթ (samit'), azerî şüyüd û belkî hindî सोआ (soā)

şiyân hevrehê soranî شیان (şiyân: mikin bûn), farisî شایستن (şayesten: hêja bûn, hejî bûn, mimkin bûn), pehlewî û avestayî xša-, sanskrîtî kşeyeti-, ji protohindûewropî kşê- (zal bûn, serwer bûn) ku herwiha serekaniya van peyvên e jî: şah, şêr, şar, şehîr.

şizofren Ev peyva li destpêka salên 1900êji alî psîkiyatî swîsrî Eugen Bleuler ve wek Schizophrenie di elmanî de ji peyvên σχιζο (dirrandin, birrîn) û φρήν (mejî) yê yewnaniya kevn hatiye afirandin.

şizofrenî Ev peyva li destpêka salên 1900êji alî psîkiyatî swîsrî Eugen Bleuler ve wek Schizophrenie di elmanî de ji peyvên σχιζο (dirrandin, birrîn) û φρήν (mejî) yê yewnaniya kevn hatiye afirandin.

şizofrenîk ji fransî schizophrénique

şkandî şkandin - -in + -î

şkandin ji protohindûewropî sek-, binêrin şkestin

şkeft ji protohindûewropî sek- (birrîn, ker kirin, şeq kirin, jê kirin - anku "şkeft" beşeke şeqkirî ya çiyayî ye) > skep-, hevrehên kurmancî şkestin, şeq û şkandin, soranî ئەشکەوت / eşkewt (şkeft), شکان / şkan (şkestin) û شکاندن / şkandin (şkandin), zazakî eşkewt, farisî شکفت (şikeft) û شکافتن (şikafte: şeq kirin, ker kirin), latînî secare (birrîn), slavoniya kevn същи (sêşti: jê kirin, şeq kirin), inglîzî saw (birrek, mişar)...

şkence hevrehê farisî شکنجه (şikence), اشکنجه (işkence), ji îranî, têkilî şkandin û şkestin. işkence ya tirkî ji îranî ye.

şkestin ji protohindûewropî sek- protoaryayî: şçend- / skend- ("şkandin, parçe kirin")Avestayî: scind- ("şkestin")Middle Persian: şkyn- /şken-/ ("şkestin")Farisî: şikestan- / şikan- ("şkestin")Kîrîbatî: işkânên / işkân- ("şkestin") ... irsiv: eşkend / şken- ("şkestin")Kurmancî: şkestin- / -şkê- ("şkestin")Kurdî (Sorani): şkestin- / -şkê- ("şkestin")Zazakî: şiknāyan / şik- ("şkestin")ji protohindûewropî sek- (birrîn, ker kirin, şeq kirin, jê kirin - anku "şkeft" beşeke şeqkirî ya çiyayî ye), hevrehên kurmancî şkestin, şeq û şkandin, soranî ئەشکەوت / eşkewt (şkeft), شکافتن / şkan (şkestin) û شکاندن / şkandin (şkandin), zazakî eşkewt, farisî شکفت (şikeft) û شکافتن (şikaften: şeq kirin, ker kirin), latîni secare (birrîn), slavoniya kevn същи (sêşti: jê kirin, şeq kirin), inglîzî saw (birrek, mişar)...Çavkanî: Cheung p.342

şofêr ji fransî chauffeur

şok herwiha şewk ji erebî شبكة (şebeket: torr) ji شبك (ş-b-k-: hûnandin), hevrehê aramî סבב (s-b-k-), akadî şebiku.

şol herwiha şuxl ji erebî شغل (şuġl). ji eynî rehî: meşxul, mijûl.

şolgenîk Bi kurmanciya xorasanêye

şop Belkî ji şûn + pî

şor ji protohindûewropî sūr- (tirş yan şor/sûr), hevrehê litwanî sūrus (sūr/şor), rusî соль (soli: xwê), fransî sur (tirş), inglîzî sour (tirş), almanî sauer (tirş)

şorreş hevrehê soranî شورش (şořiş), herdu ji farisî شورش (şûriş) ji شوریدن (şûrîden: dijîti kirin, şoreş kirin; têk vedan, şêlû kirin; şûştin) -یدن (-îden: -în, paşpirtika raderiyê) + ش- (-ş / -iş: -iş)

şose ji fransî chaussée

şot ji inglîzî shot

şov hevrehê belûçî şom (kêlan), farisî şuxm (şov), ji îranî.

şovalye ji fransî chevalier (siwar)

şovenîst ji fransî chauvin yan inglîzî chauvinist, têkilî chauvinisme (ji navê Nicolas Chauvin ku leşkerek pîrr dilsozî Napoleon Bonaparte bû + -isme)

şovenîzm ji fransî chauvinisme (ji navê Nicolas Chauvin ku leşkerek pîrr dilsozî Napoleon Bonaparte bû + -isme)

şow ji inglîzî show

şowmen ji inglîzî showman ji show + -man

şoxî ji şox + -î yan belkî berûpaşa xweş / xoş

şû "şû" bi maneya "mêr" e (lê tenê di zewacê de), hevrehê شوهر (şûher) ya farisî ye. Wek ku tê zanîn, di kurdî de paşbendika "-er" ya peyvên malbatî ji kurdî ketiye: farisî "birader, kurdî bira; "doxter", kurdî "dot-", farisî "x(w)aher", kurdî "xwi-şk"; farisî "mader", kurdî "ma-k" û hwd. Ev "-er" bi rastî ji kurdî ketiye û di farisî de maye, ne ku li farisî zêde bûye. Bi heman awayî di gelek zimanên din jî yê hindûewropî de maye, bo nimûne inglîzî: broth-er (kurdî: bira, farisî: birader), moth-er (k: ma-k, f: mader), daught-er (f: doxter, k: dot-), fath-er (f: pider, kurdiya zazakî: pî, "bab/bav" ya kurmancî ne ji eynî rehî ye). Lê herwiha hêjayî gotinê ye ku "şû" êdî wek peyveke serbixwe nayê bikaranîn (mirov nabêje "şûyê wê") lê tenê di biwêjên wek "şû kirin" (mêr kirin, jin zewicîn) yan "şûkirî" (jina ku mêr kiriye, jina zewicî) de tê bikaranîn. Vê dawiyê wek "neolojîyekê" dîsa "şû" wek wergera "spouse" (hevser, jin yan mêr) ya inglîzî bo nimûne ji aliyê şahîne Bekirê Soreklî ve tê bikaranîn. Bi zimanê sûmerî peyvên « şuba » û « şul » hene.1: wergerina peyva « şuba »: mêrane/merdane bûn mêrê ciwan, mirovê ciwan şûştin şen, rengareng bûn arî/paqij bûn şuhle 2: wergerina peyva « şul» mêrane/merdane bûn xortanî/ciwanî mêrê ciwan, mirovê ciwanEm ditin kû peyvên kurdî û sûmerî gelek nezik in **şubh** ji erebî(Melayê Cizîrî)

şûbira ji şû + bira Bi zimanê Sûmerî em dibêjin "uş-bar" ji bo "hezûrantî"

şûjin ji protohindûewropî sîw- / syuh- (dirûn / dirûtin), avestayî sûka (şûjin), sanskrîtî सीव्यति (sîvyati: dirûn), sûçî (şûjin), farisî سوزن (sûzen: şûjin), pehlewî bizîn- (dirûn, dirûtin) - ku hevrehê bişûjin ya kurmancî ye - parsî bijîngir (cildirû, terzî, xeyat), sogdî şwm (dirûn, dirûtin), hewramî û sîvendî çen (dirûn), lîtwanî siūti (dirûn), rûsî шить (şîti: dirûn), inglîzî sew (dirûn), latînî suo (dirûn)...

Şukrî ji erebî, têkilî şikir û Şakir

şûm ji erebî شوم (şuim: bêxêrî, bêoxirî), hevrehê شام (şeim: çep). ji heman rehî: şîmal.

şûnpî Belkî ji şûn + pî

şûnwar şûn + war (anku cihê warên kevn, şopa warên kevn)

şûr ji protohindûewropî kōro-, ji kō- ("sûn, hesûn, sûtin"), hevrehê hesan, san, sûn, hesûn, sûtin yê kurdî, سان (san) ya farisî, अश्रि (ásri: devê kêr û amûrên weke wê) û शूल (śūla: amûrên tûj) ya sanskrîtî, unḥ (sur: şûr; tûj) û htuwlu (hesan: hesan) yê ermenî, cōt (hesan) û catus (jîr) yê latînî.

şûrê Demokles ji çîrrokek kevn ya yewnanî ku dibêje Demokles berdestkê mîrekî bû û jê re got ku mîr gelek bextiyar e ji ber ku xwedî ewqas hêz û desthilatê ye. Mîrê wî jî xwest ku rojekê

herdu cihên xwe bi hev biguherrin û Demokles wê rojê mîr be. Demokles bi hindê pirr kêfxweş bû. Lê li ser şîvê dît ku şûrek li raserî wî ye ku tenê bi davek pirça hespî ve hatiye hilawîstin û her gavê ihtimal e ku bikeve û Demokles bikuje. Bi vî awayî ew tê ghişt ku kesên desthilatdar hertim di bin gef û talûkeyan de ne.

şûşe ji îranî, hevrehî soranî شوشه (şûşe), farisî شیشه (şîşê), pehlewî şîşek, hemû ji aramî ܫܫܐ (şîša) û ܫܫܬܐ (şîšta) ji akadî şeşşu jimisri şş.

şûştin ji protoaryayî xşaud- ("şûştin")Avestayî: xşaad- ("to become liquid"), xşaadah- ("herrikîna avê")Pûnjabî: şwd- ("şûştin")Middle Persian: şwd-, şws-, şus- ("şûştin")Farisî: şo- ("şustin")Belûçî: şuş-, şus- ("şûştin") Kîrîbatî: şos- ("şûştin")Kurdî: şûştin- ("şûştin")Kurdî: şûştin, şordin- ("şûştin")Hewramî: şî- ("şûştin")Zazakî: şiten / şî- irSanskritî: kşod ("to dissolve", "to disintegrate")Çavkanî: Cheung p.455

şuxl ji erebî, têkilî meşxul (an jî meşxul)

-t-

ta hevrehî farisî تافتن (taften: hûnandin, badan - rehê dema niha -tab-), ji îranî.

ta ebed ta (heta) + ebed

tablar tab? + lar (xwehr)

tablet ji fransî tablette

tablo ji fransî tableau

tabloîd Çînî: 小型画报 Fînlandî: tabloidi Fr.: tabloîd nêr, tabloîde mê Holendî: boulevardblad
Îng.: tabloid Tr.: tabloit

tabok ji erebî طوب (tûb) jikoptî τωβε (tōbe) jimisri <hieroglyph>G22-D58-X1:O39</hieroglyph> (d-b-t).
Heman peyv bi ji erebî et-tûb bi rêya spanî adobe ketiye gelek zimanên ewropî jî: inglîzî, holendî û fransî adobe,

tabû bi rêya fransî yan inglîzî ji zimanê tongî tabu (qedexe)

tabûr ji tirkî tabur

tabût ji erebî تابوت (tabût, sindoq) ji aramî תבואת (têbûta: sindoq), hevrehî îbrî תבה (têbeh), hemû jimisri t-b-t- (sindoq, tabût).

tac Kurdî-Erebî: تاج

tajî hevrehî soranî تانجی (tancî), kelhurî tanzî, zazakî tanzî / tonzî, farisî تازی (tazî: 1. tajî 2. talanker, şelîner), pehlewî tazîk, têkilî -taz- ku rehê dema niha ji lêkera texten (bezîn, bazdan) e, avestayî tek-, teçeyti- (bezîn, lezîn) û teke- (robar, herrik), osetî tæx (tex: beza), sanskritî

तक्ति (tekti-), slaviya kevn тешти (têşti: herrikîn), rûsî течь (têçi), sirboxirwatî teçi / тѣхи, yûnaniya kevn ταχύς (taxûs: bilez, beza), sekeyî/skîtî teke- (beza; xurt), latviyayî čakls (zîrek), almanî û holendî dienen (xizmet kirin, "di xizmeta kesekî de bezîn/lezîn"), swêdî tjäna (xizmet kirin), inglîzî thew (xulam - êdî nayê bikaranîn) hemû ji protohindûewropî tek^w- (lezîn, bezîn). ji eynî rehî herwiha: taze, tazî, teze, tacik û belkî tezi û çist. Tazi ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

taksî kurteya taksîmetre

tal hevrehê soranî تال (tal), feylî tyeł, farisî تلخ (telx), pehlewî tehl, hemû ji îranî.

talî ji erebî talî (yê piştî wê)

talîm ji erebî, têkilî ilm, elimîn, elimandin, mielim, talîmat, malûmat

talîmat ji erebî, têkilî ilm, elimîn, elimandin, mielim, talîm, malûmat

tâlmodig tâlamod + -ig----

tam ji erebî طعم (tem), hevrehê aramî لحم (tema), îbrî טעם (teem)

tam-demî tam + dem + -î, wergerra full-time ya inglîzî yan plein temps ya frensî

tanistin hevrehê farisî توانستن (tevanisten, rehê dema niha -tevan-), pehlewî tevan (hêz, taqet, şiyar), avestayî û hexamenîşî tav-, hemû ji protohindûewropî tep- (enerjî), binêrin tav.

taq hevrehê farisî طاق (taq), herdu bi rêya erebî yan di bin tesîra erebî طاق (taq) de, ji îranî, bide ber pehlewî tak. طاق (taq) ya erebî û tak ya tirkî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

taqî bi rêya soranî تاقی (taqî) ji tehqîq ji erebî تحقیق (tehqîq). Binêrin: tehqîq, heq, hiqûq.

Tara Tara bi xwe navekî navneteweyî ye, di gelek zimanan de heye. ji du çavkaniyên cuda tê:

1. ji îrlendî bi rêya inglîzî belav bûye. ji navê girekî pîroz yê nêzîkî Dublîna paytexta Îrlendayê û jîngeha padişahên berê yên wî welatî bû 2. ji Hindistanê ye û navê xwedawendê jin ya hindûyîyan e. Wek navê mirovan "Tara" di kurdî nû ye û ew ji yek ji van herdu serekaniyên jorîn hatiye wergirtin. Tevî ku "tara" di soranî de maneya "xêliya bûkê" bide jî, ne ihtimal e ku kesekî bi wê ramanê nav li zaroka xwe kiribe. Lê texmîna kek Seydo rast e ku ew maneya "berbang, elind, gizing, şefeq, yekem tîrojên destpêka rojê" dide. jixwe navê Elind bi taybetî li Behdînan heye lê Elind navê mêran e. Lê Tara navê jinan e. jixwe Şefeq jî navê jinan e, bi taybetî di tirkî de wek "Şafak". Yanî kurdan xwestiye bi navê Tara keçên xwe bişibînin ronahiya destpêka rojê û bi mecazî hêviyeke nû. Diyardeyeke/fenomeneke giştî heye ku kurd navên navneteweyî, yên ku bi kurdî jî dikarin maneyeke xweş bidin, didin zarokên xwe: Robîn, Tara, Sosin, Zozan hin ji van nimûneyan in. Hemû navên navneteweyî ne (Sosin û Zozan li ber Susanne, Susan, Susanna

hatine çêkirin). Lê kurd wan navan wek yê xwe dibînin û dema ku wan li zarokên xwe dikin, li maneya wan ya bi kurdî difikirin. Bo nimûne, dema ku kurdekî navê kurê xwe kiriye Robîn, ew ne li Robin Hoodê li nav daristanên Inglîstana serdema navîn difikire lê hêvî dike ku jiyana kurê wê/wî tijî roj û ronahî be, geşî û xweşî be. Gava ku kurdek navê Tara li keça xwe dike, ne ku dixwaze rêzgiriyê li xwedawendêke dînekî din (ku belkî ti haya wî jê nîne) bike lê dîsa hêvî dike ku jiyana kurê wê/wî tijî roj û ronahî be, geşî û xweşî. Di zimanên din de jî ev diyarde heye. Anku navên biyanî digirin û wek peyveke di zimanê xwe de fehm dikin.

tarî protohindûewropî teme- ("reş") > teme-s-rā- ("tarî") protoaryayî: avestayî: teθre- ("tarî") Pehlewî: tar ("tarî") Farisî: tarîk ("tarî") Belûçî: tar, tehar ("tarî") Osetî: tar ("tarî") Kurmancî: tarî ("tarî") Kurdî (Sorani): tarîk ("tarî") Hewramî: tarîk ("tarî") Zazakî: tarî ("tarî") Sanskrîtî: tamisrā ("tarî") Latîni: tenebrae ("tarî") ... Çavkanî: Horn p.82, Watkins p.90, MacKenzie P.121

tarîk Bi pehlewî tarîk, bi inglîzî dark.

tarîx ji erebî تارىخ (teirîx)

tas hevrehê farisî تاس (tas), tacikî toc (tos), belûçî تاس (tas), pehlewî tešt, ji îranî. Ji eynî rehî: tešt, test (aman) û belkî tašt / têšt jî. Peyva "tas" ji zimanên îranî li piraniya dinyayê belav bûye: erebî طاس (taş), tirkî tas, latîniya navîn tassa, frensî tasse, spanî taza, almanî Tasse, portugalî taça, ermenî թաս (t'as), gurgî тас (t'asi), slaviya kevn тазъ (tazŭ), albanî tas, bulgarî tac (tas), yûnanî τάσι (tási), rûsî, belarûsî û ukraynî taz (taz)...

taşandin herwiha çaşandin, hevrehê pehlewî çaşten (rehê dema niha -çaş-) ji îranî. Hêjayî gotinê ye ku ne hevrehê hevwateya xwe ya inglîzî teach e.

tašt ji îranî, bi kurmancî herwiha taštê û têšt, hevrehê چیشت (çêšt) ya soranî, چاشت (çašt) ya farisî û çašt ya pehlewî. ᠳᠠᠰᠢ (çaş: şêv) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin yan jî hevrehê farisî ناشتا (našta), urdûyî ناشتا (našta), gujaratî નાસ્તો (nāsto), नाश्ता (našta)... hemû ji sanskrîtî अनाशित (anāśita: birsî / birçî, yê ku hê ti tişt nexwariye)

tat hevrehê "text", ji îranî. Bo guherîna H/X bide ber kurmancî tehl, farisî تلخ (telx < textl)

tav ji protohindûewropî tep- (germ bûn, germ kirin), protoaryayî tap-, hevrehê ta (tasar yan tagerm) ya kurdî, تاب (germa) û تب (teb: ta) yê farisî, tep ya pehlewî, тепло (têplo: germa) ya rusî, latîni tepeo (germ dikim), tepere (germ kirin) û tepidus (tênşîr) > îtalî tepido, inglîzî tepid, spanî tibio, frensî tiède)...

tavik hevrehê farisî **تابه** (tabê) / **تاوه** (tavê), pehlewî **tabek**, ji îranî, ji protohindûewropî **tep-** (germ bûn, germ kirin) ku herwiha serekaniya peyva **tav** e. Binihêreç **tav**. **Tava** ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

tawis hevrehê farisî **طاووس** (tavûs), tirkî **tavus**, erebî **طاووس** (tawûs), îbrî **טאווס** (tavas), yûnaniya kevn **ταῦς** (taos), latînî **pavus**, **pavo**, hemû ji zimanekê Hindistanê, bo nimûne **jitamili**, bi forma xwe ya niha **தோகை** (tokay). Forma latînî serekaniya navê wî yê **piraniya zimanên ewropî** ye: **spanî pavo**, **îtalî pavone**, **fransî paon**, **rûsî pavlîn**, **almanî Pfau**, **ingîzî peacock**...

tawle hevrehê erebî **طاولة** (ṭawile), aramî **ܛܘܠܐ** (ṭaviletha), îbrî **טבלה** (tabla), hemû ji yûnanî **τάβλα** (tábla) ji latînî **tabula** yan **tabella**. ji **eynî rehî**: **tablo**.

tawlî ji tirkî **tavlı** (têrrûn) ji **tav** (rûn + -lı (bi-, -î, -dar)

tawsan **taw** (tav) + **-san** (-stan)

tawuxeram ji Farisî **tawus û xeramîden**(جرامیدن)

tax-free ji inglîzî **tax** (bac) + **free** (azad)

taybet ji erebî **طيبة** (ṭeybet: başî, qencî, hêjayî, jêhatîti) yan ji aramî **ܛܝܒܐ** (t^ʿajbuθa), îbrî **טובה** (tobe, tove: baş). Bo guherîna maneya **bide ber "xas"** ku di kurdiya başûrî de maneya **"baş"** wergirtiye yan zor ku di soranî de wateya **"gelek, pîr"** wergirtiye. herwiha dikare ji **طبيعة** (ṭebîet: sirişt, xwerist, tebîet) ku herwiha serekaniya **"tebîet"** ya kurdî ye jî; ji **طبع** (ṭeb: muhr, teb, çap, dewş, şûn, şop). ji heman rehî: **metbee**, **tabi**. Bi **metatezê "tebîet > teîbet > taybet"**. Bo guherîna **"e+eyn"** bi **"a"** di kurdî de binêrin: **"aqil, alif, ala"**.

tayêt ji markeya **"Tide"** ji inglîzî **tide**

taykonot ji çînî **太空** (tàikōng) anku **valageh** + **yewnaniya kevn ναύτης** (-not)

tayre ji inglîzî **tyre** yan **tire**. Li Başûrê Kurdistanê **wek din jî** **piraniya peyvên têkilî otomobîlan** ji inglîzî **ne: gêr** (gear), **laêt** (light), **stêrin** (steering), **tayre** (tyre)...

taze hevrehê farisî **تازه** (tazê/taze), pehlewî **tazek** ji **texten** (bezîn, herrikîn, ne genî bûn, rehê dema niha -taz-), **avestayî tek-**, **teçeyti-**, ji **protohindûewropî tek^w-** (bezîn, lezîn), binêrin **tajî**.

tazî hevrehê farisî **تازی** (tazî: 1. tajî 2. talanker, şelîner), pehlewî **tazîk**, **têkilî -taz-** ku **rehê dema niha** ji **lêkera texten** (bezîn, bazdan) e, **avestayî tek-**, **teçeyti-** (bezîn, lezîn) û **teke-** (robar, herrik), **osetî тæх** (tex: beza), **sanskritî तक्ति** (tekti-), **slaviya kevn тешти** (têşti: herrikîn), **rûsî течь** (têçi), **sirboxirwatî teçî** / **тѣхи**, **yûnaniya kevn ταχός** (taxûs: bilez, beza), **sekeyî/skîti teke-** (beza; xurt), **latviyayî čakls** (zîrek), **almanî û holendî dienen** (xizmet kirin, "di xizmeta kesekî de bezîn/lezîn"), **swêdî tjäna** (xizmet kirin), **inglîzî thew** (xulam - êdî **nayê bikaranîn**) hemû ji

protohindûewropî tek^w- (lezîn, bezîn). ji eynî rehî herwiha: tajî, taze, teze, tacik û belkî tezî û çist. Tazi ya tirkî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

tazîb ji erebî تَعْذِيب (tezîb)

tê gihandin tê (di wê/wî) + gihandin

tê ketin tê (di wê/wî de) + ketin

tê koşîn tê + koşîn Bi zimanê sûmerî ji bo peyvên ceng-şer-têkoşîn em dibêjin "şen" Kurdî "koshin" "shen" sûmerî

teamiden ji erebî: teamid + -en

teba herwiha dehbe ji aramî ܬܒܐ (debba: hirç), hevreha akadî debû, geezî dib, erebî دب (dubb), îbrî דב (dob / dov), ugarîti d-b

teber hevreha tevir ya kurmançî û تېر (teber: bivir; tevir) ya farisî

tebeşîr ji sanskrîti tveksîra-

tebîb ji erebî, têkilî tib, tibî

tebîet ji erebî طَبِيعَة (tebîet) ku herwiha serekaniya "taybet" ya kurdî ye jî; ji طبع (teb: muhr, teb, çap, dewş, şûn, şop). ji heman rehî: metbee, tabi.

tebîî ji erebî, têkilî tebîet

tecela ji erebî تَجَلَّى (tecellî: diyarbûn), hevreha aramî תגלל (tegella), ji te- + جلاء (cilai: ronahî, geşî) ji جلا (cela: biriqîn, teyisîn, geş bûn, ronahî dan), ji eynî rehî: cilwe.

tedexul ji erebî: te- + daxil

teesub ji erebî, têkilî esebî

tefekir ji erebî: te- + fikir

tefsîr ji erebî تَفْسِير (tefsîr) ji te- + ji aramî פשר (p-ş-r: çare kirin, hel kirin, şirove kirin, ravekirin, ron kirin)

teftîş ji erebî تَفْتِيش (teftîş) ji te- + فتنش (fetteşe: teftîş kirin), hevreha aramî פתש (p-t-ş-). ji eynî rehî erebî: mifetiş.

têgih tê ghiştin

tehîn hevreha tirkî tahin, yûnanî ταχίνι (taxîni), inglîzî û piraniya zimanên din yê ewropî tahini yan tahina... hemû ji erebî طَحِينَة (tehînet: tehîn) ji rehî طحن (teheene: hêran, hêrandin) ku herwiha têkilî طحين (tehîn: ar, ard). Peyva erebî hevreha aramî ههس (t-ş-n-: hêran) e. Hêjayî gotinê ye ku di erebî de peyv bi t-ya qelew (t / ط) e lê di kurdî de bûye t-ya zirav (t, ت).

tehl hevreha soranî تال (tal), zazakî tal nêr û tale mê.

tehqîq ji erebî تحقيق (tehqîq) te- + heqîqî. Binêrin: taqî, heq, heqîqî, hiqûq.

tehre ji aramî ܛܗܪܐ (tehra: nîvro), hevrehê erebî ظهر (zûhr), îbrî צהריים (tsohoráyim)

tek Belkî ji tenê + yek

tekerir ji erebî, têkilî tekrar

têketin tê (di wê) + ketin

tekez hevrehê tekîd / teikîd, ji erebî

tekîd ji erebî, têkilî ekîd

tekîla ji spanî tequila

teknîsyen ji fransî technicien, têkilî teknîk, teknolojî

teknokrat ji inglîzî technocrat yan ji fransî technocrate, binêrin tekno- + -krat

têkoşîn tê + koşîn Bi zimanê sûmerî ji bo peyvên ceng-şer-têkoşîn em dibêjin "şen" Kurdî "koshin" "shen" sûmerî

tela ji erebî طلا (tela)-----

talafûz ji erebî peyva تلفظ (talaffuz). Her wiha peyva لفظ (lafz) wek kokê tê.

tele tele-Nav

teleferîk ji fransî téléphérique (ji sala 1923yê ve) ji inglîzî telpherage ji telpher + -age

telepatî ji fransî télépathie yan ji inglîzî telepathy herdu ji yûnanî tele- + -patî

teleprompter ji inglîzî teleprompter ji tele- + prompter

teleskop ji yewnanî τηλεσκόπιο (teleskopio), ji τηλε- (tele-) + σκοπέω (skopeo) "azmûn, vekolîn, nerîn"

telîf ji erebî, têkilî elîf, mielîf

tem Van salan bi rêya medyayê ji soranî ketiye kurmançî. Eslê peyvê yan ji protohindûewropî temHos (tarîti), hevrehê soranî تهم (tem), farisî تم (tem), pehlewî tom, avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬎𐬎 (timeh), sanskrîti तमस् (temes), latînî temere (bi çavkorî) yan jî ji zimanekê tirkîkî, bo nimûne jiazeri tuman ku hevreh "dûman" ya kurmançî ye, ji tirkî duman ji tirkîya kevn tuman.

tema ji erebî, hevrehê aramî ܛܡܐ, îbrî תמה (têneh)

temas ji erebî تماس (temass) ji مس (m-s-s-: pelandin, dest lê dan, til danîn ser)

temaşê hevrehê soranî تهماشا (temaşê), tirkî temaşa, hemû ji erebî تماشاء (temaşai: gerrîn, gerr, piyase) ji te- + مشا (meşa: meşîn, bi rê ve çûn) ku herwiha serekaniya meş, meşîn yê kurdî ye jî. Guherîna maneyê wiha peyda bûye: "gerrîn > gerrîn û lê nêrîn > lê nêrîn > hêjayî lênêrînê anku pêkenok". Bide ber: seyran û seyir kirin.

tembûr hevrehê farisî تنبور (tenbûr), erebî طنبور (ṭenbûr), tirkî tanbur / tambur ji sûmerî pendûr, belkî têkilî misriya kevn n-b-r- (muzîk lê dan)

temel Fatih Altayli di heman bernameya televizyonê de diyar kir ku zehmet e mirov helwesta Tirkîyê fêhm bike û wisa dewam kir: "ji bo çî mirov evqas ji kurdan nerehet in? Kurdên te jî hene û tu ditirsî ku yê li vir bi yê li wir re bibin yek û Kurdistanê mezin damezirînin. Ev ihtimal ev sed sal in hene. Lê belê ez bawer nakim ku meylek Kurdên li Tirkîyê ya bi vî rengî hebe. Ew xwe ji vê yekê didin paş. Li Tirkîyê gotinên ji bo Kurdan ên li ser biratiya olî wê êdî fêde nekin. Ji ber Kurdên li herêmên din jî misilman in. Ji wê yekê hewlek li ser temelê biratiya olî wê vale derkeve. Divê li rêyên din were gerîn. Divê standarta demokrasî û ya aborî were bilindkirin."

temen ji erebî زمن (zemen: 1. dem, zeman 2. jî, hîn, umir), hevrehê amharî □□□ (zemen), aramî 𐤌𐤌𐤏 / ܙܡܢܐ (zemna), geezî □□□ (zemen), îbranî זמן (zman), tigrînî □□□ (zemen), maltayî žmien...

temînat ji erebî, têkilî temîn

temirandî temirandin - -in + -î

temîz ji erebî تمیز (temyîz) ji rehê ميز (m-y-z-: bijartin, ji hev kirin, cuda kirin). Wek تمیز (temîz) ketiye di farisî û wek temiz di tirkî de jî cih girtiye. Ji heman rehî: imtiyaz, mimeyiz, mimtaz, mitemayiz, temayiz, temyîz. Tevî ku "temîz" ji erebî ye jî lê ew bi rêya tirkî ketiye kurdî û tenê di tirkmancî de tê bikaranîn.

temûz ji erebî تموز (temmûz) ji îbranî זמן (temmûz) ji aramî ܙܡܢܐ (temmûz) (ji akadî Du'zu, Dûzu) ji sûmerî Dumuzid, Dumuzi (navê xwedawendekî bû) ji dumu-zi(d) (kurrê pêbawer / rastgo) ku herwiha serekaniya navê bajarokê Domiz yê Başûrê Kurdistanê ye jî.

ten ji protohindûewropî tenuh₂- (leş), hevrehê avestayî 𐬨𐬀𐬎𐬎𐬀 (tenû), farisiya kevn 𐭮𐭮𐭮𐭮 (tenûş), pehlewî ten, farisî تن (ten), sanskrîtî तनू (tenû).

tên hevrehê hevwaterên wê bi gelek zimanên din yê protohindûewropî: farisî تشنه (têşnê), sanskrîtî तृष्यति (tṛṣyati), ermeniya kevn թառամալ (t'arām: çilmisîn > ermeniya nû թառամալ / (t'arāmel) û թառաշամալ / t'aršamel) > kurdî çilmisîn, inglîzî thirst (têhn, tîn), tart (tirş) û dry (zuha, ziwa, hişk), yûnaniya kevn τέρσομαι (têrmosoy: hişk / zuha bûn), latînî terra (ax, erdê zuha) û torrere (sotin, şewitîn), almanî dürr (zuha, ziwa, hişk), albanî thartë (tirş) û ter (hişk / zuha bûn)... hemû ji protohindûewropî ters- (hişk, zuha). Tirş û tî (hewceyî avê) jî ji eynî rehî ne.

tendans ji fransî tendance yan inglîzî tendence

tenê Bi pehlewî tenîhâ, bi soranî tenha, bi zazakî tenya

teng protohindûewropî tenk- ("teng")protoaryayî tenç- ("teng")Middle Persian: teng ("teng")Pûnjabî: tenîşin ("teng")Farisî: teng ("teng"), tencîden ("teng kirin") Belûçî: tenk ("teng"), tençit ("teng kerden")Kurmancî: teng ("teng")Kurdî (Soranî): teng ("teng")Hewramî: teng ("teng") ... Zazakî: teng ("teng")Sanskritî: tenekti ("teng"), tenc- ("teng kirin")Almanî: dicht ("teng")Latînî: tight ("teng") ... Çavkanî: Horn p.89, Cheung p.378, Watkins p.90, MacKenzie P.138, Etymonline

tenha Bi pehlewî tenîhâ, bi soranî tenha, bi zazakî tenya. Peyva tenhayî bi kurdî herî kevin e.

tenî ji aramî תֵּנָא (tîna) yan ji erebî طين (tîn), hevrehê îbrî טין (tîn), maneya peyvê di zimanên samî de "herrî, ax, toz, qirêj" e. Yan jî dîsa ji aramî טנא (tennana: dû, dûman), hevrehê erebî عتن (eṭen), îbrî טשן (aşan), hemû ji proto-samî ṭn

tenik têkilî tengprotohindûewropî: ténh₂us Germanic: thunnuz Old Norse þunnr Danish tynd Norwegian tunn Old English: þynne Inglîzî: thin Old High German: dunni Elmanî dünn Old Dutch: Dutch: dun Hellenic: Ancient Greek: scpolytonic (tanu) Indo-Iranian: Indo-Aryan: Sanskrit: scDeva (tanú) Iranian Kurdî: tenik, teng Ossetian тæнæг (tænæg) Italic: Latînî: tenuis Spanish: tenue Slavic: Bulgarian: тънък Russian: тонкий (tonkij) Serbo-Croatian: танак Slovenian: tanek

tenîs bi rêya inglîzî tennis ji frensiya kevn tenez (frensiya nû: tennis) ji tenir (girtin, zeft kirin)

tenor ji latînî tenor (hilgir) ji tenere (hilgirtin)

tenore ji erebî تنورة (tennûret), têkilî tenûr (ji ber şiklê wan herduyan yê pehn û devvekirî). Tennure (kirasê derwêşên mewlewî ya tirkî jî ji eynî rehî ye.

tênşîr tên + şîr anku bi qasî şîrê dayikê / makê germ

tenûr jirojhilati Hevrehê farisî تنور (tenûr) / تندور (tendûr), pehlewî tenûr, avestayî tenûre-, erebî تنور (tennûr), aramî תנורא (tenûra), îbrî תנור (tenûr), akadî tinûru, ermenî Թնլիր (tonir), tirkî tandır, azerî təndir, ozbekî tandir, gurcî თანდორი (torne), hindî तन्दूर (tendûr)... bi rêya hindî peyv ketiye zimanên ewropî jî: inglîzî, fransî, îtalî, spanî tandoor. тандыр (tandır) ya rûsî bi rêya zimanên tirkîkî ye. Bêguman e ku peyvên zimanên tirkîkî û herwiha hindî ji zimanên îranî hatine wergirtin. Lê ihtimalen zimanên îranî jî ew ji zimanên samî wergirtiye: kevntirîn bikaranîna qeydkirî di dastana Gilgamêş ya bi akadî de ye. Lê rehê wê yê taliyê yê samî jî nayê

zanîn: wisa diyar e ku ev peyv berî ku axiverên zimanên samî û zimanên îranî bên Mezopotamyayê li kar bû.

tenwîn ji erebî te- + nûn

tenzîl ji erebî, têkilî

tenzîlat ji erebî, têkilî nezil û tenezil

tenzîm ji erebî, têkilî nîzam, tenzîmat

teokrasî θεός + κράτος (hêz, şiyar, -krasî)

teorisyen ji fransî théoricien ji teorî + -syen

tepeser tep + -e- + ser (anku tep li serî dan)

teqandî teqandin - -in + -î

teqdîs ji erebî, têkilî Quds û miqedes

teqemenî teqîn - -în + -emenî

teqn ji erebî تقن (tiqn), hevrehê aramî ܛܩܢ (tuqna), îbrî תקן (téqen)

teqteqok teqteq + -ok yan teqteqîn - -în + -ok

terafîm ji fransî théraphimyan ji inglîzî theraphim ji latînî theraphim ji yûnanî θεραπίν (thêrafîn) ji îbranî תרפיים (têrafîm) ku pîrrhejmara תרף (têraf) e.

teraqî ji erebî دراق (durraq), hevrehê aramî ܕܘܪܩܝܢܐ (doreqqîna), hemû ji yûnanî δωράκινον (dorakinon) ji latînî dūracinum ji dūracinus ji dūrus (req) + acinus (dirrî, fêkî, tirî)

teras ji fransî terrasse yan ji inglîzî terrace ji latînî terracea (dik, platform) ji terra (erd)

terazû hevrehê farisî ترازو (terazû), pehlewî terazûk, ji îranî

terciman ji erebî ترجمان (tercuman) ji aramî ܛܪܓܡܢܐ / ܛܪܓܡܢܐ (tergmana) ji akadî tergumennu ji regamu (gazî kirin, bang kirin, vexwandin, dawa kirin) ku hevrehê "recim" ya ji erebî ye.

tercime ji erebî ترجمة (tercumet) ji aramî ܛܪܓܡܐ (terguma) ji akadî tergumennu ji te- + regamu (gazî kirin). ji eynî rehî: mitercim, terciman, dragoman.

tərcümə ji farisî ترجمه (tercume), ew jî ji erebî تَرْجُمَة (terjeme)

teref ji erebî طرف (təref) ku wek طرف (teref) ketiyê farisî û wek taraf di tirkî de jî cih girtiye. Etraf (اطراف / eṭraf/) pîrrhejmara wê ye.

terêf ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî, bide ber îbrî טרף (terêf: heram, pîs, ne kaşer)

tereqî bi rêya tirkî/osmanî ji erebî ترقى (tereqqî) ji te- + rehê r-q-y- (bilind bûn, rabûn).

teres Belkî hevrehê farisî ترسا (tersa: file) ya farisî û tersak (file) ya pehlewî.

teretûre Bi esehî nayê zanîn, belkî jikurdi ji tere (dere, diçe) + tûre bi veguhastina vokala kîteya yekem ji E bi Ê, bidin ber nazûnûz.

terg hevrehê soranî تهرزه (terze), farisî تگرگ (tegerg), pehlewî 𐭪𐭫𐭬𐭭 (tegerg) ji îranî.

te'rib ji erebî: te- + ereb

têrik protohindûewropî teme- ("reş") > teme-s-rā- ("tarî") protoaryayî: Avar: teθre- ("tarî") Pehlewî: tar ("tarî") Farisî: tarîk ("tarî") Belûçî: tar, tehar ("tarî") Osetî: tar ("tarî") Kurdî: tarî ("tarî") Kurdî: tarîk ("tarî") Hewramî: tarîk ("tarî") Zazakî: tarî ("tarî") Sanskrîtî: tāmīsrā ("tarî") Latînî: tenebrae ("tarî") ... Çavkanî: Horn p.82, Watkins p.90, MacKenzie P.121

terkîb ji erebî ترکیب (terkîb), hevrehê akadî terkîbu ji rehê r-k-b- (siwar ûn / kirin) ku herwiha serekaniya peyva rikêb e. Wek ترکیب (terkîb) ketiye farisî wek terkip jî di tirkî de cih girtiye.

termînal bi rêya fransî yan inglîzî terminal ji latînî terminalis (sinorî, tixûbî, hidûdî) ji terminus (sinor, tixûb, hidûd, dawî)

terror ji inglîzî terror (tirs, xof)

terr protohindûewropî: tṛ- / teru(-no-) ("terr") / protoaryayî Avar: tewrune- ("ciwan, genc") Farisî: terr ("terr") Osetî: тæрин (terîn) / тырын (tirin) (genc, xort, ciwan) Kurmancî: terr ("terr") Kurdî (Soranî): terr ("terr") Zazakî: terr ("terr") Sanskrîtî: tárūna- ("genc; terr") Ermenî: թարմ (term: terr) Yewnanî: τέρην (terên) Latînî: tener ("terr") ... Çavkanî: Horn p.85, Watkins p.90

terraş Belkî ji terr

terxan Serekaniya peyvê nediyar e lê bi ihtimaleke mezin ji sogdî terxant e ku bernavekî malmezinan e û di gelek zimanan de tê yan dihat maneya kesên ji bacdanê azadkirî. <http://en.wikipedia.org/wiki/TarkhanEtymology>

terz ji îranî, hevrehê pehlewî teraz, belkî bi rêya erebî طرز (terz) li kurdî vegeirîbe. Tarz ya tirkî û տարազ (taraz) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin, ya tirkî bi rêya erebî.

terzî hevrehên kurmancî derz, derzî, dirêzî û dirûn / dirûtin, farisî درزی (derzî: terzî), درز (derz: derz, kêlî), pehlewî derzîk (terzî), avestayî derize- (derz), hemû ji protohindûewropî d^herēg^h- (dirûn, kêlî kirin). "Terzî" jî hevrehê "derzî" ye lê maneya "kesa/ê ku karê derzî û dirûnê/dirûtinê dike" dide. "Terzî" bi rêya tirkî "terzi" ji "derzî" ya farisî/kurdî ye anku çûye tirkî û paşî guherandî li me vegeirîye. Bi farisî wek "derzî" maye.

tesbîh ji erebî تسبیح (tesbîh: tezbîh, pesndana Xwedê, sibhan gotin/xwendin), têkilî سبحان (subhān: sibhan, pesn, sena, meth) ji rehê سبح (s-b-ḥ-: pesn dan, meth kirin bi taybetî pesnê

Xwedê dan), hevrehê aramî שבחא (şebax: pesn dan, meth kirin) û îbranî שבח (şebax: pesn dan, meth kirin), hemû ji rehê ş-b-x- yê proto-samî. Heman peyv serekaniya tizbî ya kurdî ye jî.

tescîl ji erebî: te- + sicil

tescîlat ji erebî: tescîl + -at, têkilî secil, misecil

tesdîq ji erebî, têkilî sedîq, sediqandin

tesewif ji erebî تصوف (tesewwuf)

tesewir ji erebî, têkilî teswîr, sûret

tesfiye ji erebî: te- + safî

teshîh ji erebî, têkilî sehîh

teslîm ji erebî, têkilî îslam, misilman

tesnîf ji erebî: te- + sinif

test ji inglîzî test (cerribandin) ji fransiya kevn test (amana ji axê) binêre "test" li jêr.

teş hevrehê farsî ateş

teşbîh ji erebî, têkilî şibî, şibîn, şibandin

têşe tewş, bi wateya xar û kêmtir ji 90 derece

teşekur têkilî şikir

teşî ji protohindûewropî terk^w- (badan, alandin), hevrehê sanskrîtî तर्कु (terku), hîtîti 𐎧𐎡𐎧𐎡𐎧𐎡𐎧𐎡 (tarkuwanzî), slavoniya kevn тракъ (trakŭ), yûnaniya kevn τρέπω (trêpo) û latînî torqueo

teşke ji erebî ناموس (namûs) ji yûnanî νόμος (nómos: irf, edet) Çavkanî: Rajki ji νέμω (nêmo: belav kirin) ji protohindûewropî ném- (belav kirin), hevrehê nimêj / nivêj ya kurdî û نماز (nemaz) ya farisî. Bo zêdetir agahiyan, binêrin: nimêj.

teşrîn ji erebî تشرين (tişrîn) ji aramî תשרין (tişrîn) ji îbranî תשרי (tişrî) ji akadî teşrîtu (destpêk, yekem meha salnameya babîlonî) ji te- + şurrû (dest pê kirin). Wek din jî piraniya mehên kurdî bi rêya erebî û/yan aramî ji îbrî ji akadî ne: sibat, adar, nîsan, ayar, xezîran, temûz, ab, îlon, kanûn.

teşxîs ji erebî, têkilî şexs

tev di + hev, wek pev, jev, jikurdi yan jî kurtkirina tevav, hevrehê tebab, tamam ji erebî. Tenê di kurmançî de heye, ew jî tenê li hin deveran.

tevir Serekaniya wî nayê zanîn lê peyveke kevnar ya arî ye, hevrehê pehlewî tebrek (bivir) û farisî تبر (teber: bivir). տապառ (tapar) ya ermenî û топор (topór) ya rusî ji zimanên îranî hatine deynkirin.

tezî tez + -î ji îranî, ihtimalen hevrehê taze.

tezkiye ji erebî تَزْكِيَة (tezkiyet) ji rehê زَكِي (zekiye: fihêl bûn, pak bûn, paqij bûn - bi taybetî ji guneh û tawanan)

they'd they + would they + had

think-tank ji inglîzî think-tank yan think tank (tanka ramanî) ji think + tank

TIR ji fransî Transports Internationaux Routiers (raguhezandina navneteweyî li ser rêyan)

ti varyanteke peyva çî jikurdi. Bo guherîna "ç/t" bide ber "pate / paçe".

tî protohindûewropî: ters- ("tî bûn", "hişk") protoaryayî terş- ("tî bûn") Avestayî: terşne- ("tî")

Pûnjabî: tîşng ("vexwarin") Middle Persian: tîşn ("tî") sogdî: cişn' ("tî bûn") Farişî: tişneh ("tî")

Belûçî: tun ("tî") Kurmancî: tî, têhnî ("tî") Kurdî (Sorani): tînû ("tî") Hewramî: tejne ("tî") ...

Zazakî: teyšan ("tî") Sanskrîtî: terş- ("tî bûn"), tirşne ("tî") Yewnanî: teresesthai ("hişk bûn")

Latînî: torrêre ("hişk bûn"), terra ("hişk", "erd", "erdê hişk") Alm.: Durst, durst ("tî")

İnglîzî: thirsty ("tî") ... Çavkanî: Cheung p.384, Watkins p.91, Etymonline

tib hevrehê farişî طِب (tibb), tirkî tıp, her sê ji erebî طِب (ṭibb) ji aramî ܛܒܐ (ṭibba: ilm, zanist, zanîn) ji rehê ܛܒܐ (ṭ-b-b-: zanîn). Ji eynî rehî: teb, tebîb.

ticar ji erebî تِجَار (ticar), hevrehê tacir û ticaret, ji aramî תגרא (tegara: ticar, tacir) ji akadî temkarû (ticar, tacir) ji mekarû (ticaret).

ticaret ji erebî تِجَارَة (ticare), hevrehê ticar û tacir ji aramî תגרא (tegara: ticar, tacir) ji akadî temkarû (ticar, tacir) ji mekarû (ticaret).

ticarî ji erebî: ticar + -î, têkilî tacir û ticaret

tif ji protohindûewropî styu-, hevrehê תּוּף (tuf) ya farişî, τυ (tu) ya osetî, ԹՄԼԸ (t'uk') ya ermenî, 𑂣𑂗𑂫𑂱 (ṣṭhivati) ya sanskrîtî, πτύω (ptuō) ya yûnaniya kevn, spuō ya latînî, spit û spew yê inglîzî, плевать (plevát) ya rusî...

tifek hevrehê soranî تِفَنگ (tifeng), farişî تَفَك (tofek) / تَفَنگ (tofeng), ji تَف (tof: 1. tif, dengê tifkirinê 2. teq, dengê teqînê) ji îranî. tûfəng ya azerî, tûfek ya tirkî û teterî, ԹՎԱԼՔ (t'vank') ya ermeniya devokî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

Tiflîs ji gurgî tîlî (germ)

tijî herwiha tije, tejî lê li derveyî kurmancî di kurdî yan zimanên din yê îranî de bi maneya "dagirtî, mişt" peyda nabe. Ew ji îranî ji rehê teç- (rijîn, herrikîn, bezîn) e ku herwiha serekaniya peyvên taze, teze, tajî, tezî ye. Anku "tijî" bi eslê xwe maneya "ya/yê ku dirije" dide ji ber ku gava ku aman tijî dibin, êdî dirijin eger ava wan zêdetir bibe. Ji zimanên ne têkilî kurdî

bidin ber estonî täis û fînî täysi. Zaravayên din yên kurdî û zimanên din yên îranî bi piranî hevrehê pirr bi maneya "tijî" bi kar tînin.

tijî ji tijî bi şidandina j-ê

tika Belkî ji erebî teqawet

til herwiha tilî / tibl / tipl ji aramî ܛܝܠܐ (tıpra: nînok), hevrehê erebî ظفر (zıfr / zıfr: nînok, penc, pencirk), akadî şupru, şupparu. Ji bilî kurmançî ev peyv di ziman û zaravayên din yên îranî de peyda nabe. Ew ketiyê cihê enguşt û pence yên îranî. Bo guherîna maneyê ji "nînok"ê bo "til"ê bide ber farisî پنجه (pencê: dest, her pênc til) > soranî pence (til) > kurmançî pence / pencik (nînokên dirrînde).

til- bi rêya erebî تِل (tell) yan yekser ji aramî ܛܠܐ (till) ji akadî tillu (girik, beten)

tilism ji erebî طَلسم (tılesm) ji aramî ܛܠܝܣܡܐ (tılism) ji yûnanî τέλεσμα (têlesma: bicihanîn, encamdan, kirin, rêûresm, ayîn) ji τελέω (têleo: encam dan, bi cih anîn) ji τέλος (têlos: encam, dawî) ku herwiha serekaniya peyva teleolojî ye jî.

tilûr ji erebî طيور (tıyûr) ku pîrrhejmara peyva طير (teyr) e ku serekaniya peyva teyr ya kurdî ye. Ji eynî rehî: teyare, Teyar, metar.

tîm ji tirkî tüm. Di zaravayên din yên kurdî yên dûrî tirkî û di zimanên din yên îranî de peyda nabe. Ne têkilî peyva "tev" e ku ji "di + hev (de)" hatiye çêkirin.

tîm ji inglîzî team

tîmar hevrehê farisî تیمار (tîmar), pehlewî tîmar, ji îranî

tîmbilk Ihtimalen onom, hevrehê farisî تنبک (tînbek), ji îranî. -lk nîşana biçûkiyê ye. Dûmbelek ya tirkî û թմբուկ (t'mbuk) ya ermenî ji zimanên îranî hatine deynkirin.

tîmsah ji erebî تمساح (tîmsah)

tîne ti + ne, bi hin devokên kurmançî herwiha tune, çine, çune, zazakî çinî. herwiha bide ber ermenî չե ("ne").

tînekirin ji lêker tîne + kirin

tînî Bi hind û ewropî ters, bi inglîzî thirst, bi avestayî terşne, bi zazakî têşan, bi soranî tînú, bi farisî teşnê, bi kurdî dibe tînî.

tîp ji fransî yan ji inglîzî type ji latînî typus ji yûnanî tupos. "Tîp" ji "type" ya gelek zimanên ewropî ye ku di fransî de nêzîkî (lê ne tam wek) dengê "tîp" tê xwendin. Heman peyv di inglîzî de jî heye lê nêzîkî dengê "tayp" tê xwendin. Bi ihtimaleke mezin "pît" jî her ji "tîp" e û bi guhorîna cihê herfan bûye "pît". Di kurdî de guhorîna cihê herfan di peyvan de tiştekî gelek

asayî ye: befr/berf, cîran/cînar, çekûç/keçûç, "nik" ya di devoka kurmanciya behdînî de bi manaya "cem, li ba, li rex" û "kin" ya di devoka soraniya hewlêrî de bi eynî manayê. herwiha rast e ku li Başûrê Kurdistanê (bi taybetî li Behdînan) peyva "tîp" bi manaya koma muzîkê tê bikaranîn. Lê ew jî dîsa ji eynî "type" a ewropî ye ji ber ku yek ji wateyên "type" cûn/core/çeşît/taxim/kom tevî ku di inglîzî de bi manaya "koma muzîkê" nayê bikaranîn jî: <http://en.wiktionary.org/wiki/type> (bi taybetî li wateya 1 û 4 binêrin).

tîr hevrehê soranî تیر (tîr), farisî تیر (tîr), tacikî тир (tîr), pehlewî tigr, avestayî tiḫre-, tiḫri-, ji îranî **tirak** Bi maneya tirar ji tirark (tirarên biçûk)

tîran ji fransî tyran ji latînî tyrannus ji yûnanî τύραννος ji zimanek samî

tîranîk ji fransî tyrannique, têkilî tîran + -îk

tiraşîn hevrehên din yê kurmancî text, texte, textik, soranî تهخته (texte) û تاشین (taşîn), hewramî taşin, gilekî taştên, farisî تخته (texte/textê) û تراشیدن (teraşîden), pehlewî taşîten û textek, avestayî teṣte-, sogdî tṣ, sanskrîtî तक्षति (tekṣeti-), rûsî тесать (têsati), yûnaniya kevn τέχνη (têxnê: necarî, hostatî > teknîk), latînî texere (vehûnandin), tēla (torr), hemû ji protohindûewropî tekþ- (tiraşîn). Taht, tahta û tiraş / traş yê tirkî û ραψαυον (taxt) û տախտակ (taxtak) yê ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

tirb ji erebî تربة (tirbet: gorr, ax), têkilî تراب (turab: ax).

tîreroj tîr(xwerû)+e(pêvek)+roj(cihê tav jêtê)

tirî hevrehê soranî tirê, herdu belkî ji ermenî, bi ermeniya navîn tolî (mey) jiuartuyi udulî (tirî), têkilî tilletu (tirî) ya akadî, binêrin tolk. Yan jî hevrehê sanskrîtî द्राक्ष (drake), yûnanî τρύγος (trugos), holendî druif, swêdî druva, danmarkî drue, almanî Traube, hemû ji protohindûewropî. herwiha belkî peyvên slavî jî: sirbî grozd, çekî hrozen, rusî (vîno)grad. Bi zimanên din yê îranî bi pirranî engur e.

tirimpêl herwiha tirimbêl, turumbêl, torombêl (û hwd - ji jor binêre) ji otomobîl ji fransî automobile ji yûnanî αὐτός (autós: xwe, bi xwe) + ji latînî mobilis (gerrok, livok, seyar, mobîl). Bo ketina vokalan (herfên bideng) ji destpêka peyvê bide ber: Birahîm ji Îbrahîm, Simaîl ji Îsmâîl, mîr ji emîr... Zêdebûna dengê R ji ber dengê tirimpêlan e: "rrrr" yan "tirrrr"... Bo guherîna B bi P bide ber paysikil (duçerxe) ji inglîzî bicycle, pas (otobûs) ji inglîzî bus yan patrí (pîl) ji inglîzî battery... Peyva dirêj "otomobîl" di gelek zimanên din de jî kurt bûye yan guheriye. Bo nimûne di almanî de tenê wek "Auto" û di swêdî de jî bes wek "bil" maye. Di kurdî de navê vê amraza raguhastinê li gor deverên kurd lê dijîn diguhere: Di kurmanciya nivîskî de "tirimpêl"

û "otomobîl" serdest in lê di nav gel de li Bakurê Kurdistanê peyva "erebe" (bi rêya tirkî ji erebî ji îranî), li Başûr û Rojavayê "seyare" (ji erebî), li Rohilatê "maşîn" (bi rêya farisî ji rûsî ji fransî) û di nav kurdên Sovyeta berê de jî "maşîn" yan "avtomaşîn" li kar e.

Tirkiye tirk + -iyeTirkiye (bi tirkî: Türkiye) ji peyva "tirk" + paşbendika erebî -iyye tê ku tê de -e nîşana zayenda mê ye. Di kurdî de bi giştî ew -e ya zayendî di peyvên ji erebî deynkirî de namîne. Lê Tirkî yan rasttir "tirkî" bi wateya zimanê tirkan û tiştên din yê têkilî wan e loma di zimanê nivîskî de bi min çêtir e ku Tirkiye (û Sûriye) wek navê wan welatan werin nivîsîn. Ji mêj ve navê Tirka yan Tirkan (anku welatên tirkan) li wî welatê dihat kirin (lê em ji Sûriyê re nabêjin Sûriyan/Sûran yan ji Erebianê re nabêjin Ereban). Paşbendika kurdî -stan jî carina hatiye bikaranîn: Tirkistan lê wê cihê xwe negirtiye (li cîhanê Turkestan bi taybetî ji deverên Asyaya Navîn yê tirkîknîşîn re tê gotin, ne ji Tirkiyeya Rohilata-Navîn re.

tirpan ji yûnanî δρεπάνι (drêpani) ji δρεπω (drêpo: dirûn, jê kirin)

tirs ji protohindûewropî tres- (tirs, recifk), têkilî avestayî tirise û terora ji latînî. Ji eynî rehî: teror.

tirsandî tirsandin - -in + -î

tirsîn ji tirs + -în protohindûewropî: tres- ("tirsîn") protoaryayî: thrah- / trs- ("tirsîn") Avestayî: thrāh- ("tirsîn")Farisiya Kevin: tars- ("tirsîn")Pûnjabî: tyrs- ("tirsîn")Middle Persian: tls- /tars-/ ("tirsîn")Sogdî: trš- ("tirsîn")Farisî: tarsīdan / tars- ("tirsîn")Belûçî: tursit / turs- ("tirsîn")xunserî:tarsā / ters- ("tirsîn")Kîrîbatî: tärsēn / tärs- ("tirsîn") ... irKurmancî: tirsîn / tirs- ("tirsîn")Kurdî (Sorani): tirsan / tirs- ("tirsîn")Hewramî: tersay / tars- ("tirsîn") Zazakî: tersayen / ters- ("tirsîn")Sanskritî: tras- ("tirsîn")Yewnanî: treëin ("tirsîn") Latînî: terrēre ("tirsîn") ...Çavkanî: Cheung p.393, Watkins p.93, Etymonline

tirsonek tirsîn - -în + -onek

tirş hevrehê zazakî tirş, soranî تورش (turş), belûçî truş, truş, farisî ترش (toroş), herwiha hevrehê tîn / tîn (hewcedariya bi avê) û hevwaterê wê bi gelek zimanên din yê protohindûewropî: farisî تشنه (têşnê), avestayî terşne, sanskritî तृष्यति (trşyati), ermeniya kevn թառամ (t'arām: çilmisîn > ermeniya nû թառամել / (t'arāmel) û թառշամել / t'arşamel) > kurdî çilmisîn), inglîzî thirst (têhn, tîn), tart (tirş) û dry (zuha, ziwa, hişk), yûnaniya kevn τέρσομαι (têrmosoy: hişk / zuha bûn), latînî terra (ax, erdê zuha) û torrere (sotin, şewitîn), almanî dürr (zuha, ziwa, hişk), albanî thartë (tirş) û ter (hişk / zuha bûn)... hemû ji protohindûewropî ters- (hişk, zuha)

tiryak hevrehê soranî تریاک (tiryak), farisî تریاک (tiryak), tirkî tiryak, hemû ji yûnanî Θηριακή (thêriakê: dermanê dijî jehrê) ji Θηριακός (jehrî) ji Θήρ (thêr: hov, dirrinde, lawir, rawir). Heman peyv bi maneya "dermanê dijî jehrê" ketiye pîrraniya zimanên ewropî jî: inglîzî theriac, fransî thériaque, almanî Theriak, latînî û spanî triaca... Hêjayî gotinê ye ku peyva inglîzî drug (tiryak yan derman) ne ji eynî rehî ye.

tîşandin hevrehên din yê kurmancî text, texte, textik, soranî تهخته (texte) û تاشین (taşîn), hewramî taşin, gîlekî taşten, farisî تخته (texte/textê) û تراشیدن (teraşîden), pehlewî taşîten û textek, avestayî tešte-, sogdî tş, sanskrîtî तक्षति (tekşeti-), rûsî тесать (têsati), yûnaniya kevn τέχνη (têxnê: necarî, hostatî > teknîk), latînî texere (vehûnandin), tēla (torr), hemû ji protohindûewropî tekþ- (tiraşîn). Taht, tahta û tıraş / traş yê tirkî û ραψουν (taxt) û unψounwly (taxtak) yê ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

tişt hevrehê hin devokên kurmancî çiş, soranî şit, bi kurdiya başûri çîşt, bi zazakî çî, farisî çîz, pehlewî tis / çih / çiş ji îranî. Bo zêdebûna T li dawiya peyvê, binêrin: hest

tiştûmişt tişt + -û- + m- + -t- + tişt

tîtan ji yûnanîya kevn

tîtel tîtel ji fransî, taytil ji inglîzî

tivir herwiha tîrp, hevrehê farisî ترب (turb, turub) ji îranî. Turp ya tirkî ji zimanekê îranî ye. herwiha bide ber latînî stirps (reh) û mimkin e ku bi metatezê têkilî peyva samî lipt / lift jî be: erebî لفت (lift), aramî لهفتا (lefta), îbrî לפת (lépet), akadî 𐎎𐎗𐎒 (laptu, LUSAR). Heke peyva îranî ji samî be, hingê l-f-t- / l-p-t berovajî bûye anku bûye t-p-l- / t-f-l" û paşî L bûye R û P/F di kurmancî de bûye V. Diyardeyên wiha hene.

tiwalet ji fransî toilette

tiwana tiwanîn - -în + -a

tiwanîn hevrehê farisî توانستن (tevanisten, rehê dema niha -tevan-), pehlewî tevan (hêz, taqet, şîyan), avestayî û hexamenişi tav-, hemû ji protohindûewropî tep- (enerjî), binêrin tav.

tixûb ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî ܬܝܚܘܡܐ (tixûma), hevrehê akadî texûmu, îbrî תיחום (tixûm), erebî تخم (tuxm). Bo guherîna M bi B, bide ber bizmar ji erebî "mismar".

tiyatro bi rêya tirkî tiyatro ji îtalî teatro ji latînî theatrum ji yûnanî θέατρον (theatron: nêrîngeh, temaşegeh) ji θεάομαι (theaomai: lê nêrîn, temaşe kirin)

tizbî ji erebî تسبیح (tesbîh: tesbîh, pesndana Xwedê, sibhan gotin/xwendin), têkilî سبحان (subhân: sibhan, pesn, sena, meth) ji rehê سبح (s-b-h-: pesn dan, meth kirin bi taybetî pesnê Xwedê dan),

hevrehê aramî ܫܒܢܘܫ (şebaxe: pesn dan, meth kirin) û îbranî שֶׁבַח (şebax: pesn dan, meth kirin), hemû ji rehê ş-b-x- yê proto-samî.

tobe ji erebî توبة (tewbet) ji aramî ܬܘܒܐ (tewba) ji תוב (t-w-b: zivirrîn, vegerrîn). Wek tövbe ketiyê tirkî jî.

Tofiq ji erebî توفيق (bextiyar, xweşbext, bisiûd) ji وفق (bi ser ketin, serfiraz bûn)

tokpisinî ji inglîzî talk (suhbet) + pidgin (pijînî) yan talk + business (bazirganî)

tolaz protohindûewropî: tṛ- ("terr"), binêrin: terr

tolerant ji fransî tolérant ji tolère

tolk Belkî ji ermenî, bi ermeniya navîn tolî (mey) jiuartuyi udulî (tirî), têkilî tilletu (tirî) ya akadî, binêrin tirî. Ev etîmolojî ne bi temamî zelal e ji ber ku maneya tolk û ya tirî ji hev dûr e.

tomar ji erebî طومار ku ew bi xwe jî ji yûnanî τομάριον (tomáριον) ji τόμος (tómos)

tomate bi rêya erebî ji inglîzî tomato ji spanî

tongî Tonga - -a + -î

top ji tirkî top ji tirkiya kevn tol- (dagirtin, tijî kirin) ku bi tirkiya niha dol(mak) e. Top" bi tirkî ye û "tep(k)"a kurmançî (li Behdînan), تۆپ/top ya soranî û تۆپ tûp ya farisî ji wê ne. Delîlê ku farisî ji tirkî wergirtiye û ne berevajî ew e ku "top" di gelek zimanên tirkîkî (tirkî, azerî, ozbekî, tirkmenî, gagawzî).

toplîst ji inglîzî top list ji top (jorîn, bijare) + list (lîste)

topmodel ji inglîzî: top + model

topografya ji yûnanî τοπογραφία (topografía), binêre topo- + -grafî

Tor ji aramî ܬܘܪ (Tûr abidîn) ji ܬܘܪ (tûr: çiya) + ܬܘܪ (ebd: evd). Herdu peyv wek ܬܘܪ (tûr: çiya) û ܬܘܪ (ebd: evd) ketine erebî jî û ܬܘܪ (ebd) wek evd derbasî kurdî jî bûye.

torbe hevrehên din yê kurmançî tûr û tûrik, farisî توبره (tûbre), pehlewî tobrek, ji îranî. Torba ya tirkî, տոբրակ (toprak) ya ermenî տոբրա (tûbra) ya teterî, топба ya rûsî, torba ya sirbî-xirwatî û polonî ji zimanên îranî ne.

toren ji tirkî tören ji tirkiya kevn töre ku herwiha serekaniya torre ye jî.

torî çeçelane çeçelî

torin ji protohindûewropî tor-, pileya o ji ter- ya ku herwiha serekaniya terr ya kurdî ye. Ji protoaryayî tewrun-, Hevrehê avestayî tewrone (zarrok; têtjik), sanskrîtî तरुण (táruṇe: ciwan, genc), तर्ण (terṇe: golik), तर्णक (terṇeke: têtjik), osetî тырын (tirî: xort, genc), ermeniya kevn թորնու (t'or'n), ku serekaniya թորն (t'or) ya ermeniya nû ye, bi ihti ihtimaleke mezin ji kurdî ye.

herwiha torun ya tirkî û zimanên din yê tirkîkî jî ji heman rehê îranî hatiye deynkirin. "Torin" hevrehê peyvên kurmancî "tolaz" (xort), "tûle" (têjikan seyan/kûçikan, cewrik) û "terr" e. Lê bi ihtimaleke mezin "torin" bi xwe formeke ermenî ye ji ber ku di kurdî de ew bi pirranî tenê li wan cihan tê bikaranîn ku ermenî lê hebûne. Wek din di zaravayên kurdî û di zimanên din yê îranî yê niha de ne xuya ye. "Tewrone" ya avestayî û "terune" ya sanskrîtî herdu jî nêzîkî maneya "tolaz" û "tûle" ne. herwiha "r" ya îraniya kevn bi pirranî di zimanên îranî yê niha de bûye "l" loma ihtimalen "tewrone > tûle/tolaz", ne "tewrone > torin".

torre ji tirkî , bi tirkiya kevn töre, tirkiya nû tören (merasim). Yan jî ji îbranî תורה (tora: şîret, ilm, edet ku bi rêya erebî herwiha serekaniya peyva Tewrat e jî.

toryûm ji swêdî thorjord ji Thor (navê xwedayek skandinavî ye) + jord (erd, ax) sala 1846 hatiye navandin.

tosin ji tirkî, bi tirkiya kevn toşin, bi tirkiya nû toşun

tost ji fransî ku ji latînî girtiye û muhtemelen kurdan jî tirkî girtiye.

totak ihtimalen ji tirkî tutak ji tut-mak (girtin, bernedan)

totalîter bi rêya fransî totalitaire ji latînî totalis ji totus (hemû, tev, giş) anku hemû desthilat di destê hikûmetê de ye

tov protohindûewropî: teuk- ("malbat, binemal, hoz, tuxm") protoaryayî: Avestayî: taoxman- ("binemal, tuxm") Farisiya Kevn: taumâ- ("binemal, tuxm") Farisî: toxm ("tov") ... irKurmancî: tov ("tov")Kurdî (Sorani): to, tow ("tov")Hewramî: tom ("tov") Zazakî: tom, toxim ("tov")Sanskritî: tokmân- ("binemal, tuxm") ... Tohum ya tirkî û unhu (tohm) ya ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin. Peyva kurmancî "tov" e lê tuxm ji farisî hatiye wergirtin û bi maneyeke piçekê jê cuda. Ev diyardeyeke tîpîk ya kurdî ye, bide ber peyv / peyam. Çavkanî: Horn p.378, MacKenzie P.134

toxt hevrehê soranî نیر (nîr), kurdiya başûrî nîr, nîre, zazakî nîre, hemû ji erebî نیر (nîr), hevrehê îbrî ניר (nîr), aramî نیر (nîra), akadî nîru
<http://www.assyrianlanguages.org/akkadian/dosearch.php?searchkey6896&languageid>.

hevwatera wê ya ji proto-hindûewropî anku "yox / yok" di farisî û gelek zimanên din yê hindûewropî de maye (li beşa wergeran binêrin) lê ji kurdî ketiye. Hevwatera wê ya tirkî boyunduruk jî wek bandor ketiye zimanê nivîskî yê kurdî û di kurdî de maneya "tesîr" wergirtiye.

toz ji tirkî toz, hevrehê azerî toz, gagawzî toz, tirkmenistanî toz û tozan, teterî tuzan, mongolî tooc (toos), herwiha têkilî peyva tirkî toprak (ax).

tradîsyon bi rêya fransî Wition ji latînî Witio

trafîk ji inglîzî traffic ji îtalî traffico (hemû berê bi maneya "ticaret", niha bi wateya "trafîk") ji trafficare (ticaret kirin) belkî jikatalani trafecar (neqil kirin) ji latînî transfaecare ji trans- (di ber re, di ser re) + faecare (paqij kirin, safî kirin) yan jî belkî ji erebî تفریق (tefrîq: parvekirin, jihevçudakirin - têkilî ferq)

trafo kurteya transformator

trajîkomîk ji fransî tragicomique, têkilî trajîk + komîk

traktor ji latînî ji lêkera trahere (def dan, han dan)

tram ji inglîzî

trampa bi rêya tirkî trampa ji îtalî tramuta jî tramutare (veguhastin).

tramway ji inglîzî tram + way (rê)

transfer ji latînî transferre (tê re birin)

transnasyonal ji inglîzî transnasyonal li gor bilêvkirina fransî

transport ji fransî yan inglîzî

trawma ji yûnanîya kevn τραυμα (birîn, birîndarî)

trèfle ji frensiya kevn trefeuil, ji latinî trifolium

trên ji inglîzî train

trilyon ji fransî quadrillion

trotuar ji fransî trottoirbend

tsunamî ji japonî 津波 / 津浪 (つなみ, tsunami) anku "pêla keştîgehê"

tû hevrehê soranî توو (tû), farisî توت (tût) yan دوت (dût > tirkî dut) û erebî توت (tût), hemû ji aramî 𐎧𐎡𐎢𐎣 (tuθa), hevrehê îbrî תות (tût) û akadî tuttu. Heman peyv ji Rojhilata Navîn derbazî gelek zimanên Qefqasyayê, Rojhilata Ewropayê û Navenda Asyayê jî bûye: azerî tut, ermenî թուփ (t'ut'), bosnî dud, sirboxirwatî dud / дуд, romanî dud / dudă, makedonî дудинка (dudinka), maltî tut / tuta, peştûyî توت (tût), urdûyî توت (tût), osetî тута (tuta), gurcî თუთას (t'ut'a), rûsî тут (tut), hindî तूत (tût)...

tûerd tû + erd anku "tûya erdê, tûyên ku li erdê şên dibin, ne bi daran ve", bide ber sêverd, sêvbinderdk"

tûfan ji erebî طوفان (tûfan) ji aramî ܩܘܦܐ (tûfan) ji yûnanî τυφών (tuphon) divê bi rêya zimanekî îranî bi rêya zimanekî Hindistanê be (lê nehatiye qeydkirin) ji çînî (kantonî) 大風 (daai6 fung1) (mandarîni) 大风 (dàfēng) ji (kantonî) 大 (daai6: mezin) + 風 (fung1: ba) anku "bayê mezin".

Heman peyv ketiye zimanên ewropî jî: fransî typhon, inglîzî typhoon, almanî Taifun, spanî tifón, rusî тайфун (tayfûn)...

tûj protohindûewropî (s)teig- ("tûj kirin") protoaryayî tî(n)c- ("tûj kirin")Avar: teêçe- ("tûj") Farisiya Kevin: tigre- ("tûj") Pehlewî: tîj, tyz ("tûj") Farisî: tîz ("tûj") Kurdî: tîj, tûj ("tûj") Belûçî: tēz ("tûj") Hewramî: tej, tîj ("tûj") ... Zazakî: tûj, tîj ("tûj")Sanskritî: tej- ("tûj kirin")Yewnanî: stizein ("kun kirin") Latînî: stinguere ("kun kirin") Almanî: stechen ("kun kirin") Înglîzî: stick ("gilç, darikê zirav, "kun kirin") ... Çavkanî: Horn p.92, Cheung p.389, Watkins p.85, MacKenzie P.134, Etymonline Hevreh: tîj

tûle ji protohindûewropî teh₂- (mezin kirin, xwedî kirin; têjik, tûle, heywanên biçûk), hevreha yûnaniya kevn τῆλις / τῆλις, latînî talea.

tulot tulo ji tulla

tûltajî tûle / tolaz + tajî

tûmen ji farisî تومن, تومن (toman, tomen) jimongoli түмэн (tümen)

tundûtûjî tundûtûj + -î ji tund + -û- + tûj + -î

tunel ji inglîzî tunnel ji frensiya kevn tonnelle

tûr hevrehên din yê kurmancî tûrik û torbe, farisî توبره (tûbre), pehlewî tobrek, ji îranî. Torba ya tirkî, տոբրակ (toprak) ya ermenî տորբա (tûbra) ya teterî, топба ya rûsî, torba ya sirbî-xirwatî û polonî ji zimanên îranî ne.

tûre ji erebî tûrî (har) ji tûr (çiya) ji aramî ܛܘܪܐ (tûra: çiya > Tor), bide ber kovî ji ko(v) (çiya).

turîzm ji inglîzî tourism yan frensî tourisme ji tour

turne ji fransî tournée

tûrnîke ji fransî tourniquet

turnuwa ji fransî tournoi ji torneier ji latînî tornare (zivirrandin)

tûşî tûş, belkî ji ermenî թոշ (tûş: gep, alek)

tûtilfis ji tûtil + fis. Tûtil ihtimal e ji yûnanî τάρταροῦχος (tartarouxos) ku herwiha serekaniya peyva latînî tortuca, ya frensî tortue, yê inglîzî turtle û tortoise û yê gelek zimanên din e.

tûtin ji tirkî tütün, hevreha azerî tütün, teterî төтөн (tütün) ji tüt(mek) (dû kirin, dûkêl kirin) û düman (dû, dûkêl, düman, dûxan). Heman peyv ji tirkî ketiye soranî تووتن (tûtin), farisî توتن

(tûtun) / توتون (tûtûn) û aramî ܬܘܬܘܢ (tutûn) û gelek zimanên Rojhilata Ewropayê jî: bulgarî тютюн (tyutyûn), makedonî тугун (tútun), romanî tutun, ukrainî тютюн (tyutyun), belarûsî тытунь (tutuni)...

tûtya ji erebî توتياء (tûtuyai) yan ji farisî توتيا (tûtya), hemû ji sanskrîtî तुत्था (tuttha)

TV televizyon

twitter ji inglîzî twitter ji navê malpera twitter.com ji dengê çûkan yê wek "çîp-çîpê".

-u-

ubuntu ji zimanê zulûyî

ultîmatûm bi rêya fransî yan inglîzî ji latînî ultimum ji ultimus, têkilî ultra

Uman ji erebî عمان (Uman)

umêd ji farisî اوميد (ûmîd/ûmêd), hevrehê pehlewî omêt, kurmancî hêvî (< hûvî), soranî هيو (hîwa) - di kurdî de "d" ya dawîya peyvê bi pirranî dikeve û di kurmancî de "m" ya îranî gelek caran dibe "v".

umet ji erebî امة (ummet: millet, umet, qewm), hevrehê aramî ܘܡܬܐ / ܘܡܬܐ (umta), akadî ummatu, têkilî erebî ام (umm: dayik, da, dê)

ummî ji erebî امي (ummî), têkilî umet, umûmî, am.

umûmî ji erebî, têkilî am, amî

UN United Nations

uncertainty uncertain + -ty yan un- + certainty

UNESCO ji inglîzî United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO

unîk ji fransî yan inglîzî unique ji latînî unicus

unîter ji fransî unitaire

us ji erebî اس (uss), hevrehê aramî ܘܫܫܐ (uşşa), akadî uşsu, têkilî "esas, asas"

USA United States of America

utopîk ji fransî utopique, têkilî utopî

utopya ji yewnanî ουτοπία ("cihê wisan nîne") ji ου + τόπος

uznumre ji tirkî yüz numara ji yüz (sed) + numara (jimare, hejmar, nimre, reqem)

-û-

û Teorî 1: Bi wateya "herwiha" ji protohindûewropî eti, protoaryayî et, hevrehê avestayî et (lê; û), pehlewî ud, u-, farisî و (û, we), rusî и (i), latînî et, frensî et, spanî y... Teorî 2: ji erebî و (we) ji samî u. Farisî و (û, we) û tirkî ve jî ji erebî hatine deynkirin.

ûr hevrehê soranî وریگ (wirg) belkî ji îranî lê dikare ji tirkî jî be, bide ber tirkî ur, hevrehê mongolî yp (ur). herwiha mimkin e lê ihtimala wê zeîf e ku bi metatezê protohindûewropî reugbe, hevrehê rusî pyбeц (rubêç), latînî rūmen (ûr) ku ketiye pîrraniya zimanên ewropî.

ûrib Rûsî `rab`, sirbî-xirwatî `rob` slaviya dêrîn `rabu`, slaviya kevna "orbu", hemu jî proto hînd ewropî derketîne jî "orbh". herwiha ripina peyva "orphan" a îngîlkî û a peyva "robot" jî berahîn ji ripina peyva zikmaka zimanên hînd û ewropî jî "orbh" ê piraştine.

ûrmiyan Ev peyva kevin û dêrîn helbet bi kurdî û e gîzdariya xwe bi peyva Armagedon ve heye. Helbet bi baweriya min gava me pejirand ku kurdî zimanê neofîtîkê ye, hingahinan Armagedon û peyva `Har Megido` a îbrî jî ji peyva kurdî Êrmaiyanê piraştîye.

Ûrûguay ji zimanê guwaranî Uruguay ("çemê firrindeyên rengîn")

ûtî ji Tirkî ütü Çavkanî: <http://nisanyansozluk.com/?kçC3çBCtçC3çBC>

ûzelik ji tirkî üzerlik yan jazeri

-v-

vaara ji swêdî fara

vagon ji fransî wagon

vajînal bi rêya fransî yan vaginal ji latînî vaginalis ji vagina (quz), têkilî vajîna

vala Bi temamî nayê zanîn ji ber ku hevrehên wê di zimanên din yê îranî de peyda nabin yan nehatine qeydkirin. Lê bi ihtimaleka pîr mezî ji erebî فارغ (fariğ) e yan jî dikare ji ermenî yan hevrehê ermenî պարապ (xwandina bi ermeniya rojavayî "barab", bi ermeniya rojhilatî "parap") be. herwiha bide ber rûsî порожний (porojnî), polonî próżny, çekî prázdny, bulgarî празен (prajên)... Lê dîsa bide ber farisî? ونگ (veng: vala), sanskrîtî ऊन (ūná: kêma, jê kêma), yûnaniya kevn εὔνις (jêstandî, bêparkirî, mehrûm), latînî vanus, inglîzî want (niha bi maneya "viyan, xwestin", berê bi wateya "nebûn, jê kêma bûn"), ermenî նԼԱՍԿ (unayn: vala)... ji protohindûewropî wān- (vala). Guherîna L/R û L/N di kurdî û gelek zimanên din de jî berbelav e. Guherîna B/V û P/B jî mişe ye. Ketina konsonantan ji dawîya peyvê (li vir Ğ jî peyva erebî yan B/P jî ya ermenî) dîsa diyardeyeka navdar e. Ihtimala ku ji ermenî jî be ne kêma e ji ber ku di zimanê kurdî de tenê di kurmancî de heye ku cîrana ermenî ye, di zaravayên din yê kurdî de peyda nabe. Hevwateya peyva "vala" anku "xalî" (jî) ji erebî ye.

valehtelija valehdella ji valhe yan vale

vampîr bi rêya fransî vampire ji sirboxiwarî vampir

van ji ev + -an, hevrehê soranî eman (ji em + -an) û emane (em+an+e), herdu jikurdi

vandal ji navê hozek anku eşîrek cermen ku li nêzî salên 400 ta 500 p.z. êrişên hovane dibirin ser Romê

vâri ji swêdî färg

varoş bi rêya tirkî varoş jimecari varos (bajar, qeza)

varyant bi rêya fransî variante (zivirandin, çerixandin, badan)

ve hevrehên kurmancî ve- û -ve, soranî وهه (-ewe), hexamenişî epe, avestayî 𐬯𐬀𐬎𐬎 (epe), sanskrîtî अप (epe), yûnaniya kevn άπύ (epû), latînî ab, hemû ji protohindûewropî h₂epo. Bo guherîna "p > v" di kurmancî de, binêre av. ji eynî rehî: ve-.

ve- hevrehên kurmancî ve û -ve, soranî وهه (-ewe), hexamenişî epe, sanskrîtî अप (epe), yûnaniya kevn άπύ (epû), latînî ab-, almanî ab û ab-, swêdî av û av-, inglîzî of û off, hemû ji protohindûewropî h₂epo. Bo guherîna "p > v" di kurmancî de, binêre av.

veder vedan - an + -er

vedozîn ve- + dozîn, ji soranî dozînewe

vegehtin ve- +geh +-tin geht +kirin kat +kirin

vegir vegirtin - -tin

vegirtî vegirtin - -in + -î

vehar ji protohindûewropî vesar < vesr̥, hevrehê behar ya soranî, wesar ya zazakî, vehere ya avestayî, vehar ya pehlewî, behar ya farisî, वसन्त (vesenta: bihar) û वसर् (veser: spêde, sibe) yê sanskrîtî, գարուն (garun) ya ermenî, éar (êar: bihar) ya yûnanî, весна (vêsna: bihar) ya rusî, vēr ya latînî, vår ya danmarkî, norwecî û swêdî... Peyvên tirkî ilkbahar (bihar) û sonbahar (payiz) ji zimanekî îranî hatine deynkirin û ilk (pêşîn) û son (dawîn) yê tirkî lê hatine zêdekirin. protohindûewropî vesar < vesr̥. protoaryayî: Avestayî: vehere Middle Persian: vehar Farisî: behar Mazanderani: vesar ("ava hênik") Talişî: avasor ("bihar") Tatî: vesar ("bihar") ... Kurmancî: bihar Kurdî (Soranî): behar hewramî: wehar feylî\kelhurî: wehar Zazakî: wesar Çavkanî: Ludwig p.177, Mehdi Mir-Sadeqi 326

vehesîn ve- + hesîn e ku hevrehê أسودن (asûden - rehê dema niha -asa-) ye, ji îranî. Ev hesîn ne eynî hesîn e ku di peyva pê hesîn de heye. Ew ji hes ya ji erebî tê.

vejetaryan B rêya frensî végétarien ji inglîzî vegetarian, têkilî vegetable

vekalet ji erebî, têkilî vekil

vekaletname ji erebî, têkilî vekil, vekalet

Venezuela ji îtalî Venezia (Venîsya) + spanî -zuela (-k, biçûk)

veng ev, vê yan vî

verêj jikurdi, ji verêtin (rehê dema niha "ve-rêj-)

verên ji ver, têkilî berê û berî yên kurmancî

vêrgî ji tirkî vergi

versiyon bi rêya fransî version ji latînî versio ji vertere (zivirandin, çerixandin, badan)

ves ji îranî, hevrehê soranî بهس (bes), farisî بس (bes), pehlewî bes. Wek بس (bes) ketiye erebiya devkî jî.

veşarî veşartin - -tin + -î

veşartin ve- + şartin, ji protohindûewropî kél- (veşartin), protohindûewropî ser- (k-ya protohindûewropî di protoaryayî dibe s/ş û l jî bi giştî dibe r), hevrehê avestayî ser- (penageh, stargeh), pehlewî û parsî srwr (kum, zirx), hewramî şaray (> -şar-), soranî شاردهوه / şardinewe û هشار / heşar, sanskrîtî şárman, rusî шлем (şlêm), latînî celare, îriya kevn celim, almaniya kevn helan, almanî Helm, inglîzî helmet, gotî huljan... Bo peyveke din jî ku tê de s ya protoaryayî di kurdî de dibe ş binêrin: şarandin.Çavkanî: Cheung, r. 335-6 (ku herdu peyvên soranî, ya hewramî û yên din dide lê ya kurmancî ji bîr kiriye)"şar" bi rastî jî maneya "veşartin"ê, "niximandin"ê dide lê di kurmancî de wisa serbixwe nayê bikaranîn.Herçi "beşartin" e, ew formeke dejenerebûyî ya ji "veşartin"...ê ye. Di kurdî de gelek caran "b" û "v" bi hev diguherin: "xirab > xirav", "bûn > vûn", "ba" ya kurmancî û "va" ya kirdkî/zazakî. Tişteki balkêş e ku bi giştî "b" dibe "v" û ne "v" dibe "b". Lê di "veşartin > beşartin"ê de bi rastî jî "v" bûye "b", ne "b" bûye "v" ji ber ku di kurmancî de pêşqertafeke lêkerî ya wek "be-" nîne (em nabêjin "bebûn, bekirin, begotin") lê "ve-" heye ("vebûn, vekirin, vegotin")...

veto ji latînî veto (ez qedexe dikim)

vewêrtin bi rêya fransî discrimination ji latînî discriminatus ji discriminare ji discrimen (cudahî)

vexepirandin ve- + xepirandin ji xepare + -andin

VIP ji inglîzî very important person (kesa/ê gelek giring)

vîbrator ji inglîzî vibrator ji vibrate (leqandin, vehejandin) latînî vibrare (leqandin, vehejandin)

vîdeokonferans Îng.: video conference

vîdyo ji latînî video (ez dibînim) ji videre (dîtin)

vir Kurtkirina "vê derê" jikurdi, bide ber wir (ji "wê derê") yan kur (ji "kû derê"). Forma vira ji "van deran" e.

vîrgul ji fransî virgule ji latînî virgula jî virga (çeq)

virrik Di destpêka civînê de komisyona tendirustiyê ya perlemantoya Kurdistanê ku, rapoerek li ser nexweşiya kolêrayê amada kir bû, li ser daxwaza serokê perlemantoyê komiyonê ew rapor pêşkeşî civînê kir. Di raporê de îşaret pê kir bû ku li bajarê Silêmaniyê 7 hezar kes bi virikê (ishal) ketine û 477 ji wan nexweşiya kolêrayê ye û heta niha 10 kes bi vê nexweşiyê mirine. (Krg.org, 9/2007)

virsig Bi avestayî versne, bi farisiya navîn gursne, bi soranî birsî, bi kurdiya başûrî wirsî, bi zazaki vêşan. Peyva birsîyê bi Kurmancî herî kevin e.

virtual ji Latîn: virtuālis ji virtue

vîrûs ji latînî virus (jehr)

vîtamîn ji latînî vita (jiyan) + -amine

vîtes bi rêya tirkî vites ji fransî vitesse. Li Bakurê Kurdistanê piraniya amûran têkilî otomobîlan bi rêya tirkî ji fransî hatine wergirtin: frên, dîreksiyon. Başûrê Kurdistanê wek din jî piraniya peyvên têkilî otomobîlan ji inglîzî ne: gêr (gear), laêt (light), stêrin (steering), tayre (tyre), kurşin...

vîtrîn bi rêya fransî yan inglîzî vitrine ji latînî vitrum (cam, şûşe)

vitvit vit + vit (onomatopoetîk)

vîy ji îranî, hevrehî به (bih) ya farisî, بههین (behê) û بهی (bey) yê soranî, beyi ya zazakî û bey ya hewramî ye.

vîze bi rêya fransî visa ji latînî visum

vîzyon bi rêya fransî ji yewnanî

vodka ji rûsî водка (vodka) ji вода (av)

voleybol ji inglîzî volleyball

volta ji îtalî volta (car)

volûm ji fransî volume

vurayene Binêre: guherrîn

-w-

waha protohindûewropî: wes- ("kîrîn û firotin") > wes-no- ("biha, nirx") protoaryayî: wahn- ("biha, nirx") Middle Persian: wahāg ("bazarr, ticaret") Sogdî: xwqr- ("dikandar, firoşkar") fa: bahā ("biha, nirx") ... (Zazakî: vay ("biha, nirx") irSanskritî: vasná- ("biha, nirx") Ermenî: gin ("biha, nirx") Latînî: venum ("firotin") Çavkanî: Watkins p.100

wahar ji protohindûewropî vesar < vesr, hevrehê behar ya soranî, wesar ya zazakî, vehere ya avestayî, vehar ya pehlewî, behar ya farisî, वसन्त (vesenta: bihar) û वसर् (veser: spêde, sibe) yê sanskrîtî, 𐎧𐎠𐎡𐎢 (garun) ya ermenî, éar (êar: bihar) ya yûnanî, весна (vêsna: bihar) ya rusî, vēr ya latînî, vår ya danmarkî, norwecî û swêdî... Peyvên tirkî ilkbahar (bihar) û sonbahar (payiz) ji zimanekî îranî hatine deynkirin û ilk (pêşîn) û son (dawîn) yê tirkî lê hatine zêdekirin. protohindûewropî vesar < vesr, protoaryayî: Avestayî: vehere Middle Persian: vehar Farisî: behar Mazanderani: vesar ("ava hênik") Talişî: avasor ("bihar") Tatî: vesar ("bihar") ... Kurmancî: bihar Kurdî (Soranî): behar hewramî: wehar feylî\kelhurî: wehar Zazakî: wesar Çavkanî: Ludwig p.177, Mehdi Mir-Sadeqi 326

wahê hevrehê soranî واحه (wahe), farisî واحه (vahê), tirkî vaha, hemû ji erebî واحه (waḥet) jikoptî οὔαζε (wahe) jimisri وھى, bi hiyerogrîfî <hieroglyph>G43-V28-G1-X1:N25</hieroglyph> (wḥzt) ku jê bi rêya yûnanî ὄασις (oasis) ketiye zimanên ewropî jî wek ku li jêr ji wergerran diyar e û bi heman rêya yûnanî ketiye aramî jî: ܘܘܘܫܐ (ewwasa).

Wahrheit wahr (rast) + -heit

walî ji erebî والى (walî), hevrehê welî, wilayet.

wane bi rêya soranî وانه (wane) ji hewramî wane (xwandin, xwendin), hevrehê belûçî وانگ (waneg: xwandin, zazakî -wan- ku rehê dema niha ji lêkera wendene (xwandin, xwendin) e, gotin), ji îranî. Bo zêdetir agahiyên, binêrin: xwandin.

wang protohindûewropî wekw- ("gotin") protoaryayî weç- ("gotin") Avestayî: vaxš ("peyv, deng") Middle Persian: wg ("deng") Farisî: bang ("deng") Kurdî: bang, deng, -bêj-, awaz Belûçî: gwānk ("deng") sîvendî: vang ("deng") ... Zazakî: veng ("deng"), vaten (gotin), vacayen (behs kirin) Sanskrîtî: वच (vac) ("peyv, gotin"), वक्त्र (vektra) ("dev") Latînî: vox ("veng") Yewnanî: êpos (dastan) Çavkanî: Cheung p.404, Horn p.41, Watkins p.97, Etymonline Hem-ristim: deng, -bêj-

waq hevrehê soranî بوق / boq, kelhûrî qurrwaq û farisî قورباغه (qûr-baxê), hemû ji tirkî (zimanekî tirkî lê ihtimal e ne ji tirkîya Tirkîyê), bi tirkî kur-bağa, azerî qur-bağa, ozbekî qur-baqa, qazaxî қыр-бақа (qur-baqa), tirkmenistanî gurbaga, gagawzî kurbaa, başkîrî бақа (baqa), kirgîzî бақа (baka), oyxîrî پاقا (paqa), hemû ji maktirkî baqa / qurbaqa.

waqî ji erebî, têkilî waqiyet

Washington George Washington, yekem serokê Dewletên Yekbûyî yê Amerîkayê, ji 1789 ta 1797

waşt vila kerdene

waştiş waştene - -ene + -iş

waşttox waştene - -ene + -ox

wate ji hewramî, bide ber watey (gotin), bi rêya soranî derbasî kurmancî bûye. Maneya "wate" ji "gotî" bûye "anku, yanî" paşî bûye "mane, mena". Bo guherîna maneya vê peyvê, bide ber tirkî "demek" (gotin > anku > mane: "ne demek maneya wê çi ye?") yan jî peyvên erebî yên hevreh "yenî" û "mena".

watin ji hewramî, bide ber watey (gotin), bi rêya soranî derbasî kurmancî bûye.

wawik ji erebî واوي (wawî) + kurdî -ik

way hevreh farisî وای (vay), avestayî vay ji îranî

wazî têkilî westin, hevreh bazî, farisî "bazî" û "baxten" (-baz-: lîstin) ji îranî

WC ji inglîzî water closet

web ji inglîzî web (torr)

webmaster ji inglîzî webmaster (hosteyê/a malperrê)

we'd 1. we + would 2. we + had

we'd've we + would + have

wefat ji erebî وَفَاة (wefat)

wehd ji erebî وعد (wed), hevreh aramî وعدة (weda), îbrî ועד (weed)

wehdet ji erebî وحدة (wehdet) ji وحيد (wehîd: tenê) ji احد (ehed: yek, tenê), hevreh îbranî אחד (êxad), aramî وحدة / אד (xed: yek), akadî êdu

wehşî ji erebî وحشي (wehşî) ji îranî, hevreh pehlewî û avestayî vexş- (şîn bûn, ghiştin, hatin) anku "wehşî" di esil ew giya yan heywan bûn ku bi xwe çêdibûn û mezin dibûn, nedihatî çandin yan xwedîkirin. vexş- herwiha serekaniya peyva binefş e, bi avestayî vene-vexşe-. vexş- ji protohindûewropî h₂ewg- (şîn bûn) e ku herwiha serekaniya աճեմ (açêm) ya ermeniya kevn, αὐξάνω (aûksano) ya yûnaniya kevn, ageo ya latînî wax ya inglîzî öka ya swêdî, áugti ya lîtwanî ye.

weiz ji erebî وعظ

wêje Formek devokî (kelhûrî) ye bi wateya bêje

wek Belkî ji we + ku: wisan ku

wekalet ji erebî, têkilî wekîl

wela ji erebî, têkilî Allah

welat hevrehê soranî وِلات (wîlat), herdu ji wîlayet ji erebî ولاية (wilayet), ji eynî rehî: walî, welayet, eyalet, ewliya, welî, mewla, mewalî, mal...

Welatîhevgir welat + î + hevgir Binêre "Bundesland" a Cermanya û Otrîşê

welatparêzî welatparêz + -î yan welat + -parêzî

welatperwerî welatperwer + -î yan welat + -perwerî

weled ji erebî وِلْد (weled: kurr, zarrok), hevrehên din ji erebî wîlad, mîlad, weled, welidandin, welidîn, hevrehê ji aramî yelda, hevrehê aramî وِلْد (w-l-d-: welidandin) û îbrî יָלַד (y-l-d-: welidandin), akadî weladu... hemû ji proto-samî walad- (ji dayik bûn)

welg protohindûewropî: welə- ("hirî, pûrt") > wolko- ("mû, hirî, pûrt; giya; daristan") protoaryayî: warka- ("belg, pel") Avestayî: verke- ("belg, pel") Pûnjabî: wrgr ("belg, pel") Middle Persian: werg ("belg, pel") Sogdî: wrkr ("belg, pel") Farisî: berg ("belg, pel") Mazanderani: verek ("belg, pel") Kurdî: belg > pelg > pel Zazakî: velg ("belg, pel") Sanskrîtî: velke- ("perr, bask") ...Latînî: vellus- ("hirî, pûrt") Almanî: Wolle- ("hirî, pûrt") Înglîzî: wool- ("hirî, pûrt")

Welîd ji erebî: nûwelidî, nûhatî, nûzayî, zarrok

welidandin ji erebî w-l-d- + kurdî -andin, binêre: weled.

welidîn ji erebî w-l-d- + kurdî -andin, binêre: weled.

wênce hevrehê kurdiya başûrî wînce, herdu ji tirkî yan jazeri yonca ji tirkiya kevn yorunçga yan yorunçga

wendox wendene - -ene + -ox

wêne hevrehê din ya kurmançî eyne, soranî وینه (wêne) û ئاوینه (awêne: eyne), farisî آینه (ayîne/ayînê: eyne), pehlewî adênek (eyne), avestayî evi-deyenek (wêne; eyne) ji evi- (pê, bi) + dey-, dî- (dîtin), hemû ji îranî.

weqar ji erebî وقار (weqar), hevrehê aramî وِيقَار (yeqara), îbrî יָקָר (yêqar), ji rehê: w-q-r (giranî, giran bûn)

weqf ji erebî وقف (weqf) ku pirhejmara wê ewqaf e.

weqî ji erebî وقية (weqiyet) ji yûnanî ουνκιά (ounkiá) ji latînî uncia ji unus (yek). ji eynî rehî: ounce û inch yên inglîzî

wer- hevrehê din ya kurmançî ber-, soranî بەر (ber) û وەر (wer-), zazakî we-, farisî بر (ber: ser, wer-), pehlewî apar (eper), hexamenişî upariy- (upariy), avestayî upairi- (upeyri-), sanskrîtî उपरि (upari), albanî epër, yûnaniya kevn ὑπέρ (hupér --> hîper), latînî super (ji eks-uper),

almanî über, ober, inglîzî over, swêdî över... hemû ji protohindûewropî upér (li ser, li serî). ji eynî rehî ihtimalen jor (kurtkirina "ji + wer-" - bide ber latînî super ji "ex + uper" (ji + wer/ber)). **wêran** ji îranî, hevrehê soranî ویران, farisî ویران (vîran), pehlewî evêran. "Viran" ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

werbûn werbûyî werber

werdek ji tirkî ördek yan ji zimanekî din yê tirkîkî, hevrehê azerî ördək / өрдәк, kirgîzî өрдөк (ördök), teterî ürdäk ku hemû ji ötür- (qîzîn ya tirkîya kevn in (bi tirkîya nû öttürmek). Heman peyv wek اردک (ordek) ketiye farisî jî.

wereq ji erebî ورقة (wereqet) ku forma mê ye ji ورق (wereq: belg, pelg, pel, belçim), hevrehê maltî weraq, aramî حەزەق (yurraq: kesk), îbrî ירוק (yoraq: kesk), ugarî 𐎠𐎢𐎡𐎠 (yrq: zer), akadî 𒌶 (warqu, SIG7, IGI-gunû: kesk; zer)... ji proto-samî waraq- (kesk; zer; belg) ji proto-afroasyayî waraq- (kesk), bide ber misriya kevn <hieroglyph>i-A-q:t-M2</hieroglyph> (j3qt: sebze), <hieroglyph>M13-D:Y1</hieroglyph> (w3d: kesk) û <hieroglyph>y-r-q</hieroglyph> (y-r-q-: pîvaz, sebze). Forma ewraq pirhejmara li gor rêzimana erebî ye. Forma weraqe bi metatezê ji forma pirhejmar ewraqê peyda bûye. Formên wek "ewraqan, ewraqên" pirhejmariya dubarekirî ne.

wergêr wergêrran anku wergerrandin, binêre -gêrr.

wergerrandî wergerrandin - -in + -în

wergir wergirtin - -tin

wergirtî wergirtin - -in + -î

weribandî weriband + -î + werb werba demê

werimîn ji erebî ورم (werime: "werimîn") + kurdî + -în, hevrehê "werem" û werimandinê. Heman peyv bi maneya "seletan"ê wek verem ketiye tirkî jî.

wêrîn wêr + -în ji protohindûewropî wiHrós (wêrek, cengawer). Hevkokên wê di zimanên lêzim de: Baltic: Old Prussian: wijrs Lithuanian: vyras Latvian: vîrs Celtic: wiro- Old Irish: fer Irish: fear Manx: fer Scottish Gaelic: fear Brythonic: Old/Middle Welsh: gur Welsh: gŵr Old Cornish: uir Middle Cornish: gour Cornish: gur Middle Breton: -gur Breton: gour Gaulish: Uiro-cantus (personal name) Italic: Latin: vir Esperanto: viro Ido: viro Spanish: viril, virtud Umbrian: ueiro (accusative plural) Germanic: werāz Old High German: wer Old Frankish: wari, as in werewolf Old French: warous, garoul French: garou in loup-garou Gothic: 𐍅𐌹𐌶𐍂 (waír) Old English: wer English: were (werewolf, world) Old Norse: verr Icelandic: ver Old Frisian: wer Old Saxon: wer Indo-Iranian: wiHras Indo-Aryan Sanskrit: scDeva (vīrá) Iranian: Avestan: scAvst (vīra-) Kurdish:

wêrek ("courageous"), wêrîn ("to dare") Sogdian: wyr Middle Persian: wîr
rengdêr Ossetian: Iron: ир (ir) "Ossetians, Ossetic-speaking people" Digor: ирæ (iræ)
"Ossetians, Ossetic-speaking people" Tocharian: Tocharian A: wir

werîs hevrehê soranî گوريس (gurîs), hewramî arwîs, belkî herwiha farisî رسن (resen), pehlewî û
parsî resen, eresên, sanskrîtî रशन्त (raśanā)... ji protoaryayî. առասան (arasan) / երասան
(erasan) ya ermenî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin.

werrû hevrehê soranî بهررو (berrû), kirdkî balo, hewramî belû, farisî بلوط (belût), pehlewî belûtji
îranî ji protohindûewropî g^wlh₂eno- ku herwiha serekaniya peyva rûsî жёлудь (joludi), yûnanî
βάλανος (balanos), latînî glans e. Ji bilî zimanên îranî, herwiha di zimanên slavî û romenî de jî
peyveke berbelav e. Guherîna "w > b" di zimanên îranî de diyardeyeke berbelav e. Peyva erebî
بلوط (belût: berrû) ji îranî ye û bi rêya erebî wek bellota ketiye spanî jî.

werşeq Bi pehlewî versneg bû, jê ketiye erebî jî weşeq û bi rêya erebî weke vaşak bûye malê
tirkî jî.

werz ji protohindûewropî werg- (kirin) (wérgom: kar, xebat, ked), hevrehê avestayî 𐬯𐬀𐬎𐬎𐬀𐬎𐬀
(varizim: kar, xebat, ked), parsî verj (zanist, hişmendî), pehlewî verz, farisî ورز (verz) û برز (berz:
zevî), ermenî զործ (gorç: (kar, xebat, ked), yûnaniya kevn ἔργον (êrgon: (kar, xebat, ked),
inglîzî work (kar, xebat, ked), rusî vérša... Di kurdî de pêşî wateya peyvê ji "ked"ê bûye "keda
demsalê" (cotkarî) û paşî jî bûye demsal. Şopa maneya ked û xebatê hê jî di peyva werziş de
diyar e. بزر (berza) ya aramî ji îranî hatiye wergirtin.

werziş ji farisî ورزش (werziş) ji ورزیدن (verzîden) ji ورز

wesandin Diyar e têkilî spartin e

wesîn Diyar e têkilî spartin e

wesselam ji erebî: û + silav

westar westîn + -în + -ar

wêstê hevrehê êsta / êste (niha, vê gavê) ya soranî, herwiha bide ber hasty ya inglîzî.

westin hevrehê bazî, farisî "baxten" (-baz-: lîstin) ji îranî

weşîn hej + -în, ji protohindûewropî 𐬯eig- (hejîn, protoaryayî weyc-, hevrehê weşîn û
hilawîstin yên kurmancî, vijiyên û vijiyayîş yên zazakî, vic- ya avestayî, wîc-, vîc- yên pehlewî,
farisî -bêz- (rehê dema niha ji bêxten), yûnaniya kevn êyko, inglîziya kevn wican, almanî
weichen.

wetal ji betal ji erebî

wevî hevrehê kurdiya başûrî veü, weü, zazakî veyve, ji îranî, binêre: bûk.

wext ji erebî weqt ku ew bi xwe jî ji protoaryayî bec- (parve kirin) e ku serekaniya peyva bext û bac yê kurdî ye jî û bi xwe jî ji protohindûewropî b^heh₂g- (belav kirin) e. (Çavkanî: Cheung)

wey hevrehê farisî وای (vay), avestayî vay-, lîtwanî vái, vaĩ, latviyayî vai, latînî vae, almanî weh, inglîzî woe, danmarkî ve... hemû ji protohindûewropî wai-

wez Bi wateya "ez" ji kurdî; bi maneya "rewş" ji erebî

wezaret ji erebî, têkilî wezîr

wezarî ji erebî, têkilî wezaret û wezîr

wezin ji erebî وزن (wezn), hevrehê mîzan.

wezîr ji erebî وزیر (wezîr), ji îranî, hevrehên pehlewî guzîr û viçîr, avestayî viçîre-, belkî têkilî vec- (aram kirin) ya parsî û/yan vezirke- (mezin) ya hexamenişî, bozorg (mezin) ya farisî û/yan gir / girs (zexm, mezin) ya kurmancî. Heta niha jî di çîrokên kurdî de bi forma "wezîr û gizîr" heye. Li serdema ebasîyan ev peyv derbasî erebî bûye û bi wî kirasê erebî li kurdî û farisî vegeriye. Di erebî de li gor rêzimana erebî peyvên وزارة (wizaret > kurdî wezaret) û وزراء (wuzerai: koma wezîran) jî jê hatine çêkirin.

wi- Binêre bi-

wicûd ji erebî وجود (wucûd)

wîkî ji zimanê hawayî: tê wateya "bi lez".

wilax hevrehê soranî وِلاخ (wîtax), farisî اولاخ (olaġ), belûçî لاغ (laġ), لاخ (lax), hemû ji tirkî ulak yan zimanekî din yê tirkîkî, hevrehê mongolî улaгa / улаган (ulaga / ulagan).

wîna hevrehê kurmancî mîna (herwiha bîna), farisî "manend", ji îranî

winda hevrehê soranî win, farisî گم (gom), gîlekî gûm, ji îranî. Bo guherîna G/W binêre: gul.

wir wê + derê jikurdi

wîriska hevrehê soranî برووسکه (birûske), feylî biñaçe, zazakî vire, belûçî بىر (bîr), çekî blesk, polonî błyskawica, holendî bliksem, swêdî blix, hemû ji protohindûewropî b^hleyğ-

wirm ji protohindûewropî kwrmi- ji wer- ("gerrîn, zivirrîn"); protoaryayî kirmi-, avestayî kirime, pehlewî kirm, parsî kirm, farisî کرم (kirm), soranî کرم (kirm), zazakî kerm, Belûçî kirm, sanskrîtî कृमि (kṛmi), inglîzî worm, latînî vermis, frensî ver, rusî червь (çêrvi) protohindûewropî: kwrmi- ("kirm") ji wer- ("gerrîn, zivirrîn") protoaryayî: krmi ("kirm")Avestayî: kirime- ("kirm")Middle Persian: kirm ("kirm, mar")Sogdî: kirm ("mar")Pûnjabî: kirm ("---")Farisî: kirm ("kirm"), kirmiz ("sor") (< sanskrîtî)Belûçî: kirm ("kirm")Kurmancî: kirm, kurm ("kirm")Kurdî (Soranî): kirm

("kirm")Zazakî: kerm ("kirm")Osetî: kelm ("kirm; mar") Sanskrîtî: krmi ("kirm"), krmice ("sor") Latînî: vermis, verminÎnglîzî: wormFrensî: verRûsî: червь (çêrvi)... Çavkanî: Horn p.190, Watkins p.46, Etymonline

wirsig Bi avestayî versne, bi farisiya navîn gursne, bi soranî birsî, bi kurdiya başûrî wirsî, bi zazakî vêşan. Peyva birsîyê bi Kurmancî herî kevin e.

wîrzandin protohindûewropî: ud- ("derve, derê") + wel- ("badan, çemandin") protoaryayî: uz- ("derve, derê") + wer- ("badan, çemandin") Avestayî: ver- ("badan, çemandin")Kurmancî zivirrandin, zivirrîn (Zazakî: zivirnayenSanskritî: vel- ("badan, çemandin")Yewnanî: eilein ("badan, çemandin")Latînî: volvere ("badan, çemandin")enk: wealcan ("badan, çemandin")...Çavkanî: Cheung p.419, Watkins p.98Hevreh: zi-, zirrîn, zivirrandin

wîskî ji zimanê skotî uisge beatha yan usquebaugh ("ava jiyane")

wîstin Bi pehlewî xwâsten, bi partî wxâştên, bi soranî xwastin, bi zazakî waştene, bi hewramî wastey. Peyva xwastinê bi kurdî herî kevin e.

wîşî herwiha guşî, hevrehê soranî هیشوو / hêşû, kurdiya başûrî hûşig û xûşe / xûşe, farisî خوشه (xûşê), ji îranî. Formên bi W dest pê dikin aîdî kurmanciya rojhilatî ne, formên G li destpêkê di kurmanciya navendî de serdest in.

wiyr ji proto-hindûewropî wlkwos, bi avestayî vehrke, bi sanskrîtî vrkes, bi farisiya navîn gurg, bi farisiya nû gorg, bi soranî gurg, bi zazakî verg. protohindûewropî: wlp- / lup- ("---") > wlqwos- / lukwos- ("gur, gurg") protoaryayî: Avestayî: vehrka- ("gur, gurg") Farisiya Kevin: vahkâna- ("gur, gurg") Middle Persian: gurg ("gur, gurg") Farisî: gurg ("gur, gurg") Belûçî: gvarg, gurk ("gur, gurg")Mazanderani: vurg ("gur, gurg") ... irKurmancî: gurg > gur ("gur, gurg") Kurdî (Soranî): gurg, wurg ("gur, gurg") Hewramî: werg ("gur, gurg") Zazakî: verg ("gur, gurg")Sanskritî: vrkas ("gur, gurg") Yewnanî: lykos ("gur, gurg") Latînî: lupus ("gur, gurg") Alm.: dicht, Wolf ("gur, gurg")Înglîzî: wolf ("gur, gurg") ... Çavkanî: Horn p.202, Watkins p.102, MacKenzie P.140, Etymonline

wokirdin hevrehê kurmancî vekirin, soranî kirdin-ewe, zazakî akerdîş ku akerdene. Di kurmancî de wekî vekirin tê pêşberî me. Pêşgira şêxbizinî û zazakî ya ku xwediyê varyantên wekî o-, a-, wo-, ne, bi pêşgira kurmancî ya bi navê ve- ve xwediyê heman rehê ne. Her wiha heman peyv wekî وا کردن (vekirin) di farisî de jî heye.

woyştin ji protohindûewropî uëik-, uëig- (badan, çemandin, tewandin), protoaryayî a- + veyg-, hevrehê avestayî veêg- (rehê dema niha veêc-) (hejandin), osetî vëxûn (hejandin,

vehejandin), belûçî gêceg (hejandin; avêtin), pehlewî wêsten (rehê dema niha -wêz-), farisî آویختن (avîxten: hilawîstin, daliqandin) (rehê dema niha: -avîz-), soranî هاوریشتن (hawîştin: avêtin; rehê dema niha -hawêj-), kurdiya başûrî aştin, oştin, zazakî eştene (navdêr: eştiş). Çavkanî: Cheung, Chyet.

-x-

xa Bi wateya "xwe" kurdî ye. Binihêre ç xweBi maneya herfeke alfabeya (kurdî-)erebî ji erebî ye.

xaç hevrehê soranî خاچ (xaç), farisî خاچ (xaç), tirkî haç, azerî xaç... hemû ji ermenî խաչ (xaç') ji ermeniya kevn խաչ (xaç'), têkilî խԷԷ (xêç': çelak) û խոչ (xoç': gilç, darik) ji protohindûewropî khet- (darik, gilç) ku hevrehê farisî خاده (xadê: çelak) e.

xaçerê xaç + -e- + rê li ger modela zimanekî ewropî, bo nimûne inglîzî crossroads ji cross (xaç) + road (rê) + -s (nîşana pirhejmarîyê). Bi eynî awayî bide ber çerxerê

xadim xadimane xadimanî xadimî xadimîti xadimîti

xag bûn xag Tr.: şımarmak

xaîb ji erebî غائب (ğâîb)

xaîbî xaîb + -î, ji erebî غائب (ğâîb)

xaîn ji erebî خائن (xain), têkilî xiyamet û îxanet

xak bi rêya inglîzî ji hindî ji farisî خاکی (xakî: axî, wek axê, ji rengê axê) ji îranî

xakelêwe têkilî axlêve ya kurmançî, belkî jikurdi (soranî) xak + lêw (lêv) lê bo zêdetir agehiyan binêre: axlêve.

xal ji erebî خال

xalet herwiha xaltî, hevrehê farisî خاله (xalê), ji erebî خالة (xalet: xalet, xaltî), hevrehê aramî سلاله (xalta), "xalet" forma mê ye ji peyva خال (xal: xal) e ku serekaniya xal ya kurdî ye. Bi heman awayî met ji عمة (emmet: met) ya erebî ye ku forma mê ye ji peyva عم (emm: mam, ap) ku serekaniya peyvên kurdî mam û am e. Ev her çar peyvên xizmatiyê ji bilî kurdî herwiha ketine farisî jî. "Hala" ya tirkî jî ji خالة (xalet) ya erebî ye anku hevrehê "xalet, xaltî" ya kurdî ye lê maneya "met" girtiye.

xalid ji erebî خالد

xaliq ji erebî, têkilî xuliqandin û xuliqîn

xaltîk xaltî + -k ji xal

xalxalok xal (niqte) + xal + -ok

xan ji tirkî yan zimanekî din yê tirkîkî, bi tirkîya niha han, kurtkirina hakan, tirkîya kevn xagan yan kagan jimongoli хан / خان / xagan (xan / xagan). Ketiye piraniya zimanên dinyayê: erebî û farisî خان (xan), ermenî խա՛ն (xan), rûsî хан (xan), hindî खान (khān), inglîzî û fransî khan, çînî 可汗 (kèhán) û 汗 (hán), japonî カーン, カン (kan) û ハーン (han)... Bi taybetî wek bernavê Cengîzخانî li dinyayê belav bûye. Di kurdî de bi taybetî li gel navê Xanê Dimdim naskirî ye. Forma "xaqan" di helbesteke Melayê Cizîrî de jî peyda dibe: Çi tebîet beşer û insan im Lilahi l-hemd çî alîşan im Di riya yar li rêza san imLew di iqlîmî sixen xaqan imSibehî îd e û ez pê zanimKu bi kêra te seher qurban im.

xanî ji îranî, hevrehên soranî خانوو (xanû), farisî خانه (xanê), pehlewî xanek.

xanig ji îranî, hevrehên soranî خانوو (xanû), farisî خانه (xanê), pehlewî xanek.

xanûman hevrehên farisî خان و مان (xan û man), ji xan + -û- + man (> mal) ji îranî

xapandî xapandin - -in + -î

xapandin xap + -andin ji ermenî խաբել (xapêl: xapandin, derew kirin)

xapîner -xapîn- (< xapandin) + -er

xapînok xapandin - -andin + -în + -ok

xaricî ji erebî, xaric + -î

xaseten ji erebî: xas + -et- + -en

xaşe Belkî ji zimanê Sûmerî: peyva "haşum" heye bi Sûmerî û mana wê "cilûberg" e <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e2331.html>

xatib ji erebî خاطب (xaṭib) ji خطب (xeṭbe: jê re peyivîn), hevrehên aramî ܫܘܢ (x-t-b-: hw). Ji heman rehî: mixatib, xîtab, xutbe.

xatirat ji erebî, têkilî xatir

xatûn hevrehên soranî خانوو (xatû), farisî خاتون (xatûn), sogdî xwatên-, sakayî xettûne, hemû ji îranî, ji xwe + twa- + -n anku "xwe+hêz"/ "xwe+xwedî". Ev "twa-n" di soranî de wek tiwanîn (karîn, kanîn, şivan) û wek tiwana (xurt, bihêz, ya ku dikare) maye û hevrehên tav (roj, enerjiya rojê) di kurmancî de jî heye û rehên wê digihe tep- (germ kirin) ya protohindûewropî. Bo zêdetir agahîyan binêrin: tav. Maneya bingeşîn ya "xatûn"ê şabanî, qralîçe bû lê paşî berfireh bûye. "Xatûn" herwiha serekaniya hatun (xatûn) û kadîn (jin) yê tirkî ye jî.

xav ji protohindûewropî om- (hamel) / h₃emos, h₂eh₃mos ("xav"), hevrehên xam ya pehlewî, zazakî û farisî, xaw ya soranî, belûçî ameg, hameg, xom ya osetî, आम (āmá) ya sanskrîtî, hum ya ermenî, ὠμός (omos) ya yûnaniya kevn, amarus ya latînî > amer ya frensî, amargo ya

spanî...protohindûewropî om- ("xav, negihîştî, tirş") protoaryayî: Pehlewî: xam ("xav")Somalî: xm ("xav") Hotenî: hame ("xav") Farisî: xām ("xav") Belûçî: hameg ("xav") Kurmancî: xav ("xav")Osetî: xom ("xav") ... Zazakî: xam ("xav")Sanskritî: āmá ("xav, tirş")Ermenî: hum ("xav, nekelandî")Yewnanî: ōmos ("xav")Latînî: amarus ("tirş: negihîştî")Çavkanî: Horn p.103, Watkins p.60, Lubotsky

xavyar ji farisî خاویار (xavyar) ji خایه (xayê: hêk). Heman peyv ketiye tirkî (havyar) û pirraniya zimanên ewropî jî: fransî, inglîzî, spanî, portugalî caviar, almanî Kaviar, îtalî caviale...

xawlî hevrehê soranî خاوی (xawlî), tirkî havlu, farisî حوله (hûlê), jikurdi xav (tû, sertûk, perdeya tenik) + ji tirkî -li (-yî)

xazî ji erebî غازی (xazî)

xê ji erebî

xebat ji aramî xebat, hevrehê akadî xebatu (nêçîr kirin, talan kirin, standin)

xeber ji erebî خبر (xeber). Lê di ti zimanên din de "xeber" bi maneya "dijûn/sixêf" bi kar nayê, tenê di hin devokên kurdî de wisa ye. Loma ihtimal heye ku "xeber" a kurdî ya bi maneya "dijûn/sixêf" ne ji "xeber" ya erebî lê metateza "xirab" be anku "xeber gotinên xirab". Di hin zaravayên kurdî yê başûrî de jî "xiraw" (xirab) bi maneya "gotinên xirab xeber" li kar e. Lê wek din "xeber" ji erebî خبر (xeber) e. Bê guman "xirab" bi xwe jî ji erebî ye û cihê bed ya kurdî-îranî girtiye.

xebîr ji erebî خبير (xebîr)

xeclanî ji erebî خجلان (xeclan: şermîn, şermker, şermezar)

xedam ji erebî خدام

xeffîf ji erebî خفيف (xeffîf) ku wek hafif ketiye tirkî jî.

xefîk ji erebî خفية (xefiyet) ji خفي (xeffî: nepenî, niximandî, veşartî, nihînî, sirrî), hevrehê פח (x-p-y-: niximandin). ji heman rehî ni-ximandin.

xel ji erebî خل (xell), hevrehê aramî سله (xella), akadî hallu (xellû)

xelk ji erebî خلق (xelq) ji aramî خلک (x-l-q-: parve kirin, dabeş kirin - "anku parvekirina mirovan li gor komên wan") ku hevrehê خلق (xeleqe: afirandin, çêkirin, dan)ya erebî ye. ji heman rehî: xaliq, mexlûq, mexlûqat.ji erebî ji durxaneyê Cellikanî: Kekê min birayê min wisa ji ber xwe de nebêjin ev ji erebî tê. Berê her tiştî li reh û rîçal wê a kurdî bigerin. Çavbelek ezbenî ev peyv ne erebî ye. Kurdî ji erebî kevintir e li vî xakî. Heyran binemala vê peyva xelkê `xêl` e û bi bandora mongolî û tirkî bûye `êl`. Xêl bi wateya `êl` e. Êl hoz e.Hoz eşîr e. Xelk ji xêlê tê .Semantika

wî di tirkî de jî heman e. ``El`` Tirkî wek pir peyvên kurdî ji kurdî ji peyva `xêl`ê der dikeve. Ma eger ev peyv ji tirkî ji ``halk`ê tê û ew jî ji erebî tê, ma çima ereb bixwe bi xelkê re dibêjin ``şe`b``, ``şe`b`` ul ereb ango gelê ereb . Peyva ku ereb bixwe nizanin çawa tê dikeve nava kurdî delalê dilê min. Wisa nekin. Bi destê xwe kurdî nizim nekin. ji aloziya xoretîyê rizgar bin. spas **xem** ji erebî غم (xemm), hevrehê aramî حمر (-m-m-: tarî bûn)

xena jirojhilati Hevrehê aramî سە (xenna), farisî farisî حنا (hena), erebî حناء (hinnai), îbrî חֵנָה (hîna). bi rêya osmanî ketîye zimanên Rojhilata Ewropayê jî: makedonî û sirbî кана (kana), yûnanî χένα (xêna), rûsî хна (xna). Wek din ji erebî li hemû dinyayê belav bûye: hindî हिनना (hinnā), inglîzî henna, frensî henné, spanî al-heña / henna / hena, japonî ヘンナ (henna), malezî inai...

xencer hevrehê soranî خنجر (xencer), farisî خنجر (xencer), her sê ji erebî حنجر (xencer) ji aramî חנגרא (xengere) jisogdi xenger, ji îranî lê ji bilî sogdî di zimanên din yê kevn yê îranî de nehatiye qeydkirin. Bo hin nimûneyên din jî, ku tê de "g" ya îranî di erebî de bûye "c" (ji ber ku di erebiya klasîk de "g" nîne) û paşî bi forma "c" li kurdî û farisî vegehiye, binêrin cinayet û gûz ku di farisî de bûye "cûz".

xendek ji erebî خندق (xendeq), ya erebî bi xwe ji îranî, ihtimalen ji pehlewî kendeq, hevrehê farisî کندگ (kendeg: xendek), کنده (kendê: kolayî, kolandî) û کندن (kenden: kolandin, kolan), herwiha hevrehê kurmançî kend û kêlan û soranî kendin (kolandin, kolan), zazakî kendene, avestayî ken-... Anku peyva bi eslê xwe îranî çûye erebî û bi forma xwe ya erebîkirî ve dîsa li zimanên îranî vegehiye: farisî خندق (xendeq), kurdî xendek, xendeq. Bo guherîna Q li dawîya peyvê (xendeq > xendek) bidin ber xelq > xelk. Peyva tirkî hendek ji erebî yan jî ji zimanekî îranî hatiye wergirtin. Vê dawiyê ew ji tirkî jî bi forma xwe ya tirkîkirî li kurdî vegehiye û hin kurdên Bakur wê wek hendek dibêjin.

xenê ji erebî xenî (dewlemend, <engîn)

xeniqandin ji erebî خنق (/xeneqe), hevrehê aramî سە (xeneqe), îbrî חנק (xeneq). Bo forma "xendiqandin" anku zêdebûna D li dût N bide ber: qalind, elind, mindal.

xepar ji aramî ספרא (hîpara: kolan, karê kolandinê) ji ספר (hîpar: kolandin, kêlan, kun kirin), hevrehê îbranî ספר (hîper) û erebî حפר (hefere), hemû ji proto-samî ḥ-p-r-.

xerabat ji erebî, pirrjimariya xerabe

xeramet ji erebî غرامة (ğeramet)

xêrat ji erebî: xêr + -at

xerb ji erebî غرب (xërb) ji غرب (xerebe: roj ava bûn; dûr ketin), hevrehê aramî ערבא (rebe: avabûna rojê), akadî erabu (avabûna rojê). ji eynî rehî: ereb.

xerdel hevrehê erebî خردل (xerdel), aramî חרדלא (xerdela), hemû jirojhilati

xered ji erebî غرض

xerîb ji erebî غريب (xerîb)

xerîc ji erebî, têkilî xaric

xerîte ji erebî خريطة (xerîtet) ji aramî חרתא (xerta) ji yûnanî χάρτης (xartês: 1. perr, kaxez 2. xerîte) ji χαράσσω (xarasos: xîçandin, xîç kirin, nîgar kirin) ji protohindûewropî ^gher- (xîç lê kirin, selixandin). خريطة ya erebî wek harita ketiye tirkî jî. χάρτης ya yûnanî bi rêya charta ya latînî herwiha serekaniya peyvên bi maneya "xerîte" yê gelek zimanên ewropî ye jî: carte ya fransî Karte ya almanî, karta ya swêdî, карта (karta) ya rusî... herwiha kart û kartonên kurdî jî ji heman peyva yûnanî ne. Van dehsalên dawiyê di kurdiya nivîskî de peyva nexşe wek peyveke esilkurdî tê tercîhkirin lê di rastiyê de ew ji peyva nexş/neqş e ku bi xwe jî ji erebî ye. Di kurdî de nexş maneyêke din dide loma "xerîte" çêtir e.

xerîtîner ji xerîtandin , ji farisî xerîden (kerrîn)

xerman ji yan hevrehê farisî خرمن (xirmen), ji protohindûewropî grHnom (dextlûdan, genim). Harman ya tirkî ji zimanekî îranî ye.

xerûb ji erebî خروب (xerrûb) ji akadî kharrubu (xerrûbu). bi rêya erebî ketiye gelek zimanên rojhilatî û ewropî jî: farisî خرنبوب (xernûb), inglîzî carob, frensî caroube, îtalî carrubo, spanî algarroba, portugâlî al-farroba, katalanî garrofer...

xerûze ji farisî خریزه (xerbuzê) ku wek karpuz bi maneya zebes ketiye tirkî jî. hevmaneyên wî petêx ji erebî û qawin ji tirkî ye. herwiha peyva nêzîk şemamok jî ji erebî ye.

xes ji erebî خس (xess), hevrehê maltî ħassa (xesse), îbrî הסה (xese), akadî ħassû (xessû), aramî ܚܫܐ (ħassiθa / xesiθa)

xesandî xesandin - in + -î

xeste ji farisî خسته (xestê: birîndar) ji خستن (xesten: birîndar kirin), pehlewî xvesten (lê xistin, lê dan, qutan, kutan), kurdî xistin, ji îranî.

xesû ji protohindûewropî swêkuros (xesû; xezûr), hevrehê xezûr ya kurmancî, xûş ya farisî, wes(s)û ya belûçî, vistewre (xezûr) û vistewrî (xesû) yê zazakî, श्वशुर (śvaśura: xezûr) ya sanskrîtî, սկեսուր (skesur: xesû) û սկեսուրայր (skesrayr: xezûr) yê ermenî, свёкор (svyokor: xezûr) û свекровь (xesû) yê rusî, ἐκύρος (hêkuros: xezûr) ya yûnaniya kevn, socer (xezûr) ya

latînî > suocero ya îtalî, suegro ya spanî), Schwager (bûra) ya almanî, sweor (hezûr) ya inglîziya kevn...

xet ji erebî خط (xeṭṭ), hevrehî akadî xeṭaṭu (xet, xîç)

xeta hevrehî soranî خمتا (xeta), farisî خطا (xeta), hemû ji erebî خطاء (xeṭai) ji خطا (xeṭa: xeletî kirin) ji aramî yan ji îbranî חטון (xeṭa: guneh kirin), hevrehî akadî xeṭû. Wek "hata" ketiyê tirkî jî. Bo hin nimûneyên din jî ku "-ai" ya erebî di kurdî, farisî û tirkî de dibe "-a", binêrin bela.

xeta sor Fermandeyê kurd ê HSDê: Me xeta sor a Tirkîyê şikandîye, emê cardin jî bişkênin.

xetat ji erebî, têkilî xet

xeter ji erebî خطر (xeṭer) ku ketiyê farisî jî

xetîb ji erebî, têkilî xatib, xîtab, mixatib, xutbe

xetimandin ji erebî ختم (xeteme: girtin, qepat kirin, asê kirin, hevrehî aramî חתימ (xetîm), hemû jimisri x-t-m-. ji heman rehî: xitim.

xetimîn ji erebî ختم (xeteme: girtin, qepat kirin, asê kirin, hevrehî aramî חתימ (xetîm), hemû jimisri x-t-m-. ji heman rehî: xitim.

xetne ji erebî ختن (xeten: sunetkirin), hevrehî yan ji aramî سلتة (xeṭna: zava), îbrî תתן (xeten), akadî ḥatānu (xetanu). Peyva erebî ji aramî hatiye wergirtin û maneya "sunetkirin"ê wergirtiye ku li gor dînî şertê zavabûnê ye

xêvjimêr xêv + -jimêr- < jimartin

xew hevrehî xewn ya kurmancî, hewn ("xew") ya zazakî, xwab ya farisî, xuft ya gilekî, xwem ya pehlewî, xvepne ya avestayî, svapne ya sanskrîtî, քըԼՆ (kun "xew") ya ermenî, hypnos ya yûnaniya kevn, somnus ya latînî... ji protohindûewropî swep- (nivistin, razan, raketin, xewtin) > swep-no ("xew; xewn") protohindûewropî: swep- ("nivistin, ketin xewê") > swep-no- ("xew, xewn") protoaryayî: Avestayî: xvepne- ("xew, xewn")Middle Persian: xwem- ("xew, xewn") Sogdî: 'wbnw ("xew, xewn")Hotenî: hûne ("xew, xewn")Farisî: xāb ("xew, xewn")Kurdî: xew, xewnOsetî: fun ("xew, xewn")Zazakî: hewn ("xew")Sanskritî: svapne- ("xew, xewn")Yewnanî: hypnos ("xew")Latînî: somnus ("xew"), somnium ("xewn") ... Çavkanî: Horn p.110, Watkins p.88, Etymonline

xewn têkilî xewê.

xewtû xewtin - -in + -û

xewxane xew + -xanebend

xêxik Belkî hevrehî xox ji erebî zewx + kurdî -ik

xeyal ji erebî خَيَال (xeyal)

xeyam ji erebî, têkilî xîme

xeyat ji erebî خِيَاط (xeyyaṭ: derzî, cildirû) ji rehê خِيَط (x-y-ṭ-: cil dirûn / dirûtin), hevrehê aramî خِيَاط (xeyyaṭa) ji lêkera خِيَاط (x-w-ṭ-: cil dirûn / dirûtin).

xeyr ji erebî غَيْر (xeyr)

xêz ji ermenî խազ (xaz) jigurci ხაზი (xazi), hevrehê lazî ხაზი (xaz), udî xaz yan jî formeke peyva xet ji erebî خَط (xetṭ)

xezal ji erebî غَزَال (xezal), hevrehê akadî xuzalu, uzalu, aramî uzîla

xêzan ji aramî yan ji zimanekî din yê samî, bide ber aramî خِزَان (x-t-n-: bûn xizm, bi rêya zewacê bûn mirovên hev), akadî xetanu (zava, bi rêya zewacê xizm). ji heman rehî: xitan û xizan.

xezîne ji erebî خَزِينَة (xezînet), ew bi xwe ji îranî, bide ber sogdî xezn û farisî گنج (genc: xezîne) û گنجینه (gencînê: gencîne), pehlewî genc, medî genze-. Heman peyv li aliyekî yekser ji zimanên îranî ketiye piraniya zimanên Rojhilata Navîn û li aliyê din jî bi forma erebîkirî li dinyayê belav bûye: ermenî զան (ganj), gurcî ჯან (ganji), yûnaniya kevn γάζα (gáza), latînî gaza, aramî گَزَا (gezza), îbrîî גזג (gênz), erebî كَنْز (kenz), spanî alcancia, portugâlî alcanzia, gurcî ხაზინა (xazin), ermeniya navîn խազվաճ (xaznay) û խազվաճ (xazinay), farisî خزینه (xezîne), tirkî hazîne, azerî xəzinə, tirkmenistanî hazyna, sirbo-xirwatî həzna / хэзна, rûsî казна (kazna)... ji eynî rehî: gencîne, xwençe.

xezîran herwiha hezîran ji erebî حَزِيرَان (hezîran) ji aramî حَزِيرَان (hezîran), bi metatezê ji akadî zexeratum / sexeratum. Piraniya navên mehên din jî yê salê ji akadî ne: sibat, adar, nîsan, temûz, tebax, ab, îlon / êlûl, çirî, kanûn.

xezûr ji protohindûewropî swêkuros (xesû; xezûr), hevrehê xesû ya kurmancî, vistewre (xezûr; bûra) û vistewrî (xesû) yê zazakî, x^wesure- ya avestayî, ष्वशुर (śvaśura: xezûr) ya sanskrîtî, սկեսուր (skesur: xesû) û սկեսուրայր (skesrayr: xezûr) yê ermenî, свёкор (svyokor: xezûr) û свекровь (xesû) yê rusî, êκυρός (hêkuros: xezûr) ya yûnaniya kevn, socer (xezûr) ya latînî > suocero ya îtalî, suegro ya spanî), Schwager (bûra) ya almanî, sweor (xezûr) ya inglîziya kevn, swêdî svär-...

xijîjank xijîj + -ank ? xijîjan + -k ?

xinzîr ji erebî خَنْزِير (xinzîr, xenzîr), hevrehê aramî חַנְזִירָא (xinzîra), akadî xuzîru (beraz), xuzîrtu (berazên mê)

xirab hevrehê soranî خراب (xerap), ji erebî خراب (xerab: xirabe, kavi, wêran), hevrehê aramî حراب (x-r-b-), îbrî حרב (xarab, xarav), akadî xerbetu. ji heman rehî: xirbe, xirabe.

xirbe ji erebî خربة (xerbe), hevrehê îbrî خراب / xarav, akadî xerbetu. ji heman rehî: xirab, xirabe

xirbize Hevrehê خریزه (xerbuzê) ya farsî ku wek karpuz bi maneya zebeş ketiye tirkî jî. hevmaneyên wî petêx ji erebî û qawin ji tirkî ye. herwiha peyva nêzik şemamok jî ji erebî ye.

xirbo xir+bi+xwarin

xirnîfk Ihtimalen bi têkilkirina ji îranî xer- (bo nimûne xergûş ya farisî) û erneb- ya zimanên samî, bo nimûne ji aramî ܝܪܢܝܦܟܐ (ernəva), hevrehê erebî ارنب (erneb), îbrî ארנב (ernab / ernav), akadî ernebu + jikurdi -k

xirr ji rûsî xep (xêr) ji navê herfa X ya kirîlî yan ji zimanekî din yê slavî yan rojhilata Ewropayê yan Qefqasyayê, ihtimalen bi rêya ermenî. Lê herwiha dibe ku bi eslê xwe bernavek be, bide ber farisî خر (xer: ker) yan farisî خار (xar: strî), pehlewî xar (strî).

xirrxal ji zimanekê samî, bo nimûne ji aramî ܝܪܪܟܠܐ (gelgila), herwiha ܝܪܪܟܠܐ (giğla), ji ܝܪܠܐ (g-l-l-: zivirîn, çerixîn), hevrehê îbrî גלגל (gelgel: çerx)

xirs ji protohindûewropî h₂ftkos, ji protoaryayî hrtca, têkilî erşe ya avestayî, xirs ya farisî, wirç/wurç ya soranî, heş ya zazakî, heşşe ya hewramî, ܝܪܥܝܐ (erc) ya ermenî, ἄρκτος (arktos) ya yûnaniya kevn, ἀρκούδα (arkoúda) ya yûnaniya nû, ursus û ursa yê latînî, ours ya frensî, oso ya spanî, artz ya bretonî, arth ya weylsî ye, ari ya albanî û hwd. protohindûewropî: h₂ftkos ("hirç") protoaryayî: hrtcaAvar: erşe- ("hirç")Pehlewî: xirs- ("hirç") Farisî: xirs ("hirç")Belûçî: heyk ("hirç")Osetî: aers ("hirç")Kurmançî: hirç ("hirç")Kurdî (Soranî): wirç, wurç ("hirç")Hewramî: heşşe ("hirç")Zazakî: heş ("hirç")Ermenî: erc ("hirç")Yewnanî: arktos ("hirç")Latînî: ursus ("hirç") ... Çavkanî: Horn p.105, Watkins p.6, MacKenzie P.117, Etymonline

xirsiz ji tirkî hırsız yan ji osmanî خرسز (xirsiz) ji خیرسز (xeyirsiz: bêxêr) ji erebî خير (xeyr: xêr - tirkîya niha hayır 2) + -سز tirkî (-sız: bê-, ne bi-)

xirtik ji dengê xirt

xistin hevrehê soranî خستن (xistin: xistin, êxistin), farisî خستن (xesten: birîndar kirin), pehlewî xvesten (lê xistin, lê dan, qutan, kutan), ji îranî. ji eynî rehî ji farisî (ihtimalen bi rêya tirkî): xeste.

xişt hevrehê farisî خشت ji îranî

xîtab ji erebî خطاب (xiṭab) ji خطب (xeṭebe: jê re peyivîn), hevrehê aramî ܝܬܒܐ (x-t-b-: hw). ji heman rehî: mixatib, xatib, xutbe

xîtabet ji erebî: xîtab + -et

xîtan ji erebî ختان (xitan), hevrehê aramî נתן (x-t-n-: bûn xizm, bi rêya zewacê bûn mirovên hev), akadî xetanu (zava, bi rêya zewacê xizm) - binêrin xêzan.

xitim ji erebî ختم (xetm: 1) muhr, mor 2) girtin, qepatkirin, asêkirin (> binêrin xetimîn / xetimandin) 3) xwandina hemû Quranê, hevrehê aramî תימ (xetîm), hemû jimisri x-t-m-.

xîvet ji erebî خيمة (xîmet)

xiyanet ji erebî, têkilî xayîn

xiyar ji îranî, hevrehê soranî خیار (xiyar), farisî خیار (xiyar), pehlewî xiyar. Ji zimanên îranî ketiye erebî خیار (xiyar), tirkî hıyar, azerî xiyar, qazaxî қияр (xiyar), qereqelpaxî qıyar û gelek zimanên din jî.

xîz ji protohindûewropî sab^h- (xîz), hevrehê soranî خیز (xîz), lîtwanî smélis, latînî sabulum (> fransî sable), yûnaniya kevn ψάμμος (psammos), inglîzî sand, ermenî ավազ (avaz). Bo hin nimûneyên din, ku tê de "s" ya protohindûewropî di kurdî de dibe "x", binêrin: xwe, xwê, xwendin... Hevwateya peyva "xîz" anku "qûm" ji zimanekî tirkîkî ye, binêrin: qûm.

xiza erebî >>> غداء

xizan Belkî hevrehê "xêzan" ji aramî yan ji zimanekî din yê samî, bide ber aramî נתן (x-t-n-: bûn xizm, bi rêya zewacê bûn mirovên hev), akadî xetanu (zava, bi rêya zewacê xizm). Ji heman rehî: xitan.

xizang ji tirkî kızak. Bo guherîna K bi Ng, bidin ber çok > çong

xizêm ji erebî خزام (xizam) / خزيمة (xizame), hevrehê îbrî קזם (x-z-m-: kun, qul), akadî xezamu (kun, qul)

xizm Belkî ji erebî خصم (xesm: dijber, kesa/ê beramber). Di tirkî de jî hîsîm hevhwateya xizm ya kurdî ye.

xizmet ji erebî خدمة (xidmet) ji خدم (xedeme: xebitîn, xizmet kirin) ku herwiha serekaniya peyvên xadim û xidam e jî.

xizmetguzarî xizmetguzar + -î ji xizmet + -guzarî

xoce hevrehê farisî yan ji farisî خواجه (xwace), hevrehê xweda û xatûn ji peyva xwe, ji îranî. Peyv ji zimanên ketiye gelek zimanên din jî: erebî خواجه (xewace), osmanî خواجه (xoce/hoce, xace/hace), azerî xacə, tirkî hoca, ozbekî xoja, 8xo'ja, qazaxî Қожа (Qoja), urdûyî خواجه (xwaca), hindî ख़ाजा (xwājā), albanî Hoxha, sirbo-xiwatî hōdža / хоџа, yûnanî χότζας (xótzas), Χατζάκης (Xatzákis)...

xof ji erebî خوف (xewf, xûf: tirs). Bo guherîne -ew- bi "o" bide ber: xox, şor (< şewr).

xopan ji Ermenî խոպան xopan (pesar, erdê nevedan) hev reh digel xozan

xor ji protohindûewropî séh₂wl, protoaryayî sÚHr < sHur < sh₂ul < séh₂wl, hevrehê farisî خور (xor), avestayî xveri-, osetî хур (xur), sanskrîtî स्वर् (sver), latînî sōl, fransî soleil, rusî солнце (solnçê), yûnaniya kevn ἥλιος (hélîos), lîtwanî sáulė, kornî howl, inglîzî sun, almanî Sonne, swêdî sol...

Xora hevrehê farisî خدا (Xuda), soranî خوا / Xwa, pehlewî Xweda, xwarezmî Xwedêw, sogdî Xwetaw, avestayî Xwedata-, hemû ji xwe + taw- (hêz, şîyan, karîn > soranî tiwanîn karîn, şîyan) anku maneya "Xwedê" dibe "bi-xwe-bihêz". Bide ber yûnanî αὐτοκρατής (autokratês: otokrat, serwer, desthilatdarê bi hêza bêsinor) ji αὐτο- (auto: xwe) + κράτος (kratos: hêz). Peyvên kurdî xwedan, xwedî, xatûn, xoce jî ji eynî rehî ne. "Xwe" ji protohindûewropî swe- ye, "taw-" jî ji protohindûewropî tep- (germ kirin, enerjî danê) ye ku herwiha serekaniya peyva tav ya kurdî ye jî. Ku di kurmancî de "Xwedê" bi "ê" û di farisî de "Xuda" bi "a" û di soranî de jî "Xwa" bi "a" ye, ew tiştekî pirr siriştî ye ji ber ku gelek caran li hemberî "a" ya farisî yan soranî yan zazakî di kurmancî de "ê" heye: bo nimûne, "asan" ya farisî û soranî di kurmancî de "hêsan" e, "hak" ya zazakî di kurmancî de "hêk" e û hwd. Hêjayî gotinê ye ku tevî forma kurmancî ya devkî "Xudê" û ya farisî "Xuda" gelek dişibin "God" ya inglîzî û bi taybetî jî Gud ya swêdî lê têkiliya wan ya etîmolojî bi hev re nîne. Ew ji protohindûewropî ġ^huto- (gazîkirî, banglêkirî) tên.

xoranta Di bin bandora tirkî horanta de ji farisî خورنده (xûrende: yên ku bi hev re dixwin)

xoros Hevrehê pehlewî xiros, farisî خروس ("xurûs") ku wek horoz ketiye tirkî jî, hevrehê lêkera xreos- (qîrrîn) ya avestayî ye ji rehekî protoaryayî ye. Lê ji ber nêzîkiya Mereşê bi deverên tirkîaxiv re, dibe ku ji tirkî hatibe wergirtin.

xortim ji erebî خرتوم (xurtûm: nikil, difin, poz - bi taybetî yên dirêj yên fîlan), hevrehê aramî חורטמא (xurţema: hw), îbrî חרטום (xerţûm: hw).

xoşav xoş (xweş) + av, hevrehê farisî خوشاب (xûşab), ji îranî. Hoşaf ya tirkî ji îranî ye.

xox ji erebî خوخ (xewx - bi devokî "xox"), hevrehê aramî سسه (xexxa)

Xoybûn xo (xwe) + -y- (-yî) + bûn. Maneya wê serbixweyî, xweserî, "serxwebûn" e (inglîzî: independence). Ew ji "xo-y-bûn" e ku forma gotinê ya li gor hin devokan e ji "xwe-yî-bûn" e. Herçî "xweyî" (xwedî, xudan) li hin deveran heye jî, "xoyî" bi maneya "xwedî" peyda nabe loma "xoybûn" ne "xwedîbûn" e. Mebesta wê "bi-xwe-bûn" e û ihtimalen wergera ji almanî Selbstständigkeit e (Celadet Bedirxan li Almaniyayê hatibû perwerdekirin). Heman peyv di

gelek zimanên din jî yê cermenî de wisa ye: holendî zelfstandigheid, swêdî självständighet (û wergera wê ya fînlandî itsenäisyys).

xû ji îranî, hevreha farisî خوی (xûy), pehlewî xog

xufik ji erebî xuff + kurdî -ik, hevreh "xeffif" (sivik)

xuh ji protohindûewropî swoyd- (di zimanên arî de sw- dibe xw), têkilî خوی (xwey) ya farisî, **քրտիկ** (k'rtink') ya ermeniya kevnar, **քրտիկ** (k'rtink') ya ermeniya nûjen, sweat ya inglîzî, **sueur** ja frensî, **djersë** ya elbanî

xulam ji erebî غلام (xulam: xulam, xizmetkar, kurrik, lawik, xort), hevreha aramî **ܠܡܠܝܟܐ** (ileyma: xulam, lawik, kurrik), îbrî **עלם** (êlem: kurrik, lawik). Hevberî xeyna erebî di aramî û îbrî de adeten eyn heye. Bo têkiliya maneyê di navbera "kurrik, lawik" û "xizmetkar" de, bide ber garson (xizmetkarên xwaringehan / qehwexaneyan) ji fransî garçon (kurrik, lawik)

xuliqîn ji erebî xeleqe + -în

xulole ji aramî **ܠܠܐ** (xilala: xulole, kun, çal), hevreha îbrî **ללל** (xalal: xulole, kun, çal, navber...), erebî **خلال** (xilal: navber, navberr, navbeyn). Ji eynî rehî: çul.

xulq ji xuliqandin

xulya hevreha farisî û erebî خولیا (xûlyâ) ji farisî yan erebî مالخولیا (malxûlyâ: evîna reş, derdê giran) ji yûnanî **μελανχολία** (mêlankolîa: melankolî) ji **μέλας** (mêlas, mêlan-: reş) + **χολη** (xolê: zirava kesekî). Heman peyv wek hûlyâ ketiye tirkî jî.

xum xu + mji protohindûewropî swê-, hevreha avestayî xvet, bi pehlewî xwet, bi soranî û zazakî xo, rusî **свой** (svoiy), latînî se, almanî sich, holendî zich, swêdî sig...

xurcîk ji erebî **خرج** (xurc) ku bi forma xwe ya diyar **الخرج** (el-xurc) wek alforja ketiye spanî û bi heman awayî jê derbazî inglîzî jî bûye

xurfe ji erebî **غرفة**

xurînî têkilî xwarinê

xurme hevreha soranî **خورما** (xurma), farisî **خرما**, tacikî **хурмо** (xurmo), pehlewî **𐭮𐭮𐭮𐭮** (xurmak), ji îranî. Peyva îranî ketiye gelek zimanên din jî: ermenî **խորմա** (xurma), tirkî hurma, kirgîzî **курма** (kurma), ozbekî xurmo, yûnanî **χουρμάς** (xourmas), bulgarî **фурма** (furma), rûsî **хурма** (xurma), romanî **curmală**, sirboxirwatî **хурма / hurma**, qazaxî **қурма** (qurma), indonezî kurma, malezî kurma... Li aliyekî din, kurdî jî qesp ya hevwatera wê ji erebî wergirtiye.

xurt ji protohindûewropî kert- yan kret- (xurt, bihêz, qewî), protoaryayî kert- yan kret-, hevreha avestayî **xretu-**, sanskrîtî **कृत्** (kretu), yûnaniya kevn **κράτος** (kratos: hêz, xurtî > kurdî

-krat, -krasî), inglîziya kevn heard (req), inglîziya nû hard (req; zehmet), almanî hart (req), swêdî hårt (req). Xort jî guhartoyeke ji eynî rehî ye lê maneyeke piçekê cuda dide.

xusirîn têkilî xusaret

Xusro ji protoaryayî Hu-sreveh (birûmet, bişeref), hevrehê farisî خسرو (Xusrew)

xuşîn xuş (dengekî onomatopœtik) + -în

xuşk Bi hind û ewropî swesor, bi inglîzî sister, bi almanî schwester, bi sanskrît sveser, bi avestayî xveher, bi pehlewî xwâher, bi partî wxâr, bi farisî xâher, bi beluçî gwâher, bi zazakî waye, bi hewramî walî, bi soranî xweyşk. Peyva xwehê bi kurdî herî kevin e.

xût Belkî têkilî xwe (bb. farisî: xud) څTêmûrê Xelîl: Gotinên kurdî ko di nav kurdên Ermenistanê da mane, Nefel.com, 7/2008)

xwah xweh + -şk / -çik ji protohindûewropî swesor, protoaryayî swesar- > hwehar > xwehar, hevrehê sanskrîtî sveser, avestayî xveher, pehlewî xwâher, farisî xwâher, partî xwar, beluçî gwâher, zazakî waye, bi hewramî walî, bi soranî xwêşk. protohindûewropî: swesor ("xwişk") protoaryayî: hwahar- ("xwişk") Avestayî: xvanhar- ("xwişk") Middle Persian: xwâhar ("xwişk") Sogdî: xwâr ("xwişk") Farisî: xwâher ("xwişk") Osetî: xwâr ("xwişk") ... irKurmancî: xwişk, xweh ("xwişk") Kurdî (Soranî): xuşk ("xwişk") Hewramî: wâle ("xwişk") Zazakî: way ("xwişk") Sanskrîtî: svasar ("xwişk") Yewnanî: éor ("xwişk") Latînî: soror ("xwişk") Almanî: Schwester ("xwişk") Înglîzî: sister ("xwişk") ... Çavkanî: Horn p.111, Watkins p.89, MacKenzie P.135, Etymonline Hevreh: xwarza, xwarzî

xwar ji îranî, hevrehê soranî خوار (xwar), farisî خوار (xvar - "v" tê nivîsîn lê nayê xwendin), pehlewî xvar.

xwardin Bi hind û ewropî swel, bi inglîzî swallow, bi sanskrît -sver-, bi avestayî -xver-, bi pehlewî xwerten, bi partî wxerden, bi farisî xorden, bi soranî xwardin, bi peştuyî xwerel, bi zazakî werdene, bi hewramî wardey. Peyva xwardinê bi kurdî herî kevin e, kurmancî dengê dyê kir winda.

xwarin ji protohindûewropî: swel- ("xwarin, vexwarin, daûrandin, daqurtandin"), têkilî swallow (daqurtandin, daûrandin) ya inglîzî, zwelgen (bi hesûdî xwarin) ya holendî, xwardin ya soranî, warden ya zazakî, wardey ya hewramî, xorden ya farisî... protoaryayî: hwar- ("xwarin") Avestayî: xvar- ("xwarin") Pûnjabî: xwr- ("xwarin") Middle Persian: xwar- ("xwarin, vexwarin") Sogdî: xwr- ("xwarin") Farisî: xurdan / xvâr- ("xwarin, şimîten") Beluçî: wârt / war- ("xwarin, vexwarin") Tatî: xârt / xer- ("xwarin") Kurmancî: xwarin / xw- soranî: xwardin / xw-

("xwarin") Hewramî: wardey / wer- ("xwarin, vexwarin") ... Zazakî: warden / wer- ("xwarin")Înglîzî: swallow ("daqurtandin, daûrandin")Holendî: zwelgen ("bi hesûdî xwarin")

Çavkanî: Cheung p.148, Watkins p.88, Etymonline

xwarza xwar- (xwişk) + -za. ji protohindûewropî swesor (xwişk > sw- ya protohindûewropî di zimanên arî de dibe xw-, s- dibe h-: protohindûewropî swesor > protoaryayî xwaher). Xwişk bi pehlewî xwaher bû û di farisî de جواهر xwaher e (-w- tê nivîsîn lê nayê xwendin). Di kurmancî de -eha- yan -ahe-, ya ku di farisî de heye yan di pehlewî de hebû, carina dibe -a-, bo nimûne di peyva çar de ku bi farisî çehar e.

xwas ji avestayî xvā.aoθra-.

xwastin herwiha xwestin, xastin, hevrehê soranî خواستن (xwastin - rehê dema niha "-xwaz-"), farisî خواستن (xvasten, rehê dema niha "-xvah-"), pehlewî xwasten, parsî wxaşten, zazakî waştene, hewramî wastey, ji îranî

xwazgîn xwestin > -xwaz- + -gîn

xwe herwiha xo, xu, xwi, xa, xe, hevrehê soranî خو (xo), û zazakî xo, farisî خود (xod), pehlewî xwet, avestayî xvet, sanskrîtî स्वयं (sveyem), rûsî свой (svoiy), latînî se, almanî sich, holendî zich, swêdî sig... hemû ji protohindûewropî swé-.

xwê ji protohindûewropî seh₂- (xwê), hevrehên kurmancî sû, xuh, pehlewî xweyd, belûçî wad, zazakî sol (ji rûsî?), sanskrîtî सलिल (selile), yûnaniya kevn ἅλς (hâls), rusî соль (soli), ermenî աղ (al), lîtwanî saldus, latînî sāl (> fransî sel), inglîzî û swêdî salt, almanî Salz, holendî zout... Bo hin peyvên din, yê ku "s" ya protohindûewropî di kurdî de dibe "x", binêrin: xwe, xwendin, xîz...

xwedanerd xwedan- +xwe +danerd

xwedankesayetî xwedan- +xwe +dankesayetî

xwedanmilk xwedan- +xwe +danmilk

Xwedê hevrehê farisî خدا (Xuda), soranî خوا / Xwa, pehlewî Xweda, xwarezmî Xwedêw, sogdî Xwetaw, avestayî Xwedate-, hemû ji xwe + taw- (hêz, şiyar, karîn > soranî tiwanîn karîn, şiyar) anku maneya "Xwedê" dibe "bi-xwe-bihêz". Bide ber yûnanî αὐτοκρατής (autokratês: otokrat, serwer, desthilatdarê bi hêza bêsinor) ji αὐτο- (auto: xwe) + κράτος (kratos: hêz). Peyvên kurdî xwedan, xwedî, xatûn, xoce jî ji eynî rehî ne. "Xwe" ji protohindûewropî swe- ye, "taw-" jî ji protohindûewropî tep- (germ kirin, enerjî danê) ye ku herwiha serekaniya peyva tav ya kurdî ye jî.Ku di kurmancî de "Xwedê" bi "ê" û di farisî de "Xuda" bi "a" û di soranî de jî "Xwa" bi "a"

ye, ew tişteki pirr siriştî ye ji ber ku gelek caran li hemberî "a" ya farisî yan soranî yan zazakî di kurmancî de "ê" heye: bo nimûne, "asan" ya farisî û soranî di kurmancî de "hêsan" e, "hak" ya zazakî di kurmancî de "hêk" e û hwd. Hêjayî gotinê ye ku tevî forma kurmancî ya devkî "Xudê" û ya farisî "Xuda" gelek dişibin "God" ya inglîzî û bi taybetî jî Gud ya swêdî lê têkiliya wan ya etîmolojî bi hev re nîne. Ew ji protohindûewropî *ǵhuto-* (gazîkirî, banglêkirî) tên.

Xwedê xêra te binivîse ji baweriya ku dibêje: Xwedê yan firrîşteyên Wî her xêr û gunehên mirovan dinivîsin daku paşî li roja qiyametê werin jimartin û mirov pê bîr xelat- yan cezakirin.

xwedî xwe + -dî (hêz, şîyan, karîn, qiwet) ku hevrehên yê din yê kurmancî xwedan, Xwedê, xatûn, xoce, -xwê (xwedî) ne, yê soranî xawen (xwedî, xwedan), xêw (, Xwa, farisî خدا (Xuda: Xwedê), خواجه (xwace: xoce, birêz, hêja, efendî), hemû ji protohindûewropî *swe-* (xwe) + *tep-* (germ kirin, enerjî danê) ku herwiha serekaniya tav ya kurdî ye jî.

xwedî kesayetî xwedî- +xwe +dî kesayetî

xwedî raman xwedî- +xwe +dî raman

xwedîmeaş xwedî- +xwe +dîmeaş

xwedîrehm xwedî- +xwe +dîrehm

xwedîsebî xwedî- +xwe +dîsebî

xwedza (di) + xwe + de + zan - -n

xwelî hevrehê soranî خۆلمێش (xolmêş), hewramî xûl, lûrî xol, pehlewî xvel/xwel, belûçî hûl, zazakî wele (kurmancî "xw" zazakî "w"), belkî hemû ji protohindûewropî *swol-* (ax, erd - sw- ya protohindûewropî di zimanên îranî de dibe xw - binêrin xwarin, xwendin, xwişk...) ku herwiha serekaniya solum ya latînî, soil ya inglîzî ye. Wisa be, di kurdî de "xwelî" ji "ax" ya hindûewropî û "ax" ji "xwelî" ya hindûewropî ye anku maneyên herdu peyvên bi hev guherîne. hnq (hoŋ) ya ermeniya kevn ihtimalen ji zimanên îranî hatiye wergirtin û di ermeniya nû de bûye hnq (hoŋ) (Açaryan bi xeletî dibêje ku ya kurdî ji ermenî hatiye wergirtin. Eger wek gotina wî ya kurmancî ji ermenî bûya, hingê hevrehên wê wisa bi berfirehî di ziman û zaravayên îranî de peyda nedibûn.) Nêzîkiya navbera "xwelî" ya kurdî û kül (xwelî) ya tirkî ihtimalen tesedîfî ye. Ya tirkî ne ji zimanên îranî hatiye wergirtin, hevrehên wê di zimanên din jî yê tirkîkî/tûranî de hene: azerî kül, tirkmenistanî kül, gagawzî kül, qazaxî күл (kül), oyxurî كول (kül), hemû ji tirkîya kevn kül.

xwendin ji protohindûewropî *swen-* (deng dan, deng jê hatin; gazî kirin), protoaryayî *hwen-*, hevrehê avestayî *xven-*. parsî, pehlewî û sogdî *xwn*, farisî خواندن (xvanden - rehê dema niha -

xan-), belûçî -wan-, hewramî -wen-, zazakî wenden (rehê dema niha -wen-), soranî خویندن (xwêndin - rehê dema niha -xwên-), sanskrîtî sveneti- (deng dan, deng jê hatin), latînî sonus (deng), almanî Schwan (qû - ji ber dengê xwe), inglîzî swan (qû) protohindûewropî: swen- protoaryayî: hwenAvestayî: xven-Pûnjabî: xwn-Middle Persian: xwn-Somalî: xwn- Farisî: xsup>van-Osetî: xwinînBelûçî: wan-Kurmancî: xwendin, xwandin /-xwîn- Kurdî (Soranî): xwêndin / -xwên-Hewramî: wen-Zazakî: wendene / wan-Sanskrîtî: sveneti-Latînî: sonus, sound, sonic (deng)Almanî: Schwan Înglîzî: swan Çavkanî: Cheung p.144, Watkins p.88, Etymonline

xwestin Bi pehlewî xwâsten, bi partî wxâsten, bi soranî xwastin, bi zazakî waştene, bi hewramî wastey. Peyva xwastinê bi kurdî herî kevin e. protoaryayî: xwaz- ("xwestin")Pûnjabî: wxz- ("xwestin")Middle Persian: hwd- /xwāh-/ ("xwestin")Sogdî: xwz- ("persayen, xwestin")Farisî: xvastan / xvāh- ("xwestin")Gîlekî: bā-xast / xaj- ("xwestin")Kurmancî: xwestin, xwastin / -xwaz- ("xwestin")Kurdî (Soranî): wîstin, xwastin / -xwaz-, -wê-- ("xwestin")Hewramî: wastay / waz- ("xwestin") ... (Zazakî: waştene / waz-) irÇavkanî: Cheung p.460

xweş hevrehê soranî خوش (xoş), kurdiya başûrî xweş, xüeş, pehlewî xweş, parsî wxeş, farisî خوش (xûş), zazakî û hewramî weş, belûçî وش (weş), latînî suavis (şîrîn), sanskrîtî स्वादु (svādu), yûnaniya kevn ἡδύς (hēdús), almanî süß, fransî û spanî suave, inglîzî sweet, swêdî söt, danmarkî sød, norwecî søt... hemû ji protohindûewropî sweh₂dus (şîrîn, tamxweş). Bo guherîna sw- ya protohindûewropî bi xw- di zimanên îranî de, bide ber xwandin, xwesû, xwişk... Wek hoş ketiye tirkî jî. ji eynî rehî bi rêya yûnanî: hedonîst, hedonîzm. Anku peyva "xweş" di eslê xwe de wateya "şîrîn, wek şekirê" dida. Lê di zimanên îranî û herwiha di yûnanî de maneya "bi dilê mirovî" wergirtiye. Paşî di zimanên îranî de bo diyarkirina raman "wek şekirê" peyva "şîrîn" ji peyva "şîr" hatiye çêkirin.

xweşdivî xweş + diviya (vîn). "Xweştivî" eslen "xweş-divî" ye lê ji ber dengê "ş" herfa "d" bo sivikiyê bûye "t". "Divî" jî kurtkirina "di-viya" ye anku "xweş-viyayî", "xweş-jê-hezkirî". "xweş" di vê peyvê de maneya "gelek, pîr" dide. Di soranî de jî heman peyv wek "xoşewîst" heye ku ji "xoş" (xweş) + "e-" (wek kurmancî "di-" di peyva "di-vê, di-ke, di-got" de) + "wîst" (ku rehê dema borî ji lêkera "wîstin" e ku maneya "xwestin" yan "vîn, viyan" ya kurmancî dide). Seyr û sosret e ku çima di herdu zaravayan de jî bi rengdêrê re forma dema borî ya berdewam (di-viya; e-wîst) hatiye bikaranîn û ne partîsîpa borî: - hezkirî, hebandî, bijandî, evandî, viyayî,

xwestî. Eger partîsîpa dema borî hatibûya bikaranîn, ew peyv ê wiha bûna: xweşviyayî û xoşwîstû. Bi heman awayî pêdivî ya kurmancî û pêwîst ya soranî jî hatine çêkirin.

xweşguzarî xweşguzar + -î yan xweş + -guzarî

xweşhal xweş + hal, kurmancîkirina xoşhal ya soranî

xweteqer xwe + teqîn - -în + -er

xweyîn xweya, xwiya

xwezî têkilî: xwestinBi pehlewî xwâsten, bi partî wxâsten.

xwîk Bi esehî nayê zanîn lê ihtimalen ji hûk ji tirkî yük (bar, berpirsiyarî, bac)

xwîn ji îranî, hevrehê xwên ya soranî, خون (xûn) ya farisî, xûn ya pehlewî, gonî, guwîn û goyn yên zazakî û vohunîş- ya avestayî ji proto-aryayî wehun.

xwîndarî xwîn + -darî yan xwîndar + -î

xwişîn ji dengê onomatopœtik yê bi erdê ve xwişîna li ser zikî

xwişk xweh + -şk / -çik ji protohindûewropî swesor, protoaryayî swesar- > hwehar > xwehar, hevrehê sanskrîtî sveser, avestayî xveher, pehlewî xweh(er), farisî xwäher, partî xwar, belûçî gwâher, zazakî waye, bi hewramî walî, bi soranî xweyşk. protohindûewropî: swesor ("xwişk") protoaryayî: hwahar- ("xwişk")Avestayî: xvanhar- ("xwişk")Middle Persian: xwâhar ("xwişk")Sogdî: xwâr ("xwişk")Farisî: xwâher ("xwişk")Osetî: xwâr ("xwişk") ... irKurmancî: xwişk, xweh ("xwişk")Kurdî (Soranî): xuşk, xweyşk ("xwişk")Hewramî: wäle ("xwişk")Zazakî: way ("xwişk")Sanskritî: svasar ("xwişk")Yewnanî: éor ("xwişk")Latînî: soror ("xwişk")Almanî: Schwester ("xwişk")Înglîzî: sister ("xwişk") ... Çavkanî: Horn p.111, Watkins p.89, MacKenzie P.135, EtymonlineHevreh: xwarza, xwarzî

-y-

yabanî hevrehê soranî بیابان (biyaban), farisî بیابان (biyaban), pehlewî viyapan, hemû ji îranî, têkilî biyanî, beyar û biyaban.

yad hevrehê soranî یاد (yad), farisî یاد (yad), pehlewî eyad, avestayî yate-, ji îranî

yaho ya + ho (heyho!)

yan hevrehê soranî یا (ya), farisî یا (ya), yet, ji îranî

yane bi rêya soranî ji hewramî yane (xanî) ji hane, hevrehê -xane û xanî. Bo guherîna H/X bide ber hewramî her û farisî xer, herdu bi maneya ker (heywan).

yaneya şevê yane + -ya + şev + -ê, wergerra nightclub ya inglîzî

yanî herwiha yenî, hevrehê farisî یعنی (yenî), tirkî yani, hemû ji erebî یعنی (yenî)

yaqût jirojhilati Hevrehî farisî ياقوت (yaqût), tirkî yakut, erebî (yaqût), aramî ܝܥܘܩܘܬܐ (yeqqunda), pehlewî yakend, yûnaniya kevn ὑάκινθος (huákinthos), ermeniya kevn յակովկոս (yakund) / յակովկոս (yakint), gurcî იაკინთო (iakint'i), იაკუნდი (iagundi), slaviya kevn акинтъ (akintŭ), акунтъ (akuntŭ), якуинфъ (jakinfŭ), latînî hyacinthus, inglîzî hyacinth, fransî jacinthe, almanî Hyazinthe, rûsî гиацинт (giyaçînt)... Di zimanên rojhilatî de maneya peyvê bi gelemperî "yaqût" e lê di zimanên rojavayî de ew wateya "(gula) simbil" dide.

yar hevrehî soranî یار (yar), farisî یار (yar), pehlewî eyar, eyyar, edyevar, avestayî eudyû- (alîkarî) ji îranî edyave-bere- (alîkar, înera/ê alîkariyê), têkilî al, alîk, hêl, alîkarî, yarmetî...

yarî belkî ji yar + î

yarsanî yarsan + -î ji yar + -istan + -î

yasa ji tirkî yasa, jimongoli yasag, hevrehî asa û yasax

yasax ji tirkî yasak (qedexe, memnû), têkilî yasa.

yasemîn ji îranî, bi farisî یاسمین (yasemin) e û ji kurdî/farisî li dinyayê belav bûye: erebî یاسمین (yesmîn), tirkî yasemin, fransî jasmin, inglîzî jasmine. Çavkanî: http://www.etymonline.com/index.php?allowed_in_frame0&searchjasmine&searchmodenone

Yasîn ji erebî یاسین (Yasîn: navekê mêran e) ji navê herfa ي (ya Y) û س (sîn S). Maneya wan ya di Quranê de nayê zanîn.

yaş ji tirkî yan azerî yan tirkmenistanî yaş

yat ji holendî

yavaş ji proto-tirkîkî yav- (qels, bêhêz), hevrehî yavuz

yavaş ji tirkî yavaş ji proto-tirkîkî yav- (qels, bêhêz), hevrehî yavuz, hevrehî hêwaş ya soranî.

yazde yek + -z- + -de protohindûewropî: oinos (yek) + dekm ("deh") protoaryayî: eywe-dese ("yazde") Avar: aēvadese- ("yazde")Pehlewî: yācdehum ("yazde")Farisî: yazdeh ("yazde")Kurmançî: yazde, yazdeh ("yazde")Kurdî (Soranî): yanzde, yanze ("yazde")Zazakî: yewndes ("yazde")Sanskritî: ekādaśaYewnanî: éndeka ("yazde") Latînî: undecim ("yazde") ...Frensî: onzeÇavkanî: Horn p.251

yazme ji tirkî yazma

YE Yeketiya Ewropayê û Yekîtiya Ereban

yê Bi maneya "ê ku, yê ku" ji protohindûewropî éy, hevrehê avestayî 𐬨𐬀 (yō), sanskrîtî यद् (yád), yûnaniya kevn ὄς (hós), ἦ (hê), ὄ (hó), latînî ea, id, is, inglîzî the, almanî er, slavoniya kevn иже, еиже...

yê neçûbe şeran şêr e yê neçûbe şeran şêr e Binihêreç dîtîna û gotîna nabe wek hev

Yecûc û Mecûc bi rêya erebî ji îbranî

yek protohindûewropî: oinos ("yek") protoaryayî: eywe ("yek") Avar: eêwe ("yek") Pûnjabî: yew ("yek") Sogdî: yew ("yek") Pehlewî: êvekpe: yew ("yek") Farisî: yek ("yek") Belûçî: yek ("yek") Kurdî: yek ("yek") ... Zazakî: yew irSanskritî: eke ("yek") Yewnanî: oinos ("yek") Latînî: unus ("yek") Almanî: ein ("yek") Înglîzî: one ("yek") ... Çavkanî: Horn p.128, Watkins p.59, Etymonline

yekane yek + -ane, hevrehê farisî یگانە (yeganê), pehlewî êkanek, ji îranî

yekta hevrehê farisî یکتا (yekta), pehlewî êyek-dat ("yê bi tenê dayî/afirandî", "Xwedê"), avestayî eêvo-date- ji îranî, têkilî yek û dan

yelda hevrehê farisî یلدا ji aramî ܝܠܕܐ (yelda: jidayikbûn), hevrehên erebî wîlad, mîlad, weled, welidandin, welidîn, hemû ji proto-samî walad- (ji dayik bûn)

yeqîn ji erebî: یَقِین

yêr Tirkî yer

yerbû ji erebî یربوع (yerbû) ku jê ketiye piraniya zimanên din jî: spanî jerbo, inglîzî jerboa, frensî gerboise

yeşim hevrehê farisî یشم (yeşm) / یشب / (yeşb), pehlewî û hexamenişî yeşp, hemû ji akadî yeşupu. Jaspe ya fransî, portugalî û spanî, jasper ya inglîzî, Jaspis ya almanî, яспис (yaspis) ya rûsî... bi rêya yûnaniya kevn ἰασπις (yaspis) dîsa ji akadî ne. Yeşim ya tirkî û яшма (yaşma) ya rûsî û ukraynî bi rêya zimanên îranî ji eynî rehî ne. 玉石 (yùshí) ya çînî jî hevrehê wan e.

yewmî ji erebî یوم (yewm) (roj) + -î, hevrehê heyam

Yewnanistan Yewnan + -istan, hevrehê erebî û farisî یونان (Yûnan, Yewnan), hexamenişî 𐎶𐎵𐎺𐎠 (Yewne-), îbrî יוון (Yewen), ermeniya kevn յոյն (Yoyn > ermeniya nû հույն /Huynêr/), hemû ji yûnanî Ἰων (Ion: hozeke yûnanî bû)

yewre hevrehê soranî gewre

yexe ji tirkî yaka. "Yexe" ya soranî, یقه (yeqê) û یخه (yexê) yên farisî û یاقه (yaqe) ya erebî hemû ji "yaka" ya tirkî ne ku hevrehê "yakın" (nêzîk) û "yaklaşmak" (nêzîk bûn) in ku ji jaka ya tirkîya kevn e û hevrehê wê wek "cakag" di mongolî de jî peyda dibe

yezdān Hevrehā yezdān ("xweda" yan "firrîşte") ya farisî, yezd (firrîşte) ya pehlewî, yezete ("hêjayî peristinê") ya avestayî û यज्ञत ya sanskrîtî.

yî ji protohindûewropî h₁ésti (ji h₁es-), protoaryayî esî, hevrehā î, -î û -yî yên kurmancî, farisî - î, soranî -î, ermenî ես (es), slaviya kevn еси (êsi), latînî es (frensî es), lîtwanî esi... herwiha me, ye û ne jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne.

yidişî ji elmanî jüdisch (cihû)

yitiriş ji lêkera: yitirmek

yoga ji sanskrîtî योग (yoga) yekîtî ji hindûewropî yewg (yekîtî, yekkirin) têkilî yek ya kurmancî û yew ya zazakî.

yol ji tirkî yol (rê) ku herwiha serekaniya peyva "ol" (rê > terîqet > dîn / diyanet) e jî.

you'd 1. (ne fermî) you + would 2. (ne fermî) you + should 3. (ne fermî) you + had

yûx hindû ewropî: jeu-g-, ingilîzî yoke, hev reh di gel cot

-z-

zabit ji erebî ضابط (zabiṭ), têkilî zeft, zebt, zemt, zevt, mezbût...

zabita Bi zimanê Sûmerî ji bo "zabita" em dibêjin zabar-dab an zabar-dab-ta
<http://psd.museum.upenn.edu/cgi-bin/xff?xffe6376>, li ser ferhenga Sûmerî
<http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e6376.html>. Bi Erebi: مسؤول (masuul)

zad ji erebî زاد (qût, xwarin, berhem, erzaq, risq), têkilî zêde, zewade, ziyad, zayid...

zafer bi rêya tirkî zafer ji erebî ظفر (zefir) ji ظفر (zefire: bi ser ketin) ji ظفر (zifr / zufr: pencirk, nînok), hevrehā aramî טפרא (tipra) û akadî şupru/şupparu. Peyva aramî טפרא (tipra) serekaniya peyva kurmancî tilî / til / tibl / tipl e.

zaferan ji erebî زعفران (zeferan) ku herwiha serkaniya peyva bi heman wateyê ya gelek zimanên ewropî ye jî, li jêr binêrin.

zagon ji rûsî закон (zakon: qanûn). Li ser bikaranîna "zagon", "yasa" yan "qanûn"ê, binêrin "qanûn".

zahid ji erebî زاهد (zahid) ji rehê زهد (z-h-d-: terk kirin, dest jê berdan, ji xwe re nekirin xem), hevrehā زهد (zuhd: zahidî)

zahir ji erebî ظاهر (zahir), têkilî ظهور (zuhûr: zihûr)

zak hevrehā farisî زاق (zaq) û زه (zeh), pehlewî û partî zahag (zeheg), peştûyî zag (zeg), sogdî zāk (zak), ermenî ձազ (jag: çûçelk), albanî zog (çûçik)... hemû ji protohindûewropî ḡhāg^{wh}- /

ğ^hag- / ğ^hāğ^hu-. 𐭪𐭫𐭬 (zak'i: gol) ya gurcî û 𐎧𐎡𐎴 (zagā: çûçelk) ya aramî ji îranî hatine wergirtin. herwiha binêre: zarrok, zan.

zal Têorî 1em: Bi maneya "z-ya fis" ji erebî, bi wateya "serwer" jî ihtimalen dîsa ji erebî, bide ber zalim. Têorî 2em: Bi zimanê sumerî "zal"

zalim ji erebî ظالم (zalıim), têkilî zilm

zam ji erebî ضم (ḍemm) ji rehê ضم (ḍemme: zêde bûn)

zan protohindûewropî: gen- ("zan") protoaryayî: zan ("zan")Avestayî: zan- ("zan")Pûnjabî: zy- ("zan"), frzynd ("zarrok")Middle Persian: z- /zā-/ ("zan")Somalî: zy- ("zan")Farisî: zāyad ("zayış"). āzād ("azad, serbest")Osetî: zajyn / zad- ("zan")Belûçî: zāt / zā- ("zan") ... irKurdî: zan, zayîn / -zê- ("zan")Kurmançî: zan, zayîn / -zê- ("zan")Hewramî: zay / z- ("zan")Zazakî: zayen / za- ("zan")Sanskritî: jan- ("zan")Yewnanî: genēs ("zan"), genos ("nijad, binemal"), gonos ("zarrok")Latînî: genus ("nijad, xizm"), gēns ("nijad, binemal"), nātos ("zarrok")Înglîzî: kid ("zarrok")Înglîzî: kin ("binemal, xizm") ...Çavkanî: Cheung p.465, Watkins p.26

zana ji îranî, hevrehê soranî زانا (zana), farisî داننا, pehlewî danag, têkilî zanîn -în + -a

zanav ji zanîn + nav

zanber zanîn - -în + -ber

zanîn ji protohindûewropî ġenh₃- / ġenə- / ġnō-, têkilî zan- ya avestayî, pehlewî dan-, farisî dan-, zazakî zanayen, sanskritî jānāmi, rusî знать (znat), elmanî kann, swêdî kan (dikare) û kanna (nasîn), inglîzî can (bixwîne: ken, "karîn") û know (bixwîne: niw "zanîn" ji inglîziyan kevn cunnan, bixwîne: kunnan "zanîn"). protohindûewropî: gne- ("zanîn") protoaryayî: zan- ("zanîn")Avestayî: zān- ("zanîn") Pûnjabî: zn- ("zanîn") Middle Persian: dn- ("zanîn") Sogdî: zn- ("zanîn") Farisî: dān- ("zanîn") Osetî: zynd- ("zanîn")Belûçî: zan- ("zanîn") semnanî: zūn- ("zanîn") sengîserî: zun- ("zanîn") ... irKurmançî: zanîn- ("zanîn")Kurdî (Soranî): zanîn- ("zanîn")Hewramî: zanay ("zanîn")Zazakî: zanayenSanskritî: jna- ("zanîn")Latînî: gno- ("zanîn")Yewnanî: gno- ("zanîn")Înglîzî: know ("zanîn") ...Almanî: kann (dikare)Swêdî: kan (dikare), kanna (nasîn) Çavkanî: Cheung p.467, Watkins p.33, Etymonline Binêrin herwiha: nasîn

zanist zanîn - -în + -ist

zanistin ji protohindûewropî ġenh₃- / ġenə- / ġnō-, têkilî zan- ya avestayî, pehlewî dan-, farisî dan-, zazakî zanayen, sanskritî jānāmi, rusî знать (znat), elmanî kann, swêdî kan (dikare) û kanna (nasîn), inglîzî can (bixwîne: ken, "karîn") û know (bixwîne: niw "zanîn" ji inglîziyan kevn

cunnan, bixwîne: kunnan "zanîn"). protohindûewropî: gne- ("zanîn") protoaryayî: zan- ("zanîn")Avestayî: zān- ("zanîn") Pûnjabî: zn- ("zanîn") Middle Persian: dn- ("zanîn") Sogdî: zn- ("zanîn") Farişî: dān- ("zanîn") Osetî: zynd- ("zanîn")Belûçî: zan- ("zanîn") semnanî: zūn- ("zanîn") sengîserî: zun- ("zanîn") ... irKurmancî: zanîn- ("zanîn")Kurdî (Sorani): zanîn- ("zanîn")Hewramî: zanay ("zanîn")Zazakî: zanayenSanskritî: jna- ("zanîn")Latînî: gno- ("zanîn")Yewnanî: gno- ("zanîn")Înglîzî: know ("zanîn") ...Almanî: kann (dikare)Swêdî: kan (dikare), känna (nasîn) Çavkanî: Cheung p.467, Watkins p.33, Etymonline Binêrin herwiha: nasîn

zanyarî zanyar + -î yan zanîn - -în + -yarî

zar têkilî zan, ji îranî.

zarok Bi esehî nayê zanîn. Dikare jiirani, ji rehê peyva "-za, zan, zayîn" û hevrehê zag ya belûçî û zoy ya peştûyî be lê hingê "-ro(k)" bêşirove dimîne. Çabolov wê herwiha dide ber zêreriyyu, binêre zuriyet. herwiha mimkin e ku ew ji ermenî be, bi ermeniya kevn զարմ (zarm: malbat, nijad, ejdad, kinêt, qewm) + -ok ya kurdî. Peyva ermenî ji զ- (z-: li pey, li pişt) + րմ (arm: reh) peyda bûye. Ihtimala eslê ermenî yê vê peyvê ji ber wê jî mezin e ku ev peyv di zimanên din yên îranî de li derveyî kurdî peyda nabe. Di kurdî de jî di hemû zarava û devokan de peyda nabe. Bo nimûne, di soranî de qet ne li kar e. Di ermeniya niha de ew wek զարմիկ (zarmik: pismam; pisxal) û զարմիկի (zarmûhî: dotmam, keçxal) maye.

zat ji erebî ذات (zat)

zava ji protohindûewropî gême- (zewicîn), protoaryayî zamat-, hevrehê zamater ya avestayî, damater ya farisiya kevn, داماد (damad) ya farişî (> damat ya tirkî), zamat ya belûçî, zama ya zazakî û hewramî, زوا / zawa ya soranî. herwiha hevrehê sanskritî जामातर (camater), rusî зять (zyati), yûnaniya kevn γαμβρός (gambros), latînî gener... Hêjayî gotinê ye ku ne hevrehê peyva zewac / zewicîn e. Zewce û zewac ji erebî ketine kurdî lê ew bi xwe jî ji ΖΙΓΓΑ (zewga) ya aramî ne ku ji ζεύγος (zeûgos) ya yûnaniya kevn e ku ji yug-ta- û yeug- (bi hev re meşîn/bezîn) yên protohindûewropî in ku herwiha serekaniya yuxte- ya aevstayî, cuxte- ya farisiya kevn, جفت (cuft) ya farişî û cot ya kurdî ye. çift) ya tirkî ji farişî ye. protohindûewropî: gême- (zewicîn) protoaryayî: zamat-Avestayî: zamater- ("zava") Farisiya Kevin: damater- ("zava") Farişî: damad ("zava") Belûçî: zamat ("zava")Hewramî: zema ("zava") Zazakî: zama ("zava")Kurmancî: zava ("zava") Kurdî (Sorani): zawa ("zava") Yewnanî: gambros ("zava"), gamos ("zewac")Latînî: gener ("zava") ... Çavkan: Horn p.117, Watkins p.26, MacKenzie P.114, Etymonline

zavend ji zema (zava) + -wend

zawî ji erebî زاوية (zawiyet), hevrehê îbrî זָוִית (zāwîṭ), زَاوِيَا (zawîθa)

zayî zan yan zayîn

zaiyat ji erebî, pirrjimariya zayî

zaza Kurmancan ev nav daye wan û qaşo dengê zaravaya wan wek za-za-za ye.

zeaf ji erebî ضعف (ḡef: zeîfî, qelsî, lawazî, têkilî zeîf. Forma "zeaf" di bin tesîra tirkî "zaaf" de ketiye kurdî, ne yekser ji erebî hatiye.

zebad ji erebî زَبَاد (zebad) ku herwiha serekaniya Zibet-katze ya almanî, zibetto ya îtalî, цивѣтта (tsîvêtta) ya rûsî, civette ya fransî û civet ya inglîzî ye jî.

zebanî ji erebî زَبَان (zebani) ji akadî zibanîtu

zebeş herwiha cebeş, jebeş, şebeş, zeveş, hevrehê zazakî zeveş, ji zev- /zem- (sar, sarma, zivistan), têkilî "zivistan", bi zazakî "zimistan", jikurdi. Bide ber ermenî ճվերակ (cmêruk: zebeş) ji ճվեր (cmêr: zivistan) + -ակ (-uk: -k, -ik, -ok, nîşana biçûkkirinê) û gurgî ՆՏԾԹՈՐՈՒ (sazamt'ro: zebeş < zivistanî) ji ՆՏ- (sa-) + ԾԹՈՐՈՒ (zamt'ari: zivistan). Sebebê binavkirina wiha ihtimalen ji ber sarî û hînikiya zebeşî ye. Gelek normal e ku zimanên cîran peyvên ji hev werdigirin lê vê carê pirr balkêş e ku kurdî, ermenî û gurgî ne evb peyvê lê fikra binavkirina vê mêweyê ji hev wergirtiye.

zebra jiportugali zimanekî afrîkayî, ihtimal e ku ji kongoyî

Zebûr ji erebî زَبُور (Zebûr) ji زَبْر (zebir: nivîsîn) ji aramî ziber/zimer (stran / sirûd / neşîde / îlahî / şîir gotin/xwendin)

zede têkilî zeden ya farisî ku tê wateya lê dan, lê xistin

zêde ji erebî زِيَادَة (ziyade) ji زَاد (zade: zêde bûn). herwiha bide ber zidu ya sûmerî.

zeft ji erebî ضَبْط (zebt: zeft) ji lêkera ضَبَط (zebeṭe: girtin, zeft kirin), hevrehê zabî, mezbût...

zegord ji?. Ihtimal heye ku hevrehê lê ne hev wateya peyva "gigolo" (fahiş, mîrên xwefiroş) ya ewropî ye ku di gelek zimanan de wek "jîgolo" tê xwendin. Di zimanên îranî de l/r bi hev diguherin.

zehmet ji erebî زَحْمَة (zeḡmet)

zeîf ji erebî ضَعِيف (zeîf) ji ضَعْف (zeufe: zeîf bûn)

zeka ji erebî, têkilî zekî

zekat ji erebî زَكَاة (zekat) ji aramî זְכוּת (zikût) ji rehê זָכָה (zika: paqij bûn, pak bûn, fihêl bûn - bi taybetî ji gunehan). Bide ber: tezkiye.

Zekerya bi rêya erebî ji îbranî, têkilî zikir

zelal ji zimanekî samî, bo nimûne ji aramî ji rehê ܠܠ (z-l-l-: zelal bûn, ron bûn, geş bûn). herwiha bide ber sûmerî zalag.

zelû hevrehê farisî زلو (zelû), pehlewî tuzurûk (nehatiye qeydkirin) ji îranî. Peyva tirkî sülük û ya ermenî տզրուկ (tzrûk) ji zimanên îranî hatine wergirtin.

zelzele ji erebî زلزلة (zelzelet) ji lêkera زلزل (zelzele: lerizîn) ji dengê onomatopoetîk. herwiha bide ber sûmerî zel

zeman jirojhilati, hevrehê kurdî dem, farisî زمان (zeman), pehlewî zeman û zemanek, parsî jeman û jemanek, erebî زمن (zemen), aramî זמן (zemna), akadî simanû. zaman ya tirkî û Ժամանակ (jamanak) û Ժամ (jam) yê ermenî ji zimanên îranî hatine wergirtin.

zêmar ji aramî ܘܡܪܐ (zimara: stran), têkilî ܘܡܪܐ (zimar: strîn, stran gotin) û ܘܡܪܐ (zemmara: stranbêj), hevrehê îbranî זמר (zêmer: stran) û זמר (zemer: stran), herwiha erebî زمر (zemere: tût lê dan, gazî kirin, bang kirin).

zemawend ji hewramî zama (zava) + wend (bend) bi rêya soranî

zembel ji protohindûewropî ḡ^him-, ḡ^hyem- (sar, sarma), protoaryayî j^him-, hevrehê kurmancî zivistan, avestayî 𐬵𐬀𐬎𐬀 (ziya), sanskrîtî हिम (hîme: sar, sarma) û हिमालय (Hîmalaya), litwanî žiema (zivistan), rusî зима (zima: zivistan), hitîtiî 𐎎𐎎𐎎 (gimen: zivistan), yûnaniya kevn χεῖμα (xeyma: zivistan), latînî hiems (zivistan), îriya kevn gam (zivistan)...

zembeq ji îranî ye, hevrehê zenbeq ya farisî û zenbek ya pehlewî ye. Wek زنبق (zenbeq) ketiye erebî wek zambak jî tirkî. Ihtimal e ku erebî ji farisî yan pehlewî girtibe lê tirkî ji kurdî wergirtibe ji ber ku li hemberî -nb- ya farisî di kurdî de di gelek peyvan de -mb- ye: kurdî: zembîl, zembeq, duşem(b), Stenbol... lê farisî: zenbîl, zenbeq, dûşenbe, Estenbol...

zembîl ji akadî zebbîlû (zembîl) ji lêkera zebalû (hilgirtin, birin). Heman peyv wek زنبيل (zenbîl) ketiye farisî jî. Zembil ya tirkî ne bi rêya farisî lê bi rêya kurdî hatiye wergirtin ji ber ku di kurdî de dengê -mb- hemberî dengê -nb- yê farisî ye, kurdî: zembîl, zembeq, duşem(b)... lê farisî: zenbîl, zenbeq, dûşenbe...

zeme ji erebî ضمة (ḍemmet) ji ضمة (ḍemme: lê zêde kirin, pê ve kirin). ji eynî rehî: zam, minzem.

zemherîr ji erebî زمهرير (zemherîr) ji îranî zem- (sarma, zivistan - binêrin zivistan) û ji erebî هرير (herîr: orrîn, qîrrîn)

zemî ji protohindûewropî d^hégh^hōm (erd, zevî), hevrehê zemo ya avestayî, zemî ya pehlewî, zemîk ya belûçî, zemîn ya farisî, zewî ya soranî, zîme ya zazakî, zæxx (zexx) ya osetî, cima ya

sanskritî, земля (zemliya) ya rusî, žemé ya litwanî, χθών (xthón) ya yûnaniya kevn, humus ("zevî") û homō / hūmānus ("mirov, "axî") ya latînî... Peyva zemîn ya kurdî ji heman rehî ye û ji farisî hatiye deynkirin. protohindûewropî: (dhé-)ǵhem- ("erd") protoaryayî: Avestayî: zemo- ("erd") Middle Persian: zemî ("erd") Farisî: zemîn ("erd") Belûçî: zemîk ("erd") Kurmancî: zevî, zêvî ("zevî") Kurdî (Sorani): zewî ("zevî") Hewramî: zemîn ("erd, zevî") Zazakî: zime ("nizar"), zemîn ("zevî") Sanskrîtî: cimá- ("erd") Yewnanî: xemey- ("sererdî") Latînî: humus ("erd"), homō, hūmānus ("mirov") enk: guma ("mirov") Înglîzî: bride-groom (zava) ... Çavkanî: Horn p., Watkins p.20, MacKenzie p.114, Etymonline

zemîn ji peyvek îranî ya ku herwiha serekaniya peyva zevî ya kurdî ye.

zemîr ji erebî ضمير (ḍemîr)

zemzem ji erebî زمزم (zemzem) ji lêkera زمزم (zemzeme: bilqîn, bilq-bilqa avê jê hatin, xuşîna avê, xumxuma avê) ji dengê onomatopoetîk

zen ji erebî ظن (zenne). Wek zan ketiye tirkî jî.

zencefil ji erebî زنجبيل (zencebîl) ji aramî زنجبيل / زنجبيل (zengbîl) ji sanskrîtî शृङ्गवेर (śṛṅgavera, di bin tesîra "śṛṅgam garis" de) jitamili இஞ்சிவேர் (incivêrrehê zencefilê) ji இஞ்சி (inci) + வேர் (vêr). Heman peyv bi rêya zimanekî samî wek ζγγίβερικ (zingíberis) ketibû yûnaniya kevn, jê wek gingiberi derbasî latînî bû û peyva bi eynî maneyê ya pîrraniya zimanên ewropî jî ji wî rehî ye: inglîzî ginger, fransî gingembre...

zencere Bi zimanê Sumerî em dibêjin "zanzana" ji bo zencerek: <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e6448.html>

zenci ji erebî زنجى (zenci) ji îranî, hevrehê farisî زنگى (zengî: jengî), pehlewî zeng / jeng (jeng), kurmancî jeng.

zêndan zêhn + dan zihn + dan

zendîq ji erebî زنديق (zendîq) ji îranî, bi pehlewî zendîk (mirîdên Manî yê ku zerdeştî nû kir) ji zend- (ilm, zanîn) ji protohindûewropî ǵenh₃- (zanîn), binêrin: zanîn. Bo hin peyvên din jî yên ku ji zimanekî îranî ketine erebî û paşî bi forma xwe ya erebîkirî ve li kurdî yan zimanên din ve gerîne, binêrin: fisteq, birc. Zîndîk ya tirkî ji zimanên îranî ye.

zeng Bi zimanê Sumerî em dibêjin "ze" û wergerina vê "qilêr, qirêj, gemar, rêvin, kirêt, gewî". bi Ingilîzî "dirt" Nivîsa bi sumerî:

zengil Peyveke onom e, hevrehê soranî زهنگ (zeng), farisî زنگ, pehlewî zeng, ermenî զուղ (zeng), aramî زنگ (zega), gelek zimanên slavî zvon

zengîn hevrehê sengîn (giran; bihagiran, bihadar, biqîmet) ji seng (kevir) + -în, herwiha hevrehê farisî سنگین (bihagiran, biqîmet). Wek zengin ji kurdî ketiye tirkî jî. ji heman rehî: senger

zengû herwiha zengî, awzengî, ji tirkî üzengi, hevrehê azerî üzengi, qazaxî ujengi, ozbekî uzangi... ji zimanên tirkîkî ketiye hin zimanên din jî: gurcî უზანგო (uzangi), makedonî û sirbî узенгија (uzengiya), krowatî uzengija...

zenofobî ji yewnanî ξενος (ksenos) "biyanî" + φοβος (fobos) "tirs"

zeptûrept ji erebî ربط و ضبط (debṭ we ṣebṭ) ji ضبط (debṭ: zeft) û ربط (rebṭ: rept)

zer ji protohindûewropî $ǵ^heh_3-$, hevrehê zerd ya soranî, zazakî, hewramî, farisî û belûçî, zergon ya partî, zert ya pehlewî, zeyrî ya avestayî, harî ya sanskrîtî, желтый (zoltiy) ya rusî, želvas ya litwanî, galbus ya latînî, geolu ya inglîziya kevn (> yellow ya inglîziya nû), gelw ya weylsî, xloros ya yûnaniya kevn... Hêjayî gotinê ye ku nêzîkiya dengî ya zer li gel sarî ya tirkî tenê tesedufî ye, peyva tirkî ji zimanê proto-tirkî ye (ne peyveke ji zimanên hindûewropî deynkirî ye). protohindûewropî: $ǵ^heh_3-$ ("zer") protoaryayî: Avestayî: zeyrî- ("zer") Middle Persian: zert ("zer") (< parsî) Farisî: zerd ("zerd") (< parsî) Belûçî: zerd ("zer") Hewramî: zerd ("zer") ... Zazakî: zerd irKurdî (Soranî): zerd ("zer") Kurmancî: zer ("zer") Sanskrîtî: harî- ("zer") Yewnanî: khlōros ("zer") Latînî: galbus ("zer") Almanî: Gelb ("zer") İnglîziya kevn: geolu > İnglîzî: yellow ("zer") ... Çavkanî: Horn p.146, Watkins p.29, MacKenzie P.140, Etymonline Hevreh: zêrr
zerd Bi hind û ewropî ghel-, bi sanskrît hârit-, avestayî zeirite, bi pehlewî zert. Kurmancî dengê dye dike wînda.

zerdelî zerd (zer) + alû (hilûk, hilû), bide ber şeftalî

Zerdeşt ji zimanê medî Zaratustra

zerer ji erebî ضرار (ḍerar) ji ضر (ḍerre: ziyar lê kirin)

zêrevan seyr (seyr kirin temaşê kirin) + -e- + -van. Bo guherîna S/Z bide ber kurmancî zik û soranî sik. Bo guherîna -ey- bi -ê- bide ber: keyf/kêf, eyb/êb...

zerf ji erebî ظرف (ẓer)

zerîbe ji erebî ضربية

zerîf ji erebî ظريف (ẓerîf)

zêringer hevrehê soranî زیرنگەر (zêřinger), farisî زرگر (zenger), pehlewî zerrîger, ji îranî, ji zêrr + -ger. Zêdekirina -in- li nava peyvê ihtimalen bi analogiyê li gel peyva asinger / hesinger ya ku "-in-" di navê de heye. herwiha bide ber peyva bi zimanên slavî: sirbo-xirwatî zlatar, makedonî златар (zlátar), çekî û slovakî zlatník, polonî złotnik... Bo zêdetir zanyariyan binêrin: zêrr.

zêro ji inglîzî zero < frensî zéro < îtalî < zero < latînî zephirum < erebî صفر (sifir) > kurdî sifir
zêrr hevrehê soranî زێر (zêrr), kirmaşanî zerr, zazakî zern / zer, belûçî û farisî زر (zer), tacîkî
zap (zer), pehlewî zer, osetî зæрин (zerîn), avestayî zerenye-, hexamenişî derenye-, sanskrîtî
hîrenye-, latviyayî zelts, rûsî золото (zoloto), polonî złoto, bosnî, çekî, slovakî, slovenî û xirwatî
zlato, makedonî û sirbî злато (zlato), inglîzî gold, almanî Gold, danmarkî û swêdî guld, norwecî
gull, holendî goud... hemû ji protohindûewropî ḡ^hel- (zer; biriqîn - ḡ-ya protohindûewropî di
zimanên îranî de dibe "z" û "l" dibe "r"). herwiha hevrehê zer ya kurmançî. Çavkanî: Horn
p.145, Watkins p.29, Etymonline

zêrrîn zêrr + -în, hevrehê soranî زێرین (zêrrîn), farisî زرین (zerrîn), avestayî zerineêne
(zarənaēna), ji îranî.

zerrweşî zerrweş + -î yan zerr + weşî

zerûrî ji erebî ضروري (ḍerûrî)

zerve jikurdi "ber bi zerî ve"

zerzewat ji îranî sebze + erebî -at

zever hevrehê soranî زهبر / zebr ya soranî, zaveri ya avestayî, zor ya kurdî/farisî, शूरा (śūra) ya sanskrîtî,
hemû ji protoaryayî

zevî ji protohindûewropî d^héḡ^hōm (erd, zevî), hevrehê zemo ya avestayî, zemî ya pehlewî,
zemîk ya belûçî, zemîn ya farisî, zewî ya soranî, zîme ya zazakî, зæxx (zexx) ya osetî, cima ya
sanskritî, земля (zemliya) ya rusî, žėmė ya litwanî, χθών (xthón) ya yûnaniya kevn, humus
("zevî") û homō / hūmānus ("mirov", "axî") ya latînî... Peyva zemîn ya kurdî ji heman rehî ye û
ji farisî hatiye deynkirin. protohindûewropî: (dhé-)ḡhem- ("erd") protoaryayî:Avestayî: zemo-
("erd")Middle Persian: zemî ("erd") Farisî: zemîn ("erd") Belûçî: zemîk ("erd") Kurmançî: zevî,
zêvî ("zevî") Kurdî (Soranî): zewî ("zevî")Hewramî: zemîn ("erd, zevî")Zazakî: zime ("nizar"),
zemîn ("zevî") Sanskrîtî: cimá- ("erd") Yewnanî: xemey- ("sererdî")Latînî: humus ("erd"), homō,
hūmānus ("mirov") enk: guma ("mirov")İnglîzî: bride-groom (zava) ... Çavkanî: Horn p.,
Watkins p.20, MacKenzie p.114, Etymonline

zewac ji erebî زواج (zewac: zewac, hevserî, jinûmêrî), têkilî زوج (zewc: mêr, hevser) û زوجة
(zewcet: jin, hevsera mê), ji aramî 𐤆𐤍𐤐 (zewga: hevser, jin yan mêr) ji yûnanî ζυγός (zugos: cot,
du tiştên li gel hev) ji protohindûewropî yeug- (bi hev ve girê dan) ku herwiha serekaniya cot
ya kurdî ye jî. ji eynî rehî: "zo" ya kurdî ya bi maneya "cot".

zewq ji erebî ذوق (zewq), wek zevk ketiye tirkî jî.

zexîre ji erebî ذخيرة (zêxîre) ji rehê نخر (z-x-r: hilgirtin, paşve hiştin, parastin, serf nekirin)

zext hevrehê sext a farsî, ضغط erebî

zeyt ji erebî زيت (zeyt: zeyt), hevrehê aramî זעיתא (zeyta), îbranî זית (zeyt), fênîkî zeyt-. Peyva "zeyt" ji zimanekî samî ketibû pehlewî jî. herwiha eynî peyva erebî serekaniya peyva aceite ya spanî ye jî. ji heman rehî herwiha: zeytûn

zeytûn ji erebî زيتون (zeytûn) ji زيت (zeyt: zeyt), hevrehê aramî זעיתא / זעון (zeyta), îbranî זית (zeyt), fênîkî zeyt-, akadî sirdu, sûmerî zerdum. Peyva zeyt ji zimanekî samî ketibû pehlewî jî. Li Bakurê Afrîkayê, Rojhilata Navîn heta Hindistanê û Asyaya Navîn peyvên "zeyt" "zeytûn" belav bûne: hindî नैतून / जैतून (ceytûn), tamilî சைத்தூண் (seydun), ermenî ձիթենի (citêni), gurcî ზეთის (zêtis), qazaxî зәйтүн (zeytûn)... Di pîrraniya zimanên ewropî de peyveke ji bingehê oliva ya latînî çêkirî tê bikaranîn lê li nîvgiravê Îberiyayê jî peyva ji erebî cihê xwe girtiye: spanî aceituna û portugalî aceitona, herdu ji forma diyar ya erebî الزيتون (ez-zeytûn).

zi- protohindûewropî: ud- ("derve; dûr")protoaryayî: uz- ("derve; dû")Avar: uz-, us- ("derve, derê")Farisiya Kevin: ud- ("derve, derê")Pûnjabî: z-, s- ("derve, derê")Pehlewî: z-, s- ("derve, derê") sogdî: z-, s- ("derve, derê") Farisî: ez-, az-, zi- ("derve, derê") ...Kurmancî: zi- ("derve, derê")Kurdî (Sorani): zi- ("derve, derê")Zazakî: zi- ("derve, derê")Sanskritî: úd- ("derve, derê")Almanî: aus ("derve, derê")Înglîzî: ut > out ("derve, derê")Çavkanî: Watkins p.94, Etymonline

zibare ji zimanekî slavî, bo nimûne ji rûsî собрать (sobrati) yan собирать (sobirâti: civandin, kom kirin, berhev kirin), hevrehê slovenî zbirati / zbrati, slovakî zbierať / zebrať, polonî zbierać, zebrać, çekî sbírat, sebrat, bulgarî събирам (sibîram), събера (săberá), belarusî збіраць (zbirác'), сабраць (sabrác'), makedonî собира (sóbira)... hemû ji slaviya kevn se- (hev-) + брати (biratî: birin, anîn, hilgirtin) ji proto-hindûewropî b^her- (anîn / birin, bar kirin). Peyva esil-silavî ihtimalen bi rêya ermenî ketiye kurdî. ji eynî rehê proto-hindûewropî: bar, birin, -ber, ber (berhem)...

Zibêr ji erebî زبير (Zubeyr) ku maneya "hêz, qewet, taqet, zever" dide.

Zibeyd ji erebî زبيد (Zubeyd) ku maneya "bijare, elît" dide.

Zibeyda ji erebî زبيدة (Zubeyde), forma mê ji زبيد (Zubeyd) ku maneya "bijare, elît" dide.

zibil hevrehê soranî زبیل / zibił, herdu ji erebî زبل (zibil), hevrehê aramî זבל (zebla, zevla), îbrî זבל (zebel, zavel), akafî ziblu. Peyva erebî ketiye gelek zimanên din jî: farisî زبل (zibl), tirkiya

devokî zibil, azerî û tirkmenistanî zibil, ermeniya devokî զիբիլ (zibil). ji eynî rehî sil (bi maneya "zibil" wek di peyva kersil de) ya kurdî jî.

zicac ji erebî زجاج (zucac) ji aramî ճճճճ (zigûga), hevrehê akadî zekûkîtu, jifeniki

zift ji erebî زفت (zift) ji aramî շիփտ (zipta), hevrehê akadî ziptu. Pir peyv hene ko bi regeza xwe Ariyanîne lê mixabin di wîkîferhengê de mîna peyvin arabî yan turkî hatine nîşankirin ji wan peyvan ko bi belge hatine nîşan kirin ko arîne peyva jin, dîn, û pir peyvin dinAvaya ne raste peyva zift ji peyva grîkî asphalt hatye ko bi xwe ji du kîtan pêkhaye ji a ango ne û sphaltos ango avêjbare

zihn ji erebî ذهن (ðihn) ku wek dihn, dêhn, dên jî ketiye kurdî

zihûr ji erebî ظهور

zik hevrehê soranî زڭ (zig) û سک (sik), kelhurî zig, zazakî pîze, farisî شکم (şikem, şêkem) û اشکم (işkem), pehlewî şekemb, eşkom, tacikî шикам (şikem), ji îranî. Peyva îranî wek شکم (şikem) ketibû osmanî û jê derbasî bulgarî буйе û niha jî wek шкѐмбѐ (şkêmbê) tê de maye. Bo guherîna Ş û Z bi hev bide ber zebeş û şebeş. Bo ketina "-em /-im" ji dawiyê bide ber "ala" ji erebî elem.

zikir ji erebî ذکر (zîkr) ji ذکر (zeker: anîn bîra xwe, bi bîr anîn, navê kesekî gotin), hevrehê aramî דער (dekerere), akadî zekarû (nav lê kirin) ji zikrû (nav). têkilî tezkîr.

zîl Belkî ji ermenî çil/cil yan jî ya ermenî ji kurdî ye, çawa be jî, herdu ji protohindûewropî gî- (zîl dan).

zilm ji erebî ظلم (zûlm: zilm, neheqî) ji ظلم (zeleme: zilm kirin, neheqî kirin), têkilî ظلمة (zûlmet: tarîti, zilm), hevrehên akadî şulmu (reş) û şelamu (tarî bûn). ji heman rehî: mezalim, mezlûm, جلمة zilmidar zilmidarî

zilmat ji erebî ظلمة (zûlmet: tarîti), têkilî zilm, hevrehê akadî şulmu (tarîti) ji şelamu (tarî bûn)

ziman ji protohindûewropî dŋǵʰwéh₂s, îraniya kevn hizûā-, têkilî soranî ziman, kelhurî ziwān, avestayî 𐬵𐬀𐬎𐬎𐬀 ((hizvâ-), sanskrîtî जिह्वा (cihvâ-), bi pehlewî izwan, pehlewî uzvān, zazakî ziwān/zon/zun, almanî Zunge, inglîzî tongue.... protohindûewropî: dŋghwa- ("ziman") protoaryayî: Avestayî: hizû- ("ziman") Farisiya Kevn: izāvam- ("ziman") Middle Persian: uzvān- ("ziman") Farisî: zebān ("ziman") Belûçî: zuvān ("ziman") Osetî: āwzāg ("ziman") ... irKurmancî: ziman, ezman ("ziman") Kurdî (Soranî): ziman ("ziman") Hewramî: ziwān, zuwān ("ziman")Zazakî: ziwān, zon, zun ("ziman")Sanskritî: jīhvā- ("ziman") Latînî: lingua, lingua

("ziman") Almanî: Zunge ("zimanê di devî de")Înglîzî: tongue ("zimanê di devî") ... Çavkanî: Horn p.144, Watkins p.21, MacKenzie P.127, Etymonline

zimanok Di bin tesîra etîmolojiya gelêrî (heçku ji "ziman + -ok" be) ji rûsî зáмок (zámok: 1. qilf, qerrase, zimanok 2. keleh, asêgeh)

zimanzanî zimanzan + -î yan ziman + -zanî

zime hevrehê kurmançî zivistan û zozan, pehlewî "zem" (sar), ji protohindûewropî, binêre zivistan û zozan.

zimpare hevrehê tirkî zımpara, farisî سنباده, pehlewî sunbadek (> ermenî սմբադակ /simpatag/), hemû ji yûnanî σμύρις (smûris) / σμηρίς (smêris) ji navê nîvgiravê Σμύριδα (Smûritha) li giravê Naksos. Heman peyv serekaniya heman peyvê ya bi pirraniya zimanên ewropî ye jî: latînî smericulum, portugâlî û spanî esmeril, almanî Schmirgel, fransî émeri, inglîzî emery

zimirûd hevrehê zürüd (zumurrud) ya farisî û erebî, zümürüt ya tirkî, изумруд (izumrûd) ya rusî, Smaragd ya almanî û gelek zimanên din yê ewropî, hemû ji yûnaniya kevn σμάραγδος (smaragdos) ku ew bi xwe jî ji rehê b-r-q- (geş bûn, geş kirin) yê zimanên samî ye: bi erebî برق (berq), îbranî ברקת (berikit: zimirûd), akadî barruktu. Heman reh serekaniya berq, birq, biriqandin û biriqîn yê kurdî ye. Emerald (zimirûd) ya inglîzî û émeraude (zimirûd) ya frensî bi rêya latîniya gelêrî esmeralda / esmeraldus ji eynî rehî ne.

zimsan zim (ziv) + -san (-stan)

zîn hevrehê avestayî zeêne (çek, sîleh) û pehlewî zên (çek, sîleh), ji rehekî nediyar.

Zîn ji Zînê ji Zeyno / Zêno ji Zêneb ji Zeyneb ji erebî زينب (Zeyneb) ku bi xwe jî ji زين (zeyn: delalî, spehîtî, xweşikî, ciwanî) ye.

zina ji erebî زنا (zinai) ji زنا (zina: zina kirin), hevrehê aramî זני (z-n-y-: zina kirin) û îbranî זני (z-n-y-: zina kirin)

zincifre hevrehê farisî زنجفره (zencefre) / زنجفر (zencefer) û شنگرف (şengeref) ji aramî זנגפרא (zingûpra, sîngpira) jifeniki ku herwiha serekaniya κιννάβαρι (kinnabari) ya yûnaniya kevn e ku jê li piraniya zimanên ewropî jî belav bûye: latînî cinnabaris, fransî cinabre, inglîzî cinnabar, almanî Zinnober, spanî cinabrio, îtalî cinabro, rûsî кίноварь (kînovari)...

zincîr ji îranî, hevrehê farisî زنجیر (zencîr) û pehlewî zencîr. زنجیر (zencîr) ya erebî û zincir ya tirkî ji zimanên îranî ne.

zindan ji îranî, hevrehê farisî زندان (zindan), pehlewî zêndan (1. çekxane, sîlehane 2. zindan) ji zên (çek, sîleh) + -dan (-dank) anku "cihê sîlehan/çekan". Wek "zindan" ketiye tirkî jî.

zindî hevrehê soranî زیندو (zîndû), herdu ji farisî زنده (zindê), pehlewî zîvendek ji zîvesten (jîn) ku hevrehê jîn ya kurmançî ye, ji protohindûewropîg^weiH₃w- (jîn)

zing onom, hevrehê farisî زنگ (zeng). quluq (zeng: zengil) ya ermenî ji zimanekê îranî hatiye wergirtin.

zinge-zing zing + -e- + zingBi zimanê Sûmerî em dibêjin "zigzag"
<http://psd.museum.upenn.edu/epsd/epsd/e6520.html>

zinhar hevrehê farisî زینهار (zinhar), pehlewî zênhar, ji îranî, têkilî "ji" + farisî نهار (nihar: tirs, hewar)

ziqaq ji erebî زقاق (zuqaq) ji akadî suqaqu ji sûqu, binêrin sûk.

ziqurat ji akadî ziqurat ji ziquratu (gupik, bilindahî) ji zuqaru (bilind bûn)

zîraet ji erebî زراعة (ziraet) ji rehê زرع (z-r--: çandin), hevrehê aramî زراعة (zar'ātā'), îbrî זרע (zêra: tov; tuxm, zuriyet), akadî zêru (tov).

zirafe erebî >>> زرافة

zirav hevrehê zerafet, zerîf û zerf, hemû ji erebî ظریف (zêrif), têkilî ظرافة (zêrafet: zerafet)

ziravqetî zirav qetîn ji zirav + qetîn

zirê hevrehê soranî دهریا (derya), farisî دریا (derya), pehlewî deryap, hexamenişî dreyeh-, avestayî zreyeh-, sanskrîtî ज़रयस् (jrayas-: berfirehî, firehî)... ji protoaryayî. Ihtimalen ji farisî ketiye kurdî çunkî di kurmançî de di nav gel de nayê zanîn, li her derê peyva "behr" ya ji erebî di nav xelkê de li kar e.

zîrek ji îranî, hevrehê jîr ya kurdî, زيرك (zîrek) ya farisî, zîrek ya pehlewî, têkilî jîn, jîndar, zindî.

zîrkon ji fransî zircone yan ji inglîzî zircon herdu ji almanî Zirkon (sedsala 18em) ji erebî زرقون (zerqûn) ji îranî, bide ber pehlewî zergon, farisî زرگون (zergûn) ji zer + gon yan jî ji azer (agir) + gon.

zirna zirr (govend, cejn) + ney, hevrehê farisî سرنای (surnay) ji سر (sur: dîlan, dawet, zemawend) + نای (nay: ney, bilûr), herdu peyv jî ji îranî.

zirr- ji protohindûewropî ---, ji protohindûewropî ---, hevrehê -zure, pehlewî û parsî zûr, farisî زور (zûr), slavoniya kevn зълъ (zŭlŭ: xirab, bed, nebaş), зло (zlo: xirab, bed, nebaş) ya rusî, xwehr ya kurdî, ह्वार (hvāre). zur (zur: pûç, bêwec) ya ermenî ji zimanekê îranî hatiye deynkirin.

zirrîn zirr + -în, zi- + reyîn / rewîn, ji protoaryayî uz- (zi-) + re- ("reyîn / rewîn) ji protohindûewropî ud- (zi-) + le- (reyîn / rewîn)

zîrwe bi rêya tirkî zîrve ji erebî ذروة (zurwet: girêka pişta hêştiran; serê çiyayan)

zîrx ji îranî, hevrehî farisî زره (zirih), pehlewî zirad, avestayî zirade- درع (dir) ya erebî û zîrh ya tirkî ji zimanên îranî ne.

zîstan Bi avestayî zime, bi slavî zima, bi pehlewî zemîstân, bi zazakî zimistan. Peyva zivistanî bi kurdî herî kevin e.

zîv hevrehî soranî زیو (zîw) û زیو (zêw), zazakî sîm û sêm, farisî سیم (sîm), pehlewî esêm û esêmên ji yûnanî ασήμων (asêmon: zîv; "bênîşan") ji α- (a-: ne-, bê-) + σήμα (sêma: nîşan) ku herwiha serekaniya peyva kurdî "sîma" ye jî. - "M" ya îranî di kurmancî de dibe "v", di soranî de "w", s/z bi hev diguherrin, bide ber kurmancî "zik" û soranî "sik". "Zîv" wek "bênîşan" hatiye hesabandin belkî ji ber ku bêreng e yan wisa tê dîtin.

zivirrîn zivirr + -în protohindûewropî: ud- ("derve, derê") + wel- ("badan, çemandin") protoaryayî: uz- ("derve, derê") + wer- ("badan, çemandin") Avestayî: ver- ("badan, çemandin")Kurmancî zivirrandin, zivirrîn (Zazakî: zivirnayenSanskritî: vel- ("badan, çemandin")Yewnanî: eilein ("badan, çemandin")Latînî: volvere ("badan, çemandin")enk: wealcan ("badan, çemandin")...Çavkanî: Cheung p.419, Watkins p.98Hevreh: zi-, zirrîn, zivirrandin

zivistan ji protohindûewropî ḡ^him-, ḡ^hyem- ("zivistan, sarma), protoaryayî zima- ("zivistan") + sta- ("dever" yan "dem" > -stan), hevrehî pehlewî zem (sar), zazakî zimistan, hewramî zimsan, soranî zistan, farisî zimistan, osetî zimag, sanskrîtî hima, hîtîtî giman, rusî зима (zîma), lîtwanî žiema, latînî hiems, yûnaniya kevn xêyma. Di farisî de "tabistan" (havîn) jî ji "tab" (tav) + "-stan" hatiye çêkirin û maneya "dema germ" dide, wek çawa ku "zivistan" jî yekser wateya "dema sar" dide. protohindûewropî: ḡ^him-, ḡ^hyem- ("zivistan, sarma) protoaryayîzima- ("zivistan") + sta- ("sabit kirin")Avestayî: zimō- ("zivistan")Middle Persian: zam, zamistān ("zivistan") (< ji parsî)Farisî: zem, zemistān ("zivistan") (< ji parsî)Osetî: zimāg ("zivistan")Kurmancî: zivistan ("zivistan")Kurdî (Soranî): zistan ("zivistan")Hewramî: zimsan ("zivistan")Zazakî: zimistan ("zivistan")Sanskritî: himā- ("zivistan") hîtîtî: गिमान (giman: zivistan")Rûsî: зима (zîma: zivistan)Yewnanî: kheima ("zivistan")Latînî: hiems ("zivistan")Lîtwanî: žiema ("zivistan") Çavkanî: Horn p.147, Watkins p.28, MacKenzie P.140, Etymonline Hevreh: -stan

zivrek zivirrîn - îîn + -ek

zîvzîve hevrehê zov bi dubarekirina peyvê

ziwan Bi avestayî hizwâ-, bi sanskrît cihwâ-, bi pehlewî izwân.

ziyan hevrehê farisî زیان (ziyan), pehlewî zīyan, avestayî ziya-, sanskrîtî ज्यानि (ciyani-) ji protoaryayî, belkî ji protohindûewropî, bide ber yûnanî ζημία (zimiya)

ziyaret ji erebî زيارة (ziyarett: serdan, seredan) ji زار (zare: ser dan, seredan kirin, çûn seredanê, ziyaret kirin), hevrehê mezar

zo ji erebî زوج (zewc: cot; mêr, hevser), têkilî zewac, zewc, zewce, izdiwac, ji aramî κλιτ (zewga: cot; hevser, jin yan mêr) ji yûnanî ζυγός (zugos: cot, du tiştên li gel hev) ji protohindûewropî yeug- (bi hev ve girê dan) ku herwiha serekaniya cot ya kurdî ye jî. Bo guherîna "-ew-" bi "-o-" bide ber "xox" ji erebî "xewx". Bo ketina "c" ji dawîya peyvê bide ber "gazin" ji "gazinc / gazind".

zombî ji inglîzî zombie ji zimanekî bantûyî, bide ber kîkongoyî "zumbi" (fetîş), kîmbundûyî "nzambi" (xweda) û folklorê karîbyayî "jumbee" (dêw yan cin). Belkî herwiha têkilî sombra (1. sî, sîber 2. reşê şevê, xeyalet) ya spanî jî be.

zon ji fransî yan ji inglîzî zone (dever, navçe) ji latînî zōna ji yûnanî ζώνη (zonî: kemer; dever) ji protohindûewropî yas-na- (kemer) ji yos- (girê dan, li xwe kirin)

zoolog ji yûnanî ζῷον (zōon, "ajel, heywan") + λόγος (logos, "zanîn, zanist, -nasî")

zoolojî ji fransî zoologie ji yûnanî ζῷον + λόγος (-lojî)

zor Wateya resen hêz / qewet / xurtî bû, hevrehê zever ya kurdî, zaverî ya (hêz, qudret) ya avestayî, zor (hêz, qudret) ya pehlewî û زور (zor) ya farisî û शूर (sûra: xurt, bihêz, qehreman) ya sanskrîtî ye û ji protoaryayî ye. "Zor" ya tirkî, qor (zōr) ya ermeniya kevn û զոր (zor) ya ermeniya devokî ji zimanên îranî hatine deynkirin.

zordarî zor + -darî yan zordar + -î

zordestî zordest + -î yan zor + dest + -î

zov hevrehê zîvzîve

Zoya bi rêya rusî Зоя (Zoya) ji yûnanî ζωή (zoê: jiyana) ku wergerra yekser/dîrek ji navê οἶον (Xewa: Hewa) yê îbranî ye. Formên bi hin zimanên din Zoë, Zoey, Zoie, Zowie, Zoë, Zoé, Zoja.

zozan ji protohindûewropî ḡhim-, ḡhyem- ("zivistan, sarma), protoaryayî zima- ("zivistan, sarma") + sta- ("dever" yan "dem" > -stan) anku "sarmastan, devera sar", hevrehê pehlewî zem (sar), zazakî zime, avestayî "zimo-" (zivistan), farisî "zimistan", kurmancî zivistan", soranî zistan.

Zozan "Zozan" van salên dawiyê bûye navekî popûler yê keçan jî. Lê ew di nav kurdan de ne navekî gelek kevn e: pîrejinên bi navê Zozan nînin. Ihtimal e ku navê "Zozan" ji navê "Susan, Susanne, Susanna" yê li Rojavayê/Ewropayê belav hatiye "kurdîkirin". Lê tişta hê jî balkêştir ew e ku "Susan, Susanne, Susanna" bi xwe ji zimanên îranî (kurdî, farisî...) e. Lê ew ne ji peyva "zozan" lê ji navê gulekê ye ku bi kurdî "sosin" û farisî "sûsen" e (navê zanistî "Lilium", yê inglîzî "lily")

zû hevrehê sanskrîtî आशु (āśú), yûnaniya kevn ὄκους (ókûs), latînî ocior... hemû ji protohindûewropî oku- (k-ya protohindûewropî di zimanên hindû-îranî de dibe "s/ş/z/ç"), yan jî têkilî jîn û zîrek (dîsa ji protohindûewropî - binêrin jîn) hevrehê inglîzî quick.

zuha (dry | kuru) herwiha ziha, ziwa, zuwa, hevrehê soranî ziwa, zuwa, zazakî ziwa zuwa belkî ji proto-hindûewropî ud- ("derve") + seus- ("hişk bûn"), protoaryayî: uz- ("derve") + hewş- ("hişk bûn"): Zêdetir agahî li: **zi-** û **hişk**. Çavkanî: Cheung p.173 Hevreh: zi-, hişk

zuhr ji erebî ظهر (zühr)

zûkahî zûka + -hî ji zû + -ka + -hî

zulf ji farisî زلف (zulf) ku wek zûlf ketiye tirkî jî. Di kurdî de tenê di zimanê helbestkî de peyda dibe.

zûm ji inglîzî zoom

zuzac ji erebî زجاج (zucac)

zwan KB → **ziman**

-**abad** ji farisî abad (ava)

-**ahî** herwiha -ayî, hevrehê soranî -ayî, pehlewî -ay, ji îranî

-**al** bi rêya inglîzî -al yan frensî -el ji latînî -alis

-**mir** hevrehê soranî mel (teyr), farisî مرغ (morx: mirîşk), avestayî mirige- (teyr) ji îranî

-an herwiha -a, hevrehê soranî -an, zazakî "-an", belûçî -an, -ã, farisî "-an", parsî -an, pehlewî -an, ji îranî -anam.

-andin ji îranî, hevrehê soranî -اندن (-andin), farisî -اندن (-anden), pehlewî -anden, zazakî -tene.

-nas nasîn - -în

-atî kurtkirina -ayetî ji bi têkilkirina -ayî ya ji îranî û -yet ya ji erebî + -î

-ava ji ava, hevrehê soranî -اوا (-awa), farisî -آباد (-abad), ji îranî

-awer ji farisî -اور (-aver) ku rehê dema niha ji lêkera آوردن (averden: anîn) e. ji eynî rehî awirdin û hawirdin yê soranî ku ji farisî ne.

-ayî herwiha -ahî, hevrehê soranî -ayî, pehlewî -ay, ji îranî

-bahî hevrehê farisî -başî wek di peyva amadebaşî de ji îranî: baş (be, bibe) + -î. Bo H-ya kurdî hevberî Ş-ya farisî binêrin têhnî (hewceyî avê) bi farisî "têşnê" û zazakî teşan.

-başî ji farisî ""-başî" ji "baş!" (be, bibe, bila bibe), hevrehê hevrehên kirdî baş û -bahî ji îranî. Bo H-ya kurdî hevberî Ş-ya farisî binêrin têhnî (hewceyî avê) bi farisî "têşnê" û zazakî teşan.

-baz ji farisî -باز (-baz) ku rehê dema niha ji lêkera باختن (baxten: lîstin, yarî kirin) e. Bo lêkerên bi forma raderî "-xten" û rehê dema niha bide ber "saxten" (> kurdî "sexte") û -saz- (> kurdî -saz)

-ok ji îranî, bi îraniya kevn -ake (-āka)

-or ji fransî -eur yan ji inglîzî -or

-ox ji îranî, hevrehê zazakî -ox (bo nimûne vatox bêjer), belûçî -وخ (-ox), bo nimûne سحر کنوخ (sihr-ken-ox: sihirker). herwiha bide ber ermenî -ող (-og') ji ermeniya kevn -ող (-ōt) / -աղ (-awt).

-bêj- hevrehê soraniya devokî -wêj- û -bêj- (soraniya standard -tê-), zazakî vaj-, pehlewî vaç-, avestayî veç-, sanskrîtî वाच् (vác), latînî vōx hemû ji protohindûewropî wek^w- ku herwiha serekaniya latînî vox e. ji heman rehî: awaz, waje, wêje, gotin...

-parêzî -parêz < -parêz- < parastin

-ber rehê dema niha yê kevn ji lêkera "birin", bide ber farisî -بر (-ber) ku rehê dema niha ji lêkera بردن (borden: birin) e, hevrehê hexamenişi ber- (bar), avestayî ber- (bar-), sanskrîtî भरति (bhárati), ermeniya kevn բերեմ (berem), yûnaniya kevn φέρω (phérō), latînî ferō, rûsî брать (brati), inglîzî bear û birth... hemû ji protohindûewropî b^her- (hilgirtin, rakirin, anîn yan birin). ji eynî rehî: birin, bar.

-perwer hevrehê farisî پرور (-perver: perwer; perwerdeker; parêzer) ji پروردن (perwerde kirin, fêr kirin, hîn kirin; peristin), pehlewî perwerden, avestayî peyri-ver (li ber man, parastin, çavdêrî kirin > perwerde) ji peyri- (li ber) + ver- ji protohindûewropî wer- (lê nerîn, çavdêrî kirin > kurdî ber, bi maneya "rû", wek "berê xwe danê"). Bide ber inglîzî aware (hişyar), almanî wahren (lê nerîn) û warten (payîn, li bendê sekinîn), fransî re-gard-er (lê nerîn) û garde (nobedar) > kurdî gard.

-bîn -bîn-, rayê dema niha û bêta ji lêkera dîtin, ji îranî, hevrehê soranî بین (-bîn), farisî بین (-bîn), pehlewî -vên, avestayî -veêne-.

-birr birrîn - -în

-rês- forma raderî "ristin", hevrehê farisî رشتن (rişten, rehê dema niha -rêş-), avestayî rêş-, çekî příst, rûsî прясть (pryasti), polonî prząść, latgalî sprēst, latviyayî vērpt, hemû ji protohindûewropî sprest-. herwiha têkilî rîs, rîş, rî, rih, reh...

-rew rewîn (çûn, meşîn, bi rê ve çûn)

-sa Kurtkirina sat (bîsk, kêlîk, gav, dem, car) ji saet ji erebî ساعة (saet: saet, dem, bîsk, gav).

-dank danîn - -în + -k, hevrehê -tanek, parsiya kevn -ştane-ke, ji protoaryayî ātr- (agir) + stāna- (rawestandin, rawestîn)

-dar herwiha -dêr, hevrehê yan ji farisî دار (-dar) (ji داشتن (daştin hebûn, xwedî bûn), farisiya kevn dareye, avestayî -dar, hemû ji protohindûewropî d^her- (hebûn, xwedî bûn)

-dav ji protohindûewropî demh₂- (ava kirin), protoaryayî dam-, hevrehê avestayî damen- (xanî, mal), pehlewî, farisî û zazakî dam (xanî, mal), sanskrîtî दम (deme: xanî, mal), yûnaniya kevn δόμος (dómos: xanî, mal), latînî domus (xanî, mal), rusî дом (dom: xanî, mal), ermenî տան (tan: xanî, mal), almanî Zimmer (ode), inglîzî timber (darê xanî)...Çavkanî: Horn p.117, Watkins p.16, Etymonline

-dax ji tirkî dağ (çiya) yan ji zimanekî din yê tirkîkî

-siz ji tirkî -siz, -süz yan -suz (li gor harmoniya vokalan)

-syon bi rêya fransî -tion ji latînî -tio

-şem ji aramî ji îbranî ji akadî, binêrin şemî

-e ji protohindûewropî h₁es-, têkilî heye, est/hest ya farisî, Է (ê) ya ermenî, sanskrîtî अस्ति (estî), latînî est, elmanî ist, inglîzî is. Bo zêdetir agahiyan binêrin: <http://en.wiktionary.org/wiki/Appendix:protoIndo-European/h%E2%82%81es->

-ê hevrehê -î, soranî -î, farisî -i, pehlewî -ê, farisiya kevn -ehye, avestayî -ehie ji îranî.

-ê- hevrehê soranî -ئ- (-ê-), hewramî -e-, zazakî -yen-, farisî -آی- (-ay-), pehlewî -ey-, hexamenîşî 𐭪𐭫𐭬 (-ey-: çûn), avestayî 𐬀𐬀𐬀 (-eêy-: çûn), sanskrîtî ए (ê: çûn), yûnaniya kevn εἶ (êy: çûn), litwanî eĩ- (çûn), hîtîtî 𐌸 (î: çûn), albanî -i (çûn), latînî ire (çûn), fransî ir- (çûn), spanî ir (çûn)... hemû ji protohindûewropî ey- ("çûn" yan jî belkî "çûn-û-hatin"). Bi maneya "hatin" tenê di îraniya niha (kurdî, farisî...) û ya navîn (pehlewî) de cih girtiye. Di îraniya kevn (avestayî, hexamenîşî) û hemû çeqên din yê hindûewropî de bi wateya "çûn"ê ye. herwiha binêrin "hatin". Rehê fermanî û mercî yê lêkera "hatin" anku "wer-" ji tirkî var-mak (gihîştin) e, ji osmanî وارمق (varmeq), ji tirkiya kevn barmak (çûn), hevrehê azerî varmaq (çûn), ozbekî bormoq (çûn), qazaxî бары (barû: çûn). "Wer-" ne hevrehê "hatin"ê û rehê wê yê dema niha ye û di zimanên din yê îranî de jî peyda nabe loma ihtimala ku ji tirkî be, gelekî mezin e. "Varmak" (gihîştin derekê) ya tirkî nêzîkî "hatin" a kurmancî ye, bi zimanên din yê tûranî maneya wê "çûn" e anku di wateya "hatin" a me ye. Lê di rastî de ew ne tiştekî ecêb e, rehê dema niha yê lêkera "hatin"ê anku "-ê-" jî ji rehekî proto-hindûewropî ye ku maneya "çûn"ê dide.

-êk êk (yek, 1)

-el bi rêya fransî -el ji latînî -alis

-em Niha di kurmanciya nivîskî de berbelav e lê bikaranîna wê vê dawiyê ketiye kurmancî, ji soranî -em(în) e yan jî bi rêya soranî ji farisî -om(în) e.

-tion ji latînî -tio

-tir hevrehê soranî -تر (-tir), farisî -تر (-ter), pehlewî -ter, avestayî -tere-, zazakî -yer û -êr, sanskrîtî तर (-tere), latînî -ter, yûnanî -τερός (-terós), inglîzî -er... hemû ji protohindûewropî -teros ku herwiha serekaniya tir (din, dî) ya soranî, alter ya latînî û other ya inglîzî ye jî. Çavkanî: Horn p.85, Watkins p.91

-firaz ji farisî firaz, hevrehê pehlewî "fraz-" (jor, hil-, serî) ji îranî

-firoş rehê dema niha ji firotin, hevrehê soranî -فروش (-firoş), farisî -فروش (-furûş), zazakî -roş, ji îranî, binêre: firotin.

-gê- Binêre: gan

-van hevrehê wan (-wan) ya soranî, بان (-ban) ya farisî, pane- / paneg ya farisiya navîn, avestayî pane (pena, parastin) ji protohindûewropî, binêrin: payîn.

-gîn hevrehê farisî û belûçî -gîn, parsî û pehlewî -gên, ji îranî.

-gir rehê dema niha ji "girtin", hevrehê soranî گر (-gir), farisî گیر. Forma xwemalî "-gir" e, vanryanta "-gîr" ji farisî hatiye wergirtin û di farisî de rehê dema niha ji lêkera گرفتن (giriften: girtin) e.

-w- kurtkirina -wer-

-go ji farisî گو (-gû) ku rehê dema niha ji lêkera گفتن (guften: gotin) e. "Go" wek rehê demên borî bi devkî di kurmancî de bi xwemalî hebe jî, ev paşgir ne ji wê ye ji ber ku paşgirên lêkerî yên ku maneya "kesa/ê ku tiştêkî dike" didin ji rehê dema niha tên çêkirin, ne ji rehê dema borî. Binêre: -bêj

-wend hevrehê farisî وند (-vend), pehlewî event (text, meqam, paye, pile, desthilat), ji îranî

-wer herwiha -war, hevrehê soranî وار (-war), farisî وار (-var), têkilî bar (tiştê ku tê hilgirtin), -ber (yê ku dibe) û birin (ku eslen maneya "hilgirtin, anîn û birin"ê jî dide), ji îranî, taliyê ji protohindûewropî, binêre: birin.

-wer- Belkî ji îranî, têkilî farisî آوردن (avorden: anîn - rehê dema niha "-aver-") yan jî ji tirkî yan zimanekê din yê tirkîkî, bi tirkî var-mak (gihîştin) yan jî ji erebî ورد (werede: hatin, gihîştin, diyar bûn, berçav bûn).

-hane ji farisî yan kurdî -xane

-xwê xwedî yan xwedan, hevrehê soranî xêw, zazakî wey (wey kerdene: xwedî kirin, xwedan kirin) ji xwe + taw- (hêz, şiyar, karîn, qiwet) ku hevrehên yên din yên kurmancî xwedan, Xwedê, xwedî, xatûn, xoce, -xwê (xwedî) ne, yên soranî xawen (xwedî, xwedan), xêw (, Xwa, farisî خدا (Xuda: Xwedê), خواجه (xwace: xoce, birêz, hêja, efendî), hemû ji protohindûewropî swe- (xwe) + tep- (germ kirin, enerjî danê) ku herwiha serekaniya tav ya kurdî ye jî.

-xwer rehê dema niha yê kevn ji lêkera "xwarin" (rehê dema niha -xw-), hevrehê farisî خور (-xûr), avestayî x^wer-, ji îranî.

-yî ji protohindûewropî h₁ésti (ji h₁es-), protoaryayî esî, hevrehê î, yî û -î yên kurmancî, farisî -î, soranî -î, ermenî tu (es), slaviya kevn еси (êsi), latînî es (frensî es), lîtwanî esi... herwiha im, e û in jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne.

-za ji zan, hevrehê farisî زاده (-zade), avestayî zate-

-zan zanîn - -în

-zar Bi maneya "ziman", binêre: zar Di peyvên wek şermezar û tengezar de herwiha -izar, hevrehê soranî -ezar, farisî -sarBi wateya "baxçe" yan "gulistan": hevrehê farisî زار (-zar), ji îranî.

-zede ji farisî زده- (lêdayî, pêketî) ku rehê demên borî ji lêkera زدن (zeden: lê dan - rehê dema niha -زن- /-zen-/) ku hevrehê jenîn ya kurdî ye.

-hîn ji peyvek proto-hindoeuropî ya ku herwiha serkaniya hinnus ya latînî, innos ya yewnanî û hinny ya inglîzî ye.

-î 1. Tu ... -î: ji protohindûewropî h₁ésti (ji h₁es-), protoaryayî esî, hevrehê î, yî û -yî yê kurmancî, farisî -î, soranî -î, pehlewî û partî -êh, ermenî ես (es), slaviya kevn еси (êsi), latînî es (frensî es), lîtwanî esi... herwiha -im, -e û -in jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne. Bo guherîna S bi H binêrin heft û bo ketina H ji dawîya peyvê bidin ber fireh / fire, kurmancî deh û soranî de.2. çêkirina rengdêran ji navdêran: ji îranî, hevrehê soranî ی- (-î), farisî ی- (-î), pehlewî -îg, belkî hemû ji protohindûewropî -ikos, hevrehê sanskrîtî कस (-kas), slavoniya kevn -къ (-iki), latînî -icus, inglîziya kevn -ig, inglîzî -y.3. paşpirtika çemandinêhevrehê -ê, soranî -î, farisî -i, pehlewî -ê, farisiya kevn -ehye, avestayî -ehie ji îranî.

-ik ji protohindûewropî -kon, hevrehê ermenî -իկ (-ik), rusî -ик (-îk).

-il ji protohindûewropî, hevrehê soranî -le (paşgira biçûkker, -k), inglîziya kevn -il / -el, latînî -ul- (-ulus, -ula, -ulum),

-im ji protohindûewropî h₁ésmi (ji h₁es-), protoaryayî -em, hevrehê im û -m yê kurmancî, farisî -em, soranî -(i)m, pehlewî -êm, partî -am, ermenî եմ (em), slaviya kevn есмь, latînî sum, yûnaniya kevn εἰμί (êmî), inglîzî am, lîtwanî esmu... herwiha -î, -e û -in jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne.

-in Paşpirtika lêkerên rader:hevrehê soranî -in, belûçî -in, zazakî -ene, farisî -en, inglîziya kevn û almanî -en ji protohindûewropî -onom.Paşpirtika kesên pirhejmar (em, hûn, ew):ji protohindûewropî h₁sénti ("ew in", ji h₁es-), protoaryayî -end (ew -in), hevrehê -in, -n û ne (bi maneya "ew in") yê kurmancî, farisî -end (ew -in), soranî -(i)n, partî û pehlewî -ênd, ermenî եւ (en: ew in), latînî sunt (ew in), frensî sont (bixwîne: son: ew in), îtalî son (ew in)... Hêjayî gotinê ye ku formên protohindûewropî û yê protoaryayî yê bo kesê yekem yê pirrjimar (em) û kesê duyem yê pirrjimar (hûn) ji kurdî winda bûne û forma sêyem ya pirrjimar (ew) li cihê wan jî tê bikaranîn. Bo nimûne, di farisî de forma -îm li gel peyva ma (em) û ya -îd jî li gel peyva şuma (hûn) tê bikaranîn û forma -end (hevbera "-in") ya kurdî tenê li gel îşan/anha/anan (ew/wan) tê xebitandin. herwiha -î, -e û -in jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne.

-în paşpirtika lêkeran: hevrehên din yê kurmancî -iyan, -ihan, -an, -in, -andin, soranî -ان (-an), zazakî -ene, farisî -یدن (-îden), urdûyî -نا (-na) ermeniya kevn -եմ (-ê), ermeniya nû -ել (-êl),

bulgarî -am (-am), almanî -en, holendî -en, inglîziya kevn -an, swêdî -a, danmarkî û norwecî -e, hemû ji protohindûewropî -onom.paşpirtikà rengdêranhevrehê soranî û farisî "-în", hexamenişî "-eyne", avestayî "-eêne", sanskrîtî "-êne", ji protoaryayî

-îⁿ- hevrehê soranî û belûçî -êⁿ, farisî -an- ji îranî

-îⁿer înan - -an + -er

-istan protohindûewropî: steh- ("sekinîn, sekinandin") > steh-no (cih, der, dever, şûn, -geh, -istan, war) protoaryayî: ste- ("sekinîn, sekinandin")Avar: sta-, histaiti ("sekinîn, sekinandin")Farisiya Kevin: sta- ("sekinîn, sekinandin") Farisî: -stan ("-stan") Kurmancî: -stan ("-stan") Kurdî (Soranî): -stan ("-stan") Zazakî: -stan ("-stan") Sanskrîtî: sthā, tisthati ("sekinîn")Yewnanî: stasis, histemi ("sekinîn")Latînî: stare ("sekinîn")Înglîzî: stand ("sekinîn")

... Çavkanî: Cheung p.358, Watkins p.84, Etymonline Hevreh: stûn, hoste, stasyon, stad

-îş hevrehê soranî -یش (-îş) / -ش (-îş), farisî -ش / -یش (-îş, -êş), pehlewî 𐭮𐭮𐭮 (-îşn), hemû ji îranî.

-it hevrehê soranî -t (dekatdike, dikit; dexwatdixwe, dixwit, deriwatdiçe), kurdiya başûrî -d (çûd: diçe), farisî -ed (mîxûreddixwe, mîkuneddike, mîreveddiçe), pehlewî -êd, avestayî -ti, sanskrîtî -eti, rûsî -t, latînî -t, almanî -t, inglîziya kevn -eth (wek: goethdiçe; maketh dike > -s ya inglîziya nû: doesdike ji dokirin, goesdiçe ji goçûn), ji protohindûewropî -ti. Forma "-ît" ji eynî rehî ye. Forma "-itin / -îtin" ji eynî rehî ye lê bi yekkirinê "-in" ya li gel cînavên pîrrhejmar (em, hûn, ew) heyî jî lê hatiye zêdekirin.

-kan ji îranî, hevrehê kurdiya başûrî -gan, garish -gan, têkilî -eke + -an

-kî ji protohindûewropî -iskos, hevrehê -sque ya frensî, -ish ya inglîzî, -isch ya almanî...

-krat ji fransî -crate yan ji inglîzî -crat ji yûnanî κράτος (kratos: hêz, deshilat, qewet), hevrehê sanskrîtî क्रातु (krātu), avestayî 𐬵𐬀𐬯𐬀𐬎𐬀 (xretu-), inglîzî hard û belkî kurdî xurt û xort, hemû ji protohindûewropî kret-

-lenda ji zimanên cermenî land (war, welat)

-log bi rêya fransî -logie ji yûnanîya kevn -λόγος ji λέγειν (axivîn, peyivîn)

-lojî bi rêya fransî -logie ji yûnanîya kevn λογία ji λέγειν (axivîn, peyivîn)

-m Bi maneya "ya/yê/yên min" ji min, wek din ji protohindûewropî h₁ésmi (ji h₁es-), protoaryayî -em, hevrehê -im û -m yêⁿ kurmancî, farisî -em, soranî -(i)m, ermenî Եմ (em), slaviya kevn есмь, latînî sum, yûnaniya kevn εἰμί (êmî), inglîzî am, lîtwanî esmu... herwiha î, e û in jî ji heman rehê h₁es- yê protohindûewropî ne.

ETÎMOLOJIYA HIN PEYVÊN EREBÎ

Husein Muhammed

Kurtegotinek

Di qonaxa avakirina ferhengeke etîmolojî ya zimanê kurdî de gelek caran hatime rexnekirin ku “hemû peyvên kurdî wek biyanî” diyar dikim. Ev ne rast e lê rast e ku piraniya peyvên kurdî – wek yên gelek zimanên din jî – ji zimanên din hatine. Piraniya peyvên hemû zimanan bi eslê xwe ne ji wî zimanî ne.

Bo diyarkirina vê rastiyê, ez ê ferhengokeke etîmolojî ya peyvên erebî û herwiha bi heman awayî ferhengokeke etîmolojî ya peyvên tirkî jî amade bikin. Bi vê dixwazim bidim diyarkirin ku di her zimanî de peyvên biyanî hene û gelek in.

Di vê lîsteya xwe ya kurt de tenê hin peyvên erebî yên ji zimanên din wergirtî pêşkêş dikim. Mebesta min ne ew e ku lîsteyeke temam pêşkêş bikim: peyvên biyanî yên di erebî de ne tenê ev in. Lê ev wek nimûne hatine diyarkirin. Piraniya wan peyvan bi rêya erebî yan jî bi rêyeke din ketine kurdî jî.

Bi taybetî min peyvên têkilî dîn û diyanetê bijartine daku diyar bikim ku ew jî mîratê hemû mirovatiyê ne, ne tenê erebî ne. Min bi piranî peyvên wisa bijartine ku piraniya xwendevanan texmîn dikin ku bi eslê xwe erebî ne. Min peyvên ku her kes dizane ne bi eslê xwe erebî ne (wek bank, radyo, muzîk, televizyon, Internet...), min li derveyê vê lîsteyê hiştine.

Li çepê peyva erebî hatine diyarkirin, li navê zimanê ku jê hatiye û li rastê jî maneya peyvê bi kurdî. Peyva “îranî” di beşa “Ji” de tê wê maneyê ku ew peyv ji zimanekî îranî (kurdî, farisî, pehlewî, hexamenişî, avestayî...) hatiye wergirtin. Di gelek ferhengan de li cihê “îranî” peyva “farisî” tê danîn. Ev di rewşa hin peyvan de rast e lê ne di hemûyan de. Gelek caran ne mimkin e mirov bê guman bizane ka peyv ji kîjan zimanê îranî hatiye wergirtin. Loma min peyva “îranî” çêtir dît.

Carinan ji yekê zêdetir alternatîv hene ku peyv ji kîjan zimanê ye, hingê ew bo nimûne wiha hatiye diyarkirin: *'esker ji latînî yan îranî*. Carinan jî erebî ew peyv ji zimanekî din wergirtiye lê wî zimanê bi xwe jî ji zimanekî din wergirtiye. Hingê ew bo nimûne wiha hatiye diyarkirin: *beled ji yûnanî ji latînî*.

Dengên taybet

' / ع wek di navê 'Elî de

h / ح wek di navê Hesên de

z / ذ di kurdî de nîne, "z-ya fis", bi inglîzî "th" wek di peyva "they" de

ś / ص S-ya qelew wek di peyva "sed" de

ğ / غ X wek di navê Xefûr de

ţ / ط T-ya qelew wek di peyva "teng" de

<u>Erebî</u>	<u>Ji</u>	<u>Wateya peyvê di erebî de</u>
A		
Adem	îbranî	Adem
B		
bab	akadî	derî, dergeh
babûr	îtalî	vapor, bapor, keştiyên hilmî
barûd	yûnanî	barût
bedrûm	yûnanî	bindav, bodrûm
beled	yûnanî ji latînî	bajar
bel gem	yûnanî	belxem
belçe	sûmerî yan tirkî	bivir
bendûre	îtalî	bacansor, firingî, pamîdor
benefşe	îranî	binefş
beqdûnis	yûnanî	bexdenos, kerefs
beqşîş	îranî	bexşîş, bertîl

berîd	latînî	poste
berleman	fransî	parleman, parlamento
bernamec	îranî	bername
berqûq	latînî	hilû(k - mêweyek)
beşame	tirkî	dews, şop, sûn, muhr
beşariye	inglîzî	baterî, pîl
beşaşis	inglîzî	petat, kartol
beytar	latînî	beytar, doktorê heywanan
billewr	yûnanî	belûr, krîstal, şûşe, cam
bişaqe	yûnanî	bilêt, tikêt
burc	yûnanî	birc
burğul	yûnanî	savar
burkan	latînî	volkan
bûstan	îranî	bûstan
C		
cam	îranî	cam, şûşe, perdaq
camûs	îranî	gamêş
cehennem	îbranî	dûjeh, cehnem
cenne(t)	îbranî	biheşt, cinet
cewder	îranî	cewder, şilêl
cewher	îranî	gewher
cewz	îranî	gûz
cezer	îranî	gêzer
cezme	tirkî	cezme, cîzme, gîzme (pêlav)
cin	latînî	cin, ecin, "yên ji me çêtir"
cinaye(t)	îranî	cinayet, tawan, guneh
cins	yûnanî	cins, zayend; cûn, nijad
cisr	sûmerî	pir (rêya di ser avê re)
cumruk	latînî	gumrik, gumirk
cundî	îranî	leşker, esker, serbaz, sipa
cuğrafiye	yûnanî	cografya, erdnasî
cûn	îranî	cûn, gon, reng, core, çeşît
D		
dax	îranî	dax
defter	yûnanî	defter
derhem	yûnanî	pare, pere, dirav; derhem
derz	îranî	derz
destûr	îranî	destûr, qanûna bingehîn
Dicle	sûmerî	Dicle, Ava Mezin, Ava Şîn
dîn	îranî	dîn, diyanet

dînar	latînî	dinar (pareyê hin dewlwetan)
dîwan	îranî	dîwan
dunum	tirkî	donim (pîvaneke zeviyan e)
dûrbîn	îranî	dûrbîn
Ebdullah	îbranî	Evdile
E		
efendî	yûnanî	efendî, hêja, birêz
efyûn	yûnanî	efyon, opyûm
elîf	yûnanî	elîf, A
Ellah	îbranî	Xwedê
elmas	yûnanî	elmas
enbar	îranî	embar
erruz	yûnanî	birinc, riz
' / ε		
'enze	sûmerî	bizin
'esker	latînî yan îranî	leşker, esker, serbaz, sipa
F		
fanûs	yûnanî	fanos
felsefe	yûnanî	felsefe, filozofî
fenar	yûnanî	fenar, fanos
feylesûf	yûnanî	filozof, feylesof
feyrûz	îranî	fîroz, pîroze, turkuaz
fihris	îranî	fihrist, naverok
filfil	sanskrîtî	filfil, bîber, îsot
film	inglîzî	film
fils	yûnanî	hûrde, fils (pareyê hûr)
fincan	îranî	fincan
findiq	yûnanî	findeq, bindeq
Firat	yûnanî	Firat (çem)
firawle	îtalî	tûerd, tûfiringî, çîlek
fistiq	îranî	fisteq
fîrdews	yûnanî ji îranî	biheşt
fulaz	îranî	pola, polat, pîla
funduq	yûnanî	xan, hotêl
furn	îtalî	firin, firne
Ğ / Ğ		
ğaz	fransî	gaz, xaz

ğiram	fransî	gram (wek kîlogram)
ğirbal	latînî	bêjing
H		
hawun	îranî	hawin
hendese	îranî	endaze, hendese
heykel	sûmerî	peyker, pût, heykel, senem
H / ح		
hûrî	îranî	horî, zeriye biheştê
I / Î		
İblîs	yûnanî	İblîs, Şeytan
İncîl	yûnanî	İncîl
iqlîm	yûnanî	iqlîm, navçe, dever; klîma, avûhewa
isfenc	yûnanî	îsfenc, sungêr, hewr, sponj
îsment	latînî	çîmento
İbrahîm	îbranî	Birahîm
İsma'îl	îbranî	Simaîl
K		
kehreba	îranî	kehreba, elektrîk, ceyran
kemer	îranî	kemer
kenebe	fransî	qenepe, sofa
kenz	îranî	gencîne, xezîne, kanza
kerefs	îranî	kerefs, bexdenos
kîlû	yûnanî	kilo (kilogram, kîlomtere)
kîmya	yûnanî	kîmya
kursî	sûmerî	kursî
kurunc	yûnanî	kelemî
kuzbere	sanskritî	gijnîj
kûşk	îranî	koşk, seray
L		
leğam	îtalî	mîn, mayîn (bombeya bin-erdî)
le'l	îranî	lale
leqleq	akadî	legleg
leymûn	sanskritî	lîmon, leymûn
libne	akadî	libin, blok

qeyser	latînî	qeyser, paşayê hin welatan
qîţ	latînî	kitik, pisîk, pişîk
qunbule	îranî	qumbere
quţb	îbranî	qutb, cemser
R		
reff	îranî	ref, refik
reţl	yûnanî	lître, rital
rizq	îranî	rizq, qûtê rojane
rumħ	yûnanî	rim, rum
S		
sebet	îranî	sepet, zembîl, selik
sebt	îbranî	şemî
semt	latînî	semt, tax
sentûr	yûnanî	sentûr (amûreke muzîkê)
seray	îranî	seray
serw	îranî	serw, selwe (darek)
sicl	latînî	sicil, tomar, qeyd
siħr	akadî	sihir, cadûbazî
sime	yûnanî	sîma, nîşan
sirac	îranî	çira, ronahî
sîcare	inglîzî	cigare
س / ص		
şabûn	fransî	sabûn
şendûq	yûnanî	sindoq, sendox
şetl	latînî	setil, zerik, dewlik (amanek)
şifir	sanskritî	sifir, 0
şiraţ	latînî	rê (bi taybetî “sirat= biheşt û dûjehê”)
şufr	sûmerî	sifir, mis, baqir (madenek)
Ş		
şal	îranî	şal
şerşef	îranî	çarşev, perde
şetrenc	sanskritî	kiş, şetrenc
sukker	sanskritî	şekir
şûrbe	îranî	şorbe
T		
tabût	îbranî	tabût

tac	îranî	tac
temmûz	sûmerî	tîrmeh, temûz
teneke	îranî	teneke
tennûr	sûmerî	tenûr, tendûr
text	îranî	text
texte	îranî	texte, dep
T / ط		
ţazic	îranî	taze, teze
ţas	îranî	tas, tîrar
ţawule	îtalî	tablo
ţawus	yûnanî	tawis (teyr)
ţebence	îranî	demance
ţebeşîr	sanskrîtî	tebeşîr
ţemaţe	inglîzî ji spanî	bacansor, firingî, pamîdor
ţerz	îranî	awa, şêwe, terz
ţilesm	yûnanî	niviştî, tilism
ţurşî	îranî	tirşî
U		
ufq, ufuq	îbranî	aso, ufuq
uqyanûs	yûnanî	okyanos (berhên mezin)
usquf	yûnanî	metran
ustaz	îranî	hosta, hoste; mamosta; profesor
ûqiye	latînî	oqî, ons (pîvanek)
W		
wehşî	îranî	wehşî
werd	îranî	gul
wezîr	îranî	wezîr, gizîr
wezz	sûmerî	qaz
X		
xencer	îranî	xencer
xendeq	îranî	xendek, kend
xerîte	yûnanî	xerîte, nexşe
xiyar	îranî	xiyar
Y		
yaqe	tirkî	pistok, berstok
yaqût	yûnanî	yaqût

yasemîn	îranî	yasemîn
yawir	îranî	yawir, alîkar, berdestk
yûnan	yûnanî	yûnan(î)
Z		
zenbeq	îranî	sosin, zembeq
zencefîl	sanskrîtî	zencefîl
zencî	îranî	zencî, mirovên reş
zendîq	îranî	zendîq
zewc	yûnanî	mêr, şû
zincîr	îranî	zincîr
zumurrud	yûnanî	zimrûd

HIN PEYVÊN BIYANÎ DI TIRKÎ DE

Husein Muhammed

Kurtegotinek

Di qonaxa avakirina ferhengeke etîmolojî ya zimanê kurdî de gelek caran hatime rexnekirin ku “hemû peyvên kurdî wek biyanî” diyar dikim. Ev ne rast e lê rast e ku piraniya peyvên kurdî – wek yên her zimanekî din jî – ji zimanên din hatine. Piraniya peyvên hemû zimanan bi eslê xwe ne ji wî zimanî ne.

Bo diyarkirina vê rastiyê, ez ê ferhengekeke etîmolojî ya peyvên tirkî bikim. Herwiha bi heman awayî min ferhengekeke etîmolojî ya peyvên erebî jî amade kiriye. Bi vê dixwazim bidim diyarkirin ku di her zimanî de peyvên biyanî hene û gelek in.

Di vê lîsteya xwe ya kurt de tenê hin peyvên tirkî yên ji zimanên din wergirtî pêşkêş dikim. Mebesta min ne ew e ku lîsteyekeke tamam pêşkêş bikim: peyvên biyanî yên di tirkî de ne tenê ev in. Lê ev wek nimûne hatine diyarkirin. Giranî li ser peyvên ji zimanên îranî ye ji ber ku yên erebî û ewropî tî zanîn ku di tirkî de biyanî ne lê yên îranî bi qasî ku hewce ye nayên zanîn.

Min bi piranî peyvên wisa bijartine ku piraniya xwendevanan texmîn dikin ku bi eslê xwe tirkî ne. Min peyvên ku her kes dizane bi eslê xwe erebî yan jî ewropî ne (wek bank, radyo, muzîk, televizyon, Internet...), min li derveyê vê lîsteyê hiştine.

Li çepê peyva tirkî hatiye diyarkirin, li navê zimanê ku jê hatiye û li rastê jî maneya peyvê bi kurdî. Peyva “îranî” di beşa “Ji” de tê wê maneyê ku ew peyv ji zimanekî îranî (kurdî, farisî, pehlewî, hexamenişî, avestayî...) hatiye wergirtin. Di gelek ferhengan de li cihê “îranî” peyva “farisî” tê danîn. Ev di rewşa hin peyvan de rast e lê ne di hemûyan de. Gelek caran ne mimkin e mirov bê guman bizane ka peyv ji kîjan zimanê îranî hatiye wergirtin. Loma min peyva “îranî” çêtir dît.

Carinan ji yekê zêdetir alternatîv hene ku peyv ji kîjan zimanê ye, hingê ew bo nimûne wiha hatiye diyarkirin: *asker ji latînî yan îranî*. Carinan jî tirkî ew peyv ji zimanekî din wergirtiye lê wî zimanê bi xwe jî ji zimanekî din wergirtiye. Hingê ew bo nimûne wiha hatiye diyarkirin: *adam ji erebî ji îbranî*.

Hin caran parçeyek ji peyvê ji zimanekî ye û parçeya din ji zimanekî din e, hingê ew bi "- " ji hev hatine cudakirin, bo nimûne: *cüz-dan ji erebî-îranî* (tê wê maneyê ku "cüz" ji erebî û "dan" ji îranî ye). Carinan parçeyek ji peyvê ji tirkî ye lê parçeyeke din ji zimanekî din e. Hingê parçeya ji tirkî di kevanê (...) de ye, bo nimûne: *çaydan(lık) ji îranî* tê wê maneyê ku "çaydan" ji îranî ye lê "lık" ji tirkî bi xwe ye. (*Türk*)*jiye ji erebî* diyar dike ku peyva "Türk" ji tirkî ye lê "iye" ji erebî ye.

Eger ji wergera kurdî diyar nebe ku peyva tirkî ji îranî ye, hingê li beşa "Ji" de serekaniya yan hevrehê wê peyvê hatiye diyarkirin. Bo nimûne *damat ji îranî* (F: *damad = zava*).

Kurtkirin
Ak = akadî
Ar = aramî
Av = avestayî
E = erebî
F = farisî
K = kurmancî
P = pehlewî
S = soranî
Sûm = sûmerî
Z = zazakî

azar	îranî	azar, ezyet
B		
acak	îranî (F: paçê)	ling
badem	îranî (F: badam)	bahîv, behîv
bağ	îranî	bax, baxçe, rez
bağış	îranî	bexş
bahane	îranî	bihane, hêcet
bahar	îranî	bihar
baharat	erebî	biharat
bahçe	îranî	baxçe
bakkal	erebî	beqal, dikandar
bay	îranî (beg)	mêr, zelum
bayan	îranî (beg)	xanim, jin
bayram	îranî (P: pethram = cejn)	cejn, şahî
bazî	erebî	hin, hinek, hindek
bedava	îranî (F: bad-aver= bayî înayî/aniyî)	belaş, bê pare
bela	erebî	bela
belkî	îranî	belkî
bey	îranî (beg)	beg; birêz
bina	erebî	avahî
borç	îranî (sogdî: purç)	deyn, qerz
börek	îranî (F: bûrek)	borek, kade
bulgur	îranî (F: berğol / borğol)	savar
bülbül	erebî	bilbil
Bülent	îranî	Bilind, navekî mêran e
C		
cacık	îranî (K: jajî)	xiyarmast
cadde	erebî ji îranî (Av: yatim)	cade

cam	îranî	cam, şûşe
can	îranî	can, giyan, derûn, ruh
cep	erebî	berîk, cêb
cevap	erebî	bersiv, cewab, cab
ceviz	erebî ji îranî (P: gewz) gûz	
ciğer	îranî	ceger, ciger
cilt	erebî	cild, berg
cop	îranî	çîv, şiv, çov
coş	îranî	coş, zewq
cömert	îranî	camêr, ciwanmêr
cuma	erebî	în, îni, cum'e
cüce	îranî	çûçelk, çûk, çûçik, çivîk
cüz-dan	erebî-îranî	cizdan(k), çizdan(k)
Ç		
çabuk	îranî (F: çabûk)	beza, bilez
çadir	îranî	çadir, kûn, xîvet
çamaşır	îranî (F: came = cil, şûr-=şo-/ şûştin)	cilên rêvin / qirêjî
çanta	îranî	çante, çente
çare	îranî	çare, hel
çarşamba	îranî	çarşem(b)
çarşaf	îranî (çar=çadir/perde, şef=şev)	çarşev
çarşı	îranî (çar = 4, sû/sûk=rê)	bazar, çarşî, sûk
çay	îranî ji çînî	çay, ça
çaydan(lık)	îranî	çaydank
çayhane	îranî	çayxane
çekîç	îranî	çekûç
çember	îranî	çember
çeper	îranî	çeper
çift	îranî (F: coft)	cot

çimento	îtalî	çîmento, seb, gêç
çirkin	îranî (F: çirkîn)	kirêt, kirh, pîs
çinar	îranî	çinar (dar)
çoban	îranî (F: çûban)	şivan
çorap	îranî / erebî	gore
çorba	îranî	şorbe
çünkü	îranî	çunkî, ji ber ku
D		
daima	erebî	herdem (daîm, daîmen)
damat	îranî (F: damad)	zava
davet	erebî	vexwandin, de'wet
derbeder	îranî	derbider
dere	îranî (F: derê)	gelî, newal, nihal, dol
der-hal	îranî-erebî (F: der, E: hal)	dî cih de, bi lez, tavilê
ders	erebî	ders, xwandin
ders-hane	erebî-îranî	dersxane, odeya dersê
dert	îranî	derd
derviş	îranî	derwêş
destan	îranî	dastan, destan
destek	îranî (destik)	destek
dev	îranî	dêw
devam	erebî	dewam
devlet	erebî ji aramî	dewlet
dîger	îranî (F: dîger K: dîtir)	din, dî, dîtir
dilber	îranî	dilber
divan	îranî	dîwan
dolap	îranî ji aramî ji akadî	dolab
domates	spanî	bacansork, firingî
dost	îranî	dost, heval

dua	erebî	dua, lava
duvar	îranî	dîwar
dürüst	îranî	durist
düşman	îranî	dijmin, dujmin
E		
efsane	îranî	efsane
eğer	îranî	eger, heke
elbise	erebî	cil, libas
emlak	erebî	milk, erd (pirrjimar)
encümen	îranî	encumen, meclis
engel	îranî (F: engel)	asteng, rêgirî
enginar	yûnanî	kengir, kereng
erik	îranî	herûk, hilûk
esir	erebî	girtî, êxsîr, dîl
eylül	erebî ji aramî ji akadî	îlon, eylûl, meha 9em
ezber	îranî (F: ez ber)	ji ber (ji bîra xwe ve)
F		
fakir	erebî	feqîr, jar, belengaz, perîşan
fenar	yûnanî	fenar, fanos
fincan	erebî ji îranî	fincan, kûp
fîşek	îranî	fîşek, gulle, telqe
G		
gazete	îtalî	rojname
gül	îranî	gul
günah	îranî	guneh

H		
hafta	îranî	hefte, heftî (heyama 7 rojan)
hasta	îranî (F: xeste)	nesax, nexweş, xeste
hava	îranî	hewa
hayat	erebî	jiyan (heyat)
hayır (1)	erebî (xeyr: xêr)	nexêr, na, ne
hayır (2)	erebî	xêr
hayvan	erebî	heywan
hazine	erebî	hezîne, gencîne
haziran	erebî	hezîran, hezîran, pûşber, meha 6em
hem ... hem ...	îranî	hem ... hem ..., ... jî û ... jî
hemen	îranî (heman dem)	di cih de, bi lez, hemen
hemşe(h)ri	îranî	hemşe(h)rî, kesên ji eynî bajarî
hemşîre	îranî (F: hemşîre=hevşîr, xwişk)	hemşîre
henüz	îranî (F: henûz)	hê, hê jî, hîna, hîna jî, hêşta
her	îranî	her (hemû)
herkes	îranî	her kes
hır(sız)	erebî (xeyr: xêr)	diz (“bêxêr”)
hıyar	îranî	xiyar
hiç	îranî	hîç, qet
hoca	îranî (F: x[v]acê)	xoce, birêz, hêja, seyda, mela
hoş	îranî	xweş
hükümet	erebî	hikûmet
İ		
ihtiyar	erebî	pîr, ixtiyar
ilaç	erebî	derman
incîr	îranî (F: encîr)	hejîr, hêjîr
insan	erebî	mirov, meriv, insan

inşaat	erebî	avakirin
isim	erebî	nav (ism)
İstanbul	yûnanî ([Kon]stantînoplis)	Stembol, Stenbol
işaret	erebî	îşaret
işkence	îranî	şkence (têkilî "şkandin"ê)
K		
kadın	îranî (xatûn)	jin
kalem	erebî ji yûnanî	qelem, pênûs
kalp	erebî	dil (qelb)
kanepe	fransî	qenepe, sofa
kasım	erebî	meha 11em
kayıt	erebî	qeyd, tomar, sicil
kedi	îranî	kitik, pisîk, pişîk
kelime	erebî	peyv, gotin, kelîme
kemer	îranî	kemer
kenar	îranî	kinar, rex, qirax
kenger	îranî	kengir, kereng
kent	îranî (sekayî: kentha)	bajar
kere	erebî	car
kervan	îranî ji akadî	karwan
kırmızı	îranî ji sanskrîtî	sor
ki	îranî	ku (peyvika bihevvegirêdana hevokan)
kiler	yûnanî ji latînî	bindav, bodrûm, embar
kilit	îranî ji yûnanî	kilîl, kilîd
kin	îranî	kîn, kerb
kitap	erebî	kitêb, pirtûk
koca	îranî (binere "hoca" li jortir)	mêr, zelam, zilam
köfte	îranî (F: kûfte=kutayî)	kutilk, kifte
köse	îranî	kose, bêrih yan kêmrîh

köşk	îranî	koşk, seray, qesr, dîwan
köşe	îranî	goşe, kujî
kürsü	E ji Ar ji Ak ji Sûm	kursî
L		
lahana	yûnanî	kelemî
lale	îranî	lale, alale
lehçe	erebî	lehce, zarava, devok
leke	îranî	leke, teqme, lewt
leş	îranî	leş, laş
leşker	îranî	leşker, esker, sipa, serbaz
limon	îranî ji sanskrîtî	lîmon, leymûn
M		
maalesef	erebî	mixabin, heyf e ku
madde	erebî ji îranî	made, madde
mal, maliyet	erebî	maliyet, mal, saman
marangoz	yûnanî	necar, dartiraş
mart	yûnanî ji latînî	adar, meha 3yem
masa	latînî	mase, mêze
mavi	erebî (mawî: avî)	şîn (reng)
maydanoz	erebî ji yûnanî	kerefs, mexdenoz, bexdenoz
mayıs	yûnanî ji latînî	gulan, meha 5em
maymun	erebî ji yûnanî	meymûn
meğer	îranî	meger, eger na
mektup	erebî	name
melek	erebî ji îbranî	melek, milyaket, firîşte
memleket	erebî	war, welat, memleket
menekşe	îranî	binefş

merdivan	îranî (F: nerdevan)	derece, pêpelûk; pêstirk
merhem/melhem	îranî ji erebî ji yûnanî	melhem, merhem
mert	îranî	mêr; camêr; xweşmêr
mey	îranî	mey, bade, şerab
meydan	erebî ji îranî	meydan
meyhane	îranî	meyxane
meyve	îranî	mêwe, meywe, fêkî
mîh	îranî	mîx, bizmar
mum	îranî	mûm, find, şemal, çira
murder	îranî	mirar, kelex
muz	erebî ji sanskrîtî	mûz
mûjde	îranî	mizgînî, mijde
mûlk	erebî	milk
N		
namaz	îranî	nivêj, nimêj
nar	îranî	hinar
nargîle	îranî ji sanskrîtî	nargile
naz, nazdar, nazenîn	îranî	naz, nazdar, nazenîn
ne ... ne ...	îranî	ne ... ne ... (jî)
nehir	erebî	çem, robar (> kurdî nehal/newal)
nem	îranî	nêm, şilî, ritûbat
nergis	îranî ji yûnanî	nêrgiz
nesrîn	îranî	nesrîn (gulek, navekî jinan)
neşter	îranî	nişter
nevruz	îranî	nevroz, newroz
ney	îranî	ney
nilûfer	îranî ji sanskrîtî	nîlûfer
nisan	E ji îbranî/Ar ji Ak ji Sûm	nîsan, meha 4em
nişan	îranî	nîşan

O		
oruç	îranî	rojî
P		
paha	îranî	biha, nirx, qîmet, fiyet
pamuk	îranî (P: pembuk)	pembû
para	îranî	pare, pere
parça	îranî	parçe, perçe
paşa	îranî	paşa
patıcan	îranî ji sanskrîtî	bacan(reşk)
pazar	îranî	bazâr; yekşem
peçe	îranî	paçe, pate, pêçik, pêçek
pembe	îranî (K: pembû, F: penbe)	pembe, pembeyî, rengê pîvazî
pencere	îranî	pencere
perde	îranî	perde
peri	îranî	perî
perişand	îranî	perîşan
perşembe	îranî	pêncşem(b)
peşin	îranî	pêşîn, pêşî
peygamber	îranî	pêxember
peynir	îranî	penîr, pêniîr
pirinç	îranî ji sanskrîtî	birinc
pişman	îranî	peşîman, poşman
piyaz	îranî (F/S: piyaz)	pîvaz
polat	îranî	pola, pîla, polat
pul	îranî ji yûnanî	pûl
R		

rehber	îranî	rêber
rençber	îranî	rêncber, rençber, kedkar
rende	îranî	rende
renk	îranî	reng
rûzgâr	îranî (F: rûzgar, K: rojgar)	ba, hewa
S		
sabah	erebî	sibe, spêde, sihar, destpêka rojê
sahip	erebî	xwedî, xudan, xweyî
sahte	îranî	sexte, saxte, qelp
salı	erebî	sêşem(b)
sandalye	erebî ji latînî	kursî
sanki	îranî (F: san = wek kî=ku)	wek ku, heçku
saray	îranî	seray, koşk, qesr
sarhoş	îranî	serxweş
saz	îranî	saz (amûreke muzîkê)
sebze	îranî (F: sebz=şîn/hêşîn)	sebze, nebat, riwek
sepet	îranî (F: seped, sebed)	selik, zembîl, sepet
serbest	îranî	serbest
sert	îranî (F: serd=sar)	req, hişk
sincap	îranî yan erebî (F/E: sincab)	sivore, sihorî, simorî
sipariş	îranî (K: spartin)	sipariş
siyah	îranî (F: siyah, Z: siya)	reş
sofa	inglîzî ji erebî ji aramî	qenepe, sofa
sütun	îranî	stûn
süvari	îranî	siwar, siwarî
Ş		
şahin	îranî	eylo, helo, şahîn, qertel
şair	erebî	helbestvan, şair

şeftali	îranî (F: şeftalû)	xox
şehir	îranî (F:şehir, S: şar, Z: şar = xelk)	bajar
şeker	îranî ji sanskrîtî	şekir
şîir	erebî	helbest, şîir
şirin	îranî	şîrîn
şişe	îranî ji Ar ji Ak ji misirya kevn şûşe	
şubat	erebî ji îbrî ji akadî	sibat, şibat, meha duyem
T		
tabî	erebî	helbet (tabî, teb'en)
taç	erebî ji îranî	tac
tahra	îranî (F: dahrê, Z: dariye)	das
taht	îranî	text
tahta	îranî	texte, dep, dar
tamam	erebî	temam
tane	îranî (S: dane, F: danê)	lib, heb, dane, dene
tarçîn	îranî ("dara çînî")	darçîn
tava	îranî	tavik, tawe
taze	îranî	taze, teze
tebeşîr	îranî ji sanskrîtî	tebeşîr
tekrar	erebî	dubare, tekrar
tembel	îranî	tembel, tiral, arode, keslan
temel	yûnanî	bingeh
temiz	erebî	paqij, pak, bijûn
temmuz	E ji îbrî/Ar ji Ak ji Sûm tîrmeh, temûz, meha 7em	
teneke	îranî (ji "tenik")	teneke
terazi	îranî	terazû, terazî
terk	erebî	terk
terzi	îranî	derzî, terzî, xeyat, cildirû
teşekkür	erebî	spas; spasî

torba	îranî (F: tobrê)	tûr, tûrik, torbe
traş	îranî	tiraşîn
turşu	îranî (ji tirş)	tirşî
tüfek	îranî	tifek, tifeng
(Türk)iyê	erebî	Tirkiye
Ü		
ümit	îranî	hêvî, umêd
üstad/üstat	îranî	hosta, hoste
V		
vahşi	erebî ji îranî	wehşî; beyar, dêm
ve	erebî	û, herwiha
ve-ya	erebî-îranî	yan jî
viran	îranî	wêran
ya	îranî	yan, an, ya
yahut	îranî (F: ya=yan xûd=xwe)	yan jî
yard		
Y		
yabancı	îranî (F: biyaban / yaban = çol)	biyanî
yabani	îranî (F: biyaban / yaban = çol)	beyar, çolî, dêmî
yardım	îranî (F: yarî = harî=harîkarî=arîkarî = alîkarî)	alîkar
Z		
zaman	îranî/erebî	dem, zeman
zambak	erebî ji îranî	sosin, zembeq
zan(etmek)	erebî	texmîn kirin, bawer kirin
zehir	îranî	jehr

zengin	îranî	zengîn
zeytin	erebî	zeytûn
zincir	îranî	zincîr
zindan	îranî	zindan, hefs, girtîxane, girtîgeh
zinhar	îranî	hewar, zînhar
ziraat	erebî	zîraet, çandin
zor	îranî	zor, zehmet
zurna	îranî	zirna, zirne

GELO TIRKÎ PEYV JI KURDÎ WERGIRTINE?

Husein Muhammed

Gelek caran ereban û bi taybetî jî tirkan hem zilm û neheqî û hem jî qerf û tinaziyên xwe bi zimanê kurdî kiriye. Heta vê dawiyê, gelek ji zimannasên (yan zimannenasên) tirk û bi taybetî jî siyasetvanên wan heta itiraf jî bi hebûna zimanê kurdî nekiriye.

Ji aliyê tirkan ve heta hin hewlên nîv-zanistî jî hatine dan daku biselmînin ku zimanê kurdî ji aliyê etîmolojî ve di rastiyê de ne ti ziman e.

Bo nimûne, Tuncer Gülensoy bi ferhengoka xwe ya bi navê **"Kürtçenin etimolojik sözlüğü"** (**"Ferhenga etîmolojîk ya kurdî"**, Enqere 1994) **tê dikoşe isbat bike ku hemû peyvên kurdî di rastiyê de ji tirkî, erebî yan jî ji farisî ne. Ev ne cara yekem e ku wî wisa hewl daye. Wî ferhengokeke berî vê jî amade kiribû. Di vê çapa yekem de, wî heta navê "kurdî" jî li ferhengokê nekiriye lê navê wê kiriye "Doğu Anadolu Osmanlıcası" ("Osmaniya Rojhilata Anadolê", Enqere 1986).**

Bo nimûne, her peyva ku di kurdî û farisî de wek hev be, Gülensoy dibêje ku ew ji farisî û malê farisî ye. Helbet her zimannasê destpêker jî dizane ku di zimanên xizm û lêzim de bi sedan yan hezaran peyvên wek hev hene. Piraniya wan ne zimanekî ji yê din wergirtine lê malê wan herdu zimanan in, wek mîrat ji serdemekê mane ku dayika wan herdu zimanan yek bû yan jî ew herdu ziman lehceyên eynî zimanî bûn. Di tirkî û azerî de, di erebî û îbrî de, di frensî û îtalî de, di inglîzî û almanî de jî bi hezaran peyvên wek hev hene. Lê mirov nabêje ku tirkî ew peyv ji azerî wergirtine yan erebî ji îbrî yan frensî ji îtalî yan inglîzî ji almanî yan jî berevajî.

Hewldanên wiha bel û beloq di nav tirkan de hene. Lê di rastiyê de piraniya zimannasên tirk ji êrişkirinê zêdetir di meseleya kurd û kurdî de bêdengî û terkexemî bijartiyê. Bi gotineke din, ew qenc-xirab behsa kurdan û kurdî nakin.

Berevajî vê bêdengiya qelemşorên tirkan, kurd bi xwe gelek behsa tirkan û zimanê wan dikin. Ji kurdîhezên kurdînivîs bigire heta kurdên kurdîjibîrkirî yê bilbilên zimanê tirkî,

gelek caran qerf û henekên xwe bi zimanê tirkî û sextetiya wî dikin. Dibêjin ku tirkî ne-ti-ziman e, her peyvek ji derekê hatiye wergirtin û wisa zimanekî bêesil pê hatiye avakirin.

Bê guman e ku di zimanê tirkî de hejmareke gelek mezin ya peyvên biyanî heye. Di sedsala bîstem de lehiya peyvên ji zimanên ewropî bi ser zimanê tirkî de girtî hema bêje bêsinor e. Berî hingê, nêzîkî hezar salan bê navbirr peyv ji erebî û îranî dihatin. Niha hin ji wan ji rewaca zimanê tirkî ketibin jî, hê hejmareke zêde mezin maye. Bo nimûne, di ferhenga Sevan Nişanyan ya etîmolojiya peyvên tirkî de, di çapa elektronîkî de³⁰ nêzîkî 15 000 peyv hene. Ji wan nêzîkî 4 400 ji erebî ne. Li gor heman ferhengê zêdeyî 1 350 peyv jî ji farisî ne. Li gor Wîkîferhenga tirkî zêdeyî 5 000 peyvên tirkî ji farisî hatine wergirtin³¹ lê gelek ji peyvan pêkhatî (hevedudanî) ne yan jî êdî di tirkîya normal de ne li kar in. Dîsa Nişanyan tenê 29 peyvên di ferhenga xwe de wek peyvên ji kurdî qebûl dike. Di piraniya ferhengên din yê tirkî de, nayê gotin ku ti peyvên tirkî ji kurdî hatine.

Gelo ev 1 300 peyvên îranî, ku ferhengên tirkî dibêjin ji farisî ne, bi rastî ji farisî ne yan jî hemû yan piraniya wan ji kurdî ne? Madem ku ji aliyê cografî ve kurdî di navbera tirkî û farisî de ye, ma ne beraqiltir e ku peyvên îranî ji kurdî ketibin tirkî, ne ji farisî?

Bo bersivdana van pirsan, divê em piçekê li dîroka zimanê tirkî û xaseten jî li dem û deverên wergirtina van peyvên îranî vekolin.

Tirkî zimanekî altayî yê Navenda Asyayê ye ku teqrîben nêzîkî hezar sal berî niha ber bi rojavayê ve hatiye û li Anatolê bi cih bûye. Berî ku tirkîyên kurdan û tirkî û kurdî, tirkîyên zimanê tirkî li gel hin zimanên din yê îranî yê rojhilattir çêbûne. Gava ku tirkî ji Navenda Asyayê bi rê ketine, tirkîyên wan berî kurdan, li gel tacikan, exfanan û farisan çêbûne. Ev her sê millet jî bi farisî yan jî devokên farisî diaxivin. Mirov dikare zimanê derfî û yê tacikî wek lehceyên farisî bihejmêre. Eger mirov wan wek zimanên serbixwe hesab bike jî, dîsa jî ew ji kurdî gelek zêdetir nêzîkî farisî ne û di ser re jî tesîra zimanê farisî yê standard gelek li ser wan heye.

Hê berî ku tirkî bigihin kurdan, wan bi dehan, eger ne bi sedan peyvên îranî wergirtine nav zimanê xwe. Piraniya van peyvan tirkî çandin, xwedîkirina sewalan û fêkî û sebzeyên

³⁰ www.nisanyansozluk.com

³¹

https://tr.wiktionary.org/w/index.php?title=Kategori:Fars%C3%A7a_k%C3%B6kenli_s%C3%B6zc%C3%BCkler&pageuntil=bas%C3%A7a#mw-pages

Rojhilata Navîn in. Mirov dikare wê serdema wergirtina peyvên îranî di tirkî de wek qonax û merheleya yekem bihesibîne.

Qonaxa duyem jî wergirtina peyvên îranî di dema osmaniyan de ye, piştî ku tirkî bû zimanê nivîskî yê dîwana imparatorî. Peyvên vê qonaxê ne xelkê tirkîaxiv ji devê qisekerên zimanên îranî wergirtine lê bi rêya edebiyatê ji zimanekî derbazî yê din bûne.

Helbet gelek peyv di kurdî û farisî de bi tamamî hevdeng û hevuate ne. Tenê bi dîtina wan peyvên di tirkî de – bêyî awirekê li dîroka wergirtina peyvên tirkî ji zimanên îranî – mirov nikare bibêje ka tirkî ew ji kurdî yan jî ji farisî wergirtine ji ber ku di kurdî û farisî de ew wek hev in yan pîr nêzîkî hev in:

tirkî	kurdî	farisî
bahar	bihar	behar
ciğer	ciger, cerg	ciger
dost	dost	dost
eğer	eger, heke	eger
gül	gul	gol
her(kes)	her (kes)	her (kes)
kör	kor, kore	kûr
nişan	nîşan	nişan
parça	parçe, perçe	parçê
renk	reng	reng
taht	text	text
zincir	zincîr	zincîr, zencîr

Tablo 1: nimûne ji peyvên kurdî û farisî yên wek hev yan pîr nêzîkî hev.

Bi sedan peyvên wiha di tirkî de hene ku mirov tenê bi nêrîna li şiklê wan nikare bibêje ka tirkî ew ji kurdî yan jî ji farisî wergirtine.

Lê gelek peyv di kurdî û farisî de hene ku hevreh in lê bi dengê xwe hinekê ji hev cuda ne: yek yan zêdetir herfên wan ne eynî ne. Dema ku em li peyvên îranî yên di tirkî de binêrin, em ê bi zelalî bibînin ku ew bi şiklê xwe ne tam wek farisî jî bin (her dengê farisî di tirkî de nîne), dîsa jî ew ji formên kurdî zêdetir dişibin formên wan yên farisî. Bo nimûne:

tirkî	farisî	kurdî
armut	emrûd, ermûd	hirmî, hermî
badem	badam	bahîv / behîv / be'îv
çoban	çûban	şivan
çorap	çûrab	gore
divane, dîvâne	dîvanê	dîn (bêhiş, bêaqil)
diğer	dîğer	din, dî, dîtir
günah	gonah	guneh, binas
henüz	henûz	hê, hê jî, hîna, hîna jî, hêşta
incir	encîr	hejîr, hêjîr
kulah	kolah	kulav
mehtap	mehtab	tavheyv, heyveron
namaz	nemaz	nimêj, nivêj
rehber	rehber	rêber
sert	serd	sar ³²
tohum	toxum	tov
usta	osta, ostad	hosta, hoste
zehir	zehir	jehr

Tablo 2: nimûne ji peyvên kurdî û farisî yên hevreh lê bi şiklê xwe ji hev dûr ketî.

Wek ku diyar e, peyvên tirkî bi aşkerayî ji farisî hatine wergirtin, ne ji kurdî. Eger ew ji kurdî hatibûna wergirtin, ew dê zêdetir bişibana formên xwe yên kurdî, ne formên xwe yên farisî.

Me di vê lîsteyê de ne bi qest peyvên wek hev yên farisî-tirkî yên dûrî hevrehên wan yên kurdî dane. Mirov dikare bi dehan nimûneyên din jî bide. Xwandevanên hêja dikarin li vê lîsteyê jî binêrin daku bibînin ku peyvên îranî yên di tirkî de bi rastî çendî nêzîkî hevwateriyên xwe yên farisî ne û ji hevwateriyên xwe yên kurdî dûr in:

³² Bi tirkî "sert" maneya "req" dide lê ji farisî "serd" ya bi wateya "sar, ne germ" hatiye wergirtin.

https://tr.wiktionary.org/w/index.php?title=Kategori:Fars%C3%A7a_k%C3%B6kenli_s%C3%B6zc%C3%BCkler&pageuntil=bas%C3%A7a#mw-pages

Herwiha mirov dikare hin gelek peyvên îranî di tirkî de bibîne ku di kurdî de nînin lê di farisî de peyda dibin:

tirkî	farisî	kurdî
ateş	ateş	(agir)
çift	coft	(cot) ³³
rüzgar	rûzgar	(ba, hewa) ³⁴
sebze	sebze (ji farisî “sebz: kesk”)	(şînkatî, zerzewat)
siyah	siyah	(reş)

Tablo 3: *nimûne ji peyvên îranî yên ku di kurdî de peyda nabin lê di farisî.*

Lê gelek zehmet e ku mirov peyvên îranî yên wisa peyda bike ku di kurdî de hebin û ketibin tirkî lê di farisî de peyda nebin.

Gelo çima tirkî peyv ji farisî wergirtine, ne ji kurdî?

Ji aliyê dengnasî ve mirov dikare bi zelalî bibîne ku peyvên îranî bi şiklê xwe yê farisî di tirkî de cih girtiye. Her cara ku şiklê peyvê yê kurdî û farisî ji hev cuda be, şiklê peyvê di tirkî de zêdetir dişibe şiklê farisî, ne yê kurdî.

Lê ne hewce ye ku em qîma xwe tenê bi dengnasiyê yan şiklê peyvên bînin. Sebebên dîrokî ron û aşkere yên tarîxî jî hene ku tirkî peyvên îranî ji farisî wergirtine, ne ji kurdî.

- 1) Berî ku tîkiliyên zimanê tirkî li gel zimanê kurdî li Anadolê û Mezopotamyayê peyda çêbin, tîkiliyên tirkî û farisî hê li Navenda Asyayê, li welatên niha yên wek Efxanistan, Tirkmenistan, Tacikistan û Îranê çêbûne berî ku tirk bigihin Rojhilata Navîn.

³³ “Cot” ya kurdî û “coft” ya farisî hevreh in lê wek ku diyar e, “çift” ya tirkî dîsa gelek ji ya kurdî zêdetir dişibe ya farisî anku ji farisî hatiye wergirtin, ne ji kurdî.

³⁴ Bi tirkî maneya “ba, hewa” wergirtiye, di farisî de zêdetir maneya “dem, serdem, zeman” dide.

- 2) Farisî nêzîkî hezar salan li Îranê û heta Hindistanê zimanê edebî yê bilind bû. Li serdema selçûkî û osmaniyan jî farisî ji aliyê xwandayên tirk ve dihat zanîn, xwandin û heta pê dihat axiftin û nivîsîn jî. Şairên wek Hafiz, Se'dî, Xeyam û Rûmî bi farisî li xwandingehên osmanî jî dihatin xwandin û jiberkirin.
- 3) Têkiliyên kurdî-tirkî piştî yê tirkî-farisî çêbûne. Gava ku têkiliyên tirkî-kurdî dest pê kirin, êdî ji xwe gelek ji peyvên îranî bi rêya farisî û bi şiklê farisî di tirkî de cihê xwe girtibû. Êdî ew dubare bi rêya kurdî û bi şiklê kurdî nehatin wergirtin.
- 4) Kurdî ne xwedî edebiyateke xurt bû, tenê çend berhemên klasîk berî sedsala 20em pê hatine nivîsîn, piraniya wan jî ne berî sedsala 17em.
- 5) Tirkan ti caran bi awayekî berfireh kurdî nizaniye. Xelk bi berfirehî peyvan ji wan zimanên biyanî werdigirin ku dizanin, dixwînin û pê diaxivin. Eger mirov komeke istisna ya çend kesî li aliyekî bihêle, ne niha û ne jî berê tirkan kurdî zaniye yan ji kurdî agadar bûne heta ku peyvan ji kurdî wergirin.

Gelo tirkan bi asîmîlekirinê re peyvên kurdî dizî?

Gelek kurd li ser wê baweriyê ne ku tirkan piştî qedexekirina ziman û kultûrê kurdî piştî destpêkirina heyama Komara Tirkiyê (ji sala 1923yê ve) gelek ji kultûr û zimanê kurdî bo xwe dizî û xwe lê kir xwedî û idia kir ku ev peyv û stranên tirkî ne.

Gelo ti pareke rastiyê di van gotinan de heye?

Helbet rastiyê bêguman e ku ziman û kultûra kurdî ji salên 1920 – 1930 ve hatin qedexekirin û neheqiyê mezîn li wan hat kirin. Di heman demê de şoreşê zimanî û kultûrî li Tirkiyê dest pê kir. Berhemên folklorî û bêje û biwêjên deveran hatin berhevkirin. Belkî ji aliyê muzîkê yan xwarinan ve hin gelek tiştên kurdî wek yê tirkî hatin qeydkirin.

Lê gelo di meseleya zimanî de jî bi rastî wisa bû?

Eger em li dîroka peyvên esil-îranî yê di tirkî de binêrim, em ê bibînin 99 % (eger ne 100 %) hê berî sedsala bîstem anku berî heyama komarê û asîmîlekirina kurdan û etnîsîteyên din di tirkiya osmanî de hatine qeydkirin. Di rastiyê de piraniya peyvên îranî heta di ferhengên osmanî yê sedsalên 16em û 17em de tomarkirî ne.

Berevajî ku gelek kurd idia dikin, tirkan li destpêka sedsala 20em ne peyvên kurdî dizîn lê wan bi dijwarî xwast ku xwe ji peyvên îranî û erebî "paqij" bikin. Piraniya peyvên erebî û îranî yan bi peyvên xwemalî yê ji lehceyên tirkî komkirî, yan bi peyvên nûçêkirî yan jî bi peyvên ewropî hatin veguhastin. Li sedsala bîstem ne ku tirkan xwastiye xwe li ziman û kultûra kurdî bikin xwedî û wan ji xwe re bidizin lê xwastiye ku xwe – û kurdan jî – ji ziman û kultûra kurdî "bişon" û "paqij" bikin!

Dawî

Kurdî û tirkî du zimanên cîran in. Bêguman e ku tirkîaxivan neheqî li kurdîaxivan û zimanê wan kiriye. Agahî û idiyên tirkîaxivan li ser bi kurdan û zimanê wan mixabin bi piranî yan xelet in yan jî yekser derew in. Tirkan heta vê dawiyê idia kiriye ku kurdî nîv-ziman e yan ne-ti-ziman e. Heta tirkan demekê bi giştî jî idia kiriye ku kurdî tenê formeke xirabkirî ya zimanê tirkî ye. Ev gotin bêbingeh in û ji her rastiyê dûr in.

Di heman demê de gelek gotinên kurdan jî derbarê zimanê tirkî yan xelet in yan jî yekser derew in. Gelek kurd jî idia dikin ku tirkî nîv-ziman e yan ne-ti-ziman e. Kurd dibêjin ku tirkan hejmareke gelek mezin ya peyvên xwe ji kurdî wergirtiye lê ev idia bêbingeh e. Erê peyvên ji farisî wergirtî dikarin wek yan nêzîkî peyvên kurdî bin lê ev wê maneyê nade ku tirkan ew peyv ji kurdî wergirtine. Bi heman awayî tirkan gelek peyv ji fransî wergirtine û ew heman peyv wek wan yan jî bi formeke nêzîkî wan di îtalî, spanî û portugalî de hene lê ev nayê wê maneyê ku ew peyv ji wan zimanan hatine wergirtin, ew tenê ji fransî hatine wergirtin.

Gelek kurd herwiha idia dikin ku kurdî bi piranî zimanekî xwerû û "paqij" e anku piraniya peyvên kurdî xwemalî ne. Ew di heman demê idia dikin ku tirkî zimanekî têkil e anku piraniya peyvên tirkî ji zimanên din hatine komkirin û wisa zimanê tirkî jê hatiye çêkirin. Ev herdu idia jî bêbingeh in: Hem kurd û hem jî tirkî ji aliyê rêziman û avaniya (sktruktur) xwe ve zimanên serbixwe ne. Di heman demê de hem piraniya peyvên tirkî û hem jî piraniya peyvên kurdî (wek piraniya peyvên piraniya zimanan) ne xwemalî ne lê ji zimanên din hatine wergirtin. Çend sebeb hene ku hêsantir e mirov bibîne ku peyvên tirkî bi eslê xwe biyanî ne:

- 1) Piraniya peyvên biyanî bi rêya nivîskî ketine zimanê tirkî û loma bi dengê xwe nêzîkî orijînalala xwe mane. Piraniya peyvên biyanî bi rêya devkî ketine zimanê kurdî û loma bi dengê xwe ji orijînalala xwe dûr ketine.
- 2) Piraniya peyvên tirkî ji erebî û farisî hatine û gelek kes van zimanan dizanin û loma dikarin bibêjin ev peyv bi eslê xwe erebî yan farisî ye. Gelek peyvên esil-biyaniyên kurdî ji ermenî û aramî hatine lê kêma kurdîaxiv yan tirkîaxiv van zimanan dizanin loma haya wan jê nîne ku ew peyv bi eslê xwe ermenî yan aramî ne loma wan wek peyvên kurdî yê xwemalî dihesibînin.
- 3) Hem lêkolerên tirkî û hem jî yê biyanî vekolînên berfireh li ser etîmolojiya peyvên zimanê tirkî kiriye û loma niha kêma peyvên tirkî hene ku eslê wan nayê zanîn. Kêma vekolîn li ser eslê peyvên kurdî hatiye kirin loma eslê gelek ji wan nayê zanîn loma gelek kes texmîn dikin ku ew peyvên xwemalî ne. Lê gava ku mirov li reh û rîşên peyvan dinêre, mirov dibîne ku bi rastî peyvên ku di kurdî de û tenê di kurdî de hebin pirr kêma in.

“5 000 peyvên kurdî di Quranê de”

Husein Muhammed

Ne carekê û du caran min ji kurdan, heta ji kesên maqûl û zana jî idiyayeke wisa bihîstiyê ku dibêje “5 000 peyvên kurdî di Quranê de hene”. Adeten ev argument hingê tê kirin gava ku kesek dixwaze etîmolojiya hin peyvên ji erebî red bike.

Helbet gelek kes li ser zimanan diaxivin û ne hewce ye ku mirov her peyva her kesî bi cidî û ji dil bigire. Lê ev gotin ji aliyê hin kesan ve jî tên kirin ku di nav mijûlên û pisporên zimanê kurdî de navdar û qedirgirtî ne jî.

Herî dawîn min ev idia ji Zeynelabidîn Zinar bihîst ku heta li zanîngehan jî dersên zimanê kurdî dide.

Z. Zinar wiha dinivîse: “... Di Qurana Pîroz de 5.000 peyvên kurdî hene...”³⁵

Mixabin ne Zeynelabidîn Zinar û ne jî ti xwediyên din yê vê idiyayê ti caran ji mirovî re nabêjin ka bi rastî ew 5 000 peyv çî ne ku ew ji kurdiya wan piştrast in lê me rebenên din ti hay ji meseleyê nîne.

Lê ka em bi xwe hinekî li meseleyê binêrin:

Quran yek ji kitêbên herî vekolandî yê hemû dinyayê ye. Bi gotineke din, gelek lêkolînên zanistî, edebî û zimannasî jî li ser hatine kirin. Gelek ji wan jî aliyê misilmanên bawermend,

³⁵ (<https://www.facebook.com/groups/133337890056895?view=permalink&id=1198892863501387>)

hinek ji dijberên misilmanan ve û gelek jî ji hêla kesên kê-m-zêde bêalî ve li gor şert û mercên zanistî hatine kirin.

Ji aliyê zimannasî ve belkî giringtirîn çavkaniya heyî Korpûsa Quranê ye.³⁶ Bi alîkariya çavkaniyên wiha mirov dikare li hejmara peyvên Quranê (orijnala bi zimanê erebî, ne wergerên wê yên bi zimanên din) jî binêre û wan wiha rêz bike:³⁷

- **Hejmara hemû peyvên di Quranê de 77 430 e.** Di vê hejmartinê de heman peyv dikare tenê carekê yan heta bi dehan caran hatibe dubarekirin.
- **Hejmara peyvên ne wek hev 18 994 e.** Di vê hejmarê de formên çemandî yên heman peyvê ji hev cuda hatine hesabandin. Bo nimûne, di vê hejmartinê de peyvên wek “kir, kirin, kiriye, kiribû, nekir, nekirine...” her yek wek peyveke serbixwe hatiye hejmartin.
- **Hejmara peyvên bi bistîk an bejnên cuda (bi inglîzî *stem*) 12 183 ye.** Di vê hejmartinê de bo nimûne peyvên wek “di-bêj-im, di-bêj-î, ne-bêj-in, bi-bêj-e...” wek eynî peyv hatine hejmartin lê peyvên wek “kirin” û “kar” ji hev cuda hatine hesabandin.
- **Hejmara peyvên serbixwe (*lemma*) 3 382.** Di vê hejmartinê de tenê peyvên serbixwe yên di ferhengan de cih digirin hatine hejmartin û hemû formên wan yên çemandî jî wek wan li gel wan hatine hesabandin. Bo nimûne, peyvên “dikim, nakim, kir, nekirin...” hemû di vê hejmartinê de wek beşek ji peyva “kirin” hatine hejmartin û hemû ev form bi hev re di vê hejmartinê de tenê yek peyv in.
- **Hejmara peyvên ji rehên cuda 1 685 ye.** Di vê hejmartinê de hemû peyvên ji eynî rehî anku peyvên ku etîmolojiya wan digihe hev, hemû wek yek peyv bi tenê hatine hejmartin.

Niha meseleya giring ji me re xala dawiyê anku **hejmara peyvên ji rehên cuda (1 685) ye.** Ew diyar dike ku di hemû Quranê de “tenê” 1 685 peyvên ji rehên cuda hene.

Ji aliyê zimannasî û etîmolojî ve ti guman jê nîne ku hinek ji peyvên Quranê bi eslê xwe ne erebî ne. Bi heman awayî hemû peyvên Peymana Kevn (Tewratê) bi eslê xwe ne îbrî ne, hemû peyvên Peymana Nû (Incîlê) ne aramî yan yûnanî ne, hemû peyvên Avestayê ne avestayî ne û hwd.³⁸

³⁶ (<http://corpus.quran.com/>).

³⁷ Binêrin: <http://quickestwaytoquran.blogspot.fi/2013/08/number-of-unique-words-in-quran.html>

³⁸ Bo Quranê binêrin bo nimûne: <http://muslimmatters.org/2008/05/21/the-arabic-quran-and-foreign-words/>

Lê çawa be jî, di Quranê de “tenê” 1 685 peyvên rehên wan ji hev cuda hene.

Guman jê nîne ku piraniya (lê helbet ne hemû) rehên cuda yên peyvên Quranê bi eslê xwe erebî ne. Li dûv wan jî peyvên ji îbrî û/yan aramî wergirtî hene ji ber ku îslam jî li ser heman tradisyonê hatiye avakirin ku cihûtî û filetî jî ilham û ava xwe jê girtiye.

Carinan heman peyv di erebî, aramî û îbrî de heye ji ber ku erebî ew peyv ji îbrî yan aramî wergirtiye. Lê gelek caran jî heman peyv di her sê zimanan de heye ji ber ku her sê ziman jî lêzimên hev in û ji heman makezimanê samî ne. Wek çawa ku di kurdî û farisî de gelek peyvên wek hev hene bêyî ku kurdî ew ji farisî yan farisî ew ji kurdî wergirtibin (ji ber ku herduyan ew ji makezimanekî hevpar wek mîras wergirtine), wisa gelek peyvên hevpar yên erebî, aramî û îbrî jî wek mîras bo her sêyan ji makezimanekî hevpar mane.

Li pey peyvên samî, di Quranê de hejmareke peyvên bi eslê xwe ji yûnanî hene. Sebeb ew e ku yûnanî hem zimanê kultûrê yê wê demê û hem jî zimanê Peymana Nû (Incilê) bû.

Li dûv yûnanî, hejmareke peyvên pehlewî tên. Pehlewî zimanekî îranî yê wê demê bû û zimanê fermî yê Imparatoriya Sasanî û herwiha zimanê dînê zerdûştî bû.

Ji ber ku pehlewî zimanekî hevrehê kurdî û farisî ye, mirov belkî bikare bibêje ev peyvên bi eslê xwe ji pehlewî yên di Quranê de “peyvên kurdî” yan jî “peyvên farisî” ne. Belkî ji hemûyan rasttir ew e ku mirov ji peyvên wiha re bibêje “peyvên îranî” yan jî “peyvên bi eslê xwe îranî”.

Lê çawa be jî hejmara peyvên wiha di Quranê de ne digihe 5 000, ne 500 û ne 50 jî. Em bi merdanî bihejmêrin jî, bi zorê mirov dikare xwe bigihîne 10 – 15 peyvên cuda yên Quranê yên ku bi eslê xwe îranî (pehlewî, farisî yan kurdî) bin.